

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING
MED POLITISKE VENNER I SØNDERJYLLAND

1. halvbind

1. bind:

Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København (Skau Kbh), 1966.

2. bind:

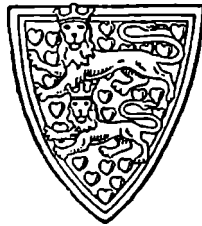
Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i Sønderjylland (Skau SJy), 1970, 1. og 2. halvbind.

H. V. GREGERSEN

Laurids Skaus
brevveksling
med politiske venner
i Sønderjylland

CHR. FLOR . JOHAN WEGENER
PETER HIORT LORENZENS BØRN
LAURIDS SKAUS EGNE SØNNER

1. halvbind

Skrifter, udgivne af
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
NR. 42 . 1970

I kommission hos Danske Boghandlers Kommissionsanstalt, København

UDGIVET MED STØTTE
FRA
STATENS HUMANISTISKE
FORSKNINGSRÅD

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder
Bogbind: J. P. Møllers Bogbinderi, Haderslev
ISBN 87 7016 069 4 (komplet)
87 7016 071 6 (2. halvbind)

INDHOLD

Forord	7
Laurids Skaus brevveksling med	
Chr. Flor	9
Johan Wegener	241
Peter Hiort Lorenzens børn	331
sine egne sønner	695
Tidstavle	874
Brevfortegnelse	883
Sagsregister	906
Navneregister	911

*Han var et skud af folkets livsrod, dens inderste,
et herligt skud. Der kan gå lange tider, der kan gå
århundreder hen, før der udsendes et lignende.*

Fra provst H. P. Kofoed-Hansens
ligtale over Laurids Skau.

FORORD

Den her foreliggende brevudgave skal ses som en fortsættelse af *Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København*, der blev udsendt i 1966. Da udgiveren overalt i sit arbejde med Laurids Skaus breve har fulgt de samme principper, kan der henvises til de generelle oplysninger, der er meddelt i afsnittene »Forord«, »Indledning« og »Almindelige bemærkninger« i den første brevudgave. Også denne gang er de udgivne brevgrupper blevet bragt i deres helhed og så vidt gørligt søgt kommenteret med samtidigt materiale, rinsvis relevant brevstof. I hvor høj grad dette er sket, vil brevfortegnelsen sidst i bogen give et indtryk af.

Af de fire her bragte brevgrupper er korrespondancen med Chr. Flor og med Johan Wegener især oplysende om den nationale og politiske udvikling i årene før og umiddelbart efter det skelsættende år 1848. Laurids Skau stod i et så nøje samarbejde med disse to mænd, at deres samlede brevveksling må bedømmes som et meget væsentligt materiale til belysning af udviklingen i Sønderjylland i disse år. Brevene mellem Laurids Skau og de to andre fremtrædende nationale ledere i 1840'erne, Peter Hiort Lorenzen og Peter Chr. Koch, forefindes derimod kun mere spredt og tilfældigt fra år til år, en følge af, at de tre mænd jævnligt har haft lejlighed til at mødes i Haderslev.

Laurids Skaus udstrakte korrespondance med Peter Hiort Lorenzens børn og med sine egne sønner giver mange værdifulde oplysninger om den almindelige nationale og politiske situation i tiåret forud for 1864, men først og sidst er det dog Laurids Skaus person og den verden, han tilhørte, der belyses gennem disse breve, og det kan i så henseende kun øge deres betydning, at de er vekslet i al fortrolighed mellem nære venner og pårørende.

Med det foreliggende bind er arbejdet med udgivelsen af Laurids Skaus meget omfattende korrespondance afsluttet, og når der ses bort fra navneregistret, er derfor alle de øvrige registre udarbejdet

for begge brevdgaver under ét. Overalt i bogen står forkortelsen *Skaa Kbh* for *Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København*, ligesom den herværende brevdgave ved citering er forkortet *Skaa Sjy*.

Det er udgiveren magtpåliggende at bringe de tjenestgørende ved vort biblioteks- og arkivvæsen en varm tak for redbon hjælpsomhed. I det foreliggende tilfælde gælder denne tak ikke mindst førstebibliotekar Kåre Olsen, Håndskriftsamlingen i Det Kgl. Bibliotek i København. Også medlemmerne af Statens Humanistiske Forskningsråd, der har bevilget midlerne til trykning og indbinding af denne bog, samt redaktionsudvalget for »Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland«, bedes modtage en hjertelig tak for udvist velvilje.

Dronning Alexandrinesvej 2, Haderslev, foråret 1970.

H. V. GREGERSEN.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED CHR. FLOR

Historikeren P. Lauridsen skriver i »Da Sønderjylland vaagnede«, at professor Chr. Flor blev »sjæleglad« ved læsningen af det første brev, som den unge og ukendte bonde i Sommersted, Laurids Skau, havde sendt ham – »sjæleglad over uventet at træffe en mand af folket, der havde et så lyst hoved og en så uforfalsket dømmekraft«. Den unge Laurids Skau var i Flors øjne selveste inkarnationen af »de ædles æt, der aldrig uddør«. »Af byrd og dannelse ren dansk har Forsynet i ham givet en forening af egenskaber, af åndens og talens gaver, der gør ham til en folkerepræsentant i ordets højeste betydning«. Således lød de ord, hvormed Flor præsenterede den unge Skau for »de syv« fra Den slesvigske Hjælpeforening og for den danske offentlighed.

Forholdet mellem Flor og Skau er et af de mærkværdigste eksempler på et årelangt samvirke for en fælles sag. Forskellige som de var af byrd og herkomst, af stand og stilling, af alder og rang supplerede de hinanden på en sjælden måde: Flor som forfatter af politisk nøje gennemtænkte taler, Skau som den oratoriske begavelse, der evnede at give disse taler liv og ånd, således at de gav genlyd langt ud i fremtiden. Forholdet var derfor i virkeligheden mere end et blot og bart samvirke mellem mester og discipel.

Når der ses bort fra Peter Chr. Koch, kom ingen af de sønderjyske førere til at stå Flor nærmere i samarbejdet. På ét punkt vedblev der imidlertid at være en kløft imellem dem, og det var med hensyn til religiøs opfattelse. Skau arbejdede sig aldrig fri af sin ungdoms rationalistiske opdragelse, og de grundtvigske tanker, der for Flor var en hovedhjørnesten, var og blev i Skaus øjne et religiøst sværmeri.

Politisk stod de derimod hinanden så nær som overhovedet muligt. Mens Peter Hiort Lorenzen en tid havde fået lokket Koch bort fra mesteren, fulgte Skau stort set den af Flor afstukne kurs lige til 1848. Det var derfor intet under, at Flor afviste den kritik, der var rejst imod Skaus væremåde, med ytringen: »Skau er en perle!« – »Man må lade Skau have nogen frihed for ikke at støde ham fra sig«.

Forholdet mellem dem kunne kun kølnes noget, når Flors dom over bønderne, f. eks. også over den gamle Hans Nissen, blev Skau for hård og uretfærdig.

Det var Flor, der havde skrevet de taler, der gjorde Laurids Skau landskendt, men snart formåede Skau selv at forme sine taler, og i sin modnere alder hævdede han sit ry både som taler og som parlamentariker. Flor derimod måtte opleve en fiasko, da han i 1848 ved et af Casino-møderne søgte at redegøre for sine meninger. Han mestrede ikke talens kunst.

Det kunne ikke undgås, at begivenhederne efter opgøret mellem den gamle helstats to folkegrupper måtte bringe Flor og Skau noget på afstand af hinanden. Tiden var blevet en helt anden. Under de nye politiske forhold, under trykket af »den europæiske nødvendighed«, fandt Skau det rigtigst at bøje sig, at søge at få det bedst mulige ud af situationen og at vente på bedre tider. Det lykkedes ham under disse vanskelige forhold at skaffe sig udnævnelsen til amtsforvalter, noget dengang enestående for en bonde uden højere uddannelse. Flor havde altimens regnet med at få den stilling, der blev overtaget af embedsmanden Th. A. J. Regenbug, og han måtte bitter og skuffet over at være blevet vraget forlade den landsdel, til hvis historie hans navn for stedse er knyttet.

I Rigsrådet fik Flor og Skau for en kort periode et nyt samvirke, men ellers havde årene ført dem fra hinanden. Skau glemte dog aldrig sin gamle mester, og han fandt også en lejlighed til at bevidne ham sin taknemmelighed: »Uden Dem havde jeg endnu boet i Sommersted, ukendt i en videre kreds og uden navn i historien«.

Det har været bittert for Flor at opleve ulykkerne i løbet af krigsåret 1864, men noget af det tungeste, som dette år bragte ham, har sikkert været budskabet om Laurids Skaus død.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1839 ?/4.

Som[mer]st[ed], d. – Apr. 1839.

Høistærede Hr. Professor!

Med Forundring vil De vistnok læse disse Linier, naar De erfarer, at en Bonde, som aldrig har seet eller kjendt, endsiget talt med Dem, vover at tilstille Dem en Skrivelse. Dette havde vel just heller ikke skeet, naar min Ven, Redaktør Koch i Haderslev, ej havde opmuntret mig dertil, da han omtalte Dem som en Mand, der var høimodig nok til at overse de Feil, der saa let kunne indsnige sig for den Ulær-

de, ei alene imod Høfligheds-, men ogsaa imod de grammatikalske Regler.

I Aaret 1836 blev fra et Selskab i Kiel udstædt en trykt Opfordring¹ til Præsterne, som De, Hr. Professor, ogsaa havde underskrevet, og hvori ønskedes Efterretning om Oldtids-Minder, f. Ex. Gravhøie, gamle Skandser o.s.v., der kunde have antiqvarisk Værd. En af disse Opfordringer er ved et Tilfælde nylig falden mig i Hænderne, og da vor Præst² ei har været længe i Embedet, saa forudsætter jeg, at han af Mangel paa den fornødne Kundskab ingen Indberetning har givet desangaaende, hvorfor det randt mig isinde, at jeg maaskee kunde paatage mig dette Arbejde, isærdeleshed, da min Familie er den eneste i hele Sognet, der har vedligeholdt en Deel af de gamle Sagn i Erindringen, der nødvendig maae tages i Betragtning, naar man skal udbringe noget rimeligt af de faae Fortidsminder, der endnu ere tilbage. Efter denne (maaskee for lange) Indledning, vil jeg da begynde med min, vistnok ringe Beretning.

Af *Gravhøie* findes der mange heri Sognet, dog findes de alle paa de Marker, hvor der for endeel Aar siden endnu var Hede (Syden og Vesten Byerne), hvorimod der ingen findes i Skovene. De ligger alle enkelte, undtagen eet Sted, hvor der ligge 2 ved Siden af hinanden. Der findes ingen egentlige Mærkværdigheder ved dem, thi ingen Navne bære de, ei heller er der gravet betydeligt i dem undtagen i eet, nemlig *Tohøy* tæt syden for Som[mer]st[e]d Bye, men som man næsten ikke kan antage for at være en Gravhøy, da Bakken bestod af Leer og Mergel, hvorimod andre Gravhøie fordetmeste er sammenbragt sort [Jord]. Dog fandtes der af Mergelgraveren Stumper af en Guldkjæde ca. 4 Alen nede i Jorden, som han solgte til en Guldsmed i Had[erslev] for 4½ Mk. Crt., hvilket vist ikke var fuld Værdie.

Gravhøiene ere alle runde, med en Huulhed midt ovenpaa. De enkelte, hvori der er gravet lidt, ere befunden at være fulde af store Stene, som jeg næsten troer ere satte saaledes, at der er en Huulhed eller et Kammer inde i Midten, hvor sandsynlig en Urne er indsat. Jeg er bleven bestyrket i denne Mening derved, at jeg ved at grave Stene ud af en Høj paa min egen Mark har hørt, at der er styrtet Stene sammen inden i, hvilket jeg troede var Gravkammeret, som styrtede sammen, formedelst de ydre store Stenes Borttagelse. Om jeg har taget Feil i denne Gisning, agter jeg med Tiden at undersøge.

Østen for Som[mer]st[e]d ligger en meget høj Banke, som kaldes *Tingbjerg*. Dette Bjerg rager meget høit over Sletten og er paa Nord-

og Øst-Siden omgivet af en dyb Dal. Da Bjergets Masse bestaaer af Sand, Gruus og Leer, saa er samme desaarsag ved Landets Udskiftning bleven udlagt til Brug for hele Byen, for at Gruset kunde anvendes til Vei-Reparation. Ved at grave i samme er for nogle Aar siden funden Levninger af en Steenmuur, omtrent 4¹/₂ Alen under Bjergtoppen, men der blev intet videre undersøgt, da Bjergtoppen styrtede ned og begravede samme.

Efter de Gamles Fortælling har der i Fortiden været et Tingsted paa denne Banke, som sandsynlig er holdt under aaben Himmel, da der aldeles ingen Levninger findes af Bygninger. Efter al Sandsynlighed har Stedet været et Tingsted eller Samlingsplads for *Baring Syssel*³ (som indbefattede det nuværende Gram Herred med Undtagelse af Gram, Nustrup og Skrydstrup Sogne, der hørte, efter en gammel Amtsbeskrivelse, til *Sønder Jyllands Syssel* og under Biskoppen i Ribe). Der findes endnu et Vad[e]sted sønden for Byen, som kaldes Tingvad, der tillige gjør Grændseskjel mellem Som[mer]st[e]d og Kjestrup Rettighed. Sagnet siger, at det var slemt at komme over dette Vad for dem fra »Sønder-Sognene«, naar de skulde møde paa Thinget. Tillige fortælle de Gamle, at der gik en Vei lige fra Tingvad til Tingbjerg.

Sønden Som[mer]st[e]d (tilforn kaldet *Logum*)⁴ har der staaet et Slot, hvorpaa holdtes Convention om vigtige Ting imellem de Danske, Svenske og Jydske Konger. (I Aarene fra 1685 til 1725 var her en Præst, navnlig P. Wöldike, som har udmidlet dette af nogle fundne Pergaments Ruller). Stedet, hvor dette Slot har staaet, findes paa min egen Mark og bærer endnu Navn af Logumhøy. Jeg maae beklage, at min Formand paa Gaarden har ødelagt de tydelige Mindesmærker ved i Aaret 1823 at opgrave Grundvoldstene til en nye Præstegaard heri Byen. Dog har jeg endnu funden en Rad umaadelig store Stene rundt om Foden af Bakken, der er omtrent 35 Alen i Gjennemsnit. Jeg har ladet nogle af disse Stene opgrave, og under een af disse fandtes nogle Kul.

Touskau var et gammelt Herresæde, som laae imellem Som[mer]st[e]d og Oxenvad i Touskau Mølle-dam paa Som[mer]st[e]d Sogns Grund. Der findes endnu en brolagt Vei fra Slotspladsen tvers igjennem den saakaldte Slotseng og op til Agerjorden. Den sidste Familie, som eiede Godset, var uidentvivel den Ranzauske, thi i gamle Kirkebøger findes optegnet⁵, at Nis Jepsens Gaard i Maugstrup var i Aaret 1563 kontribuabel til Frue Magdalene til Touskau, Henrik Ranzaus

Enke. Der fortælles i gamle Skrivter, at der begikkes megen Toldsviig med Qvægs Overdrivelse ved Touskaugaard over Oxenflod, hvorover Stedets Eier faldt i Unaade. Hertug Hans eller Kong Kristian den 3die kastede i Unaade et Glas Viin for Adelsmandens Fødder og indløste Godset.

Thorsholt var et adeligt Herresæde, som laae i Skoven lige Østen for Som[mer]st[e]d og var omgiven af Vand, men som nu er tør Engbund. Stedet, hvor Thorsholt laae, kaldes nu Herreshøj og hæver sig omtrent 8 Alen over den flade Eng. Efter et gammelt Sagn skulde der findes en brolagt Vei lige fra Thorsholt til Refshøj Slot, hvorfor jeg undersøgte det og var saa heldig at finde Steenbroen i ca. 5 Alens Brede tvers over et Skovkobbelt $\frac{1}{2}$ Alen under Jorden.

Da Pastor Buch i Aaret 1650 lod Steen opgrave i sin Toft til en nye Præstegaardsbygning, fandtes nogle Myntstykker⁶, som blev indleveret til Amtmanden og Consistorium, og tillige et Pergament, som viste, at en riig Frue paa Thorsholt først har lagt Haand paa Som[mer]st[e]d Kirkes Bygning, og at Kirken er bygget til Sanct Andreæ Ære, samt at der skulle ligge en rund Marmorsteen i Alteret, hvorunder der laae et Haandskrift, der gav Oplysning om de nærmere Omstændigheder derved, men jeg har ei kunnet faae Tiladelse til at undersøge det.

Refsbø, [der] var et gammelt Herresæde, havde en majestætisk Beliggenhed lige Norden for Som[mer]st[e]d, og den nuværende store Herregaard kaldes Refsøe. Mindesmærkerne ere meget tydelige. Der findes endnu stærke Volde og udenom disse 3 Damme, hvoraf Vandet kunde tappes af den ene og i den anden. Den nuværende Eier⁷ af Herregaarden lod forrige Aar grave paa Stedet, hvor den faste Borg forhen stod, og der fandtes et lille Kammer, 4 Quadrat-Alen stor og aaben i den ene Side, hvor Døren sandsynlig har været. Hvortil dette har været brugt, kunde vi ei udmidle, thi mørkt har det været, da der ingen Huller fandtes til Lysning. Slottet skal være ødelagt af Svenskerne. – (Kanoner)⁸.

Kirken. Denne indeholder ingen egentlige Mærkværdigheder med Undtagelse af Kirkeklokken, paa hvis syndre Side staaer en Inskription⁹, som jeg paa den indlagte Seddel har afskrevet saa nøie som mueligt. Jeg har foreviist Inskriptionen for flere Præster, men ingen har kunnet opløse den. (Nogle kalde det Munkeskrift). Da jeg formener, at Deres Velbyrdighed er stærk i at forklare, ei alene de egentlige gamle Runer, men ogsaa dem, hvorom her er Tale, saa be-

des De herved at lade Udtydningen indrykke i »Dan[ne]v[ir]ke« eller ogsaa, naar De engang skriver til Redaktør Koch, da at sende ham Underretning.

Kirkegaarden derimod frembyder flere Mærkværdigheder, eialene for den kunstige Planerings Skyld, men ogsaa for dens Betydning i Oldtiden. Før den blev planeret, hævdede denne steile Banke sig omtr[ent] 14 til 16 Alen over den egentlige Flade, men de øverste 4 Alen bleve afgravede og kjørte til Siderne (omtr. 4000 Læs Jord blev gravet af). Da dette Arbeide var gjort, blev den afformet i 3 Terrasser, og den nederste af disse blev jevn med den øvre Rand af Steenmuren, som staaer udenom.

Da Toppen af Bjerget blev afgravet, fandtes paa det høieste Sted en gammel Kjæmpebegravelse. Saaledes kaldet, fordi der fandtes Knokler af et Men[ne]ske i Begravelsen, der efter Størrelsen at dømme maae have været et kolossalsk Legeme. Kjæmpebegravelsen var en aflang Fiirkant 5 Al[en] lang og 3 Alen bred, som var omhegnet af store Stene, der stod paa Enden med en flad Side indad og kalke-de hvide. I Dybden var Jorden ganske sort omtr[ent] 4 Al[en], hvorimod den alle andre Steder fandtes at være guult Sand og Leer.

Efter et Sagn har Stedet i gamle Dage været anseet for helligt, og Kirken er sandsynlig bygget af denne Grund paa dette Sted.

Paa den nordre Side af Kirken findes en Brønd¹⁰, hvortil der i forrige Tider er gjort Valfarter for det hellige Vands Skyld.

I Kirken findes ogsaa en Fortegnelse paa alle Præsterne siden Re-formationen. Sluttelig har jeg at bemærke, at vi heri Sognet havde Ret til at vælge Præster i forrige Tider, thi i Aaret 1646 valgtes Hr. [Hans] Buch til Præst, og hans Kaldsbrev¹¹ underskrevet og forseglet af 12 Sognemænd i Provst Rottlöbens Nærværelse og konfirmeret den 22. Decbr. s[amme] A[ar] af Ditt[er] Reventlov.

Flere Mærkværdigheder i Sognet kjender jeg ikke, og ere de anførte ikke alle af den Art, som i Opfordringen ønskedes, saa kunde jeg dog ikke undlade noget, og det faldt mig tillige lettere at fremstille det Hele. I andre Sogne findes langt større Mærkværdigheder, men disse kjender jeg ei fuldkommen, hvorfor jeg kuns vil berøre een, nemlig, at der i Tyrstrup Skov endnu skal findes et Steenalter, hvorpaa der er offret til Thor.

At en Præst eller anden dannet Mand kunde have givet en mere interessant Beretning, veed jeg meget vel, men jeg har rørt min Pen i det Haab, at Deres Velbyrdighed ei vilde betænke Dem paa at ned-

lade Dem til at læse, ogsaa hvad den frie nordiske Odelsmand af Cimbrers Æt kunde sammenskrive.

Ærbødigst
L. P. Skau.

Velbyrdige Hr. Professor!

Endskjønt De vistnok har Aarsag til at kjedes ved Læsning af mit Skriverie, saa vover jeg dog endnu at fremsætte nogle Yttringer, som angaae min Fødestavn og det kjære Nord-Slesvig i Almindelighed.

Jeg har tidt og ofte bemærket, at *Mangel paa danske Bøger* er en Hovedaarsag til, at det danske Sprog træder i Baggrunden for det tydske. Vel har vi et dansk Leiebibliothek i Had[erslev], men Bønderne knibe paa Skillingen og synes, at det er formeget at give 2 sk. for at laane en Bog i 8 Dage, og lade det derfor ofte være. De Fornemmere ere nu engang komne i Tour med det tydske Leiebibliothek og blive derfor i den gamle Slendrian, om endog stundom een eller anden meget vel indseer, at det danske Sprog tilkommer vor egentlige Agtelse; – og at købe nye danske Bøger, derpaa er nu ikke at tænke, da de tydske ere langt fra saa dyre, hvorfor de, som forstaae Tydsk, hellere købe disse.

Det bedste Middel herimod er udentvivl at foranstalte et gratis Laanebibliothek¹², saaledes som Koch allerede har begyndt. Jeg har mærket, at de Læselystne med Iver søge at komme i Bekjendtskab med Koch for at faae hans Bøger, og hvis han kun havde en Mængde af alle Slags, saa vilde Bøgenes Indhold lokke mange til at læse Dansk, som nu læse Tydsk, og det vilde bidrage til at give den ægte danske Aand et stort Sving til det Bedre. Koch vilde tillige derved faae Leilighed til at virke ved sin naturlige Veltalenhed paa de forskjelligste Mennesker, og Dansk vilde i en kort Tid blive den egentlige Gjenstand for Læsning.

Trykkefrihedsselskabet virker vistnok meget ved Udgivelse og Udbredelse af gode danske Skrifter, men de Bøger, som helst læses, savnes just. Hermed mener jeg fornem[me]lig: *Ingemanns Romaner*, hvori findes en Spore til sandt Fædrelandssind, og som tillige ere, fra pædagogisk Side betragtet, uskadelige; *Blichers Noveller*, som elskes saa meget af Bønderne; *Øhlenschlägers Skrifter*, der af mange Fornemme læses med Begjærlighed o.s.v. Hvis Trykkefrihedsselskabet vilde anvende en Sum aarlig til slige Skrifters Indkjøb, da vilde derved stiftes uendelig Nytte.

Deres Velbyrdighed kunde maaskee virke noget i denne Henseende ved Selskabet, og hvis De kunde dette, da vilde det have uberegnelige Følger for den lavere samt Middelstandens høiere Dannelse, og Haderslev-Eggen vilde blive Dem den hjerteligste Tak skyldig.

Regjeringen kunde ogsaa virke noget ved at befordre danske Præster (det vil sige dem, som have studeret i Kjøbhvn.) i de Egne, hvor Tydsk og Dansk nu strides om Herredømmet, da de danske Studenter i Almindelighed have megen Agtelse for Norden og sammes gamle Sprog, hvorimod de Kieler Studenter ringeagter samme, og flere af disse have været i Trætte med mig om den Sætning, »at Norden er ligesaavel værd at lægge Mærke til som Syden«, hvilket de have nægtet, sandsynlig for at kunne kaldes »rächte Germanen«¹³.

De danske Præster vilde vist læse »Dan[ne]v[ir]ke« i Stedet for »Kieler Korrespondent«¹⁴, hvorimod de tydske Præster foretrække tydske Journaler, hvilket er til ubodelig Skade, da der i tydske Blade ei findes andet end Nedhuggelse af alt, hvad der er Dansk, hvorfor Bønderne ei kunne vide andet, end hvad der staaer i de tydske Dagblade, hvorimod de ved Læsning af »Dan[ne]v[ir]ke« vilde bedømme Sprogstriden fra en anden Side.

Det er beklageligt, at det kjøbenhavnske Skrivt »Brage og Ydun« er saa dyr, thi ellers vilde vist flere af de mere Dannede anskaffe sig samme.

Blandt Bønderne er det ogsaa skadeligt, at de religiøse Anskuelser tage en skjev Retning. De troe nemlig, at de ei kunde forene kristeligt Sind med Deeltagelse i politiske Anliggender, hvorfor de forbande ald Læsning af Skrivter, der ei have gudelig Tendents, og de kraftigste Grunde ere ei i Stand til at overbevise dem om, at man meget vel kan være en sand Kristen, fordi man læser »Aarhus Avis« eller »Dan[ne]v[ir]ke« o[g] desl[ig]. De anbefale derimod gudelige Forsamlinger, liig dem, der holdes paa Mors, hvor Flyvepræsterne (almindelig Fynboer) holde Taler, der efter min Mening ofte stride ligeimod Jesu Aand¹⁵.

KB. NKS 1727 (koncept); trykt i udtog: *Da Sjy vaag IV*, s. 100–102.

1 Königlich Schleswig-Holsteinische Gesellschaft für die Sammlung und Erhaltung vaterländischer Alterthümer havde i 1836 udsendt en sådan opfordring; blandt underskriverne var C. Flor. Fra dette selskab mod-

tog Skau en svarskrivelse på tysk, dateret 1839 25/9 og undertegnet af Falck og Flor. (KB. NKS 1727).

2 Lorenz Paulsen, sognepræst i Sommersted siden 1828.

3 Den betegnelse for Barved syssel,

- som findes i P. Rhode: Samlinger til Haderslev-Amts Beskrivelse, 1775.
- 4 Denne betegnelse, »Logom«, findes kun hos P. Rhode, s. 429, jvf. Sønderjyske Stednavne, II, s. 352.
 - 5 Efter: P. Rhode, s. 430.
 - 6 Efter: P. Rhode, s. 430-431.
 - 7 Nicolai Heinrich Lorenzen.
 - 8 Således i Skaus koncept.
 - 9 Der har stået: O rex glorie Christ(e) veni cum pace (O ærens konge, Kristus, kom med fred). Bogstaverne var mislykkede, dels minuskler og majuskler, og anbragt således, at indskriften skulde læses bagfra (Danmarks Kirker, Haderslev amt, s. 578).
 - 10 Se: August F. Schmidt: Danmarks Helligkilder, s. 155.
 - 11 Efter P. Rhode, s. 432.
 - 12 Se herom: Da Sjø vaag III, s. 9-13.
 - 13 Laurids Skau havde straks efter Nis Lorensens krav 1836 i den slesvigske Stænderforsamling om dansk øvrighedssprog i Nordslesvig grebet tanken om en dansk hjemstavn i et forenet Norden, se: Skau til Koch 1837 13/8: »Vi maae ikke tabe Hovedsagen af Sigte, som er, at Dansk gjøres gjeldende, saavidt det har Rettighed. Formaalet er, at vi fra Tydskland hige og ind i Sverrig kige, hvorved vi bringe den Kalmari-ske Union i friskt Minde, hvilken vi ønske snarest muligt at træde i Kraft og en Konstitution rigelig saa god som den Norske, og naar Frihedsfanen vaier paa de danske Bakker, da ville vi vist ogsaa vide med Kraft at forsvare samme, og for hver den, som har virket til saa ædelt et Maal, vil hver taknæmmelig Dane tømme Glædesbægeret med forbausende Fryd« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjø vaag V, s. 52).
 - 14 »Kieler Correspondentz-Blatt«.
 - 15 Udløberne af den fynske vækkelse (under påvirkning fra Brødremenigheden i Christiansfeld).

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1839 19/11.

Højstærede Herr Skau!

Kiel, d. 19. Nov. 1839.

De har neppe nogen Forestilling om, hvor stor en Glæde Deres Brev om Nordslesvigernes Stilling foraarsagede mig¹, i det mindste har De af min lange Tavshed ikke kunnet formode det.

Men denne havde sin Aarsag i, at jeg haabede hos een af mine Venner i Kjøbenhavn at erholde Oplysning om den Klokke-Indskrift, som De var saa god at sende os, og som hverken jeg eller nogen af mine herværende Colleger formaaer at læse. Munkeskrift er det, og det meste Munkeskrift kan man dog læse, men der gives ogsaa nogle Inscriptioner, der hidindtil kun har sejpinet os stakkels Antiquarer, og til dette Slags synes den at høre, som Herr Kloster har afskrevet. Ogsaa fra Kbhvn. har jeg nu faaet den tilbage uden Oplysning. Imidlertid har jeg ingenlunde opgivet den endnu, og da Vanskeligheder sædvanlig forhøje min Iver for at komme til Maalet, saa haaber jeg ogsaa denne Gang at naae det, i hvilket Tilfælde jeg da straks skal meddele Dem Resultatet.

Det var nu med Hensyn til den ene Deel af Deres Skrivelse, hvorom De ogsaa allerede har modtaget et officielt Svar, hvis Stivhed, Tyskhed og Kulde midt i dets formelle Høflighed jeg haaber, De ikke har skrevet paa *min* Regning. Men det andet ulærde Anliggende interesserede mig ganske anderledes, og jeg bliver aldrig gladere, end naar jeg i Anledning af den Slesvigske Sprog- og Nationalsag kommer i umiddelbar Forbindelse med nogen af *Folket*, d.v.s. af Bønde- og Borgerstanden, thi det er for *deres* Vel jeg arbejder, og det er i deres Venskab og Bistand jeg skal finde Erstatning for det Had og Fjendskab, jeg for den Sags Skyld har paadraget og fremdeles paadrager mig hos den fornemmere og Embedsklassen. Men der hører et lyst Hoved og en uforfalsket Dømmekraft til at indsee det Sande og Naturlige i de Forhold, som man i meer end 400 Aar med Flid har søgt at forvirre og fordunkle, og der udfordres en varm Følelse og en fast Karakter for at vedblive at elske og forsvare den nationale Ejendommelighed, som baade bliver forhaanet og gjort til Forbrydelse af alle Højere-staaende. Derfor har jeg aldrig ventet og kunde aldrig vente at finde *Mange* i Folket, som indsaar og følte Betydningen og Vigtigheden af den Kamp paa Liv og Død om Nationalitetens og Modersmaalets Frelse, der i de sidste Aar er opnaaet i det nordlige Slesvig. Men disse Faa betragter jeg altid som Borger- og Bøndestandens Anførere og Repræsentanter, hvem ogsaa i Tiden Massen vil følge, thi saaledes er det ifølge Historiens Vidnesbyrd til alle Tider gaet.

At Embeds- og Adels-Aristokratiet *godvillig* skulde indrømme Folket, hvad Ret og Billighed fordre, kan ingen erfaren Mand vente, thi vel gives der Enkelte i disse Stænder, som gjøre det, men Fleertallet lade sig altid bestemme af egennyttige Hensyn. De maae derfor *tvinges*, og dette kan naturligviis kun skee af den egentlige Regjering eller Kongen. Men ogsaa han er, som Erfaring lærer, bleven forkuet eller dog forskrækket af deres mægtige Forbindelse og tillige bleven vildfarende i sin Tro ved *Folkets* Tavshed og Ligeegyldighed. For altsaa hos Kongen atter at vække hans Kraft og Lyst til at give sig i Strid imod de højere Stænder i Hert[u]gd[ømmet] Slesvig for at forsvare de lavere, maae disse ligefrem igjennem deres omtalte Anførere og Repræsentanter *forlange* deres naturlige Rettigheder. Seer først Kongen, at Folket virkelig sætter Priis paa disse og fordrer dem, da understøtter han gjerne Folket, og imod en Forening af Kongen og Folket vil Embeds- og Adels-Hæren snart tvivle om sin

Sejer. Der vil opstaae Uenighed i deres Lejer, Mange vil forlade den, og den vil efter ikke meget lang Modstand give tabt.

Alle Deres Raisonnements og Forslag til Sprogsagens Fremme i Slesvig maa jeg fuldkommen bifalde, og hvad der staaer i min Magt for at bringe samme til Udførelse, undlader jeg vistnok ikke at gjøre. Men min Magt er ikke saa stor som min Villie er stærk, og kun *da* har den nogen indflydelse hos de Allerhøjeste og Høje, naar man troer, at det ikke blot er mine egne (eller i al Fald tillige Prof. [Christian] Paulsens) fantastiske Griller, men *Folkets* Ønsker, hvis Talsmand jeg er.

Jeg kunne længe vedblive, men Papiret byder mig at standse. Dog haaber jeg, at det Bekjendtskab, vi nu have knyttet, skal ved mangen fælles Bestræbelse i Tiden bindes fastere, thi jeg har nu begyndt at forestille mig Dem, Højtærede, som en af Folkets Repræsentanter og aflader ikke fra denne Forestilling, før De selv erklærer ikke at *ville* være det.

Jeg beder Dem bringe Hr. Kloster, til hvem jeg ikke skriver, før jeg seer Udfaldet af »Den Slesv[igske] Forenings« Organisation, min venskabeligste Hilsen.

Deres forb[undne] og heng[ivne]
Flor.

KB. NKS 1727, trykt: *Da Sjy vaag IV*, s. 102–104.

1 Jvf. Flor til Koch 1839 1/10: »Fra den vakkre Bonde Skau har jeg modtaget et antiquarisk og et Sprogsag-Brev. Med det første skal han høre fra mig. Det er en forstandig Mand, og han skriver Dansk som en Pro-

fessor« (KB. NKS 1763; trykt: *Da Sjy vaag IV*, s. 87).

Skaus koncept er dateret »Apr. 1839«, men Flors breve til Koch og Skau tyder på, at Skau har afsendt sit brev adskilligt senere.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1840 16/8.

Højtærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 16de Aug. 1840.

Deres ærede Skrivelse af 21de Juli¹ modtog jeg d. 27. Juli, altsaa 3 Dage før Kongens Komme² efter første Bestemmelse. De ønskede en Deputation bragt istand for at takke Kongen for Forordn[ingen] af 14. Marts d[ette] A[ar].

At dette ikke skeede, veed De vist allerede, men vær overbevist om, at det ikke var min Skyld, thi ikke allene var Tiden for kort, men der gaves andre og værre Grunde, hvorom jeg er forpligtet at underrette Dem.

Jeg kunde med Lethed have bragt en Takadresse tilveie fra vort Sogn, skjønt Tiden var kort, da Repræsentanterne vare forsamlede alligevel, men samtlige Medlemmer af Forsamlingen modsatte sig mit Forslag. Som Grund anførtes: 1. at det vilde være vanskeligt at faae Audients, 2. at eet Sogns Stemme ikke kunde have betydelig Vægt hos Kongen, 3. at det snarere kunde skade end gavne, naar kuns et enkelt Sogn takkede, da Tydskerne derved vilde tage Leilighed til at anføre, at der kuns var de Sommersteder, der ønskede [...] om Sproget. Havde der været flere, vilde de nok have viist sig.

Der blev altsaa ikke noget af Deputationen. Jeg fik rigtignok Brev fra Koch den 22. Juli³ af samme Indhold som Deres Skrivelse, og hvori han opfordrede mig til at møde hos ham om Morgenens tidlig, da han vilde formaae et par Bønder fra en anden Egn til at gaae i Forening med mig til Kongen og mundtlig takke i den Egn's Navn, hvorfra vi var, hvilket kunde have skeet paa [en] Maade, som ikke var at kassere, men ingen andre end jeg mødte, og der blev altsaa intet udrettet.

Min Hensigt var, at han først skulde ønskes et hjerteligt *Velkommen*, da han første Gang som Konge betraadte Slesvigs Grund. Derpaa skulde der gaaes over til at takke for de mangfoldige gavnlige Forordninger, der vare udkomne i hans korte Regjeringstid, hvis Mængde afgav Beviis paa en næsten mageløs Kraft og Anstregelse, men blandt disse især at fremhæve Sprogforordningen, som *første* og *fornemste* og *vigtigste* af Alle i Henseende til Følgerne, da den vilde hæve Bønderne af den aandelige Umyndighedstilstand, hvori Tydskerne hidtil havde holdt dem, og bryde de Lænker, hvori vi i Aarhundreder have sukket.

Disse Tanker havde jeg isinde uførligere at foredrage, hvis Koch havde forhvervet et par Andre til at følge mig, og Ingen af disse havde været bedre skikket til at føre Ordet end jeg, da jeg i dette Tilfælde gjerne og hellere vilde have været Tilhører.

Jeg er fuldkommen af samme Mening som De, nemlig at det vilde have været af den største Indflydelse paa Kongens Fasthed i at udføre Forordningen.

Da nu intet af dette skeete, saa traf jeg og min Fader Aftale med Koch om at indsende en skriftlig Takadresse direkte til Kongen, og Sognefogderne skulde da underskrive denne som Repræsentanter for deres Sogne. Dette vil (saa haaber jeg) let kunne sættes igjennem i Gram Herred, naar min Fader undertegner sig som første

Mand, hvilket han gjerne skal gjøre. Dette skulde imidlertid bie, til Kongen kom hjem fra hans Reise.

Jeg har ikke hørt noget fra Apenrade, om der har været Nogen at takke for Forordningen. Men samme Dag, som jeg fik Deres Brev, sendte jeg Bud til Pastor Hass i Medolden med en brav, dansksinddet Seminarist og bad ham at bringe en Deputation eller en Adresse istand fra hans Egn, hvilket han vist kunde gjøre, da han har stor Indflydelse paa hans Omegns Bønder. Denne ægte *Lutherske* Præst er en Mand, som jeg bærer den største Respekt for, da han er en Dannemand af første Rang, endskjøndt jeg ikke hylder hans religiøse Begreber.

Tillige udsendte jeg Breve i alle Retninger, for at der maaskee fra andre Egne kunde bringes noget istand, men jeg har desværre ikke stort Haab, da Tiden var for kort, og Indavlingen gjør Fordring paa Landmandens fulde Virksomhed. Havde Præsterne villet drive noget paa Sagen, saa var det ingen Sag at udrette noget, men af dem tør man ikke ialmindelighed vente noget.

Havde vi kun havt Dem i Nærheden til at lægge Planer og virke paa een og anden indflydelsesriig Mand, da kunde langt mere udrettes, men Koch staaer nu saa at sige ene paa Kamppladsen uden nogen kraftig Bistand, naar noget stort Foretagende skal iværksættes, da Ingen har Mod til at vove sig ud fra sin Arne. Herfra skal gamle Kloster dog være undtagen, thi han har baade Lyst og Mod i høieste Grad til at fægte for alt, hvad Dansk er. Desværre gaaer det ham som mig – vor Kraft er kun saa lille.

Jeg gad nu vidst, hvad Indflydelse Hertugen paa Augustenborg har havt paa Kongen. Han har vidst gjort alt muligt til Fordeel for det Tydske.

I Hadersl[ev] hørte jeg ingen af de Lærde tale Dansk til Kongen, undtagen Advokat Kier, som paa Skibbroen udviklede Seiladsens Beskaffenhed i Fjorden, samt Havnens Beskaffenhed, for Kongen, hvilket alt skete paa Dansk. Jeg hørte hvert Ord, der taltes, da Amtmanden bad mig at gjøre Plads for Kongen, da han næsten ikke kunde komme frem for Mennesker, og Politiet ikke kunde komme tidlig nok dertil. Et *Længe leve Kong Chr. VIII* udbragtes af en gammel Sømand og derpaa tredoppelt Hurra af Mængden.

Amtmanden talte ogsaa stundom Dansk, hvilket jeg hørte ved Brandvæsenets Inspektion. Præsterne af hele Provstiet havde Cour om Morgen, hvor Kongen talte Dansk til hver især.

»Dannevirke« fik endelig Avertissementsret⁴, til hvilken Begunstigelse Tydskerne vistnok see suurt. Det er dog glædeligt, at Deputeret P[eter] H[iort] Lorenzen⁵ ikke beder om Naade saaledes som Berwald o.s.v., o.s.v.

Jeg troer nu at have berørt det vigtigste og slutter altsaa for denegang. Dog maae jeg endnu bede Dem at skrive ved Leilighed til Kloster, da det vilde pirre hans Æresfølelse lidt og styrke den gamle Mand i hans Lyst til at være ved Haanden, naar noget skal foretages til Fordeel for det Danske, thi stor er hans Indflydelse formedelst hans overbevisende Taleevne.

Med sand Høiagtelse forbliver jeg Deres Velbyrdigheds ærbødige og hengivne

L. P. Skau.

NB: Undskyld min daarlige Skrivt, thi formedelst stærk legemlig Anstrengelse i den travle Sommertid ryster min Haand.

KB. NKS 1766.

1 Ikke fundet. – Flor havde ønsket, at en deputation af bønder takkede Christian VIII for sprogforordningen af 1840 14/5, ifølge hvilken der var blevet indført dansk øvrighedssprog i Nordslesvigs landdistrikter.

2 Kongebesøget i Haderslev fandt først sted 1840 4/8. Om aftenen fortsatte kongeparret til Åbenrå.

3 Flor havde 1840 21/7 også skrevet til Koch herom, se: Da Sjy vaag IV, s. 141. Om hans skuffelse over, at planen ikke blev udført, se: Flor til Koch 1840 15/8: »Der er vel ikke fra vor Ven Skau kommen Takke-Deputation fra Bønderne i Stand.

Jeg har i Tide skrevet ham meget magtpaaliggende derom, men jeg har siden Intet hørt fra ham. Han er dog vel endnu en ivrig Mand?... En Takadresse fra Bønderne bør Kongen have. Jeg har bedet Bonden Skau saa meget derom« (KB. NKS 1763).

4 Ved kgl. resolution af 1840 11/7, se: »Dannevirke« 1840 29/7.

5 Peter Hiort Lorenzen indgav 1840 14/8 sin demission som stænderdeputeret. Hans redegørelse for dette skridt blev optaget i »Dannevirke« 1840 19/8.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1840 26/12.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 26de Decbr. 1840.

Endelig maae De igjen høre noget fra mig, især for at overbevise Dem om, at jeg ikke endnu er falden i Dvale, som De næsten kunde troe paa Grund af min lange Taushed, men desuden ogsaa for at underrette Dem om, at gamle Kloster heller ikke sover, skjønt han ikke har gjengjeldt Deres ham velkomne og veltrufne Skrivelser.

Jeg forundrede mig især over, at De saa sikkert kunde træffe Kloster paa hans ømme Side. Udtrykket »vi Gamle« o.s.v. viste, at De paa en Maade stillede ham ved Deres Side i Kampen, hvilket især behagede den Gamle, og ei var han seen i at gjøre Fyldest for Deres Ønske, saavidt han nemlig formaaede.

For at faae Takadressen underskreven af Alle, stævnedes han Grande sammen i alle Byer, og i en tordnende Tale vakte [han] Alle af den dødsige Slummer, til hvilken Bonden er saa tilbøielig, og hvori min Fader og jeg naturligviis understøttede ham, samt ved Underskriften agerede Formænd. Han skrev ogsaa til sine Embedsbrødre i Provstiet og andre Bekjendte, og paa mange Steder har hans Skrivelse baaret rige Frugter, fornemlig paa Grund af den Autoritet, han har vidst at erhverve hos Bonden.

Klosters Pennefeide med Ironius i »Dannevirke«¹ har De vist lagt Mærke til. Hans Modstander har der, i Skjul af Anonymiteten, listet ham ud paa en vildsom Mark, der som bekjendt ikke bragte andet Resultat, end at Kloster blev gjort latterlig, hvilket han dog paa Grund af den gode Hensigt, hvori han nedskrev sine Veirregler, aldeles ikke fortjente. Dog kan hans skarpe Frasigbiden just ikke billiges, da han ikke som en gammel Mand saaledes maatte lade sig henrive af hans billige Harme. Jeg haaber imidlertid, at de Bemærkninger over den Pennefeide, som i et senere No. af »Dannevirke« ere gjorte, undertegnet *Veritas*, bedre skal have oplyst Sagen, da disse ere fuldkommen overensstemmende med Sandheden.

Kl[oster] og Koch staae i et meget spændt Forhold til hinanden, som jeg frygter vil bryde løs i aaben Kamp, hvilket i høieste Grad vilde være skadeligt, da Kl[oster] er i Besiddelse af Beviser imod Koch, der ere meget nedværdigende for en Redaktør. Jeg har søgt at mægle Fred, da de vistnok begge betragte mig som Ven. Jeg syntes nemlig, at der ei maatte gives Tydskerne Anledning til at gjøre Brug af Ordsproget: »Naar et Rige bliver ueens med sig selv, saa maae det blive øde«.

Spændingen hidrører fra, at Koch deels ikke har villet optage hans Afhandlinger, og deels lovet det og ikke holdt det, hvilket almindelig har været Tilfældet, men hvad der er værre, han har ikke villet udlevere ham hans Manuscripter, skjønt han ikke gjorde Brug af dem, hvilket andre Redaktører aldrig have nægtet. Jeg synes ogsaa, at en Forfatter med Grund kan forlange dette.

Men i dette Øjeblik er Oprøret kommet paa sin høieste Spidse

derved, at Koch ikke har villet optage det vedlagde Stykke om Stændervalget². Jeg maae tilstaae, at jeg ikke kan indsee, hvorfor det er nægtet og overlader nu saadant til Dem at bedømme.

Den i Afhandlingen anbefalede P. L. Wiimh er en studeert Mand, en indfødt Kjøbenhavner og fuldkommen af Magister Monrads Anskuelser. Da han nu har været Landbruger her i Sognet i 10-12 Aar, kjender han saaledes Stillingen her i Slesvig meget godt og kunde saaledes være »*Syvstjernens*« kraftige Støtte i Forsamlingen, hvilket han stedse har været herhjemme blandt Tydskerne, hvilke han som Herremand meest kommer i Selskab med. For kort siden døde Herremanden paa Refsøe³, og i Selskabet paa Begravelsesdagen stod Wiimh ved Klosters Side, omringet af en 40 Tydskere, hvilke de i Forening hug ned for Fode ved at disputere om Sprogforordningen og andet sligt. Han vilde i denne Henseende være en ulige bedre Deputeret end Petersen, hvem Koch søger at anbefale, men de Fleste troe, at Aarsagen til Kochs Anbefaling hidrører fra, at Petersen er en overspændt Mystikker ligesom Koch selv⁴. Den 6. Jan. skal Valget foretages, og vi stræber nu at virke paa Vedkommende i alle Retninger.

Kloster takker Dem meget for Deres Brev⁵, og han har bedet mig formelde Dem, at han, saalænge han kan røre sin Pen og sin Tunge, ikke vil aflade at virke for den fælles Sag, og just, fordi Koch er Part i denne, har han hidtil undladt at antaste ham offentlig.

Vedlagt sender jeg Dem ogsaa en Petition, som jeg har forfattet for Sognefogderne, og som vandrede Gram Herred rundt med Express i et par Dage og blev undertegnet af 11 Sognefogder og derpaa af mig sendt til N[is] Lorenzen i Stænderforsamlingen, men sligt faaer Forsamlingen vel ingen Tid til at behandle, formedelst Kampen imod Sprogforordningen, om Stænderforsamlingens Forening, om Jernbane-Projektets Fordærvelse og andet mere, hvorfor ogsaa vi Bønder forbande enhver Skilling, vi yde til en saa ussel Forsamling.

Takadressen tænker jeg snart er moden til Indsendelse, og jeg beklager kun, at den ikke var færdig, dengang da De var i Kjøbenhavn, for at De kunde have overleveret Kongen den og derved have opklaret de mulige forekommende Spørgsmaale.

»Dannevirke« bliver temmelig overfyldt med Poesie, hvoraf Koch er en Liebhaber. Jeg troer ogsaa, at han er naturlig begavet med poetiske Anlæg. Det er iøvrigt Skade, at nogle af disse Digtere ere

luftige Gjenstande, der ikke indeholde andet end Følelsesudbrud. Derimod findes andre, f. Ex. *Op i brave Slesv[igere]* o.s.v., *Den nordslesvigske Folkeviser* o.s.v., som i høi Grad interessere Publikum. Men for en Tidlang siden læste jeg i »Dannevirke« et Digt: *Jeg er en Skandinav* o.s.v., men dette overgik alle de andre, thi ikke alene indeholdt samme meget skønne politiske Tanker, men disse vare udtrykte med en Blidhed og Følelse, som skulde man troe, at en ægt nordisk Kvinde var Forfatter af samme, og da det antydede de 3 nordiske Riger, som vor egentlig Hjem, saa var dette saameget behageligere for mig, da jeg bestandig drømmer om, at ikke alene en *legemlig*, men ogsaa en *aandelig Kalmarunion*, tidlig eller sildig maae finde Sted.

Papiret tvinger mig nu til at standse, og tegner jeg mig altsaa

Deres Velbyrdigheds hengivne

L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjy vaag IV*, s. 166–167.

1 I »Dannevirke« for august og september 1840.

2 Optaget i »Dannevirke« 1840 30/12, underskrevet af »En gammel ægt Nordslesviger, født i Bjert«. Anders Kloster var født i Sdr. Bjært i de otte sogne, se: P. Skau: *Dejn og Lærer, Dannebrogsmænd A. Kloster i Sommersted og hans Slægt* (Sjy Årb 1892, s. 161–181).

3 Nicolai Heinrich Lorenzen.

4 Andreas Petersen, Dalbygård, var ligesom Koch påvirket af pietisme og herrnhutisme, se: Otto Scheel: *Pietismus, Christiansfeld und Dalbyhof* (Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. Reihe, XI, s. 199–227, XII, s. 59–82).

5 Jvf. Skau til Flor 1840 16/8.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1841 1/8.

Sommersted, d. 1ste August 1841.

Høistærede Hr. Professor!

Da De forhen i en Skrivelse har yttret, at det vilde glæde Dem, naar jeg stundom vilde og kunde berette Dem de her forefaldende Mærkværdigheder og især, hvad der kunde have Indflydelse paa den danske Sag, saa undlader jeg ikke herved at tilstille Dem noget saadant.

Der forberedes i denne Tid en Ødelæggelseskrig imod »Dannevirke« eller rigtigere imod sammes Redaktør¹, hvortil der gives en grundet Aarsag. Dette Uveir udgaaer ikke fra Tydskerne, men mere fra de ivrigste Dannemænd, som understøttes af enkelte moderate Embedsmænd.

De har vist lagt Mærke til den i »Dannevirke« ofte omtalte Ti-

endesag, og at Bladet af alle Kræfter kjæmper for Kirkefællesskabets Ophævelse og endvidere, at Bladet har tilladt sig meget haarde Udfald og mange uhjemlede Beskyldninger imod Herredsfoged Kjer i Særdeleshed og Visitatorerne i Almindelighed. Ifølge disse Afhandlinger skulde det være et almindeligt Ønske, at Kirkefællesskabet skulde ophæves, og hvo der ei kjender det Nærmere til Sagen og har hørt Modpartiets Grunde for samme, kan naturligviis ei andet end troe, at »Dannevirkes« Paastand har sin fulde Rigtighed.

Men dette er nu aldeles ikke Tilfældet, hvilket har viist sig af Tiendekommissionens nu tilendebragte Arbejder. Trods al den af »Dannevirke« og det i samme arbejdende Parties Umage, der fuldkommen ligner Slesvigholsteinernes Kamp imod alt, hvad Dansk er, er der lige saamange Sogne for Fællesskabet som *imod* samme.

Blandt dem, der kjæmpe for Fællesskabets Vedbliven er ogsaa Sommersted Sogn og kan samme vel betragtes som Hovedkjæmperne i denne Sag, da Sognets Befuldmægtigede mødte for Tiendekommissionen, fremstillede jeg som Ordfører udførligen vore Grunde, og Sommersted Sogn blev saaledes det første, der brød overters med – Modpartiet. Dengang vidste vi endnu ikke, at »Dannevirke« var bleven Partihøvding, men denne sørgelige Erfaring have vi nu gjort. Jeg talte nemlig med Koch om at faae vore Meninger indrykkede i Bladet, da jeg troede, at der ved at stille Grunde mod Grunde kunde stiftes meget Gavn og Sandheden ad denne Vei komme for Lyset, men da jeg mærkede, at slige Anskuelser ei maatte optages, saa blev Veien naturligviis spærret for os til Publikum, da vi intet andet Organ havde, hvori vi kunde udtale vore Meninger. Imidlertid troede Kloster ikke, at en moderat Afhandling i denne Retning kunde nægtes Optagelse, og fik han altsaa isinde at skrive derover, tildeels opmuntret af Sognets Beboere dertil.

Den vedlagte Afhandling blev altsaa sendt til »Dannevirke«, men blev ham tilbagesendt tilligemed en Skrivelse fra Redaktøren, »at »Dannevirke« havde taget Partie i Tiendesagen og kunde altsaa ikke optage sligt, men at den mulig vilde blive optaget i »Lynaen«, der havde stillet sig i Opposition mod »Dannevirke«. At Koch nu i denne sidste Bemærkning vilde spotte Kloster, er let at indsee, da danske Afhandlinger ei vorder optagne i et rasende tysk Blad, men til Alles store Forundring udkom Afhandlingen som Tillæg til No. 22 af »Lynaen«², saaledes som De af det vedlagde Exemplar kan see.

Ingen anden end Koch vidste nu, hvem Forfatteren var og kunde

aldrig have faaet det at vide, hvis Koch ikke ligesom Thies Steenholdt havde brudt Seglets Hellighed og bekendtgjort Forfatteren i sit Næste No. af »Dannevirke«³ uden dertil at have nogensomhelst Tilladelse. At Kloster nu blev forbitret, er let at indsee, især da Følgen af denne forræderske Navne-Bekjendtgjørelse havde en ufor-skammet Afhandling til Følge, der prostituerede Kloster paa den groveste og løgnagtigste Maade. Da den var undertegnet »*Flere Gaardmand i Øesbye Sogn*«, saa føiede Kloster strax Anstalter til at faae at vide, hvem disse Æreskjændere var og fik altsaa en Befaling hos Politimesteren til Koch, at han inden 24 Timer skulde opgive Forfatterne. Efterat have faaet 8 Dages Henstand skrev Koch til Politieamtet og opgav Navnene paa 7 Gaardmænd i Øesbye Sogn med den Bemærkning, at disse havde *angivet* sig som Forfattere.

Af Ordet *angivet* slutter Kloster sig til, at den egentlige Forfatter er skjult, og det kommer nu an paa at faae den egentlige Forfatter herud, som sandsynlig ingen anden er end Koch og P[eter] H[iort] Lorenzen. Sag er nu anlagt, og da denne skal behandles i alle sine Forgreninger og ikke allene omfatte de i benævnte Afhandling værende Injurier mod Kloster, saa vil der sandsynlig komme noget ud deraf, især da samtlige Embedsmænd understøtte Kloster, og Som[mer]st[e]d Sogn sikkrer ham for Omkostninger, thi en frygtelig Forbittrelse er opstaaet hos Bønderne over en saa æreløs Fremfærd.

Dette er da det Egentlige af denne Sag, men naar denne er tilende, vil Koch sandsynlig blive sat under Tiltale af Kjer og Visitatorerne.

Sluttelig vil jeg gjøre mine egne Bemærkninger. Disse ere følgende:

For det første har Koch forseet sig i at nægte vore Meninger i Tiendesagen Optagelse i »Dannevirke«, da dette var noget, som ikke vedkom Bladets Tendents i fjerneste Maade, og havde altsaa ikke nødvendig at gjøre sig til Partiehøvding og derved skaffe sig mange og mægtige Fiender paa Halsen og fornærme sine og sit Blads bedste og fasteste Venner.

For det andet har han krænket Kloster og viist sig i høi Grad utaknemlig imod ham, thi eialene bekendtgjorte han uden Nødvendighed hans Navn og derved viste sig ligesaa slet som den usle og foragtelige Thies Steenholdt, der bekendtgjorte Nis Han[s]sens Navn, men ogsaa ved at optage en saa skammelig Afhandling i sit Blad, hvorved dette maae tabe sin Agtelse, da et godt redigeret Blad aldrig maatte nedlade sig til saa elendige personlige Angreb, der aldeles ikke henhører til Sagen.

Kloster har indtil denne Dag været Bladets saavel som Redaktørens stærkeste Støtte heri Egnen og bidraget meest til sammes Udbredelse. Kloster har været den, der formanede de Øesbyer til at læse »Dannevirke«, da der i Førstningen ikke læstes et eneste No., men han reiste derom for det samme og ved hans djærve Overtalelser fik dem til at læse samme⁴. Kloster har formedelst hans Søn udbredt Bladet i Tønder-Egnen, hvor det ellers vanskelig vilde have fundet Indgang, og hvor tillige hans Søn er det danske Parties ivrigste Befordrer, hvem man ogsaa ganske løgnagtig har kaldt en ridende Stafet i den ovenberørte Afhandling. Kloster har endelig formedelst hans Søn faaet Bladet indført blandt Seminaristerne paa det Lyngbyer Seminarium og saaledes ad forskjellige Veie bidraget til Bladets Udbredelse og derved sikret Koch en varig Indtægt. Var det da ei utaknemligt saaledes at fornærme ham ved at optage en saa æreløs Afhandling?

For det tredie har han unødvendigt fornærmet Herredsfoged Kjer⁵ ved at være Partiehøvding, thi han var unægtelig den Embedsmand, der nærmede sig det Danske allermeest og er desuden en almeenagtet Mand og havde Ord for at være den redeligste Advokat, der fandtes i Had[erslev], dengang han var i denne Stand. Havde det ikke været klogere at beile til en saadan Mands Venskab og derved [have] vundet en kraftig Støtte for Fremtiden?

Istedetfor at »Dannevirke« i de første Aaringer var et herligt videnskabeligt Blad, der i en værdig Tone behandlede ethvert Anliggende, er samme nu nedsunken til et Opkog af andre Blade, til en Tyttebold for P[eter] H[iort] Lorenzens ubegrændsede Hidsighed i Tien-desagen. Utilfredsheden er bleven almindelig blandt alle Dannede med Bladet, og det var vel paa Tide at forebygge saadant, da Øvrigheden upaatvivlelig vil sværte samme hos Regjeringen og gjøre alt muligt for at gjøre Regjeringen opmærksom paa Bladets Misgreb.

Overvei nu alt dette, værdige Hr. Professor! thi ene Dem stoler vi paa, hvis Bladet – vort kjære Dannevirke – skal beholde sin Agtelse. Koch er aldeles ikke sit Fag mægtig som Redaktør, og hvis han ikke havde saa brave og dygtige Medarbejdere som Flor og Paulsen (siger Herredsfoged Kjer), saa vilde hans Blad have været borte for længe siden.

Jeg nødes nu til at slutte og anbefaler mig som

Deres
L. P. Skau.

Jeg har gjort alt muligt for at mægle Fred imellem Koch og Kloster, da jeg troede, at dette var det fordeelagtigste for den danske Sag.

Dette vilde vel ogsaa have lykkedes mig, hvis den sidste Afhandling imod Kloster ikke var kommen, men nu troer han fuldt og fast, at Koch optager slige Stykker af Had til Kloster, og derfor kan jeg ikke bevæge ham.

Det er ellers slemt, naar Kræfterne skilles ad, thi Tydskerne holde deres samlede, og en drøi Kamp vil vist endnu være at bestaae.

Jeg har faaet Brev nylig fra Præsten Blicher^ø, hvori han beder mig komme til Himmelbjerget. Hvis Veiret bliver nogenledes, vil jeg reise imorgen.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag IV, s. 198–199.

- 1 P. Lauridsen har i Da Sjy vaag IV, s. 198, følgende referat af dette brev: »Det meget lange Brev indeholder et fnysende Angreb paa Koch og Dannevirke i Anledning af den Klosterske Proces og Striden om Tiendevæsenet og den fælles Kirkekasse i Haderslev Provsti«.
- 2 Klosters indlæg »Tiendesagen« i »Lyna« 1841 30/5 har som motto: Enhver see ikke paa Sit, men ogsaa paa Andres (Phil. 2, 4). Det hævdes heri, at en fælles kirkekasse er til gavn for alle provstiets kirker, ogsaa for østeramtets kirker. Artiklen er underskrevet: S-d, den 23de Mai 1841. -r. I et tilføiet P.S. hedder det: »Denne Annonce er skreven for Dannevirke, men da sammes Redacteur har bestemt sig til at lade sit Blad benytte til Opposition mod den Allerhøiest beskikkede Tienderegulerings-Kommission, saa nægtedes Optagelse. Forfatteren.«
- 3 »Dannevirke« 1841 2/6 og 16/6. Spørgsmålet om den fælles kirkekasse var i høj grad ogsaa spørgsmålet om forholdet mellem det rigere Haderslev østeramt og det fattigere vesteramt.
- 4 Anders Kloster var lærer i Hajstrup i Øsby sogn indtil 1829, da han blev forflyttet til Sommersted. Her blev han Laurids Skaus lærer. Broderen Peder Skau skriver om ham: »A. Kloster var i kirkelig Retning paa- virket af den rationalistiske Aand, som de store Tænkere i Slutningen af det forrige Aarhundrede havde præget, hvilket desværre havde til Følge, at de fleste af de mange Elever, der oplærtes af A. Kloster, ikke kunde tage den Ballast med ud i Livet, som den kristelige Tros hjertelige Forkyndelse er istand til at give, hvorimod de maatte nøjes med den Tale om Dyd og gode Gjæringer, som var Rationalismens Kjæphest« (Sjy Årb 1892, s. 167).
- 5 Det er interessant at se Skaus bedømmelse af herredsfoged Kjer, inden den bekendte »tavlesag« fra Tørring tinghus ødelagde forholdet. Se herom: Skau til Flor 1842 6/2.
- 6 Blicher til Skau, Spentrup 1841 5/6: »Højstærede! Nylig hjemkommen fra en temmelig lang Rejse forefandt jeg Deres mig saa behagelige Brev. De kalder Dem selv Bonde? Er Bonden en Dannemand, agter jeg ham højere end den Herremand, som ikke er det. Det vækker min Beundring, hvorledes De allerede i den Alder uden Andres Vejledning i en snever Almuekreds har vidst at arbejde Dem op til en saadan Aandsklarhed og

Dygtighed, som Deres Skrivelse udviser.

Sprogsagen! ja den er ej allene af højeste Vigtighed for Sønderjyderne, men for hele Danmark. Den maae forfægtes til det Yderste. Er Himmelbjerget ikke et godt Forsvarspunkt? De maae endelig være med! Jeg var i Kiøbenhavn. Der ere hyrede allerede to Dampskibe til Aar-

huus. Formodentlig komme 2 a 3 fra Sverrig. Vi skulle synge og *tale* med hinanden om Venskab og Broderskab, kun ikke om Union.

Undskyld min slette Skrivt! Jeg ligger paa femte Dag temmelig syg, og min Haand ryster – ikke min Aand. Lev vel! Deres St. Blicher« (KB. NKS 1727; trykt: Blichers Samlede Skrifter XXXII, s. 100).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1841 31/10.

Høistærede Herr Professor!

Sommersted, den 31de Octbr. 1841.

Paa Grund af Deres Velbyrdigheds Anbefaling have vi sørget for, at et tilstrækkeligt Antal af »Retsformularbøger« ere fordeelte heri Sognet – Kloster har alene anskaffet 5 –, og deres Nytte tør neppe betvivles. Jeg har nu gjenneumlæst den¹ nøie og maae til dens Roes sige, at den langt overgaaer A. S. Ørsteds Formularbog for Danmark, der omtrent er af samme Størrelse, thi endskjøndt den er overordentlig sammentrængt og kortfattet, saa kan de mange herlige Anmærkninger dog skaffe den fornødne Oplysning, og jeg troer, at den i alle Henseender svarer til sin Bestemmelse.

Advokaterne ere vist ikke tilfredse med den, da Bonde og Borger nu er istand til at hjælpe sig selv i den største Deel af deres Anliggender og – hvad værre er – blive klog paa mange af deres Kunstgreb ved Processerne, som de fordum frit og uhindret kunde anvende.

Imidlertid er jeg dog kommen i Vildrede ved at læse Anmærkninger, Pag[ina] 88 og 89. Der findes nemlig den Sætning: »Dog kan en Gaardmandskone paa Landet vel gjøre Fordring paa en Aftægt«. En saadan Fordring har jeg gjort to Gange som Curator for Enker, men begge Gange er det mislykket, endskjønt jeg formedelst Hr. Advokat Kier har ladet Sagen behandle i Overretten. Forholdene vare nemlig følgende: Den første Gang var jeg Lavværge for en Enke paa Godset Gram, hvor Enken var bleven gift ind i en stor Gaard og blev Stedmoder til 3de Børn. I dette Egteskab fik hun ogsaa et par Børn, og nu døde Manden uden at have gjort nogen Deling eller sidstvillig Bestemmelse. Stedbørnene vare nu myndige og forlangte deres Arv, og Overformynderen Etatsraad Schrader foranstaltede en Deling. Da det var Eiendomsland, saa blev der deelt saaledes, at samtlige Børn fik deres Andeel af samme, hvorimod Enken kuns fik en Part (en

Broderlod) af et lille Stykke Kjøbejord og af Bygninger, samt Mobilier o.s.v. Imod denne Deling protesterede jeg paa Enkens Vegne og anholdt paa, at Enken skulde have et Aftægt, idetmindste saalænge, til hendes Børn vare opdragne, men da dette blev nægtet, lod jeg Advokaten skrive til Overretten, hvorfra Svaret blev, at det kuns kunde skee, naar Formynderne vilde tillade det. Da de nu ikke vilde dette, saa blev Enken jaget ud, og havde hun ikke været saa heldig at blive gift nogenledes igjen, saa vilde den visse Armod blevet hendes Lod.

Den anden Gang var jeg bleven Curator for en Enke i Naboesognet Oxenvad, som var ligeledes bleven Stedmoder til et Barn. Selv havde hun ingen Børn, men da hendes Mand døde, forlangte hun ogsaa Aftægt, for at hun kunde opdrage hendes Stedbarn, som hun elskede meget; i modsat Fald forlangte hun at beholde Gaarden, til hendes Stedbarn var myndig. Begge Dele blev nægtet, Gaarden solgtes, og Enken fik Broderlod af Bygninger, Boehave m.m. Jeg lod atter Sagen behandle i Overretten, dog uden at udrette noget dermed. Jorderne vare ogsaa her Eiendom.

Et modsat Tilfælde indtraf derimod i Kastvraae, hvor Kloster var Curator for en Enke. Dette var et Kongl. Fæstelandbohssted, hvor der ved Mandens Død var Børn af begge Egteskaber. Den myndige Søn af første Egteskab fik naturligviis Boepælen, men blev tilpligtet af Skifteforvalteren at give sin Stedmoder Aftægt og til sin umyndige Halvsyster at give i Arv 15 rmk. og en halv Skilling (hans egne Gebyhrer beløb sig til 15 rmk.). Det snurrigste herved var, at den myndige Søn vilde med Magt give sin Syster 100 rmk., og Kloster skrev i denne Henseende en Forening imellem dem, som især var nødvendig, ifald Giveren skulde døe, men da denne Forening kom for Herredsfogden, fik de til Svar: »Jeg har engang skiftet, og Pigen (den Umyndige) er skeet hendes Ret, I skulle ikke gjøre dette om«.

Ifølge af det foranførte synes det, som om der paa Eiendomskaarde ingen Aftægt er at faae for Enken, hvorimod saadant er skeet paa det omtalte Fæstlandsbohl. Deres Velbyrdighed kunde maaskee ved Leilighed faae at vide hos Prof. Paulsen, hvordan dette egentlig hænger sammen, og hvis jeg tør besvære Dem dermed, da at berette mig noget desangaaende.

Dernæst har jeg nogle Yttringer at tilstille Dem i Anledning af vore Eiendommeligheder og nationale Forhold.

Jeg har i lang Tid arbeidet paa at udbrede den Grundsætning og

Mening, at vort Fædreland er langt større, end man i Almindelighed bilder sig ind. Anskuelserne og Meningerne ere altfor provindsielle, da man almindeligen ikke tænker videre end paa den Egn, man boer i, og ikke paa det Heles Vel. Det vilde give den Fædrelandske Aand et ganske andet Sving, naar den Mening og Indbildning var mere udbredt, som jeg har, den nemlig: *at vi have hjemme i alle 3 nordiske Riger*, hvor og i hvilket særskilt Rige eller Provinds vi end ere.

Denne Mening er ikke let at bringe til at trives, da man ikke kan opfatte samme, saaledes som de tydske Patrioter tænke sig det tydske Rige, hvor man synes at betragte enhver særskilt Stat kuns som et Lem af det store tydske Statslegeme, – en Mening, som Forbund og Toldforening vel har gjort sit til at udbrede.

Ofte har jeg med Begeistring forestillet en og anden, hvilke Fordele en stor skandinavisk Toldforening, et stort skandinavisk Forbund kunde bringe, hvilken Kraft samme kunde udfolde, men kuns faae have villet laane Øre til disse Meninger. Ei engang den gode Nis Lorenzen kan faae dette rigtigt i sit Hoved, da han troer, at det lige-saalidet kan komme i Orden nu som i Fortiden. Endskjønt jeg har forestillet ham, at man dengang glemte at forene Aanden i begge Riger og tildeels handlede partisk, især med Embeders Besættelse, og derved krænkede den svenske Nationalaand m.m., somog, at et par Legemers Forening uden Aand har intet at betyde, og at Forholdene nu ere anderledes, og at et skandinavisk Forbund næsten kan ansees for en absolut Nødvendighed, naar de nordiske Riger ikke vil opluges og forsvinde af Historiens Aarbøger, saa kan han dog ikke rigtig finde sig i samme.

Nationalitet og Sprog er tildeels eet i hele Norden, og at det nu-værende Dynastie vil kunne holde sig længe i Sverrig, det troer jeg aldeles ikke, idetmindste stemmer det ikke overeens med den svenske stolte Nationalaand, at en Franskmand² skal være deres Regent. Man hører heller ikke Prinds Oskar blive rost i Bladene, og man kan vel antage, at der vil indtræde en Forandring i Sverrig, saasnt den kloge, gamle Konge dør³.

Det var da rart, naar Svenskerne vare bearbejdede lidt i Forveien, saaledes, at naar der engang kom Røre (der efter Forholdenes nu-værende Beskaffenhed snart eller seent maae komme), de da vilde være villige til at antage det danske Kongehus som regjerende Familie, med en lignende Konstitution som Norges. Norge vilde nok

komme af sig selv, og saaledes den kalmarske Union fremstaae i en fornyet Skikkelse, passende til vore Tider.

Det værste, der er i Veien for en saadan Forening, er vel de andre Magter, fornemlig England, der vistnok ugjerne vilde see, at een Magt var Herre paa begge Sider af Sundet. Men var først Foreningen kommen istand, vilde England med al sin Magt neppe kunne udrette noget mod Skandinaviens ei ubetydelige Flaade.

Men – De kjedes vel allerede ved at læse mine politiske Tanker, og jeg vil derfor til Slutning søge at bringe noget andet paa Bane, der idetmindste skal være af den Art, at jeg ikke er i saa stor Fare for at løbe vild.

De talte sidstleden om, at det var høistnødvendigt, at der blev talt Dansk i den Slesvigske Stænderforsamling, og De har til den Ende bearbejdet P. H. Lorenzen dygtig, og jeg troer næsten, at De var nær ved at bilde ham ind, at han ligesaa godt kunde tale Dansk som Tydsk. Dette var nu meget godt; men jeg frygter for, at han kommer i Knibe, naar han skal tale Dansk, og at han ikke saa godt kan forsvare sig, som naar han taler Tydsk.

Vi have i denne Henseende talt om, at man gjør bedst i at være ganske rolig, indtil en nye Stænderforsamling er sammenkaldt, og da ved en Petition fra hele Valgdistriktet at opfordere vor Deputeret til at betjene sig af det danske Sprog i Stændersalen. Posselt i Kjøbenhoved skulde have en lignende Opfordring fra hans Valgdistrikt⁴, hvilken jeg haaber ved mine Venner at kunne bringe tilveie. Hvad siger De om denne Plan? Imidlertid vil jeg til denne Tid nærmere udbede mig Deres Mening. Vigtigheden af dette Anliggende kan jeg godt indsee, og alle Dansksindede, som jeg har talt med derom, ere af samme Mening.

De erindrer vel, at jeg yttrede mig om Forligelseskommissioners Oprettelse, og at De lovede at ville tale om dette med Prof. Paulsen. Jeg har nu en Plan under Pennen, og naar den er udarbejdet, skal jeg tillade mig at tilsende Dem samme til Overveielse. Min Hensigt ved samme er at knække Advokaternes Mod og indskrænke denne Stand, som den saa høilig trænger til. Imidlertid maae Planen udarbejdes forsigtigt og fornemligt grunde sig paa, deels at spare Bekostning, deels at bringe Fred og Enighed tilveie istedetfor Had og Fjendskab, der stedse er en Følge af Proces.

Da nu Forliig er en Umulighed at bringe tilveie for Amtmanden i Sager, hvor han mangler Localkundskab, og saadant lettere kunde

lade sig gjøre af valgte Bønder, og saaledes Amthuset blive forskaa-
net for mange unyttige Stridssager, saa formener jeg, at en fornuf-
tigt bearbejdet Plan, undertegnet af Bønder, som frivillig ere ind-
traadte i samme, vilde finde Gjenklang hos Kongen og ved direkte
at indsendes til ham vilde blive approberet, og saaledes de, som have
undertegnet et saadant Document, være tvungne til først at prøve
Forlig, inden de fik Proces, hvorved Advokaterne vilde gjøres et be-
tydeligt Skaar i deres Fortjeneste.

Da Papiret ny byder mig at standse, saa henstiller jeg det allerede
skrevne til Deres Velbyrdigheds velvillige Opmærksomhed, udbeden-
de mig en skaansom Bedømmelse af samme.

Idet jeg takker for Deres Besøg, tegner jeg mig som

Deres ærbødige og hengivne
L. P. Skau.

Jeg kunde ikke faae Plads paa hosliggende Brev til alle mine Tan-
ker og maae altsaa benytte denne Seddel til Fortsættelse:

Kloster har sendt Dem en Petition til Gjennemsyn, og De vil vel
svare ham. Jeg kjender den og indseer dens Vigtighed, men jeg ønsker
een mere, som skulde være den andens Følgesvend, og deri er Kloster
enig med mig. Dette er nemlig om *Forligelseskommissioners* Opre-
telse.

At forfatte denne er ikke vanskelig, og den bliver underskrevet af
Alle, naar de følges ad. Kuns indseer jeg ikke, hvorledes vi skulle faae
dem trykte, thi det er en Umulighed at skrive saamange. Naar vi
blot havde Penge, var det ingen Sag, men disse mangle vi, og vi ere
alt for faa Patrioter, der ere af det Slags, som ikke skye Opofrelser,
aldenstund vi have Opofrelser nok i andre Retninger. Vel kunne vi
maaskee faae Hjelp hos den Kjøbenhavnske Forening for de Sles-
vigske Sager, men Koch vilde nødig have, at vi skulde bede dem om
Hjelp. Havde vi dem blot trykte, saa skulde de paa *een* Dag ud-
sendtes fra Had[erslev] til vore forskjellige Venner i Nordslesvig, og
inden Slesvig-Holstenerne fik et Nys om Sagen, vare de underskre-
ne allevegne. Veed De heri noget Raad at give os, da meddeel os det
snaest muligt.

Hvad troer De om den i »Dannevirke« værende Beretning, at
Kronprindsen skulde have adopteret Arveprindsen af Oldenburg, og
at Prindsen af Hessen skulde have 2 Millioner Daler, og Hertugen
fra Augustenborg affindes med Storhertugdømmet Oldenburg? Mon

det er sandsynligt, at Arveforholdene saaledes skulde være ordnede?

Wiimh fortalte mig igaar, at Kronprindsen havde Haab om at faae Arvinger, men dette er vel kun et Rygte, thi den almindelige Mening er som bekjendt, at han er udulig til at avle Børn, hvis han ikke faaer en Anden til Hjelp, som saa ofte skeer. Kan eller tør De meddele mig noget herom?

Hengivenst

L. P. Skau.

Jeg haaber dog, De kan læse min slette Skrift, thi jeg tager det ikke saa nøie, naar jeg skriver til dannede Mænd, og min Tid er haardt medtagen.

KB. NKS; trykt i udtog: Da Sjy vaag IV, s. 205–206.

1 Christian Paulsen: Forsøg til en Rets-
Formular-Bog, samt en tydsk-dansk
Lovkyndigheds Ordbog. Til Brug for
Nord-Slesvig. Flensborg 1841.	3 Karl Johan (Jean Bernadotte) døde
1844 8/3.
2 Der tænkes på slægten Bernadotte.	4 2. valgdistrikt i Haderslev vester-
amt. På den tid anså man det endnu
for muligt at vinde Aug. H. Posselt
for den dansk-nationale sag.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1842 2/2.

Kjære Ven!¹

Kiel, d. 2. Februar 1842.

Uagtet jeg i længere Tid har tænkt paa at skrive til Sommersted, ikke egentlig for at skrive *til* Dem, men for at høre *fra* Dem, saa vilde det dog ikke have faldet mig ind at gjøre det idag, da min Tid slet ikke er dertil, hvis jeg ikke havde faaet vedheftede Opfordring² med Begjæring om at gjøre den frugtbringende snarest muligt paa Østky-
sten af H[ertugd]d[ømmet] Slesvig. Jeg veed da Ingen at henvende mig til bedre end til Dem, overladende ganske og aldeles til Deres gode Villie og Deres egen Skjønsomhed, hvor meget og paa hvilken Maade De kan være Professor [C.F.] Wegener behjælpelig. Kun saa meget vil jeg sige, at Prof. W[egener] er en forstandig Mand, en ædel Patriot og en af Sønderjydernes varmeste Venner. Fremdeles overla-
der jeg til Dem selv, om De vil henvende Dem til ham enten umid-
delbar eller igjennem mig.

Jeg vilde ønske, at jeg kunde tilbringe nogen Tid i Nordslesvig; der er saameget, jeg vilde erfare, og saa meget jeg vilde lægge mine Venner paa Hjertet, især da disse ere af saa forskjellige, undertiden endog modsatte Anskuelser om de aandelige Anliggender. Dette kan

nu vistnok fremme, men det kan ogsaa, hvis man ikke passer paa, hemme den almindelige Aands-Emancipation, der forestaaer Nord-slesvig eller snarere hele Danmark. Højskole-Planen er vel ogsaa hos Dem i fuld Gang; naar den kommer lidt videre, vil jeg gjerne tage virksom Haand i med.

Venligst Hilsen til Deres Fader og Fruentimmer samt til Hr. Kl[oster] fra

Deres oprigtige
Flor.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: Da Sjy vaag IV, s. 215.

- 1 Adresseret til: Herr Lars Skau, Gaardmand i Sommersted pr. Haderslev.
- 2 Det drejer sig om et spørgeskema, som C. F. Wegener har udarbejdet for »at samle Materialier til en Historie af de store og dybt indgribende Reformers, som vort Landbovæsen har undergaaet i de sidste Menneskealdere«. For Slesvigs vedkommende samlede interessen sig især om gennemførelsen af udskiftningen af markfællesskabet, om selvejendoms meddelelse til arvefæstere.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1842 6/2.

Høistærede Hr. Professor!

Sommerst[e]d, d. 6te Febr. 1842.

Deres Skrivelse i Anledning af Prof. Vegeners Spørgsmaal har jeg modtaget, og jeg haaber ikke alene selv at kunne yttre mig over flere, men ogsaa hos mine Venner at forhverve nogle Arbeidere i denne Retning.

P[eter] H[iort] Lorenzen i Had[erslev] har faaet en Afskrift af Spørgsmaalene, og da han er personlig bekjendt med Prof. Vegener, er Interessen for Sagen desstørre.

Saameget om dette, men en anden og vigtigere Sag (i mine Øine) rører sig iblandt os, og derom bør De nærmere underrettes.

Ved det paa Gram Herreds Tingstue forrige Aar afholdte Allemandsting blev, som bekjendt, en Lykønskingsadresse underskrevet af Herredets Sognefogder for derved at bringe Kongen deres Hyldest. Efterat dette var skeet, dreiede Samtalen sig om de i Aarets Løb nødvendige Reparationer ved Tinghuset, om hvilke der træffes Accord o.s.v.

Imidlertid kom ogsaa paa Bane, at Retssalen, i hvilken flere Kongers Navnetræk ere malede paa løse, ophængte Brætter samt forsynet med latinske Inskriptioner, nu ogsaa skulde prydes med Christ[ian] d. 8.s Navn, hvorfor Sognefogederne accorderede med den djærve

Gaardmand, Sandemand Hans Nissen i Hammelev, saaledes at han for 5 rd. skulde foranstalte et saadant Bræt ophængt, men med den udtrykkelige Betingelse, at Inskriptionen skulde være *dansk* og pege hen til Sprogreskriptet. Dette har Hans Nissen fuldført som en brav Mand, thi han har maattet give meget af hans egen Pung dertil, da han har foranstaltet et virkeligt Pragtværk.

Man seer nemlig paa en med forgyldt Ramme indfattet Tavle Kongens Navnetræk med Krone samt det hele Riges Vaaben prægtigt malet og oven over i en bueformig Kreds følgende Inskription:

Han løste bundne Tale

I Lov og Rettens Sale.

Nu skal alene klinge

Vort Modersmaal paa Thinge.

(See Reskriptet af 14. Mai o. s. v.).

Denne for Advokater og Embedsmænd saa frygtelige Inskription bragde Herredsfoged Kier og Tingskriver, Doctr. Meyer til at bruge Kneb. Da Maleren nemlig havde sladdret derom, foranstaltes en nye Tavle gjort, hvorpaa der blot blev malet Kongens Navnetræk, omgivet med en Rosenkrands, og denne ophængtes Dagen før, Hans Nissen fik sin ophængt, endskjønt den ikke engang var tør, da der naturligviis var Hastværk. Der var ingen Inskription og som Grund foregaves, at man ikke vidste Kongens Valgsprog, men at dette skulde males siden.

Da nu Herredsfogden og Tingskriveren samt Advokaterne Gottfriedsen og Stibolt indtraadte i Retssalen og saa den frygtelige Tavle med den danske Inskription ved Siden af deres, geraadte disse vældige Herrer i stærk Harm og befalede Tingbudet at kaste Brættet ud¹.

Aldrig havde Sognefogderne ventet, at de havde vovet et saadant Skridt, da Huset hører Herredet til, og Brættet var anskaffet og betalt paa Herredets Regning, og aldrig havde man ventet af Øvrigheden en saa despotisk Handling. Planer lagdes nu til Hevn, men ingen vilde udføre samme, da de fleste Sognefogder ere nogle elendige, frygtsomme Stakler. Endelig blev de enige om, at de samtlige vilde følges ad ind i Retssalen og fremstille deres Besværing, og da min Fader² var en Hovedmand for Planen, skulde han være Ordfører, da han tillige var en af de ældste.

Med indædt Harm fremsatte han da sin Besværing og protesterede

paa Herredets Vegne imod Øvrighedens Fremgangsmaade, som han ansaae ikke alene for retsstridig, da Embedsmændene ikke havde andet med Huset at bestille end skjelne mellem Ret og Uret o.s.v., og da Brættet ikke alene var sømmeligt, men tillige en Hyldest og et varigt Minde af vor Konge, saa var det tillige høist uhæderligt at vilde forbyde Sognefogderne at hædre deres Konge. Herredsfogden søgde paa en snild Maade at undvige min Faders skrappe Paastand og prøvede paa at overbevise dem om, hvor *upassende* det var, at der hængte 2 Brætter til Ære for een Konge, og da de ikke vidste, at Sognefogderne vilde foranstalte eet ophængt, saa havde de gjort det, og da deres var kommen først, saa skulde det nu blive der.

Min Fader svarede, at Sognefogderne vidste ligesaa lidt, at Herredsfogden og Tingskriveren vilde foranstalte et ophængt, da det altid var skeet af Sognefogderne, og fandt det noget besynderligt, at det af dem ophængte ikke engang var tør, saa at det antydede aparte Hastværk, og han vedblev derfor sin Paastand, at Brættet skulde ophænges igjen. Herredsfogden vedblev sin Paastand, at det ikke kunde gaae an, og at de ellers kunde henholde dem til Amthuset. Forbittret svarede min Fader, at der i denne Henseende ikke behøvedes nogen Veiviisning, men at Sognefogderne nok skulde vide, hvor de skulde klage, og idet han vendte sig om, erklærede han, *at det nok skulde finde sig siden.*

Men nu begyndte de frygtsomme Sognefogder at undskylde dem, saa at een ikke vidste derom, en anden var uskyldig deri, og der blev, kort sagt, kun de Halve, der holdt dem stive. Da de nu kom ind i Drikkestuen, bleve disse Uslinger dygtige udskjeldte af Hans Nissen og min Fader, men de Fleste vilde dog ikke til at føre Klage over Herredsfogden, skjønt min Fader paastod, at man ved Besværing direkte til Kongen let kunde vinde Seier.

Saaledes endtes da denne skjendige Historie, og om der bliver ført Klage eller ikke, veed jeg intet om. Imidlertid har Hans Nissen besørget Maleriet overført paa Papir og agter nu at indsende det til Kronprindsen, med hvem han er personlig bekendt, og vil dertil besvære sig dygtig over slig Despotie.

Send mig et godt Raad i denne Anledning, thi Sagen er vigtig paa Grund af det særegne Sted – en Retssal –, hvor Inskriptionen just skulde være.

Sluttelig beder jeg min slette Skrivt undskyldt, thi der er nu 2 Timer over Midnat, og jeg har skreven i Comunalsager siden i Morgen

tidlig, og Bondens stramme Haand kan altsaa nok være træt.
Med Høiagtelse og Hengivenhed

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt: *Da Sfy vaag IV, s. 215–218.*

1 Se om »tavlesagen«: »Dannevirke« 1842 29/6, 20/7, 7/9, 21/9. Kochs svoger Nis Hanssen »Bondesøn« havde i »Fædrelandet« 1842 17/6 offentliggjort artiklen »En nymodens Billedstorm«, som Koch lod aftrykke. Herredsfoged Kier anlagde på grund af denne en injuriersag ved Haderslev byret, der førte til en bøde til

Koch på 100 rdl. Denne betalte Peter Hiort Lorenzen Koch 1843 7/5, jvf. »Dannevirke« 1843 13/5. – Sagen fik stor betydning for den danske opposition i Nordslesvig, idet den klar gjorde skellet mellem bonde og embedsmand.

2 Sognefoged Jens Lauritzen Skau i Sommersted.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1842 17/4.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 17de April 1842.

Deres Brev af 15de Febr.¹ har jeg modtaget, og jeg skammer mig næsten ved, at jeg har luret saalænge med at afgive Svar.

Imidlertid vil De vistnok troe, at jeg derfor har mine Grunde, og endskjønt jeg maae tilstaae, at jeg næsten fortjente det samme Til- eller Øgenavn, som Romerne gave deres Anfører Fabius Maximus, nemlig Cunctator, saa er dog Forskjellen paa de krigerske Operationer (hans vare vel meest beregnede paa Sværdets Magt og sammes kløgtige Anvendelse, mine derimod allene beroe paa Mund og Pen) en Borgen for, at jeg ikke kan kaldes en Nøler, hvorom De af de hosfølgende Papirer vil nogenledes kunne overbevises om.

Først vil jeg henlede Deres Opmærksomhed paa de mig tilsendte Spørgsmaale fra Prof. Wegener², som jeg har omsendt til mine forskjellige Bekjendte og Venner i mangfoldige Afskrivter, men som – desværre – kuns P[eter] H[iort] Lorenzen i Had[erslev] har lovet sikkert at ville skrive noget over. Efter min egen ringe Evne har jeg søgt at svare paa et Par af dem, og dette Svar findes hoslagt, skreven af min Broder, men af mig conceperet. Kloster vil om faa Dage afsende sin Afhandling om Skolevæsnets, der endnu ikke er færdig. Jeg er i en slem Forlegenhed med denne gamle Mand, da vi i den senere Tid har havt flere Stridigheder, som formedelst hans Paastaaenhed ikke ret kan vorde udjevned.

For det andet maae jeg gjøre Dem opmærksom paa Striden med Herredsfogden om Hædersbrættet i Thinghuset. Uagtet al mulig

Umage har jeg ikke kunnet bringe Sognefogderne til at drive noget paa Sagen, da Ingen af dem vil staae min Fader ret bi, og han vil ikke ene staae i Kamp med Herredsfogden.

Hans Nissen har ogsaa forandret sin Beslutning at klage direkte til Kronprindsen, men har derimod besluttet at bide dem hemmelig og det for Alvor. Han har nemlig en Ven i Kronprindsens Nærhed, nemlig en Staldmester og første Berider, hvis Navn er Hoff, til hvem Kronprindsen dagl[igen] kommer, og som stedse følger ham paa hans Ridetoure. Til denne Mand er den i Afskrift vedlagde Skrivelse³ rettet, som jeg har forfattet og ved min Broder ladet reenskrive.

Planen er, at Hoff skulde give Kronprindsen Leilighed til at see den ham tilsendte Copie af Maleriet (der ikke er saa daarlig, som den i Brevet er omtalt, heller ikke af Hans Nissen selv malet) og derpaa ved at forevise ham det private Brev oplyse ham om det Hele og saaledes give ham Leilighed til at see og gennemskue Sagens Sammenhæng. Naturligviis maae Hans Nissen skrive hemmelig til Hoff for at underrette ham om, hvorledes han skal gaae tilværks. Om det Puds nu vil lade sig udføre, skal Tiden lære. Hvis det lykkes, er Herredsfogden derved al Leilighed afskaaren til at retfærdiggjøre sig, og Kongen vilde da kunne gennemskue Sagen, allerede inden der klages ad den offentl[ige] Avisvei, der først skulde finde Sted, naar der kom Brev fra Hoff om, hvorledes og hvorvidt Sagen var kommen hos Kongen og Kronprindsen.

Hvis det gaar lykkelig med det omtalte Brev, saa mener jeg, at jeg strax vilde skrive til Dem om Alt, hvorpaa vi vilde bede Dem om at behandle Sagen i de forskjellige Blade (maaskee i »Dannevirke« og i et af Regjeringsbladene).

De vil af Brevet see, at jeg har gjort mig Umage for at fremstille Sagen som yderst farlig og tillige søgt at berøre Kongen og Kronprindsen paa forskjellige Sider. Hvorvidt jeg har været heldig, vil De bedre kunne bedømme end jeg.

Det er Skade, at jeg ikke kan formane Hans Nissen til at sende Alting med Posten, da han troer at være overbeviist om, at Herredsfogden har formaaet Posthusets Betjente til at lægge nøie Mærke til Alt, hvad der sendes m.m. Det skal nu bie, til en paalidelig Skipper fra Had[erslev] om 3 Uger afseiler til Kjøbenhavn, og denne skal da bringe Alt personlig til benævnte Hoff.

De spørger, om Thinghuset ikke er og bør betragtes som hele *Her-*

redets Eiendom? Jeg svarer *jo*, thi dette er Alles Mening. Alle smaa Reparationer ere altid besørgede af Sognefogderne, hvorimod de store ere liciterede og paa Riidfogdens⁴ Anviisning betalte paa Amtstuen og af denne repareret i Amtsanlagerne over Herredet. Det er Ingen bekjendt, at Herredsfogden har havt det Mindste med Huset at bestille, og til Klage er det aldrig kommet. Thinghuset ligger i Hammelef Sogn, og Sognefogden sammesteds har afsynet de gjorte Reparationer. Har disse været store, saa har han indmeldt og indsendt sin Synsforretning til Riidfogden, og først efter at have faaet denne har Riidfogden givet Bygmesteren Anvisning paa Pengenes Udbetaling paa Amtstuen.

Fremdeles spørger De, om det kan og maae betragtes som en ulovlig *Voldshandling* af Kjer? Jeg veed ikke, om det juridisk betragtet kan kaldes saaledes, men fra det *moralske* Standpunkt betragtet kan man altid kalde deres Fremgangsmaade med Hædersbrættet en *Voldshandling*.

Om der i eller paa Thingbygningen er et andet Sted, hvor Tavlen med endnu mere Virkning kunde ophænges, spørger De ogsaa. Jeg har reist derhen for at undersøge dette og befundet, at der kuns er eet Sted, hvor det maaskee kunde gaae an. Dette er nemlig paa Forstuen lige ind for den store Dør, hvor man fra Veien kunde see samme, og hvor alle Indtrædende *skal* see midt ind paa den. At ophænge Tavlen paa dette Sted kunde afgive Stof til et ironisk Stykke i et offentlig Blad.

Endelig maae jeg endnu melde Dem et her udspreedt Rygte, at Kronprindsessen⁵ er reist hjem for aldrig at komme tilbage, og at hun aarlig skulde have 80000 rd. til Appanage. Mon dette er sandt? Aarsagen skulde være, at Prindsen skulde have banket eller behandlet hende brutalt i en beruset Tilstand. Beklageligt er det imidlertid, at hun ingen Thronarving faaer, og man kan vel desværre antage, at Prindsen er udulig til at avle Børn, hvorom jeg har hørt noget fra temmelig sikkre Kilder. Jeg synes imidlertid, at det var en tilgivelig Synd, om han i dette Tilfælde tog sig en Hjælper underhaanden. Thi kunde det end ikke forsvares for Religionens Domstol, saa troer jeg dog, at der for Fædrelandets Skyld burde gjøres et saadant Offer.

Hvad siger De om den nye Statholder og kommanderende General?⁶ Jeg begriber ikke, hvorfor Kongen gjorde dette Skridt. Havde han i dette Sted sat Kronprindsen, saa havde det været godt, men at sætte en rasende Slesv[ig-] Holstener til et saadant Embede, dette

betragter jeg som en mageløs Statsfeil eller ogsaa som et ubegribeligt politisk Kneb for derved at bringe Unighed tilveie mellem Brødrene. Hertugen er blevet tilsidesat, han havde vist ventet Statholderposten, men nu faaer Prindsen Magten i Hænderne baade civil og militær, og hvis jeg ikke tager ganske feil af hans Physiognomie, saa er han den Mand, der ikke slipper samme saa let. Jeg har seet ham Ansigt til Ansigt paa en Klapjagt, og efter mit Skjønnende tyder hans Træk paa, at han er god til at spille Intriguer.

Imidlertid vil det vist give den danske Sags Behandling en anden Retning, og i denne Henseende venter jeg Underretning fra Dem. Den politiske Artikkel i »Dannevirke« kunde let gaae bort for Koch, hvilket vilde skade meget. Ligeledes er Ministerforandringen⁷ vigtig, og det synes, som Kongen holder meget af disse Reventlov-Criminiller. Det er slemmt, at disse vistnok dygtige Mænd ere Holstenere og Medlemmer af Ridderskabet.

Jeg havde meget at skrive om, da De er den eneste, jeg har Tro og Tillid til i slige Sager og overhoved den Eneste, der efter mit Skjønnende gennemskuer Forholdene med den nødvendige Fiinhed, men Papiret byder mig at standse, og [jeg] maae altsaa gjemme noget til næste Gang.

Med Høiagtelse og Hengivenhed

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

- 1 Ikke fundet. Opmærksomheden henhedes på, at Skau af frygt for husundersøgelse i forbindelse med »opsigelsesbrevet« 1844 brændte sine private papirer.
- 2 Jvf. Flor til Skau 1842 2/2.
- 3 Ikke fundet. – »Hoff var blandt dem, som gjæstede Jomfru Rasmussen [den senere grevinde Danner] ved Natte-tider, da hun i 1845 eller 1846 boede paa Christiansro [i Tårnbæk]«, oplyser geheimeråd J. P. Trap (Fra fire Kongers Tid, udg. Harald Jørgensen 1966, II, s. 61).
- 4 Ridefogeder, der var oppebørselsbetjente, fandtes kun i Haderslev amt. De var også til stede, når der blev afholdt ting.
- 5 Kronprins Frederik, den senere Frederik VII, var i juni 1841 blevet gift med Mariane Caroline Charlotte af Mecklenburg-Strelitz. Efter tre års ududdeligt ægteskab forlod hun Danmark i maj 1844 og lod sig ikke bevæge til atter at vende tilbage, hvorefter skilsmissen blev gennemført i september 1846. Dermed var ethvert håb om en fortsættelse af den oldenburgske kongeslægt udslett.
- 6 Prinsen af Noer, Friedrich af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg.
- 7 Greverne Joseph og Heinrich von Reventlow-Criminil var i 1842 blevet hhv. præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli og geheimestatsminister.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1842 6/10.

Sommersted, den 6te Octbr. 1842.

Høistærede Herre Professor!

Paa Grund af den af Dem yttrede Mening, at det vilde være af største Vigtighed, naar vore Deputerede vilde tale Dansk i Stændersalen¹, har jeg forfattet efterfølgende »Opfordring« og udsendt en Mængde til forskjellige Sogne i 3 Valgdistrikter:

Velædle, høistærede Hr. Stænderdeputeret!

Ved at erindre os den til Efteraaret forestaaende Stænderforsamling, i hvilken Deres Velædelhed, ifølge det paa Dem faldne Valg, har den Ære at indtræde som vor Repræsentant, ansee vi det for rigtigst og hensigtsmæssigst at underrette Dem om et af vore helligste Ønsker, for at De kan være istand til at repræsentere os værdigen, hvilket vi haabe og troe, er Deres høieste Formaal.

Det er Dem bekjendt, at vi oftere have petitioneret om vor Nationalitets Opretholdelse, og at et Kongel[igt] Reskript om Sprog-anliggenderne blev Følgen af samme. Saavist som vi nu taknemmeligen anerkjende vore Deputeredes Flid i dette høistvigtige Anliggende, ligesaavist er det, at vi ikke endnu ansee vort naturligste og retfærdigste Ønske for opfyldt, det nemlig: at vort Modersmaal i Eet og Alt ikke alene skal tolereres, men det skal respekteres.

Dette bliver det endnu ikke, saalænge samme er udelukket af Stændersalen, hvor det, efter vor Mening, med samme Ret kan anvendes som det Tydske, da Slesvigs halve Folkemængde er dansktalende, og naar det er nødvendigt for danske Deputerede at forstaae Tydsk, saa er det en ligesaastor Pligt for Sydslesvigs tydske Deputerede at forstaae Dansk. Kuns naar vort Sprog vorder anvendt af vore egne Repræsentanter i Stændersalen, kunne vi ansee det for respekteret, og alene dette vil være istand til at hæve vort slappede politiske Mod og forhøie den Interesse for offentlige Anliggender, som Tidsaanden saa kraftigen fordrer.

Med Hensyn til Foranførte opfordre vi Dem herved paa det høitideligste til at tale *Dansk i Stændersalen*, og at De vil og kan opfylde dette vort billige Ønske, derfor er den Tillid til Deres redelige Villie og gode Hensigter, som vi ved at vælge Dem til vor Repræsentant offentlig have lagt for Dagen, os en tilstrækkelig Borgen.

N. Sogn, i Septbr. 1842.

I Forening med denne Opfordring har jeg tillige udsendt Petitioner om en ny Comunallov for Landet, som vi udtrykkelig have for-

langt realiseret efter samme Grundsætninger som Kongerigets og til- lige kuns forlangt, at Regjeringen snarest muligt skulde forelægge Stænderne et Udkast til nærmere Betænkning for ikke at blive hæn- gende ved §6 i Stænderanordningen, ifølge hvilken man i forrige Diæter bildte sig ind, at man selv kunde skrive Comunalloven.

Begge ere allerede underskrevne flere Steder, hvorfra jeg har Un- derretning, og dem her fra Sognet har jeg selv sendt til Petersen, [Dal- bygaard], ledsaget med en styrkende, skriftlig Mixtur. Jeg har paa eengang talt med P[eter] H[iort] Lorenzen, N[is] Lorenzen og Pos- selt og bragde i Erfaring, at de vare godt stemte for Dansk. Posselt yttrede, at han hellere vilde tale Dansk end Tydsk, naar blot flere vilde, og Nis Lorenzen udbød i en ægte svensk Eed, at han i denne Henseende ikke skulde blive den sidste.

Det var vist gavnligt, hvis De kunde komme til Slesvig strax efter de Deputerede for at indgive dem noget styrkende Pulver til Under- støttelse for vore skriftlige Opfordringer.

Sagen om Hædersbrættet tog en sørgelig Ende for Koch². Nis Han[s]sen gik vel ogsaa noget fremfusende tilværks, og det havde maaskee været bedre slet ikke at have underrettet ham om Sagen. De veed vel allerede, at Sognefogderne ere indgaaede med Ansøgning til Kongen for at faae deres Bræt ophængt. Koch lovede idetmindste at skrive Dem³ til desangaaende, for at De, enten paa een eller anden Maade, kunde understøtte samme. Ansøgningen blev concepiert af Nis Han[s]sen og afsendt til Kongen i Pløen den første Postdag, ef- ter at Koch var bleven dømt af Magistraten. Den skal allerede være kommen til Amtmandens Erklæring, som vel sagtens vil gjøre sit til at forebygge, at Tavlen bliver ophængt. – Den Erklæring, som af forskjellige fornemme Sandemænd og 2 Sognefogder samt nogle Tyd- skere blev underskreven og indrykket i »Dannevirke« til Kiers For- svar⁴, blev af Sandemand Hans Hansen fra Grønnebek befordret rundt til alle Sandemænd og Sognefogder i Herredet, undtagen til min Fader, som Hans Hansen udtrykkelig blev forbudt at komme til. Kier har maaskee frygtet, at han skulde bringe det Hele til at stran- de, hvilket vel ogsaa var skeet, hvis han havde faaet det itide at vide.

Imidlertid lærer man af denne Historie, hvor feige og svage Sog- nefogderne ere, der tildeels er en Følge af det Afhængighedsforhold, hvori Øvrigheden veed at holde dem, og tillige vidner det om, hvor nøie der passes paa, at Bønderne ikke paa nogen offentlig Maade kommer til at lade deres Følelser skinne frem.

Herredsfogden er vred paa mig, da han troer, at jeg har skrevet til Nis Han[s]sen; jeg blæser imidlertid i hans hele Vrede, da han slet ikke kan gjøre mig noget.

Professor Burchardi har som Præsident i den holsteenske Stænderforsamling⁵ viist sig som en ægt nordalbingisk Bulbider, en udlært Schleswig-Holsteinsk Skurk, og han vil vistnok neppe blive valgt til Præsident i Slesvig, ihvor mange Brødre han end sammesteds har. Hans Handlemaade mod Engelbrecht og [H. R.] Clau[s]sen er op-rørende for enhver ærekjer Mand. Det var vistnok rigtigt af den djærve Ditmarsker, at han reiste hjem, og jeg forundrer mig over, at ikke flere gjorde det.

P[eter] H[iort] Lorenzen fra Haderslev er fattet paa at møde samme Behandling. Han vil imidlertid ikke reise hjem, men har isin-de at sige dem strax, »at hvis de imod ham vover paa sligt, da vil han i Hovedstadens Blade saaledes traktere dem og saaledes stille dem til Skue, at der af deres Ære ikke skal levnes dem det mindste, og dette skal skee, *hvergang* de viser dem uhøflige.«

Jeg skrev til Orla Lehmann⁶ i Begyndelsen af den Roeskildske Stænderforsamling i Anledning af de Slesvigske Anliggender. Endskjønt han prøvede paa at bringe disse paa Bane, saa lykkedes det ham dog ikke at bringe dette Anliggende under Diskussion, vistnok af den simple Aarsag, at Forsamlingen ikke duede meget.

Hvis De veed noget om, hvilke Anskuelser Kongen har i Anled-ning af Hædersbrættet, eller om De troer, at det vil blive ophængt, da er De maaskee saa god at sende mig et par Ord desangaaende. Tillige ønskede jeg at høre Deres Dom over den foranstaaende Op-fordring til vore Deputerede om at tale Dansk.

Med Høiagtelse og Hengivenhed

Deres ærbødige og hengivne
J. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag IV, s. 302–304.

- 1 Jvf. Skau til Flor 1841 31/10.
- 2 Jvf. Skau til Flor 1842 6/2.
- 3 Koch til Flor 1842 2/10, trykt: Da Sjy vaag IV, s. 298ff.
- 4 »Dannevirke« 1842 10/8, hvor det bl. a. hedder: »At vores saa betænksomme Herredsfoged [Kier] ikke har ladet det omtalte Billed, som endnu hænger i Thinghusets Forsamlings-

stue, udkaste af Thingstuen, men at han ogsaa ved denne Leilighed, som i hans hele øvrige Forhold, har viist sig uparthisk og retfærdig, derover hersker i hele Herredet sikkert kuns een Stemme.« Underskrevet af sandemændene Hans Hansen, Grønne-bæk, M. H. Hybschmann, Nustrup, M. Jørgensen, Skrydstrup, Iver Jør-

gensen, Ustrup, Jesper Møller, Hoptrup, gårdmændene C. P. Koch, Marienhof, C. A. Koch, Jelshof, Lorentz Krüger, Jels, Josias Jordt, Ørsted, C. Møller, Tovskovmølle, samt sognefogederne E. E[richsen] Ladegaard, Skærbæk (Hoptrup sogn), og C. Høi-

er, Ustrup.
5 Jvf. »Dannevirke« 1842 21/9 og 1/10. Sognefoged J. Engelbrecht fra Ditmarsken havde hævdet, at hans land i 1460 havde været et frit land, der ikke hørte til Holsten!
6 Skau Kbh, s. 124–127.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1842 27/11.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, den 27de Novbr. 42.

Det var ikke min Agt at skrive til Dem paa nærværende Tid, hvis ikke forskellige Gjenstande ansporede mig dertil. Navnlig er Deres kjærkomne Brev af 1ste Novbr. d[ette] A[ar]¹ af den Art, at jeg ikke kan undlade at udtale mig over Adskilligt i samme.

Først og fremmest maae jeg gjøre Dem opmærksom paa, at De har gjettet feil, idet De skriver, at der ikke vilde blive talt Dansk denne gang. Imidlertid vil jeg haabe, at denne Feiltagelse er glædelig for Dem – idetmindste glæder det mig.

Det er et vældigt Slag, P[eter] H[iort] Lorensen har udført, idet han har begyndt at tale Dansk², og nu kan N[is] Lorenzen ikke undskylde sig med, at han skal staae ene³. Nu var den rette Tid for de danske Deputerede at bestige Dannevirke og med høi Røst at sige de tyske Advokater og disses Abekatte, hvad vi *ere*, og hvad vi *ville være*. Nu først bliver Ønsket levende i mig: »Gid jeg havde staaet ved den brave P[eter] H[iort] Lorenzens Side i det kritiske Øieblik, gid jeg ogsaa havde været der for at hjælpe til at lyse »den evige Forbandelse« over det tyske Sprogs Herredom.«

Og her kommer jeg da til den anden Deel af Deres Skrivelse, hvori De ytrer Haab om, at jeg ved næste Valg kunde blive valgt til Deputeret. Dette Ønske har P[eter] H[iort] Lorenzen ofte yttret, og jeg kunde maaskee nok blive valgt i Posselts Sted, endskjønt jeg boer i et andet Valgdistrikt, men – *jeg er ikke valgbar*. Jeg fattes omtrent 8 Skillings Skat, endskjønt jeg eier den største Gaard i Som[mer]st[e]d, og mine pekuniære Forhold tillader mig ikke at kjøbe Land i nærværende dyre Tid, hvilket desuden er vanskeligt at faae falbudt. Det eneste Raad vilde være, at min Fader overlod [mig] et St[ykke] Land pro forma, som han igjen kunde pagte af mig, da jeg ligefuldt var Eier, men jeg veed ikke, om han er tilbøielig dertil. Ialtfald vilde Deres overbevisende Grunde være nødvendige for mig for at formaae min Fader⁴ til dette Skridt, og det kunde jo

blive prøvet, naar De, som jeg haaber, til næste Sommer atter besøger mig.

Men hvad troer De nu, at Kongen vil resolve? P[eter] H[iort] Lorenzens danske Tale vil naturligviis blive afmalet som ondskabsfuld Trods, og Kongen vil sikkert komme i Forlegenhed, thi at han bliver bombarderet med gloende Kugler fra de tydske Batterier, kan ikke betvivles. Jeg tvivler ikke paa, at De for nærværende Tid er virksom, navnlig med at understøtte P[eter] H[iort] Lor[enzen] med Raad og Daad, som han for nærværende Tid høilig kan behøve. Kunde hans Vælgere ikke understøtte ham noget? Hvad [= Var] det ikke gavnligt, at disse indsendte et Manifest til Kongen for at forsvare Deres Deputeredes Fremgangsmaade?

Men – jeg behøver ikke at gruble over dette eller hiint, thi det ahner mig, at De allerede har gjort de fornødne Skridt i denne Henseende.

Paa den af Sognefogderne indgivne Ansøgning angaaende Hæderstavlen⁵ er der endnu ikke paafulgt noget Svar. Kongen er maa-skee i Knibe dermed, da Amtmanden sikkert har gjort den saa broget som muligt.

Sluttelig takker jeg Dem hjertelig for Deres Tillid til mig, hvilken De tydelig lægger for Dagen i Deres sidste Skrivelse. Jeg skal søge saameget som muligt at gjøre mig værdig til samme. Jeg føler stedse mere levende, at De er min politiske Fader, hvem jeg baade agter og elsker, og jeg giver ikke Slip paa denne Tanke, førend De selv erklærer ikke at ville være det.

Med Høiagtelse

Deres hengivne
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjy vaag IV*, s. 346–348.

1 Ikke fundet.

2 Peter Hiort Lorenzens demonstration i Stænderforsamlingen i Slesvig 1842 9/11 findes først refereret efter »Stændertidenden« i »Dannevirke« 1842 29/11.

3 Jvf. Flor til Koch 1842 29/10: »Nis L[orensen]s »danske Tale« blev der intet af. Han manglede Modet, da det kom til Stykket, og nu bliver der vel næppe noget af, skjøndt jeg endnu ikke har opgivet *alt* Haab om

at see denne min Yndlings-Idee realiseret« (KB. NKS 1763; trykt: *Da Sjy vaag IV*, s. 305).

4 Smlgn. Flor til Schouw 1844 26/11 (Skau Kbh, s. 85). Koch fortæller i anledning af Himmelbjerg-festen 1842 3/8 noget lignende til Peter Hiort Lorenzen: »Især ere Bønderne seige at pidske ud, og Skau i Sommersted vover jeg ikke engang at opfordre til at tage med, da hans Stilling, Opførelsen af hans nye Gaard, hans

gamle Forældres og Svigerforældres Sjø vaag IV, s. 347).
prosaiske Indflydelse, Tab paa Sæd 5 Jvf. Skau til Flor 1842 6/10.
o.s.v. forbyder ham det« (trykt: Da

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 1/1.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 1ste Jan. 1843.

Deres Velbyrdigheds Skrivelse af 2. Dcbr. somog Prof. Clausens og Skouvs Erklæring¹ har jeg modtaget, og til mine Venner i forskellige Egne har jeg sendt Exemplarer. Den grundige og alvorlige Behandling af Sagen vinder Alles Bifald, og jeg haaber, at de kunne gjøre sin Nytte.

Deres Idee om et Ridetog til Slesvig var umuligt at realisere, og jeg maatte altsaa opgive denne Plan. Derimod gjorde jeg alt muligt for at ordne et andet Ridetog. Jeg ønskede nemlig, at Bønderne skulde modtage de tre danske Deputerede P[eter] H[iort] Lorenzen, N[is] Lorenzen og Posselt i Hoptrup Kroe og derfra, efter at en Bonde havde holdt en Velkomsttale, ledsage dem til Haderslev².

For at realisere denne Plan bereiste jeg flere Egne, især viste jeg mig paa flere Steder i Haderslev Herred, og det lykkedes mig ogsaa paa mange Steder at sætte Bønderne i Fyr og Flamme. Jeg holdt mig især til From i Soed, som er Suppleant i det 3die Valgdistrikt, men denne svage Stakkel var altfor betænkelig til at være Medhjælper i nogen dristig Plan. Imidlertid fik jeg ham dog til at møde i Haderslev i den Forsamling, som allerede i »Dannevirke«³ er omtalt, og hvor min Plan var under nærmere Ventilation. Desværre blev jeg syg denne Dag, som en Følge af 3 Dages uafadelige Reisen eller rettere 3 Døgnes Arbeide. Thi jeg fik neppe 2 Timers Søvn i denne Tid og anstrengte min hele aandelige og legemlige Kraft i den Grad, at jeg tilsidst var ganske udmattet og maatte søge Sengen et par Dage, hvortil jeg endnu fik den Ubehagelighed, at min gode Ridehoppe af den overspændte Anstrengelse blev lam eller halt, hvoraf den endnu lider.

Havde jeg ikke paa denne Maade været forhindret fra at møde i Forsamlingen, saa havde sikkert Planen kommen til Udførelse; thi Interesse manglede ikke, men der var Ingen, som kunde hæve de forskjellige Betænkeligheder, som man fremsatte derimod.

Supskriptionsplaner ere nu allerede i Gang i forskellige Egne; i det første Valgdistrikt samles Bidrag til »en Borgerkrone« til P[eter] H[iort] Lorenzen og til en Pokal eller noget Lignende til Pos-

selt; i det 2det Distrikt til P[eter] H[iort] Lorenzen alene, og i det 3die Valgdistrikt til Peter Hiort Lorenzen og Nis Lorenzen.

Desuden blive Tyrstrup Herreds Sognefogder samlede til Allemandsting den 3die Jan., hvor de vilde træffe Aftale om paa en Maade at vise P[eter] H[iort] Lor[enzen] deres Erkjendtlighed. En Sognefoged fra Bjerning Sogn⁴ har i denne Anledning været hos mig for at høre min Mening. Hans Plan var, at Sognefogderne skulde arrangere et Festmaaltid, der skulde holdes midt i Hjertet af Tyrstrup Herred, hvor Petersen har alle sine Vælgere, og formedelst disse selv at vise, at man ikke var tilfreds med ham, da ingen andre af de Deputerede skulde indbydes end ene og alene P[eter] H[iort] Lorenzen. Hvis Sognefogederne kunde enes om denne Plan, vilde de indbyde til Deeltagelse i denne Fest ved en offentlig Opfordring i »Dannevirke«. Jeg lovede at møde og tillige at holde en alvorlig Tale til Festens Helt for at give Signalet til Stemningen⁵.

Hvad nu de tyske Petitioner angaaer, da har De allerede af »Dannevirke« erfaret det Meste. Jeg troer ikke, at de ere blevne underskrevne i mange Sogne, idetmindste kjender jeg kuns 4 Sogne, som have antaget Petitionen og kuns i eet Sogn af hver Mand, neml[ig] i Aastrup.

Her i Sognet er en dristig Plan bleven fattet og udført. Vi erholdt fra S. B. Holst i Frørup (der er en ivrig Sl[esvig-] Holsteiner) en tysk Petition tilsendt, ligelydende med den i »Dan[ne]virke« bekjendtgjorte⁶, men da min Fader i Sogneforsamlingen holdt et godt Foredrag til Bønderne, vilde naturligviis Ingen underskrive den. Dermed var jeg imidlertid ikke tilfreds, hvorfor jeg i et hjertegribende Foredrag fremstillede Sagen for Bønderne og overbeviste dem om, at P[eter] H[iort] Lorenzen skete en grændseløs Uret, og at alt dette skete for vor Skyld o.s.v. Nu kom Bønderne i Harnisk. De bandede og slog i Bordet, forlangte, at jeg strax skulde skrive en Klage til Kongen, og jeg var naturligviis ikke seen i at føie dem, da jeg var forberedt derpaa. En skarp Klage til Kongen blev nu underskreven, hvori vi underrettede ham om hine tyske Petitioner og besværede os paa det alvorligste over den Behandling, som P[eter] H[iort] Lorenzen var underkastet i Slesvig, og endelig anraabte vi Kongen om Beskyttelse eialene for vore danske Deputerede, men ogsaa for vort Sprog, paa hvilket man i Slesvig havde udøvet et aandeligt Mord.

Denne Klage er den 16. Decbr. afleveret paa Audientzen til den jourhavende Adjutant i Forgemakket af cand. jur., Cancellist Has-

selberg, og Adjutanten gav sit Æresord paa, at han vilde give den i Kongens egne Hænder.

Af alt dette vil De erfare, at jeg ikke har været ledig, og lykkes Alting ikke efter Ønske, saa er det idetmindste ikke min Skyld.

De veed allerede, at P[eter] H[iort] Lorenzen er i Kjøbenhavn⁷, hvor han vil foretage alvorlige Skridt til Sagens Fremme.

Jeg har talt med Koch om at organisere en staaende Hær, jeg mener et Selskab under Navn af »Cimbria«⁸, der alene skulde bestaae af betroede Folk i alle Sogne i Nordslesvig. Planen er allerede udarbejdet, og De skal herefter erfare det Nærmere. Nødvendigheden driver os til dette Skridt.

Papiret byder mig nu at standse, og jeg har kuns at tilføie den Bøn: at De vil undskylde min yderst daarlige Skrivt. Min Tid er knap, og jeg gaaer strax til Præsten, som har buden mig til Middag. Han er temmelig Dansk.

Deres hengivne

KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjy vaag IV, s. 400–402.*

L. P. Skau.

1 Ikke fundne.

2 Jvf. Skau til Koch 1842 14/12: [I anledning af Peter Hiort Lorenzens modtagelse i Hoptrup:] »I det Tilfælde, at alle 4 Deputerede fulgtes ad, maatte der nødvendig holdes *specielle* Taler, thi Petersen[-Dalbygård] kunne vi naturligviis ingen Tak være skyldig, naar Tiendevæsenet undtages. Det vilde altsaa være størst Kunst at tale til sidstnævnte«. Hvis Skau skulle føre ordet, vilde han »beklage ham, takke for Tiendevæsenet og for hans Protestation imod »tydske« Hertugdømmer« (KB. NKS 1763).

3 »Dannevirke« 1842 21/12.

4 Iver Jochimsen fra Kabdrup i Bjerne sogn.

5 Det blev til Sommersted-festen 1843 21/2.

6 »Dannevirke« 1842 21/12.

7 Peter Hiort Lorenzen hyldedes ved festen på Københavns skydebane 1843 4/1, se »Dannevirke 1843 11/1.

8 Se: Koch til Flor 1843 4/1: »Selskabet »Cimbria« er af Regjeringen paa Gottorp bleven dræbt i Moders Liv. Nytaarsaften fik jeg Bud fra Schrader om at komme til ham i Anledning af noget Vigtigt. Jeg gik til ham. Han underrettede mig da om, at han havde faaet en Skrivelse fra Regjeringen paa Gottorp, hvori det paalagtes ham at indkalde mig personlig for sig og »in allem Ernste« forbyde mig at oprette Selskabet »Cimbria« eller udstæde nogen Indbydelse dertil, ligesom han ogsaa havde at paasee, at ingen Anden oprettede Selskabet« (KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjy vaag IV, s. 403.*)

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 7/3.

Velbyrdige Hr. Professor!

Sommersted, den 7de Marts 1843.

Da jeg formoder, at De ikke har fuldstændig Efterretning om al den

Allarm, vi for Øieblikket gjøre, saa unnlader jeg ikke at meddele Dem følgende:

Begyndelsen udgik, som bekjendt, fra Sognefoged I. Jochumsen, der er min gode Ven, hvem jeg fik fat paa mellem Juul og Nytaar og plantede Ideen i hans Hjerne og Hjerte. Da han nu den første Løverdags i Jan. Maaned mødte paa Tyrstrup Herreds Allemandsting, fremlagde han en Indbydelsesplan til et Selskab for den Deputerede P. H. Lorenzen (som jeg – in paranthesi sagt – havde forfattet), der blev undertegnet af 11 Sognefogder, og denne Indbydelses Udsendelse kan ansees for det første Slag paa Allarmtrommen.

Hvilke Ærgrelser og Uleiligheder vi havde for at faae det i Stand, er allerede bekjendt, men Ophavsmanden har Tydskerne ikke rigtig kunnet faae fat paa, da jeg kuns reiste i dette Anliggende om Natten. Naar de Fleste laae luunt indklemte mellem Fjerdynerne, sad jeg paa min Hoppe og reiste saaledes tidt om Natten til Kabdrup for at give I. Jochumsen den behørige Hjertestyrkning samt gode Raad; thi han hørte næsten ingen Anden efter end mig, og jeg var altsaa, for Sagens Skyld, tvungen til Virksomhed. Jeg var med ham en Aften hos Borgemesteren [Schrader], dengang T[ruels] Erichsen ikke vilde holde Ord¹. Endskjønt han gjorde alt muligt for at skrække os ved det farlige, som kunde afstedkommes, naar vort Gilde blev holdt i Haderslev, og uagtet han bestormede os fra alle mulige Sider, saa holdt vi os dog stive, og vi viste ham en Jernvillie, der satte ham i synlig Frygt. Jeg sagde blandt andet til ham: »Hvis det ogsaa var Dem muligt, Hr. Etatsraad, at overbevise os om Sandheden af Deres Ord, saa er det dog *umuligt* at overbevise Bønderne om sligt, thi disse *vil* just have et Selskab, og det netop nu, da Sagen er stillet paa Spidsen, og om end Tydskerne kunne drille os nogen Tid, saa skal vi dog i Enden vise dem, at vi ikke lade os kue, og hvis de ikke itide give efter, skulde vi vide at tage forbausende Repræsalier.« – Jeg udtalte disse Ord med en saadan Alvor og Styrke, at han ikke kunde tvivle paa, at de kom fra Hjertet, og nu svarte han, at vi skulde belange Erichsen for Retten. Udfaldet er Dem bekjendt.

Hvorledes det gik os siden – hvordan vort Gilde stod af – dette har De allerede erfaret af »Dannevirke«s udmærkede Fremstilling². Dog blev der holdt flere Taler end de offentliggjorte. Jeg holdt f. Ex. 2 Foredrag ud paa Natten. Det ene var i Anledning af den for Bondestanden af Degnen Fuglsang udbragde Skaal, for hvilken jeg takkede paa Bøndernes Vegne i en udførlig Tale, hvori jeg fornemlig

omtalte Skolelærerstandens vigtige Indflydelse i Staten og opmuntrede dem til at udstrøe saadanne Frøkor, der kunne bære gode, *ægte danske* Frugter i Fremtiden, og i dette Haab opfordrede jeg Selskabet til at drikke Skolelærerstandens Skaal. – Det andet Foredrag var i Anledning af Staals Toast om Skamlingsbanke. Der var nemlig Ingen i Selskabet, der egnede sig til at foredrage Selskabet det egentlige Øiemed med dette Nationalanliggende, og Commiteen bad mig nu indstændig om at gjøre dette. Dette gjorde jeg altsaa efter bedste Evne og til almindelig Tilfredshed. Denne Tale var yderlig politisk og skarp og egnede sig ikke til Offentliggjørelse. Den foregaaende derimod forsømte jeg at indlevere til Koch skriftlig, og dette var Aarsagen, hvorfor den ikke fandtes i »Dannevirke.«

Mange Tak! for den mig tilsendte Skaal³. Den gjorde uhyre Lykke, og der var neppe een i Selskabet, som ikke takkede mig inderlig. Alle fremmede Personer spurgde mig, om jeg var valgbar, da jeg absolut skulde afløse Petersen. Jeg troer, at jeg var heldig i Udførelsen, og formedelst min stærke Stemme kunde hele Forsamlingen høre ethvert Ord, hvilket ikke var Tilfældet med de andre Talere. Talens Indhold har gjort megen Opsigt blandt de dannede, og Tydskerne frygte det Værste af mig. Den Passus om Hæderstavlen udelod jeg⁴ paa Grund af, at der i Selskabet forefandtes mange af Kiers Venner, og jeg frygtede for, at det skulde skade Stemningen i Selskabet.

De har skreven til Koch om Oplysning om Staals Person⁵.

Jeg har lovet Koch at meddele Dem min Mening derom. Staal er Eier af Taarning Mølle, er født i Frederizia, er en enthusiastisk Dansker, midtaldrende Mand, lidt korpulent, skimlet Haar, skriver godt, fast Karakter, er ingen Taler, men en god Snakker, hidsig af Natur, af en ædel Tænkemaade, mangler ikke Dannelsen, dog ikke lærd, et nogenlunde lyst Blik over vore politiske Forhold, han lader sig godt *lede*, naar det skeer med Talent, udholdende indtil Yderlighed for sin Yndlingsplan, saaledes er min Dom over ham, og troer neppe, at jeg feiler. Vi ere allerede meget fortrolige, og saa vidt jeg kan mærke, holder han meget af mig.

For at De nu nærmere kan bedømme hans Iver for Sagen, maae jeg fortælle følgende:

I forrige Uge reiste han til Kolding for at undersøge Stemningen. Han talte med de fornemste Mænd, til hvilke han har Adgang, da han næsten er i Familie med alle fornemme Mænd i Landet. Derfra drog han hjem, og Dagen efter, nemlig sidste Søndag Morgen, spad-

serede han til Kristiansfeld for at see og høre, om Regjeringsbladene, »Den Berlingske« og »Dagen«, havde optaget Beretningen om Festen i Som[mer]st[e]d. Han kunde ikke faae noget at vide desangaaende, og forbitret løb han nu hjem og befalede strax Kudskene at spænde for og reiste nu til Haderslev, hvor han til sin Glæde saae, [h]vad han ønskede. Der traf vi sammen hos P[eter] H[iort] Lorenzen, og nu holdt vi Statsraad for Alvor.

Jeg var i Haderslev i samme Ærinde, thi Dagen efter, neml[ig] Mandag, skulde Commiteen for Skamlingsbanke holde sit første Møde hos P[eter] H[iort] Lorenzens Svoger, Værtshuusholder Schröeter. Staal havde anskaffet en Protokol til dette Anliggende, og en Plan blev nu udarbejdet, som skulde indskrives i Protokollen, og som blev underskrevet af samtl[ige] tilstedeværende Commiteemedlemmer. Det gik udmærket godt i denne Forsamling. – P. H. Lor[enzen] og Nis Lorenzen toge Deel med os i dette Møde, og en Bestyrelseskommitee udvalgte til at udfærdige Kontrakten med Bjergets Eier, samt varetage det fornødne til Festens Arrangement. Af »Dannevirke« vil De faae denne Bestyrelse at kjende⁶.

De undres maaskee over, at jeg er hverken Medlem af Commiteen eller Actiehaver, men jeg har en langt værre Post. Jeg er nemlig *Spion*, da jeg har Adgang til de fleste Embedsmænd, og jeg begyndte mine Functioner i Mandags og fik udforsket, at vi sandsynlig først vilde vorde angreben med *søde Ord*, og at Tydskerne vilde have Festen forvandlet til en *slesvigsk* Nationalforsamling istedetfor en *dansk* og vilde drikke Forlig med os paa Bjerget. Det vil sige: saa længe til en passende Leilighed frembyder sig for at bryde det igjen.

Jeg vil haabe, at de fornemme blive uenige i deres egen Leir, thi de frygter nu det Værste, da de nok vide, at Lederne ere karakterfaste Mænd. Major v. Simesen, Justizraad Gyrsting og sandsynlig Justizraad og Huusfoged Friis have allerede taget Aktier, foruden mange Bønder, og en Skrivelse er indløben fra Bonefeldt paa Als, at ogsaa han vil være Commiteemedlem og Aktiehaver. Han er nu atter valgbar til Deputeret, som De maaskee veed.

Bjerget skal formodentlig ordentlig indvies ved en Tale til en Nationalforsamlingsplads for alle danske Mænd i hele Staten. Jeg er bleven opfordret til at forberede mig dertil, men har foreløbig nægtet det, endskjøndt det maaskee vil blive vanskeligt nok at finde en indfødt slesvigsk Bonde, som kan gjøre det. I Tilfælde af at jeg skulde gjøre det, nødes jeg til at bede Dem om Hjælp til at udarbejde en be-

geistret Tale, hvorom De imidlertid herefter skal faae Underretning.

Hvad mener De om dette Anliggende? Troer De, at jeg skal paa tage mig dette Hverv? Er jeg ikke for ung? Vi venter at see baade Dem og Paulsen paa Bjerget.

Papiret byder mig nu at standse med min neppe læselige Skrivt, og vil jeg dog endnu love at berette Dem noget mere Mærkeligt herefter.

Med Høiagtelse

Deres

L. P. Skau.

Stemningen er iøvrigt god. De ved vor Fest afsungne Sange ere dels af Kloster, dels af mig.

KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjø vaag VI*, s. 22–25.

1 Gæstgiver Truels Erichsen i Haderslev havde af frygt for »pøbeloptøjer« opgivet at stille et lokale til rådighed for en fest for Peter Hiort Lorenzen, se: »Dannevirke 1843 8/2.

Truels Erichsen ejede »Harmoniens« forsamlingslokale i Gåskærgade i Haderslev.

2 »Dannevirke« 1843 25/2.

3 Den tale, som Flor havde sendt Skau, indeholdt den skål, »som de gamle Nordboere kaldte Løftets Bæger«.

4 Et eksempel på Skaus selvstændige holdning til sit forlæg.

5 Koch til Flor 1843 25/2: »Skamlingsbanke købtes Dagen før Festen paa

den brave Hr. H. I. Staals Foranstaltning i Taarning Mølle (pr. Christiansfeld). Alles Blikke henvende sig nu til Pynten af Skamlingsbanke, og vi alle maae nu henvende vore Blik til dette overordentlig vigtige Punkt. Staal, som boer Bjerget saa nær og interesserer sig for Sagen som Blicher for sit Bjerg [Himmelbjerget], vil komme til at spille en vigtig Rolle iblandt os« (KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjø vaag VI*, s. 18).

6 Bestyrelsen omtales først i forbindelse med »Dannevirkes« referat af festen 1843 21/2 (se: »Dannevirke« 1843 25/2).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 19/3.

Velbyrdige Hr. Professor!

Sommersted, den 19. Marts 1843.

Dette var da et Mesterpuds og et Vidne om den vaagnende Selvfølelse, denne *nødtvungne Opfordring* fra Jels i »Dannevirke« fra i Onsdags¹. Længe har jeg arbejdet paa Sognefogden fra Jels², der er en Mand paa min Alder, med en god Forstand, førend jeg kunde faae Flammerne til at bryde ud.

Da De sagtens er nysgjerrig efter at vide, hvordan Alt er gaaet til, saa skal jeg fortælle følgende:

Jeg læste for min Kone i »Stændertidenden« den af Jelsingerne for usandfærdig og falsk erklærede Petition, og efterat jeg havde trumfet

nogle gode, danske Slag i Bordet af Ærgrelse, udspandt min Kone Hævnen, thi hun og Enhver vidste, at »Stændertidendens« Beretning var løgnagtig. Jeg skulde nemlig paa en Reise gjennem Jels, og hun meente nu, at jeg først skulde sætte den dygtige Kromand Myrer i Hovedet og derpaa besøge Sognefogden og gjøre ligesaa ved ham. Derpaa skulde vi lure lidt og see efter Følgerne. Jeg erfarede snart, at Degnen Iversen i Jels var Sognefogdens Raadgiver, og at der kun fattedes et authentisk Støttepunkt for at gjøre dem rasende. Jeg vilde nu have skreven til Sognefogden, men dette afværgede min Kone, thi hun havde hørt, at Iversen var en stolt Mand og meente derfor, at der skulde skrives til *ham*. Til den Ende meente hun, at jeg skulde bringe gamle Kloster i Harnisk og lade ham beskyde Degnen i Jels, sin Embedsbroder, med sit svære Artillerie. Jeg skulde derimod skrive til Sognefogden og Kromanden og indbyde dem til Festen i Som[mer]st[e]d³ og ved denne Leilighed gjøre dem opmærksomme paa deres *krænkede Ære*.

Som sagt, saa gjort. Kloster aabnede et frygteligt Bombardement paa Iversens svageste Sted, hans stolte Side nemlig, og sendte ved denne Leilighed et Exemplar af »Stændertidende« til ham, da vi vidste, at ingen i Jels læste dette Blad. Festen i Som[mer]st[e]d fuldendte vor Plan, thi da baade Iversen og Sognefogden samt Kromanden deltog i den, saa bragde vi det der saavidt, at vi nu kan sige: *Det er fuldbragt!*

Præsidentens⁴ og Redaktørernes⁵ moralske Styrke er rystet, og jeg anseer dette for meget vigtigt. Jeg vilde ikke have talt saa vidtløftigt herom, hvis jeg ikke troede, at Sagen var høist vigtig, og – fordi det er et Aandsfoster af min Kone.

Med Skamlingsbankefestens Arrangement⁶ gaaer det rask fremad. Wiimh fra Slaugaard, der blev valgt til Medlem af Bestyrelseskommiteen, var jeg hos igaar. Han fortalte, hvorledes Concept-Contracten var udfærdiget paa Staals og Bertel Hansens Navn (denne sidste er en gammel, men riig Gaardmand i Taarning) og er allerede indleveret til Øvrigheden.

Der er truffen Akkord om Bankens Planering og Indhegning, hvorpaa der arbeides hver Dag. Et prægtigt Kildevæld findes ved Foden af Bjerget, hvor et Springvand med en lille Umage kan anbringes. En smuk Vei fører fra Landeveien til Kobbelet, for hvilket et smukt Led med Laas skal anbringes.

Staal har været i Frederizia, hvor hans Syster er gift med Kron-

prindsens Adjutant, Kaptain Schøler. Han har Haab om, at denne og Kronprindsen vil tage hver en Aktie og maaskee begge komme til Festen. Endvidere haaber han at faae Generalstellet tilligemed nogle mindre fra Arsenalet i Frederizia. Endelig har han temmelig sikkert Løfte paa det smukke Musikchor fra Militæret i Frederizia.

En uhyre stor Dannebrogspanne⁷ er bestilt i Kjøbenh[avn] og vil blive kostbar, da den skal prægtig udstyres, og et Sangchor har Koch lovet at arrangere.

Ved Solens Opgang heises Fanen, og en Hymne afsynges 3stemmigt, Kanonerne tordne. Klokkerne 10 haaber man, at de Fleste ere forsamlede, og da skal den første Tale holdes, som jeg vilde skulde være Bjergets Indvielsestale. Denne kunde jeg have Lyst til at holde, og jeg takker Dem for Deres lovede Assistance. Jeg troer uden Selvroes at kunne sige, at jeg er den eneste endnu offentlig bekendte Bonde, der har saa stærk en Stemme og saameget Mod, som der udfordres til at kunne gennemtrænge saamange Mennesker.

Derpaa mener jeg, der skulde synges en Sang og Musikken lyde. Derefter skulde en anden Taler fremstaae og udvikle Festens Øie-med, nemlig en Fest for Sprogskriptet. Naar denne Tale var færdig, skulde Grundtvigs smukke Sang om Modersmaalet afsynges 3stemmigt.

Nu skulde der afvexles med Tale, Musik og Sang indtil Aftenen, da der skal antændes et stort Glædesblus paa Toppen af Bjerget, hvor nogle Læs tørre Riis skulde være parate, og rundt om denne Ild skulde Sangchoret synge en passende Sang. Hvad mener De nu om alt dette?

Bestyrelseskomiteens Medlemmer ere følgende: Staal, Bertel Hansen i Taarning, Sognefoged Jørgen Petersen i Sjølund, Iver Andersen, Gaardmand i Grønninghoved, og Wiimh paa Slaugaard i Som[mer]st[e]d Sogn. Disse boe alle i Nærheden, undtagen Wiimh, og at han blev valgt, var Staals og min Skyld, da vi vidste, at han var dannet og enthusiastisk for Sagen. Jeg lovede ham igaar paa Deres Vegne et Besøg, og haaber jeg, at De, naar De kommer til Som[mer]st[e]d, vil komme saa betids, at vi i Forening kunne besøge ham. Han boer tæt ved Byen. Han staaer en Smule under Tøffelregimentet, men dette er netop godt ved nærværende Leilighed, da hans Kone er en enthusiastisk Dansker og har endnu ivrigere Brødre, der ved enhver Leilighed opfordrer dem til Kraft og Udholdenhed.

Jeg er hverken Medlem af Commiteen eller Aktiehaber, saameget

som jeg end have Lyst dertil, men pekuniære Forhold forbyder mig det, og da jeg i det sidste halve Aar har kostet i det mindste 100 Mark Crt. paa min politiske Virksomhed, ved Reiser o.s.v., og mit Huus i lang Tid før Festen i Som[mer]st[e]d var Samlingsplads for alle politiske Venner, og jeg derved havde uhyre Udgivter uden mindste Understøttelse (men som var høist nødvendigt, da Alt gik gjennem min Haand), saa er det paa Tide at spare saameget som muligt, uden at skade Sagen, ihvilken jeg alligevel tager virksom Deel.

Jeg agerer nu Spion, og dette er sandelig ikke en let Post. Jeg har udforsket, at det af Dem forfattede og af mig holdte Foredrag har sat de fiinttænkende Tydskere i den største Forbauselse, og at de nu frygte mig mere end alle de Andre. Den eneste Trøst, de have, er, at de veed, at jeg ikke er riig, og – som en vis Embedsmand skal have udtrykt sig, nemlig Dr. Meyer –, at pekuniære Forhold nok skulde holde denne unge Bondes mægtige Aand i Tøilen. Af alt dette slutter jeg, at De har talt godt gennem min Mund, og at jeg har glimret med en Andens Fjær.

For at jeg nu som indfødt Slesviger kan komme til at holde Indvielsestalen, hvilket jeg mener netop skulde skee af en indfødt Bonde, er det nødvendigt, at jeg fra Bestyrelseskomiteen faaer *skriftlig Opfordring*, da min koldblodige Fader ellers vilde kalde det anmassende af mig og maaskee forbyde mig det, da det kunde synes, at en Aktieholder ellers skulde paatage sig dette Hverv. For nu at bringe dette i Orden, er det nødvendigt, at De skriver til P[eter] H[iort] Lorenzen⁸, Koch og Staal og overbeviser dem om, at det er nødvendigt, at en *indfødt Slesviger* holder den *første Tale*, og man er da nødt til at tage mig, da der ingen Bedre er forhaanden blandt Bønderne. De kan da faae Leilighed til at give Sagen den Retning, som De ønsker, og jeg kunde bane mig Veien til Stændersalen.

Lev nu vel! og naar De skriver mig til, da skriv saaledes, at jeg kan vise Wiimh Brevet.

Deres hengivne
L. P. Skau.

Hvis De skriver noget til mig, som ikke Enhver af vore Venner maae see, da læg et lille Brev indeni, og dette kan jeg da have for mig selv. Wiimh har jeg allerede bibragt høie Tanker om Dem.

KB. NKS 1766; trykt i *udtog: Da Sjy vaag VI*, s. 27–29.

1 »Dannevirke« 1843 15/3, hvor en række underskrivere protesterer imod er petition, som ifølge »Stændertidende« er indleveret fra Jels.

- 2 Sognefoged J. J. Dall, Jels.
- 3 1843 21/2.
- 4 Nicolaus Falck, født i Emmerlev.
- 5 »Stændertidendes« redaktion.
- 6 Folkefesten på Skamlingsbanke 1843 18/5.
- 7 Ifølge »Dannevirke« 1843 31/5 var flaget 12 alen langt og 6 bredt.
- 8 Flor til Peter Hiort Lorenzen 1843 1/4: »Alle ere vel enige om, at *Bonden* L. Skau bør holde den første Ta-

le. Men da han er en meget ung Mand, bør Comiteen *skriftlig* opfordre ham dertil, da en saadan Opfordring siden vil være os til Gavn, naar al Verden falder over hans Ubeskedenhed og Frækhed og faaer Kongen til at afskye hans oprørske Paa-trængenhed« (RA. Peter Hiort Lorenzens arkiv; trykt: Da SJy vaag VI, s. 31).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 29/3.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 29de Marts 1843.

Paa Mandag var jeg i Had[erslev] paa Spioneri og erfarede følgende:

Der skulde være Kræfter satte i Bevægelse for, at Tydskerne kunde tilsmugle sig Aktier i Skamlingsbanke. For at forebygge dette tagges Repressalier, der nok skulle virke. Jeg fik nemlig Comiteen til at udstæde Skrivelser til de forskjellige Medlemmer, at de skulde fortsætte Deres Virksomhed for Aktietegningen, men at Comiteen *forbeholdt sig Valget, hvilke* de vilde antage.

Endvidere erfarede jeg, at der var noget i Gjærde angaaende en hædrende Udmærkelse af Amtmanden formedelst en Familiefest¹. Dette skulde udgaae fra Sognefogderne og Bønderne i Amtet, en Pokal skulde anskaffes, en Deputation overlevere samme, og en Hædersskrivelse overrækkes ham.

Da et saadant fordægtigt Foretagende let kunde vorde benyttet af Slesv[ig-] Holstenerne som Vaaben imod os selv, saa har jeg i Forening med P[eter] H[iort] Lorenzen og Koch allerede taget de fornødne Forholdsregler for at afværge dette. Hvis det skulde være kommet saavidt, at det ei kunde afværges, saa haaber jeg nok, at jeg vil faae Fingre i med, og jeg skal da forfatte Skrivelsen og Indskrivten paa Pokalen saaledes, at det idetmindste ikke skal skade den danske Sag, thi Huusfogden² skal nok understøtte mig, og han vil i hvert Tilfælde faae Hænderne i denne Sag, hvilket er godt, da han er Amtmandens *offentlige Ven*, men *hemmelige Fjende*. Han er derimod en hemmelig Ven af P[eter] H[iort] Lorenzen.

Fremdeles kan jeg berette, at Sognefogden C. Iversen fra Fredsted, som var Formand for Sognefogderne, dengang disse i forrige Som-

mer indgav Klage til Kongen om Hædersbrættet i Thinghuset, nu har anmodet mig om at concepiere en paamindende Ansøgning til Kongen om et Svar³. Vi vide af Kongens egne Ord til P[eter] H[iort] Lorenzen, at Cancelliet endnu ikke har indsendt sin Erklæring, og jeg anseer det altsaa for godt, at denne Sognefoged vil i Egenkab som Formand sætte denne Sag i Bevægelse igjen, og jeg skal nok sørge for at ryste Kongen paa hans ømme Side.

Endelig har jeg spillet Embedsmændene et Mesterpuds, idet jeg har faaet Sognefogderne til *at nægte at attestere Amtsanlageregningen*.

Jeg havde nemlig ved mine Venner udspredd blandt Bønderne den Efterretning, at hele Regnskabet var falsk, og disse kom nu i Bevægelse. Paa Allemandsting mødte en mig hengiven Bonde og forlangte af samtl[ige] Sognefogder, at de nøie skulde gennemgaae Regnskabet og nægte deres Underskrift, da han beviste, at der var foregaaet Underslæb. Jeg understøttede ham nu med al Kraft, og ved Hjælp af en Bolle Punsch fik Sognefogderne Mod til at love at møde en bestemt Dag, som min Fader skulde ansætte, og da at forhandle det videre fornødne. Dette skete, og 9 Sognefogder nægtede nu deres Underskrift og erklærede at ville indsende deres Anke skrivtlig.

Jeg fik nu Opdrag at forfatte Klagen, som skulde være moderat affattet, men dog saaledes, at den nærværende Form kunde vorde rystet i sin Grundvold. Der forlangtes nu, at Regnskabet med tilhørende Bilæg skulde trykkes, og et Exemplar idetmindste tilstilles ethvert Sogn; at dette skulde skee saa betids, at Sognefogderne havde 4 Uger at betænke sig i, om de vilde gjøre Notater eller ikke, og Bønderne kunde da faae Tid til at give Sognefogden den nødvendige Instruction. Endelig forlangtes som en Grundbetingelse, at Regnskabet med alle Bilæg skulde forfattes *paa Dansk*, da Amtets Bønder intet andet Sprog kjender.

Disse Anker bleve nu indleverede paa Amtstuen i Mandags, og Fuldmægtigen lovede at ville indsende samme til Rentekammeret, men for at vi nu ikke skulde vorde bedragen, har jeg lovet Koch at behandle denne Sag i »Dannevirke«⁴, hvorved tillige andre kunde blive opmærksomme og maaskee andre Herreder følge Exemplet. Alt dette vilde i høi Grad hæve Bøndernes Mod og Selvstændighedsfølelse, som er saa høilig fornøden.

Med Skamlingsbankefestens Arrangement gaaer det rask fra Haanden, men det koster betydeligt. De maae belave Dem paa at forfatte

Indvielsestalen, som jeg sagtens faaer at holde, da jeg frygter for, at ingen anden Bonde vil træde op offentlig. Wiimh vil tale over Festens Emne, nemlig en Takkefest for Sprogrescriptet. Kloster i Moltrup vil holde en Tale i Anledning af Flaget o.s.v.

Koch har ikke noget imod, hvis De skulde faae isinde ganske at omkalfatre den Dem til Gjennemsyn og Forbedring tilsendte Hymne.

Der vil blive anstillet en Fugleskydning, Ringridning m.m. for at more Mængden, og Dandsepladsen er næsten færdig.

For Øieblikket erindrer jeg ingen andre vigtige Efterretninger, men jeg skal naturligviis ikke unnlade at meddele Dem efterhaanden, hvad der passerer.

Med Høiagtelse

Deres troe
L. P. Skau.

Jeg har skreven disse Efterretninger i Som[mer]st[e]d Kroe, hvor tilfældigviis en Karl skulde til Had[erslev], ellers havde De ikke faaet dette Brev før næste Postdag.

KB. NKS 1766.

1 Konferensråd Friedrich Johannsen fejrede 1843 13/5 25 års jubilæum som amtmand over Haderslev amt, jvf. »Dannevirke« 1843 17/5.	1843 1/4 meddelte sognefogederne Iversen i Fredsted og Nis Steffensen i Hammelev »med Consorter«, afviste bønderne, se: »Dannevirke« 1843 15/4.
2 Husfoged Friess.	
3 Den kongelige resolution af 1843 26/3, som amtmand Fr. Johannsen	4 Den kom først i »Dannevirke« 1844 20/3, se: Skau til Flor 1844 16/4.

Laurids Skau til Chr. Flor 1843 23/4.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, den 23de April 1843.

Deres kjerkomne Skrivelser af 28de Marts og 1ste April¹ har jeg med Glæde modtaget og lærer deraf ikke alene at kjende Deres klare Blik i vore forskjellige vanskelige Forhold – hvorom jeg rigtignok ingensinde har tvivlet –, men ogsaa Deres opofrende gode Villie imod min Personlighed, hvorved jeg bliver Dem endmere forbunden. Den fine Maade, hvorpaa De søger og agter at gjøre mig til Aktiehaver², uden at komme i synderlig Collision med mine indre Følelser, veed jeg fuldkommen at vurdere, og endskjønt det strider imod mine Grundsætninger at modtage en Foræring af Nogen, hvorved jeg kunde blive personlig forbunden, saa modtager jeg dog Deres Gave med Taknemmelighed, dels paa Grund af, at jeg maaskee

som Aktionær kunde udrette meget Godt, deels ogsaa af den simple Grund, at jeg nu engang anseer Dem for min politiske Fader, og som saadan tilhører min offentlige Virksomhed Dem, om jeg end ikke paa nogen anden Maade var Dem forbunden.

Min Kone takker Dem meget for Deres Gave, og ønsker hun, at jeg skal gjøre Dem begribeligt, at hun aldeles ikke har fortjent en saadan Hædersgave, ligesom hun ogsaa troer, at det er enhver Dannekvindes Pligt at gavne sit Fædreland, og at Pligtopfyldelse aldeles ikke giver Adkomst til Belønning eller Forøring, men at man meget mere maa søge sin Løn i den indvortes Bevidsthed at have gjort sit Bedste, om det end er nok saa Ubetydeligt. Hun finder sig saaledes allerede tilstrækkelig belønnet og ønsker, at De skal overveie, om der ikke findes eet eller andet Sted, hvor Pengene ere mere nødvendige, da hun gjerne giver Afkald paa en Gave, der muligen kunde anvendes bedre, endskjønt Gaven for hende har mere Værd end netop den Værdie, der ligger i samme, da det er en varig Erindring om en ædel og glad Giver.

Den paatænkte Forøring til Amtmanden³ fik jeg forpurret. Huusfogden, som havde indkaldt 3 Sognefogder fra hvert Herred, havde da ogsaa indkaldt min Fader til et Møde hos Gjæstgiver Petersen Mandag før Paaske. Jeg mødte i min Faders Sted og var allerede paa Pladsen længe før den bestemte Tid for at snappe Sognefogderne hver især, og jeg bearbejdede Dem naturligtviis dygtig. Nis Lorenzen løb rundt i Byen for at fange een eller anden og arbejdede i samme Retning som jeg. Men det var en haard Kamp, jeg havde, thi det var netop de svageste Charakterer, som Huusfogden havde indkaldt, og at min Fader kom med, hidrørte fra, at han udøver en dominerende Indflydelse over hans Colegaer i Herredet.

Resultatet blev, at der imorgen skulde afholdes en Forsamling af alle Sognefogder og Sandemænd i hele Østeramtet og af hvert Herred udnævnes 2 Mænd, som den bestemte Jubilæumsdag skulde indfinde dem hos Amtmanden og gratulere ham *mundtlig*, dog kuns i Egenskab *som Embedsmand* og ikke *som Sognenes Repræsentanter*, thi herover æskede jeg en udtrykkelig Erklæring baade af Huusfogden og de ældre Sognefogder. Det Hele bliver altsaa kun »en lydende Malm og en klingende Bjælde« uden videre Fare.

Fremdeles kan jeg berette, at Sagen om Hæderstavlen vil komme under Forhandling af Sognefogderne imorgen, thi den er ingenlunde tabt. Meget mere er den Kongel[ige] Resolution⁴ kun at betragte

som en *Henviisning til den formelle Behandling hos vedkommende Foresatte*, hvorhos der dog er vundet noget, thi Amtmanden er nu *tvungen* paa en *indirekte* Maade til at anvise en *passende* Plads, hvis der – notabene – *ikke skulde forefindes en saadan i Thinghusets Retssal*.

Da Sognefogderne nu troe at kunne bevise, at der gives Plads, saa vil det være svært at vove for Amtmanden at afvise dem. Det skulde da være i det Tilfælde, at han vilde lade Tavlen ophænge i Forhørsstuen paa Amtshuset, hvorved Sognefogd[erne] ogsaa ere tilfredse, men dette gjør han vel neppe. Iøvrigt venter hverken han eller Kjer, at Sagen bliver videre dreven, og man kunde maaskee paa denne Maade overrumple ham.

Dette er min Faders Plan. Han mener, at et Par af Sognefogderne imorgen skulde gaae til Amtmanden og forlange Tilladelse til at hænge Tavlen ind i Retslokalet, da det ikke mangler paa Plads og det af den Kongel[ige] Resolution fremgaaer, at det ikke er H[ans] Majestæt ubehagelig. Koch derimod mener, at der skulde gjøres skriftlig Andragende, og dette skulde skee *strax*, inden der udruges nye Planer i det Kjer'ske Hjernekastel. Men ved den skriftlige Behandling faaer Amtmanden Leilighed til at *udsætte* Sagen, hvilket i hvert Tilfælde er farligt.

Med Skamlingsbankefestens Arrangement gaaer Alt sin rolige Gang, og jeg skal drage Omsorg for, at Deres Bemærkninger og Raad i denne Anledning skal vorde nøie taget i Betragtning. Bjerget er omtrent færdig, og Dandsepladsen planeret.

Sangchoret vil gjøre Prøve d. 6. Mai. Staal er i idel Virksomhed. Han har anholdt i Frederizia om Kanoner, og en Ansøgning er indgaaet til Kronprindsen om at laane Telte fra Arsenalet i Frederizia samt om Permission for alle Nordslesvigere, der garnisonere i Frederizia, og at disse maatte vise dem i deres militære Dragt for derved at give Bønderne Smag paa Militærstanden, og saaledes kunde Mandskabernes Permission gjøre dobbelt Nytte. Staals Svoger, Capitain Schöler, som er Adjutant hos Kronprindsen, skulde sørge for dette. Tillige troer jeg, at han underhaanden vil tilbyde Prindsen en Aktie⁵.

Jeg har nu besluttet at ville holde *Indvielsestalen*, det vil sige – med Deres Understøttelse, og beder jeg Dem derfor at ville tilsende mig samme snarest muligt, for at jeg kan have Tid til ganske at vorde Herre over samme. Hvis De nu kunde være saa heldig ved Udar-

bejdelsen, at Talen kunde frembringe Begeistring, da var det herligt. Dog var det ønskeligt, hvis De kunde forfatte den saaledes, at den fine Kjender ikke skulde bemærke Deres Aand og Udtryk. Tillige ønsker jeg ikke at drage tilfældts imod de enkelte underordnede Embedsmænd, men hellere imod Sagen. Endelig maatte den ikke være altfor lang, dog – om den er dobbelt saa lang som Løfteskaalen⁶, skader ikke, thi min Hukommelse er paalidelig.

Jeg haaber, at Wiimh vil tale over Sprogreskriptet. [Peter Hiort] Lorenzen vil tale over *Arvefølgen*. Den talentfulde Kloster fra Moltrup vil tale over *Dannebrogspanen*.

Jeg talte igaar med Wiimh om at arrangere et Slags Middagstaffel med koldt Kjøkken. Derved kunde blive Leilighed til at udbringe Skaaler, og jeg har i denne Anledning endnu en Bøn til Dem. Jeg ønsker nemlig, at De skulde udbringe en Skaal for *Bondestanden*. Dette kunne De gjøre uden at blotte Dem mere, end De fandt for godt. Jeg vilde derpaa gjerne reise mig for at *takke* for denne Skaal, thi dette skulde naturligtviis skee af en Bonde, og ved denne Leilighed udbringe en Skaal for *Lærerstanden* – fra Professoren indtil den simpleste Landsbyskolelærer. Synes De ikke, at dette kunde klinge smukt? Men for at det ene nu kunde passe til det andet, var det vel bedst, at De skrev min Skaal selv, for at Svaret kunde blive harmonisk. Ved Festen i Som[mer]st[e]d gjorde jeg det uforberedt, da Degnen fra Skodborg havde udbragt Bondestandens Skaal, og jeg kom godt derfra, men – dette var tildeels for Bønder, jeg talte⁷. Paa Skamlingsbanke vil derimod blive meest Dannede, som vil søge omtalte Taffel, ja, maaskee Aktionærerne vilde være Deeltagere, men dette er ogsaa for en stor Deel dannede Folk, og man maae altsaa være forsigtig.

Naar nu blot ikke Embedsmændene skulde forbyde Festen. Vel kan det ikke skee med nogen fornuftig Grund, men De har lært os ved Deres frygtelige Samtale mellem Fader og Søn i »Fædrelandet«⁸, at Slesvig-Holsteinernes Mester, Falck, forstaaer *Skrædderprofessionen* og kan »øge til og tage fra« efter Omstændighederne, og det kunde let hændes, at de andre kunde have lært Kunsten.

Med særdeles Høiagtelse

Deres troe

L. P. Skau.

P.S. Jeg har afluret et par elegante Herrer en rædsom Samtale, da man ikke troede, jeg forstod Tydsk. Den var fuldkommen crimen

læse majestatis, og kuns af Mangel paa juridiske Vidner har jeg hidtil forholdt mig taus, men jeg har dog isinde at tale med Kronprindsen om denne Sag, da den angik, hvorledes han skulde afveien. Det nærmere skal De erfare mundtlig.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 38–40.

1 Ikke fundne.	et passende Sted, hvor den af dem
2 Jvf. Skau til Flor 1843 19/3.	besørgede Tavle kan anbringes«.
3 I anledning af amtmand Fr. Johannsens jubilæum, se: Skau til Flor 1843 29/3.	5 Jvf. Skau til Flor 1843 19/3.
4 Jvf. Skau til Flor 1843 29/3, note 3. Det hed i den kgl. resolution bl. a., at ansøgerne »skulde henvende sig til deres Øvrighed, denne vil anvise dem	6 Skaus tale ved festen i Sommersted 1843 21/2, som Flor havde udarbejdet.
	7 Ligesom i Sommersted, se: Skau til Flor 1843 7/3.
	8 »Fædrelandet« 1843 31/3.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 11/6.

Høistærede gamle Bonde-Høvding!

Sommersted, den 11te Juni 1843.

Tillad, at jeg bruger en Overskrift, hvortil Deres Velbyrdighed selv har givet Impulsen, endskjønt den vel neppe findes i nogen Statskalender eller Titel-Formularbog. Jeg er imidlertid saa overbeviist om, at jeg ved ovenanførte Titel udtrykker den rene og velluttrede Sandhed, saa at jeg aldeles ikke tager i Betænkning at bruge den, ligesom det ogsaa er min sande og eneste Tro, at vi Bønder ikke kunne ønske os en bedre General.

Det glæder mig, at De lykkelig er kommet i Havn¹, hvorom jeg næsten tvivlede, da vi sidst taltes i Haderslev, og jeg haaber nu, at De allerede er saavidt restitueret, at De kan modtage Rapport fra de forskjellige Underkommanderende.

Jeg har faaet Brev fra Prof. Clausen i Kjøbenhvn.², hvori han paa det Alvorligste paaminder os om at komme den danske Forening³ imøde med lignende Skridt heri Slesvig. Naturligviis blev jeg ham ikke Svar skyldig, men oplyste strax om alle de Vanskeligheder, vi havde at bekjæmpe, naar Noget skal bringes istand. Tillige sagde jeg ham, at vi længe havde indseet Gavnligheden af danske Underviisningsanstalter, men at vi ikke havde vovet at begynde noget Skridt paa Grund af de Farligheder og den ubodelige Skade, som disse, under nærværende kritiske Forhold, let kunde afstedkomme.

Jeg paaviste mange Vanskeligheder: de tydske Authoriteter, den tydske Superintendents Visitationer, den Mulighed, ja ligefremme

Sandsynlighed, at der kunne blive Lærere indsmuglede, der i det danske Sprog kunde indpode Ungdommen den nordalbingiske Troesbekjendelse og meget mere.

Alt det, jeg sagde ham, var omtrent Meningen af, hvad De i de faa Øieblikke i Haderslev tyldede i mig⁴, og jeg haaber altsaa, at jeg ikke har forseet mig. Overhoved søgte jeg at gjengive Deres Meninger, forsaavidt det var mig muligt uden derved at røbe noget nærmere Bekjendtskab.

Clausen yttrede ogsaa den Mening i sit Brev, at han havde ventet, at der vilde blive gjort et eller andet Skridt paa Skamlingsbanke. Jeg oplyste ham om, at dette var ikke muligt, hvorhos jeg udtrykkede min Beklagelse over, at De laae syg i Had[erslev], da der ellers maa-skee var bleven truffen *bestemt* Aftale om et eller andet. Jeg skrev alene efterfølgende korte, men megetsigende Sætning: »Haardt følede vi Savnet af den talentfulde Prof. Flor, der som Følge af sit grundige Bekjendtskab med de udviklede slesvigske Forhold stødse har været os en sikker Raadgiver og tro Kampfælle.«

Jeg søgte endelig at berolige ham ved at underrette ham om, at vi vare i Begreb med at danne en *Komitee for de slesv[igske] Anliggender*⁵, der eiallene skulde beskjæftige sig med Underviisningsvæsenets Fremme, men ogsaa danne en stadig Petitionskomitee. Endnu i Sommer vilde vi indsende Petitioner om efterfølgende Gjenstande: Stænderforsamlingens Forflyttelse til Flensborg, den danske Tales Protokollation i Originalsproget, Forligelseskommissioners Oprettelse, Tiendevæsenets Tilendebringelse, den Haderslevske Skoles Om-dannelse til en dansk lærd Skole.

Til sidst beklagede jeg den totale Mangel paa Penge, naar noget skulde udføres, da ingen af de Mænd, som kunde drive slige Anliggender, vare formuende, og at vi haardt behøvede en Kasse, hvoraf vi kunde tage de nødvendige Udgivter. Jeg skrev, at jeg snart selv vilde blive nødt til at trække mig reent ud af min opofrende politiske Virksomhed alene af Mangel paa de nødvendige Pengekræfter. Herved havde jeg til Hensigt at understøtte Deres til Capitain Tscherning yttrede Mening om en Krigskasses Nødvendighed.

En saadan Kasse er i højste Grad nødvendig, thi det er umuligt at blive ved med Opofrelser, naar man ikke er formuende, idetmindste kan jeg ikke, og naar nu dertil kommer, at man er udsat for Forfølgelser og bliver Tab paaført af Embedsmændene, hvor det er muligt, hvorpaa jeg nylig har faaet en alvorlig Prøve, saa er det deraf

klart, at det tidlig eller sildig vil gaae istaae for os, naar vi ikke kunne faae Pengehjælp. Fra Bønderne kan man overhoved ikke vente Opofrelser. – Jeg har anseet det nødvendigt at berette Dem om foranførte, for at [De] derefter kan tage Deres Forholdsregler.

Imorgen samles den føromtalte Komite, som jeg i Forening med 4 andre Bønder har trommet sammen. Vi bliver vel en 30 Stykker fra de forskjellige Egne i Amtet.

Vi skal ogsaa have nogle Foræringer istandbragt til N[is] Lorenzen og Posselt, for at disse Mænd ikke skulle føle sig tilsidesatte⁶, men denne Sag skal endnu hvile i 4 Uger, da jeg til denne Tid venter en Generalforsamling af Aktionærerne i Skamlingsbanke, som skal modtage Regnskab af Bestyrelsen og udbetale Aktierne. Jeg vil da søge at bringe Foræringssagen paa Bane og faae Hjælp til at skrabe nogle Penge sammen til dette Brug.

Tillige haaber jeg, at Aktionærerne skal danne Begyndelsen til en stadig Klub paa et bestemt Sted og i et afsluttet Lokale for alle danske Mænd, hvilket Projekt [Peter Hiort] Lorenzen interesserer sig meget for, og er af høieste Vigtighed.

Har De nogen Plan, som De ønsker gennemført, da har jeg nu en saadan Autoritet, at jeg nok kan paatage mig noget. Kuns mangle vi – Krigskassen.

Med sand Høiagtelse

Deres troe
L. P. Skau.

1 Flor var i forbindelse med den påtænkte rejse til Skamlingsbanke-festen 1843 18/5 blevet syg og senge-liggende i Haderslev.

2 Ikke fundet.

3 I anledning af tre-års dagen for Sprogskriptet af 1840 14/5 var der fra en kreds af nationalsindede mænd i Kongeriget udgået en indbydelse til dannelse af en forening. Det blev til den senere »Syvstjerne«, se: Skau Kbh, s. 77.

4 Flor vilde en skole i overensstemmelse med Grundtvigs skoletanker, mens H. N. Clausen ønskede en art eks-amensskole, se: Skau Kbh, s. 75.

5 Indbydelsen til dannelsen af den Slesvigske Forening udsendtes 1843 12/6 og blev bekendtgjort i »Dannevirke« 1843 14/6.

6 Peter Hiort Lorenzen havde fået overrakt et sølv-drikkehorn, der ifølge »Dannevirke« 1843 19/4 var udstillet på Kunststillingen i Kbh.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 10/7.

Velbyrdige Hr. Professor!

Haderslev, d. 10de Juli 1843.

Deres Brev¹ har jeg idag modtaget, tæt før jeg gik til Den slesv[igske] Forenings Forsamlingssted². Jeg er i enhver Henseende af Deres Me-

ning, kuns beklager jeg, at vi ikke altid kan benytte Dem som Censur, da vi ofte skal handle hurtig og efter Omstændighederne, saa vi ofte maae skrive idag, hvad der skal bruges imorgen. Saa ofte vi imidlertid kan benytte Deres Hjelp, skal vi benytte den, da vi ere overbeviiste om, at det er til vort Gavn.

Vi have idag forhandlet efterfølgende Gjenstande³ ganske parlamentarisk i vor Forening: 1: En Comitee udnævntes for at istandbringe Foræringer til Posselt og Nis Lorenzen. 2: Den Dem bekjendte Petition om Ständerforsamlingens Forelæggelse til Flensborg blev antaget og besluttet at lade den trykke og oversvømme det halve Slesvig. 3: En Petition om Forligelseskommissioners Oprettelse i hele Slesvig, besluttet og antaget ligesom foregaaende (denne sidste har jeg forfattet og vil sende Dem en Afskrivt herefter). 4: En Deputation, bestaaende af Hans Nissen og mig, valgtes for at reise til Føhr i Begyndelsen af August og andrage disse og andre Sager for Kongen⁴.

Kom nu herved i Slutningen af Juli for at give gode Raad.

Jeg har et qvælende Arbeide og er nærved at ødelægge mig selv, men det hjælper nu ikke, thi man maa smede, medens Jernet er varmt. Vi har ogsaa udnævnt en Kommitee, bestaaende af Nis Lorenzen, Posselt og Staal, til at gjøre Forslag til Filialforeningers Oprettelse i hele Nordslesvig, Als indbefattet.

Vi skal nok ryste vore Fjender igjennem, og Embedsmændene og deres Haandlangere nærmer sig Fortvivelse. De frygte Hans Nissens *Jern-Villie* og mit *lumske og hurtige Talent*, har jeg spurgt, og det ærgrer dem, at alle Planer strande paa vor faste Karakter. Tydskerne eller rettere Embedsmændene og Advokaterne ansee mig og H[ans] Nissen for *Erke-Djævla*, der med Helvedes Horn støde dem paa de ømmeste Steder.

Jeg er gjennemvaad af Sved, thi i 5 Timer har jeg nu holdt ud og talet, skreven og arbeidet i en ved 40 Menneskers Nærværelse i en lille Sal ophedet og fordærvet Luft, og jeg er nu fuldkommen træt. – Jeg og Hans Nissen har bereist de fleste Egne i Amtet i Foreningens Anliggender.

Undskyld min daarlige Skrivt. Hans Nissen hilser kjærlig og ønsker at gjøre Deres Bekjendtskab.

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VI*, s. 58.

- 1 Ikke fundet.
 2 Otto Schroeters gæstgivergård på Sønderbro i Haderslev.
 3 Se: Sjø Årb 1890, s. 134–146.
 4 Se: Peter Hiort Lorenzen til Chr. Flor 1843 29/7: »H. Nissen og L. Skau reise d. 3. Aug. til Føhr, hvor de ikke indtræffe før d. 5., da de

ville ligge en Dag over hos Hans Nissens Familie, som boer i Bom-büll, 1 Miil fra Dagebüll... Forøvrigt kan Enhver, som kjender L. Skau, stole paa, at han vil træde frem for K[ongen] med Kraft og Fasthed« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjø vaag VI, s. 60).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 26/8.

Høistærede Herr Professor!

Sommersted, den 26de Aug. 1843.

Da jeg formoder, at Deres Velbyrdighed nu har tilendebragt den saakaldte Inspektionsreise, og, som jeg haaber, funden Kjernetroppeerne temmelig vel exerserede, saa er det nylig falden mig ind, at De maa-skee fra Hjemmet af kunde kaste et Blik herop igjen, og navnlig tænke en Smule paa Had[erslev] Vesteramt.

Uagtet al anvendt Møie kunne vi ikke rigtig faae Liv plantet i Vesterboerne, og Ingen eller i det mindste kuns ganske Faa melder sig til vor Forening. Jeg troer, det kommer deraf, at kuns høist Enkelte fra Vesteramtet toge Deel i Skamlingsbakkefesten og har altsaa ikke hørt det levende Ord, men kun seet det døde Bogstav.

Men da nu snart en Foræring skal overleveres Posselt, hvilket skal skee i Gram Slotshave¹, hvor Folket nu engang er vant til at komme sammen, saa synes mig, at det var klogt, at den Slesvigske Forening ved denne Leilighed gav nogle Stød i Basunen og lod en stor Forsamling tromme sammen. Festdagen skulde ansættes til *den 18de* Septbr., som er Kongens Fødselsdag, hvorved vi tillige fik Lejlighed til at høitideligholde denne. Dermed havde vi tillige den Fordeel at kunne smigre Kongen, hvilket efter Erfaringen har den største Indflydelse paa ham, thi at *smigre* og gjøre ham *bange* er det eneste, der udretter noget sikkert hos ham. – Hvad synes De nu herom?

Troer De ikke, at det var meget gavnligt, at jeg, ligesom paa Høiskamling, talte et kraftigt Ord til Bønderne? Skulde jeg ikke i den Slesvigske Forenings Navn opfordre Vestboerne til Deeltagelse med os og tillige udvikle dem Høiskolens Vigtighed? Kunde det ikke lade sig gjøre, ved denne Lejlighed, at smigre Kongen paa hans Fødselsdag og tillige udtale alvorlige Sandheder ligesom paa Høiskamling?

Hvis De nu finder Alt dette overensstemmende med Deres Diplomantik, saa er De sikkert enig med mig om, at jeg ikke af *egen Magt* er istand til at ordne et saadant Foredrag, og at neppe Nogen

er istand til at gjøre det med tilbørlig Kløgt undtagen Hr. Professoren selv; thi det er dog stedse umuligt for vi Smaakomandanter at vide og kjende tilfulde vor Generalissimus's dybtliggende Planer. Kuns *De selv* troer jeg denne Opgave voxen – *jeg er Udførelsen voxen.*

Hvis De altsaa ønsker, at jeg ved foranførte Leilighed skulde holde en Tale, og De tillige ønsker, at *Deres Aand* skal være nærværende, saa maae jeg herved bede Dem om at sende mig et saadant Foredrag, der naturligviis ikke maatte være altfor langt, og at De tillige vilde skrive mig til det allersnæreste muligt, for at de fornødne Bekjendtgjørelser kan vorde udstædte, thi Tiden er ikke lang.

Tavlen i Thinghuset² er nu indhængt og oppudset, samt 2 Vildmænd paamalet paa begge Sider ligesom dem, der staaer paa de nye Specier. Jeg troer, at Embedsmændene og Advokaterne ærgre sig en Pukkel til over denne fatale Historie, hvorimod Bønderne prale. Det værste er, at Historien ikke kan komme i »Dannevirke« for at blive rigtig bekjendt.

Ad hemmelige Veie har jeg nylig hørt, at Embedsmændene og Advokaterne ansee *Dem* som Ophavsmand til alle deres Uheld og Ulykker, og at een af dem nylig skal have sagt: »Den forbandede Flor har nu dannet sig en Skolar histude i Sommersted, som Satan allerede skinbarlig stikker i, da han kan tale som Djævelen selv, og faaer han flere af denne Slags uddannet, saa er vi nogle ulykkelige Mennesker«.

Alle Sogne i Amtet have nu faaet Petitioner, og jeg skriver een af Dagene til en Gjæstgiver i Tønder, som har forlangt Petitionen om Forligelseskommisioner. Det var en stor Spas, hvis man kunde faae Tønderranerne til at underskrive en dansk Petition.

Hans Nissen vil til Vædderidning paa Augustenborg, da han har et Par gode Væddeløbere. Jeg er næsten bange for at lade ham reise alene, da de mange tydske Herrer let kunne falde paa at ville overrumple ham, hvilket ikke er saa vanskeligt, da han mangler politiske og historiske Kundskaber. Naar jeg er ved hans Side, er der intet iveien, men naar jeg ikke passer vel paa, er det sommtider Tilfældet, at han, ifølge hans naturlige Godmodighed, er for eftergivende. Dette var saaledes Tilfældet ved Festen i Hundeklemmen³, hvor jeg netop kom til i det beleilige Øieblik og frelste ham af Tiedemanns Kløer.

Det er muligt, at jeg reiser med Hans Nissen til Augustenborg,

ligesom jeg ogsaa sidst i næste Maaned formodentlig rejser til Flensborg, thi Senator P. Nielsen, som jeg har talt med, meente, at det var gavnligt, at vi viste os for Folket der i Egnen.

I Haab om snart at see noget fra Deres Haand forbliver jeg med Høiagtelse og Hengivenhed

Deres Velbyrdigheds meget ærbødige og hengivne
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjy vaag VI*, s. 62–64.

1 Ved festen i Gram 1843 18/9 overraktes der pokaler til August Heinrich Posselt og Nis Lorenzen. De var udført af guldsmed W. Nissen, Haderslev og blev overrakt af hhv. as-

essor Kiær og af Jacob Friis («Dannevirke» 1843 20/9).

2 Jvf. Skau til Flor 1843 23/4.

3 Slesvig-holstenernes folkefest i Hundeklemmen ved Åbenrå 1843 12/7, se: Åbenrå Bys Historie II, s. 181–182.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 5/9.

Høistærede Herr Professor!

Sommersted, d. 5te Septbr. 1843.

Deres Brev af 1. ds. har Koch leveret mig, og jeg seer deraf, at De overhoved billiger mine Projekter med Hensyn paa Gramfesten.

Igaar vare vi Flere samlede hos Koch for at aftale det Nærmere, og vi akkorderede tillige med Guldsmeden¹ om 2de Pokaler omtr[ent] til 50 rd.s Værdie pr. Styk. Imorgen kommer Krigsassessor Kier fra Rødding til Had[erslev] for at træffe Aftale med Koch om Inskriptionen paa Foræringen til Posselt. Det var maaskee gavnligt, at De opgav Koch en passende Inskription til N[is] Lorenzens Pokal. Kier, haaber jeg, holder en lille Tale og overrækker Posselt Foræringen. Derimod ere vi i Forlegenhed med N[is] L[orenzen], da der i hans hele Distrikt ikke findes een eneste Mand af vore Folk, som duer dertil. Jeg har tænkt paa Gaardm[and] Jak[ob] Friis fra Fredsted. Han vil gjerne, og jeg faaer nok Opdrag til at lave en lille kort og simpel Tale, som han kan lære udenad².

Foræringerne skulde overrækkes om Middag, hvorefter jeg strax vilde træde op, medens Folket er samlet, og holde en Tale, der kunde slutte Ceremonien i Slotshaven. – Derpaa meente vi hen paa Eftermiddagen at ville blive et Spiseselskab af 50 til 100 Personer, ved hvilken Leilighed der burde og skulde udbringes Skaaler. Indbydelsen, haaber jeg, kommer imorgen i »Dannevirke«³, ikke fra den Sl[esvigske] Forening, men fra Comiteen for Foræringssagen. Idag har vi

sendt en Mand til Gram for at erhverve Tilladelse hos Inspektør Nissen – en Slesv[ig-]Holsteiner – til at benytte Slotshaven. Han vover vel ikke at nægte os at holde Kongens Fødselsdag høitidelig, og tillige at overrække vore Deputerede Foræringer. *At jeg taler og hvad jeg taler*, bliver senere bekendtgjort i »Dannevirke«⁴.

Jeg beder nu blot, om De vil sende mig Talen snarest muligt, da min Tid er indskrænket, og jeg kuns har faa Fritimer. Jeg maa nødvendig have den godt inde for at kunde holde den med tilbørlig Kraft.

Det var skjændig, at Schrader lagte »Dan[ne]v[ir]ke« under Beslag⁵, da den paagjældende Artikkel om Latinskolen i Haderslev nødvendig skulde ud i Publikum. Den var godt skreven, og Koch har naturligviis baade klaget til den Slesv[ig-]Holst[eenske] Regjering og direkte til Kongen.

Med Høiagtelse

Deres Velbyrdigheds meget hengivne

L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 66.

1 Guldsmed W. Nissen, Haderslev.

2 Begge forslag blev fulgt: se: Skau til Flor 1843 26/8, note 1.

3 »Dannevirke« 1843 6/9.

4 »Dannevirke« 1843 20/9: Efter en sang lød råbet: »Skau frem! Skau op paa Tribunen! Man havde bemærket Laurits Skau fra Sommersted i Forsamlingen, og det Ønske blev almin-

deligt at høre ham foredrage Noget, efterdi hans Tale paa Skamlingsbanke havde fundet saa meget Bifald«.

5 Det meddeles i »Dannevirke« 1843 6/9, at det forudgående lørdagsnr. var blevet beslaglagt af politimester Schrader.

LAURIDS SKAU OG HANS NISSEN TIL CHR. FLOR 1843 24/9.

Velbyrdige Herr Professor! Sommersted og Hammelef, d. 24de Septbr. 1843.

Som vi kunne vente, har Prof. Clausen yttret Tvivl om Høiskoleplanens Realisation paa den Maade, som »Dannevirke« har meddeelt samme¹, hvilket De vil see af hosliggende Skrivelse², der er et Svar paa et Brev, som vi tilsendte Hr. Professoren strax efter, at De var reist herfra³, og hvori vi fortalte ham temmelig udførlig, hvorledes det var gaaet os paa Førh, samt forsvarede vor Skoleplan af al Magt. Dette Brev beder vi os tilbagesendt ved Leilighed.

Omtrent paa samme Maade som Clausen raisonnerede Adjunkt Adler fra Ribe, med hvem vi talte paa Festen i Gram⁴. Efter hans mangeaarige Erfaring troede han ikke, at en saadan Plan lod sig brin-

ge i Udførelse. Vi meddele Deres Velbyrdighed dette, – ikke fordi vi selv ere vankelmødige eller tvivle, men fordi det naturligviis nærmest paaligger Dem som Planens Forfatter at omstøde de Hindringer, der muligen kunde træde i Veien. Adjunkt Adler yttrede, at han i et Blad vilde omtale Sagen.

Det er mærkværdigt, at endnu Ingen har udtalt sig offentlig om Planen, hverken for eller imod, men formodentlig har den nye Idee forbauset de Fleste, saa at de ikke kan sige noget, inden de faaer Tankerne ordentlig samlet sammen igjen. Den eneste lærde Mand, der er istand til fuldkommen at fatte Planen, er formodentlig Grundtvig. Præsterne her i Provstiet kalde den paatænkte Skole *en politisk Klub*.

I Gram gik det fortræffeligt, da Festen var godt arrangeret, og Stemningen var meget god. Medundertegnede L. Skaus Tale gjorde megen Lykke hos vore Venner, men vore Fjender rase frygtelig derover. Især var Schrader i Knibe, thi han turde ikke vove at stryge og kunde heller ikke lade det være, blot 4-5 Linier maatte vige for Rødkridtspressen, og det var desværre nogle, der indeholdt dristige Sandheder. Den er nu sendt til »Ribe Avis«, som formodentlig optager det Hele.

Tiedemann er idag i Haderslev. Igaarftes gaves et Festmaaltid til hans Ære, og der siges, at han har faaet en Foræring. Imidlertid veed vi dog intet Authentisk derom. Det værste er, at han maaskee sætter ondt Blod i mangan Een, som ellers vilde have traadt over til vor Side, og det kan let hændes, at vi blive tvungne til at reise bag efter ham, hvor han har været, for at gjøre godt, hvad han har gjort ondt.

J. Friis's Tale til Nis Lorenzen⁵ er De formodentlig ikke tilfreds med. Han var heller ikke saa meget heldig med at holde den, og Publikum var ikke tilfreds. Den vedlagte Tale havde Lauritz Skau til-lavet for ham, men denne kunde han ikke lære udenad. Dens jævne, tørre Indhold vilde, holdt med tilbørlig Kraft, have gjort mere Lykke end hans egne høitrvænde Billeder og tillige havt bedre Klang i den simple Bondes Mund. – Ville De ikke sende den med Brevet tilbage, da vi ingen anden Koncept har.

P[eter] H[iort] Lorenzen har altsaa besøgt Dem, og De er formodentlig ikke ganske uskyldig i hans Kjøbenhavnsreise. En *meget naadig* Audientz i 1¹/₄ Time har han havt paa Sorgenfri, som han maaskee allerede har berettet Dem⁶.

Skulde vi ikke skrivtlig opfordre Orla Lehmann til at gjøre sig

valgbar ved at købe en Bondegaard i det 2det Valgdistrikt og altsaa træde i Petersens Sted? Eller har Deres Velbyrdighed ikke selv Lyst dertil? Dette var endnu bedre. Lad os snart høre Deres Mening om dette Anliggende, der er af den allerstørste Vigtighed.

Iøvrigt gaaer Alt sin jævne Gang, og meget Usædvanligt er ikke indtruffen.

Med Høiagtelse og Hengivenhed

Hans Nissen

/L. P. Skau.

P.S: De Ord, som ere strøgne i Talen i »Dannevirke«, ere følgende: »og deres uhjemlede Befaling og Myndighed til Komedier, vi kan lee ad. – Kongens Tjenere kan jo heller ikke have mere Magt end den, Kongen selv giver dem. Tiltage de sig mere, da gjælder det ikke, uden vi selv godvillig vil lade det gjælde«. Fortjente Schrader ikke en Smøre for saadant rædsomt og af Luner afhængige Strygerie?

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VI*, s. 72–73.

1 »Dannevirke« 1843 15/7: Om høiere Underviisningsanstalter for Bondestanden.	6 Peter Hiort Lorenzen til Flor 1843 20/9: [Vedr. audiensen på Sorgenfri:] »L. Skau roste Kongen meget, og jeg troer næsten, at denne simple Bonde kan udrette meer hos ham som alle vi Andre« (KB. NKS 1766; trykt: <i>Da Sjy vaag VI</i> , s. 69).
2 Clausen til Hans Nissen og Laurids Skau 1843 8/9, se Skau Kbh., s. 73.	
3 Jvf. Skau til Flor 1843 11/6.	
4 1843 18/9.	
5 Se: »Dannevirke« 1843 20/9.	

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 28/9.

Høistærede Herr Professor!

Sommersted, d. 28de Septbr. 1843.

Mange Tak for den sidst tilsendte Tale¹. Den var noget sværere at holde og tungere at lære som den paa Skamlingsbakke, men den gjorde, som Koch allerede har berettet Dem², overordentlig Lykke, og jeg anseer altsaa den Dags Tid, jeg anvendte paa at vorde Herre over Foredraget, for vel anvendt. Jeg er lykkelig med min stærke Hukommelse, thi endskjønt jeg først fik Talen paa Fredag og altsaa kun havde liden Tid til at indøve mig, saa var jeg dog istand til at holde den ganske *ordret*, undtagen hvor jeg var tvungen til at forandre den, nemlig Sætningen: »Her beder jeg om Tilladelse dertil«, som jo paa Grund af den alvorlige Opfordring forandredes til: »Det glæder mig, at man ogsaa har Lyst til at høre mig her«, hvilket passede meget godt.

Min Authoritet er nu sikkret, og jeg er istand til at udrette over-

ordentlig Meget, da mine Ord for Mange ere et Orakelsprog. Denne Indflydelse har jeg fornemmelig Dem at takke for, thi vel har jeg særdeles gode naturlige Taleevner, og vel har jeg, ved Siden af de andre Bønder, meget overveiende Kundskaber, men at udarbejde saadanne fiffige Taler vilde naturligviis være umuligt for mig. At paaskjønne Deres mægtige Hjælp vil derfor stedse være mig en kjær Pligt.

Naar nu blot Skinsygen ikke skulde indfinde sig hos vore egne Venner, der mulig kunde indbilde sig, at jeg voxer dem over Hovedet og spiller en alt for glimrende Rolle. Jeg anvender al mulig Forsigtighed for at forebygge dette, og saalænge der ingen Anden er fremstaaet, som kan tale bedre end jeg, mener jeg, at det er for tidlig for mig at trække [mig] tilbage, hvortil jeg imidlertid er rede, hvilket Øieblik det skal være.

De har formodentlig allerede modtaget vort Brev, som Hans Nissen og jeg i Fællesskab har tilsendt Dem³, og jeg behøver altsaa ikke at ytre mig om de Anliggender, som i dette ere omtalte.

Igaar besøgte Koch og Nis Hanssen mig, og jeg saae ved denne Leilighed Deres Brev til Koch, hvori De ønsker, at vi skal komme til Kjøbhvn., medens De er der. At vi gjerne vilde, derom tvivler De vel ikke, men jeg er nærved at være af den Mening, at det er for *tidlig*. Vel skriver Schöler, at Kongen er overmaade godt stemt, og han er glad ved min Tale⁴, som han kaldte *meget mærkværdig*, og hvori han har indstregt flere Steder med Rødkridt, og at det altsaa er i denne Henseende beleiligt at komme til ham, men hvad skal vi da egentlig foredrage Kongen?

Vor Høiskoleplan er endnu ikke moden. Endnu kan man ikke sige, *hvor* og *paa hvilken Maade* den vil og kan vorde indrettet. Naar der-til kommer, at Alle, som jeg endnu har talt med, paastaae, at den ikke kan realiseres, saaledes som De har gjort Udkastet, saa veed jeg ikke, om vi kan omtale denne Plan hos Kongen endnu.

Desuden veed vi endnu aldeles ikke, hvilke Pengekræfter vi kunne disponere over osv.⁵. – Men fra den anden Side maae vi betænke, at Høiskolen er *Nationens Sag* og ikke alene Kongens, hvorimod der ere andre Anliggender, hvilke nødvendig fordre et stærkt og ustandselig Bombardement paa Kongen: jeg mener *Haderslev Skoles Omdannelse til et Gymnasium* ligesom det i Altona⁶.

Jeg veed nu vel, at Kongen vil krymbe sig ved dette og indvende, at det vil foraarsage Revolution i Underviisningsvæsenet, men netop

en saadan Revolution trænge vi til, og da Kolding lærde Skole i den senere Tid har været i en sygnende Tilstand, saa mener jeg, at denne meget godt kunde sammensmeltes med den i Haderslev, og de dygtige danske Lærere her ansættes, medens de Tydske i Haderslev burde sættes paa Vartpenge indtil videre.

Endvidere troer jeg, at vi har retlig Grund til at fordre Had[erslev] Skoles Omdannelse til en dansk Skole, thi at Slesvigs tydske Beboere skal have 4 lærde Skole[r], medens alle de Danske ikke har en eneste, er en reen Uretfærdighed. Desuden bliver den opretholdt ved danske Bønders Bidrag i Penge og Naturalier, og det synes dog at være en stor Uret, at vi skal holde en Skole vedlige, som vi ikke kan bruge, med andre Ord, at vi skal betale for, at Tydskerne kan faae deres Børn oplærte til Landsforrædere, og selv slibe det Sværd, der siden skal berøves vort aandelige Liv. Naar nu en Realskole kunde forbindes med den danske Latinskole i Had[erslev], da troer jeg, at Borgerne i Had[erslev] ikke vilde modsætte sig denne Plan, da den unægtelig vilde medføre Fordeel for dem.

Vor Reise til Hovedstaden maatte altsaa nærmest have til Hensigt at andrage alvorlig paa foranførte. Men om vi nu hellere skulle bie dermed til hen i Vinteren, derom er jeg endnu ikke paa det Rene med mig selv, thi *nu* har vi altid den Fordeel, at *De* er i Kjbhvn, og vi altsaa har en Støtte og Raadgiver, som vi kan holde os til, hvis noget særegent skulde forefalde.

Jeg har endnu ikke talt [Peter Hiort] Lorenzen siden hans Hjemkomst og kan altsaa ikke vide, hvorledes han har opereret i Kjbhvn., men paa Søndag haaber jeg at tale med ham, da vi have bestemt, at et Concilium skal afholdes hos Hans Nissen, hvor Koch og Nis Han[s]sen vil give Møde.

Paa Løverdag kommer H[ans] Nissen fra Augustenborg⁷. Jeg havde for travlt til at reise med ham, men jeg sagde ham paa det Alvorligste, at han skulde tage sig iagt og aldeles ikke *tilstaae* eller *indrømme* Noget, inden han havde raadført sig med hans Venner i Hjemmet eller ogsaa med Dem.

Skulde De nu være af den Mening, at det er bedst, at vi kom til Kjbhvn., medens De er der, saa maae de *uopholdelig* skrive mig eller H[ans] Nissen til og tillige bemærke, hvad De anseer meest nødvendig at andrage om, samt i det Tilfælde, at vi skulde have nogle indviklede Andragender, f. Ex. det om Latinskolen, De da vilde tænke paa at koncipiere et motiveret Andragende og enten sende os samme,

eller ogsaa, at jeg kunde reenskrive det, naar jeg kommer. I ethvert Tilfælde vil der hengaae 3 à 4 Uger, inden vi kan tiltræde Reisen, da vi nødvendig skal have den Sl[esvigiske] Forening sammenkaldt for at faae *Opdrag*.

Jeg havde isinde at lade Foreningen sammenkalde til næste Mandag 8te Dage og altsaa lade Avertissementet desangaaende indrykke i Løverdags No. af »Dannevirke«, men H[ans] Nissen ville have det 8te Dage længere udsat, og jeg vilde ikke støde ham⁸. Det havde ellers været bedre, naar jeg havde taget [Beslutningen] selv, medens han var paa Augustenborg, da der i denne Tid ere komne saa aparte Efterretninger.

Tiedemann (das Zeitemensch) gjør i denne Tid Allarm her i Egnen. I Had[erslev] var der Selskab til hans Ære. Ogsaa til Tydskerne paa Landet gjør han Udflugter. Hans Nissen og jeg mødte ham saaledes ved et Tilfælde, og vi kjendte hinanden fra begge Sider⁹. Han hilsende os meget venlig, – vi ligesaa.

Havde vi saa store Pengekræfter at disponere over som Ti[e]demann, saa skulde vi snart vise ham, at vi formaaede langt mere hos Bønderne end han, men dette er den bestandige Ulykke.

Jeg kan nu forestille mig, hvilke alvorlige Debatter De har i Hovedstaden, da jeg vel veed, at De har Deres egne Ideer.

Skriv snart og beed Schøler, at han holder sit Løfte og skriver mig til. Jeg formoder nemlig, at De taler med ham.

Mon de Liberale ikke synes, at min Tale paa Gram var for Royalistisk?¹⁰.

Med sand Høiagtelse forbliver jeg bestandig

Deres hengivne

L. P. Skau.

Da Budet, som skal bringe dette Brev paa Posten, har travlt, saa har jeg været nødt til at jasje. Jeg haaber dog, at De kan læse det.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 73–75.

- 1 Til brug ved festen i Gram 1843 18/9.
- 2 Koch til Flor 1843 20/9: »Adjunkt Adler, Broder til Kabinettssekretæren, blev henrykt over Skaus Tale og tilraabte ham fra den omgivende Mængde særdeles smigrende Ord. Dog havde han [Adler] Møie med at finde Udtryk for sine begejstrede

Følelser... Desto større Bifald høstede Skau for sit *glimrende* Foredrag, som gik uden Spor af Forlegenhed, endog naturligere og nettere end paa Skamlingsbanke. Ikke eet Ord stammede han paa. Det klædte ham godt, naar han enkelte Gange holdt inde, tog sit Tørklæde frem og viskede Sveden bort af sin

Pande. Saa gik det løs igjen. Skriget og Bravoraabet overdøvede ham ofte... Jeg frygtede for ham, da han, efter at Talen og Akklamationerne vare tilende, paany henvendte sig til Folket med en Taksigelse. Dog hans Udvikling heraf gik også godt.

Hans gamle Lærer, Kloster, græd af Glæde over sin Elev og forsømte ikke at gjøre Folket opmærksom paa dette for ham hæderlige Forhold. Den gamle Kloster improviserede i denne Anledning et Foredrag, som maatte røre Enhver og gjorde den gamle Mand Ære. Hans Ord rørte mig meget. Forresten maae jeg indrømme, at Skaus Tale paa Gram overtræffer i Indhold endnu Skamlinger[talen]...

Ud paa Aftenen drak man tæt, men jeg conserverede som alletider i mit Liv min Ædruelighed. Assessor Kiær blev derimod meget ude af sig. Skau og nok en Anden begyndte paa at proponere Pereater. Dette fik jeg stoppet i Fødselen. Al Værtens Champagner, en 12 til 16 Flasker, gik...

Alle ere enige i, at Festen var smukkere end paa Skamling. Gram Slotshave er rigtignok bleven en slem Rival for Skamlingsbjerget« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 69-71).

3 Skau og Nissen til Flor 1843 24/9.

4 Skaus tale i Gram blev holdt i anledning af Kongens fødselsdag og efter Skaus ønske til Flor 1843 26/8 præget af denne lejlighed.

5 Smlgn.: Flor til Koch 1843 11/11: »Det er lykkedes at faae baade de gamle Liberale (Clausen, Schouw etc.) og de unge (Giødwad, Ploug, Lehmann o.s.v.) til at overlade os Overcommandoen i Nationalkampen og at troe paa vor Overviisdom og Overudholdenhed. De vil, som Bønderne [d.v.s. de forud omtalte Hans Nissen og Laurids Skau] have fortalt Dem, overlade os Brugen af 10-12.000 Rbdr. til Anskaffelse af en Gaard og 400 Rbdr. aarlig i 5 Aar til en Lærer« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 80).

6 Skaus tanker lå tilsyneladende på den tid nærmere H. N. Clausens end Flors.

7 Jvf. Skau til Flor 1843 26/8.

8 Indkaldelsen til mødet i den Slesvigske Forening 1843 16/10 findes i »Dannevirke« 1843 7/10.

9 Skau og Hans Nissen havde truffet Tiedemann ved mødet i Hundeklemmen ved Åbenrå 1843 12/7. Tiedemann arbejdede på denne tid energisk for oprettelse af en egen slesvig-holstensk bank.

10 Skau indtog nu og senere en mere kongevenlig holdning, end de københavnske liberale syntes om.

Laurids Skau til Chr. Flor 1843 4/11.

Som[mer]st[e]d, d. 4de Novbr. 1843.

Jeg skrev igaar til Dem og glemte, da jeg forseglede Brevet, at indslutte Skrivelsen fra N[is] Hanssen¹. Altsaa følger den her.

Hvad skal vi nu gjøre med Petitionerne? De ere ikke alle indkomne endnu og komme vel aldrig alle. De bør vel indsendes og ledsages med en Skrivelse fra H[ans] Nissen og mig til Kongen.

Krigsassessor Kjer i Rødning er villig til at sælge sin Gaard til en Høiskole². Bygningerne ere brillante og behøve ingen Forandring. Det er et formeligt Herresæde. Skulde H[ans] N[issen] og jeg ikke reise derud for at eftersee Landerierne? Prisen vil blive omtr[ent] 7.000 rd. Crt.

Min Tid er knap. Lev vel!

Med Høiagtelse
L. P. Skau.

Herr Professor Flor.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Højsk Ungdomstid I, s. 17.

1 Nis Hanssen (Bondesøn) opholdt sig på denne tid hos sin svoger Peter Chr. Koch.	2 Det er den første omtale af planen om at oprette den af Flor påtænkte højskole i Rødning.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 14/11.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 14. Novbr. 1843.

Deres Brev af 11te d[enne] M[aaed] har jeg modtaget¹, og jeg deler fuldkommen Deres fremsatte Meninger. Derimod kan P[eter Hiort] Lorenzen og Møller Staal ikke fuldkommen finde sig i at indsende de hoslagte Love til Amtmanden eller Politimesteren, som De anseer for nødvendigt, thi de mener (Lorenzen og Staal nemlig), at vi ikke alene ikke faaer dem authoriserede, men meget mere kan vente et allernaadigst Afslag, om ikke et reent Forbud. Derimod mener Lorenzen, at vi blot skal lade Lovene offentliggjøre i »Dannevirke«² og tage imod, hvad der vil følge.

Jeg henstiller nu Alt til Deres nærmere Overveielse og venter snarest muligt Deres Svar og Lovene tilbagesendte, da jeg ingen Afskrivt har. Forsamlingen af den slesv[igske] Forening er bestemt til den 27de Novbr.

De har vel allerede læst i de Fyenske Aviser, hvorledes vi der kom til Gilde³. Alt gik temmelig godt, endskjønt jeg var ganske uforberedt. Min første Tale var noget usammenhængende og tør, hvorimod de to sidste lykkedes fortræffelig, især min Skaal for *Damerne*, der fremkaldte en stormende Applaus. Denne sidste udbragte jeg *nødtvungen*, og kuns paa Præsidiets offentlige og bestemte Opfordring lod jeg mig bevæge til at tale.

Jeg er noget udmattet af Touren, da jeg ikke fik tilstrækkelig Søvn, og Alt skulde igjennem mit Hoved. Min Kone og mange Andre paa-staae, at jeg er falmet forfærdeligt.

Hils Deres vakkre og livlige Søn. Kan De bringe ham saavidt, at han engang kan overtage Kommandoen i Deres Sted? Det kan let hændes, at Deres Søn og jeg, da vi begge ere unge, engang kan komme til at staa ved hinandens Side i det geheime slesvigske Statsraad. Det ahner mig idetmindste.

Lev vel!

Deres hengivne

L. P. Skau.

P[eter] H[iort] Lorenzen har fattet den fortvivlede Beslutning *at ville hjælpe sig selv*, da han bilder sig ind, at Hage og Andre have fornærmet ham⁴. Lor[enzen] og Volff var i Odense og maatte vente i 2 Dage, inden Hage kom. Det kan hændes, at hans Ærlighed ødelægger ham ganske.

Jeg skal herefter underrette Dem nærmere om Alt, da De formodentlig intet faaer at vide fra Koch, thi han har maattet love Lorenzen *aldeles intet* at skrive hverken til Dem eller nogen anden om hans Beslutning. Jeg har gjort det samme Løfte, men anseer mig berettiget til at sige Dem det. Dog beder jeg Dem tie med, hvad jeg meddeler Dem. Det er bedst, at Lorenzen faaer Tid til at betænke sig.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VI, s. 81–82.*

1 Flor til Koch 1843 11/11: »Vedlagte Brev til de tre Afsendinge ville De, efter at have læst det, snarest muligt sende til Hans Nissen eller L. Skau« (KB. NKS 1763; trykt: *Da Sjy vaag VI, s. 80.*) Dette brev er ikke fundet.

2 Vedtægterne findes offentliggjort i *Dannevirke* 1843 29/11 (se også: *Sjy Årb 1890, s. 154–158.*)

3 Der tænkes på den rejse, som bestyrelsen for den Slesvigske Forening foretog 1843 27/10 – 5/11. Referat i »Fædrelandet« 1843 6/11 og »Dannevirke« 1843 11/11, se iøvrigt: Skau Kbh, s. 491.

På hjemvejen var der ifølge »Hempels Avis« ophold i Odense, se: »Dannevirke« 1843 15/11. Her gav kronprins Frederik audiens for deputationen for den Slesvigske Forening.

Geheimeråd J. P. Trap fortæller herom i sine erindringer: »Paa den Tid begyndte man at stille Kronprinsen frem som Fremtids Mand, og Lauritz Skau, der var med i Deputationen, var vel skikket til at sætte Sligt i Scene« (J. P. Trap: *Fra fire Kongers Tid*, udg. ved Harald Jørgensen 1966, I, s. 162). Dette besøg i Odense blev ikke omtalt i »Fædrelandet«, men derimod i »Berlingske Tidende« 1843 13/11 med de fynske aviser som kilde.

4 Jvf. Flor til Koch 1843 20/10: »Jeg har endelig drevet det saa vidt, at A. Hage har lovet idag otte Dage at reise til Haderslev for at undersøge [Peter Hiort] Lorenzens Status« (KB. NKS 1763; trykt: *Da Sjy vaag VI, s. 78.*)

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1843] 28/11.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 28de Novbr.

Det gik fortræffeligt i vort Møde¹. Fuldmagten blev underskreven, og Pastor Hertel fra Moltrup bekræftede den ved sin Embedseed. Vi havde tilkaldt ham, fordi Stibolt kunde forlange $\frac{1}{2}$ rd. for hvert Navn, og denne forfærdelige Sum kunde vi ikke overtale os til at give ud, da vi hos Hertel fik det for Intet, og han ligesaa vel er en beediget Embedsmand som den anden Ræv.

Tydskerne ere urolige for deres Ti[e]demann. De holdt et stort Møde igaar Aftes desangaaende Schröeter og [Matth. P. J.] Paulsen fra Sønderborg gik med for at høre Alt. Paulsen reiser til Kjøbhvn. for at bede om en Commission til at undersøge Karikaturfabrikanterne, Paskvillesmedene, Fabeldigterne o.s.v.². Han har en velskreven Klage med Fleertallet af Sønderborgernes Underskrivter. Han blev optagen i vor Forening og deeltog i Forhandlingerne.

Forligelseskommisioner tillod Tiden ikke at omtale igaar, da vi ikke blev færdige med Repræsentantvalgene før Kl. 8, og jeg derpaa først kunde begynde at skrive Beretningen til »Dan[ne]v[ir]ke«³. Jeg kom ikke hjem før i Dagbrækningen, fik altsaa ingen Søvn og faaer vel heller ingen i Nat, da jeg vil have Afskrivter af alle Papirer. Dette er nu den 4de Nat, jeg holder ud. Gud veed, hvorlænge det vil gaae godt.

Ansøgningen m. m. til Kongen vil neppe blive afgivet til Posten før næste Søndag. Jeg vil sende Adler det Hele⁴. Vi vente nu, at De skriver til Adler paa samme Tid for at drive paa Sagen. En Gaard til Høiskolen have vi allerede i Sigte, hvor Bygningerne ingen Forandring behøve⁵.

Hans Nissen spekulerer allerede paa at faae en Hest til Dem⁶. De kan vente at faae en *god* og *smuk*. Synes De ikke, det var godt, at den var Halvblods? De vil ikke fortryde det, thi ingen *Dansk* er istand til at holde ud med disse muskuløse Dyr. Jeg haaber, at H[ans] N[issen] lader den dressere lidt ved hans Berider, inden han sender Dem den.

Min Tid er ude. Mere om kort Tid.

Undskyld, at jeg ikke frankerer, thi jeg har skreven det i Byen og havde ingen Penge hos mig og vilde ikke laane Postpenge.

Deres troe Kampfælle
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

- 1 Mødet i den Slesvigske Forening 1843 27/11.
- 2 Matth. P. J. Paulsen var blevet karikeret i den slesvigholstenske presse i Sønderborg.
- 3 »Dannevirke« 1843 29/11.
- 4 Skau til Adler 1843 30/11: Skau beder heri Adler overbringe Kongen ansøgningen og spec. sørge for, at Rødding Højskole bliver underlagt biskoppen af Ribe (RA. J. G. Adlers arkiv).
- 5 Jvf. Skau til Flor 1843 4/11.
- 6 Flors hest var død (se: Flor til Koch 1843 2/12 (KB. NKS 1763; trykt: Da SJy vaag VI, s. 82)), og Hans Nissen var kendt som habil hesteopdrætter. Han havde derfor forbindelse med stutterierne i Augustenborg såvel som med militæret i Fredericia. Smlgn.: Flor til Koch 1843 2/12: »Vil De sige til L. Skau eller H. Nissen, at jeg aldeles Intet har imod en Halvblodshest« (KB. NKS 1763).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 3/12.

Høistærede Herr Professor!

Sommersted, den 3die Decbr. 1843.

I følge Deres Ordre som kommanderende General i Nordslesvig, under hvilket Navn Bønderne nu kjender og anerkjender Dem, har jeg indsendt den af Dem skrevne Plan tilligemed Ansøgning og Fuldmagt til Adler¹, og bad ham overrække Kongen samme samt understøtte vor Bøn, saa godt han kunde. I Aften vil det Hele gaae fra Haderslev og altsaa komme til Adler i det seneste paa Tirsdag Morgen. Jeg har tænkt paa at ville sende Prof. Clausen en Afskrift af Planen og maaskee ogsaa af Ansøgningen til H[an]s Majestæt, men det faldt mig ind, at De maaskee allerede har besørget dette, og jeg sender derfor Intet, indtil jeg faaer nærmere Ordre fra Dem.

Jeg har for omtrent 14 Dage siden skreven til Schøler², men hverken hørt fra ham eller seet noget til ham siden. Jeg skrev dengang om, hvad det blev til med »lange Christensen«³, som skulde komme herover. Hvis De altsaa tænker at faae ham ansat ved Høiskolen, da er det paa høie Tid, at han kommer herover, for at vi kan lære ham at kjende, thi jeg er kommet overeens med Hans Nissen og andre indflydelsesrige Mænd om, at vi paa ingen Maade vil antage nogen Lærer, som vi ikke kjende, og Deres Anbefaling vil i dette Stykke ikke være tilstrækkelig, hvormeget vi end agte den.

Hvad synes De om Kandidat Wegener?⁴ Ham vilde jeg vælge, naar jeg alene raadede. Hans mageløse Kjerlighed til Bondestanden, hans rene og uomtvistelige Begeistring for de slesvigske Anliggender og fremfor alt – hans Begeistring for den af Dem, i »Dannevirke«⁵ bekendtgjorte Plan til Høiskolen – qualificerer ham fortrinligt til

Lærer og Forstander. Jeg har ved Brevvexling overbeviist mig om, at han er et ædelt og tillige nøisomt Menneske. Han har alene givet 50 Specier til de danske Underviisningsanstalter i Slesvig, og han kalder Professor Flor »Danmarks største Diplomat«, hvilket vidner om, at han har tilfulde opfattet det Kæmpearbejde og den store Opgave, som De har foresat Dem og efter min Overbeviisning ogsaa er voxen at løse.

Herhos et Brev fra Nis Hanssen. De vil af samme see, at han er bleven stædig og maaskee kan sætte Tvivl i Prof. [H. N.] Clausen, hvilket dog var slemt⁶. Brevet beder jeg mig tilbagesendt igjen, da jeg endnu ikke har svaret ham.

Hans Nissen har allerede en Hoppe⁷ opsnuset til Dem, en Fjerde-deelblods, der i alle Henseender er, som den bør være. Dog er det ikke vist, at han køber den, da den er sort, hvilken Farve H[ans] Nissen ikke kan lide, fordi den gjerne vil gaae over i det rødlige, naar Hesten bliver feed. Ellers er omtalte Hoppe netop skikket til at fare Landet rundt og især en magelig Ridehoppe. Den er 6 Aar.

Hans Nissen har selv en Halvblodshest, 7 Aar gammel, som jeg vilde have, at han skulde overlade Dem. Dette er et deiligt Dyr, mørkebrun, og løber som en Hjort. Vi kjørte med den for en Een-spændervogn til Odense, dengang vi vare der for at gratulere Kronprindsen⁸, og den løb uden at svede 6 Miil i 4¹/₂ Time. Til Ridehest vil den neppe være saa magelig, men den er endnu ikke rigtig dertil dresseret, og man veed altsaa ikke, hvad den kan blive til. Da den imidlertid baade er rolig og modig, munter uden at være balstyrig, saa troer jeg, at den snart vilde blive Deres Yndling.

Jeg venter snart nærmere Forholdsregler fra Dem om Alt.

Deres hengivne

L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 13.

1 Jvf. Skau til Flor 1843 28/11.

2 Schøler var 1843 2/11 blevet kaldet som præst i Vodder, Haderslev vesteramt (nu: Tønder amt).

3 En teologisk kandidat, der en tid var på tale som forstander i Rødding.

4 Nogle dage senere opfordrede Hans Nissen og Laurids Skau Johan Wegener til at overtage posten som forstander i Rødding. se: Wegener til

Nissen og Skau 1843 17/12.

5 »Dannevirke« 1843 15/7.

6 Nis Hanssen har åbenbart tilsluttet sig H. N. Clausens tanke om en art eksamenskole.

7 Jvf. Skau til Flor 1843 28/11.

8 I anledning af Frederik VII's fødselsdag 1843 6/10, se: »Dannevirke« 1843 11/10: »Overalt hvor disse djærve og frimodige Bønder, viste

sig og bleve kjendte, modtog de hjertelige Beviser paa levende Deeltagelse for den gode Sag, for hvilken de saa utrætteligen offrer Tid, Kræfter og Formue, og i hvilken de saa

troe staae ved hinandens Side, Hans Nissen med Alderens Erfaring, Ro og Besindighed, Laurids Skau med Ungdommens Kraft, Liv og Begeistring«.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1843 17/12.

Velbaarne Hr. Professor!

Sommersted, d. 17. Decbr. 1843.

Efter Deres sidste Brev¹ at dømme er De formodentlig ikke tilfreds med, at vi have revset vore to Apostater, Samsøe og [Johann Friedrich] Lorenzen. Da vi imidlertid vare overbeviste om, at Taushed fra vor Side vilde havt de største Ulykker til Følge, ja maaskee opløst Foreningen eller dog idetmindste have berøvet Hans Nissen og mig al Renomme, hvilket vilde været høist skadeligt, ja endog farligt, saa vil De vist undskylde, ja endog billige vort Forsvar.

Schøler kom for otte Dage siden fra Kbhvn. med Bud fra Kongen, at vi paa ingen Maade maatte troe eller være fortrydelige over, at han havde afviist den i Kjbhvn. indgivne Ansøgning om Høiskolen², da dette alene var skeet for Formens Skyld. Han skulde meget mere forsikre os om H[ans] Majestæts allerhøieste Interesse for Sagen. Til lige havde Kongen anmodet ham om at indtræde i den Slesv[igske] Forening. – Dette synes at være et godt Tegn.

Endvidere erfarede jeg af ham, hvor lumsk og underfundig [C. L.] Tillisch og Cons[orter] bærer sig ad for at undergrave vort Andragende om Forligelseskommissioner. Strax, da vi havde været hos Kongen, skrev nemlig T[illisch] til vor Amtmand [Fr. Johannsen] og forlangte en Exrakt af Protokollen om, hvormange Sager der i Gjennemsnit aarlig vare indstævnedes for Amtshuset, og hvormange der hvert Aar i de sidste 5-6 Aar vare henviste til Ordinarium forum. I denne Beretning, som Amtm[anden] i krybende officiel Hoftone indsendte til Tillisch, kom han til det forbausende Resultat (som T[illisch] kaldte det), at kun 12 Sager af 148 eller saa omtrent vare aarlig gaaede til Lands Lov og Ret, og det skulde altsaa være en Selvfølge, at alle de andre vare forligte.

Dette fik Schøler at vide i en Samtale med T[illisch], som viste ham selve Amtmandens Beretning. Da Kongen nu kender Lidet eller Intet til en Retsforfatning, saa bilde de ham naturligviis ind, at vi forlange Noget, vi ikke behøve, og at det hos os er i den allerbedste Tilstand.

Jeg arbejder nu paa at krydse deres djævelske Planer, idet jeg udarbejder en Fremstilling af den her brugelige Procesmaade, der skal bevise, at der her er saa galt, som det kan være. Hvorledes et eneste Amtsforhør i en Injuriesag, f. Ex. i denne Uge, har kostet et Par Mænd her i Sognet 50 Mark Crt., hvorledes Amtmanden giver sit »kjendes for Ret«, hvorved Retsveien næsten ganske er afskaaren, da man altid skal suplicere inden 10 Dage til Overretten eller Regjeringen, naar man ei er tilfreds, hvorledes Advokaterne paa denne Maade mæskes, da de naturligviis ikke kunne leve af de faa Sager, der gaae til Lands Lov og Ret o.s.v.

Naar jeg faaer dette Arbeide færdig, som naturligviis skal affattes i en rolig, men bestemt Tone, vilde jeg enten sende det til Kongen igjennem Adler eller ogsaa til Dem, for at De kunde indsende samme. Hvilken Vei kalder De bedst?

Til Wegener har jeg skreven uopholdelig, og jeg haaber, at han i ethvert Tilfælde skriver til Dem³. Til Prof. Clausen har jeg sendt Afskrift af vor Ansøgning til Kongen⁴.

Igaar vare Hans Nissen, N[is] Steffensen og jeg i Rødding hos Assessor Kjær og købte hans Gaard til en Høiskole. Alting er fortræffelig, og vi vilde neppe Nogetsteds kunne faae en saa passende Eiendom. Vel er den nordlig beliggende, men Hans Nissen vilde herom ikke høre et Ord. At de glimrende Bygninger har fornemlig indvirket paa ham, er en Selvfølge, og der er virkelig ogsaa saameget, der taler for Eiendommen, at jeg ikke turde vove at modsætte mig. Kjøbesummen er 6000 Specier, hvorimod han skal indrette en Høresal efter *Deres* Anvisning. Alle Kakkelovne følge med i Handelen, ogsaa skal han lægge Havresæden. Til Maidag skulle vi antage Gaarden. Vi have naturligvis forbeholdt os Repræsentantskabets Samtykke, ligesom ogsaa kuns paa den Betingelse kjøbt, at Københavnerne vil indvillige i at betale⁵. Hvis De nu kunde indfinde Dem her paa Pladsen ved Nytaarstid for at raadføre og foreslaae, hvorledes Lokalet skal indrettes, anseer jeg det for muligt, at Skolen kan begynde i det sene- ste til Midsommer. Hvis det altsaa paa nogen Maade er muligt for Dem at møde paa Kamppladsen det snarest muligt, da bedes De at skrive snart til mig. Jeg trænger desuden i flere Henseender til Bi- stand af en kraftig Villie.

De kunde ved denne Leilighed ogsaa selv eftersee og prøve Hans Nissens Hest⁶. Han reed paa den igaar til Rødding, og jeg maae sige, at den gik fortræffelig. Jeg spurgde ogsaa første Gang om Prisen,

men det kommer an paa, om De ikke finder den for høi. Han vil ikke sælge den under 100 rd. Crt., da Kronprindsens Staldmester ny- lig har buden denne Sum, men jeg forhindrede dengang Handelen, idet jeg gjorde H[ans] N[issen] opmærksom paa Dem. Imidlertid skal De ikke deraf lade Dem lede, thi han er ligeglad, enten han sæl- ger eller ikke, da hans Kone holder saameget af den.

Jeg foreslaaer Dem nu, at De tager Deres Eenspændervogn og He- stetøi og leier Posthest og Kudsk fra Station til anden herop. Hvis De ikke synes om denne eller en anden Hest, kan De jo reise paa samme Maade tilbage igjen. En anden Maade kunde ogsaa gaae an, nemlig, hvis De kan taale at ride saa lang Vei, da at sende Ridetøiet med Pakkeposten til Had[erslev] og selv reise med Deligencen herop og ride hjem igjen. Dette var i Grunden det bedste, hvis De kan holde det ud at ride saa langt.

Hvis De kører herop, da burde De tage Christian med (hedder Deres Søn ikke saaledes?), thi en nye Hests Indkjøb, forudsætter jeg, maae være af betydelig Vigtighed for ham. Vel er Veiret noget haardt, men han havde maaskee godt af at prøve en Vintertour, og en saa livlig Dreng, som han er, vil neppe lade sig afskrække af Kulden. – Hans Nissens Hest har for 3-4 Aar siden fortjent 100 Rbdlr. paa Randers Veddeløbsbane.

Endskjønt jeg havde meget mere at skrive om, saa vil jeg dog slut- te for den[negang]⁷ for at spare paa Tid, da jeg haaber fuldt og fast, at De kommer, thi hvilken Tid [kunde]⁷ vel være mere nødvendig at have Dem i, og hvilket Anliggende kunde være mere interessant for Dem, [som]⁷ netop selv at kommandere Høiskolens Indret- ning – denne Deres Livs Yndlingsplan? Da ingen af os forstaaer os noget paa sligt, saa var det ogsaa i høi Grad nødvendigt.

Med Høiagtelse

L. P. Skau.

E. Sk.: Saasnart De kommer og har seet Gaarden m. m., var det vel godt, at vi holdt en Repræsentantforsamling⁸, som De burde tage Deel [i] og lade Dem optage i Foreningen, for at De kan blive Med- lem af Skole-Directionen. Schøler vil formodentlig da ogsaa ind- træde.

Paa Fredag skulde jeg gjerne med Hans Nissen og N[is] Steffen- sen, samt Koch og P[eter] H[iort] Lorenzen til Mødet i Kolding angaaende Toldgrændsens Ophævelse⁹, men det værste er, at min høifrugtsommelige Kone sandsynlig forhindrer mig deri, hvilket er

ret slem, da der neppe er nogen herfra, der grundig kjender Skattevæsenet paa Landet undtagen jeg, og min Røst for Øieblikket har en ganske respektabel Vægt. H[ans] Nissen er meget mismodig derover, da hverken han eller Nogen af dem, jeg kjender, er istand til at udtale sig grundigt over dette Anliggende, ligesom der neppe vil findes nogen Bonde herfra, der har Mod og Dygtighed til at tale i en Forsamling, hvor en stor Mængde intelligente Mænd fra Kolding og nordenfor ville indfinde sig. Men – det faaer at gaae, som det kan. [Peter Hiort] Lorenzen vil komme til at bære Byrden.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 85–88; VIII, s. 14.

- 1 Ikke fundet. Koch til Flor 1843 10/12: »L. Skau forfattede en dundrende Artikel mod Samsøe og Fr. Lorenzen (den anden Skau unter uns gesagt). Ved min Indflydelse blev denne Artikel ganske betydeligt modificeret... Det er beklageligt, at den saa særdeles brugbare J. Fr. Lorenzen ved mange Tilfælde i de sidste Aar: Proces om en Vei med Skau, Forhold til Kier o.s.v. er bleven os aldeles berøvet, og at han har vendt Braaden imod os« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 83). Se endvidere: Da Sjy vaag V, s. 85–86, og breve fra J. Fr. Lorenzen til Skau fra 1859 og 1860, der vidner om en senere forsoning mellem de to (KB. NKS 1727). »Dannevirke« 1843 9/12 indeholder Skaus (og Hans Nissens) fordømmelse af Paul Terkelsen Samsøe og Johann Friedrich Lorenzen i anledning af deres indlæg i »Lyna« nr. 49.
- 2 Se: Skau til Flor 1843 3/12.
- 3 Se: Wegener til Hans Nissen og L. Skau 1843 17/12.
- 4 Ikke fundet.
- 5 »Den kjøbenhavnske Comité til dansk Underviisnings Fremme i Slesvig« (»Syvstjernen«) havde under Flors besøg i København lovet at betale udgifterne ved højskolens oprettelse, se: Flor til Koch 1843 11/11 (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 80, og Højsk Ungdomstid I, s. 18). Den officielle meddelelse herom udsendtes 1844 2/1, se: Skau Kbh, s. 77–78.
- 6 Jvf. Skau til Flor 1843 28/11.
- 7 Brevet er beskadiget i randen.
- 8 Repræsentantskabsmødet i den Slesvigske Forening fandt sted 1844 8/1.
- 9 Koch til Flor 1843 24/12: »Et stort Møde fandt Sted d. 22. i Kolding. [Peter Hiort] Lorenzen og jeg bleve hjemme. Skau, H. Nissen og Assessor Kiær kom tilbage igaar. De kunne ikke fortælle det Liv, der har hersket. En Beretning kommer i næste Nr. Forresten har man spiiist og drukket tæt« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 89). Skaus beretning om mødet findes i »Dannevirke« 1843 27/12. Se iøvrigt: Skau Kbh, s. 78.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 9/3.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 9de Marts 1844.

Herhos en Concept til Contrakten paa Vamprupgaard, som jeg har

forfattet¹. Paa den Riberhusergaard skal vi have Skjøde i Ribe.

De bedes nu snaarest muligt at lade Prof. Paulsen gennemsee den for at gjøre mulige Forbedringer. Jeg er især ængstelig for, at Skifte-retten, naar een af os dør, vil forlange Deling og paastaae, at vore Arvinger eier en tredie Deel af de tilkjøbte Eiendomme. Hvilke Midler er herimod? Vistnok har jeg stedse tilføiet »paa den Sl[esvigiske] Forenings Vegne«, men er dette nok? Skulde vi ikke udstille et Dokument paa stemplet Papir, hvori vi fraskriver os og vore Arvinger *enhver* Fordring til Gaarden til Fordeel for Foreningen og indføre dette Document i Protokollen, samt opbevare Originaldokumentet i Archivet? Alt dette vil Prof. Paulsen nok forstaae.

Fra Adler² har jeg intet Svar faaet endnu, men jeg har sikker Efterretning om, at Høiskole-Ansøgningen for 4 Uger siden har været hos Provst Madsen i Hygom til Erklæring, og at denne hypokondriske Mand har erklæret sig *imod*, at Amtmanden udelukkes fra Tilsynet. Det hele ligger maaskee endnu paa Haderslev Amtshuus.

Vi have været i Rødding d. 7de og 8de, thi paa Gram kom ingen anden end H[ans] Nissen og jeg, da alle Veie vare fulde af Snee, og ingen af de Andre vare saa store Vovehalse som vi.

Gaarden skal nu bestyres, og vi kjøbte 16 Køer af Assessor Kjer for 200 Specier, hvilket var en mageløs Handel, da de sikkert vare 40 Specier mere værd. Det værste er at faae en god Bestyrer³. Lieutenant Sødorf har tilbudt sig, og vi antager ham formodentlig, da han er en udmærket Landmand og os med Liv og Sjæl hengiven. Han er fattig og veed ikke, hvor han skal hen, da hans Forpagtning ophører til Maidag. Hans Kone er en god Huusholder, og vi kan faae ham for 100 Rbdlr. aarlig samt det fornødne Korn til Huusholdningen. Til lige vil han i samme Akkord forpligte sig til at give nogle Timers Underviisning ugentlig i Gymnastik, navnlig i Skyden. Schmidt fra Kier Mølle skriver Dem til i denne Anledning, og jeg vil altsaa ikke udbrede mig videre herover. Deres Mening udbeder vi os.

Jeg maae have Dem bragt i Erindring at opgive mig, hvorledes vort *Forenings Segl* skal indrettes, og hvilke Emblemer det skal prydes med. De vilde tale med Deres Kone derom, sagde De, og da De nu har været længe hjemme, saa antager jeg, at De enten har gjort det allerede eller ogsaa glemt det. Ligeledes beder jeg Dem om Raad og Anviisning, hvorledes mit eget private Segl skal indrettes. De meente, at den blotte Løve var nok, men jeg er nu af en anden Mening. Jeg appellerer altsaa ogsaa denne Sag for Deres fortræffelige Kones

Domstol og haaber, at hun er saa god i denne Sag at afgive en Kjen-delse. Med denne vil jeg være tilfreds, thi jeg veed meget vel, at kloge Damer ere i slige Sager langt snildere og have bedre Smag end vi Andre.

Jeg har idag skreven til Prof. Clausen⁴ og sendt ham en Afskrift af vort Brev til Kongen, som ledsagede Petitionen. Tillige har jeg sendt ham en Afskrift af Contrakten, dog med Udeladelse af den Clausul om *Fæste*, da Kjøbenhavnerne ere bange herfor, endskjønt det ikke har noget at betyde. Forøvrigt kunne vi let faae Gaarden til Eiendom, naar vi blot vil betale 2 pr. C[e]nto af Taxationsvær-dien. Da vi imidlertid mangler Contanter, saa nødes vi til at lade det være for det Første. Jeg frygter for, at vi skal laane Penge til Mai-dag for at faae Alt i Orden og tillige til at betale Contrakten o.s.v.

Jeg maae vel snart tænke paa at skrive til Landhuusholdnings-selskabet om Avlingsredskaber til Høiskolen, samt Bøger. Ligeledes ber der jeg Dem opgive mig, hvilke Selskaber der findes i Kjbhvn., som vi kunne afpresse Bøger for at faae Grund lagt til et Bibliothek i Høiskolen.

Er De snart færdig med [Johan] Wegener? Jeg har ikke hørt fra ham i en 3 Uger.

Hvad siger De om det artige Antal Medlemmer⁵, vi optoge i sid-ste Repræsentantforsamling? Det var smukt, at de slesv[igske] Stu-denter i Kjbhvn. [ere] blevne vaagne. Jeg har skreven til dem for 8 Dage siden for at sætte Liv i det unge Blod.

Hoslagt et Brev fra Adjunct Sich⁶. Hvad skal jeg gjøre ved ham? De godt Folk ville alle bidrage til at hjælpe os, men de kan ikke ind-see, at det kan skee paa anden Maade end ved at indtræde i Forenin-gen. Jeg har skreven til Sich, at De vilde udkaste en Plan til en Na-tionalforening eller noget lignende, og dette har, som De vil see af Brevet, bragt vor Adjunct i Roe for det Første.

Ligeledes har jeg skreven til Studenterne, at vi havde en *hemmelig* Krigskasse fornøden ligesom Sl[esvig-]Holsteinerne, og at jeg for-undrede mig over, at vore formuende danske Venner ikke fulgte vore Fjenders Exempel. Jeg viste dem klart og tydeligt, at dette vilde være nødvendigt, og skrev, at hvis man til Ex[empel] valgte Prof. Flor til Forstander for en saadan Kasse, da han var formuende og selv *intet* forlangte, og blot forlangte, at han skulde skaffe Qvittering fra dem, som modtog Understøttelse, saa vilde det gaae allerbedst. Naar man blot kunde faae Clausen til at gaae ind paa denne Plan.

Ligeledes har jeg skreven til Studenterne, at de vel kunde danne en Filial af Foreningen, men ikke optage andre end fødte Slesvigere til Medlemmer for det Første, da jeg frygtede for, at Studenter i 100vis ville strømme til og ligefrem gjøre Kongen bange. Desuden frygtede jeg, at Filialforeningen vilde blive talrigere end Hovedforeningen. Naar imidlertid intet andet Middel er tilbage, maae vi gjøre et Forsøg, thi at Kongen er lidt bange, skader Intet. Herom venter jeg ogsaa at høre Deres Mening.

Paa Mandag⁷ skulle Repræsentanterne atter samles, blot for at optage nye Medlemmer. Jeg haaber, at vi atter kunne antage et anstændigt Antal.

Aktier i Skamlingsbanke skulle, som De vil see af »Dannevirke«, indløses paa Mandag, og jeg spekulerer nu paa at faae Paul T. Samsoe og Conrad Iversen udstødte af Aktieselskabet⁸. Hvis det ikke kan lade sig gjøre, troer jeg, at jeg og Schmidt fra Kjør Mølle ville træde ud, thi vi kunne ikke finde os i at staae i Forening med Forrædere.

Jeg har været i en forfærdelig Fristelse. I en stor Pengeforlegenhed henvendte jeg mig til Een – desværre af min Familie –, som jeg vidste havde dem liggende, om et Laan paa en kort Tid af 100 Mk., men hvor forbausedes jeg, da han bød mig 1000 Specier, men paa den Betingelse, at jeg skulde træde ud af den Slesv[igiske] Forening og erklære dette i »Lynaen« og gaae over til det ty[d]ske Partie eller dog idetmindste ikke modarbejde samme. Jeg blev nu rasende, og da der ingen Vidner vare, gav jeg min Harmes Luft ved i et Slags Raserie at give ham een paa Planeten, saa at han tumlede baglænds om. Dette var nu rigtignok dumt, men han fik dog den Overbeviisning, at det giver Snudeslag, naar man vil gjøre mig til en Forræder. Jeg tvivlede naturligviis ikke paa, at min kraftige Næve nok kunde holde en saadan Krabat fra Livet, men jeg indseer nok, at det var en Smule pøbelagtigt. Det ærgrer mig nu, at jeg ikke kan hevne mig offentlig, da jeg ingen Vidner har, men jeg er dog en Smule stolt af, at jeg kan modstaae Pengemagt.

Denne lille Historie anføres blot som et Beviis paa, hvilke Midler vore Fjender betjene sig af, og hvor farligt det er, naar de traf paa en svagere Karakter, thi det er en ikke ringe Fristelse, naar man har Valget mellem Velstand og trange Kaar, især naar man er i en øieblikkelig Knibe.

Jeg vil nu slutte for denne Gang og blot tilføie, at jeg længes efter at høre fra Dem.

Med særdeles Høiagtelse

Deres troe
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i kort udtog: *Da Sjy vaag VI*, s. 98–99.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Jvf. Skau til Flor 1843 28/11. – Skau havde 1844 22/1 sendt J. G. Adler et brev (RA. J. G. Adlers arkiv), hvori han fremsatte en række ønsker om forskellige embeders besættelse. Hverken Hargens eller Lassen fra Sylt (en svoger til herredsfoged Thomsen) burde være borgmester i Haderslev. I stedet foreslog han Clausen fra Ærøskøbing. Ligeledes protesterede han imod konrektor Michelsen som præst i Halk. Thygesen, en søstersøn af Petersen, Dalbygård, var slesvig-holstensksindet, men hyklede dansk! Pastor Hansen i Åstrup var ligeledes slesvig-holstener. – Det var Flor, der havde skrevet udkastet til dette brev, jvf. Flor til Koch 1844 17/2: »Var L. Skau tilfreds med Brevet til Kongen? Han sender det vel til Adler at besørge afleveret til Kongen. Naar det bliver mig muligt, skal han faae et Brev til Wulf« (KB. NKS 1763). – Det kan tilføjes, at Gustav Lassen blev borgmester i Haderslev 1844 18/5.
- 3 Bestyrer blev Peter Nørgaard, se: Skau til Flor 1844 4-5/4 og 16/4.
- 4 Ikke fundet.
- 5 Ved repræsentantskabsmødet i den Slesvigske Forening 1844 26/2 blev 16 studerende fra Sønderjylland optaget, deriblandt Sofus Høxbroe (senere: Høgsbro) og H. C. Refslund. Den sidstnævnte blev senere valgt til formand for studenternes fraktion.
- 6 Overlærer J. P. C. [Kr.] Sick blev først optaget i den Slesvigske Forening 1846 19/1. Der kunde ellers ikke optages beboere i Kongeriget (bortset fra ripensere) i foreningen, »men da Overlærer Sick i Odense allerede forlængst havde anmeldt sig til Optagelse og nylig i en Skrivelse havde trængt derpaa, saa fandt Ingen Noget at indvende mod denne virksomme Vens Optagelse i Foreningen« (Sjy Årb 1890, s. 216).
- 7 1844 11/3.
- 8 1844 12/2 afløste Smith, Kjær mølle, den udmeldte Conrad Iversen som repræsentant.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1844] 13/3.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 13de Marts.

Hvis Fodposten, som idag passerer igjennem vor Bye, ikke narrer mig, vil Skrivelsen og Forslaget til Prof. Clausen¹ iaften komme paa Reisen til Kjbhvn.

De har havt et skarpt Øie paa [H. N.] Clausens Karakter, idet De stedse har ført Pennen i den kolde, bestemte og beregnende Tone, der upaatvivlelig maae give Echo i Clausens Indre.

Jeg troer, at jeg vil sende Ploug² en Afskrift af Forslaget, for at han kan være beredt paa, hvad Cl[ausen] mulig vil gjøre. Naturlig-

viis vil jeg paalægge Ploug at holde det hemmelig for ikke at støde Clausen.

Fra Adler fik jeg i Mandags vedlagde Linier³, som De leilighedsviis bedes at tilbagesende. Om Høiskole-Ansøgningen skriver han, som De vil see, Intet. Det er blot Petitionernes Modtagelse, han underretter mig om.

Jeg har givet Koch en Afskrift af Udkastet til Høiskolens Realisation, som han lovede at sende Dem, da De jo har sendt Clausen det eneste, De havde.

Der gaar her det Rygte, og som finder Tiltroe i Flensborg, at Baron Dirckink-Holmfelds Skrift⁴ skal være skreven paa *Kongens Befaling*, og at Statsraadet i denne Tid beskjeftiger sig med omfattende Planer i Overeenstemmelse med samme. [C. L.] Tillisch skulde afgaae, og Bluhme af Toldkammeret, som har været Amtmand, i Aalborg troer jeg, skulde være Kabinetssekretær⁵. Jeg kan imidlertid ikke fæste nogen Liid til alt dette.

De har nok glemt Deres Løfte at sende mig en Concept til et Brev til Kammerraad Wulf ang[aaende] Toldgrændsepetitionerne⁶, som maatte indrettes saaledes, at det kunde forevises Kongen og være et Slags Stedfortræder for Petitionerne.

Af »Dannevirke«⁷ vil De see, at vi atter have faaet et smukt Antal Medlemmer i Foreningen. Tillige lod jeg Assessor Kjer fremkomme med flere Spørgsmaale angaaende Amtsanlage-Regnskabet⁸ for at bringe denne Sag paa Bane i Foreningen, da sligt har en god Klang i Bøndernes Tanker.

Naturligviis fik jeg Opdrag til at skrive en Afhandling derom, hvilken allerede er leveret til Koch. Uagtet jeg har bestræbt mig for at skrive i en besindig Tone, saa er jeg dog overbeviist om, at det vil skjære Embedsmændene til Marv og Been. Derimod vil Kongen blive glad, at vi hæve ham, fordi Finantsregnskabet offentliggjøres. Naar han blot vilde læse min simple Afhandling.

Jeg vil skrive til Ploug⁹, at han af Afhandlingen skal tage Anledning til et alvorligt Udfald imod Embedsmændene, thi i »Dannevirke« kan man ikke udrette noget, og igrunnen er det bedre, at jeg spiller den rolige og sindige Forretningsmand, da ellers Regjeringen bliver bange for mig. Jeg er næsten den eneste her, som tør vove at angribe Embedsmændene, og det er derfor intet Under, at de hade mig frygteligt.

Afhandlingen af Manicus om et »Overcensurkollegium« er vel god

i Kongens Øine, men jeg troer dog, at den ikke burde have fundet Plads i »Dannevirke«¹⁰, thi at adoptere de preussiske Indretninger huer mig ikke, og »Fædrelandets« Bemærkninger viser tydeligt nok, hvad det liberale Partie mener derom.

Koch bliver mere og mere ængstelig og lader mange gode Afhandlinger ligge af lutter Ængstelighed. Derimod optager han Stykker, som f. Ex. det fra en Bonde paa Als om Høiskolen¹¹, der ligefrem var skreven i Riegels's Aand, ligesom ogsaa Afhandlingen om samme Anliggende for en 14 Dage siden, hvori taltes paa en forblommet Maade om Skolen for Livet, om Djævle o.s.v. [Peter Hiort] Lorenzen klager over ham.

Hvad siger De om vor Forliigs-Indretning? Jeg lod den indrykke i »Dannevirke«¹², for at andre Sogne kunde faae en Formular.

H[ans] Nissen og N[is] Steffensen har lovet i denne Uge at ville tale med deres Advokat for at faae at vide, hvilken Advokat i Kiel der skulde føre deres Sag i Overappellationsretten. Jeg længes efter at faae det at vide og vil, hvis det kan gaae an, leie et Stykke Eng pro forma for selv at blive Part i Sagen. Kunde vi blot spille Rollen saaledes, at jeg kunde komme til at tale i Sagen for den tydske Ret, da skulde de faae Vidnesbyrd om, hvad vi formaae. Jeg morer mig kostelig alene ved at tænke derpaa, thi hvad kunde vel være mere rædsom for vore Fjender, end at jeg i en halv Times Tid kunde drille dem med dansk Tale i Overappellationsretten? Og hvad kunde vel mere befæste vor Anseelse? Det vilde omtrent gjøre den samme Opsigt som [Peter Hiort] Lorenzens danske Tale i Stænderforsamlingen. O! hvor Ploug vilde støde i Basunen over en saadan Tildragelse!

Men – min Tid er ude!

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

1 Skau Kbh, s. 80–81.

2 Skau Kbh, s. 495–498.

3 Ikke fundne.

4 C. Dirckinck-Holmfeld: Hertugdømmet Slesvigs selvstændige Udvikling og adskilte Forvaltning, 1844.

5 Kongen fik først ny kabinetssekretær efter C. L. Tillisch's pludselige død 1844 13/9. Det blev broderen F. F. Tillisch.

6 Mødet i Kolding 1843 22/12, som Skau havde deltaget i sammen med kammerråd Wulff fra Nebel mølle, havde som hovedemne ophævelsen af toldgrænsen ved Kongeåen.

7 »Dannevirke« 1844 13/3 med referat af mødet i den Slesvigske Forening 1844 11/3.

8 Skaus artikel findes i »Dannevirke« 1844 20/3.

9 Skau Kbh, s. 495.

10 Skau Kbh., s. 496.

11 »Dannevirke« 1844 17/2 og 2/3.
H. C. Riegels havde i 1842 grundlagt et haveselskab for Jylland, Fyn og hertugdømmet Slesvig, og den

første artikel kræver i overensstemmelse hermed en bondeskole med vægt lagt på »de nyttige kundskaber«.

12 »Dannevirke« 1844 6/3.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 25/3.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, den 25de Marts 1844.

Herhos Reversen¹ tilbage igjen. Jeg har læst den nøie igjennem og det flere Gange, men kommer bestandig mere til den Overbeviisning, at Reversen giver Foreningen fuldkommen Sikkerhed i enhver Henseende, men ingenlunde mig. Jeg skal overtage hele Risikoen og forpligter mig og mine Arvinger til at indestaae for alle mulige Afgifter, ikke alene de Kongelige, men mange andre, f. Ex. Vei-Refectioner [∴ Vei-Repartitioner?] o.s.v.

Foreningen har Krav paa mig, ikke alene som Arve-Fæster af Vamprtrupgaard, men ogsaa som Bonde i Som[mer]st[e]d, og hvad har jeg til Gjengjæld? Ikke andet end den Clausul angaaende Dækningen af de forskjellige Gaarden paahvilende Afgifter, men sæt nu, at der gjøres betydelige Bekostninger, hvilket navnlig vil være Tilfældet i de 2 første Aar, saa at Gaardens Indtægter ikke engang kan dække Afgifterne, hvad vil saa skee? *Jeg er da ansvarlig* og ingen Anden.

Dertil kommer endnu mange Reiser, der ville være uundgaaelige for mig, og tillige de Skillinger, som medgaaer til Drikkepenge o.s.v., samt min kostbare Tid. Hvad har jeg derfor? *Aldeles Intet.*

Jeg kan derfor ikke forsvare, hverken for mig selv eller min Familie, at jeg indlader mig paa alt dette Misk-Mask, da jeg er haardt nok medtagen alligevel og kan aldeles ikke taale mere. Det kan maaskee blive bedre i Fremtiden, endskjønt der endnu ikke er Udsigt dertil, men hidindtil har det i Virkeligheden været saaledes, at hele Foreningen dreier sig om min Person og støtter sig til mig. Jeg er den Axe, hvorom De, Hr. Professor, dreier Foreningens store Hjul. Jeg er Foreningens *Træl* og arbejder mere i dens Interesse end alle de andre Medlemmer tilsammen. (Herfra undtager jeg *Dem*).

Og spørger jeg nu mig selv, hvad jeg har derfor? Hvad der kan danne en passende Modvægt? Da bliver Svaret følgende: Fordi jeg giver Slip paa *alle* selskabelige Glæder, fordi jeg ikke nænner at spille et eneste Minut, fordi jeg arbejder med Pennen om Natten, naar jeg træt og mødig kommer hjem fra Dagens Bondearbejde, fordi jeg

ofte maae døie Fornærmelser, høre haanende Latter af Naboer og Gjenboer, fordi jeg endog af min egen Fader² maae høre haarde Bebreidelser over, at jeg for det Offentliges Skyld ødelægger en stor Deel af min Formue ved Reiser o.s.v., og at jeg derved gjør mine uskyldige Børn Uret, – fordi jeg gjør Alt dette, har jeg et temmelig bekjendt Navn og Bevidstheden om at have gjort noget Godt.

Men – De kjedes sagtens over min Klynken, over min Melancholie, men netop ved at skrive til Dem skaffer jeg min Tungindighed Luft, den svagere Carakteer støtter sig til den stærkere, Dem anseer jeg stærkere i Karakteer end jeg, men De er ogsaa den Eneste, jeg anerkjender som min Overmand i Kraft. Det er derfor naturligt, at jeg beklager mig til Dem, thi jeg er for stolt til at gjøre det til nogen-somhelst Anden. Frygtelige Bryderier, Drillerier og Ubehageligheder har jeg for nærværende Tid at kæmpe med, og hvis min Kone, som for 3 Uger siden skjænkede mig en Søn³ og endnu er temmelig svag, ikke havde Kraft nok til at sætte Mod i mig, troer jeg virkelig, at jeg gik til Grunde.

Men det var Reversen, som førte mig ind paa Betragtningen af min Stilling. Til denne maae vi altsaa tilbage igjen. Kunde der ikke paa et eller andet Sted anbringes en Bestemmelse, som sikkrede mig fuldkommen? Jeg mener, at naar jeg for det Offentlige overtager en Forpligtelse, burde jeg ogsaa være fuldkommen sikker for Tab.

De skriver, at Gaarden gjør mig valgbar, men De maae erindre, at Gaarden ligger i et andet Valgdistrikt, nemlig i det 1ste, og jeg boer derimod i det 2det. Det forekommer mig, at der i Stænderanordningen findes Indskrænkninger i denne Anledning, og jeg maae bede Dem at læse lidt nøiere efter, inden De erklærer mig valgbar. Idetmindste veed jeg, at det er nødvendigt, at jeg *personlig leier Bestyrelsen*.

Til Clausen har jeg for længe siden⁴ skreven og venter hver Dag Svar. Til Adjunct Sich skriver jeg idag og sender ham Afskrift af Krigskasse-Forslaget. Tillige beder jeg ham sende mit Brev til [Johan] Wegener, naar han har læst det, da han dog ogsaa bør kjende vort Forslag.

Jeg troer, det er godt, at De skriver baade til Wulf og With. Deres Addresser ere:

Kammerraad Wulf til Nebel Mølle pr. Kolding.

Justitsraad og Herredsfoged With til Stjernholm pr. Horsens.

Wulf veed maaskee bedst Beskeed om Petitionens Skjæbne i Kon-

geriget⁵. I Sognene Nord for Grændsen er den underskreven, dog ikke med synderlig Lyst, fordi man der smugler Produkterne over.

Min Opsats om Amtsanlagene⁶ gjør betydelig Opsigt her. Jeg vilde ønske, at Kongen vilde læse den, for at han kunde faae et Bidrag mere til Beviis mod vore gjenstridige Embedsmænd. Jeg har skreven Afhandlingen moderat for ikke at skrække Kongen og gjøre ham mere bange for mig, end han virkelig er.

Jeg tvivler paa, at vi faae Svar fra Kongen, inden vi have besøgt ham. Vel veed jeg, at Ansøgningen⁷ har været hos Provst Madsen i Hygum til Erklæring for 5 Uger siden, og at han har modsat sig Amtmandens Udelukkelse fra Opsynet, men siden har jeg ikke hørt noget til den.

Ligeledes tvivler jeg paa, at Krigskassen kommer istand, inden *De personlig* kommer [H. N.] Clausen paa Halsen.

De 20 rd. har jeg modtaget af H[ans] Nissen og skal strax indløse og sende Dem trende Actier. Jeg har allerede indløst min, paa min Søns Vegne, og takker Dem meget for Foræringen.

Det glæder mig meget, at De er tilfreds med Goliath, da jeg er Aarsag i, at De netop fik denne Hest⁸.

Men hvordan hænger det sammen? Har jeg i mine forrige Breve fortalt Dem, at jeg har skreven til Studenterne⁹ og foreslaaet *Dem* til Finantsminister for Krigskassen, eller har Studenterne meddeelt Dem mit Brev, hvilket Deres Brev af 12te dennes næsten lader mig antage.

Herhos et Brev fra Pastor Langballe i Vorbasse pr. Kolding¹⁰. De kan sagtens sende det tilbage ved Leilighed. Han er ugift, men, saavidt jeg veed, lidt vellystig; forresten en rask og dygtig Mand. Jeg vil skrive til ham, at vi staae allerede i Underhandling med en Anden. Han indbyder mig til en Forsamling i Veile, men jeg kommer der ikke, da jeg netop den 27de skal have Barndaab. Havde alligevel ikke kommet der, da man maae spare, hvor det nogenlunde kan skee.

Med Posten igaar fik jeg ikke mindre end 11 Breve, og flere skal besvares med næste Post. Jeg savner altsaa ikke Arbeide.

Jeg synes, at den Sl[esvigske] Forenings Segl¹¹ burde fremstille følgende: De slesv[igske] Løver burde holde en fuldkommen lige Vægtskaal med Forbenene som Billede paa, at vi kun vil, hvad der er Ret. Et Anker burde ligge nedenunder, deels som Haabets Symbol, deels ogsaa som et Tegn paa det Skandinaviske i vor Natur. En Mand, der støtter sig paa et vældigt Sværd, maaskee med en Øxe i

Bæltet, burde staae i en truende Stilling, eller ogsaa i en betragtende, som Bevis paa, at det er vort Alvor at forsvare vor Villie, og tillige tyder Sværdet og Øxen paa det Skandinaviske. Hvad synes De om denne Idee? Det er slemt, at jeg ikke kan tegne, ellers skulde jeg snart sende Dem en Tegning til Bedømmelse.

Med mit eget Segl kan jeg ikke blive færdig. Jeg har isinde at lade Studenterne i Kjbhvn. bestille begge Signeter paa een Gang ved en dygtig Graveur i Hovedstaden, saasnart De tilskriver mig, at Ideen er moden.

Jeg hører, at v. Rosen er bleven Redaktør af Flensborgs Tidende¹². Det er vistnok en dygtig Mand, der forstaaer tilgavnens at føre en Pen, og kan vel for saa vidt være en god Kampfælle, men hans Physiognomie ynder jeg ikke, og stole paa ham *kan* man ikke.

Ærbødigst
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

- 1 Flors erklæring om ikke at have personligt krav på ejendomsretten til gården i Rødding. Den skulde ifølge det omtalte udkast stå i Laurids Skaus navn, men enden på sagen blev, at den rige Knud Lausten Knudsen fra Forballum blev indført i tingbogen som køber.
- 2 Jvf. Skau til Flor 1842 27/11, note 3.
- 3 Knud Lauridsen Skau, født 1844 3/3.
- 4 Skau Kbh, s. 80–81 med forslaget om en »krigskasse«.
- 5 Om ophævelse af toldgrænsen ved Kongeåen.
- 6 »Dannevirke« 1844 20/3.
- 7 Om oprettelse af en højskole i Rødding.
- 8 Jvf. Skau til Flor 1843 28/11.
- 9 De sønderjyske studenter, der var blevet optaget som medlemmer af den Slesvigske Forening 1844 26/2.
- 10 Ansøger om at blive forstander ved Rødding Højskole.
- 11 Jvf. Skau til Flor 1844 9/3.
- 12 »Flensburger Zeitung«. – Smlgn.: Fiedler til Skau 1854 21/2: »Den af Regeringen med 600 rd. lønnede Avisskriver Rosen har i forgaars her slaaet nogle ganske brillante Plader, snydt en Skræder for en sort Klædning, drukket sig fuld, men dog ei haardere end, at han fra Rendestenen satte sig i Deligencen ad Hamborg med Politiet i Hælene. Det er en Fætter til vor Kammerherre og Heelstatsforfatter C. Rosen« (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 29/3.

Høistærede Hr. Professor!

Hammelef, d. 29de Marts 1844.

I dette Øieblik modtogte vi hosfølgende Brev fra Prof. Clausen¹, og Hans Nissen og jeg ere blevne enige om at sende det til Deres Velbaarenheds Betænkning, ledsaget med følgende Bemærkninger:

Af bemeldte Brev vil De see, at Comiteen i Kjbhvn.² eialene for-

langer, at vi skal underkaste os den Ubehagelighed at bede Amtmanden [Fr. Johannsen] om en Attest, som vi umulig kunne faae, inden vi have den lovlige Contrakt at forevise ham, men at vi paa denne Maade skal give vore Fjender Anledning til at glæde sig over, at Hovedmændene røbe Mistroe til hinanden indbyrdes og derved kun endmere selv hjælpe dem til at chikanere os, thi netop ved at forlange en saadan Attest vilde Amtmanden, som er snild og fiffig let kunne indsee, at der herskede Tvivl, og denne Glæde ville vi paa ingen Maade gjøre ham.

Endvidere ansee vi det for en *stor Fornærmelse*, naar Comitteen forlanger en saadan Attest, thi selv hos vore arrigste Fjender i Haderslev have vi saa stor Kredit, at vi øieblikkelig kunne laane disse lumpne 3.000 Rbdlr. *paa vort blotte Ord*, naar vi for en kort Tid skulde eller kunde bruge dem. Hvad skal man da tænke, naar selve vore Venner vil saaledes gaae over i det Smaalige, hvor de iøvrigt ikke have mindste Ret, da de ingen Sikkerhed have forlangt, og vi ingen anden have lovet dem end netop den, som anden Prioritet i Eiendommen giver, og denne kan og skal vi ved en retsgyldig 2den Prioritets Obligation stille dem inden 4 Uger, naar vi blot kan faae Penge tilsendte efter Løfte.

Da en saadan Obligation er fuldkommen gyldig, selv om Amtmanden om et Aars Tid skulde gjøre Vanskeligheder ved Fæstebrevets Udstillelse, saa er dette vor Sag og ikke Comittees, men selv i dette Tilfælde ere vi betænkte paa Raad, thi vi kan erhverve Eiendomsret imod at betale 2 pr. C[e]nto af Taxationsværdien, og deri skal hverken Djevelen eller Amtmanden eller Advokaterne – og hvad alle den Ondes Tjenere hedde – kunne forhindre os. Vi mene derfor, at naar vi gav dem Beviis for Modtagelsen af Pengene, og dernæst, saasnart Contrakten er udfærdiget, tilstiller Comitteen en 2den Prioritets Obligation, saa har de intet mere at fordre.

Ifølge det foranførte er Comitteen ikke beføiet til det gjorte Forlangende, men de godt Folk have sagtens intet Begreb om de slesvigske Bønders Æresfølelse. De troe maaskee, at Bonden umulig kan være stolt eller have Begreb om det, man kalder Ære, men saasandt som vi have taalt og kan taale Meget, saa kunne vi dog umulig taale den mindste Tvivl om, at der er Mulighed for, at vi ikke kunne holde Ord. Selv Amtmanden vil ikke vove at yttre en saadan Tvivl, dertil kjender han Hans Nissen og mig altfor godt og veed meget vel, at vi derover ville blive rasende.

Naar Comiteen i Kjbhvn. ikke har en saadan Tillid til os og vor Redelighed og ikke kan troe, at vi ville sende dem Pengene tilbage igjen, hvis vi bleve forhindrede i at anvende dem efter deres Bestemmelse, saa regne vi ikke meget paa deres Hjælp.

Vi ville tilstille Comiteen ikke alene Beviis for Modtagelsen af de 3.000 Rbdlr., men tillige selv, Een for Alle og Alle for een, kautionere for, at Obligationen skal vorde dem tilstillet, eller Pengene blive sendte tilbage. Hvad vil de godt Folk saa mere? At vi skal kjæmpe med idelige Chicaner fra vore Fjender, det er vi belavet paa, men at vi skal have dem fra vore Venner – det er mere, end vi havde ventet.

Vi overlader nu Sagen til Dem, og vi skrive ikke til Cl[ausen], inden De har givet os Raad. Maaskee De og Prof. [Christian] Paulsen kunne overbevise Comiteen.

KB. NKS 1766.

Deres
L. P. Skau.

1 Ikke fundet.

2 »Systjernen«.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 5/4.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, d. 5te April 1844.

Blot faa Ord. Indlagt et Brev fra Capt[ain] Meyer¹. De kan bedst bedømme det.

Pastor Müllers Søn, Chr. Müller, har skreven mig til. Han er Medlem af den Sl[esvigske] Forening. Han er Candidat i Theologien og ønsker 2den Lærers Plads. Han har Prof. Clausens varme anbefaling. Jeg synes godt om ham. Een af Paaskedagene reiser jeg til Gram for at træffe ham og udspionere, hvad han fører i sit Skjold. De skal da faae nærmere Efterretning. Jeg venter at faae flere Efterretninger af ham mundtlig fra Kjbhvn. Jeg troer, at Müller-Familien er beslægtet med Clausen.

Ploug har tænkt paa os i Trykkefrihedsselskabets Møde d. 2den April. Dog ingen officiel Efterretning².

Hans Nissen er syg af Gigt. Dog i Bedring.

Der vil i Foraaret gjøres betydelige Udgifter med Gaarden i Røding. Kun faae Penge. Peter Nørgaard fra Hammelef bliver Bestyrer.

Jeg er ikke tilfreds med Schøler. Møller Schmidt³ er en Kjernekarl.

Jeg har ikke været hjemme hele Ugen. De andre ere syge. Jeg maae ene bære Byrden. Sædetiden binder mig til Hjemmet. Det seer broget ud.

Wegener burde komme herover i Mai eller Juni. Mange Aftaler skulde gjøres⁴.

Deres Breve af 30. Marts og 2. April⁵ har jeg modtaget. Kongen er en Stakkel. Gid han var 10 Alen under Jorden. Nu vil dansk Tale forstumme i Stændersalen⁶. Patrioterne i Kongeriget maae tordne for Kongen. Paa Skamlingsbakke maae De gennem min Mund give Kongen »eine grausame Salbe«. Det maae runge i hans Ører $\frac{1}{2}$ Aar.

15 Breve ligge ubesvarede. Jeg skal skrive hele Natten. Min Kone siger, at jeg falmer af Anstrengelse.

Embedsmændene og Advokaterne vil have Kloster afsat⁷. Jeg maae hjælpe ham. Criminal-Undersøgelse er indledt. Distriktet holder med ham. Han maae frelses. Han falder for Niddingshaand.

Jeg maae slutte. Lev vel!

Pastor Hertels Kone er død i Barselseng⁸.

Deres troe
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

1 Ikke fundet.

2 Se: Flor til Ploug 1844 24/4 om 330 rdl. fra Trykkefrihedsforeningen (KB. NKS 3316; trykt: Da SJy vaag VI, s. 106–107.

3 C. Smith, Kjør mølle i Aller sogn.

4 I forbindelse med Johan Wegeners tiltrædelse i Rødding.

5 Ikke fundne.

6 Kongens beslutning om, at tysk skulde være forretningsproget i den sles-

vigske Stænderforsamling, blev først 1844 24/4 kendt i »Dannevirke« i form af et rygte. 1844 15/5 blev det kgl. patent af 1844 29/3 angående brugen af det danske sprog i Stænderforsamlingen officielt bekendtgjort i »Dannevirke«.

7 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

8 1844 2/4, bekendtgjort i »Dannevirke« 1844 10/4.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 11/4.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, den 11te April 1844.

Igaar vare H[ans] Nissen og jeg i Rødding for at tage nærmere Bestemmelse angaaende Gaardens Drift og paaskynde med Pløiningen og Havresæden. Tillige bleve vi enige om, at jeg skulde skrive Contracten paa det stemplede Ark og derved ikke alene spare Gebyrerne til Thingskriveren, men ogsaa for at overbevise denne fanatiske Slesvig-Holstener, der iøvrigt udmærker sig meest ved Taabeligheder, om, at han ikke har med *Hverdags-Mennesker* at bestille.

Jeg mener, at vi have *fuld Ret til selv at skrive Contracten*, naar vi blot *kunne*, og at vi blot behøve at gaae til Herredsfogden med

den paa stemplet Papir skrevne Contrakt for i hans Nærværelse at underskrive den. Naar han da har underskrevet til Vitterlighed, skulle vi til Thingskriveren [Herredsfoged Bruhn] for at faae den protokolleret og indført i Nebenbogen¹.

At Thingskriveren i Almindelighed skriver eller lader sin Skriver skrive paa det stemplede Papir, har vel ingen anden Grund end den, at Bønderne sjelden *selv kunne*, thi Concepten til Contrakter skrives altid hjemme af hvem, der kan.

Jeg spørger derfor: Kan Nogen formene os *selv* at skrive vor Contrakt? og kan Thingskriveren i dette Tilfælde faae Betaling for den egentlige Skrivning? Dette sidste Spørgsmaal anføres blot, fordi jeg veed, at han er en *Sporteljæger*. Jeg beder om Svar herpaa med omgaaende Post.

Paa Mandag have vi sammenkaldt Skoledirektionen², da det er nødvendigt at udjævne nogle slemme Misforstaaelser. Schøler er bleven stædig, men jeg haaber nok at kunne udjævne disse Ubehageligheder. H[ans] Nissen og Schmidt ere blevene ligesaa stædige. Jeg staaer nu ene imellem dem. Dog tvivler jeg ikke paa, at jeg nok kan tumle dem Alle.

Deres troe
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

1 I skyld- og panteprotokollerne (datidens tingbøger) findes der som regel kun indført uddrag af de kontrakter, der medførte behæftelser af en ejendom, mens selve kontrakterne i deres helhed findes gengivet i de såkaldte bibøger eller Nebenbücher.

2 1844 12/2 havde den Slesvigske For-

ening valgt efterstående til medlemmer af skoledirektionen for den kommende højskole: Flor, Kiel, Hertel, Moltrup, Schøler, Vodder, Hans Nissen, Hammelev, Laurids Skau, Sommersted, Knudsen, Forballum, Smith, Kjær mølle.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 16/4.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, den 16de April 1844.

De vil maaskee ved at modtage dette Brev komme paa den Tanke, at jeg vil bombardere Dem med lutter Breve, eftersom jeg næsten med hver Post sender Dem en Skrivelse. Det forekommer mig imidlertid, at ligesom det næsten altid er nødvendigt, saaledes er dette da ogsaa Tilfældet denne Gang.

I Paasken var jeg da i Gram¹, men jeg kan næsten sige, at jeg aldeles ikke opnaaede Hensigten med min Reise. Redaktør Hyphof fra Ribe kom nemlig til Gram for at besøge sin Ungdomsven, Cand[idat]

Müller, i det Øieblik, da vi vare i den ivrigste Samtale. Dette foraar-sagede en Standsning, som jeg ikke fandt Leilighed til at hæve, og vor Slutningsaftale blev, at jeg skulde sende en Afskrift af Planen sidste Søndag, hvilket jeg ogsaa har gjort og tillige tilskreven ham, at jeg ventede hans Besøg idag. Han er endnu ikke kommen, skjønt det er 2 Timer over Middag, og da Veiret ikke er smukt, kommer han maaskee ikke idag.

Jeg synes, at han ikke er begejstret nok, idetmindste ikke i den Grad som Wegener, men da den Müllerske Familie overhoved ere af en noget prosaisk Natur som overhoved alle Clausianere², saa er det vel muligt, at jeg tager fejl.

Koch mener, at han kunde være ganske passende til 2den Lærer, og at han er meget samvittighedsfuld, og [at han] saavidt han for-maaer, vil gjøre sig al mulig Umage, derpaa maae vi ikke tvivle. Han kan undervise i Gymnastik og maaskee ogsaa i Sang, endskjønt han yttrede megen Frygt for at paatage sig dette. Dog vilde han gjerne gjøre, hvad han kunde i Mangel af en bedre Sanglærer. Jeg mener nu, at jeg vil spørge ham, hvilke Discipliner han kan paatage sig, da vi nødvendig maae vide dette for at underhandle med We-gener om denne Sag, hvem vi vel overhoved maae spørge til Raads for at tilveiebringe den størstmulige Harmonie.

Knudsen fra Forballum var i Haderslev igaar, og i Forening med Schmidt, H[ans] Nissen og min Ubetydelighed afgjorde vi det fornødne med Pet[er] Nørregaard angaaende Avlsbestyrelsen. Han skal til Rødding imorgen for at begynde med Pløiningen o.s.v.

H[ans] Nissen har faaet Brev fra Grosserer Meinert³, hvori var en Anviisning fra Finanzdeputationen paa 3.000 Rbdlr., som skulde hæves paa Haderslev Vester-Amtstue. Men ligesom vi stedse skulle kjæmpe mod Strømmen, saaledes ogsaa her. Da vi nemlig kom til Amtstuen igaar for at hæve Penge, fik vi til Svar, at *der ingen vare i Kassen*, men vi skulde selv sende Anviisningen qvitteret til Hovedkassen i Rendsborg, hvorfra vi kunne faae Pengene om 8te Dage. Dette vilde vi ikke, thi for det Første vilde vi ikke qvittere Anviisningen, inden den var udbetalt, og for det Andet vilde vi heller ikke bekvemme os til at give en halv Snees Daler i Postpenge, hvilket vilde være Tilfældet, hvis vi ogsaa virkelig havde sendt Anviisningen til Rendsborg. Vi truede derfor med, at vi vilde sende Anviisningen tilbage med Protest, men dette søgte Amtstuens Fuldmægtig at formaae os til at lade være, formodentlig fordi det er Amtstuens Pligt at requirere

Penge fra Hovedkassen, hvis Kassen er tom, thi slige Anviisninger maae neppe sendes tilbage. Han bad os derfor om at gaae til Øster-Amtstuen og forsøge, om denne ikke vilde betale Anviisningen, men fik der det samme Svar med den Tilsætning, at det var Vester-Amtstuens Sag.

Etatsraad Meyer⁴ blev endog grov og gav mig enkelte Stikpiller, som t. Ex.: De skriver jo selv godt, De kan selv sende den til Rendsborg, hvis De har Lyst o.s.v. Han vilde formodentlig lade mig vide, at han havde læst Afhandlingen om Amtsanlagene⁵. Jeg blev ham imidlertid ikke Noget skyldig, men drillede ham forfærdeligt, skjønt paa en høflig Maade, men derfor saameget smerteligere for ham.

Dog nu blev H[ans] Nissen ganske ustyrlig over alle disse Drillerier og bandede frygteligt, at Anviisningen skulde tilbagesendes med Beretning om, hvorledes det var tilgaaet. Dette skete da, idet jeg skrev til Meinert, at man foregav ikke at have Penge i Kassen; enten det nu var sandt eller Chicane, kunde vi ikke bedømme. Meinert vil nu troe det sidste.

Jeg har faaet et meget høfligt Brev fra Clausen⁶, hvoraf jeg erfarer, at han er meget *ydmvig*. Han beder om *ret snart* at faae vor Betænkning angaaende de i hans sidste Brev omskrevne Punkter. De maae altsaa tænke paa at sende mig Brevet tilbage tilligemed Deres lovede Betænkning, om muligt med omgaaende Post, thi det er Uret at lade dem vente, især da de viser os saamegen Opmærksomhed.

Fremdeles skriver Clausen, at han venter snart at kunne meddele det Fornødne angaaende Understøttelse af den journalistiske Presse, og foreløbigen har jo Trykkefrihedsselskabet sendt et Bidrag. Jeg har læst i »Fædrelandet«⁷, at Cand. Plougs Forslag gik ud paa, at de 330 Rbdlr. skulde sendes til den Sl[esvigske] Forening, og at dette blev eenstemmig antagen, men dette synes ikke at være Clausens Mening, ligesom han overhoved ikke synes at gaae ind for Krigskasseforslaget. Skal de omtalte 330 Rbdlr. anvendes til Fordeel for Pressen, saa komme vi i Knibe med N[is] Steffensen, som staaer betydeligt i For-skud.

Glem nu ikke Betænkningen over Clausens Breve, thi jeg føler en vis Ængstelse ved at lade denne for Tiden indflydelsesrige Mand vente længe paa Svar.

Deres hengivne
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

1 For at tale med Chr. Fr. Müller, der
ønskede at blive lærer i Rødding.	Meyer, Haderslev østeramtstue.
2 Jvf. Skau til Flor 1844 5/4.	5 »Dannevirke« 1844 20/3.
3 »Svystjernens« kasserer.	6 Ikke fundet.
4 Amtsforvalter Christian Friedrich	7 »Fædrelandet« 1844 26/4, jvf. Skau
til Flor 1844 5/4, note 2.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1844] 23/4.

Høistærede Hr. Professor!

Som[mer]st[ed], d. 23de April.

Indlagt et Brev fra Kammerraad Wulf¹. De seer deraf, at der ikke længer kan lures. Jeg anseer det nu ikke for saa nødvendigt, at De skriver til Wulf, da han i Brevet melder om Petitionens Fremgang², og De vil formodentlig ikke profitere synderligt mere end nøiere Oplysning om Detaillier. Jeg venter altsaa Concepten til det Brev, som jeg skulde skrive til Wulf.

Saavidt jeg erindrer, skrev jeg sidst³, hvorledes Grosserer Meinert sendte os en hos Finantsdeputationen erhvervet Anviisning, hvorefter vi skulde hæve de 3.000 Rbdlr. paa Vester-Amtstuen. Man vilde ikke betale under Foregivende, at der Intet var i Kassen, og de vilde heller ikke paa vort Forlangende reqvirere Pengene fra Hovedkassen i Rendsborg, endskjønt dette var deres Pligt. Øster-Amtstuen var ligesaa stædig. Fuldmægtigen vilde gjerne skrive til Hovedkassen, men maatte ikke for Amtsforvalteren, den fanatiske Meyer.

Vi sendte derfor Anviisningen tilbage til Meinert, og nu skal jeg svare for, at der blev Allarm. Igaar fik vi Brev fra ham, at han havde bevirket en *Befaling* til Vesteramtstuen fra Finantsdeputationen, hvorved Collin hjalp ham, *uopholdelig* at indløse Anviisningen, og tillige blev der skreven til Rendsborg, at der fra Hovedkassen *strax* skulde sendes Penge til Vesteramtstuen. Hvor det maae ærgre Krogh⁴ at modtage slige Befalinger fra Finantsdeputationen! og at en saadan ovenikjøbet er reqvireret af os!

Cand[ida]t Müller besøgte mig igaar, og jeg var meget bedre tilfreds med ham end forrige Gang. Jeg fik nemlig udlistet af ham, at hans Fader var lidt ængstelig for denne Post, og Pastor Randbøll kaster Olie i Ilden. Men den unge Candidat er ikke saa bange, og han har næsten ubetinget Tillid til mig. Jeg vilde af mange Grunde ansee det for gavnligt at faae ham. Han er Skandinav.

Assessor Kjer vil *ikke* være Lærer⁵.

Jeg skriver idag til Wegener⁶ for at faae at vide, hvilke Discipliner han kan paatage sig, da dette er nødvendigt, thi hvis Müller

skulde være Lærer, burde han dog omtrent vide, *hvad* han skulde paa- tage sig, og hvis han i en eller anden Gjenstand var for svag, vilde han endnu erobre dette i Sommer i Kjbhvn. Jeg mener iøvrigt, at vi burde skaffe Lærerne hver 100 Specier til Brug ved deres Ophold i Kjbhvn. i Sommer, hvilket er nødvendigt. Clausen har jo engang lo- vet dette til en Candidat til Reiser o.s.v. i det Slesvigske.

Deres
L. P. Skau.

En Polytechniker ynder jeg ikke, da dennes Fag ikke egner sig til Underviisningsgjenstand paa Skolen. Det høieste var vel Mathema- tik, som de kunde bringe i Anvendelse. Desuden vilde Wegener kom- me for haardt med, naar han ikke faaer en bedre Støtte. Vel veed jeg, at enkelte Polytechnikker ere kundskabsrige, men vanskelig i de Fag, som vi fordre. Endelig vilde det nedsætte Anstalten i Bøndernes Øine.

KB. NKS 1766.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Om toldgrænsens flytning.
- 3 Skau til Flor 1844 16/4.
- 4 Amtsforvalter i Haderslev vesteramt, Georg Friedrich von Krogh fra Åstrupgård.
- 5 Det var krigsassessor Kiær, der havde solgt gården i Rødding.
- 6 Ikke fundet, se: Wegener til Flor 1844 14/5: »Skau har skrevet til mig om Cand. Müller. Jeg kjender ham ikke og kan ingen Mening have om ham. Jeg sagde Skau, at det forekom mig bedst, om De foretog en Under- søgelse og Vurdering... Skau synes godt om ham, men bedømme hans Brugbarhed med Sikkerhed kan han jo ikke« (KB. NKS 1766; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 34).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1844] 27/4.

Høistærede Hr. Professor!

Som[mer]st[e]d, d. 27de April.

Indlagte uconciperede Brev¹ er med Dagsposten afsendt til Clau- sen. Jeg anseer det for nødvendigt, at De gennemlæser det, da jeg af mine egne Hjernefostre har føiet en Deel til, endskjønt den Con- cept, som De sendte mig, altsammen er brugt. Hvis De nu ynder mine Ideer, saa var det maaskee godt, at De skrev til Clausen for at oply- se, styrke, rette og dreie, hvad der muligen kunde misforstaaes eller maaskee slet ikke forstaaes. Concepten beder jeg tilbagesendt.

Fra Ploug fik jeg et meget langt Brev af 16de dennes². Han ud- trykker deri den Mening, at de 330 Rbdlr. skulde tilflyde Forenin- gens Kasse. Det var mig derfor paafaldende at erfare Clausens

Fremgangsmaade i denne Sag³. Vel veed jeg, at han er ivrig paa Pressens Understøttelse, og at han navnlig skal have 700 Rbdlr. sammenskrabet til en Jernpresse til Koch, men i hvor rigtig dette end er, saa anseer jeg det dog for Uret at berøve Foreningen næsten den halve Sum, og det endda paa en Maade, der ikke er ganske ærlig, thi at de ene og alene ere bestemte til Foreningen, veed jeg ganske bestemt.

Jeg har underrettet Wegener om Cand[idat] Müller og forlangt hans Mening. I mit forrige Brev skrev jeg min yderlige Mening til Dem og vil altsaa ikke gjentage den her.

Idag haabe vi at faae Pengene paa Amtstuen, og i næste Uge skal vi formodentlig til Ribe for at expedere Contrakt paa den Riberhussergaard⁴. Vi skal nu opofre den allertravleste Tid baade for os selv og vore Heste, og hvis C[lausen] nu gjør os det Puds med foromtaltte Penge, saa ville vi komme i den allerstørste Forlegenhed, thi H[ans] Nissen staaer i betydeligt Forskud og har ved besværlige Reiser faaet en stærk Gigt paa Halsen. Hvis han nu skal pine sin Pung til det Yderste og jeg ligeledes, saa ville vi blive tvungne til at trække os tilbage fra al offentlig Virksomhed.

Deres

L. P. Skau.

Hr. Professor Flor i Kiel.

KB. NKS 1766.

1 Ikke fundet.

2 Ikke fundet.

3 Jvf. Skau til Flor 1844 16/4. Om de 700 rbdl. til Kochs jernpresse, se: H. N. Clausen til Chr. Flor 1844 23/4 (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VI, s. 106).

4 Til Vamptruggård, der var under Haderslev amt, hørte der også jord fra en tidligere gård, der var henhørende under Riberhus len og således hørte til de Nørrejske Enklaver på slesvigsk grund. Dette fik pudsigt nok en vis betydning i årene fra 1852 til 1854, da Grundloven af

1849 5/6 med dens frihedsrettigheder var gældende i Enklave-distrikterne, mens hertugdømmet Slesvig blev absolutistisk styret under de helstatsvenlige, konservative ministerier Bluhme og Ørsted.

Da ministeren for Slesvig, Carl Moltke, 1854 4/2 udstedte forbud mod udbredelsen af »Fædrelandet« og »Dagbladet« i hertugdømmet Slesvig, kunde disse aviser læses i den del af højskolegården, der var kongerigsk! Se: Skau til Lorenzen 1854 15/5, note 2.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 30/4.

Høistærede Hr. Professor!

Som[mer]st[e]d, den 30te April 1844.

Igaaraftes kom H[ans] Nissen i fuld Fart jagende ligefra Haderslev

med flere Breve til mig og blandt disse ogsaa Deres vigtige Skrivelse af 27. dennes¹. Dette havde han paa Kochs indstændige Opfordring brudt og læst og derpaa overveiet med K[och] og [Peter Hiort] Lorenzen, hvad der nu skulde skee. Resultatet blev, at Foreningens Repræsentanter *ikke* kunde samles paa Mandag, men først den 13de, at de Herrer K[och] og L[orenzen] vare misfornøiede med, at jeg skulde reise², at de overhoved ikke kunde indsee Reisens Nødvendighed, vare ængstelige over, at jeg skulde i Hidsighed gjøre dumme Streger o.s.v.

H[ans] N[issen] maatte naturligviis ikke fortælle mig dette, men da han netop var af modsat Mening og desuden ved Erfaring har lært at fatte Tillid til min Klogskab, saa hverken kunde eller vilde han fortie dette, da han nok kjender de Følger, det vilde have, hvis jeg bagefter opdagede, at man vilde føre mig bag Lyset. Jeg kommer nu til Had[erslev] imorgen og skal naturligviis nok vide at holde gode Miner med vore to Venner, men hvad skulle vi *tænke* om dem?

Jeg seer nu meget grant, at Aarsagen til Kochs (maaskee hans Kones?) Mening i det væsentlige ikke er andet end en slet skjult Egoisme, da han meget godt kjender min rastløse Virksomhed og desaa sag befrygter, at jeg skulde erobre de Penge til Foreningen, som muligen ellers vilde tilflyde ham.

O! hvor Lidet kjende disse Folk *min* Karakter! Hvor haardt er det ikke at erfare, at Nogen har en saa lav Tænkemaade! Jeg lider – alene ved at tænke paa, at Nogen kan have Mistillid til mig, men endnu mere ved at erfare, *disse* Folk har det, især da den Klogeste af vort hele Partie – jeg mener Dem, min Hr. Læremester – ikke synes at have Mistillid til min Klogskab, og dette er da igrunden min bedste Trøst.

Men tilgiv mig disse igrunden uvedkommende Ytringer. De veed, jeg er stolt, hvor der pirres ved Æren. De veed ogsaa, at jeg helst skaffer mig Luft ved at skrive til Dem, thi *der* veed jeg, at det ikke gjør Skade. Koch skal nok faae sin Jernpresse alligevel, om jeg kommer til Kjbhvn. og skal ved Gud ikke skade ham. [Peter Hiort] Lorenzen begriber jeg ikke. Det er maaskee alene Ængstelighed for Sagens Vigtighed, der bringer ham til at frygte for mig. Maaskee lidt Forfængelighed er med i Spillet.

H[ans] Nissen raisonneerer saaledes: »Naar den stive Clausen anseer Sagen i den Grad for vigtig, at han endog lover Reisepenge, naar han endvidere udtrykkelig fremhæver »Skau« som den Mand, der

skal komme, saa anseer han det for et Vovestykke *ikke* at benytte og drage Fordeel af Clausens varme Stemning, og desuden paastaar han (H[ans] N[issen]), at jeg er skyldig at gjøre Fyldest for Clausens Tillid [til] mig. Naar endvidere Prof. Flor er af samme Mening, hvilket tydeligt fremgaaer af Brevet, hvori De har søgt at rydde alle Hindringer tilside, saa er her ikke noget at betænke. »Du *maae*, Du *skal* afsted«, var H[ans] Nissens sidste Ord til mig.

Jeg har derfor besluttet at reise, hvor meget end den travle Tid gjør min Nærvarrelse i Hjemmet nødvendig, men saaledes som De ønsker, jeg mener saa hurtig, kan jeg ikke, da jeg har sammentrommet endeel Venner i Ribe til Møde den 3die og 4de Mai, ved hvilken Leilighed H[ans] N[issen], Knudsen, Schøler, Assessor K[iær] skulde indfinde dem sammesteds, for at vi kan faae Skjøde paa den Ribehuser Gaard og paa Hjemvejen reise til Herredsfoged Bruhn i Rødding for at faae Contrakt paa Vamtrupgaard. Vi vare hos ham i Løverdags, og han var ret flink. Sætningen i Contrakten: »paa den Slesv[igske] Forenings Vegne« skal stryges, da Foreningen ikke er anerkjendt som Corporation. Dette var hans eneste Erindring.

Da det nu er sandsynligt, at Ripenserne ved denne Leilighed gjør et lille Selskab, saa byder Høflighed, at vi skulde indfinde os, og jeg har besluttet ved en Skaaltale at drage Nyttederaf. Jeg vil foreslaae et *Haabets Bæger*, at »Neue Zeitungs« Beretning *maae* være falsk³, og søge at bevise, at Kongen ikke *vil* gjøre Beretningen til Sandhed, dels paa Grund af sine Ytringer om vor naturlige Ret, dels for de farlige Følgers Skyld, som en saadan Foranstaltning vilde medføre. Jeg har den udarbejdet, og den er beregnet paa dels at glæde Kongen over vor Tillid til ham, dels gjøre ham bange for at lade det berygtede Rescript komme tilsyne.

Jeg er vis paa, at De i det væsentlige vil være tilfreds med Deres politiske Lærling, naar De læser den, da den ligner meget de Taler, som De har skreven for mig.

Til Wulf har jeg skreven⁴. Til Clausen⁵ skriver jeg med Posten imorgen og lader ham vide, at jeg den 7de Mai haaber at kunne afreise herfra. Iøvrigt skal Deres Breve tjene mig til Rettesnor i Kjbhvn., hvorfra de skal høre fra mig. De kan vel sagtens ikke komme til Kjbhvn.?

Hvis Foreningen skal sende en Mand derover, saa ønsker jeg ingen anden end H[ans] Nissen, thi Kongen vil maaskee blive lidt suur, og da er H[ans] N[issen] netop bedst. Desuden veed jeg Ingen, som

virkelig er skicket dertil. I[ver] Jochimsen seer jo ud som et mæsket Sviin; Schmidt fra Kjær Mølle er en Dansker af Fødsel, ellers var han vel den bedste. Men naar Foreningen sender mig skriftlig Instrux⁶, vil jeg nok tumle Kongen alene, hvis De finder det passende.

Det var godt, at Clausen tilbyder Reisepenge, thi jeg skal laane alle de Penge, jeg skal have med. Jeg har nu i 14 Dage ikke været hjemme mere end 2 Dage og tømt min Pung i Foreningens og Høiskolens Tjeneste. Hvis jeg saaledes skulde blive ved, vilde jeg snart være ødelagt. H[ans] N[issen] er mig troe som Guld, og det er næsten os alene, som bære alle Byrder med Høiskolens Besætning og Drift.

Men Papiret siger Stop. Lev vel!

Deres
L. P. Skau.

Lad ikke Koch og Lor[enzen] vide et Ord af, hvad jeg har skrevet, derom bad H[ans] N[issen] mig alvorlig.

KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 108–111.

- 1 Ikke fundet. H. N. Clausen havde til Flor ytret ønske om, at Laurids Skau kom til Kbh. for i en audiens at klage over det kgl. patent af 1844 29/3 (først offentliggjort i »Dannevirke« 1844 15/5) om brugen af det danske sprog i den slesvigske Stændersforsamling.
- 2 Se: Peter Hiort Lorenzen til Carl Ploug 1844 21/5: (Peter Hiort Lorenzen havde planlagt at fortsætte med at tale dansk trods patentet af 1844 29/3, som han havde kendt inden dets offentliggørelse). »Naar De har læst denne Plan, saa vil De, min gode Ven, kunne indsee, hvor bedrøvet jeg blev, da der kom Efterretning, at de Doctrinære i Forening med Flor, uden at spørge os om vor Mening, havde besluttet at petitionere, og at L. Skau skulde over til Kjøbenhavn for at spille Diplomat, en Rolle, der er aldeles uværdig for en nordslesvigsk Bonde. Jeg anede, at det var galt, og yttrede dette til Skau, men der var intet at gøre, thi

han var bleven kommanderet af Flor og Clausen at skulle reise... I mine tvende Breve til L. Skau, hvori jeg meldte vor faste Beslutning ikke at ville møde, saalænge Patentet var i Kraft, ... antydede jeg, at Kjøbenhavnerne skulde handle. Hans Svar derpaa er undvigende. Han opfordrer os til at tage vor Beslutning tilbage, han vil have, at vi skulle gaae til Slesvig og tale Tydsk... At den tappre Bonde kan handle og skrive saaledes, dette har Flor paa sin Samvittighed, dette er Følgen af, at han, der hader sit Folks Undertrykkere, skal være Diplomat og lade sig slæbe omkring i Hovedstadens fornemme Kredse. O Skau, Skau, Du, som jeg har elsket meer som een af mine Børn, dette var altsaa Enden. I Stedet for at blive gennemglødet af ædel Forbittrelse over den Haan, der tilføiedes Dit Folk af Din egen Konge, istedetfor at kaste Stridshandsken hen for det elendige Menneskes Fødder, saa gaaer han og lef-

ler for ham, istedetfor at opflamme hele Hovedstaden til ædel Forbittrelse, flyver han fra et fornemt Selskab til det andet, lader sig tractere, smigre af det danske Babels smukke, bellerske Quinder, bedøvende sin Samvittighed med, at hans ligesaa ynkelige Venner derovre bilde ham ind, at han ved Quinderne skulde vinde Mændene...

L. Skau skrev til mig, at han vilde reise næste Torsdag med Dampskibet til Kiel. Lad ham ikke blive en eneste Dag længere i Hovedstaden, hvor den nordslesvigske Agitators Leflen kun kan skade... Han skal hjem og slaae sig til Ro en Tid lang. Bag Ploven og i sin Kones og Børns Arme haaber jeg, Hovedstadens Pestluft, som han har indaandet, skal fordrives, at jeg atter kan elske den Mand,

i hvem jeg troede at have gjenfunden min afdøde, lige saa gamle, ældste Søn« (KB. NKS 3316; trykt: Da Sjø vaag VI, s. 128–132). – I sin bog »Peter Hjort Lorenzen. Et Bidrag til den dansk-slesvigske Sags Historie«, s. 268–270, har Skau refereret Peter Hiort Lorenzens brev til Ploug – ganske vist i en noget forkortet form!!

3 Skau synes således endnu at have opfattet Patentet af 1844 29/3 som et rygte. Se efterstående brev.

4 Ikke fundet.

5 Ikke fundet.

6 Ved den Slesvigske Forenings møde 1844 13/5 vedtoges en adresse til Kongen, som Skau skulde overbringe (trykt: »Dannevirke« 1844 8/6 og Sjø Årb 1890, s. 199–200).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1844] 1/5.

Hr. Professor!

Haderslev, d. 1ste Mai.

(N.B.: Læs først indlagte Brev)¹.

Efter at have talt med [Peter Hiort] Lorenzen og Koch er jeg mere bleven bestyrket i den Mening, at Foreningen ikke ligefrem skal skride til et formeligt Andragende, fordi et Hamborgerblad² finder for godt at udbrede en – maaskee falsk Efterretning, og Lorenzen vil sandsynlig sætte sig derimod i Generalforsamlingen³. Derimod kan det være godt, at Foreningen benytter min Nærværelse i Kjbhvn. ved gennem Formanden at opfordre mig til at tilkjendegive Kongen Foreningens Frygt for, at Slesv[ig-]Holsteinernes Pralier turde være Sandhed, og at jeg skulde søge at overbevise Kongen om, hvor farligt dette vilde være. Som Følge heraf er der neppe Nogen, der er istand til at tale med Kongen om denne Sag undtagen jeg alene, da det let kunne *skade* istedetfor at gavne.

Altsaa intet Andragende *direkte* til Kongen. Derimod skal Generalforsamlingen vælge en Landbocomitee, i hvilken Anledning jeg kunde faae Forretninger med Landhuusholdningsselskabet. De maa altsaa concipiere et Brev i Formandens Navn til mig i Kjbhvn. fra Foreningen, hvori den udtaler sin Frygt for o.s.v., og sende dette til

H[ans] N[issen], hvilket jeg kunde forelægge Kongen. Jeg reiser enten den 6. eller 8de Mai.

Lev vel!
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjy vaag VI, s. 111.*

1 Ikke fundet. Skau til Flor 1844 30/4, note 3.
2 Det hamburgske blad »Neue Ham- 3 1844 13/5.
burger Zeitungs« meddelelse, jvf.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1844] 10/5.

Herr Professor!

Kjøbenhavn, d. 10de Mai.

I dette Øieblik kommer jeg fra Kongen og kan meddele følgende:

Resolution [paa Høiskolens Oprettelse]¹ kan vi snart vente, thi Konferentsraad Dumreicher fortalte mig, at den omtrent var færdig. Kongen vidste ikke, hvor den var, det er alene [Spørgsmaalet om] Opsynet, der holder den tilbage, og jeg er nærved at troe, at Skoledirectionen (Amtm[and] og Provst) i Forening med Biskoppen ville vorde befalede at føre Tilsyn. Sagen, sagde han, var ham magtpaaliggende, naar det blot blev arrangeret paa en fornuftig Maade, men hermed sigtede han nærmest [til] Tilsynet.

Jeg kunde godt mærke, at han ikke var glad ved mit Ophold her, men da jeg bad om een eller to Audientser, tillod han mig dog meget venlig at komme til ham paa Sorgenfri, hvorhen han reiser idag.

Jeg gjorde et meget alvorligt Angreb paa hans religiøse Hjerte i Anledning af de 3 vakante Præstekald i Provstiet, og han lovede at sætte ægte danske Præster. Marckmann, haaber jeg, kommer til Halk². Feilberg fra Vestervedsted skal søge Vonsbek, og jeg affærdiger en Skrivelse med behørig Instrux til ham idag. Jeg fik Kongen til at begunstige ham, og for ikke at glemme det skrev han Feilbergs Navn, Boested og det Sogn, han skulde søge.

Om Sprogsagen talte vi ikke et Ord, da jeg ikke vilde røre derved, inden jeg havde faaet Instruxer hjemmefra³.

[H. N.] Clausen er meget hidsig for denne Sag. Petitionen er god, og Ploug har i »Fædrelandet«⁴ givet Sagen et respektabelt Stød. Med Pengesagerne er jeg ikke kommet synderligt vidt, men Kl. 4 skal jeg samles med Comiteen hos Cl[ausen], hvor jeg haaber at komme ind paa Sagen. De Yngre ere begejstrede for Krigskassen.

Orla Lehmann bliver neppe Høiesteretsadvokat⁵, da han ikke vil anerkjende Embedsedem.

Kastrup fra Flensborg var her og havde Audients idag. Det kan let være muligt, at han opnaaer sit Ønske^o. Han beder mig hilse Dem.

Jeg bliver dennegang meget protegeret af Damerne og haaber at drage Nytte deraf. De indbyder mig hver Aften til deres Theselskaber. Jeg gjengjælder dem med Smiger og Galanterie, saa godt jeg kan, uden dog at give det mindste Slip paa »Mandens« Værdighed og uden at være pedantisk.

Man kalder mig »den Slesvigske O'Connel«, og uagtet jeg saa meget som muligt viser Beskedenhed, saa synes dette dog snarere at stille mig høiere end lavere. Enkelte sige, at jeg har gaaet i Skole hos Prof. Flor, da man paastaar, at jeg ved mine Samtaler baade med Herrer og Damer ligner ham. Dette er det eneste, som smigrer mig. Alt det andet leer jeg kun ad.

Imorgen skal jeg til Stemann og Adler. Jeg vil ogsaa tale med Reventlow-Criminil for at lade ham føle, at det er hans Pligt at forsvare vore Interesser ligesaa fuldt som Sydslesvigernes.

Skriv mig til. Jeg boer i »3 Hjorter« paa Vestergade. Med næste Post mere fra mig.

Lev vel!

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VI*, s. 112–113.

1 Den kgl. tilladelse til højskolens oprettelse kom 1844 17/6.	1844 30/4.
2 Jvf. Skau til Flor 1844 9/3, note 2, og Skau til Flor 1844 20/5.	4 »Fædrelandet« 1844 9/5.
3 Den Slesvigske Forenings adresse, vedtaget 1844 13/5, se: Skau til Flor	5 Lehmanns udnævnelse til højesteretsadvokat indtraf endnu samme måned.
	6 Om støtte til »Flensburger Zeitung«.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1844] 20/5.

Høistærede Hr. Professor!

Kjøbenhavn, d. 20de Mai.

Deres Brev har jeg modtaget og holdt mig efterrettelig. Krigskassen kommer istand, Seminarieplanen bliver gennemsat og har vundet udeelt Bifald.

I Løverdags var jeg hos Kongen paa Sorgenfri¹. Jeg truede ham forfærdeligt. Han gav sig i sin Angest til at *underhandle* med mig. Jeg sluttede Fred paa følgende Betingelser: 1) Uopholdelig Svar paa Høiskole-Ansøgningen. 2) Strax at ansætte Pastor Marckmann i Halk. 3) Forandre Sprogscriptet, naar der fra Stænderforsamlingen indgaves et kraftigt Minoritetsvotum. Naar disse Betingelser bleve op-

fyldt, lovede jeg fra min Side at bringe Fred i Landet, især i Slesvig.

I modsat Fald erklærede jeg at ville sætte hele Landet i Bevægelse². Han bad mig med Taarer i Øinene, at jeg dog ikke maatte forurolige hans Alderdom mere, end Nøden tvang mig til. Det var jammerligt at høre af en Konge. Jeg foragter i Grunden dette svage, villieløse Menneske.

Begejstringen hjalp mig. Han anseer mig langt farligere, end jeg virkelig er.

[H. N.] Clausen har lovet de 200 Specier til Lærerne i Sommer³.

Jeg reiser herfra næste Torsdag med Dampskibet til Kiel. Vi tales da nærmere⁴.

Derfra vil jeg til Flensborg for at deeltage i Konferentsen med Wegener. Müller fra Gram kommer første Pintsedag til Kastrup i Fl[ensborg], hvor De da kan examinere ham.

Lev vel!

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 122.

1 Skau overbragte den Slesvigske For­ enings adresse af 1844 13/5. Christian VIIIs dagbog: »Talt med den slesvig­ ske Bonde Laurids Skau, som jeg fandt beskeden!«. Smlgn. Peter Hiort Lorenzen til P. Chr. Koch 1844 21/5: »Jeg er overbeviist om, at Kongen selv har grinet ad den storpralende Nar, der vilde bilde ham ind, at han kunde bringe hele Landet i Oprør ved at gaae over til de Liberale. . . . Charmant! Kan vi ikke faae ham til at slaae sig reent til Ro en Tid lang, saa tager det en jammerlig Ende med den berømte Folketribun Skau!« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 133).

2 Smlgn.: Skaus såkaldte »opsigelses­ brev« til Kongen 1844 1/6: »Aller­ naadigste Konge! I Henhold til den Afskedsaudients, som Deres Majestæt var saa naadig at forunde mig paa Sorgenfri den 10. Mai, anseer jeg det for min Pligt mod Deres Majestæt at underrette Dem om den Stemning herovre, som det sidste Sprogpatent

har fremkaldt, og om den Beslut­ ning, jeg har fattet for Fremtiden.

Hvad jeg frygtede for og udtryk­ kelig fremsatte for Deres Majestæt, er indtruffet. Ved min Hjemkomst blev jeg modtagen med Kulde og Mistænksomhed, og det af de dygtig­ ste og forstandigste af mine Stands­ fæller. Jeg forsikkrede dem om, at vor Konge meente det ærlig med os, men jeg erholdt til Svar: »Vil Du nu ogsaa holde med den tydske Konge?« Og naar jeg forsøgte at overbevise dem derom, svarede de: »Snak og Løfter have vi faaet Nok af. Nævn os nogen Gjerning, hvormed Kongen kan be­ vise eller har beviist, at han vil be­ skytte vor Nationalitet og vort Sprog«. Jeg havde desværre ingen Kjendsgjeringer at anføre, men be­ raabte mig paa Deres Majestæts Løfte om uopholdelig at give et gunstigt Svar paa vor Høiskole-Ansøgning, at ansætte en dygtig dansksindet Mand (Pastor Marckmann) i Halk og for­ andre Sprogpatentet.

Men Bønderne ville ikke høre Mere af Løfter og sige: »Naar vi Dansksindede og de Tydsksindede skulle udregne, hvem af os Kongen holdt meest af og med, saa tælle de Andre en heel Mængde gode Ting op, som Kongen alt har udført efter deres Ønske, medens vi kun have faaet nogle magre Løfter, hvoraf ikke eet er opfyldt«. Og naar jeg forsikkrer dem, at jeg alligevel troer, at Deres Majestæt mener det ærlig med os, saa svare de: »Vi frygtede nok for, at Du var for ung. Enten er Du bleven taget ved Næsen, eller Du ei har kunnet modstaae denne Fristelse at være vel seet hos de Store, og saa er Du ligesaa godt paa Veie

til at forraade Din Stand som Kongen til at forraade Nationen«.

Imod denne Stemning, som jeg almindelig har truffet, saavidt jeg endnu er kommen, kan jeg Intet udrette, thi Nordslesvigerne ere et alvorligt Folk. Jeg har ogsaa besluttet ikke mere at arbeide derpaa, thi hvor høi en Priis jeg end sætter paa min Konges Naade, saa ere mine Landsmænds og Standsfællers Velvilje og Tillid mig endnu uundværligere« (trykt: Laurids Skau: »Hans Nissen i Hammelef. Historiske Optegnelser«, i et tillæg).

3 Jvf. Skau til Flor 1844 23/4.

4 Skau til Flor 1844 30/4, note 2, og Skau Kbh, s. 233.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 10/6–11/6.

Herr Professor!

Sommersted, d. 10de Juni 1844.

De kan vel erindre, at jeg yttrede mig flere Gange om, at jeg holdt det for ønskeligt og raadeligt, om jeg kunde være i Viborg i den Tid, da Stænderne aabnedes¹, for underhaanden at hidse dem. Ved en Samtale, som jeg for nogle Dage siden havde med Kammerraad Wulf, er jeg bleven endmere bestyrket i hiin Idee, thi han fortalte mig, at han fra god Kilde vidste, at Øhrsted havde Ordre til at aabne Forsamlingen med et Slags Irettesættelse for Indblandingen i de slesv[igske] Anliggender, og, hvis de atter begyndte hermed, da at forbyde al Protokolleren og i Tilfælde af Trods strax [at] opløse Forsamlingen.

Jeg antager denne Fortælling for meget rimelig, thi for det Første passer det godt til Stemmanns stive Karakter, der vel helst ønskede Stænderne Fanden i Vold, for det Andet vil Øhrsted ikke have noget derimod, eftersom hans Stilling vilde blive i høieste Grad piinlig, og for det Tredie vil det netop være et af de høieste Ønsker af Tillisch og Criminillerne, saa at der i Statsraadet neppe er en eneste Mand, der med nogen Styrke kan modsætte sig et saadant Vovestykke, thi Kronprindsen holdes paa Reiser, og han har som bekjendt ingen Indflydelse.

Min Plan er nu følgende: Jeg reiser til Viborg til samme Tid som de Herrer Deputerede, og jeg mener, at P[eter] H[iort] Lorenzen bur-

de reise med. Jeg forestiller ham som den stakkels fordrevne, landflygtige, men uskyldige Mand. Lorenzen selv afmaler de Deputerede sin Stilling og de Danskes i Slesvig med de sorteste Farver, som altid staae til hans Raadighed. Maaskee kan *Alle* ophidses.

Derpaa maa det liberale Parti overlades Lorenzen, og jeg tager Aristokraterne og Absolutisterne paa min Samvittighed, thi endnu kjender man mig kun som en folkelig, men ingenlunde som en liberal Mand, ja, antager mig vel endog for en Royalist, og jeg forstaaer ypperlig at spille min Rolle hos disse Folk, hvilket jeg har mærket i Kjbhvn.

Resultatet af et saadant Tog skulde være, at de Deputerede ikke engang burde tage mod nogensomhelst Irettesættelse, men nedlægge kraftig Protest og strax forlade Forsamlingen. Kunde vi først faae Jyderne til at sige *Nei*, saa kan Djævelen selv ikke faae dem til at sige Ja igjen, Kongen bliver bange, og Kjøbenhavnerne slaae maaskee Vinduerne ind paa Sorgenfri.

Hvad siger De nu om en saadan Operation? Meddeel mig snart Deres Mening, og hvis De bifalder Planen, saa maae De *hurtig* skrive til [H. N.] Clausen, for at vi kan handle i Medfør med ham, især for Pengenes Skyld. Vi maae nemlig have lidt Sikkerhed for, at vi til Efteraaret kan faae Hjælp af den paatænkte Krigskasse, thi længere kan jeg ikke gjøre Udlæg. Den Understøttelse, som vi fik af Trykkefrihedsselskabet, er allerede forbrugt, da vi havde store Restancer.

Jeg havde tænkt paa selv at skrive til Clausen, men det faldt mig ind, at det var bedre, at De skrev, thi det Hele faaer da Udseende af Noget, som udgaaer fra Deres og Clausens hemmelige Kabinettsraad. De og Clausen blive de Regjerende, jeg og Lorenzen derimod de Adlydende. Paa denne Maade vil Clausens Forfængelighed smigres, og Virkningen bliver dog den samme. Endelig vil Clausen som Meddeeltager føle sig moralsk forpligtet til at arbeide paa Krigskassens snarlige Tilveiebringelse, naar han paa en Maade i Forening med Dem udstæder de Befalinger, som vi skulle bringe i Udførelse. Jeg morer mig over, at vi saaledes kan trække den stive Clausen længere og længere ind paa vor Kampplads, saa at Æren til Slutning vil forbyde ham at trække sig tilbage.

Skamlingsfesten nærmer sig nu², og De maae altsaa tænke paa mig med en Tale eller ogsaa selv tale. Husk paa det hemmelige Løfte, som De talte om, jeg skulde opfordre til. Det er en kostelig Idee og

vil sætte en ganske artig Skræk i Livet paa den stakkels Konge. Husk fremdeles paa Niels Ebbesen og den kullede Greve, hvilken Historie deilig kunde anbringes o.s.v.

Men send mig for Alting Talen i Tide, thi jeg har ikke saa uafbrudt Tid tilovers som forrige Aar, og jeg skal næsten stjæle mig til sligt Arbeide. Jeg troer heller ikke, at Forholdene forandre sig Noget til den Tid, og De kan altsaa ligesaagodt skrive den idag som imorgen – det vil sige: naar Aanden kommer over Dem.

Brevet til Kongen³ sætter Alle i Forskrækkelse, som høre det.

Lev vel! og skriv snart til

Deres ærbødige og hengivne

L. P. Skau.

Den 11te Juni.

I dette Øieblik modtog jeg hosfølgende Brev fra Kastrup⁴ og besluttede derfor at bryde dette Brev for at skrive disse Linier. Meddeel mig Deres Mening herom.

Clausen har skreven et Brev til H[ans] Nissen, dateret 31. Mai⁵, men jeg har endnu ikke seet det. Det skal efter [Peter Hiort] Lorenzens Sigende ikke indeholde betydeligt. Jeg undrer mig over, at jeg endnu ikke har faaet Brev fra Clausen eller Ploug angaaende mit Brev til Kongen.

Deres

Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 152–153.

1 Viborg Stænderforsamling åbnede i begyndelsen af juli 1844 efter mødet på Skamlingsbanke. Der blev ikke noget af den foreslåede rejse. I stedet mødtes With og Peter Hiort Lorenzen 1844 9/6 i Viuf Kro (se: Da	Sjy vaag VI, s. 146).
	2 Folkemødet på Skamlingsbanke 1844 4/7.
	3 Opsigelsesbrevet af 1844 1/6.
	4 Ikke fundet.
	5 Ikke fundet.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 13/6.

Høistærede Herr Professor!

Sommersted, den 13de Juni 1844.

Deres Skrivelse til mig af 8de Juni¹ har jeg modtaget, ligesom ogsaa seet Deres Brev til [Peter Hiort] Lorenzen. Uagtet De vel allerede har modtaget mit Brev af 10de eller 11te dennes (jeg husker ikke Datoen), saa maae jeg dog meddele Dem, hvad der er foregaaet i Foreningens Forsamling d. 12te dennes.

Først gav jeg en Aarsberetning om Alt, hvad der var foretaget si-

den Stiftelsen, dernæst refererede jeg Udfaldet af min sidste Kjøbhvnreise, hvilket modtoges med stærkt Bifald, hvilket forstærkedes ved Læsningen af Brevet til Kongen². Da der i bemeldte Referat ogsaa gaves Oplysning om Tiendesagens nærværende Standpunkt³, saa besluttedes og valgtes en Tiende- og Kirke-Comité bestaaende af 25 Medlemmer, hvoraf de 12 høre til Foreningen, men derimod de 13 *udenfor Foreningen*, da den derved fik mere Vægt i visse Folks Øine, uden at vi tabte noget derved, thi Interesserne ere eens for Alle.

Endelig besluttedes og vedtoges tvende meget stærke Proklamationer til Bekjendtgjørelse i alle Blade. Den første var en Anerkjendelse af Minoritetens Beslutning ikke at gaae til Slesvig⁴. Den anden var et Opraab til danske Mænd og Kvinder i hele Riget om at komme til Skamlingsfesten. Desværre vil disse Aktstykker sagtens blive strøgne i »Dannevirke« og »Apenrader Ugeblad«, og det vil maaskee ikke gaae bedre med »Flensborger Zeitung« og »Ki[e]ler Correspondentsblad«, hvilke jeg ogsaa har sendt Afskrifter af Proklamationerne med Anmodning om Optagelse. Desuden sendte jeg den til »Fædrelandet«, »Kjøbhvnsposten«, »Berlings Tidende«, de fyenske Aviser, Aarhus Aalborg, Randers og Ribe Aviser, saa at jeg altsaa havde Arbejde i Overflødighed og ondt ved at blive færdig til Postens Afgang, hvilket foraarsagede, at De ikke fik Efterretning igaar.

Indlagt et Brev fra Clausen⁵. Da han deri siger, at en Indbydelse vil snarest mulig udgaae angaaende Krigskassen, saa ansaae vi det ikke for nødvendigt at støde i Basunen angaaende denne Sag, ligesom jeg ogsaa synes, at den gamle »Sæbekjælder« (Clausen & Cons[orter]) har godt af [at] kjæmpe lidt med deres egen Ængstlighed.

Jeg blev igaar opfordret af Skamlingsfestens Bestyrelse (Staal, Schmidt, J. Petersen o. fl.) til atter iaar at aabne Festen med en Tale. Jeg anseer en saadan Opfordring for særdeles gunstig, da det vidner om, at man her har den Agtelse for mig, ligesom man [= den] ogsaa i Kongeriget kan være af Indflydelse. Jeg melder dette, for at De herpaa kan tage Hensyn.

Jeg spekulerer meget paa, hvad Brevet til Kongen vil udrette. Naar det blot ikke skader os – thi at nære en saa sanguinsk Forhaabning, at det kan gavne, dette vilde vel være afsindigt. Jeg længes meget efter Brev fra Dem.

Jeg læser i denne Tid den franske Revolutions Historie af Adolph Thiers og opdager i hans Skildring af Ludvig den 16de, at Christian den 8de har en forbausende Liighed med benævnte ulykkelige franske

Konge, den samme rædsomme Svaghed, den samme Halvhed i alle Forholdsregler, den samme Eftergivenhed for Dronningen, den samme Lyst til at vedligeholde endog blot et Skin af Hoffets gammeldags Pragt, og hvis vi vare saa urolige Hoveder som Franskmændene, saa kunde en lignende Katastrofe ogsaa meget let indfinde sig her.

Af et Brev fra Nis Hanssen til Koch seer jeg, at han længes meget efter at komme herind paa Kamppladsen, og at han hidtil har sat sin Hu til og Haab paa at vorde Bestyrer af et selvstændigt Seminarium.

Da han nu har læst den Kjøbhvnske Comitees Yttring, at et Seminar bør og kan forenes med Høiskolen, saa jamrer han høit og lydeligt over, at vi ikke ville benytte hans Kraft, og udbryder: »Hvordan hænger det da egentlig sammen? Hvorledes? Vil man have Alt samlet paa eet Sted? Har Prof. Flor fattet Mistanke til sin egen Anstalt, eftersom en saadan nye Plan er igjærde?«

Man mærker let af hans Brev, at han troer, at Seminarieplanen ogsaa er udklækket af Dem ligesom Høiskoleplanen.

Kan De ikke hitte paa en Maade at anbringe denne Mand paa, thi at han har betydelig Kraft, kan Ingen nægte⁶. Han har gennem Koch ladet mig bede indstændig om et Brev, hvori han venter Oplysning om mit Kjøbhvnstog. Jeg har ladet Koch skrive ham, at han snart skal høre fra mig. Dog vil jeg oppebie Svar fra Dem paa dette Brev.

Lev vel!

Deres

L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 154–155.

1 Ikke fundet.

2 Opsigelsesbrevet af 1844 1/6.

3 »Den til Tiendevæsenets Regulering i Haderslev Provstie allerhøist anordnede Commission« 1844 11/6 bestod af Fr. Johannsen, C. L. Janssen, C. F. Meyer, Friess og Kier. Ved et møde i Haderslev 1844 12/8 konstituerede der sig to fra hvert sogn til en komité med Nis Lorenzen, Lilholdt, som formand og Laurids Skau som sekretær (»Dannevirke« 1844 28/8).

4 »Dannevirke« 1844 8/6.

5 Ikke fundet.

6 Flor ønskede ikke at bruge Nis Hanssen (Bondesøn), se: Flor til Koch 1843 2/12: »Det er aldeles umuligt at bruge Nis Hanssen til at vogte vor (poetiske) Høiskole. Han kan være meget brav til mange andre Ting, men dertil ikke... Tager jeg ikke aldeles fejl af ham, saa er han en overordentlig forfængelig og herskesyg Karakter og kan derfor ikke underkaste sig vore Anskuelser« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 82).

Hr. Professor!

Haderslev, d. 17de Juni 1844.

Netop som jeg vilde bringe indlagde Brev paa Posten, modtog jeg hosfølgende fra Redaktøren af »Ribe Avis«, samt et Exemplar af Bladet, hvori vore Proklamationer findes¹. Desuden seer jeg, at de fyenske Aviser ogsaa have optaget samme, hvorimod de kjbhvnske Blade ere tause, og formodentlig ere de af hiin Grund beslaglagde.

De vil see af Brevet fra Ribe, at man truer os med Generalfiskalen. Dette anseer jeg netop for godt, naar det bliver ved Mulkt. Det bliver nu et Spørgsmaal, hvilken Stilling vi skulle indtage. Det havde vistnok været bedre, naar *De* havde forfattet vore Proklamationer², men Tiden tillod det ikke, og et alvorligt Livstegn maatte vi dog give fra os.

2-300 Mand fra Kjbhvn. kunne ventes til Høiskamling.

I det hosliggende Brev til Dem seer jeg med Forfærdelse, at Brevet fra Clausen er glemt hjemme, men dette kan ogsaa være det samme, da jeg har anført Indholdet. Derimod vedlægges her et Brev fra Cl[ausen] til H[ans] Nissen³, som ikke er uden Interesse.

Brevet til Kongen⁴ cirkulerer i Kbhvn., og Alle kjende det, hvilket Cand[idat] Müller idag har meldt mig, samt at man ialmindelighed er forbittret over, at Nogen saaledes har bekjendtgjort mine Breve.

Schöler kommer her paa Hjemreisen imorgen Aften. Han har talt reent ud af Posen til Kongen, men skriver om, at jeg skal møde ham her, »da jeg har Ting at forebringe ham, der torde gribe alvorligt ind i hans Liv« – skriver han til [Peter Hiort] Lorenzen. Det er sagtens om Brevet, som Kongen har talt med ham om. Maaskee Kongen har tiltænkt mig Huslye paa Christiansøe⁵.

Lev vel!

L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 155.

1 Emil Hyphoff til Skau 1844 15/6: »Her er da Extrakten af Foreningens Protokol paa Tryk. Min Censor har næppe vidst, hvad han har gjort, idet han lod det gaae ... For Hans Nissen er Bergenhammer [censor i Ribe] noget ængstelig og drømmer allerede om Generalfiskalen. Hvorvidt dette Uhyre kan komme mig eller rettere min Moder [der ej-

ede bladet] tillivs, maa Herren vide... Jeg kan ikke negte, at jeg ... er noget urolig, men lader os haabe det Bedste.«

2 Den Slesvigske Forenings erklæring af 1844 12/6, trykt: SJy Årb 1890, s. 203–205. I sin bog »Peter Hjort Lorenzen« skriver Laurids Skau s. 274, fodnoten: »Denne Erklæring eller saakaldte »Protokolextract« var det

eneste Actstykke af Betydning, som
 udgik fra den slesvigske Forening
 uden at være prøvet og gennemset
 af Professor Flor. Følgen blev da og-
 saa, at vi forløb os«. 3 Skau Kbh, s. 82-83.
 4 Opsigelsesbrevet af 1844 1/6.
 5 Her anbragtes statsfanger.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 26/7.

Høistærede Hr. Professor Flor!

Haderslev, d. 26de Juli 44.

Idag har jeg atter været i Forhør¹ tilligemed H[ans] Nissen og [Peter Hiort] Lorenzen og fik i det væsentlige de samme Spørgsmaal, hvorpaa vi gave de samme Svar. Amtm[anden Fr. Johannsen] betydede mig tillige, at der nu ikke stod noget i Veien for, om jeg fik isinde at foretage længere Reiser, hvilket i forrige Forhør blev mig forbudt. Dog skulde jeg gjøre Anmeldelse for Commissionen. Dette vilde jeg naturligviis ikke love og – derved blev det.

Jeg mener nu, at det godt kan gaae an at spille et Slags Martyr og lade Lorenzen bringe Forsamlingen paa Himmelsbjerg² min Hilsen og sige dem, at saa gjerne jeg end ønskede at indløse mit Løfte at besøge denne Fest, saa kunde det dog ikke skee. Den fri Bondes Æresfølelse kan aldrig nedværdige sig til at gjøre fjendtligsindede Embedsmænd rede for, *naar* eller *hvor* han vil reise hen, og man maae hellere gjøre sig selv til Arrestant end gjøre sin personlige Frihed afhængig af sine Fjenders Naade.

Iøvrigt erklærede Commissionen, at den foreløbige Undersøgelse var sluttet med det idag afholdte Forhør.

Deres Grunde ere fuldkommen vægtige til at holde [mig] hjemme fra Himmelsbjerg. Derimod er jeg endnu ikke tilfulde overbeviist om Nødvendigheden af at reise til Viborg³. I detmindste nytter det ikke, inden Sagen om Slesvig atter skal behandles i Forsamlingen.

Herhos de forlangte Nummere af »D[a]n[ne]v[ir]ke«. Koch er altsaa i Kjbhvn. Det er en god Tid, han er kommen derover i, da Kronprindsen nylig er kommen hjem. I Forening med de jydskes Stænder er han en god Hjælper til at fordrive Statholderen⁴.

Adjunct Nis Hanssen redigerer »Dannevirke« i Kochs Fraværelse.

I Haab om snart at høre fra Dem forbliver jeg

Deres

L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

1 I anledning af den såkaldte »proto-
 kolekstrakt«, se: Skau Kbh, s. 237 f.,
 507ff.

2 Blichers årlige fest på Himmelsbjerg

1844 1/8, hvor Peter Hiort Lorenzen
 bl. a. talte.

3 Jvf. Skau til Flor 1844 10/6-11/6.

4 Prins Friedrich af Noer.

De kan ikke forestille Dem, hvilken Tumult og Allarm vi have her i denne Tid i Anledning af Kongens pludselige Komme og 2 Dages Ophold i Haderslev¹. Jeg skal forsøge at skildre i korte Træk, hvad der indtil dette Øieblik er passeret.

Onsdag Aften kom Bud fra Koch, at man ventede Kongen, hvorfor jeg i Torsdags Eftermiddag reed til Had[erslev] i en øsende Regn, hvor jeg erfarede af Justitsraad Gyrsting, at Amtm[anden Fr. Johannsen] Dagen forud var reist over Hals og Hoved til Aabenraa, hvorfra hans Søn, som er hos [C. L.] Tillisch, var ankommen i største Hast, formodentlig med den Efterretning, at K[ongen] nok kunde bevæges til at tage over Had[erslev].

Amtm[anden] formaaede ham ogsaa dertil og tillige til paa Reisen at besøge Kirkerne og Skolerne i Hoptrup, Vilstrup, Øesbye, Halk og Starup. Disse Kirker er der i faa Aar opofret store Summer paa, og endnu i denne Sommer har man hemmelig forberedt Alting, hvilket Gyrsting vidste ganske sikkert. Sandsynlig er Hensigten dels at sætte K[ongen] Blaar i Øinene i Kirkesagen, dels at bibringe ham et falskt Begreb om Stemningen, da Præsterne i disse Sogne ere fanatiske Sl[esvig-]Holsteinere, og Sognefogderne ganske og aldeles gaae i Kjers og Dr. Meyers Ledebaand². Kongen har nu været der, men hvorledes det er gaaet, veed jeg endnu ikke.

I Haderslev havde den tydske Kliques opplantet det Sl[esvig-]Holst[einske] Vaaben paa Liedertaflets Fane midt paa Markedet, men Borgemesteren [G. Lassen] kom til og sagde: »Weg damit«, og nu forsvandt denne. Stibolt protesterede imod at tage Fanen bort, men Borgemesteren sagde: »Jeg befaler det«, og nu erklærede man at ville lyde for denne Gang.

Kromand Paul T. Samsøe fra Som[mer]st[e]d og Joh. Fred. Lorenzen fra Kjestrup (de tvende bekjendte Renegater)³ bleve hentede i Onsdags – efter Sigende ved Expres fra Kier –, og Bud gik hid og her i hele Amtet for at indkalde de Embedsmændene hengivne Stakler.

Alting er imidlertid dreven saa hemmeligt, at ikke engang Justitsr[aad] og Huusfoged Friis fik noget at vide, før Nøden tvang Amtm[anden] dertil. Han [Friess] er nemlig dansksindet og i Familie med Pastor Hertel, hvorfor det ikke var sikkert, at han vilde tie, thi

det danske Partie maatte ikke faae Noget at vide, da det ellers let kunde have hittet paa et eller andet for Embedsm[ændene] ubehageligt Puds. At det danske Partie skal gøres til Oprørere, er udenfor al Tvivl, og at jeg skal manes ned til Helvede, anseer jeg for allerede afgjort.

Saavidt kom jeg i Formiddag. Nu er Klokken 3 Eftermiddag, og i dette Øieblik sidder jeg ene, da alle Husets Folk ere ved Hammelef Kirke, hvor man nu venter K[ongen], og hvor Bønderne ere samlede og enige om formelig at anklage Kirke-Bestyrelsen.

Nu kommer en Expres fra Had[erslev] med Brev. Det er fra min Fader, som i Forening med alle Sognefogder var indkaldt til Møde paa Amthuset i Formiddag. Brevet indeholder følgende:

»Kongen spurgde, om de havde Noget at klage, fortalte dem, at han havde sørget for, at det Danske blev Retssprog, at Patentet af 29. Marts ikke formenede de Danskes Tale i Stændersalen, men Tydsk maatte jo være Hovedsproget, da Forretningernes Gang ellers vilde sinkes, og muligt hele Forsamlingen adsplittes, at det var ham høist ubehageligt, at de danske Deputerede ikke havde mødt og afgivet et Minoritetsvotum, at, naar de kaldte ham den *tydske* Konge⁴, da var det *Løgn*, men jeg er den danske Konge, og han slog sig for Brystet, thi han omfattede alle sine Undersaatter med lige Velvillie« o.s.v. (Han var synlig rørt, da han sagde Ordet *Løgn* og de følgende Ord).

Endvidere talte han om Høiskolen, som han havde begunstiget som Middel til Folkets Dannelse, blot, at Lærerne, der valgtes, ikke valgtes af politiske Hensyn, og for Alting maatte der sørges for, at der paa denne Skole ikke virkedes *udenfra*.

Endelig talte han om Tiendesagen og formanede dem til at accorderede med Præsterne, og da Nogle yttrede, at de gjerne ønskede Kirkerne selv, saa svarede han, at der vare mange fattige Kirker, som ikke kunde bestaae alene o.s.v.

Om mig eller Hans Nissen talte han aldeles intet.

Nu fremtraadte de tydske Sognefogder, Posselt fra Frørup og »Jørgen« fra Hoptrup⁵, og takkede for Patentet af 29. Marts, men Fleertallet og næsten Alle takkede for Rescriptet af 14. Mai 1840, samt erklærede *næsten* eenstemmig, at »vi ere jo næsten Alle Danske«. Kongen spurgde: »Ere I da ikke *Alle* Danske?« hvorpaa Flertallet sloge Øinene paa de to tydske Ordførere, men disse taug ganske stille.

Endelig skriver min Fader, at Posselt fra Frørup, »Jørgen« fra Hoptrup og Johan Fred. Lorenzen fra Kjestrup efter al Sandsynlig-

hed have i Forveien havt en privat Audients; dog veed han det ikke ganske sikkert.

– Min Fader fortæller i dette Øieblik, at det blot var Jørgen, som traadte frem, men nu traadte min Fader frem tillige med flere andre og erklærede, at Meningerne vare meget deelte om Patentet, men derimod ikke om Rescriptet af 14. Mai 1840, da var dette optaget med almindelig Velvillie, og derfor takkede man ham.

Som Følge deraf har Sognefogderne gjort deres Sager godt, og min Fader siger, at Tydskerne vare ikke tilfredse med Audientsen.

Endvidere sagde Kongen, at vi skulde have danske Skolelærere, og hvis man satte os tydske, saa kunde *vi jage dem bort* og klage til Visitatorerne. Kort – han gjorde alt Muligt for at tilfredsstille de *Danske*, hvoraf jeg slutter, at han netop frygter dem. –

Af al denne Historie faaer jeg det Resultat, at Kongen maa dog have kunnet mærke, at Patentet var kun *særdeles* velkommen for *de To*, men derimod Rescript[et af] 14. Mai ialmindelighed tilfredsstillende for *Alle*, men at ingen af Sognefogderne have havt Mod til at træde i Skrankerne mod de tydske Sognefogder, hvilket de burde have gjort, og tillige have fortalt K[ongen], at det intet Under var, at »Jørgen« var tydsk, eftersom han var med ved Bankforsamlingen i Rendsborg⁶. Imidlertid er det gaaet bedre, end jeg havde ventet, og vi faa nu at see Tiden an.

Fader slutter sit Brev med, at jeg ikke skal søge Audients, hvilket ogsaa er Pastor Hertels Mening, da de overhoved ikke troe, at han vil tale med Nogen af Sl[esvigske] Forenings Medlemmer, idetmindste ikke *qua* Medlemmer.

Jeg har sendt en Expres til Schøler med Efterretning om Alt og opmuntret ham til at oplyse K[ongen] om alle de Rænker, der ere smedede for at sværte os, hvorfor jeg tydelig har sat dem ud fra hinanden i Brevet til ham. Schøler er forresten rasende i Forveien og har allerede begyndt paa at stifte en Forening under et andet Navn, hvis vores skulde blive ordentlig forbudt.

Nu vil jeg igjen lægge Pennen, til H[ans] Nissen kommer, for at høre, hvorledes det er gaaet i Hammelef Kirke.

Ja, det er gaaet ypperligt!

Bønderne have i Fællesskab anklaget Kirke-Bestyrelsen og erklærede, at de aldeles ikke vare tilfredse med den. Nu viste de K[ongen] Fakta, som fuldkommen stadfæstede, hvad de havde sagt, f. Ex. Vinduer, som bleve indsatte for 3 Aar siden, vil nu falde ud. Uagtet man

skriftlig havde forlangt Licitation, saa kunde det dog ikke skee, endskjønt de kunde [være] blevet indsatte for den halve Priis.

Kongen spurgde, hvorfor Kirkeværgerne ikke protesterede, og herpaa svaredes, at dette var skeet, men det hjalp ikke, thi Kier raadede alene. K[ongen] henvendte sig nu til Amtm[anden] og spurgte, hvorledes det hængte sammen, hvorpaa han svarede, at han ikke kunde erindre det. Endvidere fortalte Bønderne, at man havde budt dem Stikpenge for at tie, men de svarede: Sligt behøvede de ikke. Endelig begyndte de at lade forstaae, at der ingen Ret var at faae, men nu pikkede Præsten K[ongen] paa Armen og bad om Tilladelse til at lyse Velsignelsen over ham (naturligviis for at frelse Amtm[anden]). Amtm[anden] var naturligviis, som han var slaaget paa Øret over saaledes at blive angreben lige i Øinene.

Da han [Kongen] gik ud af Kirkegaarden, takkede han Bønderne for deres Angivelse, og herpaa stillede H[ans] Nissen sig ved Kirkedøren og udbragte et »Længe leve Kongen«, som ledsagedes af et tredoppelt Hurra. Han tilnikkede H[ans] Nissen Bifald og røbede, at han kjendte ham.

Derpaa kørte han til Thinghuset og saae Tavlen. Bønderne kom til (H[ans] Nissen var ikke med), og K[ongen] takkede dem og sagde, at det var ophængt i en god Hensigt, at han havde givet Rescript[et af] 14. Mai af oprigtig Villie, og han skulde huske paa Bøndernes Hengivenhed. De andre Tavler saa han noget paa, men sagde Intet. Overhoved røbede han den største Glæde og sagde: »Denne Tavle er jo for mig«. Da han nu takkede saa venligt, fandt Bønderne, at han fortjente et Hurra, hvilket de bragte ham med Klem, da han tog bort.

Jeg er nær ved at være af den Mening, at det var godt, at jeg talte med Kongen for at stille alle Forhold i et klart Lys, og Pastor Hertel vilde gjerne have mig med til Føhr. Spørgsmaalet er, om han vil modtage mig, men Schøler maatte da bane Veien.

Justitsraad Friis har været os særdeles troe, idet han saatsige har kontrolleret Bønderne, det vil sige de tydske Sognefogder, saa at de ikke kunde komme til at tale med Kongen alene.

Iaften vil jeg til Had[erslev] for at spionere. Samtalen i Flensborg maae udsættes noget. Jeg reiser maaskee til Viborg først⁷.

Deres

L. P. Skau.

Inden jeg slutter Brevet, maae jeg fortælle Dem Resten.

Sl[esvig-]Holsteinerne bragte ham et Fakkeltog igaaraftes og sang Tydsk for ham. K[ongen] takkede paa Tydsk. Flere af Borgerne raabte saa smaat Hurra for [Peter Hiort] Lorenzen, men ikke stærkt.

Prof. Clausen kom med sin hele Familie til Had[erslev] igaar Aften, hvor vi vare i Selskab sammen til Midnat⁸. Nis Hanssen var hos os og anholdt hos C[lausen] om Penge til en Propagandareise i Fællesskab med mig. Idag kommer Clausen her til Hammelef med sin hele Familie, men vil til Kolding i Aften. Han synes at være veltilfreds med vore Operationer, og navnlig troer han, at Kongen har havt tilstrækkelig Leilighed til at erfare, at vi Danske have Ret. Hans Ansigt var klart som Solen, hvortil formodentlig en halv Snees Flasker Champagner hjalp godt, thi et tørt Ansigt kan dog ogsaa blive opvarmet og oplivet af den skummende Viin.

P[eter] H[iort] Lorenzen, som i Forening med Nis Lorenzen og P[eter] C[hristian] Lund var paa Himmelbjerget, er reist lige til Viborg. Hans Reise gjelder deels vore politiske Anliggender, men deels ogsaa hans egne Affairer, som ganske ere i Uorden. Slesvig-Holsteinerne have nemlig opsagt ham alt Tilgodehavende paa een Dag – omtr[ent] 3 a 4000 rdl. –, og Agent Holler har været her og flyttet Støbegodset fra ham og op til Andersen paa Markedet. Koch har allerede skreven til Kjbhvn. desangaaende.

Hele Stadsen i Had[erslev], som gjordes for Kongen, er faldet slet ud og afgiver ypperligt Stof til »Corsaren«⁹. Paa Æresporten var en Krone anbragt over K[ongen]s Navnetræk, men denne faldt af, og nu lappede man i en Hast en gammel Krone paa o.s.v.

KB. NKS 1766.

1 Christian VIII ankom 1844 2/8 til Haderslev, se: »Dannevirke« 1844 3/8.

2 En del af disse sognefogeder med Jørgen Erichsen Laygaard i spidsen tilsluttede sig senere den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening, se: Skau Kbh, s. 324.

3 Jvf. Skau til Flor 1843 17/12.

4 Jvf. »Opsigelsesbrevet« af 1844 1/6, se: Skau til Flor 1844 20/5, note 2.

5 Jørgen Erichsen Laygaard, smlgn.: Skau Kbh, s. 513–517.

6 Bankforsamlingen i Rendsborg 1844 5/3 med tilslutning fra dr. Meyer i Haderslev og en del sognefogeder, der bl. a. anmodede om en filial »af den endnu ufødte Landsbank« i Haderslev. 1844 29/3 opfordredes de sognefogeder, der ikke var medlemmer af den Slesvigske Forening, til at give møde hos gæstgiver Iversen på Torvet i Haderslev (»Dannevirke« 1844 23/3 og 27/3).

7 Skete ikke.

8 Flor til Koch 1844 13/8: »Jeg har

besluttet om en 8–14 Dage at tage til Kbhvn. for at faae Hul paa Clausens Grunker, thi jeg er nu ganske overbeviist om, at hvis jeg ikke personlig kommer derover, saa faae vi ikke mindste Gavn af alle de Penge, som den Sl[esvigiske] Hjælpeforening puger sammen, da Clausen dog bestandig lurer paa igjennem dette Middel at naae sit Maal: Latinskolen o.s.v.« (KB. NKS 1763; trykt:

Da Sjø vaag VI, s. 177; Højsk. Ungdomstid I, s. 34–35).

9 Skau var i disse år leverandør af stof til Goldschmidts satiriske tidsskrift »Corsaren«, se: H. V. Gregersen: Laurids Skau og Goldschmidt (Sjø Årb 1967, s. 110–152). Christian VIIIs besøg i Haderslev og omegn findes skildret i »Corsaren« 1844 16/8 (Sjø Årb 1967, s. 118).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 14/9.

Kjære Professor!

Sommersted, den 14de Septbr. 44.

I dette Øieblik kom vi¹ hjem fra Rødding, og jeg iler med at meddele Dem Udfaldet. Schøler havde Ordre paa at sige mig og Enhver, at han [d.e. Kongen] ikke vilde høre nogen Tale, da Dronningen blev siddende i Vognen, og at han altsaa maatte ile.

Han kom gaaende fra Kirken, gennem Haven, og det Hele gjorde et godt Indtryk paa ham. Han ledsagedes af Amtmanden og et Par Adjudanter; [C. L.] Tillisch er nemlig *død*, han døde igaar Aften Kl. 10 meget pludselig paa Gram, netop i samme Øieblik, som Ripenserne peeb Statholderen² ud af Ribe. Der raabtes: »Pereat den tydske Statholder«, »Leve gamle Danmark«. Hvad mon dette besynderlige Tilfælde betyder?

Men for at komme til Høiskolen igjen, vil jeg fortælle, K[ongen] besaae Værelserne, som alle vare smukt malede, og Alt behagede ham godt, men jeg kom ikke til at tale. Amtm[anden] og Provsten fik ikke Leilighed til at sige et Ord, da vi Andre skiftedes ved at underholde Kongen. Man havde bunden K[ongen] de største Løgne paa Ærmet, f. Ex., at jeg vilde holde en skrækkelig Tale, at hele den Sl[esvigiske] Forening vilde der bestorme ham o.s.v., og dette er rimeligviis Grunden, hvorfor han var bange for at høre Taler. K[ongen] var ogsaa i Stalden.

Han formanede eller rettere sagt gjorde os opmærksomme paa, at det var saare vigtigt at indføre theoretisk og praktisk Underviisning i Bondevæsen o.s.v. Vi havde let ved at komme ud af det med ham, og da man havde sværtet mig dygtig, søgte jeg netop at vise ham, at jeg var den utvungne, stolte Bondemand, der med reen Samvittighed ikke havde noget at frygte for, hvilket Schøler især ønskede, jeg

skulde vise ham. Dette lykkedes overmaade godt, hvilket synlig viste sig paa Kongens Ansigt.

Vi ledsagede ham heelt hen til Veien, hvor Vognen holdt, og jeg trængte mig der frem tæt til Vognen og udbragte et *Leve Danmerkongen*, hvilket gjentoges af den forsamlede Mængde. Han takkede meget smukt, som han pleier. Der raabtes senere »Dronningen leve«, hvilket ikke gjentoges saa ofte³.

Provsten, samt endeel Herrer og Damer bleve nu i længere Tid hos os og stiftede nogle Flasker Viin, Provsten udbragte en ret smuk Skaal paa Høiskolens Velgaaende, at det maatte lykkes Directionen at faae mange vakkre Disciple dannede til Glæde for Folk og Konge. Jeg tog et Glas og takkede, samt udtrykte det Ønske, at Provstens Anskuelse og Directionens Virksomhed bestandig maatte staae i ønskelig Samklang med hinanden, saa at man fra begge Sider arbeidede frem til det samme Maal o.s.v. Vi skiltes veltilfredse fra hinanden.

Da vi kjørte hjem, traf vi sammen med Statholderen i Jels Kroe. Han kjørte med Kammerherre v. Krogh fra Had[erslev]. Han havde 4 Heste for Vognen, og jeg kjørte bagefter med Schøler, Hans Nissen og Schmidt. For at hædre Grev Geert⁴ sang vi alle de danske Nationalsange, Skamlingsange o.s.v., som vi kunde hitte, og da vi kjørte lige tæt bagefter ham, saa kunde han i hans aabne Vogn høre det altsammen. Det maa have skurret dygtig i hans Ører, naar vi f. Ex. sang: »Vor Skamlingsbakke og vort Modersmaal, derpaa vil Tydsken gjerne gjøre Kaal, Nei, nei, nei, det skeer dog ei, saalænge Skamlingsbakke stander«. Saaledes fulgte vi ham hele Veien fra Jels til Som[mer]st[e]d og skraalte hele Veien af fuld Hals.

Imorgen reiser jeg til Jylland⁵. Schøler og H[ans] Nissen ledsager mig. Den 19de, 20de og 21de agter jeg at være i Aarhus⁶. Vi bivaane naturligviis den store Revue ved Horsens den 18de. Jeg har isinde at give Kongen min Tale skriftlig, hvortil Schøler især opmuntrer mig.

Vil De sige Prof. Paulsen, at Gaarden hedder »Vamtrupgaard« og Kjøberen hedder Knud Laurits Knudsen. Paa denne Gaard skal de 3000 Rbdlr. hæfte. Den anden Gaard er en Riberhusergaard og har ingen Navn. Paa denne skal de 2000 Rbdlr. hæfte⁷.

Men nu bliver mine Øine trætte, og jeg trængter til Søvn. Jeg har været syg det meste af Ugen og er ikke rigtig rask endnu.

Lev vel!

Deres
L. P. Skau.

Hans Nissen maa affindes; hvordan kan dette skee? Han taber ellers Modet. 100 Rbdlr. burde han have⁹.

KB. NKS 1766.

- 1 Schøler og Skau, smlgn.: Skau til Ploug 1844 14/9 (Skau Kbh, s. 528–529).
- 2 Prinsen af Noer var da udskreget som en af slesvigholstenernes ledere. Derimod er det mere tvivlsomt, om man kunde anse C. L. Tillisch for at være slesvigholstener, jvf. Skau Kbh, s. 520. Geheimeråd J. P. Trap siger følgende om ham: »Egentlig kan man ikke sige, at C. Tillisch var Slesvigholstener; han havde levet sig ind med Krogherne i Nordslesvig og havde antaget deres tyske Manerer, han vilde være saadan en lille Allerhelvedeskarl á la mode d'Allemagne, men han havde dog egentlig et dansk Hjertelag, en ganske sund Forstand, lidt snild, meget uvidende og ude af Stand til at skrive et ordentlig Brev« (J. P. Trap: *Fra fire Kongers Tid*, I, 1966, s. 173).
- 3 Dronning Caroline Amalie var søster til hertugen af Augustenborg og prinsen af Noer.
- 4 Prinsen af Noer. – Ifølge Koch til Flor 1844 15/9 blev statholderen også i Haderslev fulgt »ud over Sønderbroen af Gadedrenge i 100de Tal, som uafsladelig skrege og fløitede ad ham, saa han ikke saa snart kommer her igjen« (KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjy vaag VI*, s. 187–188).
- 5 Jvf. Koch til Flor 1844 22/9: »P. H. Lorenzen sendte for 8 Dage siden L. Skau til Justitsraad With og Schytte i Horsens om at virke for hans fortvivlede Stilling som Kjøbmand, navnlig ved at aabne en National-Subskription. Han kom i Fredags tilbage med den Besked, at han først skulde gjøre en Akkord med sine Kreditorer. Herpaa vilde Lorenzen ikke indlade sig og reiste strax samme Dag til Horsens for at sætte sit Ønske igjennem« (KB. NKS 1766).
- 6 Skau opholdt sig hos adjunkt Nis Hanssen (Bondesøn), se: Skau Kbh, s. 245, 528.
- 7 Jvf. Skau til Flor 1844 27/4.
- 8 Jvf. Skau til Flor 1844 27/4.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 31/10.

Sommersted, den 31te Octbr. 1844.

Høistærede Herr Professor!

Endelig er jeg da kommen i Havn¹, og det er en Selvfølge, at jeg allerførst tænker paa at skrive til Dem.

Jeg kom til Hammelef sidste Søndag og overleverede Hans Nissen de 100 Rbdlr., hvilke faldt i god Jord. Der var fuldt op at bestille for mig, thi Tiendekommissionen havde benyttet min Fraværelse til at indstævne nogle Sogne og overliste dem. I Mandags² var Tiendekommitéen samlet, hvor jeg havde den Morskab, at Sl[esvig-]Holsteinerne udtømte dem i Taler og Forslag, uden at et eneste af dem var realisabelt og uden at nogen af dem var istand til at bringe For-

samlingen til at fatte nogen Beslutning, ja, de kunde ikke engang bringe Taushed tilveie. Jeg sad imidlertid taus og beskeden i en Krog og morede mig, vel vidende, at man nok skulde komme til mig, inden Enden kom. Omsider kom Petersen fra Dalbye og bad mig bringe Orden i denne babyloniske Forvirring, da, som han sagde, ingen Anden var istand til at gjøre det. Jeg kom altsaa frem og gennemgik Alt, hvad de andre Herrer havde sagt, gjorde derpaa bestemte og motiverede Forslag, der blev eenstemmig antagen og med stormende Bifald.

Herredsfoged Kier havde ogsaa benyttet Tiden og anklaget Hans Skau fra Styding i Anledning af hans »Gjenmæle« i »Dannevirke«³. Termin var ansat til sidste Onsdag, og de stode raadvilde, da jeg kom til dem. Herredsfogden har formodentlig ikke ventet, at jeg kom saa hastigt hjem, men netop kom jeg tidlig nok og skrev strax til Amtshuset for at faae Sagen opsat i 14 Dage, hvilket lykkedes. Derpaa skrev jeg et Udkast til et Exemptionsskrift, og med dette i Lommen drog Hans Skau og H[ans] Nissen i Tirsdags til Flensborg for at hverve Advokat Blaunfeldt.

Jeg har ogsaa været i Rødding med lindrende Balsam til Wegener, jeg mener med de 300 Rbdlr., der gjorde ypperlig Nytte. Da han saae mig, fik han strax Mod. Jeg glemte at bede om Qvittering for Pengene, men skal nok huske det. Man vil absolut have lidt Høitid ved Skolens Aabning⁴, og Koch kommanderer Sangchoret derhen, samt skriver en Sang til denne Fest. Wegener indvier Skolen med en Tale. Derpaa spise vi sammen i Kroen. 16 Elever have leiet Kost, og maa-skee komme endnu et Par til. Elevernes Forældre samt endeel Præster og andre Skolens Venner ventes ved Aabningen.

I Roeskilde talte jeg med mange Deputerede. Jeg spiste sammen med en stor Mængde i »Printsen«⁵ og gik derpaa omkring for at besøge de Enkelte i deres Boliger. Jeg traf ikke mange af Aristokraterne hjemme, navnlig heller ikke Deres Svoger⁶.

En lang Samtale havde jeg med Etatsr[aad] Bang, hvoraf jeg overbevistes om, at denne Mand ikke har det mindste Begreb om Nationalitet, men derimod god Forstand paa Finantssager og kunde ogsaa begribe Nødvendigheden af at gjøre Noget for at holde vort raadne Statsskib i seiklar Stand. Fremdeles lod han til, at han kunde indsee Nødvendigheden af at skjelne skarpt mellem Slesvig og Holsteen, og at disse to Hertugdømmer ikke paa een og samme Maade vare Dele af Staten o.s.v. Jeg gav ham naturligviis en god Salut. Det lod til, at

han følte sig smigret ved mit Besøg, endskjønt han ved min Indtræden og *Fremtræden* blev noget forbauset.

Derpaa talte jeg med Ahlefeldt-Laurvig, som er en skikkelig Mand, men formodentlig uden synderlig Indflydelse. Grev Knuth stiller jeg høiest af dem Alle.

Om Aftenen var jeg i »Klubben«, hvor en stor Mængde Deputerede havde indfundet sig, og hvor Knuth opsøgte mig, da han ikke var hjemme, hvorfor jeg afgav mit Visitkort til Grevinden.

Jeg talte længe med Tutein. Hans Ansigt huer mig ikke. Det er lumskt og listigt, og han er ivrig Aristokrat, endskjønt han træder liberalt frem, men dette er falskt Flag, og formedelst hans Klogskab er han netop farlig. Han maae derfor *bruges med Vaersomhed*.

Noget Gavn troer jeg dog mit Besøg vil gjøre, men Meget maae vi ikke vente af en saa broget Forsamling som den Roeskildske. En Flok af de Deputerede samt en betydelig Mængde af Byens Borgere ledsagede mig til Postgaarden og bragte mig et »Længe leve«, da jeg kørte bort med Deligencen.

Det er da en reent forbandet Historie med [Peter Hiort] Lorenzen. Da jeg kom hjem uden at give mindste Haab om Pengehjælp, blev han gnaven, og baade han og Konen ankede paa *Dem* og paa mig. Jeg blev naturligtvis vred; men Koch holdt med ham, og de vare begge enige i, at *De*, Hr. Professor, vilde *bruge os*, og naar vi ikke længere vare istand til at *fyldestgjøre Deres Planer, saa lod De os uden videre dumpe*. De tog imod mig paa Postgaarden, og Hensigten var, at jeg skulde [være] bleven hos dem om Natten; men jeg blev stødt over denne uforskammede Beskyldning og tog strax Extrapost til Hammelef. Dagen efter (Søndag) spekulerede Koch og Lorenzen hele Dagen, og Resultatet blev, at de sendte Drikkehornet til Drevsen tilligemed den store Takadresse og bad ham gjennem »Adresseavisen« at indkalde Giverne og Underskriverne i Kjbhvn. for at underrette dem om Alt o.s.v.

Jeg har idag skrevet til Ploug⁷ og fralagt mig al Deel i denne Operation. Det er en Selvfølge, at *De* fortier for L[orenzen] og Koch, at jeg har fortalt *Dem*, hvorledes disse tvende utaknemmelige Mænd bedømme *Dem*.

Lorenzen reiste d. 28de til Jylland og kommer neppe tilbage i denne Uge. Giv mig nu Underretning, hvorledes jeg skal forholde mig under saadanne Forhold. Med Koch kan jeg nok komme tilrette, men jeg kan ikke finde mig i Lorenzens umættelige Pengefordringer, og

Hans Nissen er komplet rasende derover, da, som han meget rigtig bemærker, Lorenzen udpumper Landet for Penge uden væsentlig Nytte for Sagen, men til stor Skade for Krigskassen og for tilkommende Operationer.

Hvordan befinder De Dem efter Reisen?

Lev vel!

Deres
L. P. Skau.

Velbaarne Hr. Professor Flor.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 202–203.

1 Efter rejse til Kbh.	ningstale, hvori han citerede Inge-
2 1844 28/10, jvf. Skau til Flor 1844 13/6.	manns indledning til »Valdemar den Store«: »Stig op af Graven, du Slægt, som døde!« etc.
3 »Dannevirke« 1844 4/9, hvor Hans Skau tager til genmæle mod herredsfoged Kiers optræden som kirkekasserer i Hammelev kirke.	5 Smlgn.: Skau Kbh, s. 246–249, og s. 534–537.
4 Abningen fandt sted 1844 7/11. Landskendt blev Johan Wegeners åb-	6 Flors hustrus broder, baron Chr. Fr. Zeuthen til Tølløse.
	7 Skau Kbh, s. 534–537.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1844 14/12.

Gode Herr Professor!

Sommersted, den 14de Decbr. 1844.

Endelig er jeg kommen lykkelig i Havn igjen¹ og iler derfor med at fortælle Dem min Reises Resultater.

Jeg henvendte mig allerførst til Kabinetssekretæren [F. F. Tillisch] med hvem jeg ialt havde 3 lange Samtaler. Derimod talte jeg ikke med Kongen. Aarsagerne hertil ere: 1) Kongen var kun i Kjøbenhavn. et Par Gange, og som Følge deraf fik blot Embedsmændene Audients. 2) Tillisch bad mig om ikke at søge Audients, deels for ikke at udsætte mig for at gaae forgjæves, hvilket kun vilde bidrage til at hæve Hovedet paa vore Fjender, deels for ikke at gjøre det sværere for Kongen at hjælpe os, da det tydske Cancellie vilde angribe ham med større Voldsomhed, naar det hørte, at jeg havde været til Audients, som efter Tillisch's Fortælling blev formelig hadet af Cancelliet.

Jeg gik derfor ikke til Kongen, men foretrak Smuglerveien, da jeg nok kunde indsee, at der dog ikke kunde udrettes noget hos Kongen, naar Kabinetssekretæren var mig imod.

Jeg troer fuldt og fast, at Tillisch er paa vor Side, hvilket jeg slutter af, at han i alt Væsentlig var enig med mig. Han er saaledes meget forbitret paa det Slesv[ig-]Holsteenske Partie og kan slet ikke

fordrage samme. I Seminariesagen er han fuldkommen enig med os og paastod, at der enten Intet skulde gøres for Nordslesvig i denne Sag og navnlig ingen Forandring foretages med Tønder Seminarium, eller ogsaa et heelt nyt Seminarium oprettes midt i Nordslesvig i et af de sydligste og østligste Sogne i Tørningelehn. Dette sidste troede han for Øieblikket ikke kunde sættes igjennem, men han fortalte mig, at han nylig havde talt med Kongen om denne Sag og forestillet ham det gale i, at de danske Seminarier, og navnlig Jellinge og Lyngby, vare saa slet aflagte, at Regjeringen blot havde Skam deraf o.s.v.

Fremdeles gav jeg ham en forfærdelig Skildring af Embedsmændenes og Advokaternes Færd, hvorpaa han svarede: »Hvis Deres ærlige Ansigt og bestemte Fakta ikke godtgjorde Sandheden af Deres Ord, saa kunde man fristes til at troe, at De overdrev Ulykken; men nu tvivler jeg ikke paa Sandheden af, hvad De siger, og her har De min Haand paa, at det skal blive anderledes, saavidt det nemlig er muligt for mig, og jeg kan forebygge, at Kongen ikke af Svaghed giver efter for [Reventlow-]Criminil og Consorter«. Han gav mig nu et vældigt Haandtryk og bad mig om at korrespondere med ham², da han altid skulde svare mig, naar det gjordes nødigt o.s.v.

I Tiendesagen var han ogsaa i Hovedsagen enig med mig, men Ulykken var, at Regjeringen havde indladt sig for dybt med Visitatorerne. Vi studeerte nu i Akterne, og han hittede selv paa en Plan, hvormed vi kunde spille Amtmanden og Kier et »dygtigt Puds« – som han udtrykte sig.

Jeg gjorde ham endvidere opmærksom paa, at vi manglede et fuldstændigt Gymnastikapparat til Høiskolen, hvilket jeg syntes, at Kongen kunde forære os. Han lovede at tale med Kongen herom, og da jeg næste Gang kom igjen, bad han mig gaae til Prof. Nachtegall og træffe Aftale desangaaende med ham og derpaa komme igjen og berette ham Udfaldet. Jeg gik altsaa til Nachtegall, og da han er meget forfængelig, saa benyttede jeg mig af hans svage Side, hvorved han blev formelig begejstret for Ideen og lovede at skaffe Alt saa fuldstændigt og brillant, som vi ønskede, naar jeg vilde sørge for, at Rescriptet, der blev udstædt til ham, ikke bandt ham Hænderne. Kabinetssekretæren lovede at udstille Rescriptet, som jeg ønskede det.

Fremdeles talte jeg med ham om den Sl[esvigske] Forenings Frigivelse³. Han svarede, at baade Kongen og han ønskede at faae den løs, men Ulykken var, at de danske Blade vare under Tiltale, og naar de bleve straffede, kunde man ikke godt give de sande Ophavsmænd

fri. Imidlertid vilde han tale med Kongen om denne Sag og derpaa sige mig Beskeed. Da jeg kom igjen, sagde han: »De kan bringe Bønderne den glædelige Efterretning, at Foreningen snart vil vorde fri-given paa en Maade, de med al Grund kan vorde tilfredse med«.

Jeg skildrede ham endelig den listige Maade, hvorpaa man narrede Kongen ved Præstekaldenes Besættelse og anbefalede Feilberg til Hammelev. For imidlertid at gjøre denne Sag rigtig klar, skrev jeg ham et Brev, Dagen før jeg forlod Byen, der i mine Tanker er temmelig listigt og kunde gjøre Gavn, hvis han vilde vise Kongen det. Jeg vedlægger Concepten til samme, for at De kan meddele mig Deres Mening derom. Ved Leilighed kan De vel sende mig det tilbage igjen.

[Peter Hiort] Lorenzen bliver dog hjulpen, fornemmelig ved Aristokraternes Penge. Koch⁴ vilde imidlertid aldrig kunde have sat det igjennem, hvis De og jeg ikke var kommen ham til Hjælp. Deres Brev til [H. N.] Clausen gjorde god Virkning, og Knuth og Neergaard samt Hage⁵ og Flere indhentede gennem Monrad min Betænkning, der, saa vidt jeg veed, var fuldkommen overensstemmende med Deres. I Kjøbhvn. anseer man Koch for en Ræv, som Ingen kan stole paa, og hvor forbittret man end er paa Lorenzen, saa er man det dog endnu mere paa Koch, som ansees for den hemmelige Ophavsmand til hiins dumme Streger og navnlig som Forfatter til den uforskammede Skrivelse⁶, der ledsagede Hornet og Adressen, og som nu ligger paa Fædrelandets Kontoir. Koch har gjort sig selv megen Skade ved hans Forsøg paa at sværte mig i den offentlige Mening og derved hæve sig selv, da Alle har Tiltroe til mig, men Ingen til ham. Man fortalte mig, hvad Koch havde sagt, og da jeg, uagtet jeg blev baade forbauset og vred, dog var Herre nok over mig selv til blot at svare med et Smiil uden at nedlade mig til elendig Hevn, saa kom jeg derved til at staae saa meget høiere i den offentlige Mening og hørte med sand Glæde af de klogeste Herrer og Damer de Ord: »*De er, kjære Skau, en ægte Lærling af Prof. Flor, og De vil her i Kjøbhvn. kunne gjøre Mirakler*«. De kan forestille Dem, kjære Professor, hvilken Glæde slige Ytringer gjorde mig, da de vare et Vidnesbyrd om, at jeg spillede min Rolle godt; og om jeg end ikke nogensinde kan naae Dem, saa dog idetmindste saameget som muligt at *ligne* Dem i min hele Maade at gjøre mig gjeldende.

Kochs hele Udvortes tilligemed hans jammerlige Taleorganer, der blive endnu ringere ved hans Umage med at pynte dem, har vel ogsaa været temmelig afstikkende ved Siden af mig, og da jeg har været

heldig nok til at have Damerne paa min Side, som derimod af fuldt Hjerter afskyede Koch, saa var jeg ogsaa paa denne Side sikkert. Det gik saa vidt, at flere Damer bade mig om at skaffe dem Koch af Halsen, om ikke paa anden Maade saa dog ved selv at sige Farvel for at faae ham med, og derpaa komme igjen. – Men jeg vil gjemme den hele Masse Historier, til De af min Mund kan faae dem at høre.

Jeg var ogsaa en Aften i Studenterforeningen⁷, hvor jeg bivaaned en Generalforsamling og tog derpaa Deel i et Sold. Der blev naturligviis udbragt Skaaler og holdt Taler o.s.v. Om Natten Kl. mellem 2 og 3 ledsagede Studenterne en masse mig hjem, hvor de udenfor »3 Hjorter« raabte 9 Gange Hurra. Jeg talte nogle alvorlige og kraftige Ord til dem fra Trappen, og jeg maae have talt med temmelig Styrke, da man kunde ligge inde i Sengen paa 2den og 3die Sal og høre hvert Ord, jeg sagde. Derpaa raabte de atter 9 Gange Hurra, hvorpaa Enhver gik rolig hjem.

Men herved vakttes atter Kochs Skinsyge, da han ogsaa havde været en Aften i Studenterforeningen, hvor ligeledes en 4 à 500 Mennesker vare nærværende uden at vise ham en saadan Opmærksomhed. Men han havde da ogsaa stjaalet sig ind og bildt dem ind, at han var en norsk Student, hvorover de vare meget vrede og havde ganske vist kastet ham ud, hvis han ikke havde været »Dannevirke«s Redaktør! Jeg brugte derimod en anden Maade at komme ind paa; jeg skrev nemlig et Andragende til Senioratet, hvorfra jeg som Svar fik en smigrende Indbydelse.

Med »Fædrelandet«s Redaktion skjændtes Koch paa Liv og Død⁸. De kaldte hinanden gjensidig Forrædere, og da Koch var i høi Grad uforskammet i at drille Ploug, saa var det at undres over, at han ikke blev vred, men megetmere for Sagens Skyld satte Forfængeligheden tilside.

Et langt Andragende om fuldstændig Trykkerie indsendte han til Kongen, og et Par Dage senere fortalte Kabinetssekretæren mig, at det allerede var afsendt til Erklæring i det tydske Cancellie. Iøvrigt veed jeg ikke meget om, hvad Koch egentlig havde bestilt i Kjbhvn. i saa lang Tid. Jeg talte ikke meget med ham, fordi jeg bestandig spiste hos Familierne i Byen, han derimod paa Restaurationerne, da han kun sjelden blev inviteret.

Da jeg i Tirsdags Aftes var kommen hjem, blev jeg i Haderslev om Natten, og gik Dagen efter til Amtmanden med Subscriptionsplanen⁹. Han blev meget forbauset over min Ankomst og særdeles blød

om Hjertet, da han hørte, at Kongen forærede os et Gymnastikapparat. Han erklærede sig villig til at tegne sig for Bidrag til Høiskolen, men ønskede først Oplysninger om Elevernes Antal o.s.v. og Lectionstabellen m. m. Han vilde derfor udfærdige en Skrivelse til Directionen, men da denne først skulde underskrives af Provst Matzen, saa maatte den jo der sendes ud. Jeg tilbød nu at ville tage den med til Provsten, da jeg vilde besøge ham alligevel. Jeg fik den altsaa med, og Matzen underskrev den uden videre. Den følger hermed. Jeg lod Wegener strax skrive et Svar, hvori han efter Opfordring fra mig meddeelte Lectionstabellen, samt Fortegnelse over Eleverne. Disse har jeg i Dag sendt til Amtmanden, ledsaget med en Skrivelse fra mig, der omtrent indeholder følgende: »Paa Opfordring af Konferentsr[aad] og Amtm[and] Johan[n]sen og Hr. Provst Matzen, der af Regjeringen ere beordrede til at føre »det nødvendigste Tilsyn« med Høiskolen, unnlader jeg ikke herved at tilstille de høie Herrer de af Forstanderen, paa mit Andragende desangaaende, udfærdigede Oplysninger. Endvidere tilføier jeg, at der formodentlig ikke vil være noget iveien for at meddele ved hvert Qvartals Slutning de Foran[dringer], der maatte vorde foretagne enten med Lærpersonalet eller Læregjenstandene. Endelig erklærer jeg mig selv foreløbig villig til at overtage det Hverv at meddele de Oplysninger, som de høie Herrer have Ret til at forlange, hvorhos jeg bemærker, at der i det første ordentlige Directions-møde skal vorde nærmere Bestemmelse tagen i denne Anledning.

Ærbødigst L. Skau.«

Paa Mandag agter jeg atter at pine ham, om ikke med andet, saa dog ved at lade nogle Yttringer falde om Kabinetssekretæren, som han er meget bange for. Hvad Udfaldet da bliver, og om han tegner sig for noget, skal nærmere blive Dem meddeelt.

Jeg har ikke faaet Jord kjøbt endnu og veed ingen Udvei til at faae noget, da Ingen vil sælge¹⁰. Jeg studerer nu paa at sælge hele Gaarden og købe en meget stor Gaard i Nærheden af Kristiansfeld, men hvordan jeg skal faae den betalt, det maae Vorherre vide. Imidlertid kan jeg jo sagtens faae Kredit, og Omstændighederne tvinge mig næsten til at købe en større Eiendom, da jeg paa min nærværende Gaard ikke kan holde en Avlsforvalter og heller ikke undvære den, fordi jeg sjelden er hjemme.

Idag har vi Snefog, saa det vel neppe bliver muligt for mig at komme ud imorgen. Ellers vilde jeg ud paa Gaardhandelen.

For dennegang vil jeg altsaa slutte og blot tilføie, hvad jeg glemte foroven, at Nationalitetssagen nemlig er gaet bedre i Roeskilde, end man kunde have ventet.

Deres

L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 241–246.

- 1 Skau var 1844 27/11 igen rejst til Kbh, se: Skau Kbh, s. 542–543.
- 2 KB. NKS 1727 indeholder koncepter til flere breve fra Skau til F. F. Tillisch.
- 3 Ved kgl. resolution af 1845 10/1 blev undersøgelsen mod den Slesvigske Forening afsluttet, se: SJy Arb 1890, s. 205f.
- 4 Peter Christian Koch var samtidig rejst til Kbh, se: Skau Kbh, s. 250–252.
- 5 Smlgn.: A. Hage til Koch 1845 26/2: »Jeg indseer meget vel, at De har en høist byrdefuld og ubehagelig Stilling, men forsaavidt den lettes ved Folks Tillid og Agtelse, da troer jeg, den bliver det, og hvad nu navnlig den [Peter Hiort] Lorenzenske Sag betræffer, da er jeg overtydet om, at man netop har havt fuld Tillid til *Deres* Forestillinger« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 243).
- 6 Se: Skau Kbh, s. 535–537.
- 7 »Dannevirke« 1844 14/12: Laurids Skau overværede lørdag aften et møde i Studenterforeningen. »Ud paa Natten blev han ledsaget til sit Herberg i tre Hjorter af et stort Antal Studerende, hvis begejstrede Hurra-Raab ved deres Afskeed fra den slesvigske Bonde vakte Vestergades slumrende Beboere«.
- 8 Koch havde 1844 6/11 optaget Tage Algreen-Ussings andragende i Roskilde Stænderforsamling om »Stats-eenhedens Opretholdelse«. Hans tilslutning til de her fremsatte tanker bragte ham i en voldsom konflikt med de liberale i Kbh. som f. eks. Carl Ploug og med Johan Wegener i Rødding, se: Skau Kbh, s. 257.
- 9 Se: Skau Kbh, s. 254–256.
- 10 Se: Skau Kbh, s. 136–138; 140; 544.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1845] 1/1.

Kjære Hr. Professor!

Sommersted, Nytaarsnat.

Medens unge Mennesker more sig rundt om i alle Byer med at tage Afsked med det gamle Aar og indvie det nye ved Skyden, saa jeg kan høre Knald paa Knald til alle Sider, og medens mine Standsfæller glæde sig ved allehaande andre Ting paa denne høitidelige Aften eller vel endog ligge luunt paa Øret og strække de magelige Lemmer mellem Fjerdynerne, sidder jeg her, fastnaglet til mit Skrivebord, træt og udmattet af 18 samfulde Timers Arbeide og grublende paa, hvad det gamle Aar har ført med sig, og hvad det nye vil bringe. Jeg burde egentlig søge Hvile, men i den Stemning, jeg nu er, vil ingen vederqvægende Søvn blive mig til Deel, og jeg veed derfor intet bedre Middel til at fordrive den høitidelige Nats Griller end at skrive til

Dem; thi har jeg ført Pennen i 18 Timer, saa kan jeg lade den 19de gaae med¹. Kl[okken] har allerede slaaet sit første Slag i det nye Aar – lad den da ogsaa slaae det andet.

Allerførst skal jeg melde, hvad jeg glemte sidst. Skydegevæhrerne har jeg allerede mundtlig forlangt af Nachtegall, og endskjøndt han mente, at vi ved at indgive en Ansøgning kunde faae dem udleverede enten af Arsenalet i Kjbhvn. eller Rendsborg, saa vilde jeg ingenlunde dermed lade mig tilfredsstille, men bad *ham* om at forskaffe os dem, fordi vi da vare sikke paa at faae dem gode. Jeg smigrede hans Forfængelighed (thi dette er Nachtegalls svage Side), og han lovede at ville see, hvad han kunde gjøre, da han meget godt kunde indsee Gavnligheden af, at unge Mennesker lærte f. Ex. at kjende Geværlaasens Indretning m. m. Jeg tilføiede, at det var ogsaa godt, at de øvede Øiet og lærte at see lige og sikkert, og dertil var Skydning det bedste Middel, hvorfor jeg bad ham om 10 a 12 gode Rifler af det Slags, som, saavidt jeg veed, Jægerne bruge. Han lovede at gjøre, hvad der stod i hans Magt, men jeg maatte til Gjengjeld love at formaae Kabinetssekretæren til ikke at binde ham Hænderne ved at angive en bestemt Sum i Rescriptet. Dette lovede Tillisch mig².

Med Collin talte jeg længe, og hans Mening var, at vi skulde have en Mand, der hedder Krarup, som i Vinter opholder sig paa et Landvæsensinstitut i Tyskland. Han har studeret og anbefales af Ploug. Tillige meente han, at vi skulle antage en Avlskarl af dem, som Landhuusholdningsselskabet har ladet oplære, hvilket jeg billigede. Denne sidste skulde vi selv betale, og dette var jo da ogsaa rimeligt. Efter Collins Ønske gik jeg til Unsgaard, men traf ham ikke hjemme. Jeg afgav altsaa mit Visitkort. Desuden talte jeg med Selskabets Secretær Hald. Jeg antager, at vi nok skulle faae Agronomen til Maidag, men vi kunde ingen Efterretning faae før hen i Jan[uar] Maaned.

Med Valgbarheden seer det bedrøveligt ud. Prof. Schouw erklærede, at 1000 rd. skulde vorde mig tilstillede som rentefrit Laan imod Panteret i den Jord, jeg kjøbte. Da jeg nu kommer hjem og prøver paa at kjøbe, kan jeg til min store Forbauselse ikke faae brugbar Jord tilfals, hvorfor jeg besluttede at sælge min hele Eiendom, hvis jeg, vel at mærke, kunde i en bedre Egn faae en Gaard at kjøbe, der havde en passende Størrelse. Jeg har derfor gennemreist hele Østerlandet, men ikke truffet paa nogen Gaard endnu. Enten ere de for store eller for smaae. De første kan jeg ikke betale, de sidste kan jeg ikke bruge. Gaarde af Middelstørrelse vil Ingen sælge, selv om man byder 100

Sp. for hver T[øn]de Land. Derimod er der flere ypperlige Eien-
domme (dog kun Bøndergaarde) til en Priis af 16000 Specier. Men
hvad kan det nytte? Saaledes er der i Hjertet af Hadersl[ev] Her-
red en af de bedste Gaarde tilfals, da Eieren næsten har drukket sig
ihjel, men som sagt, hvad kan det hjælpe? Vel kunde der forrentes
en Deel Penge paa en saadan Eiendom, men mere end den halve
Kjøbesum kan dog, selv med den største Flid, ikke forrentes, og jeg,
der reiser saameget og skal modtage saa mange Fremmede, jeg kunde
vel ikke forrente mere end den fjerde Deel, saa at jeg, naar min
Formue beløb sig til 4000 Spec[ier], og jeg forrentede 4000, dog
manglede 8000, altsaa den halve Deel af Kjøbesummen til en saadan
Gaard³.

Uagtet saaledes Umuligheden ligger klart for mig, saa kan jeg des-
uagtet ikke faae Stænderne ud af mit Hoved, da jeg mere og mere
bliver overbeviist om, at vi i Stænderne ikke kan gjennemdrive No-
get, inden jeg kommer der, fordi vi, vel at mærke, ingen Bedre kan
faae derind. [Peter Hiort] Lorenzen har Fjendernes rasende Had i-
mod sig og selve Vennernes Mistanke. Han har tabt sin Kredit hos
Alle. Den danske Nation lader sig ikke længere inspirere af ham, og
Regjeringen anseer ham for en halvgal Fanatiker. Med mig er det
Modsatte Tilfældet. Fjenderne har Respect for mig, fordi jeg staaer
redelig, uplettet, naturlig, sandhedskjærlig og med en Noblesse, der
baade forbauser og imponerer dem, thi at *De, Hr. Prof.*, har gjort mig
til det, jeg er, veed jo Ingen, og desuden er jeg jo af Vorherre velbe-
gavet, saa at jeg selv paa mine egne Been kunde blive dem farlig nok.
Regjeringen *tør ikke vove direkte at modsige mig*, Kongen og Kron-
prinsen holde personlig af mig, idetmindste den Sidste, og vil dette
end ikke sige Meget, saa siger det saa meget mere, at *den danske Na-
tion*, idetmindste *den bedre Deel*, vil lade sig *slaae ihjel paa, at det
jeg siger er Sandhed*. Derom er jeg ved min store Erfaring bleven
overbeviist. Alle Betingelser ere altsaa der for en heldig Virksom-
hed i Stænderne, blot Sølvet mangler.

Men der gives endnu andre Grunde for min Lyst til at skifte Eien-
dom, og som ere af meget og stor Vigtighed. De vil nemlig allerede i
»Sønderborger Ugeblad«⁴ have seet, at mine Fjender søge at opægge
de stolte Østerbo-Bønders Forfængelighed ved at karakterisere mig
som »den unge Dreng med den *magre* Gaard«, og hvis Fane det er
under deres Værdighed at følge, og denne Maade at angribe mig paa
er den farligste af alle, thi Østerboerne have naturligt Hang til at

oversee Vestboerne, og jeg er den eneste Mand fra Vestkanten, der har kuert denne nationale Ringeagt. Men hvo veed, om det ikke kan lykkes vore Fjender paa en snedig Maade at svække min Anseelse? Der gives ikke Faa, som alene af den Grund holde sig fjernet fra os, og har jeg end Flertallet paa min Side, saa er det fornemmelig min senere brillante Optræden i Tiendesagen, som har foranlediget dette, thi i det Nationale raisonnere de stolte Bønder som saa: »L. Skau kan sagtens arbeide paa at være og blive dansk og i Forbindelse med Danmark, thi han taber ikke Noget derved. Han boer i den daarlige Egn, har kun smaae Skatter, sælger ingen Stude til Hamborg, producerer kun lidet Smør, der ogsaa gaaer Syd paa, handler ikke med Heste, da den magre Gaard ikke egner sig til Hesteopdræt, og altsaa ikke i denne Henseende behøver Syden. Hans eneste Hovedprodukt er Korn, og dette sælges i nærmeste Kjøbstad. Men lad ham boe *iblandt os*, lad ham staae Last og Brast med os, og vi ville see, om han ikke forandrer sin Politik«.

See, kjære Ven! dette Raisonnement hører jeg ofte, og for at be-seire dette vilde jeg boe *iblandt* dem. Hvis jeg havde en nogenlunde betydelig Eiendom i Hjertet af Østeramtet, blev min Magt langt betydeligere, thi jeg var da en Deel, et Led af det virkelige Bonde-Aristokratie og vilde være istand til at faae den rige og mægtige Bondestand paa Slæbetoug, hvorhos min Indflydelse ikke blev mindre, men snarere stærkere paa Vestboerne. Naar jeg boede iblandt disse stolte Bønder og eiede en betydelig Eiendom, saa vilde de af mit Exempel see, at det ingenlunde er *under* deres Værdighed, men meget mere deres Pligt at virke til samme Maal som jeg. De Mægtige vilde jeg faae paa min Side, og de Andre ville komme uvilkaarlig af dem selv. De kjende mig nu kun fra Talerstolen, men de kjende ikke min anerkjendte Dygtighed i communale Anliggender. De vide ikke, at hele Embedsstanden er bange for min hvasse Pen og flydende Tunge, naar det gjelder Kamp i Communalsager. De vide ikke, at jeg har gennemført mange Processer paa Communens Vegne, som Advokaterne have opgivet. De kjende ikke mit indgroede Had til Uret og Løgn i det daglige Liv og vide ikke, at jeg er istand til at opofre Alt for Sandhed og Ret. De kunne troe, at mine Taler ere tomme Phraser og blot Declamation. I det daglige Liv skulde de lære, at Gjerningen er overensstemmende med Ordene. Disse og flere andre ere de Grunde, der leder og driver mig til at ønske en større Eiendom i den bedre og frugtbare Egn.

Men der gives ogsaa personlige Grunde eller private, om De hellere vil kalde dem saaledes, der opfordrer mig til at ønske en større Gaard.

Jeg reiser, som De veed, overordentlig meget, ja næsten min meste Tid. Min Gaard forsømmes derved, da den er for lille til at holde en Forvalter paa, og dog kan jeg ikke undvære en Saadan. Jeg havde ventet, at jeg vilde faae Hvile engang, men Nødvendigheden driver mig bestandig med mere Styrke til idelig at være paafærde, da alle de andre ere dovne og ørkesløse, og hvis jeg vilde slaae mig til Roe, er jeg overbeviist om, at det Hele vilde styrte sammen, og navnlig vilde Høiskolen blive udsat for den største Fare. Naar derimod min Gaard var større, saa kunde det bedre gaae an at holde en ordentlig Avlsbestyrer, og Trykket vilde ikke føles saa meget.

Fremdeles er jeg desværre ikke mere Bonde i egentlig Forstand⁵. Jeg kan ikke længere trælle som en Hest og har heller ikke Tid der-til. Vanen og ved at døie meget Ondt paa Reiser Nat og Dag at have svækket mit Helbred har gjort, at jeg ikke længere kan holde ud at arbeide strengt. Jeg har saalænge spillet en dobbelt Rolle, baade at være Bonde og Gentleman, at jeg ikke længere er det Første *alene*. Jeg har lært at gjøre Fordringer til Livet, som mine Standsfæller ikke kjende, og Verden gjør Fordringer paa og til mig, som er langt over mine pekuniære Kræfter. Jeg kan, om det behøvedes, spise tørt Brød og drikke Vand til, men jeg kan ikke længere *klæde* mig som de andre Bønder, deels maa jeg være mere gentilt klædt for ikke at støde an mod vor Tids Fordringer, deels skal jeg være varmere klædt for ikke at ødelægge mig selv, og jeg maa være forsynet med Reiserequisiter baade mod Kulde og Regn, som Andre ikke behøver, og dog skal jeg være simpel Bonde i Ordets største Betydning, hvis jeg ikke vil ruine-re mig selv eller min Familie.

Jeg er igunden langt mere uformuende, end da jeg begyndte min offentlige Virksomhed, thi uagtet jeg har passet paa, at jeg ikke har gjort betydelig Gjeld, saa har jeg derimod lært at gjøre Fordringer og *maae* gjøre Fordringer, naar jeg ikke vil svække min Virksomhed. Deri ligger et indirekte Formuestab.

Min Familie er derimod blevet større, og mine Sønners Opdragelse vil herefter kræve meget. Istedetfor at spare noget sammen til mine Børn, har jeg opofret enhver Smule i Fædrelandets Tjeneste og altsaa ogsaa paa den Maade bleven mindre formuende. Min Kones Helbred er meget aftaget, og hun kan ikke længere saaledes være paafærde som før og derved erstatte Savnet af mig. Istedetfor, som de andre

Bønder ved de mindre Gaarde at passe paa og sammenspare og forhverve noget i de kraftige Ungdomsaar for at sikre sig en glad Alderdom, bliver det Modsatte Tilfældet med mig.

Mit Huus er Centralpunktet for den offentlige Mening, og Alle søge til mig, thi det er nu ikke som før, da man søgte [Peter Hiort] Lorenzen og Koch. Den *virkelige* Tillid har man alene til mig og ingen Anden. Som Følge heraf kommer der uendelig Mange til mig, og paa min lille Gaard føles dette langt haardere end paa en større.

De vil af alt dette kunne indsee, at jeg i Grunden ikke er virkelig lykkelig, naar jeg tænker paa Fremtiden. Vel veed jeg, at jeg kunde indskrænke min offentlige Virksomhed; men saalænge der ikke findes et eneste Subjekt, som kan nogenlunde erstatte mig, vilde det jo være en grusom Uretfærdighed mod Fædrelandet.

Til Prof. Schouw⁶ har jeg skrevet Hovedindholdet af foranførte Betragtninger, men Intet forlangt af ham. Derimod har jeg erklæret, at Nøden saaledes tvang mig til at opgive Tanken om at vorde Stænderdeputeret, da jeg ikke kunde finde nogen Gaard, som jeg med mine Pengekræfter kunde betale, og at jeg saaledes vilde hutle mig igjennem Livet med min nærværende Eiendom, som jeg bedst kunde.

Til Clausen har jeg slet ikke skreven desangaaende, men derimod givet ham, inden jeg forlod Kjbhvn., en fuldstændig Beretning om, hvad jeg havde udrettet sammesteds. Til Monrad⁷, Lehmann⁸ og Ploug⁹ har jeg skrevet noget Lignende af dette Brev, fordi disse Herrer før have ønsket at høre fra mig i nærværende Sag.

Jeg vil heller ikke skrive til nogen af disse Herrer, det vil sige i slig Materie, thi de kan ikke begribe *min* Stilling, fordi der i Kjbhvn. ere *Mange* om at udføre, hvad jeg skal gjøre *alene*. Jeg regner nemlig ikke meget paa vore Venner her, da enhver af dem sidder og lurer i sit Hul, sqvadronerer en Deel med Munden, men gjør Ingenting. Det er en Selvfølge, at jeg ikke regner Dem, Hr. Professor, til denne Klasse, og naar jeg før har kaldt Dem min *aandelige Fader*, saa har jeg dermed tilstrækkelig sagt, at De staaer *langt over mig*. De Faae, der vise sig virkelig virksomme, ledes af egoistiske Hensyn. Alle de andre af vore Venner bestille ikke andet end spise, drikke, sove, lægge Børn til og skrabe Penge sammen og endelig snakke lidt engang imellem, naar det ikke forstyrrer deres Magelighed. Der er nok, der *ønske* noget, men kun faa, som *ville*, og naar vi ret vil see nøie til, saa er jeg den Eneste midt paa Kamppladsen, der, i Kamp med alle personlige Forhold, uden Egennytte, uden at blændes af Forfængelighed, uden at

regne Noget paa den uhyre Smiger, som Verden ødsler paa mig, fordi den ingen Kraft besidder til selv at udrette Noget, – virkelig *handler*, virkelig gjør Offre alene for *Sandhed* og *Ret*. Men netop denne Følelse skal give mig Kraft og Mod til bestandig at blive ved Deres Side som en tro Vaabenbroder eller idetmindste som tro Soldat i vor aandelige Krig, selv naar alle de Andre svigte.

Brevet til Tillisch¹⁰ er expederet og vil idag komme paa Posten, saa at han vil faa det næste Fredag.

Koch begynder at skikke sig lidt efter mig, men fremturer i sine gale Ideer om Statseenheden¹¹. Han siger, at han nu netop har en Skrivefrihed som intet andet Blad, og at han alene kan beholde den paa den Vei, som han følger. Jeg synes imidlertid, at det er vel kostbart saaledes at erhverve Frihed til at skjelde ud paa et Parti, da det dog skeer paa Sandhedens og Fædrelandets Bekostning.

At Wegener vil forlade os¹², havde jeg mindst ventet. Jeg havde dog troet, at han var altfor seiglivet til at falde fra i Nødens Tid. Han har ikke sagt et Ord til mig herom.

Nu kunde jeg have sluttet, men De vil og maae vide noget om Penge-Indsamlingen, og jeg maae da tage et andet Stykke Papir til dette Brug.

Der er ikke indsamlet en Skilling! De vil forbauses, men jeg er ikke almægtig! Da jeg kom hjem fra Kjbhvn., hvor jeg in paranthesi sagt fik Løfte om 100 Rbdlr. hos Petersdorff, gik jeg, som De alt veed¹³, til Amtmanden. Da jeg kom igjen og meddeelte ham mine Oplysninger, med hvilke han var veltilfreds, erklærede denne Skurk, at han Intet vilde give til selve Skolen, men derimod aarlig give en Louis d'or til den af Eleverne, der udmærkede sig meest i Kundskaber i Agriculturen. Jeg blev naturligviis arrig og skjeldte ham Huden fuld, men dette kunde naturligviis intet hjælpe.

Jeg grublede nu over, hvad jeg skulde hitte paa. Jeg talte med [Peter Hiort] Lorenzen og Koch, ogsaa med andre Venner, men min gamle Erfaring stadfæstede sig paa nye, at alle ere kloge, naar dette ikke behøves, men i Nøden maae jeg hjælpe mig selv. Jeg fik hos dem det Svar, at jeg *skulde reise omkring*, Sogn for Sogn, for at tigge Bidrag til Skolen. Dette var unægtelig den nemmeste Maade at slippe fra selv at gjøre Noget, at vælte hele Byrden over paa mine noksom betyngede Skuldre, og jeg forlod dem derfor taus, men med indædt Harm, satte mig paa min Hest og reed hjem, færdig at græde af Ærgrelse.

At kalde Sognene sammen vilde være spildt Umage og vilde kun paa de fleste Steder medføre Haan og Spot i Bladene og udsætte mig selv for megen Fare, thi Intet er farligere end at plyndre Pungen, og Intet er lettere at afværge hos Bønderne end at bringe dem til at lade være at give, og saameget vilde Sl[esvig-]Holst[eenerne] vel formaae. Desuagtet er det ikke min Mening, at det ikke skal forsøges, kun ikke paa denne Maade. Jeg vil reise hele Amtet rundt og forhverve Enkelte, som siden skulde virke i Sognene, men selv vil og kan jeg ikke. Vi behøve blot at lægge Mærke til Ti[e]demann, hvorledes han har tabt, da han vilde lægge Beslag paa Pungen¹⁴, og jeg maae passe paa, at det ikke gaaer saaledes med mig. Skal vi prøve overordentlige Midler, saa vil jeg hellere reise hele Danmark rundt og afliste alle Herremænd og Godseiere¹⁵ noget Klækkeligt, end jeg vil gjøre det her, hvor min hele Authoritet kunde forspildes derved.

Efter at jeg ved disse Betragtninger havde forhvervet mig et Par søvnløse Nætter – hvilket var *min* Glæde paa Juleaften, medens Alle morede sig og vare glade – reiste jeg mig betids paa Juledag og reed lige til Frederits¹⁶, hvor jeg vidste, at Kronprindsen opholdt sig.

Paa anden Juledag meldte jeg mig til Audients ved Kammertjeneren, som jeg kjendte, endnu inden Prindsen var opstaaet. Jeg fik Ordre at vente. Efter en Times Forløb kom der Bud efter mig, og da jeg kom ind i Audientssalen, traf jeg Kammerh[erre] Bülov, der havde Ordre paa at sige mig, at Pr[indsen] skulde skrive Breve til Kjbhvn., men at jeg behøvede blot at fortælle, hvad jeg ønskede. Jeg blev lidt stødt og sagde, at jeg ingeniunde vilde fortælle Alt til ham, men at mit Hovedærinde var at anmode Prindsen om at give 100 Specier til Høiskolen.

Derpaa gik jeg lige til Justitsraad Lunding, Kabinetssekretæren, som er min gode Ven, og fortalte ham, hvorledes det var gaaet. Denne lovede, at vi nok skulde faae Pengene, men at det nok var tænkeligt, at jeg ikke kom Prindsen i Tale, da Oxholm forhindrede Enhver af vort Parti i at komme til Prindsen, og det af den Grund, at han var bange for, at vi skulde gjøre ham balstyrig, hvilket var farlig, nu da han skulde reise igjennem Hertugdømmerne og logere hos Statholderen.

Jeg gik derfor min Vei, men om Aftenen kom der Bud, at jeg atter skulde komme til Palaiet. Jeg gik derhen og hørte der, at det var Oxholm, som vilde tale med mig. Med ham havde jeg nu en Times Samtale¹⁷, hvoraf Resultatet er, at vi har en Mand mere paa den sorte

Liste, som er farligere end selve vor tydske Cancellipræsident, netop fordi han er dansk paa Tungen, men en tydsk Despot i Hjertet. Han er aldeles ikke en særdeles klog Mand, men han er listig og stiv, hvilket er slemt nok. Jeg maae formodentlig have givet ham fuldt op at bestille, thi om Aftenen svarede han en Mand, der spurgte, hvad han syntes om mig: »Det var en Satans Bonde at tale med, thi hans Grundsætninger vare hentede udaf Livet, og han gjorde dem gjeldende paa saa alvorlig en Maade, at jeg neppe vidste, hvorledes jeg skulde faae Bugt med ham«. Min Ven spurgte videre, hvad Kammerherren syntes om min egentl[ige] Caraktee. Han svarede: »Skau er sikkert ypperlig som Ven, men han er – Fanden gale i mig – farlig som Fjende«. Dette sidste Svar smigrer mig meget.

Lunding lovede, at han vilde gjøre alt Muligt, for at vi skulde faae Pengene til Maidag.

Jeg blev af Borgerne inviteret til Bal, som [de] gjorde til Ære for Prindsen, og Lunding opmuntrede mig til at tage imod Indbydelsen for at hævne mig paa Oxholm, som ogsaa kom der. Jeg tog altsaa med og blev hartad smigret mere end selve Prindsen. Min Skaal blev drukken til Trods for Oxholm, som selv maatte drikke med. En af de smukkeste Damer udbragte den, efter at en 3-4 Boller afbrændt rød Viin var bleven indbragt i Dandsesalen og saa mange Glas, at hver fik sit, hvorpaa Damerne posterede dem i en Halvkreds i den ene Ende af Salen og Herrerne i den anden. Jeg maatte nu frem og klinke med alle Damerne, efter at den unge Dame med nogle hjertelige Ord havde udbragt Skaalen, og derpaa med Herrerne, hvoraf een traadte frem og holdt en vældig Tale. Derpaa tog jeg Ordet, efter at Glasene atter vare fyldte, og takkede Selskabet i Almindelighed for deres Interesse for den Slesvigske Sag, da jeg ingenlunde vilde henføre det her foregaaende til min Person, og efter at have udviklet den nationale Kamps Væsen og Betydning og skildret den som vort hele virkelige Livsprincip, henvendte jeg mig til Damerne og udtrykte min Glæde over at see, at det netop var dem, som her i Byen vare meest begeistrede for Nationaliteten, hvoraf jeg lovede mig uberegnelige Følger, da jeg ikke tvivlede paa, at de vilde overføre den sjeldne nationale Varme paa deres Mænd, deres Brødre, deres Elskere og deres Børn og saaledes i den huuslige Kreds være den Lue, der burde brænde i enhver ægte Dannemands Barm. Med Hensyn til disse Yttringer udbragte jeg Damernes Skaal. Hvis jeg kan dømme efter Bravoraabene, saa maae det være gaet godt for mig. Begeistret talte jeg, saameget kan jeg huske.

Næste Formiddag sendte Prindsen selv Bud efter mig, men Budet har Fanden eller Oxholm nok taget, da det ikke kom til mig. Prindsen har beklaget sig derover til en Ven af mig, som igaar fortalte mig det igjen. Jeg kom altsaa hjem uden Vished, men blot med Haab om Penge.

Nu veed De, Hr. Professor, hvordan Sagerne staae. Jeg er nu nødt til at være rolig, da jeg ingen Penge har, ja, jeg maatte ved min Hjemkomst fra Frederizia laane 40 Specier til at betale Skatter med. Jeg fik af Ploug 100 Rbdlr., da jeg sidst var i Kjbhvn., men de fleste gik paa Reisen, og Resten ere forbrugte siden.

Ligesom Papiret nu er fuldt, saaledes er jeg ogsaa saa udmattet, at jeg ikke længere kan skrive. Dagslyset begynder, synes mig, at skinne ind ad Vinduerne, og paa Tiden er det altsaa at søge Hvile! Jeg ønsker Dem og alle Deres et glædeligt og velsignet Nytaar!

Deres bestandige
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; første del trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 32–38.

1 Smlgn.: Skau Kbh, s. 259–260.	9 Skau Kbh, s. 543–547.
2 Jvf. Skau til Flor 1844 14/12.	10 Ikke fundet, se: Skau Kbh, s. 258.
3 Smlgn.: Skau Kbh, s. 137, 544.	11 Se: Skau til Flor 1844 14/12.
4 »Sønderborger Uge-Blad« 1844 4/12,
se: Skau Kbh, s. 547.	12 Smlgn.: Skau Kbh, s. 264–268.
5 Skau til Monrad 1844 22/12, se:
Skau Kbh, s. 140.	13 Skau til Flor 1844 14/12.
6 Se: Skau Kbh, s. 136.	14 Tiedemann havde forsøgt at indsamle aktier til brug for oprettelsen af en slesvig-holstensk landsbank.
7 Skau Kbh, s. 140.	15 Se: Skau Kbh, s. 149–162.
8 Skau Kbh, s. 135–139.	16 Smlgn.: Skau Kbh, s. 261–263.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1845 8/1.

Høistærede Hr. Professor!

Sommersted, den 8de Jan. 45.

Da jeg i Deres Brev saae, at Wegener vilde forlade os¹, blev jeg først yderst forbauset, fordi De ikke havde omtalt Grunden til dette Skridt, og jeg først i et Brev fra W[egener] selv blev underrettet herom. Jeg reiste derfor til Rødding d. 3. Jan., og uagtet jeg nok kunde have bevæget W[egener] til at blive, saa troede jeg dog, at dette var urigtigt baade for Høiskolen og for W[egener]s egen Skyld og sluttede mig altsaa til de i Deres Skrivelse til W[egener] desangaaende fremhævede Meninger.

Vil og kan Deres udenlandske Ven – Paulsen eller hvad han hedder – som er Naturforsker, paatage sig Forstanderposten? Er han

ikke *altfor* videnskabelig? Er han *Historiker*? W[egener] og jeg gjorde den Aftale, at jeg skulde skrive til Ploug² og bede ham i al Hemmelighed at snuse omkring for om muligt at opdage en Mand, der kunde være passende, og derpaa tilmelde mig det, for at De kunde komme i Correspondance med ham, og jeg kunde faae en Samtale med den Paagjældende. Jeg anser nemlig ingen Anden skikket til at opsøge en saadan Person end Ploug, og ligesaa lidt kan det overlades Nogen at afprøve en saadan undtagen *Dem* og – event[uel]t – *mig*. Overhoved vilde jeg nødig give min Stemme til Nogen, inden jeg først havde prøvet Personen med Ørneøine, thi uagtet jeg ikke bilder mig ind at være begavet med overnaturligt Seerblik, saa har Erfaringen dog lært mig, at jeg efter det første Sammentræf med een altid er blevet vaer, hvorvidt Carakteren duer noget, og kunnet bedømme, hvorvidt Personen var brugbar, og hvortil han burde bruges. Comitéen i Kjbhvn.³ maa paa ingen Maade faae Indflydelse paa Valget.

Herhos et Brev fra Clausen⁴, som jeg beder mig tilbagesendt, tilligemed Deres Betænkning. Fra Monrad, Lehmann og Ploug har jeg endnu ikke hørt Noget.

Af Koch hørte jeg igaar, at De havde sendt ham et alvorligt Brev, hvori De blandt andet bebreidede ham, at han nok kunde snakke, men ikke handle o.s.v. Dermed har De opnaaet Deres Hensigt: at gjøre ham varm for Penge-Indsamlingen til Høiskolen. Men hvorledes gjør Varmen sig nu gjældende? Han bombarderede *mig* saa forfærdeligt, at jeg maatte love ham at følge Tiedemanns Exempel: at reise omkring for at plyndre Folks Pung. Jeg kunde jo nok tænke, at det i Enden vilde gaae ud paa mig, og at denne Byrde ogsaa skulde læsses paa mine noksom betyngede Skuldre!

I næste Uge skal jeg da prøve min Lykke med nogle Sogne. Jeg skal for Høiskolens Skyld sætte min Authoritet, Indflydelse m. m. paa Spil, jeg skal udsætte mig for al den Haan og alle de Angreb, der ville paafølge, naar Forsøget mislykkes, og dertil er jo meest Udsigt, thi hvor kan man vel vente Andet, naar Beboerne saaledes ere bearbejdede som her, hvor man finder i ethvert Sogn mægtige og formuende Modstandere. Og jeg – jeg skal gjøre dette fortvivlede Forsøg, som ikke engang kan foregaae Andre med Exemplet, da jeg jo ikke har noget at give af!! Havde jeg boet i den gode Egn, været Eier af en stor Gaard, kundet tegne mig for noget Klækkeligt, ja, saa havde det været en anden Sag. Men nu – hvad nu?

Igaar blev jeg tvungen til at laane 40 Specier og derpaa give Vexel

for at stoppe Munden paa en uforskammet Sl[esvig-]Holsteiner, af hvem jeg for 6 Uger siden kjøbte noget Tømmer til mine nye Bygninger, der skulle opføres i Sommerens Løb, og nu var uforskammet nok til at kræve disse lumpne Penge i et offentlig Værtshuus. Jeg blev naturligviis forbittret og laante Pengene for strax at betale ham; men er det ikke haardt, saaledes at vorde behandlet – og blot efter 6 Ugers Kredit, hvor man ellers altid har $\frac{1}{2}$ eller et heelt Aar?

Jeg skal nu begive mig paa Reisen i flere Dage med 2 Specier, skrive to Specier, i Lommen, uden at levne min grædende Kone en Hviid, og naar jeg saa kommer hjem, vil jeg forefinde Mangel paa nødvendige Huusartikler og maaskee nogle smaa Regninger, som vistnok ere ubetydelige, men som paa bar Bund altid ere svære nok. Dog – hvortil denne lange Jeremiade? Jeg burde egentlig være klogere, fordi jeg veed, at den megen Klage ikke fører til noget, og fordi der er nok foruden mig, som kunne forbitte Dem Livet med deres Jammerskrig, men jeg holder meget af at skaffe mig Luft engang imellem, da det altid frembringer Lettelse.

Men uagtet al denne Jammer er jeg dog nærved at briste i Latter, naar jeg tænker paa, at vi i al vor Elendighed dog kunde bringe Landet i Bevægelse. »Sønderborger Ugeblad« er forbudt fra Nytaar ved en Kabinetsskrivelse⁵; den anden Januar⁶ stod den første Bataillie i den offentlige Skjænkestue i Borgerforeningens Locale, hvor en 20 Slesv[ig-]Holsteinere bleve dygtig gjennempryggede og fik betydelige Blessürer og tabte meget Blod. Jeg og nogle dygtige Bønder fra Hammelef vare ogsaa med, men kun een Bonde tog Parti med de danske Borgere, men denne ene slog da ogsaa saa drabeligt, at en Sl[esvig-]Holsteiner styrtede for hvert Slag.

Jeg stod rolig og saae til og morede mig over, at en 5-6 danske Borgere kunde, uden at have mere end een Bonde til Hjælp, prygle en heel Flok Sl[esvig-]H[olsteinere].

[Peter Hiort] Lorenzen udbragte en Skaal for Dannebrog, at den stedse maatte vaie stolt tiltrods for alle oprørske Faner og Emblemer m. m. Dette bragte Sl[esvig-]Holsteinerne i Harnisk, men ved det første Anfald bleve de hilsede saa godt, at de græsseligt blesserede maatte forlade Valpladsen.

Jeg var igaar i denne Anledning indstævnet til Forhør paa Raadstuen, hvor jeg skulde være Vidne i Sagen. Jeg forhaanede Sl[esvig-]Holsteinerne græsseligt, men smigrede Borgemesteren, som er paa vor Side. Jeg lod føre til Protokols, at en Sl[esvig-]Holst[einer] havde

faaet Bersærker gang, thi han slog med en Lysestage baade paa Ven og Fjende, Borde og Stole, kort, alt hvad han kunde ramme o.s.v. Fremdeles, at de tydske Herrer i Førstningen havde talt Tydsk, men da de ret kom i Hede, blev alting dansk, endog Pryglene, der uddeelttes, vare af god dansk Natur o.s.v. Endelig protesterede jeg mod Protokollens Rigtighed, fordi den listige Hargens førte den paa Tydsk. Lorenzen brugte en Stoel til Skjold, men han slog ikke. Jeg bliver forresten rost dygtigt af begge Partier for min Opførsel. Da jeg formoder, at Koch eller L[orenzen] allerede har berettet Dem Sagen, saa vil jeg ikke gaae ind paa sammes Detaillie, men blot bemærke, at De i »Fædrelandet«⁷ vil faae mere at see.

Dr. Manicus vedbliver, som jeg seer, at forfægte Statseenheds-Ideen og rive ned paa de stakkels Skandinaver og Sl[esvig-]Holsteinere i Fællesskab. Naar man taler med Koch herom, faaer han formelig Bersærker gang og slaauer løs paa Alle, baade Ven og Fjende – det vil sige med Munden.

Min Søn staaer i dette Øieblik og anmoder og beder mig med Taa-terne i Øinene om, at jeg ikke mere maae gaae paa Reiser, inden han faaer lært at skyde, da han saa vil skyde alle Tydskere ihjel, som han troer ville angribe mig.

I det Haab snart at høre fra Dem tegner sig

Deres hengivneste
L. P. Skau.

Hr. Professor Flor i Kiel.

KB. NKS 1766; trykt i udtoget: Da Sjy vaag VIII, s. 45–47.

1 Jvf. Skau til Flor 1845 1/1. Johan Wegener havde 1844 21/12 meddelt Flor sin beslutning (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 27–28; Højsk Ungdomstid I, s. 49–52).

2 Skau Kbh, s. 547–548.

3 »Syvstjernen«.

4 Ikke fundet.

5 Meddelt i »Dannevirke« 1845 8/1.

6 Smlgn.: Skau Kbh, s. 267–268, 549–

553. Se: H. N. Clausen til Flor 1845 10/2 (i anledning af slagsmålshistorien): »Dersom her begaaes aabenbar Uret, saa er det at haabe, at L. Skau ikke vil undlade at drage Fordeel deraf«.

7 »Fædrelandet« 1845 7/1 med Peter Hiort Lorenzens fremstilling, se også: »Corsaren« 1845 17/1 og 24/1 (Sjy Årb 1967, s. 118–122).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1845 25/1.

Kjære Hr. Professor!

Som[mer]st[e]d, d. 25de Jan. 45.

Igaar fik jeg Brev fra Kjbhvn., hvor meldes, at H[an]s Maj[estæt]

Kongen under 11te d[enne] M[aaened] har resolveret¹, at der Intet skal foretages mod den slesvigske Forening i Anledning af Protokol-extracten, og at Forbuddet mod dens Møder skal være ophævet, dog med Advarsel om, at vi ikke tiere maae bære os saaledes ad, som skeet, thi saa skulde vi skee en Ulykke.

Denne Glædes-Efterretning maae naturligviis medføre et Gilde, naar vi første Gang holde Generalforsamling, hvilken vi ville udsætte i en 3 Uger, for om De muligt kunde komme herop. Jeg har lovet Tillisch i mit sidste Brev², at jeg vilde i denne Anledning udbringe Kongens Skaal saaledes, at han skulde vorde glad derover, men Sl[esvig-]Holsteinerne derimod bedrøvede. Vil De nu rigelig 8te Dage i Forveien sende mig en kraftig Skaaltale, der kan tilfredsstille Kongen og maaskee ryste Sl[esvig-]Holsteinerne og de holsteenske Grevers og Stænders »Verwahrungsact« i Grundvolden? I »Dannevirke« vil De jo nærmere see Dagen, naar Høitiden skal være³.

Wegener har lovet mig at skrive til Dem i mit Sted, da jeg sidst talte med ham. Clausen har jeg formodentlig tilfredsstillet.

Idag faaer jeg ikke Tid til at skrive mere, da min Hoppe er sadlet for at bære mig til Vonsbæk, hvor jeg vil drive Penge sammen til Høiskolen. Vesteramtet er i fuld Bevægelse. Men 2000 rd. c. vil der ikke indkomme. Dertil ere Kræfterne, som modarbeide os, for stærke. – Deres desperate Plan at ville boe paa Høiskolen billiger jeg ikke, endskjønt Ingen kunde ønske Dem i Nærheden hellere end jeg. Mine Grunde vil jeg gemme til en anden Gang.

Jeg vil nu efterhaanden røre op i Østeramtet for at skaffe Penge. Det har imidlertid ingen Nød. Wegener har gjort Status for drøi.

Mod har jeg i fuldt Maal og kan gjerne meddele Dem en lille Portion, hvis De mangler Noget. Saalænge jeg er rask, skal vi nok holde Kludene sammen. De andre Vrøvlere regner jeg ikke Noget paa.

De har vel ikke Spor paa en Forstander til Høiskolen? Jeg har sat Ploug og nogle Flere dygtig i Bevægelse i denne Anledning. Jeg vil tale med Personen, inden den antages. Skriv mig til, naar De troer at kunne øine Een.

Tillisch troer jeg dog, er os troe.

Deres

Lev vel!

L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 50–51.

1 Den kgl. resolution af 1845 10/1.

se: Skau Kbh, s. 268.

2 Overbragt Tillisch ved Marckmann, 3 Mødet blev 1845 10/2, og der ud-

nævntes bl. a. en komité til at udarbejde en protest imod den såkaldte

»Verwahrungsact«, se: Skau Kbh, s. 87.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1845 30/1.

Gode Professor!

Sommersted, d. 30te Jan. 45.

Deres Brev af 25de Jan.¹ modtog jeg i Mandags tilligemed et til W[egener], som jeg Dagen efter overleverede i hans egen Haand. Jeg var naturligviis nysgjerrig efter at see eller høre Indholdet, da De i Deres Brev til mig henviser mig til Wegener, hvem De har meddeelt Indholdet af »det vigtige Brev fra Clausen«.

Men jeg fik ikke et Ord at høre, uagtet jeg sagde W[egener], at *De havde henviist mig til ham*. Han fortalte mig blot, hvad jeg vidste, at De vilde tage til Rødding. Ligeledes er det gaaet med Amtmandens og Provstens Svar til Dem, hvilket jeg heller ikke har seet. Som Følge heraf beder jeg mig fritaget for Efterretninger fra den Kant.

Det er imidlertid ikke første Gang, at han har behandlet mig diplomatisk. Endnu har jeg det første Brev tilgode, som han har faaet fra forskjellige Kanter uden at have viist mig nogetsomhelst, og jeg tør vel neppe tvivle paa, at *saare Meget* kunde have været gavnligt for mig at vide eller, rettere sagt, for *Sagen*. Jeg bemærker kun alt for godt, at han vil *bruge mig* og anseer det for unødvendigt at indvie mig i Noget, ja, jeg troer endog, at han vil *bruge Dem* med, NB hvis han kunde. Idetmindste har jeg aldrig seet et Menneske saa glad, som dengang jeg havde faaet Deres forrige Brev angaaende Pengeindsamling til Høiskolen, hvilket jeg lod ham læse, og han broutede af, at nu havde han naaet sin Hensigt med at indsende Status til Comiteen, nu havde han faaet Bevægelse fremkaldt o.s.v.

Jeg bebreidede ham, at han ikke havde meddeelt *mig* Status, da jeg dog var den eneste, der kunde og vilde gjøre Noget, og at det ikke var Ret saaledes at skaffe *Dem* Ærgrelse paa Halsen, saalænge det kunde undgaaes, og jeg gjorde ham opmærksom paa, at han havde *overdreven* Regningen m. m. Dette loe han kun ad, men – han vidste ikke, hvad der foregik i mit Indre! Stakkels W[egener]! Han kjender ikke mine Følelser og veed ikke, hvor haardt jeg bliver *saaret* derved! Han bedømmer mig som en vistnok meget brugbar Mand, men ogsaa *kun som brugbar* og veed ikke, at min Stolthed ikke er af den Beskaffenhed som de fleste Menneskers. Jeg var overbeviist om, det næsten har været en grændseløs Ærgrelse eller Bedrøvelse, der drev Dem til at skrive et *saadant Brev* som Deres forrige Skrivelse

til mig, thi der skal sandelig Meget til, naar en Mand af og med *Deres Karakter* skal komme i Lidenskab.

Jeg var meget vred paa W[egener] for denne hele Historie, men jeg har ved idelig Prøvelse lært en af de sværeste Kunster, den nemlig, at *beherske mig selv*. Jeg var derfor livlig og underholdende som sædvanlig, thi jeg vilde *selv* bære Byrden, jeg vilde prøve min Karakterstyrke og vise Alle et venligt og roligt Aasyn, medens mit Hjerte knugedes af en bitter smertelig Følelse. Han blev heller ikke videre klog paa mig, thi det kunde ikke hjælpe mig Noget at lade Galden løbe over, naar det ingen Nytte kunde gjøre, og overhoved lader jeg aldrig Nogen mærke min mørke Stemning, der desværre saa ofte pinner mit Indvortes, da dette aldrig fører til Noget og kun nedværdiger mig selv, thi en *Mand bør beherske sine Følelser*.

De, kjære Professor! er den Eneste, som jeg stundom raser ud til, fordi jeg veed, De bedst kan taale det, og dog gjør jeg det kun nødigt, thi jeg har en afgjort Modbydelighed for at bedrøve Nogen og gjør det aldrig, undtagen naar *Sagen* kræver det, eller naar jeg selv behøver Lindring, og i dette sidste Tilfælde maae De jo altid undgælde, da jeg i Virkeligheden ingen Anden har Tillid til.

Forresten staaer det godt til i Rødding, og Eleverne gjøre gode Fremskridt. Müller udfylder sin Plads særdeles godt, og de gjøre begge deres Bedste.

I Tirsdags vare Hans Nissen, O. Schroeter, Borgeren J. A. Schmidt og jeg i Rødding for at lægge en nye Plan. Vi vilde nemlig have en Bygning opført, der kan rumme 30 Elever samt Fægtesal, Spisesal, Værelse til Oekonomen med Folk o.s.v. Høiskolen vil gaae overstyr, hvis det ikke skeer, thi for det Første forlanger alle Forældre det eenstemmig, da de ellers ikke ville sende deres Sønner derhen, da det baaede bliver for dyrt, og de tillige blive moralsk fordærvede – Kortspil tager allerede overhaand –, og for det Andet kan Høiskolen derved tilsikkre sig en aarlig Indtægt af 1200 Rdlr., hvormed der kan udrettes Meget. Endelig synes det ogsaa nødvendigt, naar der kommer en Agronom, for at de kan være ved Haanden i Morgentimerne ligesom ogsaa ved Underviisningen i Havevæsen.

Pengene til at bygge for reises ved Aktier, hver paa 25 rd. – omtrent 100 – hvoraf de 2000 rd. formenes at ville medgaae til Bygningen, de 500 til Meubleringen. For nu at give et Slags Sikkerhed for Pengene kunde de nyde samme Prioritetsret som de 5000 Rbdl., vi fik i Kjbhvn., og staae uopsagte i 5 Aar og tillige rentefri. Actionæ-

terne burde have Fortrinsret for deres Sønner, og maaskee tvende Actier kunde indløses aarlig, idet et Par Elever kunde fortære dem ved deres Ophold paa Skolen, hvorved det blev en Lokkemad for dem, der have Actier, til at sende deres Sønner derhen. Lodtrækning bør afgjøre, hvilke Actier der først skulde indløses paa den anførte Maade. Dette er Grundideen i vor Plan, hvormed jeg endnu har det bag Øret, at vi kunde overbevise Kjbhvrerne om, at vi ogsaa selv kan gjøre Offre. Jeg haaber nok, at vi kan faae Actierne tegnede, en Plan vil blive udarbejdet, og der vil vorde opfordret til Actietegning ved den Generalforsamling, som afholdes den 10de Fbr.

Glem ikke *itide* at sende mig en Skaaltale, thi jeg maa udbringe K[ongen]s Skaal².

Jeg har anmodet Koch om at sende Dem en Afskrift af den Kongl. Resolution om Foreningens Frigivelse. Til Prof. Nachtegall ønsker jeg, at De vilde skrive, thi han er meget forfængelig og kunde maaskee have godt af et Brev fra Dem.

Comiteen i Kjbhvn.³ maae nu drives til at indvillige i, at Actiesummen faaer lige Prioritet med de af den betalte 5000 Rbdlr., hvilken Bedrift jeg har paataget mig at udføre, men da det let kan hændes, at vi ikke kan faae Penge nok indsamlede til Maidag for at kunne præstere Præstanda, saa skal det ogsaa forsøges, om vi kunne endnu engang udpille nogen Hjælp. Da jeg har modtaget 100 Specier, saa haaber jeg at kunne holde saa godt Huus, at jeg kan overkomme at gjøre en Reise til Kjbhvn. i næste Maaned⁴ for at bringe alt dette i Orden. Hvis man nu tillige kunde faae Spor paa en Mand, som kunde bruges til Forstander – thi jeg bilder mig naturligviis ind, at selv om De kommer, saa skulle vi desuagtet have en Forstander⁵ –, saa kunde jeg tillige prøve »Hjerte og Nyrrer« paa denne og navnlig undersøge, om han kan vinde Bønderne, hvilket er af væsentlig Vigtighed.

Om min Rundreises Udfald kan jeg ikke sige noget endnu, thi Bevægelsens Resultat i Vesteramtet veed jeg endnu ikke, og i Østeramtet har jeg kun gjort en Reise, der ikke var lønnende, fordi jeg deels ikke traf Folk hjemme, deels var Veiret saa daarligt, at jeg ikke rigtig kunde komme omkring, og deels blev min Hest slaaet i en Gjæstestald, saa den ikke kunde taale at løbe. Men[...]⁶ har jeg ikke opgivet, saamegetmere, som vi nu faae Hjælp i den Sl[esvigiske] Forening.

Jeg kan slet ikke indsee, at det kan gaae an, at De boer i Rødding, 1) fordi der paa Gaarden ingen ordentlig Plads forefindes for en Fa-

milie som Deres, 2) fordi det er et alt for stort Offer, De maae bringe Sagen, og det er tillige et Spørgsmaal, om »Privatmanden i Rødding« formaaer saa meget som »Professoren i Kiel«, 3) for Deres Kones Skyld. Vel veed jeg og har i de faae Øieblikke, jeg har talt med hende, faaet bestyrket den Overbeviisning, at hun i Karakterstyrke overgaaer de Fleste af hendes Kjøen, og endskjøndt hendes Ansigt vidner om, at hun i Bestemthed staaer høiere end de fleste Mænd, ja maaskee endog overgaaer Dem selv, saa maatte hun dog være et Vidunder af en Qvinde, naar hun vilde finde sig tilfreds med en saadan Forandring. Havde der endda været en Bygning, som nogenlunde kunde erstatte Dem Deres smukke Bopæl i Kiel; men denne har vi jo ikke, og desuden at boe saa langt fra Kjøbstad vilde opvise mangt et Savn, som De nu ikke kjender.

Ja, vilde De boe i Haderslev, det var en anden Sag. Der vilde da ogsaa findes en eller anden Familie, som De kunde omgaaes, thi endskjøndt De og Deres Kone ere kloge nok til at indsee, at den bedste Lykke skal man søge i den huuslige Kred, saa er det Andet derfor ikke at foragte.

Jeg vilde naturligviis hellere end gjerne have Dem herved og seer ogsaa meget godt, at Høiskolen vilde vinde derved, men jeg vil ikke, at De skal offere Deres og især Deres Families Tilfredshed, naar ikke den jernhaarde Nødvendighed fordrer det. Derimod vilde jeg i ethvert Tilfælde bede Dem om at blive nogle Uger paa Høiskolen for at opdrage den nye Forstander.

Her har De nu min Mening, kjære Hr. Professor! De maae nu selv veie mine Grunde og see, om de ere stærke nok til at bringe Dem fra Deres desperate Forehavende. Hvis ikke, saa kom i Guds Navn. Jeg skal gjøre Alt, hvad der staaer i min Magt for at gjøre Dem Opholdet behageligt. Jeg har havt i Sinde at skrive til Deres Kone om dette Anliggende, men dette var maaskee uklogt, derfor lod jeg være.

Deres hengivne

L. P. Skau.

Offentlige Erklæringer skal jeg nok vogte mig for at afgive. Koch pressede mig til at give den sidste, og det var da ogsaa nødvendigt.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 51–52.

1 Ikke fundet.

2 Til talen i den Slesvigske Forening
1845 10/2.

3 »Syvstjernen«.

4 Skau opholdt sig i Kbh. omkring 1.
marts 1845, se: Skau til Flor 1845
2/3–3/3.

5 Smlgn.: Flor til Jonas Collin 1845 25/1: »Jeg vil ikke overtage Høiskolens Forstanderskab, men jeg agter dog deels, om fornødent gjøres, selv at udfylde det Hul, som Wegeners Bortgang kunde foraarsage, inden hans Eftermand, ved hvis Valg vi

nødig ville overile os, kan træde til, deels som Anstaltens Overbestyrer umiddelbart at lede det Hele, til det er kommet i en fast og sikker Gang« (KB. Collinske Brevsamling; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 62).
6 Brevet itu.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1845 8/2.

Kjære Ven!

Kiel, 8. Febr. 1845.

Jeg havde igaar Brev fra C[on]f[erents]r[aad] Collin¹, som siger, »at Landh[uusholdnings-] Selsk[abet] har besluttet at ville i 3 Aar udbetale aarlig en Sum af 200 Rbdr. til Højsk[olen] i Rødding. Meddelelsen herom vil snarest blive os officielt tilstillet. Tillige vil Skolen kunne vente adskillige Redskaber: Plove, Extirpatorer og des-[ige]«.

Naar vi saa skaffe Krarup, som han anseer for meget flink, Bolig og Brændsel, saa tænker han, vi kan faae ham til Mai.

Jeg underretter Dem herom, da denne væsentlige Understøttelse ligesom Kongens Gymnastik-Apparat og Fin[ants]-Deput[ationen]s Globus tilhobe vidne om, at ikke allene »Comiteen i Kbhvn.«, men ogsaa de »offentlige Autoriteter« gjerne vil komme vor Højskole til Hjælp, naar de sl[esvigske] Bønder selv vil gjøre Noget for den. Men naar dette ikke skeer, saa vil og kan Comiteen ikke holde den oppe, og Autoriteterne tør ikke, da »Højskolen saa paatvinges Slesvigerne af de Danske i Kongeriget«.

Benyt dette ved Festen² for at faae den paatænkte Actie-Anstalt i Stand.

God Lykke og god Fornøjelse.

Hengivenst
Flor³.

KB. NKS 1727.

1 KB. NKS 1766.

2 I den Slesvigske Forening 1845 10/2.

3 Efter at undersøgelsen mod den Slesvigske Forening var blevet afblæst,

findes der atter breve fra Flor i Laurids Skaus brevarkiv (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1845] 2/3–3/3.

Kjære Hr. Professor!

Kjhbvn., den 2den Marts.

Endelig er jeg da ankommen til Hovedstaden, og skjøndt Postbefordringen er saa uendelig vanskelig, saa jeg neppe kan vente, at dette

Brev vil komme i Deres Hænder saa tidlig, at det kan gjøre den Nytte som ellers, saa vil jeg dog lade høre fra mig.

Da jeg kom til Odense, hørte jeg, at tvende Poster laae paa Sprogøe og een i Korsøer, og at det var vanskeligt at komme over, hvorfor jeg besluttede at blive en Dag over for om muligt at gjøre noget Gavn.

Jeg skrev et Brev til Kronprindsen og forlangte Penge til Maidag. Prindsen var nemlig paa Landet. Justitsraad Lunding læste Brevet og sagde: »Dette Brev er skreven saaledes, at selv Oxholm kan taale at see det«. Paa Hjemveien skal jeg blive en Dag i Odense for at faae mundtlig Svar eller ogsaa Penge.

Jeg var til Middag hos Abrahamson, som er en dygtig Mand og vor Sag hengiven. Frøken Abrahamson ophidsede jeg og fik hende til at love, at hun vilde prøve paa at organisere en Dame-Hjælpeforening. Abrahamson er forresten en ægte Hofmand, men han kan *bruges*, og jeg skal ikke forsømme Noget.

Om Aftenen – Onsdag Aften – da Deligencen kom, var jeg i Selskab hos Auditeur Crone, som jeg anseer for en af vore solideste Venner. Jeg bestræber mig for i Armeen at uddanne et *Parti* for den slesv[igske] Sag, og det lykkes i Almindelighed godt. Istedetfor at reise med Deligencen til Nyborg, blev jeg i Selskabet, da Kjøbmand og Grosserer Muus og isærdeleshed Damerne paa ingen Maade vilde miste mig, og da Muus tilbød at lade sin Viernervogn kjøre mig til Nyborg, saa at jeg kunde være der ligesaa tidlig, som Iisbaadene gik ud, saa lod jeg mig overtale, men mistede derover min Søvn, thi Selskabet skiltes først ad Kl. 1, og jeg maatte altsaa strax i Vognen for at komme tidlig nok til Nyborg.

Vi kom temmelig hurtigt til Sprogøe, hvor vi bleve liggende og lurede efter Aabning i Drivisen. Det var rædsomt at see disse huushøie Iismasser med rivende Fart fare igjennem Søen, og uagtet vi flere Gange prøvede paa at arbeide os igjennem, saa lykkedes det dog ikke, men vi maatte smukt tage tiltakke med Sprogøe Natten over, hvor vi logerede godt, men forfærdeligt dyrt. Vi leed meget, og skjøndt vore Kapper vare saa stive af Iis, at de kunde staae ganske alene, saa fortryder jeg det dog ikke, thi det gav Stof til [de] sjeldneste Betragtninger. Paa Torsdag slap vi endelig over, efter at vi havde lidt overordentlig meget, og kom om Natten til Kjbhvn.

Jeg fik ikke synderligt udrettet den første Dag, men talte blot med Clausen en halv Time. Han syntes, at min Toast for Kongen¹ var alt for royalistisk, Ploug derimod syntes veltilfreds med den.

Idag har jeg været hos Tillisch, som var meget artig. Jeg kom ved Samtalen med ham til den Overbeviisning, at Regjeringen veed hverken ud eller ind, og at det endog gik saa vidt, at den tvivlede om, at Arvefølgen i Slesvig var den samme som i Kongeriget. Jeg anvendte al min Kraft for at overbevise Tillisch om, at Slesvig stod under samme Forhold som Kongeriget, og at Slesvig er *souveraint*, og at den hertugelige Deel blot blev indcorporeret i den Kongl. Deel af Slesvig, er jo blot juridisk Spidsfindighed, thi vel veed jeg, at Rigsraadet, som repræsenterede Staten, 1658 tilstod Kongen og Hertugen og deres mandlige Arvinger Souverainitet over hver sin Deel, men jeg veed ogsaa, at Kongen blev Ihændehaver af Rigsraadets Magt og Rettigheder ved Enevoldsregjeringens Indførelse, og som Følge deraf har han ogsaa Magt og Ret til at erklære den Kongl. Deel af Slesvig som hørende til den danske Krone og det ved samme Autoritet som den, hvormed Rigsraadet afhændede samme. Døer Kongen, uden at der er given nogen Deklaration, saa hjemfalder den Kongl. Deel af Slesvig til Danmarks ny Konge som Ihændehaver af Rigsraadets Rettighed, ei at tale om, at Slesvigs Repræsentanter, de daværende Stænder, Adel og Prælater, 1721 overgave Slesvig til den danske Krone. Vi talte om mange andre Ting, og endelig bad han mig at komme igjen Dagen efter.

Den 3. Marts.

Jeg kom idag atter til Tillisch, som sagde mig, at jeg imorgen skulde have en privat Audients hos Kongen. Derfra gik jeg til Monrad², som meddelte mig den hemmelige Efterretning, at Borgerrepræsentanterne vilde gaae til Kongen og forlange en Erklæring angaaende Arvefølgen i Slesvig. Vi aftalte nu en Operationsplan, hvorefter jeg skulde imorgen ligeud sige Kongen, at vi ville give ham Leilighed til at udtale sig om Slesvig, naar han vilde love mig et ganske utvetydigt Svar, der maatte gaae ud paa, at Slesvig evig skulde være og blive en uadskillelig Deel af Danmark, og at Kongen vilde tage kraftige Forholdsregler for at standse Alt, hvad der gik ud paa det Modsatte.

Hvis han ikke vil love dette, saa erklærer jeg reentud, at vi ville ikke sende Kongen Noget, men udstæde en Proklamation til Folket, hvori vi erklærer, at den eneste Vei til at rive Slesvig fra Danmark gaaer over vore døde Legemer, og at jeg vil være den Første, som med væbnet Haand vil forsvare Forbindelsen med Danmark, selv om jeg skulde staae alene.

Hvis han derpaa lover at give et tilfredsstillende Svar, saa skriver

jeg med næste Post til [Peter Hiort] Lorenzen og desuden ogsaa til Dem og overhoved, hvorledes der bør gaaes frem.

Det er umuligt, at jeg kan komme hjem til Forsamlingen³, thi jeg har kun talt en Times Tid med Clausen og lidet eller intet med de Andre. Dertil kommer, at Overfarten er saa slet, og at det ofte endog er livsfarligt at komme over.

Posten bier, men imorgen skal jeg skrive mere. Lev vel!

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

1 Ved den Slesvigske Forenings møde 1845 10/2, refereret i »Dannevirke« 1845 12/2.

2 Skau stod på denne tid i nøje forbindelse med D. G. Monrad, som han lod gennemse et brev til Tillisch, der returneredes af Monrad 1845 5/2. – Monrad var ogsaa blevet bedt om at tale Skaus sag for H. N. Clausen, se: Monrad til Skau 1845 5/2: »Jeg kan ikke andet end yttre den Formod-

ning, at De i et Brev til Komitéen bør angive Maximum og Minimum af den Sum, som vil være fornøden, for at den af os alle ønskede Forøgelse af Deres Eiendom kan finde Sted« (KB. NKS 1727).

3 Generalforsamlingen i den Slesvigske Forening 1845 10/3, hvor både formanden Hans Nissen og sekretæren Laurids Skau var forhindret i at møde.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1845] 4/3.

Gode Hr. Professor!

Kjbhvn., den 4de Marts.

I dette Øieblik kommer jeg fra Kongen. Tænk engang! Han ønskede, at Protesten blev forvandlet til en Takadresse! Jeg havde Møie med at sige og overtøye ham om, hvad vi egentlig vilde. Omsider blev han dog klog paa det, og nu trak jeg løs med mine bestemte Andragender omtrent paa følgende Maade: »Vil Deres Majestæt, naar vi gjør et underdanigst Andragende desangaaende, bygget paa stærke Grunde, give den offentlige Erklæring, at Slesvig *er og skal bestandig blive en uadskillelig Deel af det danske Rige*, og at De vil gjøre Alt, hvad De af Kongl. Magtfuldkommenhed kan gjøre for at haandhæve Erklæringen?«

Hertil svarede han, at han vanskelig kunde give et slikt Svar til enkelte Corporationer, men at han vilde tale paa een Gang til »mit hele Folk«. Jeg anførte, at det blot ikke maatte blive saa tvetydigt som det sidste »Kongl. Ord«. Nu erklærede jeg ham, at vi, hvis han ikke gav den forlangte Erklæring, vilde udstæde en Proklamation til hele Verden, hvori vi vilde erklære, at vi stedse vilde forblive sam-

men med Danmark, og at enhver Kronprætendent, som vilde tillade sig at gjøre Fordring paa Slesvig, kun skulde finde Vei til Regjeringen over vore døde Legemer. Dette Sprog forfærdede naturligviis den udmarvede Mand, og han bad nu om, at vi skulde komme med et Andragende, men vi maatte blot ikke skjælde vore Landsmænd ud. Her-til svarede jeg, at vi nok skulde være maadeholdne, men Deres Majestæt maa endelig snart give den forlangte Erklæring, thi ellers er jeg bange for, at Folket skulde falde paa at skjælde Regjeringen ud.

Jeg pinnede ham hele Tiden med at tale i det bestemteste Sprog og med den rædsomme Alvor og skarpe Blik, som Naturen har lagt i mit Ansigt. Han prøvede paa at formilde mig ved at overvælde mig med væmmelig Smiger og roste min Tale som et Mesterværk, men jeg blev stedse ved i den skarpe, alvorlige og bestemte Tone, der maa have stukket besynderlig af ved Siden af den afsnirklede, sleske Hoftone og smidige Smigersprog, som man er vant til. Jeg troer, Kongen er bange for den personificerede Kraft.

Han bad mig nu skrive iaften og drage Omsorg for, at der kom et Andragende i Form af en Adresse¹.

Vil De nu sørge for dette og tillige sige ham nogle smukke Ting for dog at læge lidt paa det Saar, som Andragendets øvrige Indhold vil foraarsage. Jeg sagde ham mange drøie Ting, deals om Præsteembedernes Besættelse, deals om Kochs og Kastrups Ansøgninger om Trykkeri og Avertissementsret o.s.v.

Hos Collin har jeg endnu ikke været og har heller ikke endnu talt betydeligt med Clausen. Imorgen skal jeg til Collin. Agronomen Krarups Broder har jeg talt med, og der vil ikke være noget iveien fra dennes Side.

Farvel for idag!

Deres
L. P. Skau.

Velbaarne Hr. Professor Flor i Kiel.

KB. NKS 1766; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 61–62.

1 Den Slesvigske Forenings protest af 1845 10/3 imod den slesvig-holstenske »Verwahrungsact«, offentliggjort i »Dannevirke« 1845 2/4.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1845 11/3].

Gode Hr. Professor!

Kjhbvn., Tirsdag Middag.

Af et Brev fra [Peter Hiort] Lorenzen, som jeg i dette Øieblik modtog, seer jeg til min store Glæde, at De kommer til Generalforsamlingen eller rettere sagt, har været der.

Uagtet jeg nu har sagt Lorenzen Beskeed paa det Vigtigste, idet han har modtaget uforseglede Breve deels til Dem, deels til H[ans] Nissen, saa frygter jeg dog, at jeg ikke har været tydelig nok, og desuden gives der Eet og Andet, som jeg endnu ikke har skrevet om, og da jeg haaber, at dette Brev vil finde Dem i Had[erslev], saa iler jeg med at nedskrive følgende Linier:

Hvad jeg i Brevet til H[ans] Nissen¹ har antydet, at jeg var forbauset over det, jeg havde sagt til Kongen, bliver ved nærmere Eftertanke mere og mere Sandhed, thi uagtet jeg ofte har pint ham med mine Samtaler, saa har jeg dog aldrig saaledes tiltrukket ham som dennegang.

Da jeg talte med ham om Deklarationen og paa det alvorligste sagde ham, at vi ikke saaledes vilde være Narre som hidtil, idet vi havde petitioneret uden Nytte, og at vi kun under den Forudsætning, at han lovede os et *utvetydigt* Svar, om vi skulde i Fremtiden være Hovedet af Danmark eller Halen af Tydskland, vilde indsende et Andragende. I modsat Fald vilde vi udstæde en Proklamation, hvori vi vilde erklære for hele Verden, at vi er og *vil bestandig blive en uadskillelig Deel af det danske Rige*, og at Veien for andre Kronprædenter til Regimentet i Slesvig kun gik over vore *døde Legemer* – da jeg talte med ham om dette og brugte disse Yttringer, rystede han over hele Legemet som et Espeløv, medens Tillisch sad bagved i den største Forbauselse, saa at han idag sagde til mig, at han havde hørt Meget i sit Liv, men Mage til Alvor og Strengthed lige over for en Konge havde han aldrig seet eller hørt.

Kongen erklærede, at han vilde give en Deklaration² og tale til *hele sit Folk* paa een Gang, men han bad mig med foldede Hænder om at skrive endnu *samme Aften* til Slesvig og faae dem til at komme med et Andragende³, men for Himlens Skyld ingen Proklamation, hvortil jeg gjensvarede: »Ja, vil Deres Maj[estæt] give et utvetydigt Svar og ikke saaledes som det sidste Kongl. Ord!« hvorpaa han sagde Ja.

Blandt alle andre Ting, som vi talte om, var Præsteembedernes Besættelse det interessanteste. Han pralede af, at den ny Præst i Hammelef var en ærlig dansk Mand, men jeg overbeviste ham snart til hans store Forbauselse om det Modsatte, hvorpaa jeg talte omtrent saaledes: »Istedetfor at Deres Maj[estæt] burde ansætte kraftige danske Mænd, der kunde hjælpe mig og mine Venner at styre de raae Masser og stærke Naturkræfter, der røre sig i Slesvig, og forebygge,

at de ikke skeie ud, ansætter De enten SI[esvig-]Holsteinere eller i bedste Tilfælde nogle jammerlige passive Mennesker, der ikke hjælpe os Noget. Deres Maj[estæt] overlader Arbeidet til mig alene og synes at have en Tillid til mig, som jeg ingenlunde kan gjøre Fyldest for, og Følgen vil heraf blive, at de raae Masser omsider ville skeie ud, naar jeg ikke længer kan styre dem. De ville efterspore Slesvig-Holsteinismen – slaas med dem saalænge, til de mærke, at al deres Umage ikke hjælper dem, og naar de gjøre den Erfaring, saa ville de søge efter Grundene hertil, og jeg frygter da meget for, at de ville komme til at standse ved Regjeringen. Thi kan man end ikke bevise, at Regjeringen har fremkaldt Slesv[ig-]Holsteinismen, saa er det idetmindste klart for Alle, at den har styrket og opretholdt den, og naar denne ulykkelige Tid kommer, da vil Vedkommende komme til at sande det gamle Ordsprog: Hvo der ikke vil høre, maae føle!«

Denne Salve havde nær styrtet ham til Jorden, og han turde ikke see mig lige i Ansigtet, som da heller ikke var Spøg. Idetmindste sagde Tillisch, at han aldrig havde seet et mere rædsomt og gjennemboerende Blik og en frygteligere Alvor, baade i Ansigt og Stemme, som han saae i mit.

Istedetfor at jage mig paa Døren, som enhver anden ægte Mand vilde have gjort, kom han med et mat Forsvar og søgte derpaa at afvæbne mig med væmmelig Smiger for min sidste Tale.

Jeg fik derved Leilighed til at sige ham, at Ideen: Konge og Bonde som Allierede, kun kunde være tænkelig, naar Kongen bestandig paa det stærkeste *beskyttede* og *begunstigede* Bonden. Tillige tilføiede jeg, at naar jeg havde sagt, at Embedsaristokraterne *kan* tilliste sig Kongemagten og Kongekraften, saa havde jeg i Virkeligheden meent, at de allerede *havde* gjort det, fordi vi ikke mærkede til Kongen ovre hos os, men derimod fornåm Despotiet af Hundrede smaae Tyranner, som jeg bad Majestæten at tugte ved at vriste Magten fra de Andre og *tage den selv* o.s.v.

Jeg har senere faaet at vide, at Deklarationen nu er færdig, men min Hjemmelsmand, som er fuldstændig paalidelig, har jeg givet høitidelig Forsikkring om Taushed med Navnet. I samme Time, som jeg var gaaet fra K[ongen], blev der skreven til Stemmann⁴, at han strax skulde komme til K[ongen] med Deklarationen, om hvilken der i Statsraadet blev de frygteligste Diskussioner, men Enden blev, at [Reventlow-]Criminil kom til at staae ene.

Ifølge Aftale med Tillisch skal nu Foreningens Andragende kom-

me ind, for at K[ongen] under vor Kaabe kan komme frem med Deklaration[en].

Tillisch maatte jeg love, at jeg vilde formaae Borgerrepræsentanterne her i Kjbhvn. til at tilbageholde deres Adresse⁵, indtil vores havde gjort sin Virkning, om ikke for andet saa dog for, at vi kan faae Æren for at have fremkaldt det vigtige Skridt. Saavidt jeg kan forstaae, er der skjelnet mellem Slesvig og Holsteen. Lauenborgerne have allerede faaet Svar paa deres afsindige Adresse.

Clausen er sjæleglad over mine Bedrifter her i Byen og vil paa ingen Maade tillade mig at reise, inden Andragendet fra Slesvig er kommen. Det samme siger Tillisch og tilføier, at det let er muligt, at min Tordenstemme endnu engang er nødvendig paa Amalienborg.

Jeg har Haab om af hemmelige Kilder at faae nogle hundrede Specier til Høiskolen til næste Maidag. Jeg støvrer uafsladelig omkring og er heldig nok til at gjøre den Idee gjældende, at vor Høiskole skal blive Danmarks andet Jomsborg, selv hos Aristokraterne.

Det er vanskeligt at finde en Forstander til Høiskolen. Imidlertid ere Alle enige med mig i, at Capellan Helveg, som holdt sin smukke Tale i Studenterforeningen den 13. Jan., er den Bedste. Jeg ynder ham godt, og Ploug er i dette Øieblik hos ham for at føle ham paa Gummerne⁶.

Hvis De har Tid og er i Haderslev, naar dette Brev kommer, kan De sagtens tjene mig i at skrive nogle Linier til min Fader og overbevise ham om Nødvendigheden af, at jeg bliver her i Byen saalænge, thi han vil snarere troe den gamle og kloge Professor end den unge Søn.

Postbudet bier, og jer er altsaa nødt til at standse. Imidlertid haaber jeg, at de foranførte Beretninger i flere Henseender vil tilfredsstille Dem.

Stedse Deres
L. P. Skau.

S. T. Hr. Professor Flor.

KB. NKS 1766; trykt: *Da Sjy vaag VIII*, s. 62–65.

1 Ikke fundet.

2 Det blev til det Åbne Brev af 1846 8/7.

3 Ved mødet i den Slesvigske Forening 1845 10/3 vedtoges en protest imod den holstenske Stænderforsamlings

såkalde »Verwahrungsact« af 1844 20/12. Den blev senere udsendt på tryk af den »Slesvigske Hjelpeforening« (»Syvstjernen«).

4 Allerede på den tid drøftedes udstedelsen af en regeringserklæring om

det danske monarkis samhörighed. Der var imidlertid ikke blot indenrigspolitiske hensyn at tage, ogsaa udlandet maa kontaktes, især Rusland på grund af dets forhold til Holsten-Gottorp i 1700-årene.

5 Borgerrepræsentationens adresse til

Kongen blev afleveret 1845 10/4, trykt: »Fædrelandet« 1845 10/4 og »Dannevirke« 1845 16/4.

6 Det viste sig, at Flor til at begynde med tog afstand fra tanken om at ansætte Helweg i Rødding, se: Skau Kbh, s. 570.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1845 11/3.

Kjære Ven!

Haderslev, 11. Marts 1845.

Min Angst for Udfaldet af den vigtige Generalfors[amling] igaar bragte mig hertil, hvor jeg i Selskab med A. Christiansen fra Fl[ensborg] ankom igaar Morges Kl. 7^{1/2}.

Det var godt, at jeg var her, ellers maa Gud vide, hvorledes det var gaaet¹. Deres Breve til mig laae her, da jeg til [Peter Hiort] Lor[enzen] havde ladet Ord falde om min sandsynlige Ankomst.

Nu gik Alt godt. Den af mig opsatte Protest² blev *eenstemmig* antaget og fandt stort Bifald; den af Grev *Lüttichau* derimod faldt ligesaa *eenstemmig* igjennem, uagtet han stred for den som en Løve. Imidlertid vandt jeg dog siden atter hans Godhed³. Videre blev besluttet, at en Privatskriv[else] fra Foren[ingen]s Formand til Kongen skulde ledsage en Afskrift af Protesten, som sendes K[ongen] og paa Torsdag vil afgaae fra Flensborg. Af denne Privatskr[ivelse] følger hermed en Afskrift.

Fremdeles besluttedes paa Gen[eral]fors[amlingen], at Foreningen skulde indgive en Petition til K[ongen] ang[aaende] Jernbanevæsenet i Slesvig til Understøtt[else] af Flensborgs Anskuelse, og jeg paatog mig at forfatte en saadan Pet[ition], som H[ans] Nissen skulde underskrive og til sin Tid afsende⁴. Om en Time rejser jeg herfra og bliver hele Dagen imorgen i Flensborg.

Det er ikke fornødent, at De overrækker K[ongen] Protesten; tvertimod beder jeg Dem om at komme her hjem, saa snart som muligt⁵. Dette mit Ønske støtter jeg paa særdeles *gyldige* Grunde, som jeg ej her kan udvikle. Derimod beder jeg Dem om i en Afskedsaudients hos K[ongen] eller Tillisch at frembære vedlagte Ansøgning om Wegeners forlængede Ophold, efter at De har sat Deres Navn derunder bag efter mit, omtr[ent] saaledes: »Laurids Skau, Medlem af Dir[ectionen] (for Tiden i Kbhvn)«. W[egener] var her igaar og fortalte, at han havde faaet Ordre af Loll[and]s Bisp at komme

strax, og bad mig derfor øiebl[ikkelig] indsende denne gamle Ans[øgning], som han tidligere havde anset for overflødig. Videre skal De sige K[ongen] eller T[illisch], at Protesten (som, naar jeg selv skal sige det, bliver et lille historisk Mesterstykke) bliver indsendt. Da jeg ikke kjender T[illisch] personlig, saa sender jeg den til Adler, hvilket De ogsaa kan sige til K[ongen] eller T[illisch]. Prot[esten] er naturligvis uden Grovheder, men indvortes lærd og i *allerhøieste Grad* hist[orisk] sikker og nøiagtig (ogsaa Prof. P[aulsen] vil indestaae for dens hist[oriske] Paalidelighed) og udvortes bestemt og simpel.

Er De i Kbhvn., hvilket jeg dog ikke ønsker (hvem veed, hvorlænge Prot[esten] kan være underveis), saa gaaer De til Adler og forlanger Prot[esten] til Overtækkelse, hvilket jeg skal tilskrive A[dler]. Iøvrigt skriver jeg med det Første til Prof. Clausen baade om Prot[esten] og andre Ting.

Hils nu venligst alle troe Venner. Vi faae nu see, hvortil alt Dette fører. Naar De kan skrive, hører jeg nok fra Dem.

Deres hengivne
Flor.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 65–67.

1 Både formanden Hans Nissen og sekretæren Laurids Skau savnedes ved generalforsamlingen i den Slesvigske Forening 1845 10/3.

2 Se: Skau til Flor 1845 11/3, note 3.

3 Ved generalforsamlingen i den Sles-

vigske Forening 1846 27/7 kom det derimod til et brud mellem Flor og grev Lüttichau.

4 Trykt: »Dannevirke« 1845 19/4.

5 Se: Flor til Skau 1845 28/3.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1845] 14/3.

Kjære Professor!

Kjhbvn., d. 14de Marts – Fredag.

I dette Øieblik kommer jeg fra Helveg. Allerførst vil jeg sige Dem hans Adresse: Cand. theol. F. Helveg, Vimmelskafte No. 13, 3die Sal.

Ploug var hos ham igaar¹ og bragte mig den Efterretning, at han var villig til at modtage Forstanderposten i Wegeners Sted, men at han bad om en Samtale med mig og tillige Efterretning snarest muligt, da han havde søgt et Præstekald, hvilken Ansøgning han jo maatte tage tilbage, da han frygtede for, at Kongen ellers netop gav ham dette Kald, ligesom ogsaa den korte Tid bød at stræbe med Beslutningen, for at han kunde deels forberede sig, deels forsyne sig med

det Fornødne. Han anbefales af Clausen, Ploug, Schurmann (Wege-
ners Ven), kort sagt af Alle.

Jeg har nu lovet ham uopholdelig at skrive til Dem, for at De med omgaaende Post kan sende ham Papirer, Oplysninger o.s.v. og overhoved sætte ham lidt ind i Sagerne, hvis De nemlig vil have ham. Imodsat Fald skal han jo have Afskeed.

Han er forlovet og har isinde til næste Vinter at gifte sig, hvilket Ploug mener er godt. Helveg vil nu gaae til Clausen og spørge ham, om han i saa Tilfælde kan regne paa et Tillæg af 200 Rbdlr., da han jo ikke kan leve af 600, naar han er gift. Det næste Spørgsmaal er da om Værelser o.s.v., men dette lader sig vel gjøre, thi vi maae jo overhoved gjøre Regning paa, at Forstanderen kan være gift, da dette har flere Fordele med sig.

Helveg er meget religiøs, men da *De* er Grundtvigianer, han ogsaa, saa frygter hverken han eller jeg, men troe megetmere, at det vil være et Middel til at binde Dem nøiere sammen. Navnlig venter jeg, at det vil give *Dem* mere Authoritet i hans Øine, hvilket jeg sætter umaadelig Priis paa.

Han vil nødig undervise i Naturhistorie, derimod gjerne i Tydsk. Overhoved maatte De fortælle ham, hvilke Fag han skal overtage. Han er født i Bordesholm, altsaa Holstener, men ivrig Dansk, hvilket hans Tale ved den Nordiske Studenterfest d. 13. Jan. bedst godtgjør. Hans politiske Anskuelser ere sunde og rigtige, og angaaende Slesvigs og Holsteens Forhold til Danmark deler han »Fædrelandets« Mening.

Vil De nu endelig skrive til ham og maaskee ogsaa til mig. Jeg længes efter at høre fra Dem. Breve til mig anbefales til »Fædrelandets« Redaktion, og skulde jeg, inden de komme, være reist fra Kjbhvn., saa vil Ploug sørge for at tilstille mig samme.

4 Poster mangle og ligge sandsynlig paa Sprogøe. Farten er vanskelig over Beltet, og Gud veed, naar jeg kommer hjem, thi at sætte Livet i Vove, naar jeg har meget at bestille her, kan jeg jo ikke finde mig i. Jeg vilde gjerne herfra næste Onsdag, men man kan jo ikke bestemme Noget.

Jeg længes overordentlig efter at høre, hvad De har besluttet, om der kommer Andragende eller Protest, da jeg derefter skal operere. Mine Actier staae forresten godt her i Byen, baade hos Regjering og Folk, og jeg kan udrette overordentlig meget. Iaftes var jeg til Concert i Universitetets Solennitetssal, hvor Studenter-Sangforeningen

gav en udmærket Concert for propfuldt Huus til Fordeel for den slesvigske Hjælpeforening.

Comiteen² har sendt en Vexel paa 400 Daler til Pastor H[ertel, som]³ er i stor Trang, naturligviis som Laan. Jeg har jo [kunnet]³ hjælpe til.

Den skrækkelige Uvished om, hvorledes det gaaer og er gaaet i Had[erslev] sidste Mandag⁴, piner mig. Jeg er fortvivlet over Posternes Udeblivelse, og De vil kunne begribe, at det er trættende saaledes at blive uafsladelig ved at drøvtygge paa det Gamle uden at faae ny Kilder at øse af. Tillige skal jeg jo vedblive at arbeide ufortrøden, tale som en gammel Diplomat med Alle, da De jo af Erfaring veed, at kun ganske faa Mennesker kan taale at see det ægte Flag, og hvor meget Talent jeg endogsaa muligen har dertil, og hvor megen Udholdenhed der end staaer til min Raadighed, saa bliver det dog somme-tider drøit, saa jeg ofte er formelig melancholsk derover. Iøvrigt er jeg godt tilfreds med Stemningen herovre, den forbedrer sig efterhaanden. Iaften skal jeg i Skandinavisk Selskab, hvor jeg vil være taus Tilskuer.

Lev vel!

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766.

1 Se: Skau Kbh, s. 570.

2 »Syvstjernen«.

3 Brevet itu.

4 Generalforsamlingen i den Slesvigske Forening 1845 10/3.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1845 25/3–26/3.

Høistærede Herr Professor!

Sommersted, den 25de Marts 1845.

Endelig er jeg da kommen hjem¹ og iler derfor med at meddele Dem Resultatet af min Reise.

Deres Brev modtog jeg i Kjbhvn., men kom ikke til at overrække Protesten, thi De havde ikke, som De skrev til mig, at De vilde, skreven i Brevet til Adler, at jeg skulde overrække den, og som Følge deraf maatte jeg lempe mig noget i min Samtale med Adler. Jeg saae blot Protesten hos Adler, men læste den ikke. Desuagtet vilde Adler, at jeg skulde overrække den Dagen efter, men da Kongen havde faaet at vide, at den var kommen, blev han i den Grad nysgjerrig, at han endnu samme Aften forlangte den hos Adler, men sendte Bud til mig, at jeg alligevel skulde have en privat Audients Dagen efter. Protesten kaldte baade Kongen, Tillisch og Adler et diplomatisk Mesterstykke²,

men forbausedes over, at jeg ikke havde læst den og ikke engang eiede en Afskrift, hvilket de troede var bleven mig tilsendt. Jeg er ogsaa selv ilde tilmode derover, da jeg derved blev nødt til at handle noget iblinde. Det var ogsaa Skade i andre Henseender, da de Fornæmme og især de gamle Adelsmænd meget ivrig spurgte efter den o.s.v.

Fremdeles forfærdedes jeg over, at De forlangte, jeg skulde komme hjem, uden engang at angive en eneste Grund. Jeg var netop godt paa Spor efter endeel Underhandlinger, som vare førte i Statsraadet, og som vare af største Vigtighed for os at vide Beskeed om, ligesom jeg ogsaa befandt mig paa Pengejagt. Comiteen³ er nemlig lige saa fattig som vi Andre og har blot 200 Rbdlr. disponible til Maidag, og dette var langt fra nok. Men til Beviis for, at min Reise baade var gavnlig og nødvendig, skal og kan jeg i dette Øieblik stille 600 *fuldvægtige* og altsaa fuldgyldige Vidner, d. v. s. 600 Rbdlr., som jeg ved at smigre nogle gamle Adelsmænd fik dem til at give til Høiskolen, ligesom jeg ogsaa har Løfte om flere ad Aare. Endvidere haaber jeg at faae 200 Rbdlr. af Kronprindsen, og naar vi dertil regner Comiteens 200 Rbdlr., saa har vi en Sum af 1000 Rbdl. til Maidag, hvormed vi kan præstere Alt, selv efter Wegeners forfærdelige Status.

Men hvorved skulde vi vel have betalt til Maidag, hvis vi ikke havde denne Sum? De kan svare mig, at de 400 Rbdlr. kunde vi have faaet alligevel, men hvorfra de 600? De, Hr. Professor, kan ikke tige hos Adelsmænd, Comiteen havde Intet, og hvor Intet er, har Keiseren sin Ret forloren, siger et gammelt Ordsprog. Jeg kunde gjøre det og *kan* gjøre og *vil* gjøre langt mere endnu, thi saaledes som Sagerne nu staae, saaledes som jeg personlig nu staaer i de Riges Øine, kan der sandelig udrettes Meget, og jeg troer, at vi med Lethed kan organisere en Forening af Aristokratiet i Danmark og Bønderne i Slesvig, ligesom jeg ogsaa er nærved at komme til den Overbeviisning, at det vil blive *nødvendigt*, hvis vi skal seire.

Jeg er inviteret til Glorup i Sommer, og Grev Moltke har tilbudt at ville hente mig med sin Eqvipage i Odense og derpaa kjøre med mig omkring til Godseierne. Skulde en saadan Leilighed ikke benyttes?

Slige Operationer havde jeg begyndt, da jeg modtog Deres Brev, og jeg maatte jo have været gal, naar jeg ubetinget vilde have fulgt Deres Opfordring og reist hjem, da jeg kunde have forudseet, at De *bagefter* vilde have beklaget Dem derover. Da De skrev Deres Brev, kjendte De ikke Forholdene og min Virksomhed, ellers vilde De nep-

pe have skreven saaledes, og denne Tanke bevægede mig til ikke at følge Deres Raad, hvortil kom, at Clausen og Ploug paa det indstændigste bad mig om at fuldende det klogt begyndte Værk. Det Nærmere skal De erfare mundtlig.

Og nu Helveg, glem ikke ham. Wegener modarbejder ham, troer jeg, men derpaa maae vi ikke ubetinget stole, især da han er den Eneste, der er Helveg imod. For Guds Skyld, skriv mig snart til derom. Jeg har bunden ham ved hans Ord, men vi har vor fri Villie, idet jeg blot har erklæret mig for min Person. Han har studeret i Kiel og er examineret paa Gottorf, saa der ved at antage ham vil være en besynderlig Skjæbnens Ironi.

Jeg ærgrer mig over, at Actietegningen til Høiskolen har ligget ganske stille, siden jeg reiste. Der har nu været 2 Forsamlinger, en i Had[erslev], hvor De var tilstede, og en i Rødding, men ingen af Stederne er gjort det mindste, hvilket jeg mildest talt kalder en utilgivelig Sløvhed og Skjødesløshed. Snak har vi nok af, men *Handling* overlader man til mig og lader selv den gode Leilighed gaae bort, hvor mange Mennesker er samlede, og hvor Meget kunde være udrettet. Der er kommet 10 Actier fra Vonsbek Sogn, dette er Alt, og ikke en eneste Mand har kunnet skaffe blot en eneste Actie tilveie!!! mirabile dictu. Men er dette forsvarligt? Kan jeg stakkels Menneske da gjøre Mirakler?

Jeg har paa min Liste 50 Actier og har desuden nu lagt Beslag paa min Stolthed og [er] krøben for Adelsmænd for at afhjælpe Øieblikkets Trang, saa at vi maaskee dog med Ære kan seile over Maidag, men hvad saa? Skal jeg nu, efter at jeg i 6 Uger ikke har været i mit Huus i 5 Dage, skal jeg nu, siger jeg, atter reise for at trygle om Actier?

Dertil kommer, at jeg skal beskæftige mig en heel Deel med mine egne Affairer, da en Gaard i Vilstrup Sogn⁴ nu skal sælges, som kunde være passende for mig. Jeg skulde jo dog være valgbar, og desuden kom jeg en Miil nærmere Had[erslev] og kom til at boe midt i et Sl[esvig-]Holstensk Sogn, hvor der kunde udrettes Meget.

Onsdag.

Igaar ledsagede vi [Peter Hiort] Lorenzen til Graven⁵. En mageløs Menneskemasse fra Land og Stad indfandt sig frivillig, ogsaa frivilligt Musikchor. Lautrup holdt en dansk Tale ved Graven, der indeholdt Ingenting.

Det blev min sørgelige Lod at takke den talrige Forsamling paa Enkens Vegne for den ualmindelige Ære, de havde beviist den Heden-gangne, idet jeg holdt en hjerteskjærende Tale til dem bag efter Begravelsen, der i den Grad rystede den talrige Forsamling, at Taarerne strømmede ud af Alles Øjne. Vor Herre lagde Ord paa mine Læber, thi jeg havde aldeles ikke tænkt derpaa i Forveien.

Raadmand Holm og Chr. Juhl, Madam Lorenzens Svogre, have anmodet mig om idag at tage Deel i Massens Realisation⁶. Naar hun skal beholde sit Meublement, saa kan Kreditorerne kuns faae 25 pr. Cnto.

Madam Lorenzen beder mig takke Dem for Deres smukke Condo-lationsskrivelse. Hun er næsten fortvivlet, dog er det lykkedes mig at berolige hende. De to smaae Dreng e i Sorø⁷ fik jeg foreløbig tænkt paa, inden jeg forlod Kjbhvn., idet jeg haaber, at de skulde faae Gra-tistpladser.

Jeg længes overordentlig efter at tale med Dem, thi der er saa me-get at fortælle, at jeg umulig kan gjøre det paa Papiret.

Hvis De vil skrive i »Augsburger Zeitung«⁸, saa send De eller Prof. Paulsen moderate Afhandlinger til Legationssekretær von Thie-nen i Frankfurt am Main. Denne Mand er besvogret med Privelegie-eieren af »Augsb[urger] Zeit[ung]« og har før modtaget Afhand-linger. Jeg blev henviist til ham af Kammerj[unker] Rosenørn.

Om 4 Uger holde vi en Sørgefest for Lorenzen. Drikkehornet skal da bruges. Et Alter reises, hvorpaa Dana staaer sørgende, men Saga staaer med sin Tavle og har allerede tegnet L[orenzen]s Navn samt Ordene: Han vedblev at tale Dansk. Vil De til denne Tid komme her og tømme *Mindets Bæger*? Jeg kunde da tage *Løftets Bæger*, som *De naturligviis maatte lave*, fordi ingen Anden *kan* gjøre det saa godt. – Meld mig snart noget herom.

Deres

L. P. Skau.

Fra Oberstl[ieutenant] Holm og Kone samt den stakkels syge, men derhos livlige Mand, skal jeg hilse venlig⁹.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjø vaag VIII*, s. 71–73.

1 Ved meddelelsen om Peter Hiort Lo-renzens pludselige død 1845 17/3 vendte Skau straks hjem.

Smlgn.: J. Abrahamson til Flor 1845 28/3: »Det haarde Stød, vi paa-

ny have faaet ved P. H. Lorenzens uventede Dødsfald, var tildeels ogsaa Skyld i, at jeg ikke i Lørdags fik talt med L. Skau, der paa Grund deraf ikke havde Tid til at opholde sig her

- paa Tilbageisen og følgerigen ikke i den halve Time, Diligencen giver, kunde komme den lange Vei fra Postgaarden hid. Jeg har idag tilskrevet ham om denne Sag, som ligger mig overordentlig paa Hjertet« (KB. NKS 1766). Jvf. Skau Kbh, s. 144–146, 282–283.
- 2 Smlgn.: Flor til Skau 1845 11/3.
 3 »Syvstjernen«.
 4 Gården i Hovst i Vilstrup sogn.
 5 Omtalt i »Dannevirke« 1845 26/3.
- 6 Se: Koch til Flor 1845 26/3 (Skau Kbh, s. 564–565).
 7 Fritz og Hans Rudolf, der var blevet optaget på Sorø Akademi.
 8 Filologen Caspar Wilhelm Smiths Rejsebreve (Danske Magazin 7. rk. V, s. 162: »Laurits Skaus Brev til Kongen, som har staaet i »Augsburgeren«, har gjort enorm Lykke i Prag«.
 9 Hos denne familie plejede Flor at bo, se: Skau Kbh, s. 326, 533.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1845 28/3.

Kjære Ven!

Kiel, 28. Marts 1845.

Tak for Deres Brev af 25de, som jeg modtog idag, og med hvis Indhold jeg er saare vel tilfreds.

Hvis Noget i Verden af mindre Ting kunde forundre mig, saa vilde det være, at Et[atsraad] Adler ikke lod Dem overrække (altsaa først læse saa tit, De lystede) Protesten¹. Det vilde ikke ligne min sædvanlige Betænkksomhed, om jeg ikke ved udtrykkelige Ord til A[dlers] havde søgt at tvinge (saaledes kan jeg gjerne kalde det) ham dertil. Mit Brev til ham, som jeg paa mit Værelse hos unge Christ[iansen] i Fl[ensborg] forseglede Onsdag Aften d. 12 eller rettere Torsdag M[orgen] den 13. Kl. 3 sender jeg Dem herved i Concept, thi for en Sikkerheds Skyld opsatte jeg ogsaa heraf en Concept. At hæve denne Misforstaaelse er altsaa den første Nytte af Conc[epten], hvilken jeg for fremdeles Forsigtigheds Skyld beder om tilbage, om ikke før, saa naar vi sees, formod[en]tl[ig] om kort Tid.

Jeg kan begribe, hvor ubehageligt og ærgerligt det maa have været for Dem at være uvidende og maatte erklære sig uvidende om Pr[otesten]s Indhold. Jeg kan endnu i dette Øieblik ærgre mig ved at tænke paa, at Nogen derover skulde troe, at vort Forhold var mindre intimt og tillidsfuldt, end det er. Havde det været mig muligt at faae en Afskrift til, saa havde De faaet den, netop til privat Brug paa højere Steder. Men Kl. var over 1 om Onsdag Nat, før Afskriveren kom til mig med den til Kongen, og Torsdag Morgen Kl. 7 skulde jeg forlade Flensborg.

Den Nød, jeg har havt med at faae de behørige Afskr[ifter], baa-de t[yske] og d[anske], af denne Protest, kan De knap gjøre Dem

nogen Forestilling om. Kun 1 d[ansk] har jeg faaet til, hvilken jeg har sendt til Pr[ofessor H. N.] Clausen, for at de derovre kan faae den oversat paa Fransk og Eng[elsk] og tillige udgive den paa D[ansk] som en lille Brochure, hvoraf Hjælpeforen[ingen] har udgivet flere Slags.

Først sidste Onsdag fik jeg min egen d[anske] Original hjem fra Fl[ensborg] (thi her i Kiel kan jeg naturligvis ikke lade afskrive) og sendte den saa samme Aften til Koch for at trykkes i »D[anne]v[ir]-ke«². Der kan den vel ikke komme før Onsdag.

Af mange Grunde, baade for at trøste Grev L[üttichau] efter sit Nederlag³ og for at skjule mit Navn og for at benytte Grevetitelen til vor Fordeel, bad jeg d. 10. efter Mødet Gr[ev] Lütt[ichau] om at sende de t[yske] Ex[emplarer] omkring til Bladene, hvilket han naturligvis med Fornøielse lovede. I forrige Uge med Posten d. 18 og 19de sendte jeg ham 5 Ex[emplarer], samt Concept til hans personlige Skriv[else] til Red[actionen], som han havde forlangt, og igaar fik jeg, som troede dem alle allerede at være i Berlin, Augsburg, Hamborg og Itzeho, Brev fra ham, »at han havde modtaget dem og vilde med Fornøjelse besørge dem paa følgende Conditioner o.s.v.«. Og endda havde jeg anvendt al mulig Betænksomhed for at sikkre mig, at han nu *straks* vilde og kunde afsende dem, som jeg bad om. Hvad synes Dem om den Taalmodighedsprøve? Nu i Aften skal jeg svare ham.

Men jeg maa fatte mig lidt kortere, for i det mindste at faae berørt alt det Nødvendige. Det er mig kjært, at De ikke fulgte min Opfordring til Hjemrejse⁴; den var jo ogsaa med Flid stilet saaledes, at den ikke *ubetinget* forlangte Dem hjem (thi jeg kunde jo ikke vide, *hvad* De muligen havde for), ligesom mit Brev forudsatte Muligheden af, at De blev.

Aarsagen var, at jeg baade næstsidste og nu denne sidste Gang, jeg var i Had[erslev], mærkede, hvad jeg altid har ængstet mig for, en meget stærk og meget udbredt Misundelse imod Dem. Hvor nødtigt man end vilde lade *mig* mærke det, saa blev det mig aldeles klart, at den største Mængde (hvis de kan gjøre det hemmelig) hellere ville arbeide paa vor egen Sags Undergang, naar L. Skau ene skal prises og æres som Slesvigs Helt, end sejre paa denne Condition. Ene W[egener] talte smukt og rigtigt om Dem og Deres Reiser, skjøndt han har ikke Mod nok til at have behørig Tillid til en Andens (Deres) moralske Fasthed⁵. Alle andre *uden Undtagelse* (selv vor afdøde

ærlige og godmodige og Deres oprigtige Ven) ere i den høieste Grad forbittrede paa Deres »Forfængelighed«, »Hovmod«, Deres »Kjærlighed til de Fornæmmes« og til »Damernes« Roes og Smiger og Deres »Lede til den Stand, hvor De hører hen« og til »Deres eget Hjem.«

Rejsen til Kbh. og Opholdet der (de fine Klæder ej at forglemme) maatte især holde for. Stemningen fandt jeg ikke uden Fare; thi den enkelte L. Skau, hvem de fleste Bønder off[en]tl[igt] erklærer sig imod, er ikke den indflydelsesrige Mand for Ven og Fjende som før. Dertil kom, at [Peter Hiort] Lor[enzen] forsikkrede mig, at baade Deres Kone og Fader græd og jamrede over disse Rejser og vare ganske ulykkelige. Med H[ans] Nissen havde jeg en lang Samtale.

Denne Stemning var eneste Aarsag til min Tilbagekaldelse, ligesom jeg naturl[i]g[vis] har gjort alt Mit for at fordele Ulykken. – Min unge Ven, vær nu min virkelige Søn i Aanden og lad ikke denne Lumpenhed og sorte Utaknæmmelighed nedslaae eller ærgre Dem for meget. Naar vi blot ikke sige »saa slette og lumpne«, men »saa usle og forkerte ere M[enne]skene«, saa finder vi os i det. Min Svoger Z[euthen] siger, at Misundelse er de Danskes stærkeste Nationalfølelse. Nok om det, skriftligt. Til Deres Fader skrev jeg (indlagt til Koch) d. 21. el. 22de. Jeg kunde umulig komme til før.

Samme Dag, som jeg modtog Deres Brev om Helweg, skrev jeg til Pr[ofessor H. N.] Cl[ausen] (som skulde vise Dem Brevet, hvis De var der), at jeg ikke uden nærmere Bekjendtskab kunde stemme for ham (mine speciellere Grunde angav jeg i et Brev i Tirsdags til Wegener), ønskede ikke, at vi *bandt* os til ham ved at tilbageholde hans Ansøgning. Fik han ikke Kaldet, kunde vi nærmere tales ved. Ogsaa har *De* personlig ikke rost ham.

Tro ikke, at jeg glemte Actiesagen sidst i Had[erslev]; men Ingen gjør Noget. H[ans] N[issen] fik jeg dog, troer jeg, tilsidst paa Tog.

Sæt *Sørgefesten* over Lor[enzen]⁶ saa længe ud som muligt. Jeg rejser snart til Kbhvn. og ønsker at tale med Dem først, maa altsaa nok over Land, om end Dampfarten snart kunde indtræde.

At skrive til v. Thienen, nytter ikke⁷.

Lev vel og hils. Har Deres Fader faaet Brevet?

Deres heng[ivne]

Flor.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VIII*, s. 76–77.

1 Se: Skau til Flor 1845 11/3, note 3.

3 Jvf. Flor til Skau 1845 11/3.

2 Trykt i »Dannevirke« 1845 2/4.

4 Jvf. Flor til Skau 1845 11/3.

5 Se f. eks.: Skau Kbh, s. 275, og: Wegener til Skau 1845 10/3 og 1845 1/4, note 3 (med Wegeners brev til Flor af 1845 1/4).
6 Se: Skau til Flor 1845 24/5.
7 Smlgn.: Skau til Flor 1845 25/3 – 26/3.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1845 1/4.

Kjære Ven!

Kiel, 1. April 1845.

Hvis Intet kommer i Vejen, agter jeg at være i Haderslev først[om-mende] Mandag Morgen og rejse derfra Onsdag Morgen d. 9. til Kbhvn.¹ med Dilig[encen]. Jeg opholder mig altsaa hele Mandag og Tirsdag deroppe og vil gerne være Mandag Aften paa Rødding for at faae talt adskilligt med W[egener], ligesom jeg naturligvis har saare Meget at afhandle med Dem før min Rejse til Kbhvn. Lad os nu ikke forfejle hinanden.

Jeg meddeler baade Wegener og Koch min Ankomst.

Hengivenst
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Flor vilde til Kbh for bl. a. at hilse på Helweg, se: Skau Kbh, s. 570.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1845 14/4.

Kjære Ven!

Kbhvn., 14. April 1845.

Deres Brev af 11 d[ennes]¹ har jeg idag modtaget og seer deraf, »at det første Skridt er gjort« for at faae Dem i Stænderne².

Det har glædet mig meget, thi saa længe det Første er gjort, kan det andet heller ikke foretages. Det andet er at faae Gaarden betalt, først og fremmest de 500 rd. C[ourant] til 1. Mai. Jeg har aldeles ingen Tvivl om deres Tilveiebringelse, men jeg kan endnu ikke sige paa hvilken Maade, da jeg idag kun har kunnet tale med Monrad, og vi skal have en vel overlagt Operationsplan.

Helveg har jeg nu sagt min Mening³, hvilket var en haard Tour, da [H. N.] Cl[ausen] og Ploug ikke havde sagt ham et Ord om mine Betænkeligheder trods min Begjæring derom.

K[ongen] har endnu ingen Audients givet mig, og Tillisch har jeg ikke truffet. Iøvrigt har jeg saare travelt, men skal skrive, naar fornødent gjøres.

Hils Deres Kone venligst fra

Deres heng[ivne]Flor.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

2 Gårdkøbet i Hovst i Vilstrup sogn, jvf. H. N. Clausen til Peter Chr. Koch 1845 4/4: »Hvor dybt De fremfor nogen Anden maa føle Savnet af den Mand [Peter Hiort Lorenzen], der aldrig svigtede og med sin klare Forstand og sin kraftige Villie var skikket til at opretholde, støtte og stride, som Faa ere det, det

begriber jeg fuldkomment. Det er i Deres Stilling ikke godt at staae alene. Jeg haaber imidlertid, at Skau vil komme Haderslev nærmere, og Flors Ophold i Nordslesvig vil i denne som i hver anden Henseende give den nationale Sag et fastere Grundlag« (KB. NKS 1763).

3 Jvf. Skau Kbh, s. 570.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1845 18/4.

Kjære Ven!

Kbhvn., 18. April 1845.

Tiden indskrænker mig til det Allernødvendigste. Det er bestemt, at der optages et Laan af 400 Sp[ecies], som jeg bringer hjem med mig (jeg vil vel knap være i Haderslev før om 7-8 Dage), saa at De, hvad den første Udbetaling til 1. Mai angaaer, er sikkert. Hvad De ellers skal bruge til 1. Mai, maa De see at laane, thi mere faaer jeg ikke med.

For at skaffe Dem Penge skal iøvrigt en egen Subscription aabnes »for at gjøre L. Skau valgbar«¹, men den bliver ikke offentliggjort.

Deres heng[ivne]

KB. NKS 1727.

Flor.

1 Se: Skau Kbh, s. 88-89.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1845 21/4.

Kjære Ven!

Kbhavn., 21 April 1845.

Jeg kommer, hvis Gud vil, til Odense førstk[ommende] Løverdags Middag og bliver der, hvis ingen anden Lejlighed findes, til Søndag Efterm[id]d[ag] for at gaae med Ageposten til Haderslev. Jeg bringer til Dem med mig en Anviisning paa 400 Species¹ at hæve i Flensborg Bank. I det allerseneste maa jeg være i Flensborg om Onsdagen og maa derfor tage med Dilig[encen] fra Had[erslev] om Tirsdagen, hvis ikke De selv kører til Fl[ensborg] for at modtage Pengene, hvilket vel er rettest Tirsdag eller Onsdag Morgen. Kan jeg faae Wegener paa en eller anden Maade i Tale, vil jeg naturligviis gjerne.

Deres heng[ivne]

KB. NKS 1727.

Flor.

1 Jvf. Flor til Skau 1845 18/4.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1845 19/5.

Kjæreste Hr. Professor!

Haderslev, den 19de Mai 1845.

Deres Brev af 17de d[enne] M[aaened]¹ modtog jeg i dette Øieblik, og jeg havde allerede i Forveien gjort mig en Forestilling om, hvorledes De maae have det, og hvorom jeg nu erholder Vished. Men – efter Regn kommer Solskin, hvilket jeg da ogsaa vil haabe her.

Paa Løverdags var jeg i Rødding i Selskab med Orlamundt², som vilde see Skolen for at kunne fortælle om den, hvor han kom i Provindserne. Saa travlt jeg end har, saa turde jeg dog ikke lade dette Besøg være, da det ikke alene var længe siden, jeg havde været der, men det var ogsaa paa Tiden at lære Krarup at kjende.

Dette er et fortræffeligt Menneske, og vi kunne have stor Nytte af ham. Saavidt jeg kan mærke, har han fuldkommen Wegeners Magt over Müller, og dette er jo nødvendigt. Det var godt, jeg kom, thi Krarup, som ikke er vandt til sligt, som altid har kunnet gjøre sikke Beregninger, var nærved at blive modløs, men mit muntre Ansigt hjalp paa en forunderlig Maade, og min Bestemthed og faste Mod indgød ham det, som han savnede.

Han var elendig tilmode, fordi han ikke kunde faae alle de Frøsorter o.s.v. bragt i Anvendelse, som Paulsen har sendt ham, dels formedelst Jordbundens Beskaffenhed, dels ogsaa fordi de Jorder allerede vare besaaede, som egnede sig dertil. Jeg blev enig med ham om, at der skulde saaes og plantes, hvad der bedst egnede sig til Jorderne, hvad der var Plads til og lovede at dele Ansvar med ham, naar De kom selv. Han skriver selv til Dem een af Dage desangaaende.

De tager Feil angaaende Mylord. Han har virkelig havt en Kjøber, som har været i Rødding for at eftersee Gaarden³, men jeg tror ikke, de blev enige, skjøndt Forvalteren meente, at de blev det nok.

De maae ikke forlade Deres Kone for at reise herop i Mai M[aa]-n[e]d, thi dels er der for Øieblikket ikke synderligt for dem at gjøre, da Skolen er i temmelig god Bevægelse, dels er det alt for Meget forlangt af Deres Kone under nærværende Omstændigheder.

Min Kone er ogsaa ilde tilmode, men dette kommer meest af, at hun er ganske fremmed for Alle⁴, og jeg er saa lidt hjemme. Dog, dette jævner sig med Tiden.

Vor Gang i Livet er alvorlig, men i Grunden skjøn og lønnende.

Det er kjedeligt, at De ikke kan faae solgt⁵. I dette Tilfælde veed jeg intet Raad. Jeg har solgt min Gaard⁶ til min Broder for 4000 rd., endskjønt jeg godt veed, at det var temmelig billig, men det var *umuligt* at styre begge Gaarde, og tillige kunde jeg ikke drive Penge nok sammen til Besætning o.s.v. Jeg bygger Melkestue i Houst og har en Mængde Folk, men det Værste er, at min Kasse er næsten tom.

Vi have begyndt at indkræve Actier, men det gaaer seent. I denne Uge skal jeg gjøre Vold paa min Tid for at komme ud efter flere. Jeg veed meget vel, at hver Dag, jeg er ude, gaaer det galt hjemme, men det hjælper ikke. Saalænge De er i Kiel, maae jeg *for Alvor* være *her*, hvad enten saa det brister eller bærer.

Idag har jeg afsendt en forfærdelig Tordenskrivelse til Knudsen og Schøler, hvori jeg temmelig tydelig sigter dem for Forræderie mod den gode Sag formedelst deres Syvsoverdvale. Tænk engang, jeg har hverken hørt eller seet Noget til dem eller fra dem siden Efteraaret, da jeg selv besøgte dem, og de have ikke engang været paa Høiskolen. En saadan Ligegyldighed er dog til at blive gal over. Ikke et eneste Menneske rører sig undtagen De og jeg. Den ene passer sin Ager, den anden sit Kjøbmandskab o.s.v. Men jeg taber ikke Modet, og naar Alt kommer til Alt, saa [kan] een af os ogsaa udrette mere i vore Anliggender i een Dag, end de Andre alle tilsammen i en Maaned. Kan jeg blot blive sikkert for materiel Trang, saa skal jeg nok vise Verden, at jeg ikke alene er ung i Aar, men ogsaa i Mod.

Til Prof. Clausen har jeg skreven og opfordret ham til at stille Monrad ind i Comiteen⁷, naar han selv reiser udenlands. Til Monrad har jeg ogsaa skreven i samme Anliggende og naturligviis sagt dem begge nogle smukke Ting.

Lehmann har jeg sendt en meget smigrende Skrivelse i Anledning af den Abrahamsonske Plan⁸ og fortalt ham, at han har alle de Egen-skaber, som udfordres for at optræde med Auctoritet i de tyske Blade, hvorfor jeg beder ham om at kaste sig for Alvor over dette Anliggende.

Jeg veed meget godt, at han ikke kan udrette synderligt uden *Deres* Hjælp, men min Hensigt var heller ikke det, jeg skrev om. Jeg havde nemlig ved en *hemmelig* Correspondent faaet at vide, at L[ehmann] havde søgt at kaste Skygge over min Person og bedømt mig temmelig haardt⁹, formodentlig fordi hans Forfængelighed ikke kan taale, at jeg bliver omtalt, medens man glemmer ham selv, ligesom jeg heller ikke er synderlig yndet af hans *kunstforstandige* Frue, der

ikke kan lide »Naturens Barn«, naar det ikke er gaaet igjennem en Kunstners Haand. Jeg vilde heller ikke smigre hende, fordi jeg meget klart saa det *tomme* i hendes Indre, der blot var skjult af et *idealsk Ydre*. Og da Lehmann nu har svoren til sin Kones Fane, saa er Alt begribeligt.

Han maae nu føle dyb Skam i sit Indre ved at læse mit Brev, thi jeg har *anerkjendt* alle *hans Fortrin* uden at lægge Mærke til hans Feil. Med stor Aabenhed har jeg fremstillet min Mening og stillet mig an, som om der ikke kunde være Spor af Spænding imellem os, og jeg venter nu hans Svar, thi han kan ikke være bekendt at bie længe dermed. Ulykken er, saavidt jeg veed, at Monrad har nævnt mig, dengang han udbragte den slesv[igske] Forenings Skaal i skandinavisk Selskab¹⁰, og Lehmanns Skaal blev ikke drukken – saavidt gaaer [hans] Forfængelighed!

At jeg ikke har skrevet før, hidrører fra, at jeg har havt tusinde Ubehageligheder med Flytningen, og jeg ikke vilde bedrøve Dem med mit Vrøvl, da De kan have Ulykker nok med Deres egne Sager.

De Aastrup Bønder vare igaar hos mig og lagde 100 Rbdlr. paa Bordet, naar jeg vilde gjøre et Kjbhvnstog for dem. Jeg nægtede det naturligviis, men skrev til Tillisch om deres Sag. Tillige skrev jeg meget alvorligt om Understøttelse af det Carstenske Legat til Høiskolen, som Kongen selv disponerer over. Fundatsen er ikke aabenbar imod os. Jeg paastod, at Krarup kunde ikke rigtig udrette Noget uden Penge, og naar Forsøg skulde anstilles i Agriculturen, saa kostede det strax betydeligt. Naturligviis taug jeg med alt Andet af det, der læres paa Skolen.

Papiret er nu fuldt og derfor Farvel for idag! Skriv, saasnart De vil Noget eller har Hjælp fornøden. Jeg er til Deres Disposition.

Stedse Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VIII*, s. 92–93.

1 Ikke fundet.

2 Wegener hævdede, at Skau havde forliebet sig i en af Orlamundts skuespillerinder, se: Skau Kbh, s. 275.

3 Røddinggård.

4 Efter flytningen til Hovst i Vilstrup sogn.

5 Flors hus i Kiel.

6 I Sommersted.

7 Se: Skau Kbh, s. 89.

9 Se: Skau Kbh, s. 147–162.

8 Se: Skau Kbh, s. 34.

10 Jvf. Skau til Flor 1845 14/3.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1845] 24/5.

Kjære Professor!

Haderslev, den 24de Mai.

I dette Øieblik kom jeg hjem fra et Actietog i Tyrstrup Herred og er næsten fortvivlet over min ringe Lykke. Jeg har ikke kunnet træffe Bønderne hjemme, Alle ere paa Marken, og i 2 Dage har jeg kun faaet 3 Actier og kapret en Sognefoged¹, som er ung, men vakker og modig, meget forfængelig, Sognefoged i Veistrup Sogn (hvor Skamlingsbakke ligger) og brugelig i mange Henseender. Er det ikke ærgerligt at forlade sit Hjem, hvor enhver Dag, jeg i dette Øieblik er borte, forarsager mig Pengetab, da jeg har Haandværksfolk o.s.v., naar man ikke kan have bedre Held?

Der er vel omtrent 70 Actier, og de øvrige synes jeg, Vesteramtet burde kaste af sig. Paa Mandag vil Koch og Møller Schmidt² til Agerskov Sogn i dette Anliggende og for første Gang prøve Lykken. Jeg vil dog endnu engang prøve andre Steder paa Østkysten.

Skamlingsfesten er bestemt til den 18. Juli, og denne Bestemmelse er gjort, fordi Ploug skrev Bestyrelsen til, at dette var den meest passende Tid, da den studerende Ungdom fik Ferie den 14de eller 15de og altsaa paa Reisen til Hjemstavnen kunde tage denne Vei. Det er altsaa for silde, De har skreven til Schmidt – Brevet bragte jeg ham –, og Deres Hensigt vil jo ogsaa naaes, hvis man ellers kan stole paa Ploug.

Den 12. Juni (Foreningens Aarsdag) maae vi have en Forsamling i Sl[esvigske] Forening, hvorved tillige den omtalte Mindefest for [Peter Hiort] Lorenzen³ bør afholdes. Jeg har en dobbelt Hensigt med denne Forsamling. 1) maa den Slesv[igiske] Forening lade høre fra sig, for at Publikum ikke skal troe, at den er død tilligemed Lorenzen. 2) maae vi give et Stød til den offentlige Mening netop paa denne Tid, da Svenskerne komme til Kjbhvn. i den sidste Halvdeel af Juni M[aa]n[e]d, og vore Taler her ville maaskee ikke være uden Indflydelse paa Studenterfesten samt paa Svenskerne.

Jeg beder Dem derfor om betids *at sende mig en Skaaltale*, hvis De ikke vil, at jeg selv skal lave Noget, og dette gaaer vel neppe an, naar der skal rigtig influeres paa Publikum⁴. Det overlades Dem naturligviis selv, om jeg skal tale i Anledning af *Foreningens toaarige*

Tilværelse og om den Skjærsild, den har gennemgaaet, eller jeg skal tømme *Mindets Bæger* for Lorenzen. Hvis De ikke vil skrive Noget, beder jeg om Underretning snarest muligt.

Fra Clausen har jeg et behageligt Brev netop i Forgaars, da jeg fyldte mit 28de Aar⁵. Han fortæller mig, at der er sat Kræfter i Bevægelse for at tilviebringe Penge til min Eiendoms Betaling, hvorhos han beder om Oplysning om min forrige Gaards Salg m. m. Jeg har strax givet ham fuldstændigt Svar.

Fra Kirck i Helsingør har jeg Brev, hvori han i Comiteens Navn indbyder mig og andre Venner til Deeltagelse i Festen i Egebæksvang. Mellem Linierne læser jeg, at det kun *er mig*, det er dem om at gjøre at faae fat paa, og at de ere nysgjerrige efter at høre mig tale. Jeg bliver naturligviis hjemme.

Gid vi havde Dem hos os! Jeg er saa *ene*, da de Andre ere Træmænd eller blot Snakkere, en lydende Malm og en klingende Bjælde allesammen. Vi savne haardt [Peter Hiort] Lorenzen til at varetage mange løbende Forretninger, passe paa Foreningens Loves strenge Overholdelse, huske paa, at Intet glemmes o.s.v.

Det er dog et infamt Stykke, der staaer i Onsdagsnummeret af »Lyna«⁶ mod Dem. Det er rigtig beregnet paa at saare. Det er iøvrigt latterligt, at der paastaaes, at De kan kun *maadeligt det danske Sprog*.

Hvis De blot kunde faae Huset solgt og komme ud af den Røverrede Kiel.

Hr. Professor Flor i Kiel.

Deres
L. P. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i *udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 93-947.*

1 Hans Petersen, Vejstrupproj.

2 C. Smith, Kjær mølle, Aller sogn.

3 Festen er refereret i »Dannevirke«
1845 14/6.

4 Et eksempel på, at Skau også kunde
holde en tale uden Flors hjælp.

5 1845 20/5, se: Skau Kbh, s. 88.

6 »Lyna« 1845 21/5.

7 Efter at have gengivet dette brev i
udtog meddeler Peter Lauridsen:
»Med Undtagelse af et udateret Brev
fra Sommeren 1846 findes herefter
ingen Breve fra Skau i Flors Papirer
op til 1848« (Da Sjy vaag VIII, s.
94).

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1846 11/2.

Kjære Ven!

R[ødding], 11. Febr. 1846.

I Aftes var Ass[essor] Kiær hos mig og fortalte, at han havde modtaget en Skriv[else] undertegnet af Dem og Koch, hvori siges, »at

Medlemmer kunne optages i Forening imod aarlig Conting[ent] af 15 sk. C.«

Denne Efterretning allarmede mig særdeles, eftersom denne Bestemmelse ikke er vedtagen paa nogen Gen[eral]fors[amling] og kan altsaa ingen Gyldighed have, om den end var nok saa fornuftig. Ass[essor] K[iær] vil imorgen Aften ved vort første Møde herude ingen Notits tage af denne Bestemmelse, hvilken han anseer som ulovlig, ligesom jeg. Men jeg er bange for, at alle Kredsforst[andere] have modtaget samme Notification og holde sig den efterrettelige, ifald ellers Ass[essor] K[iær] har læst eller berettet rigtigt, vil [det] kunne foranledige den største Confusion og Splid i Foreningen. Det er en stor Skade, at Koch¹ ikke i Torsdags fortalte mig dette, for at vi kunde overveje med hinanden Betydningen og Følgen af et saadant Skridt.

Det alleregentligste og oprindeligste Formaal for den »Sl[esvigiske] F[orening]« er at modarbejde den Kgl. Embedsmands Vilkaarlighed. Det er derfor det værste Angreb, der kan gøres paa For[eningen]s Tendens, naar dens Bestyrelse gjør vilkaarlige Bestemmelser af Vigtighed. Har De som Formand virk[e]l[ig] taget og bekjendtgjort den omtalte Bestemmelse, saa maa vor Herre vide, hvad Enden skal blive. Jeg anseer det for umuligt, at nogensomhelst Generalfors[amling] kan sanctionere en saadan Bestemmelse, der er udgaaet fra en Sammenblanding af Begreberne om den lovgivende Magt i Foreningen (Gen[eral]fors[amlingen]) og den executive (Bestyrelsen). Bare ikke dette ulyksalige Skridt bliver den »Sl[esvigiske] F[orening]«s Dødsstød. Hvis det lod sig gjøre, ville jeg bede Dem øjeblikkelig at tilbagekalde som en Fejltagelse den meddeelte Bekjendtgjørelse. Men paa førstkommende Løverdags skal der allerede være Fors[amling] i Sommersted og maaskee flere Steder. Det Ønskeligste for mig vilde naturligviis være, hvis Assessorens Efterretning var fejlagtig.

Deres

S. T. Hr. L. Skau, Formand for den Sl[esvigiske] Forening.

Flor.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Fr. Fischer til Chr. Flor 1846 18/7: »Med stor Smerte bemærkede jeg i sidste Slesv[igiske] Forenings Generalforsamling Spændingen imellem Skau og Koch. Sidstnævntes Adfærd ved flere Leilighed[er] fandt jeg aldeles u[mu]lig og kan ikke billige

den ... Det er mig mere end paa-faldende, at K[och] ikke kan indsee det Farlige, slige Spændinger medføre, og siden indretter sine Forhold derefter« (KB. NKS 1766). – Se iøvrigt: Skau Kbh, s. 347.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1846 20/3.

Rødding, 20. Marts 1846.

Til Svar paa Deres Brev af 13. d[enne] M[aaned]¹ undlader jeg ikke at melde, at Ferierne imellem Vinter- og Sommerhalvaarene bliver fra 1. til 18. Mai, at H[øj]sk[olen] i Vinter ingen andre Ferier har havt eller faaer end i Julen og de uundgaaelige i Paasken, men at jeg ikke kan forhindre, at Eleverne paa egen Haand lave Ferier og bruge 8 Dage til Session. Jeg morede dem Fastelavns Mandag og forelæser dem hver Søndag Aften. Hvor i Verden skeer sligt? Især naar hele Undervisningen er en *Gave* til de velhavende Herrer.

Ang[aaende] det forkortede Ophold i Sommer har jeg svaret, at jeg ene ikke kunde bestemme noget. Det maatte afgjøres i et Dir[ec]tions-]Møde, som skulde holdes i Begyndelsen af April. Jeg har ikke det allermindste imod, at Elevhuset beboes maaned-, ja ugeviis, naar det ej er besat halvaarsviis, og naar Betalingen fastsættes derefter. I smaa Partier er al Handel dyrere end i store, og i Udlandet er Forskjellen meget stor. I Anledning af denne Sag foreslaaer jeg, at vort Møde kunde være d. 31. Marts ist[edet] f[or] 7. April, og beder Dem, hvis det [kan passe] Dem og Pastor Hertel, da for mig strax at tilskrive Knudsen, H[ans] Nissen og Smith det og lade mig det vide. Ellers forbliver det ved 7. April.

I Ugen fra 25.–30. Mai gaer Skolen sin Gang fort.

Deres
Flor.

S. T. Hr. L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR [1846 23/7].

Gode Professor!

Haderslev, Torsdag Formiddag.

Indlagt et Brev fra Sick¹, hvori en Protest af Clausen omtales, som staaer i Dagsnummeret af »Fædrelandet«². Desuden skriver han, at han vil sende Momenter til en Tale paa Fredag³, men jeg troer ikke, at han fra vort Slesvigske Standpunkt kan sige noget Ordentligt og altsaa nytter det neppe at tage Notits deraf, saamegetmere, som vi jo altid ere vante til at præstere noget Fortrinligt. Hvis De imidlertid vil komme herind til Byen Søndag Eftermiddag, saa vil jeg komme her om Aftenen og blive her om Natten for at kunne benytte Søndag

Aften til at pille det Gale ud af Sicks Arbeide, som mulig kan være deri.

Fremdeles sender jeg vedlagt et Brev, sandsynlig fra Valgerda⁴. Det er jo anonymt, men jeg troer at kjende Haandskriften. Maaskee Fruen kunde have Lyst til at læse dette igjennem. Jeg har allerede sendt et Svar til Valgerdas Søster.

Det gaaer forresten lystigt i begge Stænderforsamlinger, men den Itzehoer mangler, saavidt jeg kan mærke, Holdning, hvorimod den Roeskilder stiller sig brillant⁵.

I Kiel har været skrækkelig Spektakkel over det aabne Brev, og i det store Møde i Neumünster⁵ gebærder de sig som rasende Mennesker. Det er ventelig de sidste Krampetrækninger. Efter mit Skjønnende bør vi blive vor engang fattede Beslutning tro, sende Kongen en klogt skreven Adresse og paa Skamlingsbakke⁶ gjennem min Mund tale med Styrke og Kraft om det sande Indhold at det aabne Brev, og hvad det maae føre til i sine Consekvenser, ligesom ogsaa at det Nationales Opretholdelse vel maae og bør høre til Slesvigs Selvstændighed; men at det dog aabenbar meest er i *politisk* Henseende, at det aabne Brev har Betydning, hvorimod det Nationale nu som før staaer Fare for at undertrykkes af Tydskheden. Iøvrigt maae vi være saa *liberale* som nogenlunde muligt, thi derved komme vi i Samklang med Roeskilde Stænder.

Deres
Laurids Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VIII*, s. 139–140.

1 Fra Sick i Odense havde Skau kort før, ca. 1846 1/7, følgende udaterede brev: »At Dit forrige Brev til mig indeholdt Klager over Prof. Flor, var mig naturligviis ubehageligt, fordi det er slemt. At imidlertid Flor, som alle Mennesker, kan feile, og at han, uagtet sine store Fortjenester af vor Sag, kan begaae Misgreb, det er jo vist nok, ligesom det er naturligt, at Du ofte maa komme til at føle Ubehageligheder for, hvad Du ikke selv har gjort. Men dette kan vanskeligen være anderledes i en saa særegen Stilling som Din. Hvad der derimod har gjort mig ondt, er, at Dine Ytringer af lignende Art til Andre som til

Ploug og Vegener – skøndt jeg ikke just har læst dem, veed jeg dog omtrent Indholdet – som ogsaa i den sidste Skrivelse til Abrahamson, synes at røbe ikke blot Meningsuliighed eller Misfornøielse med en større eller mindre Deel af Flors Virksomhed, men en dybere og næsten personlig Misstemning og Uvillie, som om en eller anden bestemt Krænkelser laa til Grund. Det er muligt, at jeg overdriver det noget for mig selv, men jeg kan ikke fragaae, at det har gjort et saadant Indtryk paa mig. Jeg veed ret vel, at jeg staaer udenfor Stridens egentlige Gebeet, Du midt i det Hele, men alligevel kan jeg ikke tilbagehol-

de min Frygt for, at Du er ubillig mod Flor. Det er dog paa Flors Skuldre, at vi tildeels staae, baade i Almindelighed og Enkelte af os i Særdeleshed. Vistnok skal ikke Forkjærlighed for en Person eller Paaskjønnelsen af dennes tidligere Fortjenester hilde Omdømmet for nuværende Mangler, hvor disse findes, men naar jeg tænker paa, hvorledes Flor har yttret sig for mig om Dig, f. Ex. forrige Efteraar i Rødding, netop i Mod sætning til de øvrige Bønder, og hvorledes Du selv – jeg tænker navnlig paa det Sted i Dit Brev til Lehmann, hvor Du omtalte Komiteens Forhold til Flor – her fremhæver dennes Fortjenester af og Opoffrelser for den felleds Sag, saa kan jeg ikke Andet end troe, at Din Misstemning, om end ikke ubegrundet, dog er forstærket ved mere forbigaaende Aarsager. Med Koch er det maaskee en anden Sag. Der er jo hos ham Kløgt og Snildhed, der forbundet med hans Udholdenhed og store Arbejdsdygtighed gjør ham til en meget brugbar

og meget vigtig Person. Men han har intet Nobelt, og den manglende Dan nelse har ikke kunnet erstatte det. Og selv mod ham har Du yttret Dig for mig, medens han i det mindste ikke har sagt Noget af den Art Dig angaaende, endskjøndt en vis Kulde mellem Eder er synlig« (KB. NKS 1727).

- 2 »Fædrelandet« 1846 20/7. H. N. Clausen protesterede imod, at man nægtede Roskilde Stænderforsamling tilladelse til at udtale sig om det slesvigske spørgsmål.
- 3 Til en tale på Skamlingsbanke 1846 3/8, se: Skau Kbh, s. 381.
- 4 Lærerinde Marie Arnesen, der havde gjort sig kendt ved i 1845 at henvende sig til den tyske professor Arndt.
- 5 1846 15/7 indgav Orla Lehmann her et andragende om indførelse af en fri forfatning.
- 6 Det slesvig-holstenske møde i Neumünster 1846 20/7, der formede sig som en protest imod det Åbne Brev af 1846 8/7.
- 7 Mødet på Skamlingsbanke 1846 3/8.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1846 27/10.

Kjære Skau.

Rødding, 27. Octbr. 1846.

Førstkommende Søndag kommer jeg til Haderslev for at rejse til Kbhavn. Jeg veed hverken, hvordan det gaar i Slesvig eller i Viborg¹. Skulde De tilfældigvis see Pastor Boisen forinden, saa vær saa god at sige ham det, om han mulig har noget Anliggende at meddele mig. Vor Sprogpetition fra den Slesv[igske] Forening har De maaskee allerede begyndt at arbejde for. Lev vel, til vi sees. Hils Pastor Hertel, hvis De seer ham.

Venskabeligst
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Efter Skamlingsbanke-festen 1846 3/8 modtog Skau følgende fra J. P. With (besvaret af Skau 1846 27/8): »Kort

før det aabne Brev udkom, vare 16 jydskede Deputerede forsamlede i Aarhus, og Lehmann mødte fra Kjøben-

havn. Vi Jyder bleve da enige om i Viborg at reise Constitutions Spørgsmaalet, og Lehmann paatog sig at indbringe Sagen for de roeskildske Stænder. Udfaldet har De læst i »Stændertidende«, men derfor er Sagen ikke tabt. – Vor første Indstillingspost vil komme til at angaae Slesvig og lyde omtrent saaledes:

»At Kongen vil sikkre Slesvig for det danske Rige ved at udsondre det af sin administrative Sammensmeltning med det tydske Forbundsland Holsteen og derhos betrygge Slesvig den uforstyrrede Nydelse og fri Udvikling af enhver berettiget Eiendommelighed – navnlig det tydske og det danske Elements ukrænkede Opretholdelse – ved at indstifte en egen slesvigsk Regjering for alle de Anliggender, der udelukkende angaaer Slesvig ved Siden af en velorganiseret slesvigsk Provinds Landdag, be-

sluttende for de reent communale og provindsielle Sager og raadgivende for saadanne Lovforslag, der gjen nem den lovgivende Statsmagt skulle ophøies til Love særskildt for Slesvig ...

Dersom De og Deres Venner ønske forinden at conferere med os, da tillader jeg mig at foreslaae et Møde hos mig i Ørum 2 Miil øst for Veile eller i selve Veile, jeg skal da stævne vore Venner fra Aalborg, Aarhus, Wiborg og Horsens til at møde samme Dag. Kun udbeder jeg mig 10 à 12 Dages Varsel for at kunne faae de længstfraliggende tilsagte. – For ei at gjøre for megen Opsigt var det vel bedst, at Mødet holdtes hos mig paa Landet. – Jeg beklager, at jeg ei kunde møde paa Skamlingsbakke i Aar« (KB. NKS 1727). – Se iøvrigt: Skau Kbh, s. 620.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1847 27/4.

Kjøbhvn., 27. April 1847.

Kjære Ven!

Tak for Deres Brev af 22de¹, skjønt Efterretningen kun var bedrøvelig og mere bedrøvelig, end jeg i Grunden formodede. Thi af Deres Brev seer jeg, at han² Dagen efter dog havde sin Bevidsthed, og dette trøstede mig meget, da denne sædvanligen vender endeel senere tilbage hos dem, som skal forblive lammede, men nu synes en Skriv[else] fra Koch, som jeg modtog idag, ikke at bekræfte mit Haab om ikke just at faae ham i Stænderne igjen, men i ham endnu at beholde en dygtig Forfægter af vor Sag baade i Mund og Handling. Dog opgiver jeg ikke ganske Haabet endnu. Jeg beder Dem venligst hilse ham og hans Familie, samt hans gode Skytsaand, Madame Lorenzen.

Angaaende Stemningen herovre, er jeg ikke ganske paa det Rene. Aristokraternes Adresse³ har jeg ikke seet, og de har nogen Frygt for, saa vidt jeg kan mærke, at jeg skal troe, at de have ladet sig paavirke af mig. Jeg har derfor holdt mig tilbage og ikke bedet om at faae den at see. Skjønt man i den store Verden viser mig al mulig Artighed

og Agtelse, vil man dog ikke aabent komme mig imøde med mine nationale Bestræbelser. De have bestandig Angst for, at Bondeoplysningen skal blive deres Herligheds Grav, og da det tillige hører til »den gode Tone« at afskye al Enthusiasme, hvor K[ongen] er lunken, saa hører man i den høiere Cirkel aldrig nogen Yttring af Had eller Uvillie mod Tyskerne. Om Aristokraterne, naar de først have overbeviist os om deres »Selvstændighed«, kan blive venligere stemte imod mig og Rødding (som mere beskjeftiger de høje Folk, end de ville være bekendte, formodentlig fordi de Klogere, især iblandt Tyskerne, ansee den en Vugge for Folkeliv, altsaa noget Farligt) veed jeg ikke, dog haaber jeg det. Noget kommer det an paa K[ongen], med hvem de heller ikke ere tilfredse. Nu have de ellers for en Deel forladt Staden, og paa deres Gaarde ere de maaske lidt modtageligere for langsomt virkende Tale.

Mit Brev til Koch⁴, som jeg bad ham vise Dem, har gjort Dem bekendt med min Audiens hos K[ongen], og hos Regjeringsmændene veed De nok, at jeg, paa en enkelt Undtagelse nær, helst søger at virke igjennem Dem. Vi maae nu see, hvad Deres Sammenkomst med gamle M[oltke]⁵, der rigtignok ansees for at være mægtig hos H[ans] M[ajestæt], kan føre til. De lade mig vel vide, naar De kommer til Sjælland og Kbhavn., for at jeg ikke skal være rejst bort, thi nogle Smaaudflugter vil jeg gjøre nu og da. Saaledes har jeg lovet paa Fredag at komme ud til Tølløse med min Søn, som imorgen skal til en Preliminair-Examen (hvoraf han allerede vel har overstaaet den skriftlige Deel), men jeg agter at komme her tilbage paa Mandag.

Til Landmandsmødet i Aarhus⁶ kan jeg ikke godt undgaae at komme, da jeg for mine Synders Skyld er kommen i Comiteen om Agerd[yrknings]anstalten. Men da »Iris« gaar saa forkeert, n[em]-l[ig] herfra til Aarhus om Fredagen, saa vil jeg hellere herfra gaae til Fyen, og med Fyenboerne indskibe mig i Assens. Dog, maaske Dampskibsfarten indrettes specielt til Aarhus-Mødet. Fra Aarhus agter jeg at tage til Haderslev Amt og blive der, indtil vor Generalforsamling den 12. Juni⁷ er forbi. Men saa maa jeg hjem og i det mindste være hjemme en Maanedstid. Derfor kan Skamlingsfesten ikke sættes i Juni⁸, hvis jeg skal være med, og det synes mig, jeg nødvendigen maa. Her i Kbhvn. skal den 12. Juli begynde Skandinavisk Naturforsker-Forsamling.

Gaardmand Ole Nielsen fra Gjentofte (jeg troer Drewsens St[ænder-]Suppleant) har været hos mig for at indmelde til Ophold i

Sommer paa R[ødding] Højskole en Stedsøn paa 27 Aar. Vil De meddele vore Colleger i Directionen denne behagelige Tidende, navnlig til Pastor H[ertel], som jeg ej faaer Tid at skrive til, men som jeg beder Dem snarest muligt besøge for at meddele ham Indholdet af dette Brev, samt skaffe mig en Afskrift af »Fortegnelsen over det Gymnastikapparat, som Kongen skjenkede Højskolen«. Denne vilde jeg gjerne have til først[ommende] Mandag eller Tirsdag for at kunne tale derom med Marx, før han rejser herfra, og for at complete det ved K[ongens]s Hjælp (som jeg i saa Fald haaber at skaffe), hvis Noget mangler. Bemeldte Fortegnelse ligger hos Hertel, ikke imellem Regnskabs-, men imellem Forhandlingspapirerne.

Imorgen Eftermiddag besøger jeg formod[en]tl[ig] i Selskab med Ploug omtalte Ole Nielsen.

Hils alle vore Venner fra

Deres
Flor.

NB. Husk baade Hertel og Koch paa, at de hver har talt om en fattig, dygtig Højskoleelev, og at jeg sagde, at hvis de ved Sammen-skud kunde holdes i Rødding i Sommer, saa kunde jeg formod[en]tl[ig] skaffe dem Friplads i Vinter.

S. T. Hr. Laurids Skau.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: *Da Sjø vaag VIII*, s. 176–177.

1 Ikke fundet.	5 Smlgn.: Skau Kbh, s. 636–637.
2 Den stænderdeputerede fra Flensborg, Peter Nielsen, der 1847 27/4 døde, mens han opholdt sig hos Peter Hiort Lorenzens enke.	6 Blev afholdt i de første dage af juni.
3 Smlgn.: Skau Kbh, s. 183–187.	7 Ved generalforsamlingen 1847 12/6 medvirkede Peter Christian Koch i Skaus fravær som sekretær.
4 Flor til Koch 1847 23/4, trykt: <i>Da Sjø vaag VIII</i> , s. 173–175.	8 Skamlingsbanke-festen blev afholdt 1847 28/6.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1847 6/7.

Kjære Ven!

Haderslev, 6. Juli 1847.

Igaarmorges fik jeg Deres Brev¹, men har siden ligget i Sengen til i Efterm[i]d[da]g. Jeg har endnu ikke kunnet tale med Nogen om Brevets Indhold, men da jeg ej kan skrive imorgen, saa vil jeg dog sende Dem nogle Ord. Ideen om at skrive til Beckerath veed jeg endnu ikke, hvad jeg skal sige om. I alle Fald vil der intet *Væsentligt* komme ud deraf. Jeg skal betænke Sagen lidt nøjere.

Flensb[org]sagen er vigtigere². Jeg haaber, De faaer Svar fra

A[usschusz], og at der i samme kan ligge nogen Grund for eller imod. Under ingen Omstændighed bør De paatage Dem nogen Rejse, med mindre *Flensborgerne* godtgjør Dem Rejseomkostn[ingerne], hvorledes end Udfaldet bliver. Thi sikkert er dette ikke, og Sagen maa behandles godt for ej i Kongerigets Øjne at sætte en Plet paa *Deres* Karakter.

Man vil upaatvivlelig mange Steder atter see deri et Slesvigsk Prelteri mod de Danske, saalænge Slesvigerne, navnlig Flensb[orgerne] og Hus[umerne], selv kun ville resikere saa lidt paa dette Forsøg. Men lad os nu først høre, hvad A[usschusz] siger, thi først da vil jeg kunne blive enig med mig selv om, hvad der bør gøres. Flensb[orgerne] vil have Alt for godt Kjøb og slet intet Tab vove³, men naar man er i den Knibe som de, saa maa der gøres bedre Tilbud.

Sagen er i Kongeriget, skjønt med Uret, ikke meget populair, i Grunden formedelst Flensb[orgerne]s complete Udanskhed, og da Actionærerne rimeligvis ville tabe deres Penge, saa bør De og jeg ikke *lokke* Nogen, hvilket tilsidst vilde gaee ud over os selv.

I al Fart.

Deres
Flor.

KB. NKS 1727.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Der var i Flensborg blevet dannet et udvalg («Ausschusz») for anlægget af en jernbane over Husum til Tønning. Laurids Skau var befuldmægtiget for dette foretagende, se: Skau Kbh, s. 438 f.
- 3 Jvf. Flor til Schouw 1846 7/2: »Ifor-gaars kom jeg fra Flensborg, som for Øiebl[ikket] er temmelig flau, da dens nye Borgermester er en stille, men heftig [?] Sl[esvig-]H[olstener], og Kongen nu atter synes at begun-

stige Rensborger-Banen og ej at vove sig til Opfyldelse af sine bestemte, endog offtl. Løfter til Nielsen og Christiansen [om Flensborg-Husum-Tønning-banen]. Men Ulykken er, at Flensb[orger]ne selv due til ingen Ting, og da de absolut ingen Nation[alitet] og Fædreland have og føle, maae de ledes ene af Egoisme og Fordeels-Beregning, som idag giver eet Resultat, imorgen et andet« (RA. »Syvstjernens« arkiv).

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1847 26/8.

Kjære Ven!

Kjøbenhavn, d. 26. Aug. 1847.

Deres Brev af 20de¹ modtog jeg først Tirsd[ag] den 24de, og da jeg den Dag just var borte og kom hjem om Aftenen, har jeg ikke kunnet svare før idag, eftersom der om Onsd[agen] ingen Post gaær. Jeg vil straks gaee til de forskjellige Poster.

*Latinskolen*². I denne Sag er jeg af samme Mening som De. For Nationaliteten er det uendelig bedre, naar de tidligere komme til Kbhvn. og længere opholde sig der. Dertil kommer, at et Gymnasium er meget kostbarere end en Latinskole. Der er imidlertid een Ting, som jeg ikke kan sige noget om og som formodentlig kun Erfaringen vil kunne afgjøre. Ifald Skole- og Univers[itets-]Directionen nemlig faaer Lov at raade, vil snart »Latinskolerne« ophøre i Kongeriget, og examen artium saaledes kun beholdes tilbage for de Privat-Dimitterede, der altid have været anset for ringere og daarligere Studenter end de fra Skolerne Dimitterede. Med Tiden vil det altsaa blive mindre hæderligt at tage ex[amen] art[ium] istedetfor at blive examineret i sit Gymnasium. Naar dertil kommer den naturlige Angst for at underkaste sig denne Ex[amen], der vil tiltage, jo mindre almindelig den bliver, saa kunde det maaskee blive Tilfældet, at et Gymn[asium] i Had[erslev] vilde blive mere besøgt end en Latinskole. Dog dette hele Raisonnement lægger jeg ikke stor Vægt paa, da det er meget usikkert, hvad Vending det lærde Skolevæsen vil tage i K[onge]riget.

Iøvrigt er det ogsaa Hensigten at gjøre alle Lat[in]sk[oler] i Sl[esvig] og H[olsten] til Gymnasier og heri følge Preusens Exempel. Vil derfor C[arl] M[oltke] *absolut* gjøre et Gymna[sium], for at Had[erslev] Skole ikke skal blive ringere end alle andre i Staten, og han kan skaffe Penge dertil, uagtet Kolding Gymn[asium] ligger saa nær (thi den vil og kan ikke blive nedlagt), saa lad ham det. Men en *Hovedsag* er, at den ikke kommer til at staae under Reg[ering]en i Sl[esvig] og t[yske] Canc[elli]. Under Univ[ersitet] og Skole-dir[ection]en vil C[arl] M[oltke] vist ikke tillade den at komme (som Dir[ection]en nu er, vilde det heller ikke være gavnligt), den maatte altsaa umiddelbar lægges under Kongen. Under tysk Autoritet maa den paa ingen Maade staae. Saalænge K[ongen] har Tillid til C[arl] M[oltke] og Scheel, kan han jo lade dem inspicere paa sine Vegne.

Jeg tvivler aldeles ikke paa, at Comitæen vil tage alle *Kochs Sprogkort*³ for 2 Rbm. Stykket. Mindre bør han ikke have, naar de ere illuminerede. Jeg skal med det første i et Comitæmøde, men endnu er jeg ikke tilsagt. *Siig dette til Koch* og bed ham ile med *sit* Anliggende.

Til *R[ødding] Høiskole* bør vi ikke invitere K[ongen]⁴ paa Grund af Elevernes usle Antal, hvilket altid mere eller mindre bliver anset som Beviis paa Anstaltens Maadelighed eller paa Slesv[iger]

ne]s udanske Sind. Kommer han af sig selv, saa er det en anden Sag, og saa bør han plages for et Gymnastikhuus.

*Nestved-Fest og Jernbanesagen*⁵ høre for Dem vel sammen. Jeg har erkyndiget mig om Festen. Det er en Grundtvigsk Fest for Konge og Fædreland, styret af nogle Grundtv[igiske] Præster. Hidtil har den altid været holdt i Nestved. Ingen Herremænd uden den »dumme« Reetz Thott kommer der, men endeel Bønder og Borgere. At en Nationalitets-Tale over Sl[esvig] i en saadan Fors[amling] vilde finde Bifald, er klart nok, men om den kunde give noget i Skjæppen, som kunde lønne Umagen, kan Ingen let sige forud. De veed, at herovre er den Mening meget almindelig, at De reiser for meget, og uheldigvis har vi ingen Grund til at vente noget taaleligt Udbytte af en Bane-Actie-Reise her i Sjælland og Kbhvn.⁶ Imidlertid er det vist, saa vidt jeg har kunnet erfare af en lang Samtale ang[aaende] denne Sag med *en Vedkommende*, at, om Banen skal komme i Stand eller ikke (i hvilket Fald den til Rensb[org] bliver tilladt), vil mest beroe paa, om der skaffes private Actier. Jeg kunde i den Anledning have stor Lyst til en Sammenkomst i Flensborg med Dem og Hovedmænd[ene]: Joch[imsen], de to Christ[iansener] o.s.v. Har De Lyst til dette, saa vil jeg (forudsat, at Joch[imsen] og Chr[istiansenerne] ere hjemme) gjerne tilsøes komme til Fl[ensborg] i Sept. Maaned, selv i dens første Halvdeel. Dermed lod sig da maaskee en Alstour forbinde, men jeg maa da underrettes derom.

Deres
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet. – Indholdet kan have været påvirket af det brev, som Harald V. Fiedler 1847 12/7 havde skrevet til Skau. Heri hedder det bl. a.: [Otto Joachim Moltke til Espe havde spurgt Fiedler:] »Har De hørt fra Adler?« »Nei, D[eres] Exc[ellen]ce«. »Det forædte, dovne Sviin, der ikke engang længer gider skrive sit Navn! Det er skændigt, men de kunne være rolige for, at de ikke skulle have Fred, førend deres Løfte er opfyldt«. Han var fortvivlet over Kongens Sløvhed: »Han arbejder nok, men kan ikke bestemme sig til at udføre, hvad han selv erkjender Ret.

Hvad kan det nytte, at man forlanger Indstillinger af mig, at man faaer dem, billiger dem, naar man ei sætter dem i Værk« – saaledes er det gaaet med Latinskolen (om hvilken han forsikkrede mig, at den vilde komme) og med de kgl. Valg til Stænderne. Men hvad han ikke kunde glemme var, at gl. Reventlau – Frits Reventlow]s Fader, der for ikke længe siden har kaldt [Reventlow-]Criminil en Landsforrædder og uværdig til at bære hans Navn – var bleven Excellence. Han har i den Anl[edning] skrevet til Tillisch, at han snart ventede at see Sønnen Frits gjort til Stor-

kors og Hertugen eller Prindsen af Augustenb[org] til Generalfeltmarskal, saa havde de den hele Armee under Kommando.

Han mener, at der ved Hoffet spilles Intriguer mod C[arl] Moltke, hvis Ærlighed han vedbliver ivrig at forsvare mod mine Angreb, ligesaa [Reventlow-]Criminil, idet han tilføjer, at vi ei heller maae vente, at disse Herrer paa eengang skulle glemme de Lærdomme, hvori de ere opdragne. Fru Scav[enius] siger om Joseph [Reventlow-]Criminil, at han seer meget forknyt, ja lidende ud, som Følge af, at han maa vandre en Bane, der ikke stemmer med hans egentlige Følelser.

Kjærest af Alt er mig dog den gode Mening, han har faaet om Dig. Han vidste ikke Ord nok forat rose Dit Forhold ved Skamlingsfesten. Han siger, at Du har holdt meer, end Du lovede ham og ønskede, at Du altid vilde bruge den Fremgangsmaade. Din Tale kaldte han OConnelsk (Bryste Dig nu blot ikke), og jeg kan forsikre Dig, at den herovre gjøre meer Lykke end tilsyneladende ved selve Festen.

Pastor Hertel omtalte han som en af de talentfuldeste og herligste Mænd i hele Slesvig, men beklagede, da jeg opfordrede ham til at udmærke ham paa en eller anden Maade, til min store Forundring, at dette ikke lod sig gjøre, da han havde gjort 2 af sine Confirmander tykke. »Hellere 10 gamle Tjenestepiger end 2 Confirmander,« sagde han. Dette maa man have fortalt ham [hos kammerherre Dürings] paa Vamdrupgaard eller et andet Sted dennegang. Siig mig dog: Er det sandt, det er dog forbandet uheldigt, eftersom han ellers staaer saa brillant.

Da jeg roste Just[itsraad] Friess og

hans Forhold og meente, at en saadan Mand burde forfremmes, svarede han: »Ja, giv nu lidt Tid« ... [Amtmand] Johannsen og [herredsfoged] Kjær meente han vare gode dansksindede Embedsmænd! ...

Jeg troer, det er en let Sag at vinde vores Adelsmænd for Nationalitetsideen, blot de fordømte »Bondevenner« kunde give Tid med deres Arbeide, indtil de havde seet, om Staten kunde holde eller ikke. [Scavenius taler sjælden politik med svigerfaderen, Otto Joachim Moltke, for at undgå trætte].

H[ans] Madsen [d.e. Hans Majestæt] er formedelst Mangel paa Energi ikke til at have at gjøre med. (Dette er sagt i største Fortrolighed og lad ikke Postholder Jørg[en] Rabmand [d.e. Raben] faae fat i det fra en Cavailomme) ...

Jeg forærede Scavenius Kochs Sprogkort, hvilket baade han og Fruen lode til at sætte Priis paa.

Hvis jeg efter et kort Sammentræf har opfattet Kochs Personlighed rigtigt, saa er der hos ham meget, som jeg kunde ønske anderledes. Nationalitetssagen er han hengiven (om af rene Bevæggrunde, veed jeg ikke), og derfor er han paa den Plads, han nu engang som Redakteur har indtaget, af stor Vigtighed, men han maa vistnok omgaaes som et raaddent Æg, og hans Charakter – jeg maa nemlig troe Prof. Flor – borger ikke for, at han jo under visse Hensyn kunde blive skadelig og farlig. Jeg veed, at Du vil undgaae Conflikter med ham til det Yderste, men skulde han begynde at ærgre Dig – og han kan vist være slem –, saa er det min Bøn til Dig at vise Dig som en Mand.

Vogt Dig for Alting for Rygter som dem, der gaar om vores herlige Her-

tel. Elsk, naar ei andet kan være, men med Klogskab, og lad Gl. Moltkes nyeste Yttring: »For at lære ham at kjende, har jeg spurgt hans Modstandere, og de kunne Intet anføre om ham af det Slette« blive til varig Sandhed. Det vil være Dig et uerstateligt Klenodie. Hold fast ved Bonden i Dragten. Ær Din rare Kone! om end Du voxer nok saa langt fra hende« (KB. NKS. 1727).

2 Se: Skau Kbh, s. 431–433.

3 Restoplaget af Kochs sprogekort.

4 Christian VIIIs tilbagerejse fra Wyk på Føhr gik over Emmerlev og Brede til Ribe.

5 Skau rejste som »befuldmagtiget« for Flensborg-Husum-Tønning - jernbanen, se: Skau Kbh, s. 436, og kom i den anledning til Kbh. og Sjælland,

hvor hans kontaktmand var Harald V. Fiedler, se: Fiedler til Skau 1847 22/7: »Jeg hører, at Du dennegang reiser med egen Befordring. Frøken Hertel er, hvis hun følger med [fra Kbh.], velkommen her ... Bevar blot tro Din Charakter som den nationale Helt, thi som saadan fremstiller jeg Dig og som saadan betragtes Du bedst her« (KB. NKS 1727).

Smlgn.: H. W. Hertel til Skau 1847 1/8: »Det turde jo være farligt nu, da jeg har overgivet til din Varetægt det Kjereste, jeg eier. Af Dit eget og Mines Breve seer jeg, hvor godt og hvor troligt Du søger for hende og fører hende til al den Glæde, som maa være det unge Hjerte kjert« (KB. NKS 1727; trykt: SJy Arb 1969, s. 155).

6 Se: Skau Kbh, s. 442.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1847 7/9.

Kjære Ven!

Kbhavn., 7. Septbr. 1847.

Da jeg er fuldkommen uvidende om, *naar* De kommer til Sorø¹, saa har jeg intet Andet at meddele Dem, end at jeg idag har skrevet til Koch og Staal, som begge vil have Generalforsamling for deres respective Foreninger² og have mig med, at jeg nok skulde være i Haderslev til Mand[ag] den 27de. Jeg venter nu nærmere at høre noget fra Dem, og om De kommer saa tidlig hertil, at jeg kan tage hjem med Dem, maaskee endog personlig understøtte Deres Reise-Anliggende, eller jeg skal reise min egen Cours med Diligencen.

Deres heng[ivne]
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Adresseret: Poste restante, Sorø.

2 Den Slesvigske Forening (hvor Koch

nu var sekretær) og Skamlingsbankeselskabet.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1847 28/9.

Kjære Ven!

Haderslev, 28. Septbr. 1847.

De har formodentlig talt med Blaunfeldt og veed, at jeg kom meget for seent til Odense¹, men at jeg, eftersom Bl[aunfeldt], Joch[im-

sen], Kastrup og Sick mente, heller ikke havde været fornøden, da Stemningen i Fyen var fortræffelig for Jernbanesagen. Jeg lod mig altsaa atter indskrive til Had[erslev] og ankom her Kl. 10 Løv[er-dag] Aften.

Vore to Gen[eral]fors[amlinger] igaar² vare slet besøgte, især den første. Noget Vigtigt, som De behøver at vide, passerede ikke. Schmidt vil ikke være Kasserer ved det nye Selskab, da han har nok af »Slesvigske F[orening]«. Vi maatte derfor foreløbig lade denne vigtige Post staae aaben, da Ingen var tilstede, som kunde bruges. Koch kan udvortes og jeg indvortes [være] Besørger af Pjecerne. Dog vil jeg for at undgaae for meget Had af Forfatterne, som ei antages, have to til Colleger: Hertel antog dette, og vi kan selv optage en tredje. Jeg har tænkt paa Feilberg. Men for det første vil jeg Intet bekendtgjøre om Selskabet.

»Sl[esvigske] F[orening]s« Forsamling bliver rigtig nok ved Superintendent-Sagen³, og Dagen efter kan vi faae nok at bestille i Rødding.

Byen her er i største Allarm over, »at Koch har kjøbt Senebergs Trykkeri og »Lyna««. Hvor vidt det er kjøbt, skal Tiden vise, men Byen antager det og er rasende paa »Forræderen« Seneberg, der ikke har talt derom til Sl[esvig-]Holst[enerne] eller tilbudt dem det.

Idag blev Truels Erichsens Huus oppraabt til Auction, hvormed Schroeter bød høiest 4.000 r., hvilket naturligtvis ei antages. Det hedder nu, at »Sl[esvigske] F[orening]« vil købe den for at fordrive Unionen og alle Tyskere⁴.

For ca. tre Timer siden udbrød pludselig Ild hos Schroeter paa Rosendals Pakloft. Det blev snart slukket, men endeel af Huset blev spoleret, og næsten alle Schroeters Meubler, Eiendele og Varer smidt ud, sønderslaget, ødelagt eller stjaalet, siger Koch, som nylig kom derfra. Om Schr[oeter] har assureret, veed K[och] ikke. De ere flygtede ind til Møller Petersen.

Nu lev vel, til vi sees. Mine bedste Hilsener til Markmanns og alle gode Venner fra

Deres
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Til et møde, som havde til formål at »fremme Sagen om Jernbanen mellem Flensborg, Husum og Tønning... Af Jernbanens Direktører vare Dhrr.

Blauenfeldt og Jochimsen fra Flensborg tilstede« (»Dannevirke« 1847 29/9).

2 Se: Flor til Skau 1847 7/9.

3 Forslaget om oprettelse af et dansk-sproget superintendentur i den nordlige del af det gamle Slesvig stift (se: Sjø Arb 1890, s. 236).

4 Se: M. Favrhojdt: Harmonien, 1949, s. 77 ff. »Union« var i 1840'erne de tyske Haderslev-borgeres selskabelige forening.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1847 16/10.

Haderslev, 16. Octbr. 1847.

Kjære Ven!

Deres Brev af 13de¹ modtog jeg igaar Aftes efter at være kommen fra Lumbyes Concert². Jeg skriver egentlig kun, for at De ikke af Mangel paa Kjendskab til Manden skal komme til at styrke en efter min Overbeviisning fuldkommen ugrundet Tro, at vi vilde være vel tjente med Meyer til Sem[inarie]-forstander. Manden har jeg rigtig nok aldrig seet, og da Pastor B[oisen] engang spurgte mig om min Mening om ham, svarede jeg derfor, »at jeg ingen havde; jeg havde hørt ham rose som en dygtig Mand og vidste, at de Semin[arister], som havde været hans Elever, forgudede hans Viisdom, men selv havde jeg slet ingen Mening om ham, hv[erken] for e[ller] imod«.

Tilfældet vilde, at jeg samme Aften hos Koch fik fat paa en »Dansk Grammatik, udg[ivet] af ham 1843«³, hvilken jeg da straks gav mig til at see i. Da jeg havde læst første Side af Fortalen, erklærede jeg: »Han bør ikke blive Sem[inarie]forst[ander]«, og da jeg havde læst Fort[alen] til Ende, udbød jeg til Koch: »Han maa *aldeles* ikke blive Sem[inarie]forst[ander]«. Det var mig fuldk[ommen] klart, at denne Mand, fuld af Indbildning om sin Dybsindighed og Skarpsindighed og vid[en]sk[a]b[elige] Dannelselse, ikke har Idee om »virkelig Videnskabelighed«, at han maa være ypperlig i Stand til i en Hast og complet at slaae ethvert »levende« M[enne]ske ihjæl, som kommer til hans Seminar, og saa af det døde M[enne]ske lave Figuren af en vid[en]sk[a]b[e]l[igt] dannet Person og indblæse ham, ikke en levende Aand, men Indbildskhedens og Selvtilfredshedens stive Spøgelse. Saaledes er jeg nødt til at bedømme ham efter at have seet et Aandsproduct, som baade han og hans Svende skal være stolte af.

Altsaa, har De mindste Tro til *min* Skarpsindighed, saa tal aldrig et Ord til Fordeel for, at han kan komme i nogetsomhelst Slesvigsk Undervisningsanstalt. Skarphed og Klogskab kan være meget gode og nyttige ogsaa i Slesvig, men *det* Liv, som *her* er forsvunden, kan *de* ikke mane frem igjen. Ogsaa er det for Sagen selv langt fra at være en Anbefaling, at han er en Slesviger. Udvortes kan sligt jo tage sig

ret godt ud, men i Regelen bør vi være dobbelt forsigtige, naar Talen er om fødte Slesvigere til Lære- og Dannelseposter i Slesvig. Man maa bare ikke forhaste sig med W[onsbek] Sem[inarium]. Det kan dog ikke begynde før næste Efteraar, og den samvittighedsfulde, men forsigtige B[oisen] skaffer nok en Mand.

Christensen paa Ærø kjender jeg slet ikke til. Jeg vil see imorgen eller overmorgen at faae B[oisen] i Tale, og hvis jeg da i nogen Ting er klogere, skal jeg tilskrive Dem.

Posttiden er der. Jeg maa derfor slutte og bede Dem venligst hilse Markmanns, Koch⁴, hvis han er der, og alle Venner fra

Deres heng[ivne]
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

2 Musikdirektør H. C. Lumbye med sit orkester på 25 personer fra Kbh.s Tivoli holdt 1847 15/10 instrumentalconcert i Unions-Salen i Haderslev (»Dannevirke« 1847 13/10).

3 I. N. Meier: Dansk Grammatik til Brug for Skoler. Med en udførlig Ret-skrivningslære. 1843.

4 Koch var i Kbh. for at rejse penge til køb af Senebergs trykkeri i Haderslev.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1847 13/11.

Kjære Ven!

Haderslev, 13. Novbr. 1847.

Skjøndt Kochs Blad- og Trykkeri-Handel var »afsluttet«¹, inden jeg vidste et Ord om, at den var begyndt, og skjøndt jeg senere med Flid har afholdt mig fra at tage mindste Deel i dens Gang, saa kan jeg dog ikke see den for mine Øine gaae tilbage uden at oplyse Medagenterne i Kbhvn. om dens for Øieblikket farlige Stilling.

Koch var i Aftes hos Seneberg og hjembragte som hans Ultimatum, at Handelen skulde være afsluttet til førstk[ommende] Fredag d. 19de, ellers betragtede han den som afbrudt. I Eftermiddag har han tilligemed vor kyndige og besindige Schmidt været hos ham. De ere for et Øieblik siden komne tilbage med det bestemte Svar: »Han vilde kun vente til idag 8te Dage, den 20de, og han vilde til den Tid have Caution for alle 8.000 rbd. eller have de 4.000 rbd. i sine Hænder eller deponerede hos Nogen her (f. Ex. Hargens, Borgemesteren eller Schmidt) og Caution for de andre 4.000 rbd. Schmidt kunde ikke bevæge ham til Forandring heri.

Agent Bruun og Pastor Boiesen ville ikke i Forening med Schmidt caut[ione]re for mere end 4.000 rbd., og det paa en Obligation med

1ste Prioritet i Kochs Eiendom, og jeg indseer ingen Mulighed i at formaae Andre til at overtage nogen Caution enten større eller paa andre Vilkaar, saa meget mere som Sagen nu er bleven gammel og forhalet. Skal altsaa ikke hele Handelen gaae tilbage, saa troer jeg, det er nødvendigt, at Etatsraad Suhr sender Pengene herover strax, for at de kan blive deponerede, hos hvem han forlanger. Ønskes det, skal jeg gjerne give mit Interimsbeviis for Modtagelsen, indtil en Obligation, saaledes som St[ads]secr[etaire] Hargens til Prøve har opsat den (og hvorom han har erklæret, at den efter de her gjældende Bestemmelser ei kan opsættes anderledes), kan af Koch blive udfærdiget til Etatsraaden. Istedetfor de contante Penge vil jeg vel antage, at Seneberg vilde nøies med en Vexel af Et[ats]r[aad] Suhr til Deponering, hvorvel jeg ikke tør indestaae herfor, da Seneberg er, som De veed, meget ængstelig og upaatvivlelig temmelig borneret. En anden Mulighed kan jeg tænke mig, nemlig at de Herrer Bruun og Boiesen vilde caut[ion]ere for alle 8.000 rbd., dersom Et[ats]r[aad] Suhr selv skrev til Bruun, at han til Nytaar vilde sende de 4.000 rbd. Men deels veed jeg ikke, om Ag[ent] Bruun vil indlade sig herpaa, deels vilde det volde nye Uleilighed paa alle Sider, saavidt jeg kan skjønne, til ingen Nytt. Vilde Et[ats]r[aad] Suhr være saa god at sende Pengene strax, saa synes mig imidlertid, at det var Synd, om Koch skulde svare Renter deraf, før fra 1ste Januar².

Her har De Sagens Stilling. Koch er bekymret baade for sin Æres og sine Forhaabningers Skyld. Schmidt kalder det en Scandal[e], om Handelen skulde gaae tilbage. Hvad mig selv angaaer, da er jeg roligere, eftersom jeg er vant til at finde mig i, hvad jeg ei kan forandre, og desuden fra Begyndelsen af ingen Deel har havt i den hele Affaire. Det, jeg mest frygter for, er, at Sl[esvig]holstenerne for at hevne sig over den dem foraarsagede Angst skal faae Seneberg til, naar de først atter ere rigtige Herrer over Bladet, at formere Koch en uhyre Fordring paa Skadeserstatning, hvilket i det mindste kan give dem Leilighed til en ypperlig Proces, for hvis Omkostninger de i al Fald vil kunne faae Koch idømt.

Iøvrigt var jeg med Koch allerede enig om Operationsplanen med »Lyna«³. Den skulde forblive tysk og kunde altsaa ikke blive noget Danskhedens Organ, men skulde være et Organ for det *danske Monarchi* til den Deel af *Folket*, som taler Tysk eller dog vil læse Tysk. Da »Lyna« har Avertissement, og Koch har godt Greb paa, hvad Bonde og Borger ønsker at vide Besked om, troer jeg nok, at den med

Tiden kunde bane sig Vei, hvor »Flensb[urger] Zeit[ung]«⁴ aldrig har kunnet skaffe sig Indpas. Dette var *min* Drøm, men jeg har nu kun ringe Haab om dens Opfyldelse.

Jeg veed i Forveien, skjøndt vi ikke have egentlig talt sammen om dette Emne, at De vil bifalde min Beskrivelse af, hvad »Lyna« kunde og altsaa burde blive for den gode Sag. Hvis De derfor ved Hjælp af de her meddeelte Oplysninger og ved Deres egen Virksomhed formaaer at gjøre Noget til Handelens Realisation, saa gjør det. Men her gjælder det end mere end ved Jernbanesagen, at hvad der skal skee, maa skee strax.

Min bedste Hilsen til alle vor Sags Venner fra Deres hengivne
Flor.

S. T. Hr. Laurids Skau, f. T. i Kbhvn.

KB. NKS 1727.

1 Der menes: foreløbigt aftalt.

2 Under Haderslev den 24. nov. 1847 meddeler »Dannevirke«: »I Mandags, den 22. ds., solgte og afstod under Forbehold af Hs. Maj. Kongens alernaadigste Approbation herværende Bogtrykker H. Seneberg sit Bogtrykkerie-Inventarium, sit kgl. Trykke-Privilegium og sit kgl. Privilegium paa Udgivelsen af Bladet »Lyna« til »Dannevirkes« Redaktør og Udgiver Pet. Chr. Koch hersteds for den Sum 8000 Rbdl til at modtage næste 1. Januar.«

3 »Dannevirke« 1847 24/11: »Hvad nu Ugebladet »Lyna«s Fremtid angaaer,

da agter dens nye Udgiver fra Nytaar at udvide Bladets Format . . . Det skal alene udgaae paa Tydsk, og skal det være Udgivernes Bestræbelse at levere de Slesvigere, som heller ønske at læse Tydsk end Dansk, et dygtigt tydsk Ugeblad. Aanden og Tendentsen i samme vil naturligviis ikke blive slesvigholsteensk eller statsopløsende, da det er Udgiverens Overbeviisning, at denne kun fører til Slesvigs og alle Slesvigeres Ulykke og Fordærvelse«.

4 Det danskorienterede organ i Flensborg.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1848 18/7.

Kjære Ven!¹

Kjøbenhavn, Tirsd[ag] d. 18. Juli 1848.

Deres Brev af 11. d[enne] M[aa]ned]² modtog jeg i Fredags, hvorfor jeg takker Dem. Dets egentlige Indhold maatte jeg ansee for at være ikke mere »betimeligt«, eftersom Alle her vidste, at Vaabenstilstanden *var* afsluttet³. Det faldt saa godt som Ingen ind, at fordi Kongerne af Danmark og Preusen vare enige, kunde Wrangel nok alligevel falde paa at nægte Lydighed, og Hensigten med Vaabenst[ilstanden] fra vor Side var naturligvis, at hjempermittere alle

Tropperne og indkalde nye til Exercerskolerne, hvortil saa Officererne kunde bruges, og tillige nye Officerer kunde dannes. Følgen vilde da blive, at vi ved Udløbet af Vaabenst[ilstanden] havde en Armee dobbelt saa stor som den, vi nu have. Hele Byen var kun beskjeftiget med det Spørgsmaal, hvorvidt man maatte være tilfreds eller utilfreds med Betingelserne, og det er ikke at nægte, at den *almindelige* Stemning var Utilfredshed, der hos Adskillige var Ærgrelse og Forbittrelse over Ministrenes Modløshed, hos Andre Bedrøvelse over D[an]m[ar]ks Skjæbne og forladte Stilling. Det var dog mere *Følelsen*, der var krænket, og da »Freden« ingenlunde var slutet, raisonneerede man sig tilrette med Vaabenst[ilstanden] og de, som tænkte sig Muligheden af W[rangel]s Vægning, vare meget glade, »da en saadan jo maatte *tvinge* K[ong] O[scar] til at gaae over til Jylland, siden han selv var V[aaben]st[ilstanden]s Proponent«.

Da kom pludselig i Løverdags Eft[er]m[id]d[ag] W[rangel]s Fordring af andre Betingelser. Om Aftenen Ministerraad, om Natten Grev Kn[uth] til Malmø. Om Søndagen K[ammer]h[erre] Redtz og Pourtales o.s.v. tilbage fra Wr[angel], og Gr[ev] Knuth fra Sverrig, hvorpaa Søndag Aften »Waldemar« tilbage til Jylland med friske Tropper og Svar, at vi bleve ved de gjorde Betingelser og kunde ikke indrømme ham noget af hans Forlangender, navnlig at han ved Vaabenst[ilstanden]s Udløb kunde indtage sin nuværende Stilling o[g] m[eget] a[ndet]. Saaledes troer jeg, at Sagerne staae, skjøndt jeg ikke tør *indestaae* derfor.

K[ong] O[scar] er, som Enhver kan sige sig selv, overmaade ilde ved denne Vending, og det er maaskee endnu et Spørgsmaal, om han lader sine Tropper gaae over til Jylland, hvis Wr[angel] rykker derind. Jeg for min Part har ondt med at troe, at Svenskerne ikke gaae over i dette Tilfælde, da det dog er altfor unordisk til, at Kongen tør byde sin Nation og Armee det. Men jeg er ogsaa saa vant til at troe paa Tyskernes store *Ord* og Haab paa at kunne imponere og skræmme os (hvilket Haab de have fuld Ret til at have), at jeg nok troer, Wr[angel] giver efter, naar han først kan tvinges til at troe, at vi ikke gjøre det. Skeer dette, saa kommer jeg strax derover, og skeer det ikke, saa veed jeg ikke endnu, om jeg bliver her (det vil saa sige for at hjælpe Koch, som med Kone er her, at udgive »D[anne]v[ir]-ke«), eller jeg gaaer til Jylland, hvortil jeg ogsaa har megen Lyst.

At den evige Retirade og Venten paa Diplomatiens Udfald⁴ maa for vor Armee være yderst skadeligt og næsten ikke til at holde ud,

indseer jeg saa fuldt som Nogen, og hvis jeg var commanderende General og forstod min Konst, saa maa Gud vide, om jeg holdt mig i Skindet. Men jeg er hverken General eller Krigsminister, og jeg har ikke mærket, at Krigsministeren [Tscherning] eller nogen af de andre Ministre ønske at høre mine Meninger. Jeg er derfor nødt til at lade dem føre Krigen og slutte Vaabenst[ilstanden], som de selv vil og trøste mig til, at *Freden* skal de i det mindste ikke faae Lov at slutte uden som *vi* (Nationen) vil. Efterhaanden vil vel nok Ministeriet komme til at lytte lidt mere efter *Folkestemningen*⁵, men endnu er baade Minist[eriet] og Folket for ungt til, at den rette gjensidige Paavirkning kan have begyndt. Dog har Tsch[erning] og Monr[ad] endelig givet efter for Raabet om Præster og igaar bemyndiget Helweg og Mag[ister] Hammerich dertil. Maaske det nu kommer bag efter.

Min bedste Hilsen til Venner og Bekjendte⁶.

Venskabeligst
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Adresseret til: »Rugstedgaard pr. Veile«. Her opholdt Laurids Skau sig hos sin ven, proprietær Buch, se: Skau Kbh, s. 469.

2 Ikke fundet.

3 1848 2/7 sluttedes der i Malmø en våbenhvile på tre måneder.

4 Efter dannelsen af november-ministeriet sendte Skau 1848 30/11 efterstående rapport til H. W. Hertel (afsendt fra Marckmanns hjem på Christianshavn): »Om det ny Ministerium kan man jo ikke sige synderligt, hverken Godt eller Ondt, endnu. Dog troer jeg ikke, der er Anledning til nogen Frygt. . . Madvig teer sig godt og har med en forbausende Hurtighed og Skarpsindighed sat sig ind i Regjeringsagerne, navnlig de udenlandske Forhold. Han fortalte mig forleden, at det af alle Acter fremgik, at Svenskerne aldrig have havt til Hensigt at hjælpe os, og det var med Nød og Neppe, de maatte blive staaende i Fyen. . .

Flor har dannet »en national

Klub«, fornemmelig af Rigsdagsmænd, men hvor dog ogsaa andre nationale Folk kunne komme med. Jeg skal første Gang med i Aften. Biskoppen fra Ribe [Tage Müller] er ogsaa Medlem, samt Grundtvig o[g] fl[ere] . . .

Det er jo forbandet dumt, at Slesvigske Soldater ere hjempermitterede, men det overrasker mig ikke, da et saadant Skridt ganske svarer til Tschernings Politik. . .

Det er meget ubehageligt, at jeg ikke staaer i nogen stadig Rapport til Krüger, og det gjør væsentlig Skade. Uagtet han veed, hvor jeg er, saa skriver han aldrig, men opererer ganske paa egen Haand og aldeles ikke i Samklang med de givne Forhold herovre« (RA. Hertels arkiv).

5 I statsrådet 1848 14/7 vedtog man, at der arbejdedes hen på, »at tvende af de tre Mænd, Etatsraad Prehn, Biskop Hansen og Amtsforvalter Holstein, bleve udnævnte til Medlemmer af Regjeringen. Minister Monrad for-

langte enten Krüger fra Beftoft (Stænderdeputeret) eller Lauritz Skau til Medlem af Regjeringen« (Statsrådets Forhandlinger I, s. 370).

Skau har intet andet om Monrads meget positive indstilling og tordnede derfor løs imod ham og de andre ledere af Martsministeriet i et brev til Fiedler 1848 14/10:

»Hvad der smertes mig er, at man har *forbigaaet alle de Nationale*, og dette er Monrads Skyld, thi han har haft den meste Andeel i Kongevalgene. Dette har jeg nu rigtignok forudset, idet jeg jo ikke kunde være saa dum at vente nationale Sympatier af en Mand, der selv ingen Nationalfølelse har, der aldeles mangler Tillid til Nationen, der ikke elsker det *danske Folk*, men derimod en fix Idee, som heed Frihed, og i sit Væsen, eller om Du vil i sit Sværmeri, altsaa er ægte Tydsk.

Den mest nationale Mand, som er taget med, er Clausen, men hvis man *turde* ladet ham sidde, saa vilde Monrad aldrig taget ham med, thi Clausen er hans naturlige Rival. Hverken Grundtvig eller Flor eller Paulsen ere tagne med, kort: man har ikke villet have nogen dansksindet Slesviger, eiheller nogen slesvigsk-sindet Dansker med. Derfor er hverken Du eller jeg taget i Betragtning. Ulykken er, at Ministeriet vil opgive Slesvig, idetmindste de Ikkeadelige Medlemmer af samme, og derfor vil man ikke have Folk med, som har Hoved og Hjerte paa rette Sted.

Men netop derved ville vi vinde i Magt, og det skulde gaae underligt til, om de gode Herrer ikke knække Halsen paa deres egen Elenighed. Der er al Udsigt til, at det reactionære Parti kommer til at svømme ovenpaa, naturligviis ikke i

den Forstand, at vi skulle føres tilbage til den gamle trævne Tilstand, men fordi de Reactionære have Evne til at gennemføre det, som de Andres Skuldre ikke kunne bære.

Der udvikler sig her en mere og mere mørk Stemning imod Monrad, Tscherning, Lehmann, og der behøves virkelig ikke saare meget til at knuse dem. Monrad er en mere gediegen Boureaukrat end Øhrsted og dertil djævelsk intrigant. Den Anden er af en saa mørk Livsanskuelse, og dertil mangler han saa totalt al Tillid til Folket, som han kalder raadent, at hans Fald i alle Kredse er besluttet, selv af hans Venner, og den tredie Herre er i Kjøbenhavn foragtet og i Jylland forhadet. Man taler derfor allerede om et Ministerium Clausen & Schouw, og jeg siger ja og Amen. Flor, Grundtvig, Dr. Paulsen og flere ville nu besøge Rigsdagen som Oppositionsmænd, thi saalænge Nationen er varm og har Sands for sin egen Ære, skulde disse Hallunk- og Kjeltringemænd ikke have Lov til at bortgive Slesvig.

De indhylle dem i en mørk Hemmelighedsfuldhed og i en arrogant Fornemhed, netop de Feil, som de samme Mænd tidt nok har dadlet hos de gamle Ministre, men vi skal nok faae dem afklædt. Derom kan Du være forvisset« (RA. Fiedlers arkiv).

En 14 dages tid senere kunde han henvisse vennen til sin pjece »Hvorvidt ere vi komne?«, se: Skau til Fiedler 1848 30/10:

»Maaskee disse Bagateller kan overbevise Dig om, at Fruentimmerne dog ikke ganske har ødelagt mig, som Du for ikke lang Tid siden har yttret i en selskabelig Kreds, og for hvilken Yttring Du skal have nogle smaae reglementerede Skjænd tilgode,

som jeg agter i sin Tid at tildele Dig i Dit eget Huus, naar vi, vel at mærke, har faaet os et Par Glas, thi ellers skjænder jeg selvfølgelig ikke og mindst paa Dig, da Du dog maae have lidt Fortrin for andre Mennesker, saasom Du ved Leilighed har taget Dig af mig, – og jeg er ikke utaknemmelig« (RA. Fiedlers arkiv).

6 Til vennekredsen hørte også H. W. Hertel, der opholdt sig som flygtning i Ribe. Til ham skrev Skau 1848 30/11 følgende: »Den evige Snak om Slesvigs Selvstændighed har bragt mange Rigsdagsmænd til at troe, at Slesvigerne selv ikke vil have Noget med Danmark at bestille, men tvertimod hellere ville have et Unionsforhold. Dette sidste har jeg, som Du vil have seet, høvlet lidt i en længere Artikkel i »Berlings Tiden- de«. Men der maae fra Slesvig selv ikke siges Noget i denne Retning, og navnlig maae en offentlig bekjendt Mand ikke gjøre sig skyldig i en saadan Gjerning, som i Længden fører

til Slesvig-Holsteinisme og Tydskhed. See derfor at faae fat i Krüger og gjør ham opmærksom paa dette Punkt...

Jeg vilde ønske, jeg en luun Aften kunde stikke mit velbekjendte Gesicht ind ad Din Stue. Skulde jeg da i min Glæde falde Eder Alle om Halsen og hændelsesviis endog til- liste mig et Kys i Hidsigheden, saa havde jeg da strax en Leilighed til at bede om Forladelse, samt tillige til at see en af de unge Damer [Mine Hertel] rødme langt ned i Halsen« (RA. Hertels arkiv).

Med hensyn til Krüger og hans virke for Slesvigs selvstændighed svarede Hertel 1848 26/12: »Arbejder han end endnu for den saa meget omtalte slesvigiske Selvstændighed, troer jeg dog neppe, at den Sag nu finder synderlig Gjenklang, da Stemningen i Nordslesvig – deri stemme alle Efterretninger overeens – i det Hele er fortræffelig og mere dansk end nogensinde« (KB. NKS 1727).

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1849 25/7.

Kjære Ven!¹

Fahlun, 25. Juli 1849.

I dette Øjeblik modtog jeg Deres mig meget kjærkomne Brev af 17de², hvorfor jeg takker Dem saa meget desto mere, som ellers Ingen har skrevet mig til fra Kjøbenhavn siden vor superbe Affaire ved Fredericia³. Samtidig med Beretningen herom bragte de sv[enske] Aviser⁴ stærke Fredsrygter fra Berlin, som jeg ikke var ganske uvil- lig til at sætte min Lid til, og jeg seer nu af Deres Brev, at det med Vaabenstilstanden⁵ og dertil hørende Fredspræliminier har sin Rig- tighed. Da jeg ikke kjender de sidste, kan jeg ikke have nogen bestemt Mening om dem, men jeg stoler paa de Herrer Madvig og Clausen, og disse tilligemed deres Collegaer H[ansen] og Sp[onneck] kan atter efter Slaget ved Fred[erica] trygt stole paa hele Nationen, saa længe de staae fast paa deres Ret og Ære. Noget nøiere til Bladenes Raisonnementer i denne Tid i Danmark kjender jeg ikke, da

her i Fahlnun ikke existerer et eneste dansk Blad uden det Exemplar af »D[anne]v[ir]ke«, som kommer til min Kone.

Hvad min snare Tilbagekomst til Danmark angaaer, da lægger min Kones og mit naturlige og hjertelige Ønske at blive sammen en Maanedes Tid endnu vistnok ingen *uovervindelige* Hindringer i Vejen, thi saa forladt hun end vil føle sig, naar Christian tilligemed samtlige Bjergelever og Professorer i Begynd[elsen] af August tiltræder en omtrent 3 Maaneders practisk Øvelsesreise uden noget af denne Tid at kunne beholde mig tilbage, saa er hun, som De veed, patriotisk nok til ogsaa at renoncere paa dette Gode, hvis Fædrelandet virkelig havde væsentlig Gavn af min Nærværelse i Kbhvn. eller Slesvig. Ja, hun har endog selv i sin Tillid til min Uegennyttighed og Capacitet talt til mig herom. Men jeg har for min egen Person nogle Betænkeligheder. De veed, at selv de for mig Venskabeligsindede blandt Ministrene ikke forlange at conferere med mig eller høre mine Tanker, og om endog det for mig meget Glædelige vilde skee, at [H. N.] Cl[ausen] blev Commissair og Et[ats]r[aad] [Christian] P[aulsen] fulgte med, saa er det et stort Spørgsmaal, om nogen af disse mine, som jeg troer, virkelige Venner vilde troe at kunne trænge til mit Raad eller min Bistand, og altid at skulle paanøde Andre disse, er i Længden ikke til at holde ud og føre heller ikke til noget Resultat. Jeg er jo nødt til at antage, at saalænge de, der officielt skal have med Slesvigs Anliggender at gjøre, ikke henvende sig til mig, da de alle kjende min Lyst til at gavne i Slesvig, ønske de heller at være frie for min Hjælp⁶.

Disse Betragtninger gjøre, at jeg endnu foretrækker at blive noget, hvor jeg baade har Lyst og Ret og tillige paa en Maade Pligt at være, hos min Kone, end at drage ned, hvor jeg dog i Virkeligheden ikke vilde kunne udrette noget. Havde Posttiden tilladt det, vilde jeg skrive mere. Nu kan jeg kun bede Dem hjerteligst hilse alle gode Venner fra

Deres heng[ivne]

Flor.

NB. Om Fr. Møller og A. Schmidt leve og ere usaarede, ønskede jeg gjerne at vide.

KB. NKS 1727.

1 Adresseret til: »Hr. Pastor Markmann paa Christianshavn«. Smlgn.: Skau til Fiedler 1849 15/6: »Da jeg

sidst skrev til Dig, boede jeg ogsaa virkelig i »Tre Hjorter«, og det er først senere, at jeg er flyttet til

- Christhvn., hvilket Fru Gandil meget godt veed, da jeg ogsaa til hende har skreven fra »Tre Hjorter«. At jeg tog ind paa Gjæstgivergaarden og boede der i den første Tid, kan Du let gjætte Grunden til, og at jeg ikke umiddelbar reiste, har sin Grund i, at jeg virkelig blev indvendig syg og i flere Dage maatte holde Sengen. Nu er jeg paa Benene igjen, men meget svag og tør ikke gaae ud« (RA. Fiedlers arkiv).
- 2 Ikke fundet. Flor til Koch 1849 5/8: »Det eneste, jeg har hørt fra Kbhvn. ... var et Brev fra Laurids Skau af 17. f. M., hvori han mener, at min Nærvarrelse i Danmark nu maatte være vigtig for Slesvigs Skyld« (KB. NKS 1763; trykt: Th. Roust: Christian Flor, 1923, s. 185). Smlgn.: Skau Kbh, s. 662.
- 3 6. juli-slaget ved Fredericia.
- 4 Flor var rejst til Falun i Sverige, hvor hans eneste søn skulde uddannes til leder af et bjergværk.
- 5 Den foreløbige fred med Preussen blev 1849 10/7 undertegnet i Ber-

- lin. Man troede almindeligt i samtiden, at der var en forbindelse mellem fredsslutningen og den danske sejr ved Fredericia.
- 6 Flor til Koch 1849 5/8: »Saalænge Regeringen selv troer, at den i de slesvigske Anliggender overmaade godt kan undvære mig, kan min Nærvarrelse i Danmark nok være en Plage for den, men ingen virkelig Gavn for Slesvig. Det er tydeligt, at jeg i Regeringens Øine dog kun er Dansk og ingen Slesviger, men at den blot har med Slesvigerne selv at bestille og kan nok tilfredsstille dem, naar jeg ikke blander mig i med. Disse Ytringer, saa lidet de end stemmer med mit Hjertes Ønsker, er ingenlunde udsprungne af nogen personlig Misstemning eller Fortrydelighed, men ganske simpelt af en klar og rolig Anskuelse og af den Følelse, at jeg gider ikke være et Nul eller en indbildt Størrrelse i det politiske Liv« (KB. NKS 1763; trykt: Th. Roust: Christian Flor, 1923, s. 186).

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1849 25/9.

Kjære Ven!

Kbhvn., 25. Sept. 1849.

Jeg agter først[ommende] Fredag Aften at rejse med Diligencen til Kolding for at tage til Flensborg¹. Men jeg kan naturligvis ikke have Sind til at fare igjennem Had[erslev] uden at see Dem, Koch², Schmidt o.s.v. Kunde jeg undgaae at komme pr. Dil[igence] til Posth[older] R[aben], var det jo bedre³. Om De kan forhindre dette, overlader jeg til Deres Indsigt og Omsorg; hvis ikke, indskriver jeg mig formodentl[ig] i Kolding lige til Fl[ensborg], hvorhen jeg bør haste. Men i al Fald kunde De⁴, om De vilde, og Koch, hvem jeg beder Dem meddele dette, jo dog møde mig ved Dilig[ence]stedet.

I Hast.

Deres
Flor.

KB. NKS 1727.

1 I Flensborg skulde Flor mødes med F. F. Tillisch. Om en samtale, som

Krüger kort tid før havde haft med Tillisch, har Skau 1849 11/9 med-

- delt J. N. Madvig følgende: »Han (Tillisch) havde ligefrem yttret, at Eulenburg var en stiv Sl[esvig]-Holstener, men at derimod Hodges understøttede ham, og han haabede nok at blive færdig med Embedsmændene, uden at Beboerne behøvede at ansøre Regjeringen dertil. Han befrygtede, at Sydslesvig derved vilde blive uroligt og komme med Andragender af modsat Natur o.s.v. Den sande Grund for Tillisch troer jeg imidlertid, at han har fortiet for Krüger, thi denne er efter min Mening hans store Frygt for, at Delingsprojecterne paany skal dukke frem, da alle Elementerne dertil ere forhaanden, og Tillisch heller vil have et selvstændigt Slesvig end opgive den mindste Smule deraf. Hvis imidlertid Beboerne i Eet og Alt udtalte modsatte Anskuelser, vilde Delingspørgsmaalet selvfølgelig vinde i Naturalighed og kunde let endnu blive Basis for Fredsunderhandlingerne. Her i det nordlige Slesvig vilde en Delling ikke finde mange Modstandere, naar Linien blev ved gamle Dannevirke« (RA. J. N. Madvigs arkiv).
- 2 Om Koch så Skau sig i stand til at melde følgende, se: Skau til Madvig 1849 11/9: »Vor største Forlegenhed er her, at vi ikke har et eneste dansk Blad, da Postcontoiret ikke hidtil har villet modtage Bestillinger. Ved Siden deraf har vi det Særsyn, at Koch er Udgever af »Dannevirke« i Kjbhvn og »Nordsl. Tidende« her. Vi ere komne efter, at dette famøse Blad under hele Occupationen er udgaaet for Kochs Regning og trykket af hans Folk og med hans Presse. Igaar fordrede vi af ham, at han strax skulde udgive »Dannevirke« og idetmindste holde inde med »Nordsl. Tidende«, men dette nægtede han. Han maatte derfor taale at kaldes en Forræder o.s.v. Det er Egennytte af det laveste Slags fra Kochs Side, og han har derfor ogsaa tabt sin Agtelse hos Alle, som kjende Sagen« (RA. J. N. Madvigs arkiv).
- 3 Postholder Raben i Haderslev blev anset for at være slesvigholstensk spion, se: Skau Kbh., s. 110, 645.
Smlgn. iøvrigt: Flor til Skau 1847 26/8, hvor Fiedler i note 1 taler om »Jørgen Rabmand« og »Cavailomme«.
- 4 Skau var fra Christianshavn taget til Højen, hvis præstegårdsjord han 1849 19/8 bortforpagtede på Marckmanns vegne, se: Skau Kbh., s. 472–474. Herfra skrev han 1849 20/8 til H. W. Hertel: »Heida Du! Her er jeg. Men hvorfor Satan har Du ikke en eneste Gang skreven mig til? Du vidste jo godt, hvor jeg var, medens jeg ikke kunde vide, hvor en saadan omflakkende Prædikemand som Du stak i Verden« (RA. Hertels arkiv).
Fra Højen tog Skau til sit hjem og krævede 1849 15/9, at ogsaa Hertel skulde vende tilbage til sit embede: »Det er for Dig selv skadeligt og i høieste Maade for Sagen uforsvarligt, at Du ikke indfinder Dig i Dit Embede. Bønderne have hidtil været velstemte, men gnave nu over, at Du ikke kommer ligesom Boesen [i Fjellstrup]. Husk paa, at naar disse Folk først blive stødt paa Manschetterne, kan Fanden ikke bevæge dem til Høflighed igjen, og hvis Du ikke staaer paa god Fod med Bønderne, saa at vi kan bevæge dem til at forlange Dig af Regjeringen indsat i Dit Embede igjen, saa skeer det ikke« (RA. Hertels arkiv).
Om stemningen under civilstyrelsen har Skau 1849 6/11 meddelt Fiedler følgende:

»De kloge Slesv.Holstenere er nu de ivrigste Delingsmænd, deels fordi de godt kunne see det Umulige i at blive Herrer over den danske Folkeaaend i Nordslesvig, deels fordi de omtrent opnaae, hvad de ville alligevel, nemlig gode Havne baade paa Øst- og Vestsiden, og navnlig en ypperlig Orlogshavn i Kiel, naar Frederiksorts Kanoner ere i deres Vold. Dette seer den danske Befolkning meget vel og netop derfor er den langt mere imod en Deling, end ellers vilde være Tilfældet, thi et glødende Had har uddannet sig, og hvis Svenskerne ikke vare her, vilde der norden for Demarkationslinien neppe blive en levende Tydsker tilbage. De Danske gjør alene til Trods, hvad der er modsat Sl.Holsteinernes Ønsker. Den lange Tortur har lært dem at udtale Ordet: Hævn...

I Danmark, hvor dog Grundloven er given, synes Reactionen at vise sig, og det skulde ikke undre mig, om Heelstatsideen paany dukkede frem. Carl Moltke i Petersburg og Pechlin i Berlin ere mærkelige Tidens Tegn. Men hvis man forlader Eidergrændsen, gjør man en Ulykke, deels fordi denne Grændse svarer ganske til alle Statsfordrag, men fornemmelig fordi man derved vilde saare et ophidset Folk, der har Retten paa sin Side. Den første Fordring i Folket er en skarp Adskillelse mellem Slesvig og Holsteen, og i dette Punkt faar man Ingen til at give efter. Man fordrer Slesvig-Holsteinismen tilintetgjort i dens inderste Kjerne, og det første Skridt er Adskillelsen mellem Hertugdømmerne. Det er Sl.Holsteinismens Sonoffer for Forbrydelserne, som Retfærdigheden ubetinget kræver...

Tillisch gjør sine Sager efter Om-

stændighederne godt, og han fortjener tilfulde Anerkjendelse. Han har i Grunden overvunden Eulenburg og raader i det Væsentlige, hvor ikke ligefrem Skræk for Tydskernes Skraal eller bestemte Befalinger fra hans (Eulenburgs) Regjering tvinger ham til at være af en anden Mening.

Flensborgerne gjøre deres Sager godt, og med Andr[eas] Christiansen i Spidsen er den derværende danske Forening en mægtig Støtte for Tillisch. I Apenrade gaaer det ligeledes rask fremad, og den danske Forening er i stadig Tiltagende. Den ny Magistrat er, om ikke dansktalende, saa dog dansksindet, og Sl[esvig-]Holsteinismen svinder mere og mere. I Haderslev er ligeledes dannet en dansk Klub, som tiltager i Styrke og Omfang. Iforgaars vare Directionerne for alle Klubberne forsamlede i en Kroe paa dennesides Apenrade, hvor vi bleve enige om at forene dem til et politisk Hele med den Kongl. Proclamation af 27. Marts f[orrige] A[ar] til Basis og Udgangspunkt for Virksomheden. At jeg har en væsentlig Deel i dette Projekt, hvoraf vi love os meget, behøver jeg neppe at fortælle. – Det nye Blad i Flensborg redigeres af Blauenfeldt, med Flor til helligem Chef...

Med de »provisoriske« Embedsmænd eller »Prøvisorerne«, som Bønderne kalde dem, har vi vor stadige Klammeri og kunne ikke godt blive dem kvit. Nogle Enkelte pille vi vistnok bort efterhaanden, men det gaaer saare langsomt. De Kjeltringer ere i høieste Maade forsigtige, og uden ligefremme Bommerter eller Nægtelse af Lydighed, vil Landsbestyrelsen ikke jage dem bort. Ulykken er, at de love at lystre, men gjøre alligevel, hvad de lystre. Vi klage

hyppig over dem, men en Næse er det Høieste, vi i Regelen kunne forskaffe dem. Men desuagtet forfølge vi disse Meenedøre med Seighed og Consekvents, og omsider faae vi vel Bugt med dem . . .

Jeg har faaet Opfordring til at stille mig til Valg i Jylland, men har endnu ikke bestemt mig, skjøndt Hovedmændene her i Slesvig have opfordret mig dertil, fornemmelig fordi man antager, at politiske Sager kunne komme paa Bane« (RA. Fiedlers arkiv).

Se endvidere: Skau til Fiedler 1850 1/2: »Heelstatsideen troer jeg nok, at Mange kunde have Lyst til. Da C[arl] Moltke reiste til Petersborg, defra til Vien og Berlin, og Berlings Tidende *samtidig* med hans Ankomst til Vien begyndte at slaae paa Heelstatsideens Strenge, da gjorde jeg allerede Koch opmærksom paa dette Tidens Tegn og bad ham holde godt

Vagt. Men jeg skulde tage meget feil, om Ideen ikke igjen var gaaet lidt til Hvile, ventende paa lykkeligere Tider. Man sporer den ikke *nu* her i Kjbhv., men Du har jo et Barometer i Nærheden i den Gamle [d.e. Otto Joachim Moltke], som maaskee er fuldt saa godt, og det vilde være saare gavnligt, om Du holdt godt Opsyn over samme for i Tide at kunne blæse Allarm . . .

[Skau valgt i Skanderborg-kredsen]. Bondevennerne have hidtil domineret alle Valgene, og det ikke saameget, fordi de have en afgjørende Majoritet, som fordi de staae tætsluttede og stemme som een Mand. Kjbhvnerne have med mageløs Letsindighed forsømt at træffe forberedende Anstalter til en Forening eller Klub, som kunde holde Hr. Balthasar Christensen og Tscherning Stangen« (RA. Fiedlers arkiv).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1851 20/5. Flensborg, d. 20de Mai 1851.

Hvorledes, gode Hr. Etatsraad Flor! hvorledes skal jeg begynde, og hvorledes skal jeg ende et Brev til Dem? Stoffet overvælder mig, og dog har De kun været saa kort Tid borte!¹ Men skrive *maae* jeg, thi jeg kan ikke vende og dreie mig rigtig, naar jeg ikke kan udkramme baade løst og fast til min gamle Læremester i Politikken. Jeg siger som den gamle Bonde i Nordslesvig, der uheldigviis var kommen i Besiddelse af en Hemmelighed: Luft, Luft, Luft *maae* jeg have, om Hemmeligheden end skal ud mellem Ribbenene.

Jeg kom næsten baglænds fra Dem ved Latinskolen i Haderslev. Et hurtigt Farvel var Alt, og dog havde jeg saa meget at sige! Men jeg vilde ikke prostituere mig, jeg vilde tee mig som en Mand, men – ak! Sønnen forlader ikke Faderen saa let. Det koster Overvindelse, og skjøndt jeg ikke anseer mig selv som et Barn, ja skjøndt jeg endog er forfængelig nok til at troe, at jeg seer klarere i det, som det *aller-egentligst* kommer an paa, end Mange, der ellers er langt klogere end jeg, saa vilde jeg dog ikke være ærlig, om jeg ikke ligefrem tilstod, at

jeg havde en Følelse, som om gamle Danmark faldt sammen ved Deres Bortreise.

Men De veed ogsaa, at jeg ikke længe lader mig overmande af en Følelse. Min livlige Natur og Trang til at tage fat, naar det endelig skal være, gjorde sig gjældende. Jeg følte Forpligtelsen ikke at gjøre min Mester og Lærer Skam, og i dette Øieblik troer jeg hver Dag at give Prøver paa her i Flensborg², at jeg ikke har gaaet i Deres Lære for Ingenting. Men forbandet er det, reent nederdrægtig forbandet er det, at De nu er borte, hvorom det følgende maaskee vil overbevise Dem, og dog gaaer det langt bedre, end vi havde ventet.

Omtrent 8te Dage efter Deres Bortreise skrev jeg et langt Brev til Minister Clausen³, hvori jeg sandelig ikke brugte Fløielshandsker til at tage paa ham med. Koch og Helveg kaldte Brevet mesterligt. Jeg efterviste, hvor dumt det var at lade Dem reise. Jeg beviste klart, hvor gavnlig Deres Nærværelse her i Flensborg vilde være under Notabelforsamlingen. Jeg gjennemgik hele Underviisningsvæsenet herovre og paaviste den totale Mangel paa Eenhed og Plan, og jeg troer med overbevisende Klarhed at have godtgjort, at ingen anden end *De* var istand til at ordne dette Chaos og bringe noget Fornuftigt, Sandt og Kristeligt derudaf.

Under 21de April fik jeg endelig Svar, hvoraf tydelig fremgaaer, hvormeget han er blevet slaaet af mine Grunde. Jeg gidder ikke her afskrive hele Brevet, men een Sætning skal jeg dog gjengive Dem. Efterat han nemlig først har forsøgt at værge sig imod mit heftige Angreb, der beed saameget stærkere, fordi han sjelden faaer Brev fra mig, og antydet, at han ikke havde seet Dem i de sidste 10-12 Dage af Deres Ophold i Hovedstaden, da De forsvandt pludselig, skriver han følgende Linier:

»Imidlertid maae jeg efter T[illisch]s Ytringer antage, at han ikke blot tænker paa at anvise Flor en bestemt Virksomhed⁴, men ogsaa erkjender Vigtigheden af, at han er tilstede i Flensborg samtidigt med Tillidsmændene. Det er rigtignok ogsaa min Mening, at han vilde være fortrinligt paa sin Plads. Jeg haaber, at han inden den Tid (14. Mai) vil være opfordret til at komme tilbage, og gives der histovre passende Veie, ad hvilke der kan indvirkes paa T[illisch]s Beslutning i denne Henseende, da bør de ikke blive ubenyttede.«

Af et Brev, som De rimeligiis har faaet fra Koch, vil De være underrettet om, at han strax reiste til Flensborg og talte til Tillisch om at kalde Dem tilbage, men jeg har Grund til at troe, at han har gjort

mere Skade end Gavn. Han foer stiltiende af. De kjender hans store Tillid til sig selv, thi havde jeg faaet det at vide, vilde jeg langt hellere selv have reist, saa vanskeligt det end var mig at forlade Hjemmet efter $\frac{1}{2}$ Aars Fraværelse paa Rigsdagen. Koch er en dygtig Karl, men han bør aldrig give sig af med diplomatiske Arbejder, dertil savner han Menneskekundskab og Øvelse i at tale med den fine Verden. Saa ringe som jeg selv i denne Henseende kan være, saa er jeg dog ganske vist mere brugbar til den Slags Forretninger end vor gode Ven Koch.

Men gjort Gjerning kan ikke strax forandres. Villien var god, og vi maae nu see at gjøre det Forkvaklede godt igjen. Manicus er godt paavei. Planen er godt lagt. En Adresse til Dem er allerede under skreven af 400 Borgere i Flensborg, og den cirkulerer nu i Angeln. Men nok herom. Vi faae Dem nok til Skole-Inspektør endnu.

I vor Notabelforsamling gaaer det som sagt bedre, end vi havde ventet. Med Undtagelse af Prehn synes alle 8 Slesvigere at være enige om en total Adskillelse i Eet og Alt fra Holsteen, saa vi ikke faae andet tilfælles med samme end Fyrste, Diplomati og Flag. Jeg overseer ingenlunde, at vi dermed ikke er færdig, thi det næste Spørgsmaal er en inderlig Forbindelse med Danmark. Men jeg har dog allerede Selvstændighedsmændene godt paa Gled, og vil Holstenerne blive ved med deres Dumheder og dermed hjælpe til, saa kommer vi ogsaa nok over dette Punkt.

Agent Jensen er meget ivrig for Adskillelsen, og vi benytte naturligviis alle Midler for at holde ham varm. Davids vil aldeles Intet have at gjøre med Kieler Universitet, men fordrer tvertimod Bienenium med Kjbhvns Universitet for enhver Embedsmand, der attraaer Ansættelse i Slesvig. Hagemann er loyal, udtaler den samme Anskuelse og slutter sig nær til os. Paulsen, Manicus, C. Christiansen, Krüger og jeg taler udelukkende Dansk, de øvrige 4 Herrer derimod Tydsk.

Etatsraad Wiese synes at være staaende Ordfører for Holstenerne, og Rantzau er hans Appendix. Krieger, Hall og Andræ ere dem imidlertid langt overlegne i parlamentarisk Færdighed. Især morer det Krieger at passe paa Wiese, saa han næsten ikke kan tale en eneste Gang, undtagen Kri[e]ger strax bider sig fast i ham, og han svarer aldrig.

Deres Taktik gaaer forresten ud paa tvende Ting: 1. at reducere Notabelforsamlingen til en betydningsløs Flok, der samtaler med

hinanden, uden at der kan tillægges deres Mening mere Vægt end enhver anden Flok af Mænd, og 2. at skyde sig ind under Forbundet ved enhver Leilighed og reservere sammes Ret til paa Holsteens Vegne at gjøre deres Ret gjældende ligeoverfor den danske Regjering. Saaledes t. Ex. paastod Wiese, at Forbundet paa Holsteens Vegne havde Lod og Deel i den danske Flaade, som han paastod burde stationere deelviiis i de holsteenske Havne.

Naturligviis bliver hans Paastande stedse tilbørligen tilbageviste, og han skal ikke prale af at have imponeret os. Dette troer jeg næsten, de havde ventet at kunne, ligesom i gamle Dage, men saaledes er det ikke nu. Ja, jeg tør paastaae, at de 8 Slesvigere blive endog med hver Dag mere stædige og stive. Vi ere Veteraner, som Koch siger.

Idag har Agent Jensen eftertrykkelig talt imod Eidergrændsens Forlæggelse til Elben som Toldgrændse. Vi bilde ham ind, at han er vor Ordfører, og hans Forfængelighed driver ham til at udtale, hvad vi Andre beslutter. Derved sikkre vi os ham.

De kan nok vide, at jeg i disse Kunster er meget virksom. Jeg agerer Busenfreund med Alle, men jeg vil til Gjengjæld opnaae mine private Hensigter. Dette er jo ikke mere end billigt.

Holstenerne have skadet sig selv ved at være uartige imod Tillisch. De gik nemlig op til ham, da han ikke var hjemme og afgave deres Visitkort, og da han igjen gjorde Visit og siden indbød dem til en Dinér, nægtede de at komme. Derover er nu de loyale Herrer Hagemann, Davids og Jensen blevne rasende, og de seer deri et tydeligt Vidnesbyrd paa, at man ikke kan have med disse grove Tølpere at bestille. Jeg styrker dem naturligviis i denne ene saliggjørende Troe! Ha, ha, ha!

Commissarius [Henrik Bille-Brahe] er en daarlig Makker og staaer SI[esvig-]Holstenerne nærmere end tilbørligt. Han er Heelstatsmand og kan ikke lide, at man tager Hensyn til de sidste 3 Aars Begivenheder. I denne Henseende er der en skjøn Overeensstemmelse mellem ham og Holstenerne, som ogsaa helst ville bortescamottere det stedfundne Oprør. Men den gode Commissarius, som lever i den salige Troe, at den »herlige« gamle Tilstand før 1848 endnu er til, har en ypperlig Vogter i Krieger, som han synes at have megen Respekt for. Hall spiller den »Behagelige« og har komplet vundet Hagemann. Andræ derimod er Agent Jensens Yndling, og jeg styrker Alle i Troen.

Saaledes, Hr. Etatsraad! er omtrent vor Situation for Øieblikket.

At vi trænge til Dem her, behøver jeg neppe at sige, thi uagtet jeg gjør mit Bedste, mærker jeg dog ofte, at der kunde og burde i visse Retninger gjøres mere.

Det er nu Midnat, og jeg er træt. Gud maae vide, om dette Brev finder Dem, som jeg dog vil haabe. Jeg beder Dem formelde min ærbødige Kompliment til Deres Frue, ligeledes beder jeg Deres Søn hilset. Fra Manicus faaer De ret snart Brev. Foreløbig har han bedt mig hilse Dem.

Lev vel! og hvis De i det glimrende Paris har Tid til at mindes gamle Stridsfæller i Hjemmet, da tør jeg vel haabe, at De ogsaa engang imellem har en venlig Plads i Deres Erindring for

Deres heng[ivne]

Laurids Skau.

Høivelbaarne

Hr. Etatsraad, Dr. Flor,

Ridder af Dannebrog, p.t. Paris.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Skau Kbh., s. 117–118.

1 Christian Flor havde forladt landet, skuffet over ikke at være blevet ansat som leder af kirke- og undervisningsvæsenet i Slesvig, se herom: Flor til Koch 1850 3/9:

»Deres Efterretning om Clausens Brev til Hans Krüger stemmer kun altfor godt med, hvad jeg ikke allene har frygtet, men oftere meddeelt Dem som vort kortsynede, uenige, frygtsomme og kun lidet eller forkert nationale Ministeriums Redningstanke.

Tillisch her [d.e.: i Flensborg] ønsker ingen Deling, men kan og vil dog Intet gjøre til at forhindre den. Kun vil han ikke bruge Scheel, men kjender jeg denne Mand, som i Aabenraa har haft den i Grunden fuld slesvig-holstensk sindede Borgmester Knudsen hos sig, og som her i Flensborg ligefrem og aabent har erklæret sig for Forsoningspolitikken og kaldt det uforvarsomt, at Hertugdømmet Slesvig skulde regjeres af en dansk Mand (Tillisch), ret, saa skal han nok

tvinge Tillisch til at bruge sig og enten dele med sig eller fortrække, overladende ham hele Landet.

Paa den anden Side kan Tillisch ikke overtale sig til at benytte den Hjælp til at see og handle ret, som jeg kunde yde ham. Han har i Søndags afsat Bagger fra Kirke- og Skolevæsenet og indsat sin Secretair Regenborg til Bestyrer af dette. Dette pludselige Skridt gjorde han, da han erfarede, at [der], trods A. Christiansens Anstrængelser, ombæres her i Byen Adressen angaaende mig og faae talrige Underskrifter. I et Møde i Aftes søgte nu atter A. Christiansen at standse Underskrivningen ved at erklære den for nu i al Fald at være frugtesløs, siden Regenborg *var* udnævnt. Hvad Virkning dette nu vil have, veed jeg ikke.

Det er ikke min Danskhed, men min Folkelighed, som er en Skræk for Tillisch og for Bureau- og Aristokraterne i Kbhvn., men Slesvig-holstenerne, som endnu herske i Kjøl-

benhavn, og som ere bange for min Danskhed, benytte denne Skræk hos vore Egne. Regenborg er meget dansksindet og et godt Hoved, men han er ikke folkelig, har neppe nogen Kraft, er i al Fald ganske afhængig af Tillisch og har ingen Forstand paa, hvad der i Kirke og Skole kan og bør gøres. Men han er i det Mindste Mand for en Tid lang ikke at lægge aabenbar Uduelighed for Dagen, saaledes som Bagger, og altsaa blive siddende. Under disse forhold bereder jeg mig følgende paa at gjøre Udenlandsreisen med min Kone og Søn og vil vel saaledes komme til at tilbringe Vinteren i Rom.

Om *Overretten* rigtig kommer i Stand, er heller ikke ganske vist. Etatsraad Paulsen havde igaar været hos Tillisch, og denne havde i den Anledning sagt ham, at hans Forslag om *Overretten* havde man i Kjøbenhavn meddeelt C[arl] Moltke(!), der havde erklæret, »at det var uhensigtsmæssigt at indsætte nu en *Overret*, det burde være en *Overretscommission*«. Derpaa gaae vi sikkert ind uden at see, at C[arl] Moltkes Plan er at holde borte en *Overret* for Slesvig, indtil Holsten kan komme med. Thi naar Nogen troer, at *Delingen* udelukker *Heelstaten*, tager han fejl. Vi skal have begge Dele.

Jeg var i Varnæs i Søndags til Valgprædiken. Rooth fik 91, Bølle-mose 58 og Hagen 33 Stemmer. Rooth, en Ærabo, er Gudskelov meget dansksindet.

Nu kan De vel hjælpe Dem for denne Gang. Deres Flor«.

- 2 Laurids Skau var blevet medlem af Notabelforsamlingen, der trådte sammen i Flensborg 1851 15/5. Hvem der skulde være medlem af denne forsamling, var forinden nøje blevet

drøftet i Statsrådet 1851 26/3 og 28/3:

Udenrigsminister Reedtz havde her gjort betænkeligheder »betræffende Lauritz Schau og beklagede, at hele den slesvigske Liste havde en Farve, der vilde forurolige Udlandet«. Krigsminister Hansen havde intet personligt at udsætte på »Lauritz Schau, men troede dog ei, at han egnede sig til at afgjøre slige Spørgsmaal som de, det vilde blive Notabernes Opgave at løse. Den samme Anskuelse havde han om Krüger. ... Hvad Slesvig angik, da fandt han, at Lauritz Schau og Krüger vare i en for simpel Stilling til, at deres Virksomhed mellem Notablerne kunde faae nogen Vægt, men han var ei saa kjendt med Forholdene, at han i deres Sted kunde paavise andre, hvilket han maatte overlade til den slesvigske Minister«. Denne, F. F. Tillisch, ytrede: »Hans Sammensætning var saa moderat, at Udlandet ei med Grund kunde indvende Noget imod den. Kun fire vare anerkjendt dansksindede, nemlig Paulsen, Schau, Krüger og Christiansen, den Sidste dog derhos tydsktalende. Om fire af de andre var det bekjendt, at de mere nærmede dem tydske Sympathier, og een af disse, Davids, havde endog deltaget i Bestyrelsen af Valgene til Frankfurter-Forsamlingen. Dr. Manicus stod mellem begge Partierne. Hvad Krigsministerens Yttring angik, at Schau og Krüger var for simple til denne Stilling, da kunde han ei indrømme dette, da jo Bønder deltog i Rigsdagen. De to nævnte nyde en stor Tiltro blandt den Befolkning, der har holdt fast ved sin Troskab«. Minister Clausen bemærkede, »hvad Lauritz Schau angaaer, da maatte man bibringe de fremmede Kabinet-

ter den Overbevisning, at han var en høist loial Undersaat, og at han netop var blevet ilde anseet ved at holde til det loiale Parti, medens dette var Fare underkastet«. Statsrådets flertal afgjorde derefter, at Skau skulde være notabel. »Ogsaa dette fik Hans Majestæts Bifald«.

Ved det følgende møde ytrede grev Reventlow-Criminil som befuldmægtiget for Holsten, »at han, hvad den slesvigske Liste angik, ikke kunde tilbageholde, at det i høi Grad havde forundret ham, at Lauritz Schau var bleven optaget paa Listen, og at hans Valg til Tillidsmand vilde, paa Grund af hele hans tidligere Optræden, og da han var en afgjort Partimand, gjøre i Holsten det allerskadeligste Indtryk.« – »Hvad Lauritz Schau angik, da maatte Minister Tillisch bemærke, at for at opnaae, at der af Notabel-Forsamlingen kunde komme et Resultat, der var istand til at tilveiebringe nogen Forsoning mellem de forskjellige Landsdele, var det nødvendigt, at man til Notabler valgte Folk, der havde Tillid, og netop med Hensyn hertil havde han paa Listen optaget Lauritz Schau, da fast Ingen i Slesvig har hos den Del af Befolkningen, som deler Regjeringens Anskuelse, større Tillid end han. Heller ikke kunde Minister Tillisch tiltræde den Mening, at der med Grund skulde være Noget at udsætte paa Lauritz Schaus politiske Charakter«. Finansminister Sponneck sagde: »Hvad Lauritz Schau angik, da havde hans Virksomhed i de senere Aar, siden 1848, været en ganske anden end tidligere, idet han nemlig, medens han forhen var optraadt som en Forkjæmper for den danske Sag, nu havde indskrænket sig til at mægle imellem og udjævne de for-

skjellige Anskuelse«. Minister Clausen tilføjede: »Lauritz Schau havde med Alvor forfægtet den danske Nationalitets Interesser med andre, staaet i Spidsen for den og været dens Ordfører, og det paa den Tid, da det var vitterligt, at den ikke var i sin Ret, men fortrykt« (Statsrådets Forhandlinger 1848–1863, III, 1858, s. 209 ff.). –

Om sit eventuelle virke som notabel havde Skau ifølge brev til Koch 1851 26/2 meddelt H. N. Clausen følgende: [Der havde været tale om, at undervisningsvæsenet i Slesvig skulde lægges ind under en landdag; skete det] »saa var den danske Nationalitet priisgiven, og Frugterne af Krigen gaaet forloren. Han [d.e. Clausen] trak paa Skuldrene og ytrede dernæst: Ja, nu skal jo Notablerne afgive Betænkning over Sagen, men dog bevæge sig inden for Grændserne af hiint Forslag. Ja, sagde jeg, hvis jeg kom iblandt disse, saa skulde min første og største Opgave blive at ødelægge Alt, hvad der var farligt og navnlig Bestemmelsen om Undervisningsvæsenet, og man maatte da see at faae Majoritet iblandt Notablerne fra selve Slesvig. Ja, sagde Ministeren, dette var jo aabenbar det Heldigste!« (KB. NKS 1763).

3 Se: Skau Kbh, s. 117 f.

4 Jvf. F. F. Tillisch til Christian Bille 1850 10/3: »De maa troe mig, at det betænkelige i Nordslesvig alene skyldes nogle misfornøiede Partiemænd, navnlig Krüger i Beftoft. Han er en indbildsk og forfængelig Mand og kan lige saa lidet som saadanne Folk i Almindelighed taale, at der gjøres [noget ud] af ham. Nu mener han, at han har store Fortienester af Fædrelandet og vil derfor, at alt skal gaae efter hans Hoved, og at han

skal kunne opnaae alt, hvad han vil have. Hvad han fornemmelig er vred over, er, at en Ven af ham, en Kromand Holgersen, som tidligere har været Tingbud, ikke har opnaaet at faae 600 rd. aarlig i Vartpenge. En saadan Fordring for et Tingbud, som antages og afskjediges af Herredsfogden, er det dog umulig at opfylde, og dog er det dette, som fornemmelig løber Krüger om i Hovedet, og nu vil han indbilde Folk, at hele Nordslesvig vil reise sig, naar hans Ven, Herr Holgersen, ikke faaer, hvad der aldeles ikke tilkommer ham. Det er til at blive gael over, og man maa her fremfor alt sige: Gud bevare os for vore Venner, saa blive vi nok færdige med vore Fiender.

Naar jeg blot efterhaanden kan faae nogle af de oprørske Embedsmænd fiernede, saa vil det nok blive godt, thi over dem kan Befolkningen med Rette beklage sig, men med Hensyn til Skattesagen er der aldeles ingen Grund til Klage. Jeg vilde blot ønske, at jeg havde Tid og Leilighed til at gjøre en Reise til Nordslesvig [Tillisch skriver fra Flensborg], saa skulde jeg nok faae Folket der beroliget. Det er et godt og fornuftigt Folk, naar det blot kan faae Lov at skytte sig selv. Jeg troer ikke, at Proclamationer eller Udsendinger fra Kiøbenhavn ere tilraadelige. Det er

et meget vanskeligt Hverv og skader mere, end det gavner, naar det ikke skeer paa den rette Maade, eller Udsendingerne ikke ere fuldkommen paalidelige Folk, og hvem vil De sende? Blot ingen af de saakaldte Folkeledere [d.e. de liberale]. Det er farlige Folk at indlade sig med, om de ogsaa for Øieblikket kunde gjøre noget godt, saa skaffer man sig dog siden tusinde Ulykker paa Halsen, naar alle deres Fordringer og Prætensioner ikke kunne opfyldes, og dobbelt farlige blive de naturligviis, naar man selv har bidraget til at skaffe dem en Indflydelse og Autoritet, som man ingen Garantie har for ikke at blive misbrugt, naar de engang troe sig tilsidesatte eller mene at have Grund til Misfornøielse. Skal Nogen sendes, saa maa det kun være Embedsmænd. Desværre jeg har Ingen dertil ret skikket Mand her [d.e. i Flensborg], men jeg vil dog være betænkt paa at udfinde En. Foreløbig vil Etatsraad Floor i Morgen reise derop. Han er en saa sindig og forsigtig Mand, at jeg troer, at han kan gavne uden at skade, og desuden er med ham neppe Noget at risikere, da han ikke gjør Fordringer, som ikke kunne opfyldes. Men for den første Tid troer jeg nu ikke, at der er nogen Fare« (RA. Chr. Billes arkiv; smlgn.: Skau Kbh, s. 118).

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1851 15/8.

Houst, den 15de Aug. 1851.

Høistærede Hr. Etatsraad Flor!

Deres kjærkomne Brev, dat[eret] Luzern d. 2den Aug. d[ette] A[ar]¹, har Koch idag tilsendt mig, og jeg vil ikke sove, før jeg har Svaret, samt nye Meddelelser nedskrevne til Dem. Naar jeg ikke tidligere har ladet høre gjentagende fra mig, saa er Grunden den, at jeg ikke har vidst nogen Adresse, som Koch formodentlig har glemt at meddele mig.

Af »Dannevirke«² vil De nu have seet Resultatet af Notabel-Forhandlingerne, og af samtl[ige] Correspondentsartikler fra Flensborg, som jeg har skreven, vil De have seet saa smaat indenfor Notablernes lukkede Døre. Navnlig vil De have lagt Mærke til en Artikel, hvori de danske³ Notabler faae paa Hovedet, fordi de ville agere Diplomater, hvortil de ikke due noget.

Vi fire Slesvigere⁴, hvis Ord- og Pennefører jeg var, da ingen Anden duede dertil – Manicus er totalt blottet for Evne til at indordne sine Tanker i parlamentariske Former – have børstet fra os til alle Sider, og naar engang de skrevne Forhandlinger komme for Dagens Lys – thi Alt blev skreven og sendt hver Dag til Statsraadet – skulle mine Taler vidne om, at jeg har ført Ordet med Sagskundskab og Skarphed paa eget og Staldrødres Vegne, og det med saamegen *Formstyrke*, at det ikke lykkedes Wiese og Rantzau een eneste Gang at faae mig kaldt til Orden, saaledes som det gik Paulsen og Manicus. Tilgiv mig dette lille Praleri, men da baade Fællesskabet i *Brandvæsenet* og *nexus socialis* væsentlig gik Fanden i Vold, formedelst mine Taler, og jeg i de øvrige Ændringer havde en *væsentlig Andeel*, ligesom jeg ogsaa skrev *Minoritetsvotummet* for os fire ang[aaende] *Justits-* og *Politivæsen*, samt det *Criminelle*, som optages i den endelige Betænkning og der tager sig godt ud ved den jævne Stiil og danske Klarhed og Sandhed ved Siden af de lærde Herrers kunstige juridisk-diplomatiske Vrøvl, saa kan De vel nok forsone Dem med, at jeg er lidt stolt af Bedrifterne, saamegetmere, som De med Rette kan tage en god Deel deraf til Indtægt for Dem selv, aldenstund De har en saa væsentlig Deel i Uddannelsen af mine Kræfter.

Uagtet vi nu ikke fik Betænkningen saaledes, som vi vilde have havt den, saa er jeg dog i det Hele ganske godt tilfreds med Resultatet og føler mig overbeviist om, at Slesvig i 10 Aar med den største Lethed kan regjeres ind i Danmark, naar Tøilerne føres med en Smule ordentlig Menneskeforstand og Kraft. Men ængstelig er jeg lige fuldt, thi ligeoverfor Udlandet og i Alt, hvad der angaaer Slesvig, er Regjeringsmændenes Fleertal saa dumme som Østers.

Amtmand Davids var i det Hele taget brav, men han kneb ud for os i tvende vigtige Spørgsmaale, nemlig i vi fires Votum om fælles Justits o.s.v. med Danmark, samt i Spørgsmaalet om Hærvæsenet. Han vilde have Eidergrændsen i Alt, undtagen i Armeen, men denne vilde han med Scheel og Manicus have fælles med Holsteen, rimelig-

viis af Had til disse og for at kunne for Alvor tugte dem. Men vi Andre, som godt veed, at Danske mindst af Alt due til Tugtemestre, ville selvfølgelig ikke høre noget om dette Miskmask.

Holstenerne ere aldeles ikke saa kloge, som vi Danske ere tilbøielige til at troe. Der var ikke en Eneste iblandt dem, som jeg ikke turde binde an med, og jeg hører dog ikke til de klogeste danske Mænd. Det er alene i *Hardiesse og Frækhed, at de ere os overlegne*, men i dette Stykke ere vi Slesvigere deres slemmeste Modstandere, thi Kampen har lært os, at vi skal tage os i Agt for at blive imponerede. Dette viste sig især i vore Forhandlinger, hvor vi og navnlig jeg kilede paa Wiese og Rantzau med Hjertensglæde, medens de Danske gabede af Forbauselse, og Paulsen og Manicus skiftede Farve og kunde ikke tale af lutter Harme.

Den gamle Otto Moltke paa Espe sendte mig Ridderskabets Synderegister og bad mig for Himlens Skyld at knuse denne Vesperede. Dette var Aarsagen til, at jeg førte det egentlige Ord, under Assistance af Paulsen, og jeg vilde have ønsket, at De havde hørt denne Forhandling! Især vilde De have moret Dem over Rantzaus Reservation af deres »Gerechtsame«, som han fremførte i en salvelsesfuld Tale, og mit Tilsvar, og jeg er vis paa, at De under rystende Latter vilde have udnævnt mig til Prælat for Ridderskabet, saadan en Skrif-tetale holdt jeg for ham. Paulsen og Krieger gjorde Resten af med dem, og Resultatet blev, at nexus socialis, som de selv ikke rigtig vidste, hvad var, faldt ud af Planen.

Angaaende Ministerskiftet veed jeg temmelig god Besked⁵. Op-rindelsen er følgende: Pechlin sendtes til Petersborg ang[aaende] Successionsspørgsmaalet, opnaaede et godt Resultat, men stak tillige Hovedet sammen med v. Plessen, som er vor Minister, og andre tydske Diplomater, thi alle Diplomater ere jo fine Venner, og alle see de ned paa andre simplere Menneskebørn med dyb Foragt. Diplomaterne ansee Hemmelighedsfuldhed for Menneskehedens største Dyd, og dette ved Siden af Fornemheden gjør dem til Fjender af al Frihed og først og sidst af en *saadan* Frihed, som vor Grundlov giver, der hjem-ler »Proletarierne« Ret til at see dem i Papirerne og fordre Regnskab og derved ofte blotter deres Dumheder for den ganske Verden. *Da* nu det danske Ministerium ikke vilde følge Preussens Exempel og til-intetgjøre Grundloven, *da* Reetz saaatsige stod ene og intet i denne Retning kunde udrette, da fremdeles Diplomaternes Fleertal, selv de Russiske, ere tydske og som Saadanne alene maatte være fjendtlig

eller i alt Fald muggen stemt mod Danmark, da endelig Keiseren i Rusland aldeles ikke kan begribe den *nationale* Kamp her i Hertugdømmet, maaskee fordi vore Diplomater ikke har *villet* oplyse ham i denne Retning, saa faldt Gavtyvene let paa den nærliggende Tanke at reorganisere Ministeriet. De Nationale (Clausen, Madvig) skulde være Offre, dernæst Tillisch for at tilfredsstille Tydskland, og et Ministerium, hvori det tydske Element var stærkt ved Siden af det Aristokratiske, skulde afløse det Gamle.

For nu at faae en vigtig russisk Note bildte man Hoffet i Petersborg ind, at der desuden i Statsraadet var en Indenrigsminister, som var *Socialist*, og den stakkels Rosenørn, som havde brugt et Par uoverlagte Udtryk om Udstykning af Jorder o. s. v. i sidste Rigsdag, skulde altsaa ogsaa ofres.

Alt dette foranledigede Nesselrode til at sende det danske Kabinet en Note, hvori man besværer sig over den socialistiske Indenrigsminister, anbefaler større Maadehold i Slesvig og udtaler endelig, at Keiseren ikke gjorde det allerringeste eller hidtil havde støttet Danmark det allerringeste for Danmarks eller Nationens (de Nationales) Skyld, men ene og alene for hans Allierede Kongen af Danmarks Skyld.

Denne Note kom kort efter Pechlins Hjemkomst og blev af Reetz forelagt Kabinettet, medens han under alle mulige Udflugter vidste at undgaae at fremlægge i Statsraadet en tidligere Rapport fra Pechlin til Reetz, hvori han fortæller om sit Ophold i Petersborg, samt sin første Audients hos Keiseren, uagtet Madvig regelmæssig fordrede den i hvert Statsraad.

Nu foresloges at sende en Gesandt til Warschau for at hæve Uklarheden og Misforstaaelserne, og Majoriteten i Statsraadet gik ind paa Forslaget. Man forhandlede med Carl Moltke om at reise, og dertil var han ogsaa villig, men nægtede at forsvare Tillisch's Fremgangsmaade i Angeln ang[aaende] Sprogforholdene, medens han derimod vilde forsvare Kabinettet i det Hele. Paa Grund heraf maatte han forkastes og Reetz selv reise. Det maatte jo antages, at han vilde forsvare sit eget Kabinet, men dette har denne Pjalt ikke gjort, skjøndt det vilde [have] været en let Opgave.

Han kom til Flensborg, bildte Tillisch ind, at hans Stilling var sikkret, sagde Sandheden til Bille Brahe, som imidlertid var Diplomat nok til at holde tæt Mund, og kom til Kjbhvn., hvor han i Statsraadet forlangte, at baade Clausen, Madvig, Rosenørn og Tillisch

skulde gaae af. Nu blev der Storm for Alvor. Vi fik det at vide i Flensborg og expederede den sidste Forhandling i 48 Timer, for at vore Venner i Ministeriet i samme kunde finde en Støtte. Det hjalp ogsaa en Deel.

Dernæst konciperede jeg Addresser, som De vil have læst i »Dannevirke« (Koch skrev den til Østeramtet), og vi stormede nu løs for at beholde Tillisch⁶, hvilket ogsaa hjalp en Deel. Endelig sendte de Slesv[igske] Notabler en Skrivelse til Conseilspræsidenten, som maa-see virkede allermeest. Krieger konciperede den, og jeg fremlagde og forsvarede den.

Nu bleve Vanskelighederne store, og der havde nær ikke kommet noget Ministerium istand. Reetz *turde* man ikke lade falde i *nærværende* Øieblik, og han vilde ikke blive i Ministeriet, naar Tillisch skulde blive i Slesvig. Rimeligviis har denne Ræv lovet Manteufel at ødelægge Tillisch. Man tilbød Generalauditeur Scheel Justits- og Hall Indenrigsministeriet, men den første vilde kun gaae ind derpaa, naar Madvig blev, og den sidste vilde paa ingen Maade være i Ministerium med Reetz.

Sponneck laverede imellem alle Vinde og var, saavidt jeg kan forstaae, hverken ærlig mod Madvig eller Tillisch. Clausen blev stædig og nægtede at forlange sin Afskeed af saa usle Grunde, og han tvang dem til at *give* ham Afsked, saa at han nu er en farlig Mand paa Rigsdagen for Reetz et Cons[ortes]. Man kunde ingen Kultusminister faae, thi Ingen vovede at modtage Posten med Madvig til Oponent i Rigsdagen.

Reetz maatte saaledes bide i det sure Æble og beholde Madvig, men denne gjorde Betingelser. Først forlangte han, at Carl Moltke skriftlig skulde erklære, at han vilde tage Afsked inden en given Tidsfrist, hvis han ikke kunde inden denne Frist blive Minister for Holsteen, og som saadan skulde han *blot* have Stemme i *Holsteenske* Sager. Dernæst betingede han, at Statsraadet skulde forsvare *enhver* af Tillisch's Handlinger i Slesvig og Bardenfleth forpligtede sig til intet Tilbageskridt at gjøre. Under disse Betingelser traadte han altsaa ind, dog med det *private* Forsæt at gaae sin Vei, naar Rigsdagen kommer sammen, eller ogsaa tvinge Reetz til at gaae.

Der vil nu blive Storm i Rigsdagen, thi Reetz skal naturligviis for Touren. Clausen har været her paa en Gjennemreise og yttrede, at Føielighed mod Udlandet gjorde vor Sag værre, og derfor maatte vi angribe Reetz.

Madvig er blot gaaet ind i denne korte Tid for at forebygge, at man ikke inden Rigsdagens Sammenkomst skulde gjøre Dumheder i Faveur af Heelstatspolitikken, som er det, man egentlig har at frygte. Han betingede ogsaa, at Ministeriet skulde forsvare Notabelmajoritetens Indstillinger, og saaledes er man foreløbig bundet. Vi forberede os nu til at brænde løs i Rigsdagen⁷, og vi ville da see, hvad deraf vil følge.

Om Bardenfleth kan man ikke sige noget endnu. Han er yderst tilbageholdende og kjender jo kun lidt til Sagerne her. Fremskridt tør vi efter alle Auspicier neppe vente under ham. Han vil t. Ex. ikke ophæve Patrimonialretten, som Tillisch havde forberedt. Men Tilbagekridt vil han heller ikke gjøre og saaledes bestaaer det største Tab formodentlig deri, at Tydskland har erfaret, at det kan *fremtvinge* Personforandringer, naar der ret skraales høit og lyves frækt, men dette Tab er da i Grunden slemt nok. Resten af vore Sagers Stilling troer jeg, De vil kunne see af »Dannevirke«⁸, saa jeg ikke med mit vidtløftige Skriverseri behøver at plage Deres Øine mere om disse Sager.

Med Høiskolen gaaer det efter Omstændighederne godt, og jeg har ingen Grund til at tvivle om, at Eleverne vil tilbage. Men desuagtet giver den mig Anledning til stadig Ængstelse, da jeg ikke begriber, hvorledes vi i Længden skulle dække Udgifterne. Vel har jeg for længere Tid siden søgt om en aarlig Understøttelse af 500 Rbdlr. af det Carstenske Legat, og Administratoren Etatsraad Paulsen, samt Regensburg har lovet mig det. Men vi har en Gjæld, der nu er 3 Aar gammel hos Major Simesen paa 300 rd. Crt., og denne maae udbetales, forinden vi tør tænke paa Andet⁹.

Dernæst mangle vi til Foraaret en Forpagter, som vi ikke godt kan faae, med mindre vi kunne bygge en større Bopæl til ham, og endelig mangle vi en tredie Lærer, thi vi faae flere Elever til Efteraaret, og det gaaer da ikke godt an at lade de tvende Mennesker alene besørge Underviisningen.

Naar der skal Penge til, begynde først Vanskelighederne, og De veed jo nok, at Schmidt og jeg ere de Eneste, der i denne Retning har Mod til at foretage Noget. Jeg benyttede Leiligheden i Flensborg til at gjøre mit Bedste for om muligt at faae de 500 rdl. Rb., men i Octbr. skal jeg til Rigsdagen, og hele Vinteren svinder da bort, og det er netop om Vinteren bedst at virke i saadanne Sager.

Jeg plages derfor uafsladelig af Frygten for Fallit, og min Frygt er

fordopplet derved, at jeg ikke engang har Raad til at stille mig selv i Spidsen for en Subscription, eftersom der er død mine bedste Heste af en smitsom Lungesygge, hentet ved Armeen, og desuden en Deel andre Creature, og jeg har stort Deficit i Kassen. Da jeg nu desuden er en mindre velhavende Mand, saa tør jeg ikke selv række Haanden med Penge, og dette er jo en Betingelse for at fordre Penge af Andre. Det er den eneste Retning, i hvilken jeg er nærved at tabe Modet, thi jeg veed virkelig ingen Udveie.

Jeg havde tidligere troet, at vi i Længden kunde [have] faaet et Seminarium forenet med Anstalten og saaledes faaet Regjeringens Hjælp til dens Opretholdelse. Men nu har Knudsen i Forballum, som har kjøbt Troiborg Gods, tilbudt Kongen Slottet til et Seminarium¹⁰, og hvis man ikke bruger Tønder dertil, som jeg anseer for det Rette, og flytter det tydske Seminarium til Husum, saa bliver vel sagtens Troiborg valgt. Sagen er, at Knudsen vil være fri for at holde det kostbare Slot vedlige!!!

Med vore Embedsmænd gaaer det ganske taaleligt, men energisk Optræden er just ikke danske Folks Sag. Jeg er indrodet i forskjellige Arbeider til op over Ørerne, baade offentlige og private. Dertil er jeg nu Kirkeværge og Skoleforstander i Vilstrup og skal nu gennemføre Reformer i Comunalbestyrelsen fra Grunden af. Jeg kan nok faae Lov til at raade, men jeg skal naturligviis gjøre alt Arbeidet. Vel er jeg en temmelig rask Arbeider, men det er nærved alligevel at voxer mig over Hovedet. Mine egne Sager forsømmes, og Enden bliver vel sagtens, at jeg nødes til at opgive *enhver* Virksomhed udenfor mit Eget, ligesom De nu har gjort, og lade Fædreland og Patriotisme gaae Pokker i Vold¹¹. Krüger er allerede nødt dertil, og jeg maae samme Vei. Dette forudseer jeg klart. Forresten staaer Alt sig omtrent ved det Gamle, og faa eller ingen Forandringer ere foregaaede, siden De reiste.

Deres Svoger, Prof. Lütken, kæmper som en gal Mand for Heelstatstheorien og leverer Flyveskrifter og Avisartikler i Masse.

Min Søn er i denne Tid hjemme fra Sorøe. Han er nu i 5te Klasse, og det gaaer ham godt. Den anden gaaer i Skole hos Marckmann, og den tredie er hjemme¹². Alt vel indenborde.

Min Kompliment til Deres Frue og Søn. Lev vel! og lad mig snart rest muligt tilflyde Underretning om, at De har modtaget dette Brev.

Deres hengivneste
Laurids Skau.

- 1 Ikke fundet.
- 2 »Dannevirke« 1851 2/8, 7/8.
- 3 Der menes: kongerigske. Det drejer sig bl. a. om: Andræ, Hall, Krieger og Sponneck.
- 4 Der var 9 repræsentanter for hertugdømmet Slesvig ud af i alt 21 medlemmer. De slesvigske notabler var: Laurids Skau, Hans Krüger, Caspar Christiansen, H. C. Jensen (begge fra Flensborg), Chr. Paulsen, C. Manicus, amtmand Davids, godsejer Hagemann til Ohrfeld, etatsråd Prehn.

»Vi fire Slesvigere« må være: Skau, Krüger, Christian Paulsen og Manicus. I Skau til Flor 1851 20/5 nævnes dog også, at Caspar Christiansen, købmand og konsul i Flensborg, talte dansk.

- 5 Smlgn.: Skau til Fiedler 1851 14/11:
»Vi have af mange Grunde tilegnet os den Overbeviisning, at C[arl] M[oltke] er tusinde Gange bedre til Udenrigsminister end R[eedtz], idet den første dog er redelig Heelstatsmand, medens den sidste er Despot mod Indlandet og Kujon ligeoverfor Udlandet...

Efter al Sandsynlighed slippe vi ikke fri for et Slags Stænderinstitution i Hertugdømmerne, saa desperat deres Indkaldelse end er. Europa er rimeligviis aldrig bleven tilgavs oplyst om, at Stænderne i Hertugdømmerne ere Centrum og Udgangs-, ja Begyndelsespunkt til Revolutionen, og at deres Indkaldelse igjen *derved* er en Galskab, fordi man ved at anerkjende deres Tilværelse, gjør Oprøret *legitimt*, thi Stænderne begyndte Oprøret ved at løbe sammen i Rendsborg o.s.v., og de have derved dræbt dem selv. Denne Opfatning har C[arl] Molt-

ke ikke kunnet overtale sig til at gaae ind paa, idet han endnu anseer Stændernes Indkaldelse for en legal Nødvendighed. Havde han ikke næret denne Anskuelse baade hos sig selv og andre, saa vilde det have staaet meget anderledes«.

- 6 Skau meddelte 1851 9/7 Tillisch, at der var sendt adresser af sted, som bad Kongen om, at Tillisch måtte forblive som minister for Slesvig. »v. Tillisch har vundet de dansksindede Slesvigeres Tillid. Han har indgydt de ildesindede Slesvigere Agtelse. Alle Loyale have sluttet sig til ham«. Dette hedder til sidst: »Jeg slutter med at bede mig anbefalet til velvillig Erindring« (RA. Tillisch's arkiv).

- 7 Se herom: Skau til Koch 1851 8/10:
»Vi have idag i et stort privat Møde besluttet at ville feie Ukrudtet ud af Ministeriet, men at vi endnu maae bie til Mandag, da Frugten først til den Tid kan blive moden. Vi vide naturligviis meget godt, hvad der skeer i Statsraadet, men tør selvfølgelig ikke sige det.

Orla Lehmann troer jeg denne gang er kommet med i rette Tid, og Monrad er i slige Tilfælde ubetalelig. Han er ogsaa den Personlighed, som med meest Kraft forfægter Eidergrændsen. Det er naturligviis ogsaa ham, som har brugt Lignelsen om Fanen.

Du skulde igaar have seet, hvilken Betuttelse der blev, da jeg saa uventet beed mig fast i Talen af Sponneck. Men det var naturligviis kun Knaldhætter, der sprang. Herefter komme Bomber og Granater.

Det er lykkedes mig at gjøre Jyderne gale. Det er nogle besynderlige Mennesker. De samme Perso-

ner, der tidligere holdt paa det bestaaende absolute Væsen, ere nu igjen conservative; de holde ogsaa nu paa det Bestaaende, paa Grundloven. Men det er jo prægtigt.

Jeg haaber, Herredsfoged With har meddeelt Dig mit Brev til Gjennemlæsning. Vil Du nu til Gjengæld meddele ham denne Lap. Tiden er ude. Den forbandet lange Artikkel til »Dannevirke« tog Tid at skrive. Hils fælles Venner!» (KB. NKS 1763).

- 8 Skau søgte på denne tid at skaffe sig indflydelse på den politiske holdning, som Koch lod komme til orde i »Dannevirke«, se f. eks.: Skau til Koch 1851 25/10:

»Udenrigsministeriet har aldrig været tilbuddt Andræ, og det er altsaa en Liimstang, som »Dannevirke« løber med... Omtalen af Bluhme er ogsaa for en Deel falsk. Det er sandt, at man arbejder paa at forskaaffe Bluhme en dygtig Hjælper, men netop derfor maae det ikke omtales, thi for det Første er Bluhme et godt Hoved og for det Andet en meget stolt Mand. Hvis man nu vil hjælpe ham til en yngre energisk Mand, der (unter uns) skal regjere ham, hvilket vi jo inderlig maae ønske, saa skal man ikke behandle ham offentlig som en Pjalt og derved hidse hans Stolthed til at modsætte sig enhver dygtig Personlighed, men man skal tvertimod sige høit, at han er et saa godt Hoved, at han ikke frygter for at have dygtige og energiske Folk under sig. Men bedst af Alt er det for Tiden at undgaae at berøre dette delikate Spørgsmaal. Dette sidste har Prof. Krieger navnlig bedt mig at henlede Din Opmærksomhed paa og tillige henstille til Dit eget gode

Omdømme, om det ikke var klogt og rigtigt at stryge saadanne Steder i Korrespondentsmeddelelserne, naar de atter skulde komme... I en Korrespondentsartikel fra Ekerneførde fortælles nu, at der tænkes paa en Deel Skolelæreres Afsættelse. Jeg kan underhaanden sige Dig, at dette forholder sig rigtigt, men hvis vore Sl.Holst. Modstandere kommer paa Spor derefter, vil det blive umuligt for Regenburg at sætte det igjennem. Sligt maae aldrig siges, før det er udført... Irminger skal være gaaet fra Forstanden, hvorfor jeg ikke har indleveret en Interpellation, som er færdig, i Anledning af Forbudet imod at synge den tappre Landsoldat, men det vil skee paa Mandag, hvis ikke Ordren tages tilbage« (KB. NKS 1763).

Skau søgte også fra København at holde Koch løbende underrettet om den udenrigspolitiske udvikling og gav ham således i brev af 1851 9/11 et indgående kendskab til den danske regerings vanskeligheder på grund af »den europæiske nødvendighed« og disses betydning for den indre udvikling. Om det sidste se endvidere: Skau til Koch 1851 27/11: »Navnlig gik Sponneck ind paa at kalde de oprørske Stænder til Live igjen. Sponneck er en Mand, der er istand til Alt, naar han blot maae vedblive at være Minister. Det er harmeligt at være Vidne til den Haan, som han viser Folkerepresentationen. Tillisch er desværre ogsaa gaaet ind paa Stændervæsenet, og han ofrer saaledes de Laurbær, som han med Rette har høstet i Slesvig. Det vilde være mig kjært, om Du vilde aftrykke min Tale og overhoved lade Rigsdagen føle, at jeg ikke var den eneste Slesviger, der

koger af retfærdig Harme. Jeg maae jo i Echoet derovrefra søge at finde min Ret, thi her kan jeg først vente den, naar det er for silde, det vil sige: naar Slesvig er dømt til at have den forbandede Stænderinstitution. Min Mening er, at vi skal sprælle, saa længe vi kan, imod denne Institution, thi jeg troer, vi har den store Majoritet af Folket for os. Skal vi alligevel bukke under, saa maae vi jo begynde saa godt, vi kunne i Stænderne, thi Ingen skal og Ingen kan holde ud med os i Seighed. – Idag have vi diskutert Addressen, hvor Tscherning atter, men temmelig keitet, traadte op som Ministeriets Prokurator. Men Monrad hævlede ham ordentlig igjennem, og han er overhoved den eneste Mand, som med Dygtighed staaer os bi, thi Clausen og Lehmann gjør vel deres Bedste, men de ere ikke saa talentfulde som Monrad. Idag har vi imidlertid bragt det dertil, at Provindsialstænderne erklæredes døde – døde ved Selvmord! Dette erklærede endog Tscherning, til stor Forskrækkelse for Ministeriet« (KB. NKS 1763).

Skaus breve indeholder i det hele flere meget skarpe udtalelser om Tschernings politik, foruden det ovenanførte således: Skau til Koch 1851 9/11: »Afhandlingen i »Dannevirke« idag imod Tscherning er velrettet, og det kan ogsaa gjøres nødigt, efterat en saa Sl.Holstensk Artikel som hans har funden Plads i »Dannevirkes« Spalter. Etatsraad Wegener har opfordret Pastor Wegener, Dr. Poulsen og mig til at levere et nyt Angreb paa den gale Mand«. Endvidere: Skau til Koch 1851 6/12: »Min og Centrums Tak, fordi Du har aabnet Sluserne for at

bortskylle den værste af alle Slesv. Holstenerne og vise Publikum, at der skal noget Andet til at være Bondeven end det blotte Navn« (KB. NKS 1763).

- 9 Smlgn.: Edvard Thomsen til Chr. Flor 1851 4/9: Heri fortælles, at skolens økonomi er blevet sikret, at der er antaget to nye lærere (Theodor Schiøtz og Gotfred Rode), samt truffet en ordning med en ny forvalter, se: KB. NKS 1766; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 91–93.

Se endvidere: Sofus Høgsbro til Chr. Flor 1851 11/12:

»Jeg blev optagen som medlem af directionen, foreløbig til deres hjemkomst. Ellers vedblev de gamle, men Hagen gik ud kort efter, vred over, at Hansen [Posselts svigersøn] fik sin afsked [som forvalter] og ingen lettelse for krigsårene, og tillige misfornøjet med Hertel som formand. Og i virkeligheden er han temmelig utålelig. Han havde nær været skyld i, at vi intet havde fået fra Madvig, da han ingen ansøgning havde indgivet, uagtet han havde forsikret mig derom. Da det trak så længe ud, fik jeg Skau til at forhøre om grunden, og han måtte da på egen hånd skrive en ansøgning, der også strags bevilgedes. Naturligvis påstår Skau nu, at det er ham, som egentlig har skaffet os disse penge og vil, at de skal anvendes til at dække en gjæld hos major Sim[en], som han og Schmidt er gået i kaution for, men deraf bliver intet« (KB. NKS 1766; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 99–100). – Sagen førte efterhånden til et mere spændt forhold mellem Skau og Høgsbro, se: Skau til Høgsbro 1852 17/4: »Jeg nærer den Anskuelse, at vor lærde Verden endnu ikke har den

allerringeste Anelse om, *hvad* vi egentlig tilsigter, og *hvorhen* vi egentlig ville. Prof. Clausen veed og forstaaer f. Ex. endnu ikke Ideen, men det gaer ham som os Andre med Nordlyset: Vi see det, men vide ikke, hvad det egentlig er. Og saaledes seer han Høiskolen: Dens Idee maae være praktisk, siden Erfaringen beviser det, og *derfor* er han en ærlig Bundsforvandt . . . [Med hensyn til skolens ledelse:] Jeg er i al Fald ganske anderledes kompetent til at dømme end Flor, som aldeles ikke kan have nogen Mening, saasom hans Viden støtter sig paa eensidige Beretninger. Naar han altsaa sidder i Neapel og skriver behagelige Domme om Rødding, til hvis Bedrifter i den senere Tid han kun gennem selve Lærernes Breve har Kjendskab, saa vil De let see, hvor megen Vægt jeg lægger paa Prof. Flors Dom i denne Sag, saa høit jeg end i et almindeligt *politisk* Spørgsmaal vurderer den. Flor maae naturligtvis være veltilfreds, naar en Anstalt, som han selv saa væsentlig har bidraget til at grundlægge og hvis Idee tilhører ham, blot kan vedblive at bestaae,

skjøndt han selv løb bort fra den og Landet formedelst saaret Stoltthed for ikke at sige Forfængelighed og lod os Andre – der hver især havde fuldtop at tage Vare – i Stikken« (RA. Sofus Høgsbros arkiv).

10 Se: H. V. Gregersen: Fra Trøjborgs sidste dage (SJy MSkr 1961, s. 142 –151).

11 Smlgn.: Fiedler til Skau ca. 1852 1/10: »Jeg skylder at meddele Dig, at Et[atsraad] Neergaard, da han sidst var her, fortalte mig, at Dine private finantsielle Anliggender vare aldeles derangedede. Hvorfra kommer det? Jeg modsagde det paa det Bestemteste og fik ham fra Troen. Han havde det fra F. Mour[ier] Petersen, Rugaard, *saavidt han kunde huske*. Skulde der være Sandhed deri, saa beder jeg Dig, min Ven! hellere med mig at tage under Overveielse, hvad derved er at *gjøre*« (KB. NKS 1727).

12 Hhv. Peter, Jens og Knud. De blev alle tre dimitteret fra Haderslev Latinskole, de to første som studenter (1855 og 1858), mens Knud blev realist i 1860.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1852 16/5.

Kjære Ven.

Florenz, 16. Mai 1852.

Det er en Skam, at jeg ikke tidligere har takket Dem for Deres sær[d[eles] kjærk[omne] og interess[ante] Brev af 8. og 9. Febr. d[ette] Aar¹, som jeg var heldig nok til at modtage i Rom før vor Afreise til Neapel, men jeg har siden den Tid været saa ubekjendt med Forholdene hjemme, at det har været mig umuligt at faae nogen klar Forest[i]l[ling] om dem, end sige yttre nogen Mening i den Anl[edning].

At det ikke var efter mit Hoved, at Slutningen af vore Kampe og Ængstelser i 4 Aar blev, at vi kom tilbage til Heelstaten², behøver

jeg ikke at fortælle Dem, men jeg kan ej sige, at dette Resultat overraskede mig, da jeg meget godt vidste, at de Danske af alle Stænder og Klasser i Alm[in]d[e]l[ig]h[e]d aldeles ikke begreb den Paa-stand, at Heelst[aten] bragte nogen virkelig Fare for D[an]m[ar]ks Existens. De begriber det ikke i dette Øjeblik, troer det altsaa heller ikke^s, og der skal sikkert endnu løbe endeel Vand til Stranden, inden denne Sandhed kan blive anerkjendt af Nationens Majoritet, og saalænge dette ej er skeet, kan vi ikke vente at faae et Minist[erium], som vil gaae den Vej, *vi* ønske. Den Mulighed, som De i Deres Brev omtalte, vist grundet paa gl. St[emann]s Stemning og Yttringer, blev der intet af, og saalænge fælles Interesse og tildels polit[isk] Anskuelse kan holde Kløverbl[adet] M[oltke], B[luhme] og H[ansen] sammen, vil næppe for det første nogen Forandring skee, med mindre det skulde foraarsages ved Hof-Intriguer til Fordeel for de forrige Konge-Venner.

Af danske Aviser har jeg ingen seet siden Udg[angen] af Marts M[aaened], og andre Av[iser] faaer jeg kun engang im[ellem] fat paa. I dem har jeg intet Nyt fra D[an]m[ar]k opdaget. Midt i f[ørrige] M[aaened] fortalte en af de fornæmme [blandt] de Rejsende i Rom mig, ifølge Brev fra Kbhvn., at Bang havde nedlagt begge sine Min[isterie]r, at man Ingen kunde faae til at modtage noget af dem og befandt sig saal[edes] i stor Forlegenhed. Da jeg imidl[ertid] senere selv har havt Brev fra Kbh. af 26. f[ørrige] M[aaened], hvori ikke er sagt et Ord herom, antager jeg, at man for nogen Tid atter har bragt ham til Ro, ifald det ellers har været ham, som vilde ud.

Af nævnte Brev seer jeg iøvrigt, at Stemningen i Kbhvn., maaske ogsaa i Provinds[ern]e, i det Hele synes at være misforn[øjet] og nedslaaet, *forsaavidt* mine gode Landsmænd give sig af med at betænke vore pol[itiske] Forhold, hvilket de dog helst afholde sig fra, og naar Alt kommer til Alt, er det vel snarere R[egenburg]s end Min[isterens] Bestræbelser, der sætte dem graae Haar i Hovedet. I al Fald er Nationen, om end utilfreds, dog altfor afspændt og ligegyldig for Øjbl[ikkel]et, siges der, til at kunne eller ville gjøre Noget, men dette kan dog umulig gjælde Partiførerne og de mange Ministerspeculanter, der næppe hvile saa ganske, og det vilde vistnok interessere mig meget at erfare Noget om, hvad disse tage sig for. Men om De end, k[jære] V[en], kunde og vilde fortælle mig noget herom, maa jeg dog for en Tid resignere paa denne Fornøj[else], da jeg

ei kan fastsætte noget Sted at tilskrive mig før *München*, hvor vi tænke at komme c. *1ste Juli* og kun blive 5-6 Dage. Det næste sikkre Sted, hvor Brev kunde træffe mig, vilde være *Dresden* indtil *Enden af Juli* og endelig *Leipzig* indt[il] 15. August. Alle disse Steder er min Adresse: »Etatsrath (ikke »Prof.«; jeg kan i Tyskl[and] endda have Ulykke nok med Et[ats]r[aads]titelen) Flor, Ritter v. Dannebrogorden«, poste restante.

Mest af Alt vilde det dog interess[ere] mig at faae at vide, hvorl[edes] det gaaer i Slesvig, og i Særd[eles]h[e]d gaaer mine personlige Venner og gl. Krigskamerater, samt alle de af os begyndte Værker og Bestræbelser til Danskhedens Fremme. Et Brev fra Pastor Helweg, dat[eret] 31. Marts, lyder ikke ugunstigt i denne Hens[een]de], navnlig bekræfter det alt Glædeligt, jeg hidtil har erfaret om »R[ødding] H[øj]sk[ole]«, der lig Askepot i Eventyret lever og blomstrer trods al Nød og Anfægtelse. Men hvad bliver det saa til med den »Slesvigske Landdag«, og hvem af vore Venner faae vi derind?

I Rom forbleve vi til 27. Febr. og kom til Neapel d. 1. Marts. Vi vendte tilb[age] til Rom d. 6. April for »den hellige Uges« Skyld og forlode atter denne mærkelige Stad, som jeg formoder for aldrig at see den mere, den sidste Dag i f[or]rige M[aa]ned]. Efter en 6 Dages Rejse med »Veturia« [?] igjennem en deilig og særdeles frugtbar, i det Hele meget veldyrket Deel af Kirkestaten og Toscana, ankom vi her til dettes Hovedstad, det smukke og yndigt beligg[ende] Florenz d. 5. d[enne] M[aa]ned] og tænke at blive her til Maanedens Ende. Med Begynd[elsen] af næste agte vi at gaae over Venedig, Tyrol, Salzburg til München og derfra formod[en]tl[ig] over Prag til Dresden og saa til Leipzig.

Her forlader Christian os midt i August for at gaae til Sverrig, hvor han paa et »Brug« i Nærheden af Arboga skal begynde sin praktiske Bjergmandscarriere. Jeg og min Kone blive, som De kan tænke, ikke længer i Tyskland end nødvendigt og have besluttet at tilbringe næste Vinter i Montreux, hvor vi befandt os saa vel, og hvis sunde og milde Klima jeg haaber skal blive gavnligt for hendes Helbred. Jeg selv vedbliver at være sund og rask, ja endog munter og fornøjet, og hvor uforandret mit Hjerte og mine Tanker end hænge ved D[an]m[ar]k og især Sl[esvig], føler jeg dog ingen *Tiltrækning* til Hjemmet, saalænge jeg ikke kan gjøre nogen solid Gavn der.

Min Kone og Søn hilse venligst, ligesom jeg ogsaa beder Dem modtage og afgive de hjerteligste og oprigtigste Hilsener til *alle* mine Venner og Veninder, blandt hvilke jeg først regner paa Deres Kone og Mad. Koch, fra

Deres heng[ivne]
Flor.

S.T.

*Hr. Laurids Skau, R[idder] og D[annebrogs-] M[and],
i Houst.*

NB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

2 1852 27/1 tiltrådte det konservative ministerium Bluhme med Carl Moltke som minister for Slesvig.

Allerede 1852 21/1 så Skau sig i stand til at informere Koch: »Den endelige Afgjørelse har funden Sted i Eftermiddag... Jeg har, som Du vil see, holdt gode Miner til slet Spil med Carl Moltke, da dette aabenbar er det klogeste«. Vedlagt meddeler Skau derefter følgende til offentliggørelse i »Dannevirke« (hvilket ganske vist ikke skete, men det giver Skaus syn på den nye regering):

»Vi tvivle ikke om, at dette Ministerium er i det Væsentlige et Heelstatsministerium, men vi troe ikke, at det vil taale, at noget nyt Slesvig-Holsteen udvikler sig. Grev C[arl] Moltke er visselig ikke populair i Slesvig, og det danske Element vil modtage ham tvivlende, men vi tør indestaae for, at Slesvig-Holstenerne ikke skulde faae Grund til at juble, og det er meget sandsynligt, at de under ham vil faae et strengere Regimente end under Tillisch og Bardenfleth. Han er en Mand af streng Retfærdighedsfølelse, men det kan hændes, at denne Følelse ved givne Leilighed faaer et smaaligt Udseende, idet han hænger haardnakket fast ved Bogstaven« (KB. NKS 1763).

Omtrent samtidig, 1852 25/1, an-

modede Skau overpræsident Gustav Lassen i Flensborg om at formå Regenburg til at forblive som departementschef i det Slesvigske Ministerium:

»Endelig er det da blevet Alvor med Carl Moltkes Ansættelse som Minister i Slesvig... Tillisch har gjort alt Muligt for at afværge Ulykken, og da han ikke har kunnet seire, saa trækker han sig stolt tilbage, medtagende Nationens Kjærlighed, Agtelse og Velsignelse, saa han altsaa ikke er umulig i Fremtiden, naar bedre Dage komme. Han bærer sig ikke saaledes ad som Sponneck, der besidder en saa overvættets Elasticitet, at han kan agere i og under alle Systemer. Det nytter nu ikke at hyle. Vi maae tage Ministeriet som fait accompli og bruge det saa godt som muligt. Den værste Ulykke er, at man kan befrygte, at C. Moltke og R[eventlow-] Criminil vil gaae i Spænd sammen og agere jævnsides med hinanden, saa at de regjere Hertugdømmerne sammen og dermed regjere dem fra Danmark... Vi have i denne Anledning holdt et Møde her [i Kbh.], hvori de dygtigste Mænd, f. Ex. Madvig, Monrad, Hall, Krieger o. fl. deeltog, hvori man blev enig om, at det Vigtigste for Tiden var, at Deres Svoger, Hr. Regenburg, forblev paa sin Post, da Frem-

tiden i Grunden hviler i hans Haand. Gaaer han bort, saa er Slesvig tabt for Danmark, bliver han, saa er der Haab om at frelse samme. I denne Anledning er det, at jeg skriver disse Linier, for at bede Dem og Deres at gjøre alt Muligt for at bevæge Hr. Regenburg til at blive staaende, selv om nogle mindre betydelige Offre maae gjøres, og heri er baade Tillich og Bardenfleth enige med os andre, og jeg nærer noget Haab om, at een af dem endog vil tilskrive Regenburg desangaaende . . . Med Regenburgs Roe og Snildhed er der Haab om, at der kunde udrettes en god Deel med ham, da nu Carl Moltke i og for sig er en retskaffen Mand . . . Vi maae holde gode Miner til slet Spil og mindst af Alt lade os mærke med Forknyttelse« (Statsbiblioteket i Århus. Af Regenburgs samlinger).

Se endvidere: Skau til Koch 1852 31/1: »Carl Moltke er godt tilfreds med »Dannevirkes« Optræden ved den nærværende Forandring, men han er rasende paa »Fædrelandet«. Det er nødvendigt at gaae yderst forsigtigt frem, thi alle Julemærker tyde paa, at man er beredt paa at lægge Pres-

sen Bægeplaster paa Munden, naar den ikke vedligeholder en ulidenskabelig Tone . . . Carl Moltke vil beholde alle Departementscheferne, naar De blot selv ville blive. Jeg har sat alle Kræfter i Bevægelse for at bevare Regenburg« (KB. NKS 1763).

Tidligere havde Skau givet udtryk for en helt anden opfattelse af Carl Moltke, se: Laurids Skau til Mine Hertel 1847 21/11:

»Jeg har været hos Carl Moltke, med hvem jeg skjændtes forfærdeligt. Han er og bliver en Ravtydsker i Bund og Grund. Grov var han imod mig, men jeg indestaaer for, at jeg ikke fik Restance i dette Stykke, da jeg med liiskoldt Sind gav ham behørig tilbage, saa at baade Kapital og Renter blev betalt paa engang. Imidlertid skiltes vi dog ganske skikkeligt fra hinanden, maaskee netop, fordi jeg ikke lod mig imponere. Flor har bedømt Grev C[arl] M[oltke] ganske rigtigt: Han er virkelig en Mellemting af en Ulv og en Ræv« (i privateje, museumsinspektør Povl Eller, Hillerød).

3 En af undtagelserne var J. W. Marckmann, se: Skau Kbh, s. 482.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1852 19/11.

Kjære Ven.

Montreux, 19. Nov. 1852.

Tak for Deres Brev af 26. f[orrige] M[aaened]¹, som jeg modtog her den 7. d[enne] M[aaened]. Det var det første, jeg fik fra Slesvig, siden jeg forlod Dresden den 12. August.

Af »A[ugsburger] Allg[emeine] Z[eitung]« og fra Kbhvn. havde jeg erfaret, at De havde naaet Maalet for et af Deres, og jeg kan tilføje, et af mine Ønsker². Vel nærede jeg bestandig det Haab, at De nok vilde sætte det igjennem, da det for Dem personlig var en Sag af yderste Vigtighed, men saare tvivlsomt forekom det mig dog altid, fordi der hos C[arl] M[oltke] saa Meget maatte tale imod at

gjøre Dem til Amtsforv[alter], om end Meget kunde tale derfor. Paa gamle Grev O[tto] M[oltke] og Fru Sc[avenius] tænkte jeg ikke³. Vort lille Parti har altid lidt af Mangel paa pecun[iær] Kraft og paa Embedsmagt, saa at jeg anseer ethvert Skridt fremad i denne Henseende for at være af Betydning for den gode Sag, ikke at tale om, hvor meget det glæder mig, hvergang Lykken smiler til nogen af dem, som mange Aars fælles Kamp og Ubehageligheder har gjort til mine nærmere og nøjere Venner. Hils Amtsforvalterinden fra mig og bring hende min hjerteligste Lykønskning. Hendes Mands Tilslutning til vort nationale Banner bragte dog noget mere end den blotte flygtige Ære med stadige Farer og Forlegenheder i sit Følge. Dog mere endnu lykønsker jeg begge Forældrene til, at de have den Glæde af deres Sønners Fremgang og Opførsel. Amen!

Det piner mig og har piint mig lige siden, [at] Noget, der skulde see ud som Bifaldstegn mod vore Bestræbelser, blev skjenket Nogle af os, at Regjeringen endnu ikke har paa en eller anden Maade ogsaa anerkjendt Kochs Fortjenester af den gode Sag, da han dog har været en af dens ældste og ivrigste Stridsmænd. Gid den dog engang kunde beslutte sig dertil!⁴

Ang[aaende] Heelstatsregimentet⁵ derhjemme vil jeg ikke yttre mig, da De kjender mine Anskuelser i saa Hens[eende]. Jeg vil gjerne troe, at de nuvær[ende] Ministre og navnlig C[arl] Moltke mener det ærligt med Staten i det Hele, og at de have, om ikke en klar Forestilling om, saa dog en fast Tro til, at Heelstaten er det eneste Rette, og at de nok formaae at realisere den. Ligeledes erkjender jeg med Fornøj[else], at de vise langt mere Kraft end noget af de foregaaende Ministerier. Men alt dette har alligevel ikke i mindste Maade svækket min Overbevisning om Heelstatssystemets visse Fordærvelighed. Hvis Nogen troer, at det nuvær[ende] Heelstatsregimente har gjort Stemningen i Tyskland mindre fjendtlig og bitter imod os, da tager han ganske fejl. Ikke allene vedbliver Pressen overalt ligesaa ivrigt, vedholdende og ideligt som nogensinde at lyve, fordreje og bagtale den »danske« Regjerings og de »Danskes« Handlemaade i Sl[esvig] og H[olsten], medens den ikke tør sige eller siger et fornærmeligt Ord imod de tyske Regjeringers antilib[erale] Bestræbelser eller imod Østrigs Undertrykkelse i Italien, Ungarn eller allevegne eller imod Ærkeundertrykkeren L[ouis] N[apoleon]. Men denne Pressens Virksomhed bærer ogsaa de rigeste Frugter, hvilket jeg paa min Rejse allevegne erfarer, endog hos Engellændere og Fransk-

mænd, hvilke alle troe, at vi i Virkeligheden ere Undertrykkere, om vi end ere i vor Ret som Hovedstaten. Og selv de fornemme og strengconservative Tyskere og Tyskerinder, som vi ofte ere sammen med og som behandle mig og min Kone personlig med største Opmærksomhed, ere i dette Øjeblik ligesaa ivrige Sl[esvig-]h[olsterner] som nogensinde tidligere. Men – jeg kan ikke forandre Tingen. Altsaa nok herom.

Dagen efter at have faaet Deres Brev fik jeg et fra Thomsen^o, hvis Indhold var ligesaa ildevarslende, hvad R[ødding] Højsk[ole]s Ro angaaer som Deres. At Stemningen imellem H[øgsbro] og Th[omsen] ikke er god, ja saa godt som fjendtlig, vidste jeg af den sidstes Besøg i Dresden, og da jeg kjender de Herrers meget forskellige Tilbøjeligheder og Anskuelser, har jeg altid været forberedt paa, at dette kunde komme, uagtet de begge tidligere have forsikkret og virkelig ogsaa selv antaget det modsatte. Thi om end nogen Herskesyge og Ømfindtlighed ej er ganske uden Deel deri, saa er dette dog ikke *Hovedgrunden*. De ere begge dygtige og nidkjære for Højskolen, hvis Væsen og Indretning de i Grunden begge baade anerkjende og elske, og begge see i dens Fremgang og blomstrende Tilstand tillige en kjær og ærefuld Fremtid for dem selv. Men den Ene vil have en Landvæsens-, den Anden en national-politisk Opdragelses-Anstalt ud af den, og uden at den Ene af dem ringeagter eller forsmaaer den Andens Tendens og Virksomhed, antager og erklærer dog Enhver af dem sin for den væsentlige, den nødvendigste og den af de understøttende Personer tilsigtede.

Havde jeg Magt over Underv[isnings]væsenet hjemme, saa la-vede jeg i en Hast een Anstalt til og skilte de kjære Kamphaner fra hinanden. Men nu kan der kun arbejdes paa at forebygge aabenbart Fjendskab og Skandal[e], indtil jeg, som jeg tidligere har skrevet, kommer hjem sidst i Mai eller først i Juni, da jeg nok haaber at faae det rette Forhold tilbage. For at bidrage hertil, hvad jeg fraværende formaaer, sendte jeg d. 29. August fra Strasburg et langt Brev eller rettere en Afhandling til Høgsbro, som jeg bad ham forelæse i den afgjørende Gen[eral]forsamling, der skulde have været holdt i Juni, men var bleven udsat til en senere Tid, som *mit Votum* i Spørgsm[aalet] »om H[øjsk]oleforstanderens Stilling til Directionen og tildeels til hans Medlærere«. Men fra H[øgsbro] har jeg Intet hørt siden, og hverken De eller Th[omsen] omtaler bemeldte min Skriv[else]. Den maa altsaa ikke være ankommet til R[ødding], den-

gang der sidst var Dir[ections]møde (hvis Dato jeg heller ikke kan erfare af Deres eller Th[omsen]s Brev)⁷, eller og, hvad jeg næppe kan antage, H[øgsbro] maa have meent kun at burde meddele den i en Gen[eral]fors[amling] og ikke i et Dir[ections]møde. Den gjaldt naturligvis ligesaa fuldt dette som hiin, men jeg havde kun hørt Th[omsen] tale om en forestaaende Gen[eral]fors[amling]. Udtale min Mening mere afgjørende eller specielt, end jeg har gjort det i nævnte »Votum«, kan jeg, borte fra Personerne og Forholdene for Tiden, ikke, og jeg maa derfor henvise Dem, hvis De nærmere vil høre *min* Mening, til Høgsbro, hvilket jeg ogsaa ved denne Leilighed skal tilskrive Th[omsen].

For Deres Efterretninger om alle vore Venner er jeg Dem særdeles taknæmmelig. Min Interesse er bestandig lige levende for dem alle, og jeg beder Dem hilse dem alle hjerteligst fra mig.

Jeg læste igaar i »[Augsburger] Allg[emeine] Z[eitung]« af 14. d[enne] Maaned en Artikel fra Kbhvn. ang[aaende] [C. F.] Wegeners Skrift om Arvefølgen og om dette Skrifs mulige Følger for Rigsdagen og Ministeriet⁸. Men der var hverken ret Forstand paa Bogens Indhold eller virkeligt Kjendskab til Partierne derhjemme, saa at jeg ikke fik stort Andet ud af det, end at vor gode Rigsarkivar, som det lader med St[emann] og [Grevinde] D[anner] i Ryggen, har ganske uventet og pludselig vakt Hr. Sørensen⁹ af sin rolige og behagelige Søvn.

Lev vel og nok engang: hils, foruden Deres Kone, alle Venner fra
Deres gamle Ven
C. Flor.

Min Adresse er: in Montreux pr. Vevay in der Schweiz.

NB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

2 Ifølge kgl. bestalling 1852 16/9 blev Laurids Skau amtsforvalter for Haderslev vesteramt. Jvf. Fiedler til Skau 1852 29/9: »Maae jeg lykønske Dig med Tiltrædelsen af Amtsforvalterembedet, ved hvis Modtagelse Du vistnok i Sandhed kan siges at have gjort Lykke. Det er mit Ønske, at Du maa befinde Dig vel ved Din nye Stilling, at den maa blive Dig til Held og Glæde. [Fiedler kunde øn-

ske sig noget lignende.] Førend jeg imidlertid gaaer til Skjørt og Buxer [maa han vide, om der findes et embede]. Thi naar jeg gennem Fru S[cavenius] skal til at virke paa C[arl] M[oltke], maa jeg kunne paa- vise Noget« (KB. NKS 1727).

Det lykkedes også for Fiedler at få embede i Slesvig, se: Fiedler til Skau 1853 9/1:

I dette Øieblik melder Fru Sc[avenius] mig Modtagelsen af et Brev

fra Fætteren C[arl] M[oltke] med Indhold, at Kongen igaar har udnævnt mig til Veiconducteur for Hertugd[ømmet] Slesvig.

Her gaaer af og til en fordømt Snak, som jeg endelig engang maa gjøre Dig bekendt med. Du husker, at Du engang har samlet Aktier til en Flensborg-Hus[um]-Tønn[ing] – Jernbane, hvoraf blev betalt 10%. Over Anvendelsen af disse Penge er man ængstelig, ikke fordi man heller end gjerne taber dem, men fordi man ikke veed, hvem de ere komne tilgode, og skjøndt jeg hvergang siger, at Du ikke har beriget Dig ved dem, saa er man ikke fri for at troe derpaa og spørger, hvorfor man ikke har seet Noget fra Dig eller Andre derom« (KB. NKS 1727).

- 3 Otto Joachim Moltke til Espe og enken efter Jacob Scavenius til Basnæs havde været Laurids Skaus fortalere hos Carl Moltke, se: Fiedler til Skau 1852 15/8:

»Din Udnævnelse har jeg ikke seet i Bladene. Den gl. Moltke, som jeg ikke har besøgt siden 10de Juni, bad mig tilskrive Dig, at han havde gjort sin Pligt hos C[arl] Moltke. Han selv er ganske henfalden, og da den fordums Melankoli har grebet ham, saa gjør han det vist ikke længe, da Kraften i Legemet til at modstaae Sjøletrykket er borte« (KB. NKS 1727).

- 4 Det er betegnende, at Peter Christian Koch end ikke blev anset for egnet til at være rådmand (senator) i sin egen by. Smlgn.: Skau til Hiort-Lorenzen 1852 17/4.
- 5 Helstatsministerierne Bluhme og Ørsted 1852 27/1 – 1854 12/12. Smlgn.: Skau til Koch 1852 27/10: »Jeg spiste igaar til Middag hos Tillisch, hvor ogsaa Sponneck og Madvig vare. Det

er første Gang i mit Liv, at jeg har sporet Forknyttelse hos Tillisch. Madvig yttrede, at det var, ligesom Stormagterne vare reent desparate o.s.v.« (KB. NKS 1763).

- 6 Edvard Thomsen til Flor 1852 22/10: Der var opstået en kompetencestrid mellem Edvard Thomsen og Sofus Høgsbro: »De 4 Bestyrere [Hertel, Thingmand Schmidt, Hans Nissen og Laurids Skau] gav mig ved deres Ankomst (1852 28/9) Ret i alle mine opstillede Fordringer, men mødte hos Høgsbro en Modstand, som grændsede til Halsstarrighed« (KB. NKS 1766; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 116). – Se endvidere: Gotfred Rode til Sofus Høgsbro 1852 23/11: »I Haderslev talte jeg med Schmidt, Helweg og Laurids Skau, som tydelig nok Alle vare imod Dig, og at baade Hertel og Hans Nissen ogsaa vare det, kunde klart mærkes af de to andre Bestyreres Udtalelser. Laurids Skau havde naturligviis store Bestyrersorger derved, at der hvert Øjeblik kom Klager til ham, deels fra Bønderne, deels fra Andre over den forfærdelige Uorden, der herskede paa Højskolen, over at Eleverne drak sig fulde osv., osv.« (RA. Høgsbros arkiv; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 122).
- 7 1852 28/9 og 29/11 var der bestyrelsesmøde i Rødding, se: Sofus Høgsbros dagbog 1852 29/11: »Derpå afholdtes et bestyrelsesmøde fra 10 morgen til 10 aften, der i hæftighed og strid mellem de 4 haderslevske bestyrere [Hertel, Hans Nissen, J. A. Schmidt og Laurids Skau] og [Edvard] Thomsen på den ene og mig på den anden side ikke gav det fra 28. septbr. noget synderlig efter« (RA. Høgsbros arkiv; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 123–124).

8 Ministeriet Bluhme havde ved det kongelige budskab af 1852 4/10 bekendtgjort, at Kongelovens arvefølge ikke kunde tages til indtægt. Gehejmarkivar C. F. Wegener svarede herpå med skriftet »Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehuses...

fulde Arveret efter Lex Regia«, hvorefter regeringen lod ham tiltale ved Generalfiskalen. Sagen endte dog med, at Wegener blev frifundet, om end han måtte udrede sagens omkostninger.

9 Den danske »hr. menigmand.«

LAURIDS SKAU TIL CHR. FLOR 1855 1/11.

Høistærede Hr. Etatsraad!

Haderslev, d. 1. Novbr. 1855.

Efter hvad jeg idag har erfaret, vil Kochs Salg af sin Eiendom, Blad m. m. blive til Virkelighed¹, og det staaer saaledes til at vente, at han til næste Foraar vil være ude af Stand til at være Deres Vært, naar De Tid efter anden holder Visitation paa vore Enemærker. Skjæbnet har imidlertid føiet det saaledes, at jeg til den Tid beboer en smuk og behagelig Eiendom saagodtsom i Haderslev, uden dog at være generet af Byens Ubehageligheder, da Gaarden ligger ca. 100 Alen fra Gaden, som fører til Latinskolen. Da jeg nu vel næst Koch² er Deres ældste Elev paa Slesvigs Enemærker, vel ogsaa den, der meest og stærkest er brugt, og som De neppe i det Hele taget har havt Skam af at drage frem, saa turde jeg vel i disse Omstændigheder finde en Smule Anledning til at glæde mig i Haabet om, at De vil gjøre mit Huus den Ære at opslaae Deres Residents hos mig, naar De besøger det nordlige Slesvig.

Et godt Værelse eller om behøves tvende, foruden min egentlige Dagligstue, et godt Bord og god Viin, see, disse Goder kan jeg byde Dem, og det med al den Bestræbelse for at gjøre en Mand Alting bekvemt, hyggeligt og godt, som det staaer i menneskelig Magt at vise. Dernæst har jeg en bekvem og hurtig Befordring, som vel endog til den Tid vil nærme sig det Elegante, der staaer til Disposition for Dem, naar De gjør Deres Smaatoure omkring til Venner og Bekjendte i Egnen. Jeg agter nemlig at holde Kudsk og Heste for dog engang at kunne tage ud uden at være generet af Gaardens Bedrift, hvortil en særlig Besætning holdes.

Jeg beklager nu, at jeg ikke kan byde Dem Alverdens Aviser at læse i, saaledes som vor gamle Krigskamerat Koch, men de Vigtigste holder jeg dog, og det skulde gaae underligt til, om jeg ikke fandt Raad for Resten. Efter mit Bekjendskab til Dem føler jeg mig forvisset om, at jeg vil være istand til at skabe Dem et Slags Hjem,

naar De er herovre, som ikke Mange vil kunne gjøre bedre, og hvor derhos den Betingelse er tilstede, som for Dem turde have nogen Betydning, nemlig *den fuldstændigste Frihed i alle Maader*, ubunden af conventsionelle Former, naar De vil være fri for disse, og derhos ligefuldt i Forbindelse med en stor Mængde Mennesker.

Jeg holder ikke af at sige Nogen Behageligheder lige i Øinene Maaskee turde det dog her være mig tilladt at sige Dem, *at jeg hverken nu eller nogensinde har glemt, at jeg uden Dem endnu havde boet i Sommersted, ukjendt i en videre Kreds og uden Navn i Historien*. De har veiledet mig saalænge, indtil jeg kunde hævde en Stilling selv og gaae paa egne Been, saa at jeg i alleregentligste Forstand er Deres aandelige Fostersøn.

Hvis De nu vilde benytte Leiligheden til at tage Boepæl hos mig, naar De er herovre, vilde jeg være Dem taknemmelig og derhos glæde mig over Deres velvillige Besøg, der maaskee kunde geraade begge Parter til Fornøjelse, som det for mig stedse vilde være en Ære at see Dem i mit Huus.

Fra 1ste Mai 1856 tiltræder jeg min ny Eiendom »Mariegaard«³ ved Haderslev, og fra dette Tidspunkt er det altsaa, at jeg beder Dem tage til Takke hos mig – Deres gamle Elev.

I Haabet om, at Deres gode Frue saavel som De selv leve og lide vel, slutter jeg disse Linier, hvorhos jeg glæder mig ved Tanken om, at De engang maaskee vilde gjæste mig, saa at vi kunde faae en luun Passiar⁴ om alt Gammelt, som Veteraner pleie, og lægge Planer til meget Nyt, som de, der følger med Tiden, uanset den fremrykkende Alder, altid ere beredte til.

Deres ærbødigste og heng[ivne]
Laurids Skau.

Høivelbaarne

Hr. Etatsraad Flor, R. af D. og D. M.

NB. NKS 1766.

1 Laurids Skau var medvirkende og til dels initiativtager ved Peter Chr. Kochs salg af »Dannevirke« til Godske Nielsen. Kochs redaktionelle linje havde i de senere år været stærkt svingende, og han var efterhånden kommet langt bort fra de københavnske liberale, se f. eks.: A. F. Krieger til Skau 1855 30/3: »Kan

De ikke lære Koch lidt Takt. Det kan ikke nytte at kjævles om Tidemand ctra Holm, ei heller at ville gjendrive Slesvigholstenere med bevægelige Ord i Dagbladene.»

Skaus opfordring til Godske Nielsen kom i brev af 1855 4/9: »Koch var for nogle Dage siden hos mig og fortalte, at han havde Kjøber til

Huus, Trykkeri, Blad, Privilegium, kort sagt: til Alt, hvad han eier, og da han havde hørt sige, at jeg *stod bagved*, saa vilde han høre min Mening o.s.v. Jeg benægtede at have med denne Sag at bestille, og som Hovedgrunden til, at jeg ikke vilde blande mig i Sligt, var det den første, at Kjøberen blot var Typograph, uden Sands for noget Høiere og Vigtigere, og at jeg ikke tiltroede ham Evne til at redigere »Dannevirke«. Da nu vore Blade her i Slesvig var i saa slette Hænder i Almindelighed, saa syntes jeg, at man maatte have dygtigere Kræfter til »Dannevirke« o.s.v. – En Dags Tid [senere] kom Etatsraad Krieger til mig, og jeg talte da ogsaa med ham om denne Sag, hvori han var fuldkommen enig med mig, og navnlig vilde han aldrig tilraade Ministeren at overdrage Privilegiet til en Mand uden politisk Takt og Dannelse. Jeg lod da strax en Yttring falde om, hvorvidt det kunde ventes, at enten De, kjære Nielsen! eller Prahl, som ogsaa arbejder paa »Dagbladets« Contoir, kunde vente at faae Privilegiet i Tilfælde af, at een af de Herrer kunde resolve sig til at købe det af Koch. Herimod syntes han ikke at have noget at indvende, ja lod endog til at ønske det. Jeg vilde nu foreslaae een af de Herrer at købe Koch hele Stadsen af. Han er kjed af det, fordi han er raget i Klammeri næsten med alle Mennesker, og man kan for Øieblikket handle med ham . . . Koch er bleven bange for den lille ubetydelige Proces, som han har faaet, og Konen, som hersker temmelig stærkt, forceer ham til at sælge a tout prix! Der er ingen Tvivl om, at Koch har ligesom overlevet sig selv, og dette troer

jeg, han føler. Her var nu en viid Mark at dyrke, og jeg nærer ingen Tvivl om, at »Dannevirkes« Læserkreds kunde betydeligt udvides, ligesom ogsaa, at det ikke vilde mangle paa gode Medarbeidere i Embedsstanden, naar Redacteuren var en maneerlig Personlighed« (RA. Godske Niensens arkiv; trykt: »Bladet Dannevirke 1838–1938«, 1938, s. 221–222. – Smstds. findes Skaus breve til Godske Nielsen af 1855 14/9, 25/9, 1/11, 10/11).

Købekontrakten, udstedt 1855 13/10, findes i afskrift i Flors arkiv (KB. NKS 1766) blandt brevene fra Koch. Flors reaktion blev følgende, se: Flor til Koch 1855 25/10: »De stod ene uden nogen praktisk-klog Ven og Consulent, omgiven af en Hob sindige Lurendrejere, der speculerede i den Lyst, som de hos Dem havde opdaget til at gjøre Forandringer. Det lystige Levnet og Opsættelsen til sidste Øjeblik var en anlagt Plan af Deres gode Venner L. S[kau] og Schr[oeter], og den har desværre været altfor heldig . . .

Det var netop et *politisk Blad* i Grundtvigsk Retning, d.v.s. i ægte national og folkelig Retning, jeg ved Deres Hjælp vilde gjøre »D[anne]-br[og]« til over hele Riget. Dette var nemlig Noget, som »Dannevirke« umulig kunde blive, da det var og maatte være et Local- og Avertissements-Blad« (KB. NKS 1763; trykt i udgog: Historisk Tidsskrift 9. rk. II, s. 258). – Efter at være flyttet til Kbh. udsendte Koch derefter bladet »Dannebrog«. Blandt indbyderne var: Grundtvig, Flor, C. J. Brandt, dr. N. L. Helweg, Fr. Helweg, F. E. Boisen og Niels Kjærbølling. Flors efterfølgende brev til Koch (1855 18/11) slutter således: »Nu maa jeg

slutte, da jeg skal klæde mig paa for at følge S[øren] Kierkeg[aard] til Jorden, d.v.s. i Frue Kirke, hvor Liigtalen o.s.v. begynder idag kl. 12¹/₂. Det skal være underligt at see, hvem der vil og tør bevise den Afdøde den sidste Ære« (KB. NKS 1763).

Forholdet til Skau blev ikke ødelagt trods Flors indsigelse imod salget, se: Koch til Skau 1855 16/11: »Kjære Ven! Tak for Beretningen om det første Stændermøde. Den staaer alt i »Dannev[irke]«. Nu er Godske Nielsen og jeg blevne enige. Iaften afgaaer min Ansøgning til Kongen om Handelens Sanction . . . Din hengivne Koch« (KB. NKS 1727).

- 2 Et vidnesbyrd om venskabet med Flor i den haderslevske kreds er efterstående nytårshilsen fra Koch, dat. 1853 29/12: »Paa Nytaarsdag agte vi at drikke Deres og Frues Skaal ved Bordet. Vi have næmlig indbudt Frøken Seidelin og hendes Kjæreste, Apotheker Aggersborg, samt Skau, Helwegs og de Wolffs til Middag« (KB. NKS 1766).
- 3 Mariegård i Gl. Haderslev var oprindelig en fæstegård under Skt. Marie kirke (Vor Frue kirke), domkirken i Haderslev. Den omfattede på den tid, da Laurids Skau købte ejendommen, 77 td. 4³/₁₀ sk., hvortil

kom jord fra en ejendomsgård på 17 td. 5³/₁₀ sk. og 1/4 ejendomsgård på 10 td. 4⁰/₁₀ sk., alt i alt således en anselig bondegård.

- 4 Flors bitterhed over den politiske udvikling kommer til orde i brev af 1855 5/2-7/2 til Koch: »Alle »regjerende« Personer, være sig Konge med Tilbehør, Ministre, Partichefer eller hvilkesomhelst, synes generede i min Nærvarrelse og plagede ved Tanken om, hvad jeg vil fremme. De undvige mig, behandle mig, naar dette ej lader sig gjøre, med Høflighed og Opmærksomhed og arbejde derefter hemmeligt paa at undergrave det, jeg ønsker støttet af dem. Med den nye Kultusm[inister] Hall og med Ploug har jeg rigtig gjort samme Erfaring, og naar nu Monrad bliver det, som jeg burde og ønskede at være, saa er jeg jo berøvet al Mulighed til at faae nogen Indflydelse paa Folkestemningen, thi baade Hall, Madvig, Monrad og Regenburg (ligesom dennes Ven Krieger) ere alle doctrinaire, uden mindste Kjendskab eller Kjærlighed til »Folket« eller »Friheden«. Jeg kan ikke nægte, at disse bestandig gjentagne Erfaringer mere og mere løсне de Baand, som knyttede mig til D[an]m[ar]k« (KB. NKS 1763).

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1855 11/11.

Kjære Ven.

Fredensborg, 11. Novbr. 1855.

At jeg ikke tidligere har tilskrevet Dem efter at have modtaget Deres smukke og meget kjærkomne Brev af 1. d[enne] M[aa]ned], deri er enten De selv eller vor gode Ven Koch Skyld.

Efter hvad De skrev, formodede jeg næmlig, at Redacteur [Godske] Nielsen nu havde givet sit bestemte Ja til den Handel, som han indtil Udgangen af f[orrige] M[aa]ned] fra sin Side havde forpligtet sig til at lade gjælde. Jeg ventede derfor hver Dag at faae Underretning fra Koch om denne Begivenhed, som nødvendigvis maa in-

teressere mig i høj Grad. Men til dette Øjeblik har jeg Intet hørt fra ham. Da De imidlertid allerede d. 15 d[enne] M[aaened] skal være i Flensborg¹, kan jeg umulig opsætte mit Svar længere, hvis jeg med nogen Grund vil haabe, at det skal naae Dem i Haderslev.

Jeg veed, som De saaledes seer, endnu ikke med Vished, om Handelen virkelig er afsluttet, og om Skjæbnen altsaa har opsagt mig fra 1. Maj n[ævnte] A[ar] det gjæstfrie Logis hos Kochs i Haderslev, der i en lang Række af Aar har conveneret og behaget mig saa vel. Men formodentlig har Sagen sin Rigtighed, og Deres Tilbud at ville erstatte, hvad jeg mister ved Kochs Bortrejse, maa altsaa være mig særdeles velkomment. Lignende Tilbud har jeg rigtignok tidligere modtaget fra to andre Familier i Haderslev. Men hos den ene er i det mindste for Øjeblikket Pladsen kun meget indskrænket, og med den anden staaer jeg vistnok og har staaet, endog længe før jeg kjendte Dem, paa en overordentlig god og venskabelig Fod i det private og selskabelige Liv, men min Virksomhed, hvad de Slesvigske Anliggender angaaer, har jeg dog aldrig paa nogen intimere Maade blandet ind i dette Forhold, og De kjender min Vedhængenhed ved mine gamle Stridsfæller og naturligvis først og fremmest ved dem, som havde Mod til at begynde og Styrke til at fortsætte i Forening med mig den svære og langvarige Kamp, vi vel endnu ikke tør betragte som endt, men hvis haardeste og farligste Stød for Deeltagerne vi dog nu kan ansee for afparerede. Ogsaa vil De vistnok være i Stand til at skaffe mig Goder, som de Andre ikke ere i Stilling til at kunne disponere over, og jeg tvivler ingenlunde paa Deres oprigtige Lyst og Deres Talent til at gjøre Deres gamle Mester det bekvemt og behageligt i Deres Hus.

Jeg takker Dem derfor ligesaa hjerteligt for Deres Indbydelse, som det inderligt glæder mig, at vort Parti dog er naaet saa langt, at De *kan* tilsende mig den. Førend der imidlertid kan blive Tale om at benytte den, haaber jeg, at vi sees i Kbhvn. For Øjeblikket skal De jo nu til at arbejde i Flensborg, hvor jeg venter, De vil være i Stand til at sætte vor Ven Krügers Valg til Rigsraadet² igjennem.

Og hermed Levvel og god Lykke til Arbejdet. Min Søn sender Dem sin bedste Hilsen, ligesom ogsaa min Kone vedlægger sin til Dem og Deres gode Dito. Jeg føjer endnu en til vore fælles Venner.

Deres opr[igtigt] heng[ivne]

Flor.

S.T. Hr. Amtsforvalter L. Skau, D. M. o.s.v.

- 1 Hvor Skau var medlem af Stænderforsamlingen.
- 2 Både Flor, Skau og Krüger blev medlemmer af Rigsrådet, men ellers var der mange embedsmænd, se: Skau til Godske Nielsen 1855 10/11: »Det seer sørgeligt ud med Rigsraadsvalgene. Amtmændene gaae alle til hobe med en Rigsraad i Maven, og Stockfleth udseer sig ikke eller er dum nok til at udtale Glæde over at have 127 Embedsmænd som Vælgere, medens han gjør Alt for at ængste Bønderne fra at melde sig, thi disse sidste vil paa ingen Maade have en Embedsmand. Jeg fraraader ogsaa Valget af en Embedsmand, fordi de næsten alle tilhobe ere som skabte ud af Carl Moltkes Ribbeen. Heltzen truer rimeligviis Folk til at vælge ham, og Stockfleth arbejder paa det samme. Herreds[oged] With er den eneste Embedsmand, der høit og lydeligt slaaer sig til Folkepartiet. Det er i høieste Grad dumt af Embedsstanden at vælge af sin egen Midte, thi derved leveres jo netop det faktiske Be-

viis for Rigtigheden af Bondevennernes Paastand i Rigsdagen og tillige en Stadfæstelse paa Tschernings Forudseenhed. Men den boueaurkratiske Aand er i den Grad trængt ind i dem, at de ikke kunne oppebie Tiden, men ville begynde det souveraine Boueaurkatie Regimente endnu, inden det er modent. Saameget er vist, at jeg og Enhver, der har det allerminste tilovers for Frihed og Folkelighed, bliver tvunget til i dette Spørgsmaal at tage Partie med Tscherning, thi alle dansksindede Mænd herovre ere komne saavidt, at de næsten ligesaa gjerne vælge en Tydsker som en dansk Boueaurkrat... En constitutionel Forsamling af næsten lutter Embedsmænd er værre end den krasseste Absolutisme, navnlig naar man skal dømme efter Embedsmændene i Slesvig, der alle er Carl Moltkes Elever i meer eller mindre Grad – rene Carlister!« (RA. Godske Niensens arkiv; trykt: Bladet »Dannevirke« 1838–1938, 1938, s. 226–227).

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1856 28/10.

Kjære Ven.

Kbhavn, Bredgaden 166, 28. Octbr. 1856.

Maaske De er i Stand til at vise mig en Tjeneste. Jeg tvivler ikke om, at De gjør det med Fornøjelse, hvis De kan.

Jeg ønsker et Laan af omtrent fem tusind Rigsdaler. Vel skulde jeg ikke bruge disse Penge før i førstk[ommende] December Termin, men jeg kan ogsaa modtage og forrente dem forinden. Jeg har tidligere aldrig havt med Pengeaffairer og Pengemænd at gjøre og vil nødig især i denne Tid henvende mig til saadanne mig fremmede Personer. Derfor kommer jeg til Dem.

Jeg tilbyder fem p.C. i aarlig Rente af Laanet, hvorfor jeg, om det forlanges, er villig til at udstede en Obligation i sædvanlig Form med f.E. halvaarlig Opsigelse fra begge Sider, forsynet med behørig Caution af min meget »solide« og forsigtige Svoger, Grosserer Pe-

tresch i Kbhvn. Jeg foreslaaer ikke nogen Panteobligation i Haddebo Ejendom (som jeg kjøbte ifjor for 120.000 Rd., af hvilke jeg har udbetalt de 80.000 Rd.), da Laanet derved vilde blive kostbarere, og jeg desuden antager, at Ingen her tillands gider have med Prioriteter i Ejendomme i et fremmed Land at bestille.

At der i Slesvig er Penge nok at faae tillaans, naar man vil betale dem og kommer, hvor de ere, er utvivlsomt. Skulde Deres eller vor Ven Schmidts nøje Bekjendtskab til Personer og Forhold derovre i denne Henseende ikke slaae til, saa kunde maaske et Avertiss[ement] i »Dannevirke«, som f. E.: »Nogle tusind Rigsdaler ønskes tillaans i førstkom[mende] Decbr. Termin imod gode Renter og fuldkommen Sikkerhed. Nærmere Oplysning faaes hos Amtsforvalter L. Skau«, eller noget Lignende være tilstrækkeligt¹. Om hele Summen kunde faaes paa eet Sted, var det vistnok bekvemmere, men forresten behøves dette jo ingenlunde.

Jeg beder Dem være saa god at underrette mig, saasnart De kan, om De seer Dem i Stand til at opfylde mit Ønske eller ikke, for at jeg i sidste, uventede, Tilfælde snarest muligt kan henvende mig andetsteds.

Med gammelt Venskab

Deres
Flor.

S. T.

Hr. Amtsforvalter L. Skau.

KB. NKS 1727.

¹ Det foreslåede avertissement er ikke fundet i »Dannevirke«.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1857 16/7.

Kjære Ven.

Haddebo pr. Ørebro, 16. Juli 1857.

Jeg kan tænke, at De saa længe forgjæves har ventet paa nogle Lini-er fra mig, at De tilsidst har opgivet Tanken om at høre nogetsomhelst. Men jeg beder baade Dem og Deres Kone at troe, at Aarsagen til min vedholdende Tavshed ikke i mindste Maade ligger i nogen Mangel hos mig paa Erkjendelsen af og Erkjendtlighed for den hjærtelige og fuldstændige Gjæstfrihed, som jeg under mit ikke korte Op-ehold nød i Deres Huus.

Thi der er ingen Ting, der mere vederkvæger og styrker mit Sind under min Vandring paa den politiske Bane end den Erfaring, at vi Faa, som i saa mange Aar trofast holdt ud sammen i den lange og ejendommelige Kamp, vi havde at bestaa, baade mod Vold og List

og imod Blindhed og Modløshed, endnu, efter at denne Kamp har ophørt, naar vi træffes, have Fornæmmelsen af et Fostbroderskab, der kan og vil vedvare, saalænge der er aandeligt Liv og brugbare Kræfter i os.

Jeg har virkelig ikke havt Tid til at skrive til nogen af mine slesvigske Venner, siden jeg kom tilbage her til Haddebo¹. Dette klinger vistnok besynderligt og kunde synes utroligt, men det er dog simpel Sandhed. Jeg veed ikke, om jeg i Had[erslev] fortalte Dem, at jeg havde faaet Efterretning om, at min Søn var bleven syg og skulde holde sig inde i Værelserne. Da jeg kom hid, havde han i en 6-7 Uger ikke været uden for Dørren og havde meget ondt ved at komme sig, da hans Sind uophørlig foruroligedes ved den Tanke, at det paa de mange Steder og ved de mange Slags Arbejder, som tidligere havde hans daglige Tilsyn, formodentlig kun gik maadeligt nu, da han kun kunde give Ordre uden at overbevise sig om sammes Udførelse og maatte overlade dette aldeles til lejede Folk, navnlig en Inspector, som var kommet hertil den 1. Maj d[ette] A[ar]. Efter min Hjemkomst maatte jeg derfor komme min Søn til Hjælp, saa godt jeg formaaede ved at fungere som hans Forvalter eller rettere som en Art Controllleur over Inspectoren og alle andre vedkommende Personer og Ting. Dertil har jeg maattet gjøre adskillige, nogle endog temmelig vidtløftige, Rejser, som han ellers skulde have gjort.

Paa denne Maade er jeg bestandigen bleven forhindret i at skrive, men idag (jeg var just igaar kommen hjem fra et Besøg hos min Søn i Södertelje, hvor han benytter en Vandcuranstalt), bestemte jeg fast og vist at lade høre fra mig i Slesvig og at gjøre Begyndelsen med Dem. Hans Tilstand havde sin Grund i [en] gammel forsømt Kirtel-svaghed og maadelig, for ej at sige fejlagtig, Lægebehandling. For 3-4 Uger siden maatte jeg gjøre en Affairerejse til Stokholm og talte der med et Par bekjendt dygtige Læger. Følgen heraf var, at, da jeg kom hjem den 1. d[enne] M[aa]ned, rejste Christian Dagen efter til Stokholm og blev derfra skikket til S[öder]telje ikke langt fra Stokholm, hvor jeg i Mandags besøgte ham og fandt, at han var kommet sig i en meget betydelig Grad. Her hjem kommer han imidlertid ej for det første, og jeg maa derfor vedblive at være Commandant paa Fæstningen, saa ringe jeg end er til det.

Vi have her lidt meget af Tørken, ligesom jeg seer af Aviserne, at Tilfældet desværre har været i Danmark. I forrige Uge fik vi dog nogle Dage Regn, som hjalp Græs og Vaarsæd fra at blive altfor

usselt. I Mandags begyndte vi her Høslætten, der dog lader til at blive nogenlunde, hvis vi kan faae den godt i Hus. Hidtil var Vejret godt, medens jeg skriver, har det begyndt at regne. Vi sætte her Høet ikke i Stakke, men hænge det paa »Hæsser«, hvor det kan taale en hel Del Regn. Rugen staaer temmelig godt; Vaarsæden, hvortil vi her paa Stedet ogsaa regne Hvede, mindre godt, skjønt ikke slet.

Ang[aaende] Politiken, da følger jeg dens Gang naturligvis med samme Interesse som altid. Med vor egen hjemme kan jeg jo ikke være mere tilfreds nu, end da vi sidst vare sammen. Saalænge vi vedblive det mig forhadte System »at frygte Tyskerne og tigge hos Stormagterne«, kan jeg ikke øjne andet end Fare, og den sidste Bestialitet af det nuvæ[er]ende Minist[erium] ej at antage den sv[ensk-]n[orske] Alliance², berøver mig al Tro til det. Kong Oscars Svaghed ansees her i Landet, trods undertiden bedre »Efterretninger«, for uheldelig. Man troer ikke, at han nogensinde mere vil kunne gribe Rigs-tøjlerne.

Og hermed et hjerteligt Levvel til Dem og Deres gode Kone og endnu engang: tusind Tak for mit behagelige Ophold i Deres smukke Hus, Jomfruens Omsorg ikke at forglemme.

Med gammelt og opr[igtigt] Venskab

Deres
Flor.

NB. Jeg beder Dem meddele en venskabelig Hilsen til *Alle*, som sætte nogen Pris derpaa, men jeg vil navnlig fremhæve Hertel og Helweg. NB. Min Kone beder mig tilføje en venskabeligst Hilsen fra hende og Christian til Dem, [Deres] Frue og [til] deres »gamle Ven« Peer Skau³.

KB. NKS 1727.

1 Det »brug« eller jernværk, som Flor havde erhvervet til sin søn, nu: Kronopark, se: Historisk Tidsskrift 9. rk. II, s. 279, fodnoten.

2 Den tidligere regering med Scheele som udenrigsminister havde 1857 20/2 i en cirkulærdepeche taget afstand fra skandinavismen. Kong Oscar havde

ikke desmindre fremsat et tilbud om »ett slags försvars alliance«, men bag dette tilbud var der ikke politisk realitet.

3 Sikkert Laurids Skaus broder, Peder Skau, som Flors hustru og søn har kendt fra deres tid på Rødding Højskole.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1857 31/12.

Kjære Ven.

Haddebo pr. Ørebro, 31. Decbr. 1857.

Uagtet vi meget snart mødes i Kbhvn.¹, kan jeg, siden det just er

Postdag, ikke lade det indholdsrige gamle Aar slaae sin sidste Time uden at sende Dem et oprigtigt Tak baade for de behagelige Dage, vi have tilbragt sammen, og for det Gode og Nyttige, De har tænkt og virket for vort stakkels gamle Fødeland. Det kan endnu meget godt trænge til al den Hjælp og Understøttelse, som klartseende og livlige Patrioter ville yde det.

De kan have havt nogen Grund til at formode, at Deres kjærkomne Brev fra August Maaned² og Deres derpaa følgende »Hans Nissen«³ ikke vare naaede herhid, siden De ikke fik saa meget som en simpel Quittering for Modtagelsen. Begge Dele ankom imidlertid ganske rigtigt i sin Tid. Bogen slugte jeg naturligvis straks med den største Interesse og vilde ogsaa øjeblikkelig have skrevet Dem til i den Anledning, dersom ikke evige Forhindringer vare komne imellem, som gjorde mig det umuligt lige til Begyndelsen af Novbr. at faae et Par Timers Ro til sligt Arbejde. Siden forsvandt efterhaanden det første Indtryk, jeg fik paa ny travlt, og mit Brev blev opsat til – nu.

At Deres Ridderkors⁴ glædede mig, behøver jeg næppe at sige Dem da De kjender mine Tanker om denne Sag. Jeg havde allerede læst det i »Fædr[elandet]« og »Berl[ingske] T[idend]e« og havde just tænkt paa at sende Dem et Gratulationsbrev, da jeg modtog Deres omtalte kjære Skrivelse, som istedenfor at fremskynde snarere forhalede min Beslutning.

Det, som hele Sommeren tog al min Tid i Beslag, var min Søns Fraværelse⁵. Han besøgte Bad, først her i Landet og siden i Tyskland, hvorfra han ikke kom hjem før de sidste Dage i October, rigtignok fuldkommen restitueret, Gudskelov, og i Stand til at fritage mig fra den Rolle, jeg havde maattet paatage mig imod min Villie. Jeg slap imidlertid dog ganske taalelig fra den; i det mindste havde jeg frygtet for, at det skulde have gaaet daarligere, end det i Virkeligheden kom til at gaae.

Siden Christian kom tilbage, har jeg havt et litterært Arbejde for, som har sysselsat mig uafbrudt og meget strængt lige til nu, thi jeg vil føre det med mig til Kbhvn. Det er en dansk Sproglære eller Grammatik⁶, som vel egentlig er betænkt for og beregnet paa Eleverne i Rødding, men dog ogsaa skal kunne benyttes af Andre. Ganske undvære dansk grammatikalsk Undervisning kan Eleverne paa vor Højskole ikke godt, men af de Lærebøger, som almindeligen benyttes i Skolerne, kan ingen bruges. De savne alt for meget baade Liv og Lys, og vore Elever have ikke Tid til at skaffe sig deres Indsigt

ved den blotte lange *Vane*, som Skoledisciplene saa ofte skyldte deres »Kundskaber«.

Om Politik ikke et Ord, da vi snart træffes, og om Pengekrisen⁷ vil jeg heller ikke tale. Vi blive ikke umiddelbar berørte af den, saa det kan gjøre os væsentlig Skade eller sætte os i Fare, men til næste Aar vil sagtens Jernpriserne falde endeel. Det, vi her paa Stedet have lidt mere af, er hele Aarets vedholdende Tørhed, hvorved vort Vandforraad betydelig har været mindre end sædvanligt og som Følge deraf Jerntilvirkningen mindre, end vi havde ønsket og haabet. Men Regn og Snee kommer vel engang. Idag have vi imidlertid dejligt October-Vejr.

Hils nu paa det bedste mine kjære Venner derovre, først og fornemmeligst de gamle Kammerater Hertel og Schmidt, dernæst Helweg, hvem jeg beder Dem sige, at jeg nylig har modtaget Brev fra ham og skriver ham til med det Første; fremdeles til alle andre Venner og Velyndere, De støder paa. Mine særdeles gode Ønsker for Dem, Deres Frue og hele Familie i det nye Aar deler min Kone og Søn med

Deres oprigtig hengivne
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Som medlemmer af Rigsrådet, der trådte sammen 1858 14/1.

2 Ikke fundet.

3 Skaus bog om Hans Nissen, som han havde sendt Flor.

4 I 1848 var Skau blevet Dannebrogsmænd, 1857 28/7 blev han Ridder af

Dannebrog.

5 Jvf. Flor til Skau 1857 16/7.

6 C. Flor: Dansk Sprog- og Retskrivningslære, 1858 (2. oplag 1860).

7 Den store pengekrise i 1857, der løsnede det danske erhvervsliv fra Hamburg.

CHR. FLOR TIL LAURIDS SKAU 1858 1/7.

Kjære Ven.

Haddebo, 1. Juli 1858.

Jeg vilde allerede for længe siden have besvaret Deres kjærkomne Skriv[else] af 16. Maj¹, dersom jeg ikke i meget lang Tid forgjæves havde ventet paa Brev fra Koch, thi i mit Svar paa det vilde jeg have forhørt mig hos ham om den rette Oprindelse og Begyndelse af det *personlige* Bekjendtskab imellem P[eter] H[iort] Lorenzen og mig². Thi selv husker jeg det ikke mere, men Koch var vistnok Mellemmanden.

De veed, at Lor[enzen] holdt stivt paa at være en selvstændig Mand og ikke i Nogens Ledebaand, ja vilde helst være Anføreren, hvortil han besad baade Kraft, Mod og Talent. Dette i Forening med de uklare og tildels urigtige Forestillinger, han nødvendigvis maatte have om min polit[iske] Anskuelse og Karakter, afholdt ham upaatvivelig fra at søge mit personlige Bekjendtskab længe efter, at han havde forladt den sl[esvig-]h[olstenske] Lejr. Og jeg fra min Side vilde ikke gjøre det første Skridt, da det i hele mit slesv[igsk]-politiske Liv var min faste Grundsætning, at Slesvigerne, drevne af egen Lyst, skulde henvende sig til mig og ikke forførte af mine Ord eller Løfter.

Jeg troer ikke, at [Peter Hiort] L[orezen] og jeg *saaes* før engang i 1842, da jeg kom til Koch («mit Hovedkvarter»). Koch havde underrettet Lor[enzen] om, at jeg vilde komme, og lovet ham øjeblikkelig at lade ham vide, naar jeg var arriveret. Dette gjorde K[och] og fortalte mig, at L[orezen] nu længtes med sin sædvanlige Heflighed efter at gjøre mit Bekjendtskab. Han kom ogsaa straks hen til Kochs, og vi forbleve sammen til seent ud paa Natten.

Fra den Stund syntes han at have fuldkommen Tillid til mig og viste dette især i hans mest glimrende, men ogsaa haardeste Kamp, den han 1842 førte i Slesvig. Thi da consulerte han mig uophørlig ved Skrivelser pr. Estafet, naar jeg ikke personlig kunde komme til ham i Slesvig.

Vort polit[iske] Venskabs-Forhold forblev, saavidt jeg veed, fuldt uforstyrret og uforandret til hans Død. Havde hans polit[iske] Iver ikke bragt ham til en finansiel Afgrund, vilde han længe have kunnet udrettet, hvad ingen Anden formaade, ved det Mod, hvori ikke en eneste af vore politiske og patriot[iske] Notabiliteter har været ham lig.

Venligst Hilsen til Deres Frue!

[Deres] opr[igtigt] hengivne
Flor.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

2 Skau var i færd med at udarbejde sin biografi af Peter Hiort Lorenzen, der udkom efter Skaus død. Flors brev

må anses som svar i anledning af en forespørgsel fra Skau om dennes forbindelse med Hiort Lorenzen.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED JOHAN WEGENER

Johan Wegener er en af de farverigeste og ejendommeligste skikkelser i Sønderjyllands historie, i hvert fald inden for den kreds af mænd, der rejste den nationale bevægelse i årene før 1848. Med en ildhu uden lige sprang han lige ind i den gerning, han havde fået tildelt, og som ikke mindst Laurids Skau havde anset ham for egnet til.

Nogen let opgave har det visse ikke været. Aldrig nogen sinde har det været en sværere opgave at være forstander i Rødding, men Wegener formåede straks med sin indledningstale at gøre et dybt og uudsletteligt indtryk på sine tilhørere, ældre såvel som yngre. Det var til hin lejlighed et lykkeligt greb at gøre brug af indledningsordene fra Ingemanns »Valdemar den Store«: »Stig op af graven, du slægt, som døde!«, thi de var udtryk for et national-romantisk historiesyn, som både Wegener og hans tilhørere af fuldt hjerte kunne tilslutte sig.

Men snart fulgte den grå hverdag, og Wegener har vel måttet sande, at han ikke besad den sindets ro og fasthed, der gjorde ham egnet til at beklæde en sådan lederstilling. Med sit udpræget manio-depressive sind kunde han opleve stunder, hvor alt syntes ham uvant og ufremkommeligt, og hvor den mindste form for modstand virkede lammende på hans åndsevner.

Laurids Skau var vel den af de sønderjyske ledere, der stod Wegener personligt nærmest i det halve år, han tilbragte i Rødding. I den unge Skau så Wegener et geni, som man måtte være himmelen taknemmelig for, selv om han også tidligt havde øje for, at kødets lyst kunne føre det himmelsendte geni på afveje. Det, der først og fremmest bragte dem på afstand af hinanden, var imidlertid Wegeners manglende forståelse for, at politik nu engang er det muligste kunst, og at kompromis'et gang på gang er den eneste farbare vej. Dette var for Wegeners énstrengede væsen noget fremmed. Hans standpunkter var præget af en retskaffent sinds grebethed af idealerne – enten det nu var det demokratiske, det liberale eller det nationale, sagen gjaldt – men på grund af sit voldsomme engagement

kom han til at forfægte så yderliggående positioner, at hans tanker ikke lod sig omsætte i praktisk politik. Uden tvivl har de sønderjyske ledere ret hurtigt indset dette. Det er i hvert fald betegnende, at ingen af dem gjorde noget forsøg på at beholde Wegener i Rødding.

Resten af sine levedage – i alt 38 år – virkede Wegener som præst på Lolland, men det er de seks måneder som forstander i Rødding, der har givet ham en varig plads i vort lands historie. De breve, han vekslede med Laurids Skau, vidner klart om, hvor meget den korte tid, han tilbragte i Sønderjylland, betød for ham.

JOHAN WEGENER TIL HANS NISSEN OG LAURIDS SKAU 1843 17/12.

Elskede Venner!

Humble^t, d: 17. December 1843.

Da jeg modtog Deres Brev, var jeg just i Begreb med at søge et lille Præstekald, Visby², for at komme Dem nærmere, og som jeg efter min Alder haabede temmelig sikkert at kunne faae. Jeg var meget sørgmodig ved at see allerede Desertørere fra de tynde Rækker, skjøndt jeg maa give »Fædrelandet« Ret, at denne Sag i Grunden ei er saa farlig³, og at vi daglig maae være beredte paa ganske andre Ting.

Ved at læse Deres Tilbud og Tillid til mig blev jeg opfyldt af en underlig Vemod, der var en Blanding af Mod og Mistillid til egen Kraft, af Begeistring og Frygt og Bæven; og *i denne Tilstand er jeg endnu*. Jeg har ei endnu rolig kunnet overveie og bestemme mig, jeg har ei endnu kunnet raadføre mig med mine Nærmeste, navnlig min Moder og Broder [C. F. Wegener], jeg har ei endnu kunnet correspondere med et Par af mine Hjertevenner og politiske Venner i Kjøbenhavn, der i denne Juul rimeligviis ere reiste paa Landet og komme ei hjem før efter Nytaar. Derfor, kjære Venner! er det mig umuligt at give noget afgjort Svar.

Ja, den herlige Prof. Flor har Ret: Posten kan blive af den allerstørste Vigtighed for Land og Rige, men dersom jeg i blind Tillid til egne Kræfter og Kundskaber eller af min glødende Fædrelandskjærlighedsfølelse eller af mit indædte Had til Undertrykkerne og Fædrelandsmorderne eller af Lyst og Higen efter at komme paa et Punkt, hvor jeg kunde tage maaskee en blodig Hævn, eller af Forfængelighed, som lurar meer eller mindre i alle Danskes Bryst, eller af Stolt-hed, som er mig medfødt, dersom jeg, siger jeg, af disse og andre ugyldige eller uædle Bevæggrunde erklærede mig selv værdig til den-

ne Post, da, I gode danske Patrioter, var jeg en slet Borger og uværdig den Tillid og Ære, I vise mig. Eders Tillid sætter jeg stor Priis paa, men I kjende mig ikke og overvurdere mig. Skau saae mig i en oprørt og ophidset, skjøndt udvortes rolig Tilstand, blot een Dag, da jeg ilede først til Skamlingsfesten⁴, for at finde Lindring for de Helvedesqvaler, jeg ligesiden d: 11 November f.A.⁵ havde lidt, over det forhaanede og mishandlede Modersmaal og gamle Danmark, og dernæst til Upsala og Stockholm for at erfare, om en beslægtet Stamme, men gamle bittre Fjender, ei nu vilde vise Danmark og dets Sprog den Medfølelse, som de nægtede det, der ere satte til at styre og regjere det⁶.

I en saadan Tilstand og en saadan Stemning, der er man ikke just ganske sig selv. Noget Andet er, om jeg besidder den Aandens Ligevægt og Kraft, den Besindighed, Udholdenhed, Seighed, Rolighed og Kulde, som der udfordres til, naar man kaster sig lige i Svælget paa forbittrede og fanatiske Fjender, og naar man daglig seer og hører det Helligste paa Jorden vanæret, bespottet og underkuet. Her udfordres en streng Prøvelse af sig selv, bort fra al Partiskhed, Lidenskabelighed og Drømmerier. Paa denne Plads kan virkes og gavnes meget, men her kan ogsaa udrettes ubodelig Skade, dersom rolig Forstand, politisk Klogskab og Selvovervindelse ei bliver forenet med modig Standhaftighed og Varme. Enhver Art af Letsindighed og Overilelse maa derfor holdes borte, og jeg maa i nogen Tid veie mig selv og veie Gjenstanden, førend jeg efter Pligt og Samvittighed bør og kan bestemme mig til et Valg.

Hertil kommer endnu: i Udkastet til Planen for Folkehøiskolen er Forstanderens Stilling til Directionen, Foreningen, Eleverne, den eller de andre Lærere altfor ubestemt og ubegrændset til, at overhovedet Nogen af Pligt eller Ære kan indlade sig herpaa, førend dette saa nøiagtigt som muligt bestemmes. Derfor, mine Venner, maa jeg foreløbig udbede mig alle saadanne Punkter klart og bestemt afgjorte. Thi førend En kjender den Myndighed og Magt, som indrømmes ham, og de Pligter, som paalægges ham, kan Han ingen Dom eller Mening have. Jeg vil ikke hermed sige, at det er en Feil ved Planen, da det meget mere kan være politisk rigtigt at holde Alt i den rene Almindelighed for derved at have Hænderne saa frie som muligt. Men en bestemt Lov eller Instrux maa paa den anden Side være ligesaa nødvendigt, førend efter min Formening Nogen tør indlade sig.

Med Hensyn til Udkastet selv, da vil jeg Intet skrive her, thi jeg

maatte gjøre det meget vidtløftig. Jeg vil blot sige, 1., at enkelte Dele forstaaer jeg ikke ganske, 2., at det nye Udkast synes mig at staae under det første, der stod i »Dannevirke«⁷, hvilket mere viste sig af een Støbning og een fuldstændig Tankegang, samt Princip, 3., at mig synes, at saavel praktisk som theoretisk Kundskab i Landvæsenet, med Alt, hvad derhen hører, maa man søge at faae forbunden med Stiftelsen, da man just ikke er meget vidt heri i Landet, og Landbruget i Nordslesvig syntes mig (der ikke er ganske ukyndig heri) ved et løseligt Øiekast at staae paa et lavere Punkt end det burde efter Forholdene. 4. Gymnastik? Forstaaes ved dette Udtryk Fægtning, Hugning og Skydning, saa maa jeg billige det ganske, thi Aanden uden Haanden udretter ligesaa lidet som Haanden uden Aanden. Jeg tænker derfor paa, hvor *nyttigt* det kunde være, om der, naar Stiftelsen engang kommer i Væxt, ansattes en for Danmark begejstret i Haand og Aand dygtig Officeer. De gamle Romere, da de endnu vare i deres fuldeste Kraft, hentede, naar Fjenden truede stærkest, deres Anførere og Dictatorer fra Ploven⁸. Dette har altid syntes mig som en af de smukkeste Begivenheder hos dette Heltefolk. Vi have Landmænd, vi have Lærde, vi have Statsmænd (!), vi have, ja Gud veed, hvormange Klasser og Rangtrin, men naar Nogen skal bevæge sig udenfor sin egen Dressur og Bane, er han lig det umælende Bæst.

Jeg skal med denne eller næste Post skrive til Prof. Flor og nærmere med ham conferere om Alt og meddele ham mine Tanker, høre hans Raad og hans Mening. Maa jeg imidlertid bede Dem at meddele ham dette Brev eller et Uddrag deraf, da det er muligt, at Posten gaaer, førend jeg kan faae ham tilskrevet, og jeg ei ønsker, at denne Mand i en saadan Sag skal troe, at jeg ei opfylder hans Ønske *strax* at skrive til ham. Prof. Flor er dog vel for Tiden i Kiel. Jeg adresserer mit Brev derhen.

Jeg ønsker ikke, at man omtaler til Nogen, at man har isinde at stemme paa mig.

Lev vel, dyrebare Venner! Jeg hører saa nærmere fra Dem. Gid de Baand, som alt omslynge os, maatte kunne knytte os endnu fastere til hinanden. Hilsen til alle de Brave!

Deres trofaste danske Broder
Johan Wegener.

Gaarden⁹ er vel ei kjøbt endnu? Den kan vel ei tiltrædes eller nogen nærmere Bestemmelse tages førend tidligst i Forsommeren? Saa vi

have lang Tid at løbe paa endnu og behøve ei at forhaste os. Har man ogsaa gjort en Beregning over, om og hvormange Disciple der kunne forventes?

Hr. Hans Nissen og Hr. L. Skau.

KB. NKS 1766; trykt i udtog: Højsk Ungdomstid I, s. 21–22.

- 1 Wegener var på den tid huslærer hos sin senere svigerfader, provst Plesner i Humble på Langeland.
- 2 I stedet blev Hans Broge Berg præst i enklavesognet Visby.
- 3 Kampen for den danske sag i Sønderjylland.
- 4 Festen på Skamlingsbanke 1843 18/5 med Skau som hovedtaleren.
- 5 Peter Hiort Lorenzens optræden i Slesvigs stændersal.
- 6 Smlgn.: Johan Wegener til Peter Hiort Lorenzen 1843 23/6: [M. h. t. Carl Plougs tale under Uppsala-toget:] »Jeg for min Deel ansaae det for et Misgreb at berøre Finland, uagtet det hos Svenskerne var Finland først og sidst, og det var den Brand, hvor-
- med de Danske især satte dem alle i lys Lue. Finland kan ei tages igjen før under en almindelig Revolution i det russiske Rige, og dette skeer maa-skee ei i de første hundrede Aar«. Wegener slutter med hilsener til Flor, Koch, Fischer, Laurids Skau, Posselt, hvorefter det hedder: »Forglem ei den fortræffelige [Matth. P. J.] Paulsen fra Sønd[er]borg« (RA. Hiort Lorenzens arkiv).
- 7 »Dannevirke« 1843 15/7: »Om høiere Underviisnings-Anstalter for Bondestanden«.
- 8 Wegener hentyder til Titus Livius's skildring af senatoren Cincinnatus.
- 9 Højskolegården i Rødding. Se herom: Skau til Flor 1843 17/12.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1845 1/1.

Dette brev kendes kun fra følgende omtale i Skaus brev til J. W. Marckmann 1845 5/1 (Skau Kbh, s. 264–265): Paa Nytaarsdag fik jeg Brev fra Wegener, hvor han meddeler mig følgende Linier:

Tak min Hjerte-Ven for alt Godt! Tak for Deres personlige Hjerte for mig, for den Kjerlighed, Tillid og Hengivenhed, som De har viist, fra vi første Gang saaes. Jeg havde troet, at vor Virken her i Forening først vilde ende med Livet – i denne Forvisning drog jeg herover og begyndte mit Arbejde, og skjøndt jeg snart lærte at indsee, at jeg ikke kunde følge Dem i Aandens og Hjertets Ørneflugt, saa kunde jeg dog forstaae, at jeg idetmindste hørte til dem af Deres Venner, som bedst opfattede Deres store Planer¹, og som havde Fædrelandskjærlighed nok til at følge Dem Skridt for Skridt. Men Forsynet har villet det anderledes. Et Par Dage før Juul fik jeg – den store Demokrat, som aldrig har bukket mig for eller søgt nogen

Adelsmand – en meget smigrende Skrivelse fra Landets største og rigeste Godseierfamilie, hvori der tilbydes mig et af Landets største Præstekald!² Saaledes er Skjæbnens bittere Ironi! Det vil være unyttigt her at gennemgaae for Dem den Tilstand og Stemning, den Tvivl og det Mismod, hvori jeg blev sat. Jeg blev formelig syg. Alle sige, jeg skal tage derimod. Jeg skrev strax til Flor³, da jeg vidste, at De ikke var hjemme, og han har allerede svaret mig, at det er et Vink af Forsynet, som jeg bør følge.

Kom De nu endelig til mig, bedste Ven! Kom mig til Hjælp med Deres sikkre Blik og afgjør min Skjæbne! Thi De og ingen Anden skal afgjøre den! De og ingen Anden er den Opgave voxen at kunne forudsee det Rigtige og skarpt at skjelne det fra det Urigtige.

Kom snarest muligt og frels mig fra den piinlige Uvished!

Evig Deres
Johan Wegener.

1 Smlgn.: Wegener til Ploug 1845 7/1: »Efter Aftale med Skau tilsender jeg Dem disse Linier... Jeg som aldrig havde drømt om at komme mere herfra, og som aldrig har gjort Opvartning for eller søgt Aristokratiet, faaer ganske pludselig midt i December af den unge Grev Frijs Tilbud om et meget stort Præstekald... Efter en lang indre Kamp overlod jeg til mine Venner her (Flor og Skau) at bestemme, hvad jeg skulde gjøre, og de mene, at jeg bør tage imod Tilbudet« (KB. NKS 3316; trykt: Da Pol Br III, s. 1).

2 Halsted og Avnede på Lolland med over 800 tdr. hartkorn, hvortil grev Frederik Julius Krag-Juel-Vind-Frijs til baroniet Juellinge havde patronatsret. Jvf. Wegener til Flor 1844 28/12: »Han er paa en Maade Halv-Halv-

broder til mig, thi han er fra sine tidligste Aar af opdraget af min Broder [C. F. Wegener] og har en lang Aarrække været som en Søn hos min Moder, da min Broder blev Professor« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 30). Wegeners kaldelse til sognepræst i Halsted-Avnede er dateret 1845 9/2.

3 Wegener til Flor 1844 21/12 (trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 27–28). Se endvidere: Wegener til Flor 1845 1/1: »Til Skau har jeg nu skrevet. Jeg maa høre ham. Han har jo først egentlig faaet mig her til. Jo mere jeg betragter ham, jo mere synes han sendt af Gud, og det er et godt Varsel« (KB. NKS 1766; dette udtog er ikke medtaget i: Da Sjø vaag VIII, s. 43, hvor brevet iøvrigt findes!).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1845 18/1.

D. 18. Januar 1845.

Jeg kan ei opgive den Tanke at faae Dem til Stænderdeputeret¹. Denne Gaard, De omtalte til 2500 Dl. med 28 Td. L. gode Jorder, synes jeg, der meest bør sees paa. Prisen er ikke overdreven, naar

Jordbeskaffenheden virkelig er god. En mager, sandet Gaard kan jo ei nytte og er kun til at sætte Penge paa. Comiteen² har jo lovet Dem 1000 Dl. rentefri; naar jeg betaler Renterne for Dem aarlig af 1500 Dl., som jeg vil, bør og kan, dersom jeg faaer det gode Embede³, kan saa den Sag ei lade sig arrangere? Spørgsmaalet er blot at faae disse 1500 Rd. Men kunde De ei gjøre dette Laan i Deres Gaard? Eller vil De, at jeg tilskriver Comiteen derom og lover den at betale Renterne? Dette sidste var unægteligt det Bedste af Alt, idetmindste at prøve paa, men jeg kan ei vide, om Comiteen vil tage mig for gyldig, da jeg jo ikke kan stille anden Sikkerhed end min Ærlighed. Dog kunde De tillige maaskee give den Sikkerhed i Deres Gaard. Dette Laan af disse 1500 Dl. burde da afdrages med en aarlig Sum, f. Ex. 50 Dl., hvoraf jeg fra Decemb. 1845 vil betale det Halve. Hvad synes Dem nu om dette Arrangement?

Mig er fortalt, at der har staaet et Stykke i »Lyna« om Uenighed mellem Dem og Koch⁴; jeg synes ei, De bør tie hertil, da det er farligt at lade Modstanderne fremkomme med Meninger om, at vort lille Parti er uenigt, men heller ikke kan De sige, at De er aldeles enig med Koch, da han heraf vil kunne betjene sig til at skade os og vore Venner. Jeg mener, at De kunde erklære omtrent saaledes:

»Der har i det schleswigholsteinske Blad »Lyna« staaet en Artikel, som hentyder paa, at min Ven P. Chr. Koch og jeg skulde ei alene være uenige, men have tiltalt hinanden pøbelagtig, som vi kunde have været to Schleswigholsteinere. Jeg maa herved erklære dette for usandt. Paa den anden Side kan jeg ei fragaae, at jeg ligesom flere af »Dannevirkes« trofaste Venner ei kan billige de politiske Anskuelser, som dette Blad gik ind paa i Anledning af det [Algreen-]Ussingske Forslag⁵. Jeg anseer dette Forslag, som det var i sin oprindelige Skikkelse, for det Fordærveligste, der kunde ramme Slesvig og hele Riget og for langt farligere end den tydske Schleswigholsteinisme. Dette kan jeg saameget dristigere udtale, som den ærede Proponent selv har frafaldet sin Anskuelse, og Forslaget har faaet en heel anden Skikkelse efter, at det er gaaet gennem Comiteen i Roeskilde-Stændersforsamling, og saaledes som det er indstillet til H[ans] M[aje-stæt] Kongen. Det er ei Stedet at fremstille min – og som jeg troer hele Bondestandens – Mening; jeg maa henholde mig til Prof. Paulsens Stykke i »Dannevirke« No. 43⁶, som jeg i Et og Alt underskriver. Men fordi saaledes Koch og jeg en kort Tid have været uenige om Midlerne til at frelse vort elskede Fædreland fra den stedse mere

og mere truende Fare, fra den stedse mere og mere om sig gribende Tydskhed, fra endeel Embedsmænds stedse mere og mere stigende Frækkhed i at overtræde eller illudere H[ans] Majestæts soleklare Love og Anordninger, derfor ere vi dog fuldtroe Venner, stræbe til samme Maal og elske hinanden saavist og saa oprigtig, som vi begge elske vort Fædreland, og begge have kun det Maal for Øie, hvorledes vor Nationalitet og Fædreland kan befries fra Fornedrelsen, Undertrykkelsen og Opløsningen, førend det er forsildig, førend Natten indtræder, og der kan ei arbeides. Det er allerede et stærkt Tusmørke«.

Saaledes eller saaledes omtrent mener jeg, De kan indrykke i »Dannevirke«; vil De modificere Stedet om Embedsmændene eller gjøre det paa en anden Maade, kan De det. Men jeg troer, det kunde være ret gavnlig at udtale sig saaledes, og godt, at her er denne gode Leilighed hertil.

For Gaardens Salg skal betales paa Amtstue 46 Rbdl. 19¹/₂ sk.⁷. Knudsen er skreven derfor. De maa nu see at faae Penge hertil og betale disse snarest mulig, at vi ei skulle blive pantede. Kjær skal vel betale det Halve, men vi kunne vel ei henvende os til ham derom, siden vi staae i den store Gjeld hos ham. Det synes en stor Sum, men det maa vel forholde sig rigtig. Regningen blev mig præsenteret idag ved Sognefogden, og jeg lovede, at det skulde vorde betalt.

Deres som altid – til Døden
Johan Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Planen om at få Skau gjort valgbar til Stænderforsamlingen synes fremsat af Christian Flor, se: Skau Kbh, s. 85, med brev fra Flor til Schouw 1844 26/11. Se iøvrigt Skaus omtale af sagen til Ploug i brev af 1844 29/12, samt til Monrad 1844 22/12 (Skau Kbh, s. 140).
- 2 »Den københavnske Comité til dansk Underviisnings Fremme i Slesvig«, almindeligvis kaldt »Syvstjernen«, fordi den lededes af følgende syv: H. N. Clausen, J. C. Drewsen, H. P. Hansen, L. N. Hvidt, J. E. Larsen, N. J. Meinert, J. F. Schouw.
- 3 Grev Krag-Juel-Vind-Frijs havde kaldet Johan Wegener til sognepræst i Halsted-Avnede umiddelbart øst for Nakskov; dette kald regnedes for et af de bedste i hele landet.
- 4 »Lyna« 1845 15/1 indeholdt en meddelelse om »Uenighed mellem de danske stormagter P. C. Koch og L. Skau.«
- 5 Tage Algreen-Ussings forslag, fremsat i Roskilde Stænder til »betryggelse af statsenheden«; det blev stort set tilgodeset med det Åbne Brev af 1846 8/7 (se: Skau Kbh, s. 541). Peter Christian Koch støttede disse anskuelser i en artikel i »Dannevirke« 1844 14/12 og kom derved i en voldsom strid med bl. a. Johan Wegener. Se f. eks.: Skau til Marckmann 1844

14/12.

6 C. Paulsen: Statsenheden, i »Dannevirke« 1844 27/11 og i »Fædrelandet« 1844 30/11. Se iøvrigt: Skau til Allen 1844 21/12.

7 Der må vel være tale om stempel-
penge i forbindelse med købet af høj-

skolebygningen »Vamtruggård« i Rødding, hvis ejer krigsassessor Kjær havde været, mens Knud L. Knudsen, Forballum, var den økonomiske garant ved købet. Se: Skau til Flor 1844 25/3, note 1.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1845 21/1.

Den 21. Januar 1845.

Ja, jeg vidste ei, at denne Gaard laae i en anden By¹. Dette gjør den jo tildeels ubrugelig. Naar endda den halve Jord af 60 Td. duer noget, saa maa man endda, synes mig, gaae ind herpaa, men kjøbe bare daarlig Jord er en farlig Sag. Det er en stedse tærende Kræft.

Har De nu blot ei sagt Andet i Deres Erklæring², end De kan staae ved det; om Koch skulde ville bruge den imod Dem, saa er det ligegyldig, hvad De har skrevet.

Men jeg vilde nødig love meer, end jeg kan holde. Ogsaa faaer jeg jo ingen Midler af mit Embede et heelt Aar om, men da jeg dog antager, at det er paa 2000 Rbd. idetmindste, saa maa jeg kunde rede saameget for mig og endda afbetale den Gjeld, som jeg maa sætte mig i; ogsaa maa man haabe, at Høiskolen om nogle Aar vil blive saaledes, at den kan staae paa egne Been, men der er jo hundrede Steder i Slesvig, hvor Penge skal anvendes og ofte saaledes, at man ei engang kan omtale det. *Dette maa jeg ogsaa betænke og skal det.* Men saameget er vist, at kjøber De nu den Gaard til 4000 Dl., saa faaer De jo 1000 Rd. rentefri, og jeg tør ganske sikkert love at betale Renterne for Dem af det andet 1000 fra Decemb. 1845 af. De har altsaa kun to Procent at svare, o: 80 Dl. aarlig, og disse kunne endeel Venner betale efter nærmere Aftale mod, at De selv afbetalte en liden Sum aarlig paa Capitalen. Saaledes mener jeg, det lader sig arrangere. Jeg tør paatage mig at arrangere dette. Kan De nu blot skaffe de 3000 Dl. tilveiebragte, dersom De fordres udbetalte.

Ja, vist er Høiskolen vigtig, men – Deres Valgbarhed er ligesaa vigtig, og den maa drives igjennem! Jeg skal paa en fiin Maade skrive til [H. N.] Clausen derom, men jeg er bange for, at han er vred for det sidste Brev³.

Deres som altid
Johan Wegener.

KB. NKS 1727.

1 Det ses ikke, hvilken gård der er tale om. Der er muligvis tale om køb af

- mere jord til den gård i Sommersted, som Skau var ejer af. Se iøvrigt: Wegener til Skau 1845 18/1.
- 2 Efter den omtalte – åbenbart privat fremsatte – »erklæring« synes forholdet mellem Skau og Koch udglattet for en tid, jvf. Koch til Marckmann 1845 29/1 (Skau Kbh, s. 253).
- 3 Der hentydes til den uenighed, der bestod mellem H. N. Clausen og højskolens ledelse om denne skoleforms status, se: Skau Kbh, s. 75, note 5.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU [1845, ca. 20/2].

Kjære Ven!

Jeg har mange Ting, jeg vilde have til Kbhvn. til »Fædrelandets« Redaction, men de ere ei færdige, og jeg mangler mange Oplysninger. Dog skal jeg sende Noget deraf, om jeg kan, enten imorgen Aften til Dem, eller det skal komme paa Søndag Aften med Ribe Post til Haderslev, ads. til [Peter Hiort] Lorenzen, hvor De kan faae det, men De maa ei tale derom. De Papirer, som jeg har faaet af Hempel, maa blot Ploug gjennemlæse, og De maa tage dem med tilbage.

1. Jeg er uhyre bange for den hele Trafik med Just[itsraad] Lassen¹; en saa svag og ussel Mand kan ingen stole paa; han har faret frem mod [Peter Hiort] Lorenzen som afsindig (mon det skulde være efter Kongens og T[illisch]s Tilskyndelse?), og om han saa tegner sig for 10 Actier o.s.v., saa bør dette Forhold afbrydes, idetmindste maa den yderste Forsigtighed iagttages; i Hjertet er og bliver han Schl[eswig-]Holsteiner. At Koch har staaet sig godt med ham, har jeg længe fornummet, og ved Flors Brev² om hele dette Væsen gaaer et Lys op hos mig i flere Henseender.

2. Naar Deres Reise til Kbhvn.³ er bestemt, er det en anden Sag. Jeg vilde ønske, at De vilde blive hjemme, og kan ei indsee, hvad De der for Tiden kan udrette. Jeg er især bange for Dem paa denne besværlige Reise over Belterne med Iisbaade o.s.v. Deres Helbred bør ei udsættes for saadan en Tour. Kommer De noget til, hvad saa? Jeg kan næsten ei udholde denne Tanke!

3. Jeg glæder mig over, at saamange Actier ere tegnede, men iøvrigt maa jeg forblive i min Mening, at denne Bygning er et ravgalt Project⁴, som vil styrte Høiskolen i større Pengeelendighed tidlig eller sildig, men jeg gaaer af Veien for Stormen og den offentlige Mening og følger den og forsøger at dreie den og faae den til at følge mig. Maa jeg faae snarest mulig en Afskrift af Overslaget og Byggeplanen; jeg saae den hos Flor og taug, men jeg har meget herimod at indvende. – Jeg optog hos Comiteen de af mig fortjente 150 Rbdl.,

som jeg med sand Glæde satte paa Skolen ligesom Alt for den sl[esvigske] Sag, men disse ville kun vare kort Tid, og hvad saa?

4. At sammenkalde en Forsamling her uden, at enten De eller [Peter Hiort] Lorenzen er nærværende, nytter til Intet⁵.

5. Gjør nu endelig Kongen begribelig Deres og Alles Mening, at den eneste Udvei er, at Slesvig strax skilles fra Holsteen og knyttes til Danmark, og Holsteen gives, hvad den med Ret kan fordre⁶. – Sig »Fædr[e]l[andets]« Redaction, at den af dem foreslaaede »Udvei« finder jeg efter mine fattige Forstanderevner høist farlig, og at den aldrig burde have været berørt, idetmindste ei uden paa Skrømt som en diplomatisk Chicane for strax igjen at forkastes.

Jeg har længe haft travlt med en længere Artikkel, som jeg havde tænkt enten at give »Fæd[re]l[andet]« eller »Folkebladet« eller særskilt lade trykke, om Schleswigholsteinismens Natur og Væsen, men dette ulyksalige Præstevæsen, som jeg nu skal til at have fat paa, gjør, at jeg ei faaar den færdig.

Jeg er iøvrigt syg; jeg grubelerede hver Dag og Nat til Kl. henad 1 med Flor, og det hidsede og svækkede mig ydermere⁷.

Hils alle Venner i Kbhvn., ifald de endnu ville være Venner af mig, og betag dem den afsindige Tro, at det er Lyst og ei meget mere stor Overvindelse, som driver mig til Lolland.

Ifølge Breve, som jeg fik sidst, og forrige Post fra Kbhvn. seer jeg fremsat en Mening, som synes at antyde, at man mener, at Flor har raadet mig til at reise af urene Bevæggrunde, s[om] f. Ex., forat han selv bedre kunde commandere Høiskolen (dette bliver mellem os); mærker De Magen til en saadan Mening, da sig, at den er ligesaa daarekistegal som nederdrægtig.

Jeg haaber at sende Dem flere Breve, som De vil aflevere⁸.

Deres egen
Johan Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Gustav Lassen var blevet borgmester i Haderslev i 1844, men først efterhånden blev den danske oppositions ledere klar over, at denne embedsmand var loyal dansk og kongetro.
- 2 Det ses ikke, hvilket brev fra Flor der hentydes til. Se iøvrigt: Skau til Ploug 1845 16/2. »Den høifornemte Mand her i Byen«, der omtales i

dette brev som modtager af et brev fra Tillisch er sikkert borgmester Lassen.

- 3 Skau opholdt sig tre uger i Kbh. og vendte først hjem ved efterretningen om Peter Hiort Lorenzens død 1845 17/3. I sit brev til Allen 1845 29/3 omtaler Skau »alle de Lidelser, som Iisbaadstouren medfører«. Allen sva-

- rede 1845 3/8, at det »ogsaa har sine Behageligheder, naar man først kommer til Kjøbenhavn!« Skaus officielle formål med rejsen var iøvrigt igen at knytte forbindelse med Christian VIII efter, at forbudet med den Slesvigske Forening var blevet ophævet 1845 10/1.
- 4 Der tænkes på en tilbygning på højskolen, hvor eleverne kunde bo, se: Skau til Allen 1845 29/3. Se iøvrigt: Wegener til Flor 1845 13/1: »Dette Bygningsproject bliver man ved med. Jeg modsætter mig det, som jeg ogsaa har skrevet til Comiteen, men kan man faae lavet deraf et Actieselskab blandt Bønderne selv, som Skau og jeg har talt om, og som Hans Nissen ogsaa synes om, saa er det meget godt og kan blive til stor Nytte for Skolen. At de intet faaer ud af deres Actier, kan jo være det samme. Bønderne selv, siger Skau, ønske meget en saadan Bygning til deres Sønner« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 48, og: Højsk Ungdomstid I, s. 57). Smlgn.: Skau til Flor 1845 30/1.
- 5 Wegener til Flor 1845 3/2: »Protesten [imod de holstenske Stænders »Verwahrungsact«] bør De ei sende ud, før Skau kommer hjem, ei heller bør
- Generalforsamlingen sammenkaldes, før Skau og jeg kunne være der tilstede, og jeg vil bede Dem om at skrive dette til Hans Nissen og lade ham tie stille dermed. Jeg frygter for Kochs Kabaler. De har vel seet i sidste »D[anne]v[ir]ke«, at han bliver jo længere jo galere. Han har troet, at jeg var Odense Avises Correspondent, hvad slet ikke er Tilfældet. I denne meget kritiske Tid gjør han da al den Ulykke, han kan. Han lod ogsaa denne Generalforsamling for Filialafdelingen sammenkalde her i Rødding. Den blev, som Kjær og jeg forudsagde, til Intet og til Latter for Tydskerne. Her vare omtr[ent] ti Mennesker. Ingen tegnede sig, kun endeel Sviregaster drak dem [d. e.: sig] fulde om Aftenen. De ventede Koch, men han blev borte. Dette har Koch imidlertid gjort i en god Hensigt, derom er jeg overbevist, men hans store Selvtillid har ogsaa skadet meget her« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 64 [med forkert datering]).
- 6 Se: Skau til Flor 1845 2/3.
- 7 Wegener til Flor 1845 3/2: »Jeg befandt mig ligesom tom indvendig de første Dage, efterat De var afreist«.
- 8 Se: Wegener til Skau 1845, før 24/2.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU [1845, før 24/2].

Kjære Ven!

Her sender jeg Dem følgende¹: 1. Brev til Sick med 8 Rbdll., Odense, 2. til »Fædrelandets« Redaction, 3. til Kjøbmand Boye, en god langelandsk Ven af mig og yderst liberal, 4. til Student Plesner, min Yndlingselev², 5. Dernæst ønskede jeg, De vilde gaae op og hilse min Familie fra mig i Kbhvn. (Consistorialraad Wegener)³, boende Skindergaden den første Port fra Høire, fra Klosterstræde, paa 2den Sal. Min Farbroder selv er sindssyg, men Sønnen (Maler er han), samt Bygningsinspectør Bindesbøll, Svogeren, ere to meget interessante Mennesker. 6. Veed jeg ikke, om det ikke kunde være *klogt*, om

De gik op og hilste fra mig og takkede den unge Grev Frijs til Juelinge, der har kaldet mig⁴, men jeg veed ei, hvorledes De skulde udtrykke Dem; De maatte vel sige, at det var ei, fordi han tog mig bort fra Slesvig, men fordi De var min *aandelige* Broder og *kejærlige* Broder, vilde De, *al Politik tilsidesat*, hilse paa ham, idet De haabede, at han ved at kalde mig, besjæledes af samme Ideer, som besjæle mig, for hvilke Ideer De offre Deres hele Liv. Denne frijske Familie er egentlig meget aristokratisk og tydsksindet, som følger dermed, men kunde man faae dem i Garnet, var det godt; det er som bekjendt den rigeste Familie i Landet. Den Unge er meget eenfoldig. Jeg overlader det nu til Dem, om De mener dette og kan gjøre det paa en fiin Maa-de. Han boer Reventlowsgade No. 205. Det er saa faldet mig ind; han selv, den Unge, er dansksindet, men De maa naturligviis vise *Forsigtighed*.
Deres egen

Hils iøvrigt alle Venner.

Joh. Wegener.

ESk.: To Breve til Schröter, som han kan levere paa Posthuset i Haderslev⁵.

Et Brev til Blankensteiner, hvor De maa gaae ind og takke for de 5 Atlas, han forærede Høiskolen.

Kunde De ei forhøre i Rentekammeret, hvorledes det gaar med Skrave Sogns Ansøgning om at faae en Mølle? Det er en stor Uretfærdighed at nægte det, og det er Bruhn, Thomsen og Herredsfogdens Svoger i Skodborg⁶, der sætte sig derimod.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau forlod Haderslev 1845 24/2 og nåede Kbh. 1/3. Dette giver brevtets datering.
- 2 Der tænkes på broderen til Wegeners senere hustru, Christian Ulrik Plesner, hvem Wegener havde undervist som huslærer hos provst Plesner i Humble på Langeland.
- 3 Seminarieførstander Jens Ernst Wegener, der 1838 var blevet entlediget på grund af tungsind. Hans kones broder var arkitekten Gottlieb Bindesbøll; sønnen var historiemaleren Gustav Theodor Wegener.
- 4 Se: Wegener til Skau 1845 18/1, note 3.
- 5 Wegener skrev fra Rødding og lod derfra sin post bringe til gæstgiver Schroeter i Haderslev.
- 6 Under et kongebesøg i Skrave 1844 14/9 anmodede sognefoged Hans Diderik Kloppenborg Majestæten om, at sognet måtte få en egen mølle. Kongen havde da henvist til sine embedsmænd, men Kloppenborg havde holdt på, at det dog var Kongen, der rådede. Sagen blev derved en sag om embedsstandens stilling over for bønderne, og den endte med, at Københoved vindmølle kunde bygges i 1846 («Københoved Bysamfund», 1950, s. 74–78).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1845 10/3.

Kolding, d. 10. Marts 1845.

Kjære Ven!

Jeg er paa Veien til en Indbyrdesunderviisningsexamen i Jellinge¹. Jeg kommer lige fra Haderslev, og Protesten² gik igjennem uagtet den største Modstand af Lüttichau, der endelig vilde have sit Produkt. Protesten forekommer mig ret god. Flor er overmaade vel tilfreds med den.

Paa Generalforsamlingen udvalgte man for et Aar en Comitee til at passe paa Schl[eswig-]Holst[einerne] og vaage over deres Skridt og med Magt til at forelægge Generalforsamlingen Erklæringer i saa Henseende. Dette anseer jeg for et meget uklogt Skridt formedelst Omstændighederne. Denne Comitee har nu hele Magten og kan saa at sige [og] gjøre, hvad den vil.

Som De veed, var jeg ei for Deres Reise til Kbhvn., thi deels burde De ei udsætte Dem for den strenge Aarstid med Iisgang o.s.v., deels havde De intet der at gjøre og derfor syntes mig ei, der unyttig burde gives Penge ud, hvortil der er saa stor Trang, og deels synes man ei her om denne hyppige Reisen, som jeg har mærket, ligesom De derved fjerner Dem mere end nødvendig fra Bondestanden. I denne sidste Henseende, da har det tydeligt viist sig for mig under mit Ophold i Haderslev idag, at man har Mistillid til Dem, og at det er lykkes (rimeligviis vor fælles just ikke meget gode Ven K[och]) at gjøre Hans Nissen misfornøiet med Dem og Deres Virksomhed; jeg er bleven i høi Grad allarmeret herover og vil derfor strax give Dem et Vink derom, forat De kan tage passende Forholds- og Klogskabs-Regler. Jeg kan ei godt tænke mig nogen større Ulykke end, at H[ans] N[issen] skulde blive mistænkelig imod Dem, og Bondestanden falde fra Dem.

De maa enten selv eller ved Tillisch see til, at jeg kan blive paa Høiskolen til Mai, ellers vil Alt gaae galt. Ansøgning herom sender Flor Dem. Det er mig nægtet af Biskop Brammer³, som er noget ganske uhørt og efter Omstændighederne nederdrægtig, men Flor havde forudsagt, at disse Personer vilde indsmigre sig ved paa alle Maader at skade Skolen ved strax at tage mig derfra. Jeg bliver ordineret i Ribe, men har ei endnu faaet mit Kaldsbrev, uagtet jeg to Gange har tilskrevet Schurmann⁴ (Skindergade 46) derom; han skulde ogsaa give Dem en Kjole med til mig.

Det Carstensske Legat, der skal anvendes ene for Slesvig, og hvor-

af mange Skoler faae Understøttelse, skulde De ansøge hos Kongen (der ene bortgiver det) om et Par 1000 Rd. til Høiskolen.

Kunde De ei bede »Fædrelandet« om at optage denne Artikel⁵, som den bekjendte schl[eswig-]holst[einske] Fanatiker Just[itsraad] Borgmester Schov i Aabenraa har strøget for den stakkels [Frederik] Fischer, og hvorved hver Gang større Tab foraarsages ham, end han kan taale. Det kan bemærkes, at denne Schov finder sin høieste Glæde og Frihed i det tyske Forbund, at han ganske har forbudt at raabe Dansk paa Gaden, som ellers altid var Skik, og afviste strengt en Mand, der ønskede udraabt »Mask« for »Träber«, som Ingen vidste, hvad var, og hvilken tyske Oversættelse man kun fandt ved at søge den i Lexiconnet. Han gav sig Mine af at være meget Dansk, førend han fik Embedet, men aldrig saasnart havde han faaet det, saa for Satan strax i ham.

Det er sørgeligt med den gamle Müllers Død⁶, saa pludselig!

Hilsen til Alle! Deres egen

(ihast)

J. Wegener.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VIII, s. 66, fodnoten.*

1 Wegener har åbenbart skulle medvirke ved Jelling seminariums lærereksamen.

tar ved Kbh.s Universitets teologiske fakultet.

2 Se: Flor til Skau 1845 11/3.

5 Fischers indlæg er ikke fundet i »Fædrelandet«.

3 Brammer var 1843–45 biskop på Lolland-Falster, inden han blev forflyttet til Århus Stift. – Smlgn.: Flor til Skau 1845 11/3.

6 Pastor Diedrich Müller i Gram, hvis søn var Wegeners lærerkollega på Rødding højskole, døde pludseligt 1845 9/5.

4 J. C. Schurmann var på den tid no-

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1845 1/4.

D. 1. Apl. 1845.

Nei, naar man alt har begyndt at drage Omsorg for [Peter Hiort] L[orensen]s Familie¹, saa vil jeg bie og see, hvad der bliver af det, men skulde jeg ei tage meget Feil, saa opsætter man her som altid, til Alle er blevne lunkne og ligegyldige. Det er en Nationalsag og Nationalæren om at gjøre. Sønnerne vil der vel nok blive sørget for, men det er Konen og Døttrene², hvorom det gjelder.

Jeg glemte saameget, da jeg saae Dem, at det var godt, kunde jeg besøge Dem; jeg skal see, om jeg kan komme paa Søndag; jeg vil nødig tage Dem bort fra Kone, Forældre og Børn, der have længtes saameget efter Deres Hjemkomst³.

Jeg havde paatænkt en Sørgefest her paa Høiskolen for [Peter Hiort] L[orenzen] og havde allerede talt med Koch derom og skrevet til Flor⁴ derom. Dog veed jeg ei nu, om den bør afholdes, da man ogsaa bør holde en saadan i Foreningen, men to kunde ei skade, og Høiskolen bør ogsaa mindes ham, uden hvem den aldrig var fremstaaet. Men det vil koste Penge, og jeg burde da ogsaa holde en Tale, som kunde have Klem og være Sagen værdig, og hertil har jeg liden Tid.

Angaaende Abrahamsons Plan⁵ har Sick tilskrevet mig nogle Ord. Fuldstændig kjender jeg den ikke. Kan De ei sende mig den? Jeg kan jo strax sende Dem den tilbage.

Lad mig høre fra Dem! Hilsen

Deres egen
J. Wegener.
(verte)

Hvad blev der af det, jeg sendte til »Fædrelandet«? Det vil vel ei optage det, men har De det da med tilbage? Bed imodsat Fald Ploug at sende mig Sagerne igjen eller give Schurmann dem, som kan sende mig dem. Det vil blive nødvendig, at Slesvig faaer et udelukkende offentlig Organ i Danmark.

KB. NKS 1727.

- 1 Peter Hiort Lorenzen var død 1845 17/3 og efterlod sig ingen midler.
- 2 Se: Laurids Skaus brevveksling med Peter Hiort Lorensens børn. I sidste ægteskab (med Helena Dorothea Schroeter) efterlod Peter Hiort Lorenzen sig to sønner, Frederik og Hans Rudolf, samt to døtre, Sophie og Mathilde. – Om Skaus henvendelse til Carl Ploug vedr. Sophie Lorenzen, se: Skau Kbh, s. 598 f., 624 f.
- 3 Wegener til Flor 1845 1/4: »Laurids Skau er da kommen hjem omsider. Hans Tryllemagt over mig som over saa mange Andre gjorde, at jeg blev ganske oprømt, da jeg saae ham. Dog sagde jeg ham min fulde Mening, men med Blidhed og Moderation. Desværre er hans Hoved saa forstumlet, at han endnu tænker paa en ny Kjøbenhavnsvandretur hen i Sommeren eller en Omreisen blandt de fyenske Hæremænd, hvoraf den store Generalbon-

deplager, Grev Moltke til Glorup, har inviteret ham til sig. Dersom vi ei faaer sat en Pind for dette hans forfængelige Reiseraseri, er han fortabt. Han var een Dag hos Kone og Børn. Igaar, da jeg sendte ham et vigtigt Brev, hvorpaa jeg vilde have Svar, var han allerede igjen i Haderslev og blev der om Natten. Dette smerter mig, thi den moralske Charakter lider derunder, og der ligger for mine Følelser og mit Hjerte noget saa grusomt og saarende i saaledes at forlade Kone og Børn, som i over otte Dage have gaaet i Angst og Taarer for hans Liv. Jeg giver ei en Priis Tobak for al Politik og al Stræben, naar Hjertets ædle Grund er undergravet, og Kraften skal nok svinde tilligemed. Han sagde, at han havde opdrevet 600 Rbd. i Kbhvn. til Høiskolen, og gav dette som Grund til Reisen. Comiteen kunde kun give 200 Rbd. Der-

imod havde han 300 Rbd. med sig. Jeg forstod ei, hvor de vare fra. Men disse har han til min store Forbauselse givet Hans Nissen! Har De hørt Magede? Jeg sagde imidlertid intet hertil, men hvad skal det betyde? Vil han saaledes igjen paa denne Maade forsone H[ans] Nissen med sig? H[ans] Nissen er nu ganske sløv og bryder sig siden Svigersønnens Død om Intet og vil trække sig ud af Alt. Men mulig er dette Kochs Cabaler, thi Koch havde under Skaus Ophold i Kbhvn. ganske faaet H[ans] Nissen i sin Vold« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 79).

4 Wegener til Flor 1845 1/4: »Men er Nationen saa følelsesløs i dette Stykke, at den ei kan indsee sin helligste Pligt, saa er den uværdig til at bestaae, og jeg skal da med det lidet, jeg har eller faaer, sørge for den Bortgangnes Kone og Umyndige, men saa har jeg ei een Skilling at give bort andetsteds hen. Kaldet er desuden en Trediedel mindre, end jeg havde tænkt. Jeg vil nu vente og see til. Sørges for dem, maa der, men jeg vil ei binde mig, førend det er nødvendigt, men aldrig vil jeg gjøre den store Bortgangnes Kjød og Blod til mine Tjenerinder. Alt dette beroer, jeg veed det, paa en Følelse, men denne har jeg aldrig kunnet modstaae. [Der havde været tale om, at fru Lorenzen skulde være husholderske hos Wegener, når han kom til Halsted].

Ja, elskede, faderlige Ven, dette Tab er uerstattelig! Slesvig og Danmark faaer aldrig hans Lige. Dette kan man gjerne sige med fuld Bevidsthed ogsaa om denne Kjæmpes Svagheder, hvoraf han dog havde færre end vi Andre. Jeg veed ei, hvad der skal blive af. Sørgefesten vil jeg ei opgive, men udsætte til dens Følger kunne blive uskedelige for Høiskolen. Skal Skolen ei mindes Lorenzen, hvem skal den saa mindes? En forrædersk Regjering kan ei alt Helligt i Livet offres for. Men Ulykken er, vi have ingen Penge at arrangere Noget for, og dette vil maaskee forhindre det.

Jeg kjørte strax til Haderslev Dagen efter og skrev derfra til min Broder [C. F. Wegener] i Sorø angaaende de to smaa Drengene [Frederik og Hans Rudolf Lorenzen], og jeg tænker, at der bliver gjort Anstalter for dem. Den ene har faaet Friplads, og der er vel sagtens Nogle, der tager sig af dem« (KB. NKS 1766; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 80).

5 Skau havde 1845 22/3 passeret Odense på vej hjem fra Kbh. på grund af Peter Hiort Lorenzens uventede dødsfald, og Abrahamson havde da ikke fået lejlighed til at drøfte sin plan om at organisere en nyhedsformidling om danske, spec. slesvigske forhold, til især tyske blade og tidsskrifter. I stedet redegjorde han for denne plan i et brev til Skau af 1845 28/3. Dette har Skau åbenbart meddelt Wegener.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1845 29/11.

Kjære Ven!

Halsted, den 29. Novemb. 1845.

Deres sidste Brev fik jeg i de sidste Dage af September, og jeg har ei besvaret det endnu, men jeg har været lovlig undskyldt, saasom jeg siden den Tid har havt Meget at tage Vare paa. Jeg er og bliver stedse mere en Fjende af al mulig Tænken og Talen og holder ene paa

Handlen. Dette Princip tro, har jeg siden Deres sidste Brev forlovet mig, giftet mig og sat Bo. De har maaskee hørt det, hvis ikke, undrer det Dem vel, og De finder maaskee, at det er noget vel rask og meget paa een Gang. Men da jeg efter megen Vaklen og Prøven havde taget min Beslutning at gifte mig, udførte jeg den strax. Først i disse Dage har imidlertid Enken forladt Præstegaarden, og min Kone er kommen hertil; jeg maatte reise fra hende strax efter Brylluppet, og Mellemtiden er gaaet hen i Travlhed med Indkjøb af Besætning og Bohave af alle Slags, samt med at opdrive Penge. Da jeg altsaa har gjort alt dette paa lidt over to Maaneder, saa indseer De, at jeg ei har kunnet gjøre mere. – Forhvorvidt jeg nu i Ægtestanden vil blive tilfredsere end ugift, maa Tiden vise. Min Kone er en Datter af Provst Plesner¹, som jeg længe har havt Godhed for og hun for mig, og som i Alt passer til mig i Charakter og Grundsætninger. Jeg har ei taget efter udvortes Skjønhed eller Rigdom eller andet Saadant, men ene efter Hjerteskjønhed, som holder sig og bliver stedse mere glimrende, naar det Andet svinder hen; derfor haaber jeg, at jeg vil blive lykkelig med hende. Forresten er jeg for gammel, mit Hoved opfyldt af for mange andre Sager, mit Liv for gjennemkrydset af forskelligartede Lidelser og Lidenskaber, til at jeg kan være nogen begejstret Elsker eller blot i den første Tid offre mig som saadan. Hun er dannet og begavet og saa fordringsløs, blid, beskeden og simpel, som tænkes kan. De kan nu see hende, naar De engang besøger mig. Hun er meget forskellig fra Nutidens Damer og deres Tone og Manerer. Nok herom.

Aarsagen, hvorfor jeg ei har skrevet, var dog, fordi jeg havde haabet ligeefter Brylluppet de første Dage af November at besøge Slesvig og Rødding, men Kateketen i Nakskov², den eneste, som kunde besøge mit Embede, blev syg, og jeg maatte blive her hjemme. Aars-tiden og en Masse af Forretninger gjør mig det nu umuligt.

Deres sidste Brev har jeg forlagt. Jeg erindrer, at det indeholdt en lang Klage og Argumentation over og imod L[ehmann]s Beskyldninger imod Dem³. Jeg skal ei videre indlade mig hermed, men vil dog i Korthed sige dette: Hvad man hører paa anden Haand, skal man aldrig stole paa, og der er langt mere Grund til at blive vred paa dens Indiscretion og Udlicatesse og Sladderagtighed, der har fortalt til Dem selv, hvad Ondt der siges om Dem, end paa L[ehmann]. Naar man er saa uopdragen og grov, at man fortæller til Enhver, hvad der siges om ham, saa kan man sætte hele Verden sam-

men. Men dernæst med Hensyn til Realiteten, da ere L[ehmann]s Ytringer ubeføiede i Meget og overdrevne og utaknemmeelige, om han virkelig har yttret sig saaledes, hvad jeg dog betvivler. Men der er ogsaa meget Sandt i dem; det Sande har jeg tidt directe og indirecte ladet mig forlyde med til Dem, og De vil erindre, at vor forevige og tabte Ven [Peter Hiort Lorenzen] sagde Dem det Samme, ingenlunde af Misundelse eller Jalousi, som De den Gang mistænkte ham for. Disse evindelige Kjøbenhavnsreiser ere en Fordærvelse for Dem selv, for Sagen, for Pengekassen. De mister derved ligemeget Deres Indflydelse og hvilkensomhelst politisk Troesbekjendelse, uden han enten er misfornøiet dermed eller leer deraf. Men De, bedste Ven, er altfor vigtig en Person, altfor udmærket begavet af Naturen, altfor eneste i Deres Slags og Stilling, til at De burde udsætte Dem forat miste noget af Deres politiske Anseelse enten af Forfængelighed eller af Lyst til Adspredelse. Forresten indrømmer jeg, at Noget maa der gjøres forat forfriske og oplive Deres Aand, at De ei kan bedømmes efter en almindelig Maalestok, at man i det kbhvske Liv sagtens kan snakke om at lade sig seigpine eller kjede ihjel i Provindserne, især i Slesvig, naar de ei selv have forsøgt dette; men selv dette indrømmet, saa handler De dog i dette Stykke urigtig og uforsvarlig og vel at mærke imod Dem selv. Dette har maaskee L[ehmann] ment, og dette mene Alle, og dette kunde han sige til Venner i den bedste venskabeligste og uskyldigste Mening. Dette er min Mening, og hvad Feil jeg forresten maatte have, saa vil vel dog Ingen beskyldte mig for, at jeg siger dette eller Noget af Lyst til at trænge mig frem, af Forfængelighed eller Misundelse eller af Lyst til at betage Nogen den Ære, Glæde og Løn, som tilkommer og tilflyder ham. Jeg siger forresten blot dette, fordi De spørger mig derom. De vil have erfaret, at jeg ellers aldrig opkaster mig til Læremester eller Tugtemester for noget myndigt Menneske, og ei engang mine Venner holder jeg af at belære om, hvad de efter min Mening skulle gjøre eller lade, thi selv holder jeg ei af at lade mig corrigere, og jeg antager, at enhver Fornuftig staaer bedst paa egne Been og styrer bedst sig selv.

Angaaende Lolland veed jeg endnu kun lidt Beskeed; jeg har havt megen Uleilighed ved at sætte mig ind i alle disse mig ganske fremmede Forretninger samt Lovgivningen og har derfor maattet holde mig hjemme, læse og studere. Dette var nødvendigt for mig, dersom jeg ei skulde blive udulig i mit Embede og samvittighedsløs. Saavidt jeg imidlertid har kunnet sondere Terrainet, saa staaer det sig her som

overalt og i den høiere Klasse og Middelklassen endnu meget slettere. I Omegnen her er ingen med megen Sands eller Liv i nogen Henseende, og hvad den slesvigske Sag er, kjender man neppe eller bryder sig om. Der er knap engang Nogen, der taler om den, hvad dog er Tilfældet andre Steder, thi almindeligviis har man nok af Munden hos os. Der er ei uden et eneste Menneske, der har talt til mig om Slesvig, med Undtagelse af nogle nysgjerrige Præster.

Grev Knuth, som vore Liberale gjøre saameget af, og som selv vil tilhøre den nyere Tid, har jeg kun flygtig seet een Gang hos min Greve⁴ her, men vi talte ei sammen. Saavidt jeg forresten har kunnet observere ham, saa er han aldeles ubrugelig og uden Interesse for Noget Almindeligt. Han er en udmærket Mester i at styre sine egne Penge og forvalte sin store Formue, og hans hele Tanke og Bestræbelse synes mig at gaae ud paa at forøge og formere denne. Men han er snild og oplyst og har Kundskaber, hvad ellers mangler alle af hans Stand. Han er en [Algreen-]Ussing⁵ med den Undtagelse, at hans Charakter er oprindelig ædel. Han er den haardeste Godseier her paa Landet, og hans Arvefæstevæsen, hvoraf der gjøres saa meget Ophævelse, er til en total Ødelæggelse for hele hans store Gods, men til uhyre Vinding for ham selv. Dette indsee nu ogsaa alle Bønderne, og der er ei en Godseier i Danmark, uden han vilde arvefæste paa samme Betingelse, om han kunde faae Bønderne til det, og vilde fordoble sine Indtægter.

Den gamle Grev Reventlow paa Pederstrup er den ædleste og liberaleste i Hjertet af alle Godseierne her. Han er en Mand med stor Opoffrelseslyst for det Almindelige og har mange af hans store Faders Egenskaber, men han er umaadelig eensidig og af gammeldags Grundsatninger og som hele Familien halvtjydsksindet. Hans Søn⁶, Arving til to Grevskaber og et Baroni, opholder sig altid næsten hos Hertugen paa Augustenborg, der er hans intime Ven, og man siger, at Hertugen arbejder paa at faae sin Datter gift med ham. Hele Lolland er meer eller mindre besat med Tydskere, der dels ere Forvaltere og Forpagtere, dels have kjøbt Eiendomme.

Hvad derimod Bønderne angaae, da kan jeg ei nægte, at der ogsaa her blandt disse er begyndt at vaagne en bedre Aand, og jeg har truffet paa mange kloge og dygtige Mænd, saa her ogsaa i denne Henseende er en vid og frugtbar Mark aaben, men saalænge de ere Fæstebønder og mangle enhver Oplysning, er det ei meget, der er ved dem at gjøre. Dog er det fra denne Side, at der ene kan gjøres noget, og at

Danmarks Redning er mulig. Det berømte Cancelli-Cirkulære⁷ er det lovløseste og meest tyranniske, jeg endnu har seet, og det viser tydeligt, at man vil Bondestandens Undergang. Hele Standen gjøres herved til Trælle, og et Stavnsbaand lægges paa dem værre end nogensinde før. De ere ogsaa alle blevne opmærksomme paa det, og de mere Oplyste og Modige ere forbittrede i høi Grad, men gjøre Noget, vove de ikke, og jeg veed næsten ei heller, hvad de skulle gjøre, thi reise til Kongen o.s.v. er en Dumhed; de gjøres kun derved mere modløse og udrette Intet. Men at saadant et Skridt 1845 kan foretages mod hele Landets Befolkning, og at det kan gaae godt, viser allertydligst, hvorledes vi have det. Dog nok herom.

Fra Rødding hører jeg fra flere Sider, men Beretningerne derom ere saa modsigende, uagtet de i en Deel stemme overeens. Det er derfor beklageligt, at jeg aldrig hører et Ord fra Flor. Lad mig endelig vide, hvorledes det staaer sig. Fra Krarup, som De erklærer Dem saa afgjort imod⁸, har jeg havt en lang Skrivelse. Han stiller Sagen til sin Fordeel. Nu kan det gjerne være, at han ei er noget Geni, men jeg synes, man noget snart er bleven saa fast i sin Mening om ham, og hvo kan egentlig bedømme hans Dygtighed i Landvæsenet? Jeg læn- ges efter at høre nærmere om det Hele. Et Brev, jeg fik fra Deres Broder [Peder Skau], var altfor kort, og han roser Krarup meget. Lad mig nu høre Noget Fuldstændig om Skolen, om Læseplanen og om Lærerne og om alle Dele. Den gode Møller⁹ underretter mig vel af og til, men han tager Alt formeget fra den comiske Side, skjøndt hans Breve meget morer mig, men Sagen er mig for alvorlig, og jeg er selv for alvorlig til, at [jeg] kan gaae ind paa det Comiske ved den.

Madam Lorenzens Affairer¹⁰ ligge mig meget paa Hjertet. Er der kommet noget ind til hende? I næste Uge vil jeg søge at samle her det lidet, jeg kan faae. Hvordan gaaer det med Drengene i Sorø? Ogsaa om dem hører jeg aldrig. Men jeg skal en af Postdagene skrive til hende. Farvel! Hilsen til alle Venner! Hvorledes gaaer det med Koch? Jeg er som altid med Tanken i Slesvig, og jeg er først og sidst i Rødding og hos Dem, trofaste Ven!

Deres egen
Joh. Wegener.

NB. Som jeg vil lægge dette Brev sammen, faaer jeg Deres fra Kjøbenhavn. Dette sidste Brev fra Dem er af en særegen Tone og Kolorit, og dets Tankeqvintesens er den compliment de boeuf, at De haaber, at min Kone, som er udaf en liberalsindet Slægt og Extraction,

vil ei falde fra sin Stamme, men gjøre sig fortjent ved at holde mig lidt vaagen, og at jeg formodentlig ei havde valgt hende, dersom det var min oprigtige Mening at blive en Renegat. Kan jeg ei takke paa egne Vegne, kjære Ven, saa maa jeg takke paa min Kones. Ogsaa er det ganske rigtigt, hvad De skriver, ubekjendt, thi uagtet hun aldrig siger Noget, saa er hun dog ultra-liberal-demokratisk-skandinavisk. Det er imidlertid noget snart saaledes at bryde Staven over mig, men jeg antager, at det ei reiser sig fra Dem selv, men fra kbhvske Venner¹¹. Dog jeg maa ende her. Farvel!

KB. NKS 1727.

- 1 Johan Wegener blev 1845 7/10 gift med Frederikke Malvine Theone Plesner, en datter af den kendte liberale provst Ulrich Adolph Plesner i Humble på Langeland, hos hvem Wegener havde virket som huslærer.
- 2 Georg Chr. Mechlenburg Branner var kateket i Nakskov 1837–46.
- 3 Lehmann til Skau 1845 30/8, se: Skau Kbh, s. 149 ff., 303 ff. og 587 ff.
- 4 Lensgreve Frederik Julius Krag-Juel-Vind-Frijs, under hvis patronat Halsted kloster hørte.
- 5 Algreen-Ussing havde foreslået en kundgørelse om det danske monarkis udelelighed, altså i virkeligheden et helstatsstandpunkt.
- 6 Grev Chr. Ditlev Reventlow overlod ved sin død 1851 godserne til sønnen, grev Ferdinand Reventlow.
- 7 Det såkaldte »bondecirkulære« af 1845 8/11, udstedt til alle amtmænd i Kongeriget, der skulde hindre alle møder om bondestandens retsforhold og al deltagelse af udensojns mænd ved andre møder. Dette forbud blev afgørende for alliancen mellem bønder og liberale og årsag til dannelsen af »Bondevenne-selskabet«. Det blev allerede ophævet i juni 1846.
- 8 Det var Flor, der ønskede Krarup fjernet fra Rødding, se herom: Skau Kbh, s. 327 f., 330 f. Smlgn.: Krarup til Skau 1845 26/8: »Det er jo almindeligt, at enhver, der paatager sig noget eller indgaaer en Contract, nøie faaer Conditionerne aftalte forud, men dette har jo aldeles ikke været Tilfældet med mig, da jeg blev engageret hertil. . . Da jeg talte med Professoren [Flor], ønskede jeg at faae lidt mere at vide derom, men da han ei ret kjendte mig endnu, blev der ikke taget nogen Bestemmelse i saa Henseende« (KB. NKS 1727).
- 9 Højskolelærer Christian Frederik Müller.
- 10 Se: Wegener til Skau 1845 1/4, spec. note 4.
- 11 At Johan Wegener så hurtigt efter sin tiltrædelse i Rødding forlod sin gerning som forstander for den nye højskole, havde vakt megen bitterhed imod ham, se saaledes: Allen til Skau 1845 13/1 (Skau Kbh, s. 23 f.).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 28/1.

Min bedste Ven!

Halsted, den 28. Januar 1846.

Jeg har ei kunnet besvare Brevet førend nu, thi som bekjendt er hele

Januar Maaned den travleste for Præsten, der ei giver ham Frihed et Øieblik, da deels alle de utallige Indberetninger og Beregninger skulle indsendes, og deels falder der en stor Mængde Commune-Forretninger for den, som bliver Formand i Sogneforstanderskabet, hvad jeg nu er bleven, og hvorved jeg foruden mine mange andre Forretninger har faaet hele den administrative Green og Meget af Politiopsynet i to store Sogne¹. En Præst er kun i Provindsen Danmark $\frac{1}{10}$ geistlig og $\frac{9}{10}$ verdslig Embedsmand. Naar man betragter alle disse Beregninger, Lister, Indberetninger o.s.v., saa skulde man troe, at vi havde den meest udmærkede Regjering; men jo meer jeg kommer ind i det burokratiske Væsen, jo meer Afsky faaer jeg for det. Det er en heel chinesisisk Organisation, og skjøndt denne fra Begyndelsen af er skabt i den bedste Hensigt, saa bliver den til tifold Ulykke og Ødelæggelse, naar Aanden uddøer eller rettere Folket uddøer, saa bliver kun de stive Former tilbage, som hindre Aanden fra at komme i Bevægelse. Det Hele dør hen. Jeg troer ei, der er nogen Stat i Europa, der kommer China nærmere end den danske. Folket er chinesisisk, og Embedsmændene ere Mandariner. Jeg har i min Fortvivlelse skrevet en lille Afhandling herover og udviklet det i Detaille. Jeg kunde have Lyst til at lade den trykke, men saa blev jeg strax afsat fra Embedet og maatte følgelig sulte ihjel, og det er denne Frygt, som afholder mig og vist Mange fra at tale og handle, som man lyster. Nu er der da heller ingen videre Ulykke deri, thi naar Folket er chinesisisk, saa maa det have Mandariner. Dog dette fører mig forvidt.

Men jeg vil hermed dog sige, at Deres Skildring af Kjøbenhavnerne er aldeles udmærket og sandfærdig, og at Betragtningerne i samme Anledning underskriver jeg og sætter mit Segl under, men saaledes er man ei alene i Kbhvn., men saaledes er man allevegne. Ja, det er andre Steder endogsaa meget daarligere end i Kbhvn., thi der er dog blandt hele den yngre Generation begyndt et Liv, der er dog ogsaa blandt de Ældre en Art forqvaklet, men dog sjælelig Sands. Man kan lave den uden moralsk og aandelig at gaae tilgrunde, men det er neppe muligt andetsteds, naar man ei kan slutte sig i Et og Alt til Bondestanden og indvirke paa denne. Men hvilken Kraft, Udholdenhed, Overvindelse og Opoffrelse, der hører hertil, kjender Ingen bedre end De, min Ven, der er voxet op af den og saalangt ud over den, og dog er Bondestanden i Slesvig selvstændige Mennesker, paa de danske Øer størstedelen kun underdanige Trælle, og det, man maa forundre sig meest over, er, at der i dem kan være endda saameget

Sundt og Godt, som der er. Dog lad mig ende dette fortærskede Capitel. – Ligesaa skal jeg ei heller videre vedrøre Deres mange Kjøbenhavnsreiser².

Deres Formening, Ønsker og Planer med Hensyn til Augustenborgerne maa jeg paa det Bestemtteste modsige og fraraade³. Sagerne kunde have staaet saaledes, han kunde have været saaledes, eller han [kunde] have opført sig saaledes, at jeg vilde have gaaet ind paa samme Mening, men som han er, og som Sagerne staae, vilde saadanne Bestræbelser føre os fra Asken og i Ilden. Det er ingeniunde, fordi jeg venter noget Godt fra den modsatte Side. Nei tvertimod, jeg er ganske overbeviist om, at vi derfra kun har at vente det Værste, men det kan dog ei blive saa galt, som dersom vi indlode os paa saadanne Foretagender. Hertugen har ei viist en eneste god Side fra sig. Han har ei i Noget viist sig som en ærlig og kraftig Mand, han har kun viist sig som en væmmelig Chicaneur ligeoverfor en svag Konge og en forræderisk Regjering. Det er kun Kongens grændseløse Svaghed og Blindhed, Regjeringens Schleswigholsteinisme og hans Parti, som har givet ham Betydning. Hans Charakter har kun viist sig i een Ting, det er som en stor og dog feig og listig Aristokrat. Der er ei Tanke om Folkelighed i ham. Men dertil kommer, at en saadan Plan lader sig ei udføre uden at skabe et endnu stærkere Aristokrati end vi have, og hermed er Danmark forloren og Slesvig evig fortabt. Men den lader sig jo ei engang udføre uden ved en total Revolution, og skal man have denne, saa kan den da ei fuldbringes paa en galere og desperatere Maade end efter en saadan Plan, og Udsigterne til at realisere den kan vel neppe tænkes mindre end, naar man vil sætte Rigets Arve- og Ærkefjende paa Thronen.

Hvori det Hessenske Huses større Raadenhed end det Augustenborgske bestaaer, veed jeg ikke⁴. Prinds Wilhelm kan formeentlig i alle Maader maale sig med Augustenborgeren. Kort: jeg anseer denne Idee for fortvivlet.

Men det forstaaer sig, naar man lever under saa skrækkelige politiske Forhold, som vi leve [under], saa udtænker man Alt, grubler paa Alt, og Tankerne løbe da ofte sur. Det er, fordi vi ikke have Udholdenhed til at fuldføre en Villie, eller fordi Forfængeligheden leder os til at ville see modne Frugter eller blot dog Spirer til disse. Men naar Jordbunden er saa gold og ufrugtbar som vor, saa maa der arbeides længe omsonst og uden Løn. Vi faae ingen Løn eller Glæde, men lad os prise os lykkelige, dersom vore Efterkommere kunne høste noget af

den sandede Steenmark, hvorpaa vi have trællet os til Døde!

Jeg vilde gjerne reise til Slesvig og Rødding lige først i Foraaret, men det er en reent Umulighed for mig. Jeg spurgte strax endeel Præster, om der var nogen Mulighed i, at jeg til den Tid kunde reise, og om de kunde assistere mig, men de erklærede det Alle for umuligt for en Præst at komme bort førend Søndagen efter Confirmations-søndagen, naar Confirmanterne have været til Alters. Førend den 28de Apr[i] kan jeg saaledes ei komme til Rødding. Alle Passionsdage skal der prædikes, og jeg skal jo bestandig læse med Confirmanter. Dette kan jeg ei faae Nogen til at forrette for mig, om jeg ogsaa kan faae Hjælp de almindelige Søndage. Hvor gjerne jeg derfor vilde komme, og hvor godt jeg uden Selvros troer, at Eleverne kunde have af, at jeg paa min Maneer gav dem en Udsigt over de vigtigste Elendigheder og berømmeligste Handlinger i det danske Folks Historie, saa kan jeg dog ikke paa den Tid. Men paa enhver Tid, hvor der er Mulighed i for mig at komme, og naar jeg kan gjøre Noget, er jeg naturligviis mere lysten derefter end Nogensomhelst.

Forresten maa en Mand med Flors Hoved og Hjerte og Begeistring snart komme saaledes ind i den danske Historie, at han for Eleverne og deres Evner og Kundskaber maa kunne give Alt, hvad der behøves og kan modtages, men jeg indrømmer forresten, at Historien er den vanskeligste Gjenstand af alle, endogsaa for det ypperligste Hoved, hurtig at sætte sig ind i, fordi her Intet lader sig hente ved Geniet og ved korte Oversigter, men her fordres detailleret Kundskab til de nøgne Facta og en uendelig Viden og Viden bestemt, hvortil man ei kan raisonnere sig, men som kun kan samles ved en lang og møisommeligt Læsning og medfødt Talent og Interesse for denne Gjenstand, forbunden med et Slags Greb paa at aandeliggjøre den. Hvortil kommer, at Danmarks Historie i og for sig er tør og uforstaaelig, naar den ei sees og betragtes i Forbindelse med Skandinaviens og den øvrige Europas.

Fra mit ottende Aar har jeg kun levet i Historien og Politikken, da jeg var 12 Aar gammel, var jeg meer fortrolig med Royer-Collards og Cannings Taler end med Bibelhistorien. Nu lever jeg kun for at glemme alt Dette, i en Virksomhed, hvortil jeg aldrig faaer nogen sand Kjærlighed, og blandt en Mængde Fæ, som ..., jeg vil tie. Naar jeg træder ind og seer paa mine Bøger, saa synes de mig alle at bebreide mig og see grædende ud, fordi de staae aaben for Støv uden at mine Øine nogensinde see i dem. Forleden Dag rev jeg min Haand

paa Danckwerths sl[esvigske] og holst[enske] Beskrivelse, da jeg vilde skyde den tilside. Jeg er ikke overtroisk, men det var mig, ligesom der løb mig kold Sved ned af Ryggen. Den vilde hævne sig! Den laae opslagen paa mit Bord, da jeg modtog Tilbudet om Præstekaldet her. –

Uagtet mine Tanker (sc: de af dem, som due noget) ere bestandig i Slesvig, saa dvæle de dog oftest hos Madame Lorenzen, og hvad der maatte være at gjøre for hende; det er, fordi, som De meget rigtig skriver, at destoværre Følelsen er det overveiende hos mig. Jeg vidste ei, om Noget var indkommet, saasom jeg bad Alle skrive til Dem og sende Dem Bidragene.

Men at opgive Navnene paa alle dem, som vi bleve enige i at skrive til, er mig umuligt, da jeg ikke meer husker dem. Jeg skal nævne dem, som jeg husker: Rée i Aalborg, [Johs. Christopher] Nyholm paa Baggessvogn, Rector Olsen i Viborg, Consul Sørensen i Hobro, Overlærer Mørk i Randers, Just[itsraad] Fleischer i Aarhus, Just[itsraad] With, Oberst[ieutenant] Krag i Frederits, Adj[unct] Adeler i Ribe, Agent Bruun i Assens, Sick i Odense, Pastor Krohn i Aaby pr. Faaborg.

Til Sjælland og Kbhvn. blev ei skrevet, fordi Flor sagde, at der var udtømt ved at ordne Lorenzens Affairer og kunde ei nytte at komme nu igjen. Her paa Lolland og paa Langeland skal jeg tage mig af Sagen, saavidt jeg formaaer.

Men jeg tvivler meget paa, at det nytter Noget det Hele, dersom man ei udsteder en offentlig Indbydelse. Dette kunne vi jo gjerne gjøre og sige, at den private har ei kunnet bide paa det sløve Folk. Vi kunne jo saa gjerne appellere til Damerne og bede at sørge for, at Lorenzens Kone ei sulter ihjel. Hvad jeg kan faae her og paa Langeland, skal jeg sende saasart, som nu Vejene her paa dette Søleland blive til at befare, thi uden at jeg personlig bombarderer Folk mærker jeg nok, at jeg Intet faaer. Som jeg skrev, eier jeg selv aldeles Intet og faaer som bekjendt Intet af Embedet uden Haandskillinger, førend jeg faaer Tienden næste Alteraars December. Jeg maa kjøbe for laante Penge hver Skjæppe Havre, jeg giver mine Heste, og hver Bid Brød, jeg selv og Folkene spise. Dette hører nu engang med til at komme i et Præstekald ifølge den desparate Lov om Naadensaaaret, som hos mig først udløber i næste Maaned. Hvad jeg har tegnet mig for, skal jeg forresten staae ved.

Her er faa Rige paa Lolland, men jevn Velstand, og ene her i Nør-

reherred burde vi have de 600 Rbd., som vi forlangte, dersom Fædrelandsfølelsen blot var en Smule vækket, men den eksisterer ikke. I Klubben i Nakskov spiller man hver Aften saa høit, at der vindes og tabes i Hundredevis, dertil har man gode Raad. Hos Magnaterne her paa Landet drikkes der ved et ordinært Gilde en Halvsnees af de dyreste Vine o.s.v. Dertil har man gode Raad, men til Andet er der ingen Penge i Kassen. Ja, det betragtes som noget Ynkverdigt, noget Plebeisk at forlange Understøttelse til saadanne Sager og til Slesvig. Det er allerede en saa gammel Sag hos os, at vi ere kjede af den; saavidt er det kommet. Men jeg indrømmer, at Sagens Agenter have været meget dorske, men det maae de blive absolut, naar hele Folket ligger i den dybeste Søvn, og Regjeringen med Argusøine vaager over, at Søvnen vedbliver.

Med Hensyn til den Biographi over vor sl[esvigiske] Ven, som Mad[am] Lorenzen omtaler, da har jeg ei talt derom, fordi Mad[am] L[orenzen] sagde, at Flor havde sagt hende, at han kunde have Lyst til at skrive den. Han har kjendt Peter Hiort L[orenzen] længe og kunde gjøre dette bedre, og jeg vilde saaledes ei komme ham i Forkjøbet⁵. Men hermed har det sin særegen Vanskelighed. Naar jeg skulde skrive en saadan, saa skulde den baade være [Peter Hiort] L[orenzen] værdig, og tillige skulde den stifte Nytte, og den kunde da ypperlig benyttes til paa den bittreste Maade at dundre løs paa Folket og maaskee tillige vække nogen Skamrødme.

Saaledes har jeg i den Fritid, som har været mig levnet, samlet en Mængde Materiale, men ganske raae. Men alle disse indeholde meer en Udvikling af Schleswigholsteinismens Natur og Væsen i ældre og nyere Tider, en Charakteristik over Slesvig og Partierne der, en Fremstilling af vor vise Regjerings Viisdom end et egentlig Levnetsløb af [Peter Hiort] L[orenzen]. Jeg har jo ei kjendt L[orenzen] uden fra Mai 1843 til Marts 1845.

Jeg maatte altsaa have en umaadelig Mængde Notitser og andet Meer fra hans Ungdom af, fra hans Tid, førend han blev dansksindet, og dette Omslag hos ham o.s.v. Hvor skal jeg faae alle disse Notitser fra? Og hvo vil skaffe mig dem? Kan De sørge for, at jeg faaer disse? Maaskee Koch, hans Broder⁶ og Mad[am] Lorenzen kunne i Forening give mig disse. Men dernæst maa jeg have af Flor selv en kort Biographi af ham selv, og af, hvad han har forsøgt, førend han traad[t]e meer aabenlyst frem. Ligesaa maa jeg have af Dem baade en meer detailleret Kundskab til Deres Liv og Levnet,

end jeg har, og Oplysning om mange andre af Deres Forbindelser og Virksomhed. Ligesaa maa jeg have nogen Oplysning om Kochs Liv og især have et fuldstændigt Exemplar af »Dannevirke« fra Begyndelsen af, og de forskjellige Skjærside, som den har gennemgaaet.

Førend jeg faaer alt dette, og en Deel deraf kan jeg ei samle uden ved Samtale, kan jeg ei gjøre Noget, men naar jeg har dette, kan jeg ogsaa gjøre det færdig paa nogle Maaneder, saasom det ligger forresten færdig i mit Hoved, saavel hvad den historiske Organisation som Hovedideen, der skal gaae derigjennem, angaaer. Men det, jeg har skrevet, kommer jeg til at gjøre om, og saa maa jeg lade en Jurist gennemlæse det Hele, thi en Ven, som jeg har forelæst nogle Brudstykker eller fortalt, sagde, at dersom jeg skrev en saadan Bog, vilde den vel vække en umaadelig Sensation, men strax blive forbudt og jeg afsat og haardt dømt.

Dette kan jeg ei sige, jeg har Lyst til. Ved Gud, ei fordi jeg er bange, men fordi det under vore Omstændigheder var at opoffre sig til ingen Nytte og forhindre den Smule Gode, som jeg maaskee ellers kunde gjøre. Derfor er jeg ganske uvis, hvorledes jeg skal gribe den Sag an. Ogsaa har det sin Vanskelighed med, hvormeget jeg med Klogskab bør sige, og hvormeget fortie. Ogsaa staaer den slesvigske Sag endnu ligesom i sin Midte, hvori det er farligt og vanskeligt at sige Noget bestemt om mange Ting. Saaledes vil De see, at jeg har tænkt Meget over denne Sag, men jeg kan heller ikke gjøre Noget, førend jeg faaer de omskrevne Oplysninger. Kunde jeg faae disse til Foraaret, skulde jeg maaskee i Sommerens Løb kunne fuldføre denne Sag, som saameget interesserer mig. Det følger forresten af sig selv, at jeg ei skriver Noget i den Materie, uden at Flor faaer sagt sin Mening derom.

Hvorledes gaaer det forresten? Jeg veed forud, at det gaaer snavs, thi naar det er roligt i Slesvig, og man Intet hører derfra, saa er det et sikkert Tegn paa, at Danskheden ligger under, og Tydskheden gaaer frem. Dersom den nye Organisation af Foreningen skulde kunne virke Noget, var det glædeligt, men jeg tvivler storligen.

Bojesen her i Vesterborg, som er dansksindet, fordi Grundtvig er det, har sagt mig, at hans Broder i Vonsbeck⁷ har skrevet til Dronningen og bedet hende om en Pension til Mad[am] Lorenzen! Det mishagede mig meget, men jeg taug. Denne Bojesen her er uden Sammenligning af alle Brødrene⁸ den bedste og ærligste, og jeg vil maaskee slutte mig noget til ham, hvor Meget vi forresten i mange

Dele ere forskellige. Er han i Vonsbeck nu noget driftigere? Jeg hører, Flor har besøgt ham i Julen, men lad Flor endelig være forsigtig med denne Dronninglige Mand. Han har fortalt mig ogsaa om Müllers Schleswigholsteinisme i Hammelev⁹ og beklagede, at de Helige (sc. [Peter] Rørdam) ved Dronningen¹⁰ havde ladet sig narre af ham!

Hvad mig selv angaaer, gider jeg Intet skrive. Havde jeg ei giftet mig, var jeg omkommen af Kjedsomhed. Men jeg har heri været heldig og kunde vel ei faae et elskeligere og kjærligere Væsen. Hun beder at hilse Dem og længes efter at see Dem.

Hvad De skrev mig sidst om Dem selv og de huuslige Forhold, har jeg aldrig vidst¹¹. Jeg kan ei, Gud skee Lov, elskede Ven, sætte mig ind i dette, thi jeg maa tilstaae, at Lykken i mange Maader underlig har smilet til mig, og at jeg med mit urolige Sind, med den fortærende Kamp og Utilfredshed i mit Indre, som tiltager med Aarene, er meget utaknemmelig mod Forsynet, thi jeg har havt de bedste og kjærligste Forældre og Sødskende, som have næsten baaret mig paa Hænderne. Men jo meer De har haft at kjæmpe imod, jo umildere Deres Skjæbne har i saa Henseende været, jo større Fortjenest har De af Deres ædle og rene Hjerte, Deres Evners Udvikling. Levvel! Farvel! Hilsen til alle Venner!

Deres egen
Joh. Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Rimeligvis Halsted og Avnede sogne.
- 2 Se: Wegener til Skau 1845 1/4, spec. note 3.
- 3 Skau havde på den tid til forskellige fremsat en plan om, at den liberale opposition i Kongeriget skulde indlede et samarbejde med hertugen af Augustenborg. Tanken er rimeligvis opstået under en samtale, som Flor og Skau havde med A. F. Tscherning i Haderslev 1845 19/9. Se nærmere herom: H. V. Gregersen: Et par breve fra A. F. Tscherning til Laurids Skau (Sjy Årb 1963, s. 72–81) og: H. V. Gregersen: Laurids Skau og Goldschmidt. En skildring på grundlag af breve og artikler (Sjy Årb 1967, s. 110–152).

- 4 Der hentydes åbenbart til en udtalelse i Skaus brev. Tronfølgeoven af 1853 31/7 sikrede som bekendt tronen for Christian IX, der havde haft prins Wilhelm af Hessen-Philippsthal som formynder, og som i 1842 var blevet gift med Louise, en datter af landgreve Wilhelm af Hessen-Kassel.
- 5 Det blev Laurids Skau, der kom til at skrive Peter Hiort Lorenzens biografi: Laurids Skau: Peter Hjort Lorenzen. Et Bidrag til den danskslesvigske Sags Historie. Bogen udsendes i 1865 efter forfatterens død.
- 6 Forfatteren Carl Henrik Lorenzen.
- 7 C. C. Boisen var præst i Vonsbæk 1844–48 og 1850.
- 8 Biskop Peter Outzen Boisen, f. Em-

merlev 1762, død Vesterborg 1831, efterlod sig fire sønner med navn i vor kirkehistorie: *Lars Nannestad Boisen*, f. Vesterborg 1803, d. Vesterborg 1875, præst efter sin fader siden 1831 i Vesterborg; *Carl Christian Boisen*, f. Vesterborg 1804, d. Ribe 1866, præst 1844–48 og 1850 Vonsbæk; *Frederik Engelhardt Boisen*, f. Vesterborg 1808, d. Frederiksberg 1882, præst 1850–59 Sønder Vilstrup, udgiver af »Budstikken«; *Peter Outzen Boisen*, f. Vesterborg 1815, d. København 1862, lærer ved Caroline Amalies asylskole, 1854 Grundtvigs kapellan ved Vartov. – Se iøvrigt: P. Bojsen: *Budstikkens Udgifter*, Præsten F. E. Bojsens Liv og Levned, 1883.

9 Carl Eduard Müller havde været ka-

teket i Præstø 1840–45, kom derefter til Hammelev, men blev efter 1850 entlediget som slesvigholstener. Efter 1864 blev han præst, 1868 provst i sin hjemby Haderslev. Se: H. V. Gregersen: *Provst Hans Peter Prahls og Haderslev Provsti i 1864* (Sjy Mskr 1956, s. 132–138).

10 Den grundtvigske Peter Rørdam var ved sit arbejde i asylerne blevet nært knyttet til dronning Caroline Amalie. Efter 1841 var han sgpr. i Mern ved Præst og har herfra kendt Carl Eduard Müller.

11 Der hentydes åbenbart til en lignende skildring af opvækstårene som den, Skau har meddelt Goldschmidt i brev af 1845 6/9, se: Sjy Årb 1967, s. 129 f.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 8/3.

Halsted, den 8de Marts 1846.

Deres Brev af 18. Fbr. modtager jeg idag! Det er noget af det Fortræffeligste, jeg veed, og som jeg ei før har vidst, at naar man skriver et Brev fra Provindsen Slesvig til Provindsen Danmark, som gaaer med Pakkepost og hvori staaer »trykte Sager uden Værdi«, saa forsynes det i Kolding med Toldstemplet og afleveres af Postmesteren i Danmark paa Toldcontoiret, hvor det forbliver, til Eieren kommer personlig, bryder det og overbeviser Toldvæsenet om, at i Brevet ei indeholdes Conterband[e] fra den fremmede Stat Schleswigholstein. Alle mulige Experimenter ere opfundne forat gjøre Slesvig fremmed for Danmark og forhindre Forbindelse mellem dem.

Jeg har i længere Tid været upasselig, men tilligemed Deres Brev idag fik jeg Aviserne og læser om den polske Opstand, hvorudover jeg er bleven saa kisteglad, at jeg synes paa een Gang igjen at være bleven frisk, uagtet der er kun liden Haab for dette elendige Trællefolk til at beseire deres tre mægtige Modstandere¹. Og dersom det skulde lykkes dem, da er der megen Sandsynlighed for, at Tydskland ogsaa vil reise sig, og da kan det see betænkelig nok ud med Slesvig. Men jeg længes saa rasende efter Krig og Blodsudgydelse, at jeg ikke befinder mig vel, uden naar jeg mærker blot et svagt Tegn og

en ringe Mulighed hertil. Jeg er ofte bange for mig selv, thi jeg har alle mulige Dispositioner til Grusomhed, og jeg har neppe kunnet prædike idag, fordi mine Øine bestandig saae den østrigske og russiske Gesan[d]t hænge og dingle i Galgen. Det er ikke meget christeligt, saaledes at fryde sig over uskyldigt Blod! Dog jeg burde vel neppe for mig selv udtale disse mine grusomme Yndlingstanker, end-sige skrive dem, men naar Hjertet er fuldt, løber Munden over.

Jeg kan kun skrive ganske kort. Men først med Hensyn til Deres Brevs Formalia, da 1. glæder det mig, at De og de andre Venner have saa godt Haab og ere saa glade ved, hvad der udrettes i Slesvig, item, at Ro er Fremgang for den danske Sag. 2. med Hensyn til, at De »gjenkender mig« i mit sidste Brev, da forstaaer jeg ei denne Talemaade, saasom jeg ei veed, at der nogensinde har været een Dag i mit Liv i de sidste to Aar, at jeg, hvad Slesvig anbelanger, ikke skulde have været ganske og aldeles ligesom alle de foregaaende og efterfølgende. Ligesaa har jeg ei heller givet Anledning til det mindste Skin af, at mine Anskuelse, Tanker, Følelser, Ønsker, Planer o.s.v. skulde være forandrede. Forandringen maa altsaa kun være foregaaet i mine Venners Phantasi, og som viser, at de ei maa være meget stærke udi Troen paa mig. Men det forlanger jeg ei heller. Jeg er meget ydmyg og resigneret, som det sig bør en Præst.

Angaaende Petitionerne, som De har sendt mig, da anseer jeg dem mindre væsentlige, men de kunne have sin Nytte. 1. Jagtpetitionen² har jeg Intet *realiter* at indvende imod, uden, hvor der staaer: »Mod al anden Vold og Uret fra Høie eller Lave beskytter Loven os i dette velsignede Land«. a. Det er en vitterlig uhyre Løgn; b. Schleswigholsteinerne kunne bruge denne Sætning hver Dag imod de Danske; c. Naar Alt i Slesvig er saa fortræffeligt, hvad strides der da for? Det burde have heddet: »Mod al anden Vold og Uret af Høie eller Lave beskytter Loven os *ikke* i vort (af Forsynet og Naturen velsignede, men) af Forholdene og Menneskene *mishandlede* Land«. Men bedre var denne Sætning reent udeladt, som i høieste Potens er usand, et stort politisk Misgreb o.s.v. Det Væsentligste, der taler for Jagtfrighed, er ei omtalt, nemlig: den vækkende Følelse at vide sig væbnet paa sin egen Eiendom, og det trælagtige og for Mennesket nedværdigende i ei at være fuld Herre med Væbningsret over sin Grund, samt alle de despotiske og mørke Minder fra Middelalderen, som et Jagtregale vækker i den frie og patriotiske Mands Bryst. Det er vel be-rørt, dette Sidste, i Petitionen, men ei indtrængende nok, og denne

Grund burde have staaet i Spidsen, og Resten tilføiet som Biting. Dog dette kan være en Smagsag. 2. Communepetitionen³ har ogsaa formentlig en stor Feil, det er, hvor der staaer »maaskee kun med Undtagelse af Marsk-Landskaberne og de adelige Godser«. Idet man (o: demokratiske Bønder) beder om Lighed for alle i Communesager, indrømmes dog Undtagelser, ja tales [der] endogsaa heelt aristokratisk: ved de adelige Godser maa Intet røres! Patrimonialjurisdictionerne er i mange Aar fordømt af Alle, men lad endogsaa det gaae. Men endogsaa et eget Communevæsen for de adelige Godser beder man om. Dette findes intetsteds, saavidt jeg veed, uden i Slesvig og Holsteen, og dette vil man beholde. Hvorledes den gode [Christian] Paulsen⁴ kan skrive dette, begriber jeg ikke. Paa størstedelen af de adelige Godser i Slesvig er Bondestanden jo saa godt som Selveier (f. Ex. Gram) eller lige med Arvefæsterne i Provindsen Danmark, der have Lov til at pantsætte og skjøde. Men endogsaa paa det rene Fæstegods i Danmark er ei Tale om Godserne, men Communalvæsenet er lige for alle, og uden dette lader sig ei tænke eller ordne noget Communalvæsen. Af langt mindre Betydenhed er Adskillelsen mellem Marsken og Geesten, men denne Adskillelse har været altid til stor Ulykke for Slesvig, og det er paa Tide, at man begynder at ophæve den. Man vil maaskee ogsaa have en Adskillelse mellem Vesteramterne og Østeramterne; dette holde Slesvigerne ogsaa meget af! Saa stærkt er dette Adskillelsesvæsen groet ind i Folkets Indvolde.

Det glæder mig, at dette periodiske Tidsskrift⁵ kommer i Gang. De veed, at det var en af mine Yndlingsplaner, medens jeg var i Slesvig, og som jeg allerede strax havde begyndt paa til Tillæg til »Dannevirke«, dersom Koch og jeg ei vare blevne uenige⁶. Jeg havde jo dernæst allerede indledt flere Forhandlinger med Hyphoff og »Ribe Avis«, som Møller [d.e. Christian Frederik Müller] kan fortælle Dem. Jeg skal yde dette Tidsskrift min varmeste Deeltagelse og Hjælp. Med Hensyn til den Artikkel, De ønsker af mig, da tør jeg Intet love til en vis Tid, thi 1. alt, hvad jeg har opskrevet, maa ganske omarbejdes, naar det skal bruges til et saadant mindre Skrift. 2. jeg er saa overlæst med Embedsforretninger lige til efter Paaske, at jeg aldrig i mit Liv har havt saameget at bestille. 3. jeg mangler en uhyre Mængde Oplysninger, Data o.s.v., uden hvilke jeg Intet kan skrive, som bør skrives. [Peter Hiort] Lorentzens Correspondance, som jeg har, er ene med hans Kone og yder næsten slet Intet. Hvor mon de Breve, han har faaet fra Saamange, ere blevne af? En stor

Mængde Oplysninger vil jeg kunne faae mundtlig hos Flor og Koch, men mange maae møisommelig opledes.

Da vi, som jeg seer, endnu ere, ligesom vi altid have været, i en mærkelig Grad enige i alle vore politiske Anskuelser og Grundsætninger, og da vi ligesaa næsten til de mindste Smaating harmonere, saa lader det sig gjøre, hvad ellers maatte synes en Umulighed og Latterlighed, at De gjerne som Udgiver, Redactor eller Forfatter kan fremtræde med, hvad jeg smører op. Ogsaa have vi den Lykke, at Flor næsten altid har været enig med os og vi ham. Jeg er ofte kommet til at lee eller græde over, hvorledes de samme Grundideer og Følelser, uden at vi have røbet dem for hverandre med eet Ord, have gjennemkrydset os Alle. Men selv dette indrømmet kan der opstaae Vanskeligheder nok om hvad, hvorledes og hvormeget, der skal siges. Jeg skal imidlertid strax i næste Uge begynde paa Værket og skal i samme levere en kort Charakteristik af Lorenzen efter de faa Data, jeg har hos mig. Det værste er, at jeg skal fatte mig saa kort, thi De har Ret i, at større end et Par Ark maa det ei være, dersom det skal læses med Opmærksomhed. Jeg skal bestræbe mig for at undgaae at sige, hvad tusinde Gange er sagt, hvad man ved Slesvig saalet forledes til, men derimod *stille Sagen paa Spidsen* og komme med saamange nye og pikante Sætninger, som jeg kan hitte paa. Dog nærmere herom.

Vil Gud, og jeg kan stifte nogen Nytte (som jeg først maa vide, da mange Elever vel ere reiste til den Tid), skal jeg i Begyndelsen af Mai være i Slesvig, om jeg saa skal laane til Reisen. I Fredags kom jeg da endelig til Afregning med Enken om Naadensaaret, Præstegaarden, Avlingen o.s.v., udbetalte 1230 Rbdl. o.s.v., saa jeg nu da herefterdags kan begynde at see, hvad Embedet vil give af sig, og hvad Overskuddet vil blive.

Saasnart jeg faaer lidt Tid, skal jeg give Dem en Opsats om Edsvorenretten⁷. Forresten havde jeg engang en lang Disput just derom med s[a]l[ig] [Peter Hiort] Lorenzen, som jeg tænker paa at indflette i Pjecen, dersom jeg faaer skrevet en saadan.

Om en Præstes Arbeide i en stor Menighed her skal jeg give Dem et Begreb. Mandag: skal jeg qva Formand i Forstanderskabet hele Dagen ud og besyne hele Sognets Biveie o.s.v. Tirsd[ag]: Confirmanter og Barnedaab. Onsdag: Fasteprediken, Bibellæsning med Katekisation i to Kirker. Torsd[ag]: Stort Sogneforstanderskab, hvortil ogsaa møde Byernes Repræsentanter Veivæsenet og flere Gjenstande

angaaende. Fredag: Confirmanter og stort Bryllup og Skolebesøg. Løverdag og Søndag foruden Gudstjenesten: Affattelse af Valglister til Valg af en ny Sogneforstander formedelst en Andens Exclusion. Saaledes gaaer det hver Dag. Foruden den almindelige Ministerialbog skal jeg nu ogsaa føre en Kaldsbog, en Copibog og Journal. Flere Mennesker maa jeg tale med daglig, min Avling o.s.v. maa jeg passe. Jeg havde ti Gange saamegen Fritid paa Langeland og fire Gange saamegen i Rødning som her. De kjender, hvad det betyder at holde ud med Bonden i Almindelighed. Han lader sig ei affærdige, man maa holde Vrøvlet ud til Ende. Ligesaa kan jeg ei andet end undertiden møde i min Greves finere Kreds, hvor man da efterat være tilsat med Mad og mange Slags Viin maa tilbringe Aftenen og endeel af Natten. Kort: der hører virkelig stor Overvindelse og Vigour til, naar en Præst og især i min Stilling ei skal blive et Bæst.

Farvel, elskede Ven! Hilsen til alle Venner. Jeg venter snart at kunne sende Mad[am] Lorenzen nogle Skillinger.

Deres gamle
Joh. Wegener.

E[fter]sk[rift]: Jeg naaede ikke at faae dette Brev med Posten i Mandags. Det afgaaer derfor først idag (Torsdag); Forretninger op-taarne sig om mig paa alle Sider, saa jeg er ligeved at drukne i dem. Skal det saaledes blive ved, seer jeg ingen Udvei til at gjøre Noget uden, at jeg holder en Skriver.

NB: De maa ikke lade af mine Breve indrykke i »Dan[ne]-v[i]rk[e]«. De ere almindeligviis skrevne altfor skjødesløse og hensynsløse og ligesom det falder mig halv i Spøg og halvt i Alvor, til at dette gaaer an.

KB. NKS 1727.

1 Der tænkes på opstanden i omegnen af Krakow, der førte til østrigernes besættelse af denne by. Polakkernes tre modstandere er naturligvis russerne, preusserne og østrigerne.

2 Jagtpetitionen findes trykt i »Dannevirke« 1846 23/5; SJy Årb 1890, s. 220–222. Petitionen var forinden indsendt til kongen, og Wegeners rettelser fik derfor ingen betydning.

3 Trykt »Dannevirke« 1846 30/5.

4 1846 13/4 har professor Christian Paulsen betroet sin dagbog følgende:

»Foruden med mine Forelæsninger har jeg sysselsat mig paa Flors Opfordring med Fremstillingen af Slesvigs Land-Communal-Væsen til Brug for Rødning Skole; ogsaa har jeg efter Laurids Skaus Bøn forfattet en Ansøgning til Kongen desangaaende« (Flensborgeren, Professor Christian Paulsens Dagbøger, ved Knud Fabricius og Johs. Lomholdt-Thomsen, 1946, s. 344).

5 Der er nok tale om realiseringen af en ældre plan, som Wegener har ud-

viklet i brev til Koch af 1844 21/12: »Da jeg modtog de omtalte »Dannevirke«, sad jeg just og skrev vidtløftig til Schouw og Monrad, samt en Deel private gode Venner, hvori jeg opmuntrede til at give Dem et vist aarligt Pengebidrag mod, at De maanedlig skulde lade følge med »Dannevirke« et Maanedshefte med større Afhandlinger i, som dygtige Mænd skulde forfatte. Jeg meente, »D[anne]v[ir]ke« derved vilde hæves til en stor Høide i de høiere Kredse, især i Hertugdømmerne. Det kunde gjøres, naar De fik en 400 Rbdl. aarlig« (KB. NKS 1763; trykt: Da SJY vaag VI, s. 249).

- 6 Wegeners strid med Koch skyldtes dennes tilslutning til det Algreen-Ussingske forslag om statsenhedens bevarelse, se: Wegener til J. Fr. Schouw 1844 19/12: »Koch er i den senere Tid begyndt at gaae paa en ny Bane med sit »D[anne]v[ir]ke«, som jeg ubetinget anseer for den allerfarligste. Det Ussingske Forslags Realisation vil føre Slesvigs Undergang med sig. Han har forkastet Flor og [Christian] Paulsen, som han skylder Alt, og vil nu gaae ene, støttet ved Manicus... Nogle Breve, jeg skrev til [Peter Hiort] Lorenzen, deals for at trøste ham og hans Kone, deals [for] at bede ham ei lade sig vildlede af Koch, har han været saa uforsigtig at vise Koch. Dog indeholdt de intet Ondt om K[och], men [end]ogsaa varme Følelser for ham. Herover er K[och] bleven meget vred, og til det meget Sure, jeg her allerede har gennemgaaet, hører ogsaa dette, at Koch for en Dags Tid siden har udfordret mig paa Kugler. Dette Kuriosum viser, at han maa være bleven noget tysk. Koch og L. Skau have nu aldrig været Venner.

Hans Nissen gjør ei Andet, end hvad Skau vil, men han er Bondestandens [Peter Hiort] Lorenzen paa en Maade: Naar han faaer en Villie, saa skal den igjennem, det gaa, hvordan det vil. Han er nu ogsaa meget vred paa Koch for hans forandrede Anskuelser og truer med i Bondestanden at ødelægge hans »D[anne]v[ir]ke«, dersom han ei vil være ærlig« (trykt: Aarvog for Dansk Kulturhistorie 1898 og Da SJY vaag VI, s. 247).

Også over for sin modstander Peter Chr. Koch har Wegener skildret sine følelser i et brev af 1844 21/12: »Kjære Koch! Deres Brev siger mig ydermere, at De er bleven fortydsket. Jeg er syg og sørgmodig. Jeg gav Müller Deres Brev, som kjender mine Følelser for Dem, og hvorledes jeg netop *fremfor alle Mennesker her i Slesvig og i Kjøbenhavn har forsvaret Dem i Alt, hvad jeg har kunnet*. Müller havde nær leet sig ihjæl... Jeg husker ei mere, hvad jeg i hine Angstens Dage, da det [Algreen-] Ussingske Forslag kuede Land og Rige med et voldsomt Slag, skrev til [Peter Hiort] Lorenzen. Uagtet det er et reent privat og confidentialt Brev, hvis Stømming og Ord kun aabenbares for den, det var skrevet til, saa veed jeg dog forud, at deri ei findes »træske Beskyldninger« eller »Forkleinelser« eller »skumlende Mistanke«, men meget mere den høieste Hengivenhed for Dem. Og Lorenzen maa gjerne vise Dem disse Breve, og ingen Mand skal kunne finde noget fornærmeligt i dem, thi naar Alle sagde, »at De vilde Noget«, at De havde en Grund til dette Omslag, til aabenbar Krig med saadanne to »Dannevirkes« troeste Venner fra tidligste Tid af som

Prof. Paulsen og Flor og de competenteste Dommere i alle Slesvigs Sager og mod alle dem, som stedse have viist sig begejstrede for den nationale Sag, saa kan det dog ei kaldes Skumleri, naar jeg i en stærk politisk bevæget Tid spørger en fælles Ven, hvad den egentlige Grund er til Deres Omdreining, og beder ham befrie mig fra den opstaaede Mistanke imod Dem som min Ven . . . Jeg er imidlertid endnu slet ikke vred paa Dem. De er uimodsigelig en altfor fortjent Mand til, at nogen god Patriot bør være og blive det. Jeg troer ogsaa virkelig nu, at De mener det ligesaa ærligt med Danmark som forhen, og langt fra at skade Dem eller »skumle« mod Dem skal jeg som altid søge at gavne og glæde Dem, men politiske Venner i egentlig Forstand ere vi ikke mere, da det, De anseer for Fædrelandets Vel, anseer jeg for dets visse Undergang.

Det er to smukke Breve, jeg har fra Dem! Det kunde maaskee dog være muligt, at De kunde komme til at fortryde, at De behandler mig saaledes, skjøndt enhver Hævn skal være langt fra mig.

Dog endnu *sidste Gang*. Kom tilbage til Fornuft!! Besøg mig herude og tag [Peter Hiort] Lorenzen med. Det er den eneste Udvei, jeg veed for Dem og Deres »varme Venskabs-hjerte« for mig.

Hils Deres gode Kone og tak hende fra mig, fordi hun saa hastelig tog sig af sin Mand og forhindrede ham fra et Mord. De kan saamænd, gode Ven, tidlig nok blive af med mig« (KB. NKS 1763; trykt: Da SJy vaag VI, s. 248–251).

7 Skau havde i brev til Ploug af 1846 4/3 meddelt, at denne sag skulde bringes på bane (Skau Kbh, s. 604). Flor havde allerede 1846 11/2 i den Slesvigske Forening redegjort for dette emne, se: SJy Årb 1890, s. 219.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 21/3.

Halsted, den 21. Marts 1846.

Jeg vil svare strax, saasom jeg har saa travlt, at jeg alligevel ei kan overkomme Halvparten af, hvad jeg skulde.

Der kan være noget Sandt i, hvad De skriver om Flor, men i Hovedsagen kan jeg ei antage, at det forholder sig saaledes. I Dansk-sindede begynde at lide af gjensidig Misundelse, som er ligesaa ækkel, som den er fordærvelig. Saaledes tudede man ogsaa mig i Ørene fra flere Sider, selv fra Kbhvn., at Flor maatte ogsaa være skinsyg paa mig, men jeg har aldrig nogensinde mærket det. Jeg vedbliver min Mening, at til F[lor]s Cardinaldyder hører, at han hverken er misundelig eller forfængelig. At han vil have Noget at sige, følger af sig selv, og dog maa jeg sige, at jeg aldrig i det Allermindste har kunnet mærke hans Herskesyge, og jeg i Alt, hvad Høiskolen angik (som er dog den, hvori han er meest stiv og med Rette sætter sin største Ære), tidt har forundret mig over, hvorledes han taalte, at jeg gjorde ganske, som jeg vilde, selv naar jeg handlede ligeimod hans Principer og

Ideer. Og De veed, at man regner til mine Feil – jeg troer uden Grund –, at jeg ogsaa vil, hvad jeg vil, og er herskelysten. Altsaa, det synes mig forunderligt, bedste Skau, at jeg aldrig skulde have mærket disse Egenskaber hos F[lor]. Han er for ædel til at være misundelig, for varm for Sagen til at være forfængelig, for klog til at være uforstandig herskesyg.

Derimod har jeg vel indseet, at hans Kone og Søn muligen vilde afstedkomme flere Vanskeligheder ved Anstalten, og derfor, som De veed, modsatte vi os begge to, saalænge vi kunde, hans Lyst til at have disse hos sig paa Gaarden. Jeg erklærede F[lor], at jeg ansaae det for en Umulighed, at de vare der ogsaa, men Fru F[lor] vilde jo tilsidst intet andet Sted være.

De har ogsaa Ret i, at det er kun paa en vis Maade, at han kan sige at kunne omgaae den simple Mand. Men hvormange kunne dette? Naturen og Forholdene have gjort, at jeg elsker og agter den simple Mand langt meer end den Fornemme, og dog kan det ofte træffe sig, at jeg efter uendelig Vrøvlen ogsaa bliver træt og mødig af dem; men er han ei, som han bør være, er det de Andres Skyld.

Dersom F[lor] virkelig skulde være saa mistænkelig, som De skriver, mod Folkene, saa er det den største Feil, der kan vises, naar man skal omgaaes med simple Folk¹. Man maa netop vise dem en uindskrænket Tillid og Agtelse, derved vindes og forbedres de. Men De bør sige F[lor] dette.

Per Nørgaard lod jeg have flere hundrede Daler i Hænder for at vise ham Tillid. Jeg lod ham lægge sig i min Sopha og ryge Tobak. Jeg lod, som om han bestemte Alt, og han forlod mig med grædende Taarer, og jeg tør sætte mit hoved paa, at hverken han eller Kone[n] har besveget Anstalten for en Skilling. Her bærer jeg mig ligesaa ad. Jeg har udmærkede Folk, og de gaee i Ilden for mig.

Men hvorfor skulde F[lor] og Kone ikke lade sig belære derom? Ogsaa heri er jeg durchaus Demokrat, at jeg [er] overbeviist om, at naar der klages saa heftig over Tyenderne, saa ere Herrerne ene Skyld deri. Naar disse sidste behandle og opdrage dem som Bæster, blive de Bæster, behandle de dem som Gentelman, blive de Gentelman.

Kun deri giver jeg Dem fuldkommen Ret, at F[lor], saavidt jeg veed, aldeles ikke duer som Oeconom. Det er underligt, thi i sine egne Sager skal han være en god Oeconom, men dette og det Modsatte seer man ofte. Da jeg forlod Rødding, var jeg ei bange for Andet end

Pengesagerne. Jeg saae for mine Øine, at det atter vilde blive galt, og den eneste Grund, hvorfor jeg skulde have ønsket at blive i Rødding, var netop denne Grund, thi i alle andre Henseender kunde man sagtens faae mig erstattet og faae Mange ti Gange bedre og dygtigere. Dersom det er sandt, at der siden min Afreise skal være forbrugt omk[ring] 4000 Rbdl., saa begriber Enhver let, hvad Ende dette vil tage.

Med Hensyn til Underviisningen har jeg først nu faaet Skrupler. Jeg har ei forhen villet troe, hvad man sagde (jeg er nu engang i mange Stykker en Vantro). Naar der ei læses idetmindste 1 Time hver Dag Historie, kunne Eleverne ei faae Begreb om nogen Ting, og hele deres Dannelse bliver forkeert. Jeg har leet af fuld Hals af »den Jødehistorie«, hvormed De fortæller saa comisk, og kan endnu ikke forstaae, hvorledes det kan falde den gode Flor ind. Jøderne ere i Statshistorien og politisk Henseende et reent Bagatel og ei meer, end et af de smaa tydske Hertugdømmer ere nu tildags. Jeg forbigik det ganske og henviste til Bibelhistorien og udledede kun af dette Folks Historie og Skjæbne enkelte moralske og politiske Sandheder.

At F[lor] er meget indgaaet med Pastor Boisen, har jeg kunnet mærke af en Samtale med Broderen her². De maa tage Dem i Vare for denne Boisen, thi jeg troer ei, at han er til at stole paa. Han kalder F[lor] »en christlig Mand«. Det er nu disse Folks³ Stikord!

Forresten kan vel neppe Noget gjøre mere vantro end netop Jødehistorien, thi vor Herre har ei pidsket noget Folk som dette »sit Eiendomsfolk, nidkjær til gode Gjerninger«. Naar Begrebet af et Theokrati er fremstillet, og dets interessante Punkter drøftede, saa er Jødernes Historie forresten i *statsretlig* Henseende ligesaa ubetydelig, som den i religiøs Henseende er vigtig.

Men hvad skeer der med disse reent politisk-statsretlige Forelæsninger, som jeg holdt 2 Gange ugentlig og kaldte: »Forstandsøvelser«, foredrages de slet ikke? Enhver studeret Mand maa for disse Elever kunne læse over Historien, idetmindste Fædrelandshistorie, og naar F[lor] ikke gjør det, saa maa han ei ville gjøre det. Det er mig alligevel ubegribeligt, at jeg aldrig hører fra F[lor].

Jeg kjender ei Paulsen og kan altsaa ingen begrundet Mening have om ham. Men efter Meget, som jeg hører, er han naturvidenskabelig exalteret, og efterat jeg har læst Deres Broders Brev, har jeg faaet stor Skræk i Livet for hans Indflydelse paa Eleverne⁴.

1. Der lader sig ei – det er aldrig skeet og vil aldrig skee og kan

aldrig skeep, saalænge Verden har staaet og staaer – lægge nogen enten intellectuel eller moralsk eller politisk Grundanskuelse, Livsprinciper paa Naturvidenskaberne. De kunne aldrig i og for sig blive almindelige Dannelsesformidler og bemægtige sig Hovedet og Hjertet. 2. Naturen er og bliver død og ubevidst og vil bestandig spille en Tjeners Rolle for Ideen og Mennesket og Staten. Dampen beforder kun det menneskelige Legeme og pynter det og giver det høist Føden. 3. Men som Hjælpevidenskab og i mangel af materiel Henseende er Naturvidenskab vigtig, samt til at vække og skærpe Forstanden. Kun forsaauidt kan den bruges i Skolen og i Almindelighed. 4. For nogle faa Videnskabsmænd, der har gjort den til Hovedstudium, kan den kun have højere Betydning, ellers for Ingen. Det staaer fast, og alle Fornuftige ere nu enige deri. Jeg troer nu, at Paulsen har bemægtiget sig Elevernes Hoved og har villet gjøre dette naturvidenskabeligt. Herved har han gjort dem forstyrrede og naragtige og blinde, og det er Skade, at de andre Lærere ei danne en Modvægt derimod.

Alt hvad der læses af Naturvidenskaber mere end 3 Timer egentlig er formeget, er spil[d]t. Eleverne skulle kun have de for dem nødvendige praktiske Resultater og dernæst en klar Oversigt over Naturlovene, saaat deres Øie netop aabnes for det højere Liv, der ogsaa er i Naturen, men ei mere, og mere lære de ei heller, om de saa læse Chemi, Physik o.s.v. 14 Timer hver Dag. –

Naar jeg nu læser Deres Broders Brev, kommer jeg baade til at lee og græde. Det er ultraseminaristisk. Det er affecteret, maniereret, skolepogagtig, viismandsagtig, kort bagvendt og forstyrret og mangler al Naturlighed, Simpelhed og den saa indtagende ungdommelige Kraft. Jeg kjender ham jo. Det er ei hans Skyld, thi han er et sjældent rart, naturligt Menneske med gode Evner og et godt og endog begeistret Hjerte. Men han er paa Høiskolen bleven forqvaklet af Paulsens ufordøiede naturvidenskabelige Raseri og Grundtvigs Maneer, o: af Natur-Snak og Braga-Snak. Noget af hans Brev er vel usammenhængende Brokker af P[aulsen]s Forelæsninger, som han har villet opvarte Dem med og vise sin Lærdom. Men hele Brevet, og han skriver et saadant ligetil »Kortet over Jødeland« (det elendige stakkels Jødeland har nok aldrig drømt om at blive den slesvigske Nationalskoles Afgud!), har sat mig »graa Haar i Hovedet«, som De siger. Lad ham for Guds Skyld ei faae det Jødekort, men send ham hellere et over Nicobarøerne. Begge ere lige vigtige.

Naar en af de bedre begavede Elever skriver mig et saadant Brev, saa taler det tydeligere end alt Andet. Det er af saadanne Træk og ubevogtede Yttringer og Tilfælde, at man skal see Sandheden klarrest. Derfor har F[lor] Ret i at modarbeide P[aulsen]s Bestræbelser. Jeg faaer af og til Breve fra de gamle Elever, men jeg finder kun sjelden Spor af Nationalaand og virkelig Liv. Altsaa jeg troer, P[aulsen] er et udmærket Menneske, men hans Indflydelse paa Høiskolen anseer jeg for fordærvelig og det, fordi han ei er holdt i Tømme og inden rette Grændser med sin Underviisning. Lægger han en Aand i Eleverne, bliver det kun en Plante- eller Dyre-Aand, men ingen Menneskeand og allermindst en Nationalaand, som er *lige stik modsat* Naturaanden. Saa »den Gamle« ogsaa her seer rigtig, naar han kun vilde lade sit fordømte Jødetøi fare.

Skamlingsfesten maa og skal holdes⁵. Det var en uhyre Feil at afskaffe den. Jeg skal fabrikere, om det saa skal være, ti Taler. Naar det omsider skulde være klogest af os at lade den fare, saa maa det være, fordi al Aand og Mod er borte, og saalænge det ei er Tilfældet, maa den holdes, og dersom ogsaa denne Elendighed snart indtræffer, saa er det ei engang politisk klogt selv at sætte den til Side, men man maa da bære sig saaledes ad, at Regjeringen forbyder den, og det er jo let gjort. Heri er ingen Uærlighed, thi det er kun Regjeringens Forbrydelser man fører over paa den selv, ligesom det naturligt vilde være den uhyre kjærkommen, at den ogsaa har faaet en Leilighed til at undertrykke Folke- og Almeenaanden.

Farvel, trofaste elskede Ven! Det hører nu engang til, at naar man er kommet ind i det politiske Liv, saa er man paa en bestandig Pinebænk. Hundrede Gange priser man Den lykkelig, som lever uden at bryde sig Noget om Rige, Folk og Menneskeheden, saa afkræftet er man ofte. Man kan ei anderledes, fordi man ei vil anderledes, og man vil ikke anderledes, fordi man ei bør anderledes. Naar jeg seer om mig her den store Ligegyldighed, Sløvhed og lutter Fryd og Gammen, saa holder jeg mig ofte for afsindig, at jeg vender og krymper mig som en Orm, hvoraf de $\frac{3}{4}$ Parter er traadte istykker, jeg, som kunde have det saa godt. Men naar jeg ogsaa vil til at være det sorgløse Verdensbarn, saa er det alligevel strax ovenpaa, som om alle Helvedes Furier sønderreve mig. Heri maa vi finde os. Saaledes er Skjæbnens Beslutning. Hils Broderen og gjør ham med Forsigtighed og Skaansomhed opmærksom paa, hvad jeg her har sagt.

Deres egen Joh. Wegener.

Hilsen til alle Venner! Hvordan gaaer det med Mad[am] Lorenzen? Jeg skal med næste Pakkepost sende hende nogle Penge. Hvordan mon det gaaer med Sicks Bestræbelser? Min Greve⁶ har jeg faaet til at give 200 Rbdl. aarlig til den slesvigske Sag, samt Lov til at disponere derover. Heraf skal Mad[am] L[orenzen] have de 100 Rbd. for det Første og Hjælpeforeningen det andet Hundrede. Saaledes er det, og det kan jeg gjøre ved som Demokrat at hvile under Aristokratiets Vinger.

Idag ankommer hans Fætter⁷ hertil, Arvingen til den største Rigdom i Danmark og Schleswigholstein med. Maaskee kan jeg ogsaa slaae ham en Plade for nogle Skillinger, skjøndt han skal have en stor Gjeld, som han ei vil lade Faderen betale. Men maaskee er han augustenborgiseret, thi jeg har hørt, at Hertugen arbejder stærkt paa ham og paa et Parti med ham med een af hans Døttre.

»Fædrelandet«⁸ fortæller om et Rygte om Forholdet mellem Ludvig Philip og vor Konge og den franske Gesandt Billing, samt dennes Sendelse til London. Was ist das? Hvad siger dette Rygte o.s.v. Har De hørt Noget herom? Fortæl mig det!

KB. NKS 1727.

1 Utilfredsheden med Flor kom åbent frem på direktionmødet 1846 31/3, se: Skau til Marckmann 1846 2/4 (Skau Kbh, s. 352).

2 Lars Nannestad Boisen i Vesterborg.

3 Der hentydes til, at Boisen tilhørte kredsen omkring den Grundtvigske vækkelse.

4 Chr. Marinus Poulsen var naturvidenskabsmand og underviste på Rødding højskole i naturhistorie og geografi.

Laurids Skaus broder, Peder Skau, Bukshave, skriver om ham: »Dr. Paulsen var ikke alene dygtig i sine fag; han var tillige en ejendommelig Personlighed, der øvede stor Tiltrækning paa Eleverne... Han var tillige stærk Rationalist. Jeg kom en Dag ind til ham, og vi kom da til at tale om forskelligt, navnlig kom vi dybt ind paa religiøse Æmner. Han udviklede da for mig alle de Grun-

de, der talte imod Kristendommens Grundsandheder, særlig ud fra et naturvidenskabeligt Synspunkt... Flor modarbejdede vel Dr. Paulsen paa dette Omraade, men han magtede ikke rigtig at bryde dennes overvejende Indflydelse paa Eleverne. Dog søgte Dr. Paulsen ikke af Princip at nedbryde den kristelige Aand og Tone, som Flor stadig gjorde sig Umage for at opretholde og fremme. Først adskillige Aar efter lærte jeg at indse det hule og uholdbare i de rationalistiske Lærdomme« (Peder Skau: Minder fra mit Liv og min Tid, 1909, s. 21–22).

5 Der havde været tale om ikke at afholde fest på Skamlingsbanke i 1846, se: Skau til Ploug 1846 4/3 (Skau Kbh, s. 604). Ploug og Lehmann var af samme mening (Skau Kbh, s. 610). Den stod i fare for – som Skau skriver – at »synke ned til en blot og bar

Morskabssammenkomst«. Se herom f. eks. Emil Hyphoff til Skau 1845 25/7: »Tak for sidst! Efter at have sagt Dig (Dus ere vi jo altsaa, endskjøndt vi endnu ei have drukket derpaa – gid Satan forresten have al Drikken og Æden. Jeg var nærved at see mig gal i Hovedet paa den evige Svælgen i det store Telt paa Høiskamlingen efter Middagsbordet sidst. Som om Slesvig reddes paa den Maade, som om man kan faa Bugt med Slesvigholsteinerne derved, som om man kunde æde og drikke sig Mod til, nei det Slags Mod damper bort med Rusen. Havde det endda

været Advokat-Blod, man drak, og stegte Advokater, man aad, det kunde jeg forstaae), men det var da en nederdrægtig Parenthes« (KB. NKS 1727; trykt: Sjø Arb 1967, s. 150). Efter udstedelsen af det Åbne Brev af 8/7 blev festen alligevel afholdt 1846 3/8.

6 Grev Frederik Julius Krag-Juel-Vind-Frijs.

7 Grev Christian Emil Frijs, der da var arving til Frijsborg med 6.000 tdr. htk., 42 kirker og 15.000 tdr. ld. skov.

8 Ikke fundet.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 6/4.

Halsted, d. 6te April 1846.

Jeg er saa heldig allerede i Aften at faae Deres Brev og skal imorgen eller rettere i Nat see at faae disse Linier igjen med Posten.

Jeg er bleven ganske fortumlet i Hovedet og saa lynende gal over Deres skrækkelige Efterretninger, at jeg kunde gjerne rive Præstegaarden ned. Dersom blot det Halve er sandt, hvad De skriver, bedste Ven, og De ei har ladet Dem henrive af Lidenskabelighed eller øieblikkelig Misfornøielse med F[lor], *saa maa F[lor] fra Anstalten og det strax*, om han saa var ti Gange F[lor] og ti Gange uundværligen. Det er jo ganske forfærdeligt: stifte Uenighed mellem Alle paa Høiskolen; skjælde Slesvigerne, som ene kunne vindes ved Smiger og uendelig Bøielighed og Artighed; holder $\frac{1}{2}$ Aar Foredrag om Jøder og Phønicier, som ei burde omtales meer [end] $\frac{1}{2}$ Time (Phønicien er i historisk Henseende = Nul); aflægger intet Regnskab og endelig – det sortner for mine Øine – forbruger 6000 Rbd. paa $\frac{1}{2}$ Aar. Jeg troede, det var en god Løgn, da man skrev mig til, at der var forbrugt 4000 Rbd. Med 6000 Rbd. vilde jeg kunne have holdt ud i 3 Aar galant. Jeg er bleven saa fortvivlet, at var der nogen Mulighed i, saa søgte jeg at lade mit Embede her i Sommer bestyre ved en Anden og reiste i Sommer til Høiskolen, for om jeg muligen kunde oprette Noget igjen paa Sagerne. Hvad skal dog Enden blive? Med et saadant Væsen gaaer jo hele Høiskolen Fanden i Vold. Jeg vidste, det vilde blive galt med Oeconomien, men saa desparat havde jeg dog ei forestillet mig det.

Jeg kan kun skrive kort, saasom jeg ei har en Minut Frihed førend Confirmationssøndagen, og Paasken er forbi. Men: 1. Sagen maa skrives til Comiteen¹ ganske ligefrem. 2. Høiskolens Status og Stilling maa underkastes en Prøvelse af dertil udvalgte Mænd². 3. Et nøiagtigt Rengskab maa affattes, og dette maa Comiteen fordre. 4. Meer end tre Lærere bør, maa og skal Høiskolen ikke have. Der behøves altsaa Ingen isteden for Poulsen³. 5. En ansvarlig Kasserer og Regnskabsfører maa ansættes og gives derfor en Snees Daler aarlig; han sættes under Direktionens umiddelbare Control. Det er for stor Risiko at lade dette beroe paa en Forstanders Personlighed. 6. Flor maa ei mere boe paa Høiskolen eller læse over Historien⁴. Müller kan foreløbig gjøre dette meget bedre. Flor kan tage Dansk, Tydsk, Retskrivning o.s.v. Dette er Alt, hvad jeg for Øieblikket kan sige. Her »maa ikke alene Noget gøres«, men det maa gøres *strax*.

Er det ikke ubegribeligt, at uagtet F[lor] dog maa være i Knibe, jeg alligevel aldrig hører et eneste Ord fra ham? Hvorfor Satan mon han ikke skriver mig til. Jeg kan imidlertid endnu ikke opgive ham; jeg kan ei troe, han kan bære sig saa daarekistegal ad.

Hvad siger Koch? Lad Müller endelig skrive mig til eller bedre reise herover til mig.

Farvel! I have mig hos Jer, saasomt jeg kan slide mig løs herfra.

Deres egen

S. T.

Joh. Wegener.

Hr. Gaardeier L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Skau havde allerede forinden givet meddelelse om direktionmødet 1846 31/3 i et brev til Marckmann af 1846 2/4 (Skau Kbh, s. 352 ff.); dette brev bad han Marckmann vise J. Fr. Schouw. Hertel fik sig først 1846 3/5 taget sammen til at skrive til J. Fr. Schouw. Det hedder heri: »Da vi for kort siden efter det sidst afholdte Directions-møde, jeg kan vel sige baade forbausede og nedslaaede over, hvad vi havde erfaret, forlod Rødding, vare vi enige om, at det var aldeles nødvendigt, at Skolens trofaste danske Venner underrettedes om Tingenes sande Stilling... Skal ikke

Skolen falde, maa der ske Forandring... Skolens Lærere besvære sig over, at de føle sig for underordnede og i en pinlig bunden Stilling. Eleverne klage saa vel over den aandelige som legemlige Føde. Professorens Forelæsninger ere dem for trættende, og med den daglige Underholdning ere de utilfredse. Naar det ikke kan blive bedre, sige de, ville de efterhaanden alle drage hjem. Og Bønderne ytre: Naar det skal saaledes vedblive, sende vi ikke vore Sønner derhen og ville intet bidrage til Skolens Bestaaen... Naar jeg tænker paa den fast ungdommelige Be-

geistring, hvormed Prof. Flor opfattede Ideen til Hølskolen, paa den varme, redelige, utrættelige Iver, hvormed han har arbejdet for at realisere den, hvorledes han har sat sig Skolens Fremblomstren som sit Livs skjønneste Formaal, ligger der noget usigeligt nedslaaende i, at han alligevel ikke skulde være paa sin rette Plads. Og dog er det vel desværre saaledes. Men Prof. Flor formaaer ikke at omfatte al den Detaille, der er forbunden med en af saa forskjel- ligartede Funktioner kombineret Post, ikke at gaae ind i alle de Smaa- ligheder, som ere uadskillelige fra samme. Men deri ligger da heller in- tet krænkende for den saa høit ag- tede Mand.

Flor forstaaer heller ikke Bonden ret, veed ikke at sætte sig ind i den Maade, hvorpaa han skal behandles. Han miskjender ham og støder ham fra sig. Men Professoren har jo hel- ler ikke forhen egentlig levet iblandt Bønderne og har da heller ikke kun- net saa at sige leve sig ind i deres Eiendommeligheder. Flors bittre Da- del, som det ofte har smertet mig at høre ham udtale over den slesvigske Bondestand er i høi Grad ufortjent og ubillig og kan kun have sin Grund i Ubekjendskab med dens Karakter og i eget, let forklarligt Mismod. – At Directionens Medlemmer have været holdte saa omtrent i fuldstæn- dig Uvidenhed om Skolens Forfat- ning, Oeconomi og hele Status, om modtagne Pengeunderstøttelser og deres Anvendelse, skal jeg kun i for- bigaaende berøre som et Forsvar imod Beskyldninger for Uvirksom- hed fra Directionens Side« (trykt: Aar- bog for dansk Kulturhistorie 1898, s. 163 ff.; Højsk Ungdomstid I, s. 74 f.).

- 2 1846 2/4 foreslog Skau Marckmann, at Tscherning blev sendt til Rødding, og 21/6 opfordrede han Ploug til at aflægge højskolen et besøg (Skau Kbh, s. 356, 616). Flor selv havde tænkt på at få Grundtvig til at aflægge højskolen et besøg, se: Flor til Grundtvig 1846 20/6: »Da jeg i For- aaret var i Kbhvn., bad jeg Dem besøge vor Høiskole i Sommer og blive her en 8–14 Dage. De erklære- rede, at De havde Lyst dertil, og lovede at tilskrive mig, naar det kun- de lade sig gjøre... For Nordslesvi- gerne og den Danske Sag anseer jeg et saadant Besøg af Dem ikke for uvigtigt, snarere for temmelig vig- tigt, og at De skal blive fuldkom- men tilfreds med Deres unge og gam- le Tilhørere, hvad De end læser over, tør jeg indestaae for... Hvad siger De nu til dette? Adskillige have spurgt mig, om De kom. Jeg skal hente Dem i Haderslev, hvis De ikke foretrækker først at gaae til Pastor Boysen i Wonsyld [skal være: Wonsbek]« (KB. Grundtvigarkivet 435; trykt: H. Rosendal: Nogle Bi- drag til Rødding Højskoles Historie, 1894, s. 48; Højsk Ungdomstid I, s. 76).
- 3 Højskolelærer Chr. Marinus Poulsen var 1846 27/3 blevet udnævnt til fa- brikskontrollør for Slesvig-Holsten i Altona.
- 4 Flor ønskede selv at forlade højsko- len, se: Flor til Grundtvig 1846 20/6: »En anden Ting ligger mig ogsaa paa Hjertet og det, som De selv veed, tungt paa Hjertet: en Forstander for Højskolen. Jeg indseer, at jeg ikke kan, og føler, at jeg ikke bør blive her fastnaglet ret længe. Til Efter- aaret maa min Søn og som Følge heraf ogsaa min Kone til Kbhvn., medens jeg bliver siddende her ene

i Vinter. Dette kan naturligvis ikke længe gaae an. Jeg vilde ønske, at jeg kunde faae en personlig Samtale med Helweg, thi jeg veed dog Ingen, der bedre kunde staae i Spidsen for Højskolen end han. Men har han endnu Lyst dertil? For et Aar siden var det umuligt, at nogen Anden kunde gaae herhen end jeg, da hele Anstalten i Wegeners Tid svævede i Luften og truede med at falde sam-

men af Mangel paa jordisk Existens. Den er heller ikke fast endnu, men jeg haaber dog, at den inden et Aar skal blive saaledes, at det ikke er en Samvittighedssag at befordre nogen til denne Post« (KB. Grundtvigarkivet 435; trykt: H. Rosendal: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie, 1894, s. 51 f.; Højsk Ungdomstid I, s. 77).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 23/4.

Halsted, d. 23. Apr. 1846.

Det sidste Brev gjør mig kun endnu mere fortvivlet. Jeg forstaaer det ikke; han maa være gaaet fra Forstanden, paa anden Maade kan jeg ei forklare mig det. Alt, hvad De fortæller, ligner jo Galmands Værk. Men det sortner for mine Øine, naar jeg hører af Dem, at han har faaet 6000 Rbd., har en Gjæld af 1000 D[aler] c[ourant], og Lærerne og Kjær ere ei betalte. Det bliver jo en Gjæld af circa 10.000 Rbd., som er forbrugt i 1/2 Aar. Men Comiteen maa ogsaa være af-sindig [ved] at give ham 6000 Rbdl. Jeg kunde neppe faae nogle Skillinger i min Tid til de nødvendige Udgifter og maatte i Fbr. 1845 tilbyde at udgive min halve Løn, 150 Rbd., til Anstalten, før end den omsider tilstod mig disse, og det uagtet jeg gjorde Comiteen et nøiagtigt Regnskab, sendte Bilag og Oplysning om hver Skilling. Ogsaa maa det vel erindres, at jeg efterlod Høiskolen ved min Afreise omt[rent] 300 Rbd., mon disse ere udgivne foruden de 6000 Rbd? Eller ere de Penge, jeg fik gennem Dem kort før min Afreise, regnede med heri? Men jeg forstaaer det ikke, hvortil, Satan i hede Helvede, er da denne Masse af Penge brugte?

Ja, er det dog ikke ubegribeligt, at, medens jeg hører fra Alle i Slesvig, saa skriver F[lor] mig aldrig nogensinde til eller lader mig høre et eneste Ord fra sig enten om den danske Sag eller om Høiskolen.

Hvad De skriver om hans andre Læregjenstande paa Høiskolen, er jo ligesaa fortvivlet. Selv hans danske Sprogøvelser ere jo reent Galimathias. Og det er jo forfærdeligt, at de vigtige Skriveøvelser, som jeg næsten anser for det Allervigtigste, ere saaledes negligerede, at Müller endogsaa heri har maattet være Mesteren, uagtet det er F[lor]s Hovedfag. Hvad, tusinde Ulykker, har han da bestilt?

Det er dog skammeligt! Taarene rinde mig ned ad Kinderne. Det er, ligesom Forsynet havde besluttet at hemsøge det skønne, herlige Slesvig og dette i Grunden saa opvakte og ægte nordiske Folkefærd med alle Lidelser og pidske det med Svøber og Skorpioner, og i Virkeligheden har Slesvig dog aldrig forbrudt sig Noget. Det er kun blevet mishandlet af alle Andre, det er derfor, at, naar enten Flor eller Andre skjælde Slesvig ud, smærter det mig altid, ligesom naar jeg seer Forældre mishandle et sygt og forskudt Barn. Men, bedste Ven, jeg føler ogsaa Samvittighedsnag, thi jeg burde vel have bleven i Slesvig, og saa galt kunde jeg dog aldrig have gjort det, om jeg end ikke kunde have gjort ret meget godt. Jeg troede netop, naar nu Flor tages dertil, saa har man udrettet det Meste og Bedste, som der kan gøres, men havde jeg anet denne Tilstand, var jeg ei reist derfra for nogen Priis.

Det var godt, De sendte mig Schouws Brev¹. Det er *mærkværdigt* formedelst de Oplysninger, som det giver, men jeg veed ei, hvorledes jeg skal begynde eller ende med at omtale det. Det gjør Sagerne endnu galere. 1. Man maa altid huske, at Clausen ei er hjemme²! S[chouw] er den fortræffeligste og ædlest Mand, men Kraft er ei i ham. 2. Flor har altsaa ogsaa i Efteraaret faaet »et meget stort extraordinært Tilskud«. Hvorfor lod Directionen³ sig narre af Flor? Det seer ud, ligesom F[lor] har brugt Directionen til at kyse Comiteen med, dernæst har tyranniseret Directionen og endelig Directionen uafvidende har afgjort Alting med Comiteen. Det er ingen net Fremgangsmaade. Flor holdt i Foraaret 1845, da jeg reiste, det ganske hemmeligt, hvormeget han havde faaet af Comiteen endogsaa for mig. Jeg fandt det underligt og syntes dog nok at kunne betroes Saa meget, men jeg taug. Nu klarer det sig for mig, hvorfor jeg slet Intet maa faae at høre. 3. Det meest piinagtige er, at man maa tie stille, som Schouw mener, men det har dog heri sin Maade og Grændse. Og jeg mener ei, her kan ties, selv om der skulde opstaae en lille Skandale. Men det er lavet meget pænt af F[lor]. Dog troer jeg ei, han har gjort dette med Fortsæt. 4. »F[lor]s Historie af Høiskolen«. Det er jo en forskrækkelig »Historie«. Skal Folk desuden sættes Blaar i Øinene herved? Ogsaa synes jeg, at jeg burde see dette Product, før end det udkommer, saasom jeg har bestyret $\frac{1}{2}$ Aar Skolen og anlagt samme. Jeg vil ei love, at jeg tier stille dertil, dersom denne »Høiskolehistorie« skulde blive mig for gal. De skulde som af Dem selv skrive til Schouw, om han ei fandt det passende, at jeg, som var $\frac{1}{2}$

Aar Forstander og kjender lidt til Tingene, gav min Mening tilkjende og gav Oplysninger, førend Flors Historie blev trykket. Underligt ogsaa, at Flor ei sender mig denne sin Historie til Gjennemlæsning. Forhen gjorde han aldrig Saadant, uden jeg fik det at see. 5. »Det Finantsielle forbigaaes *aldeles*«. Au! det var slemt. Men jeg synes, Comiteen ogsaa burde fordre Oplysning herom. 6. Hele Schouws Brev er heelt igjennem skrevet i den Overbeviisning, at Flor er den, som har Ret, at de slesvigske Bønder og Directionen ere uretfærdige og ubillige imod ham. Flor er en Martyr for Eders Nationalløshed og Uretfærdighed, det er den gode Mands Thema. Og naar nu Flor har været i Kbhvn., saa vil man derinde blive endnu mere bestyrket deri. Det lader saaledes til, at F[lor] beseirer Eder. Pas derfor paa!

Jeg kan som sagt ei komme til Slesvig førend i Ugen fra den 3die til 9de Mai. Min overdrevne Masse af Forretninger gjør mig det umuligt. Men da Skolen ei begynder førend d. 18de Mai, da De reiser til Odense⁴ den 23de eller 24de Mai, vil De saa have, at jeg skal komme til den Tid, eller skal jeg opsætte det til efter Pindse, til de første Dage af Juni, forat jeg kan være der en længere Tid, gjøre mere Gavn paa Skolen o.s.v.? De maa nu afgjøre dette og lade mig strax vide, naar De vil have, at jeg skal komme. Hvad Dage gaaer Diligencen fra Odense til Haderslev? Det er en lang Reise herfra til Slesvig! Jeg havde tænkt paa at lægge Reisen over Kbhvn., men det faaer jeg ei Tid og Raad til. Ogsaa maa vi have forud en bestemt Plan over, hvad jeg skal gjøre, naar jeg kommer, hvor jeg skal være o.s.v. Muligviis er der slet ingen Elever paa Høiskolen i Sommer, og er dette Tilfældet, har jeg jo ingen Ting at bestille der.

Jeg sendte saa Madam L[orezen] nogle Penge. Sick, som jeg derefter fik Brev fra, meente, at jeg ikke skulde have gjort det, da hun ikke just var saa trængende. Hvorledes staaer det sig med hende og hendes Sager? Er hun sparsommelig? Man har sagt mig, at hun ei var det, men jeg troer det ikke. Hvorledes gaaer det med Drengene i Sorø o.s.v. Dette Brev vil De give hende⁵. Levvel til vi sees.

Deres

J. Wegener.

Det er just nu Middag d. 23. Ap[ril] God Lykke til Kampen⁶.

Af flere Forretninger, som nu just strømme ind paa mig, seer jeg, at jeg rimeligviis ei kan komme i Juni og altsaa maa reise først i Mai. Men dersom jeg f. Ex. over Colding eller paa anden Maade skulde

komme directe til Rødding, saa maa jeg have absolut endeel Oplysninger. Vil De derfor nøiagtig underrette mig strax om, hvad Eleverne have læst og lært i dette Aar og især i Vintersemesteret, efter hvilke Bøger de have læst, og især, hvad Flor har læst med dem i Eet og Alt. De kunde lade Deres Broder⁷ give mig denne Fortegnelse. Ligesaa om alle andre Øvelser, som ere foretagne. Mon Statistikken, som jeg dicterede dem meget vidtløftig efter deres Stilling, men ei fik Tid til at gennemgaae med dem, er bleven forklaret for dem og lært? Dette paalagde jeg især Flor. I Danmarks Historie kom jeg til 1536, til den aristokratiske Revolution. Mon nu det Øvrige er læst og det Hele repeteret? I den gamle Historie var jeg naaet til Augustus, saa jeg kan ei begribe, hvorfor de fordømte Jøder og Phønicier skulde læses om igjen. Hvorledes har man baaret sig ad med Geographien? Formedelst Elevernes store Uvidenhed naaede jeg kun Indledningen og de tre nordiske Riger. Hvorledes har de baaret dem ad med de danske Skriveøvelser? Og med Grammatik overhovedet? I dette Sidste vare de meget tilbage, og jeg erfarede ei før mod Slutningen, at Müller ei var heri meget stærk. Hvorledes gaar det med Sangen? Mon den ogsaa er bleven forqvaklet? Det var egentlig det, der gik bedst. Item Underviisning i Agerbruget? Lad mig vide Alt.

Men hvad siger Koch? Hvad er hans Mening? Og hvad speculerer han nu paa?

Men sæt, naar jeg kommer til Rødding, at F[lor] slet ikke vil sige mig nogen Ting eller jeg maa undersøge nogen Ting, hvad saa?

Jeg bliver mere og mere forstumlet i Hovedet, jo mere jeg tænker over alt dette Væsen. Idag skulde jeg forberede mine Confirmanter til Skriftemaal og Altergang til Overmorgen, men jeg kan ingen Ting gjøre.

Min Kone bryder sig ei om saadanne Bryderier, som jeg desuden ei underretter hende om. Men de vilde i alt Fald ei være hende en Fornøielse. Hun er af de stille, yderst blide Charakter[er], der Intet siger.

Farvel!

KB. NKS 1727.

1 I en skrivelse fra »Syvstjernen« til Flor af 1846 27/4 meddeles en redogørelse for højskolens finansielle situation. Det ses heraf, at der var blevet udbetalt i alt 12.200 rbd. (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag

VIII, s. 131 f.).

2 H. N. Clausen vendte tilbage til Danmark 1846 21/6.

3 Directionen er højskoledirectionen (som Skau var medlem af), mens Comiteen er »Syvstjernen«.

- 4 Skau deltog i landmandsmødet i Odense 1846 25/5–29/5, se: Skau Kbh, s. 364, note 4.
- 5 Der er tilsyneladende tale om et vedlagt brev fra Wegener til Peter Hiort Lorenzens enke.
- 6 Der skulde 1846 26/4 være direktionsmøde i Rødding, se: Wegener til Skau 1846 5/5.
- 7 Peder Skau, der på den tid var elev på Rødding Højskole.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 5/5.

Halsted, d. 5te Mai 1846.

Det er idag netop et Aar siden, jeg reiste fra Rødding, bedrøvelige Ihukommelse! Jeg havde ordnet mine Sager saaledes, at jeg netop idag kunde reise herfra til Slesvig, og da Vinden just er fortræffelig, saa vilde jeg med en Marstaler Skudde, som skulde have medtaget mig paa Ristinge, kunne have været der inat engang. Men saa kommer Deres forbandede Kjøbenhavnsreise iveien, thi denne fortræffelige og indbydende Leilighed har De naturligviis grebet med begge Arme og Been, men, min bedste Ven, jeg maa ansee samme for ligesaa unyttig og skadelig udi alle Maader og Punkter, som Pluraliteten af disse Tog til den forjættede By, der alle ende i Virkeligheden med Nederlag, om det ogsaa undertiden seer ud som Seir, ligesom de gamle Korstog til det hellige Land. Jo tiere De gjør disse Tog, jo længere varer det hver Gang, inden De faaer forvundet Deres Seir. Og under alle Omstændigheder synes det klart, at De burde have opsat denne Reise, til Prof. Clausen var kommen hjem¹, og indtil hele Sagen var bleven utallige Gange omtalt og omskreven af alle Mennesker, som derom kunde have en Mening, thi Alt hos os trækker jo ud i det Uendelige, og først efter en uendelig Vrøvlen komme vi et Hanefjed, desværre oftere tilbage end frem.

Resultatet af Directionsrådet d. 26. April er lig Nul. Flor har gjort Nar af Jer Alle sammen og imponeret Jer. Med Undtagelse fremdeles af Salget af de to Luxusheste (Haarene reise sig paa mit Hoved ved at tænke meg en saadan Oeconomi paa den fattigste og vigtigste Anstalt i hele Landet) anseer jeg ogsaa de andre af Eder tagne eller tænkte Bestemmelser for omtrent desparate, thi en saadanne Masse af Mennesker, der som Overcontrol, Bestyrere, Underbestyrere, Tilsynsmænd o.s.v. skulle have Noget at sige paa Høiskolen, maae totaliter ødelægge enhver Anstalt, selv den, som er i den bedste Flor og Kraft, endsige en, som hensyner. Her behøves en Dictator, men som maa have sine Pligter, som han skal opfylde, Love, som han skal adlyde, og som maa være ansvarlig. Alle I Directionsherrer² ere

tildeels meget flinke Folk, men til at bestyre Høiskolen, og til at kunne dette efter den Dannelse og de Evner, der ere Eder tildeelte, giver jeg ei en Pibe Tobak for Nogen af Eder, med Undtagelse af Dem ene. Det veed De ligesaa godt som jeg. Men naar Deres Embede skal være at kontrollere Lærerne, saa er De jo dertil complet udulig, thi hertil hører en Mængde Kundskaber og en særegen lærd Dannelse, som De ei har og ikke kan forskaffe Dem.

Jeg har nu modtaget et sex Sider langt Brev fra [Christian Frederik] Müller og et Par andre Skrivelser derovre fra. Det bliver jo længer jo galere, og jeg maa give Dem Ret i, at De i Deres Beskrivelser af Tilstanden ei har overdrevet Noget. Ligesaa seer jeg heraf, at jeg har dannet mig urigtige Meninger om Paulsen, at han er uskyldig, at det ogsaa er Flor ene, som har misbrugt hans Talent og ladet ham endog imod hans egen Villie gjøre Eleverne naturvidenskabeliggale. Müller skriver, at Flor nu arbejder paa en Skrivelse til mig, og at han derfor har skyndt sig med at afsende sit Brev, forat jeg ei yderligere skal forliebe mig i Flor eller forsvare ham. Naar jeg nu faaer dette Brev fra Flor, skal jeg gaae baade ham, Fruen og Drenge lige paa Livet med alle de Vaaben, som staae til min Disposition, og bede ham om at drage fra Høiskolen, saasnart skee kan. Han kan da ei nedlade sig til Løgn og benægte, hvad Alle sige. Det beroer saaledes paa at overbevise ham om, at hans System er falskt³, og dette vil vistnok have sin Nød, thi noget Rigtigt og Godt er der unægtelig i Flors Manøvre, det nemlig, at han vil give de danske Slesviger[e] lidt, sætte dem Kniven paa Struben. Dette er unægteligt, saavidt jeg kan forstaae ham, hans Hensigt, og det kan ogsaa være et ret respectabelt Øiemed, men Midlerne, han anvender dertil, vil han vanskelig indsee, ere fortvivlede. Og de to store Feil, som findes hos ham, ere, 1. at han bilder sig ind at være en praktisk Mand og er kun et Idee-Menneske, og 2., at de Resultater, som han tænker fremavlede af, at hans Ideer bleve realiserede, disse Resultater troer han selv paa ere tilstede i Virkeligheden som de udblivelige Følger af hans Ideer, som deels ei lade sig udføre, deels han selv slet ikke kan udføre. Heraf reiser det sig, at det er vanskeligt at komme ud af det med ham, thi – jeg paastaaer det endnu trods Alt – han er en ærlig og ædel Mand, og han troer paa sine egne Illusioner, men deraf opstaaer hans Halsstar[r]ighed og Stivnakkethed. Men jeg kan ei indsee, bedste Ven, hvorledes eller hvorfor han nu skulde være bleven saa paastaaelig og urokkelig. De husker jo, at jeg uden at sige eet

Ord gjorde hele hans oprindelige Plan med Underviisningen ved Høiskolen om, at jeg lagde en ganske anden Timetabel til Grund, at jeg imod hans Villie beholdt Peter Nørregaard og indrettede hele den ydre Bestyrelse, og han har aldrig saameget som sagt eet Ord imod, tvertimod Alt var fortræffeligt, om jeg saa havde vendt Høiskolen om paa Hovedet. Altsaa, hvorfor vil han nu ikke lade sig sige? Ere I ikke Skyld deri? Tage I ham ikke forkeert? De veed jo ogsaa, hvilken Magt De havde over ham, og at han næsten altid gik ind paa Deres Ideer, og naar De og jeg den Gang havde besluttet Noget, saa vare vi jo altid visse paa, at Flor var af samme Mening. Hvorfor kan De nu ei mere saaledes virke paa ham? Det er mig et Mirakel, forklar mig det!

Jeg bliver bestandig hjemme her, saa De kan komme til mig, naar De vil, og vi kunne da nærmere gennemgaae Sagerne. Er der nu Noget, De vil have indbragt, naar jeg svarer Flor, saa lad mig vide det. De bliver vel i Kbhvn. endnu i nogen Tid. Jeg kan nu ei komme til Slesvig før efter Pintse, men vil ogsaa reise strax efter Pintse, dersom man saa vil have mig, og man ikke anseer det for bedre, at jeg kommer til Efteraaret, naar de nye Elever ankomme. Ifølge andre Efterretninger fra Rødding, saa skal den⁴, der er kommen i [Hans Hel-muth] Krarups Sted, idetmindste være ligesaa ringe som K[rarup], saa man maa være meget uheldig med den Slags Folk. Krarup svarede mig aldrig paa et Brev, som jeg tilskrev ham i Anledning af hans mange Klager. Hvor er han nu bleven af⁵? Men man tager dem vel ogsaa saa omtrent iblinde. Mig synes iøvrigt, der var meget elskværdigt ved Krarup som M[enne]ske betragtet, men derfor kan han gjerne have været ringe af Evner.

Jeg faaer i dette Øieblik den »Berlingske Tidende«. Blandt de mange snurrige Ting, som jeg i min politiske Løbebane har oplevet alle-rede, træffer jeg her en. Denne Fick, en Skolelærer i Skrøbeløv, en stor Vindbeutel og vigtig Person, som nu skriver saa drabelig imod »Fædrelandet«⁶, var forhen myrderlig liberal, og det er tildeels ham, der har sat virkelig ondt Blod i en stor Deel Bønder paa Langeland, navnlig en støbt alle de Kugler, som Rasmus Berg, en i alle Maader elendig og snavs Person, har udskudt, og som har bevirket, at alle de virkelige Liberale derovre nu trække sig bort fra Bønderne, saaat selv min gamle Svigerfader⁷, som er den stærkeste Bondepatron og virkelige Demokrat, jeg har kjendt, er begyndt at blive lidt bange. Biskop Faber fik Fick gjort til D[ane]b[ro]g[s]mand, og det er vist ogsaa

ham, der har forestillet ham det Rigtige i at tage Skeen i en anden Haand. Jeg tænker, Rasmus Berg nu ogsaa kommer med en lignende Artikkel i »Berlingske«. I det Hele har man ved denne Bondeagitation været meget uheldig i at vælge sine Folk. Dersom ei det uvurderlige Circulaire af 8. Nvbr.⁹ var udkommen, var der udrettet langt meer Skade end Gavn med denne vigtige og maaskee allervigtigste Sag og det ene ved, at man har betjent sig af upaalidelige og undertiden foragtelige Personer. Men dette Circulaire har vendt Alt til det Bedste. Jeg har ei troet, at det var muligt, at Noget og allermindst dette Forbud kun[de] gjøre et saadan Indtryk paa den sløve danske Bonde.

Naar alle de slesvigske Sager løbe om i mit Hoved, saa kunde jeg have Lyst til at reise over til Rødding og overtage endnu Forstanderskabet et Aarstid, dersom jeg kunde faae Tilladelse dertil og Dispensation fra mit Embede, men dette er nu ikke [til] at tænke paa. Havde Eleverne endog ei lært meget, da jeg reiste bort, var der dog den fortræffeligste Aand paa Skolen, men med et saadant Væsen maa der jo blive den sletteste Aand.

Nu lev vel, bedste Ven, til vi sees her i den fredelige Præstegaard, hvor De snart vil finde mig som et Exemplar af en Landsbypræst. Disse due almindelig ikke meget, men de ere dog meget bedre end »Fædrelandet«⁹ skildrer dem. Pluraliteten er dog skikkelige og endogsaa liberale Mænd i Hjertet. Af de juridiske Embedsmænd i Provindserne er efter min Erfaring de ⁹/₁₀ store Kjæltringer og Cancelliets lydige Slaver. En af de største Gavtyve, vi have her paa Egnen, en Birkedommer og Cancelliraad Petersen paa Feiø, er nylig bleven fremstillet i den »Berlingske« som en Halvgud.

Deres egen
Joh. Wegener.

E. Sk. Som jeg vil afsende dette Brev, faaer jeg Deres. De er min fortræffelige Laurids Skau med »den jernhaarde Nødvendighed« til en Kbhvn.reise. Naa da, ja reis med Gud, moer Dem godt og vær glad og ufortrøden. De kan trænge meer end de Fleste til lidt Opmuntring.

Ligesaa ser jeg Dirckincks nyeste Skrift¹⁰. Han er da den største Blære og Vindbeutel, der kan gaae i to Sko. Min Pen kløer bestandig efter at skrive Noget om Tidens mange Personer og Forhold, men jeg kan ei finde Evne og Tid dertil. Ogsaa kan man jo nu aldeles Intet skrive meer uden at blive sagsøgt og dømt, uden naar man vil skrive

Regeringssmiger, Løgne og Skandaler.

Spørg dygtig ud i Kbhvn. om alle mulige Ting hos alle Folk og bring mig en heel Pose fuld [af] Nyheder o.s.v.

»Bagtalt« Jer i Kbhvn. har Flor, min Salighed, ikke! men han har vel fremstillet Sagerne, som han seer dem.

Jeg kommer maaskee til at gjøre [en] Sviptour til Langeland og Fyen i Pengeaffairer, men skal bestræbe mig for at være hjemme den 18. Mai. I alt Fald vil jeg komme d. 19., og De kan da frit indlogere Dem i Præstegaarden.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau var fra landmandsmødet i Odense taget videre til København. På tilbagevejen havde han i Vestsjælland gjort H. V. Fiedlers bekendtskab. H. N. Clausen vendte tilbage til Danmark 1846 21/6.
- 2 Højskoleledningen bestod foruden af Christian Flor og Laurids Skau af H. W. Hertel, Hans Nissen, Knud Knudsen og C. Smith, Kjær mølle. H. V. Schøler forlod på den tid Sønderjylland og dermed også sin plads i direktionen. Pastor Hagen i Mjolden fik hans plads.
- 3 Smlgn.: Sick til Koch 1846 20/5: »Ja vist maatte man være en Atlas og have denne Kjæmpes Kræfter for at bære saa stor en Byrde som den, der hidtil har hvilet paa Forstanderen for Rødding. Saavidt jeg kan skjønne, har Prof. Flor været paa engang Gaardens Bygherre, Bestyrer og økonomiske Forvalter og tillige Underviisningsdirektør. Dette er formeget ad Gangen for enkelt Mand, og derfor er Resultatet eiheller, som det skulde være. Ulykken er, at Flor, som har bidraget mere end maaskee nogen Anden til at vække Nordslesvigerne, og som kunde gjøre stort Gavn endnu, der ved taber sin Indflydelse og det ligeoverfor Folk, som han forresten er overlegen« (KB. NKS 1763). Se iøvrigt: Skau til Flor 1846 23/7, note 1.
- 4 Den nye landbrugslærer på Rødding Højskole var Edvard Thomsen. Han blev der i ti år.
- 5 H. H. Krarup kom i 1847 til landvæsensinstituttet på Skibildgård. Han endte sine dage som branddirektør i Herning.
- 6 »Berlingske Tidende« 1846 29/4-30/4.
- 7 Provst Ulrich Adolph Plesner i Humble på Langeland.
- 8 Bondecirkulæret af 1845 8/11, der indskærpede øvrigheden, at den skulde holde et vågent øje med de personer, der rejste omkring og opæggede bønderne. Det forbød møder om bondestandens forhold uden særlig tilladelse fra politiet.
- 9 Det ses ikke, hvad der hentydes til.
- 10 C. Dirckinck-Holmfeld: Dänische Zustände, aufgehehlt in Litteratur-Briefen. Altona 1846.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 22/7.

Halsted, d. 22. Juli 1846.

I længere Tid har jeg villet skrive Dem til, men jeg er bleven for-

hindret af mange Aarsager. 1. Vi ere i Færd med at oprette her en høiere Bondeskole¹, og herpaa anvender jeg al min Tid og Flid, da jeg er bleven Formand for Comiteen for samme. 2. Bønderne ville have en Folkefest, og de have bedet mig at være behjælpelig i sammes Arrangement. 3. Sorg og Smerte har i længere Tid nedstemt mig over min gl. Moders pludselige Død, og hver Gang min Tanke falder paa, at jeg nu baade er fader- og moderløs, kan jeg ei beherske mig selv eller gjøre Noget. 4. har min Kone lidt meget og havde en haard Fødsel af vor Datter, som blev født igaar. Under alt dette og to lange Reiser, som jeg har maattet gjøre i Anledning af min Moders Død, har jeg dog været meget anstrengt og ophovnet af »det aabne Brev af 8. Juli«, som efter min Formening i Usselhed, Fordærvelighed, Dumhed og Schleswigholsteinskhed endnu overgaaer Alt Andet, jeg har seet, naar man veed, at dette Brev er *en Statsact og hele vor Regjering's største Viisdom*. Jeg har ei vidst, hvad jeg skulde gjøre ved det; hundrede Gange har jeg havt Pennen i Haanden, og ligesaamange Gange har jeg kastet den igjen, men naar jeg seer, hvorledes de slesvigske Blade juble over dette Product, saa er jeg nærved at gaae under af Græmmelse, thi det er værre end Patentet af 29. Marts 1844. Selv »Fædrelandet«² er spagfærdig, og det eneste Fornuftige, jeg endnu har læst, er »Folkebladet«, som er skarp, men sat saaledes paa Skruer, at den gemene Mand ei forstaaer det.

Da modtager jeg i dette Øieblik »Dannevirke«³, og der paakommer mig en stor Skræk og Rædsel, da jeg seer, De har berammet en Generalforsamling til Mandag d. 27. af den slesvigske Forening, og jeg formoder, at denne er berammet i Anledning af »det aabne Brev«, og det aner mig, at man muligviis der, efter Glæden og Galskaben blandt de Danske i Slesvig, vil der forfatte en Takadresse eller noget Lignende, hvilket vilde være den største politiske Desperation, der endnu er begaaet, og vise, at Slesvigerne ei havde mindste Begreb om deres egne Sager, thi de vilde da takke over, 1. at det aabne Brev blodpidsker Slesvig, og at Regjeringen, da den omsider gjør et Skridt, taler om Slesvigs »Selvstændighed«, som endnu aldrig, saalænge Danmarks Rige har staaet, har været sagt og anerkjendt af den danske Regjering førend 8. Juli 1846. 2. at Alt i Slesvig skal blive som det er: det skal blive tydsk. 3. at Forbindelsen med Holsteen skal vedblive, det er: Slesvig skal opoffres for Holsteen og fortydskes af det. 4. at det skal løsrives fra Moderlandet Danmark. 5. at det skal overlades til sig selv, voldgives til Tydskerne og Schleswigholsteinerne,

og at de danske Brødre og Stænder ei engang maa komme det til Hjælp, petitionere om det, tage de forfulgte Danske under Armene. Det aabne Brev er Slesvigs Undergang, thi nu troe de Moderate sig sikkre paa Landet, Tydskheden tiltager, Agitationen ophører, og dermed er Alt tabt. Og førend 1840 har aldrig noget Menneske paa Jordkloden tænkt eller troet, at Slesvig kunde nogensinde skilles fra Danmark; de, som sagde det, *troede ei paa deres egne Ord*, det var dem kun et skjønt Phantasibillede.

Derfor: for Alt, hvad skeer, lad aldrig de Danske i Slesvig lade som de ere glade over »det aabne Brev af 8. Juli«, men lad dem vise sig som yderst nedslaaede og forbausede.

Hvad vil De tale om paa Skamlingsfesten?⁴ Jeg har en Tale færdig til Dem⁵. Den skal være en kort og kraftig historisk Oversigt over de fire Aar, at Festen er holdt, og ende med at vise, at Intet er skeet, men at Danskheden siden 18. Mai 1844, da Festen holdtes første Gang (o: en Ligtale over Sprogreskriptet af 14. Mai), har faaet det ene Knæk efter det andet, at Sproget forsvinder meer og meer, og at de velvillige Understøttelser og Ord fra Danmark have været for svage og uden Frugter, samt at De nu selv snart troer paa Tydskhedens Seier, skjøndt De vil falde først paa den danske Side. Talen skal indeholde tre Hovedgjenstande eller Hvilepunkter: 1. Sprogreskriptets af 14. Mai 1840 totale Tilintetgjørelse af Embedsmænd, Overretten, dansk og tydsk Cancelli og derimod Tydskhedens Indførelse i alle Skoler. 2. Danskhedens totale Nederlag ved Patentet af 29. Marts 1844, hvorved det er nedværdiget til et tolereret Sprog eller Pøbelsprog eller Pariasprog, saa Ingen maa tale dette sit Modersmaal, naar han kan tale det fremmede Sprog. 3. »Det aabne Brev af 8. Juli 1846«, der er det første Regjeringsdecret og ligefremme Udsagn, som løsriver Slesvig fra Danmark, tildeler det Selvstændighed, det er, vil have det skal bestaae ved sig selv i Forbindelse med, o: afhængig af Holsteen og Tydskland, og lover, at alle de Uretfærdigheder og Mishandlinger, som begaaes mod de Danske i Slesvig skulle blive ved. De kan ende med at sige den forsamlede Mængde, at de alle staae som nogle Narre; medens vi juble Aar for Aar, gaaer den Sag, vi kjæmpe for meer og meer tilbage. Endelig kan De spørge: er der dog ei endnu et lille Haab tilbage? Jo! kan De svare, og *dette Haab*, der synes at være den sidste Frelse for Slesvig, viser os rigtignok »det aabne Brev«, men dette Haab, at det skal kunne indgyde Glæde, er smærteligt, og det viser, hvor afkræftede vi ere: dette sidste Haab er den Udsigt, der er til,

at vi kunne blive befriede fra Holsteen, adskilte derfra ganske og aldeles, og paa denne Maade Frelse opnaaes for Slesvig og den danske Nationalitet. Saaledes kan det være, at Schlesvigholsteinere kunne blive Slesvigs Frelser, thi uden deres hele vidunderlige Færd, Magt og mærkelige Indflydelse vilde vel Slesvig have forbleven sammen med Holsteen, og da vil Danmark for Holsteens og Schlesvigholsteinernes Skyld ganske og aldeles have udryddet deres Nationalitet og Sprog i Slesvig. Saa vidunderlig kan Forsynets Veie være. Saaledes kan Herren vende Ondt til Godt. Derfor uagtet Alt synes tabt, uagtet Sproget forgaaer Dag for Dag, uagtet Fornedrelsen og Forhaanelsen vedblive: *der er Haab endnu!* Landsmænd, lader os hænge os ved dette sidste Haab! Hurra for dette eneste sidste Haab!!

Saaledes omtrent maa De tale, de første tre Punkter maa udvikles nøiere. Kunde jeg selv være tilstede, skulde jeg vidtløftig udvikle dette, men bliver min Kone ei bedre, kan jeg ei komme. Pastor Bingesbøll kommer, og De maa tage Dem af ham.

NB: Flor har slet ikke svaret mig paa mit Brev.

Deres egen
Joh. Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Se: Wegener til Skau 1847 21/7.
- 2 »Fædrelandet« 1846 13/7–14/7.
- 3 »Dannevirke« 1846 15/7 – samme nr., som indeholder en gengivelse af det Åbne Brev af 1846 8/7. Mødestedet var hos gæstgiver Schroeter i Haderslev.
- 4 Skamlingsbanke-festen blev afholdt

- 1846 3/8. Skaus tale på Skamlingsbanke mundede ud i en hyldest til Kongen med tak for det Åbne Brev, der viste, at »Slesvig aldrig kan eller skal blive et Bytte for Holsten«.
- 5 Skau til Marckmann 1846 28/7: »Wegeners udkast [til en adresse] var for voldsomt« (Skau Kbh., s. 381).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1846 28/7.

Kjære Ven!

Halsted, d. 28. Juli 1846.

Her igjen blot to Ord. I Anledning af Comiteen, der er nedsat i Roeskilde om den slesvigske Sprogsag og Fortydsnkningen af Nordslesvig og Danskhedens Underkuelse, er jeg indirecte opfordret til at give endeel Meddelelser, Charaktertræk, Exempler o.s.v., saavel ældre som nyere, saavel saadanne, som kunne siges og fremstilles som notoriske, som saadanne, der ere visse i sig selv, men dog ei kunne udgives for saadanne, men dog anføres til at vise Tydskhedens Hovmod, Fremgang og Overmagt over det Danske. Vil De nu tænke efter alle saadanne Facta og Beviser, Tildragelser og Træk, som der kan falde Dem ind, og lade mig faae dem snarest mulig. De kan forene

Dem med Koch og begge To i Samling skrive Alt op, løst og fast, hvad De kan erindre, hvad De mener er slaaende, og hvad som især bidrager til at karakterisere Danskhedens Underkuelse og Forhaanelse, navnlig alle saadanne Tilfælde, hvor Lovene ligefrem overtrædes til Gunst for Tydskheden¹. Koch, der redigerer »Fædrelandet«², kan vistnok huske mange der anførte Facta. Lad mig faae alt snart; jeg skal nok stille det i Stiil for den Roeskilde Comitee, saa Haarene skulle reise sig paa Hovedet! Husk nu at samle Alt!

Deres

KB. NKS 1727.

J. Wegener.

- 1 Det ses ikke, at Skau har medvirket til Skaus holdning til det Abne Brev. ved en sådan opgave. – Bemærk, at Wegener er ganske tavs med hensyn
- 2 Må være fejlskrivning for: »Dannevirke«.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1847 21/7.

Min gamle Ven!

Halsted pr. Nakskov, den 21. Juli 1847.

De har vel troet, at jeg ei vilde svare paa Deres Breve og har glemt Slesvig, siden der er gaaet en saalang Tid hen, siden jeg i Foraaret fik Deres sidste Brev uden at besvare det¹. Det forholder sig dog ei saaledes, men jeg har været meget syg i denne Forsommer, angreben af den slemme Landeplage, den lollandske Feber, der iaar grasserer stærkt her. Dernæst havde jeg ventet at komme vist til Skamlingsfesten, men blev forhindret deri ved Embedsforretninger, Bispevisitats og andre Sager. Jeg er nemlig, som De veed, af noget varmt Temperament. Hvor jeg kommer, kommer jeg strax ind i Stedets eller Provindsens Bevægelser, Planer, Foretagender o.s.v., og saaledes er jeg allerede kommen her paa Lolland ind i utallige Sager, i Forhold til de forskjelligste Personer, og alt dette optager min Tid. Mange kommer til mig, især Bønder, og jeg reiser og farer omkring iblandt dem. Et Project med en Bondehøiskole har kostet mig megen Tid og mange Bryderier uden, at der endnu er Udsigt til, at den kommer istand.

Monrad² misunder jeg. Han holder sig for sig selv og indlader sig med Intet, men det er nu engang min Natur imod. Det første Aar, jeg var her, trak jeg mig ligesaa tilbage, men nu er jeg i baade med Aristokrater og Demokrater, og jeg pines og drages til alle Sider.

Under disse Forhold er det vanskeligt for mig at holde mit Blik saa fast paa Slesvig, som jeg ellers vilde, men jeg vilde dog meget

ønske, at Slesvigerne ei glemte mig, men holdt mig vaagen ved uaf-ladelig at skrive til mig og correspondere med mig, og mit Ønske og Haab, min eneste Længsel, er den gamle uforanderlige Sindsstemning, at Katastrophen maatte være nær for Haanden, at jeg ei behøvede at ligge stille, men kunde handle og gjøre Noget for Frelsen, saa en endelig Udgang paa alt dette, det skee saa, hvorledes Forsynet har besluttet det med Danmark, dets Rige og Sprog, som Alt staaer og falder med Slesvig og Bevarelsen af Sproget og Danskheden der.

Det vilde jo være taabeligt at nægte, at der i det sidste Aar er skeet en Fremgang til det bedre³, at Regjeringen eller vel snarere Kongen er bleven noget mere ængstelig for Modpartiets Bestræbelser og vakler om til flere Sider for at finde en Modvægt, men i Grunden er endnu Intet skeet; den schleswigholsteinske Bestyrelse er den samme, Embedsmændene ere de samme, og Carl Moltke er ei bedre end [Reventlow-]Criminil⁴. Jeg for min Deel har ingen Tillid til Scheel eller troer om ham, at han er dansk Statsmand. Han er en klog Mand, der vil sig selv, og som saadan kan han bruges fortræffelig, og han har Mod og Lyst til at lade sig bruge. Jeg troer, at Slesvig ved denne Personalforandring er endnu bleven knyttet fastere til Holsteen, end det har været hidtil, og saalænge dette finder Sted, er intet Afgjørende skeet. Først naar man har løsnet dette Baand, er en oprigtig Villie og sand Indsigt tilstede.

Saameget er imidlertid blevet mig tydeligt, at Kongen virkelig nu indseer Faren og føler, at der skal tages Forholdsregler, samt at han gjerne vilde tage disse, naar han kunde faae Nogen til at hjælpe sig, men dette kan han ikke, fordi det Parti og Aristokratiet, som han henvender sig til, ikke vil, og fordi han ei tør bruge Andre, ei tør henvende sig til Demokratiet og de Nationale og Constitutionelle, for hvilke han er mere bange end for Rigets Fjender og de Statsopløsende. Imellem denne dobbelte Ild staaer den stakkels Mand, og naar han derfor skal gjøre noget Godt, saa skal han ligesom liste sig til det, komme med [det], som om han gjorde Ulykke, og vente paa, om det vil lade sig gjøre at forvinde og overvinde sammes Følger. Selv Ministere maa han ofte omgaae, og uden at gjøre dette kan ei heller Noget udrettes, thi det danske høiere Bureaukrati er mere schleswigholsteinsk end de fødte Schleswigholsteinerne. Den største Lykke under saadanne Omstændigheder er, at vort Bureaukrati er saa usselt og feigt, som det er, saaat det ingen alvorlig Modstand tør gjøre. Naar det ei med List kan narre sig frem, hvad rigtignok ofte lyk-

kes det, er det omtrent ligeover for Kongen og Folket magtesløst. Men det forstaaer to Ting til Gavns: at narre og skrække ham og Andre og det endog ret fornuftige Mennesker.

Hvad det danske Seminarium i Vonsbek⁵ angaaer, saa er denne Plads kun daarlig valgt. Det er altfor nordlig. Det burde have ligget midt i Mellemslesvig. Jeg har altid anseet et dansk Seminarium i Slesvig for en Bisag. Seminaristerne søgte jo til Jellinge og Skaarup, og de blive ei mere danske ved at faae en provindsiel slesvigsk Aand, som let uddanner sig. Seminariet i Jellinge bør da i alt Fald nedlægges. Men endnu værre er det, dersom B[oisen] skal være Forstander, hvad jeg maa troe, thi han er et meer end middelmaadigt Hoved og aldeles uskikket til en saadan Post og kan i ingen Henseende maale sig med den meget dulige Bahnson i Tønder. Følgen vil da blive, at Vonsbek vil komme til at staae langt tilbage for Tønder, og Danskheden vil derved end yderligere lide.

En dansk lærd Skole i Haderslev er ogsaa unyttig eller et Palliativ⁶. Haderslev er, maa blive dansk i Grunden, thi hele dens District paa alle Sider er dansk. Naar Tiden kommer, kan Kirkesprog og Magistratssprog o.s.v., udenat en Hund gøer, gjøres dansk, Gymnasiet i Kolding er ligeved. Men man burde have nedlagt den lærde Skole som unyttig og dernæst nedlagt alle lærde Skoler i Slesvig (og flere endnu i Provindsen Danmark) og derpaa oprettet to Gymnasier i Slesvig, et tydsk i Husum eller Byen Slesvig og et dansk i Flensborg, dog saa, at baade Dansk og Tydsk lærtes til Fuldkommenhed i begge, og en god dansk Aand herskede i begge ved dansksindet Lærepersonale.

Meningerne om, hvorledes det gaar i Rødding, ere saa forskjellige, at jeg ei kan ret blive klog derpaa. Kun det veed jeg, at Omkostningerne ved Skolen efter sidste Comitee-Beretning ere enorme, og hvad Comiteen⁷ tænker paa, eller hvor den venter Penge fra, naar den snart har udgivet, hvad den har, begriber jeg ikke. Imidlertid kan jeg ei andet end glæde mig over, at den nu er saa resolut, naar jeg betænker Vanskelighederne, jeg havde ved at faae blot nogle Skillinger at sætte Skolen i Gang med. Men det er min stadige Formening, at der ødsles uforsvarlig ved Skolen med Comiteens Penge, og at det maa ende med Forskrækkelse.

At anlægge nok en Skole i Mellemslesvig er det eneste Fornuftige og virkelige Fremskridt, der er kommet mig for Øine og Øre fra eller om Slesvig i længere Tid, men der hører meer end Mod og Dum-

dristighed til at begynde herpaa, naar man ingen Penge har. Slesvigerne give Intet, og her i Provindsen Danmark vil man nu meget vanskelig faae Noget uden et lidet Bidrag hos en eller anden Herremand. Den vigtigste Aarsag hertil er denne, at den danske Sag i Slesvig tilsyneladende for tidlig er begyndt at blive understøttet af Regeringen, eller at det for tidligen har viist sig, at Regeringen synes ei at være den imod, thi videre og mere er det jo endnu ikke. Herved skeer det, at førend Folket er blevet ret vækket, sover det ind igjen, lægger Hænderne i Skjødets og siger paa gammel Viis: Ja, [saa] behøve vi ei at gjøre mere, nu tager Regeringen sig af Sagen, saa er den hellige Grav vel forvaret; og siger det kongelig danske Regeringsfolk det ikke, saa tænker det det. Kun paa alle Saadanne, som Intet gjøre uden, hvad der er Magten behageligt, vil Regeringens nu større Gunst være ansporende, og dette gjelder hele den usleste, men meest velhavende Deel af Nationen – nu jeg vil ei sige Nation – men – af de talende Individuer. Men selv med Kraftanstrængelse fra denne Kant vil man ei naae mere end holde Rødding Skole ved Lige, der som aarlig saamange Penge skal bruges som hidindtil. Desuagtet kan det ei andet end glæde mig, at man ei er forknyt. Hvo Intet vover, Intet vinder, det er en Aand og en Kraft, som er et Vidunder hos os, og jeg mærker, at det er Prof. Clausen, som styrer og beaan-der Comiteen. Skulde Skolen komme i Gang, vilde jeg dog meget fraraade at indlade sig paa den Vidtløftighed at købe en Gaard med Jord til, skjøndt jeg anseer det endnu for gavnligt og godt, om Underviisning i Agerbruget forenedes med den øvrige Underviisning.

Hvorledes lever Prof. Flor, og hvad foretager han sig? Hvorledes Meningerne og Dommen end bliver og er om ham, saa vil jeg vedvarende bevare stor Kjærlighed til ham og inderlig Hengivenhed for ham. Er han i Slesvig, og hvor er hans Kone og Søn?

Fra [Christian Frederik] Müller, der er i Hamborg, har jeg faaet et Brev angaaende Ansættelse som Lærer ved Realskolen i Nakkov. Han er en skikkelig Fyr, men just ei med store Evner. Hvorfor kom han fra Rødding?

Jeg hører, at Skamlingsfesten iaar var meget livlig. Helvegs Tale var udmærket i alle Maader⁸, men hvorledes Varmen for den slesvigske Sag aftager, finder jeg deri et Beviis, at jeg har hørt Mange, som slet ikke synes om den, selv af dem, som dog ellers have lidt Interesse. Maa jeg imidlertid spørge om een Ting: har de mange Forredrag, der i Vinter blev holdt ved Høiskolen for Ældre, virkelig

stiftet Gavn? og hvo vare Tilhørerne? Kom Andre end saadanne, som allerede vare vakte iforveien? Har man nogen Fordeel af at have forpagtet Gaarden ud? Jeg synes, at man maa føle sig generet paa alle Sider, og jeg begriber ei, hvad Fordeel Skolen kan have heraf, da Posselt dog vist ei har indladt sig paa Forpagtningen uden ved samme at kunne have nogen Fordeel.

Jeg seer, at »Flensburger Zeitung« nu udkommer i et større Format; mon det ogsaa er for Comitens Penge⁹? Det skulde være mærkeligt, om nu ikke nogle af de saakaldte dansksindede Flensborgere kunde formaaes til at understøtte dette Blad, saaat de ei berøvede den fattige Comitee de Skillinger, som saa høieligen kunne anvendes andetsteds. Kunde De ikke ved Christiansen faae den Sag bragt i Lave som en Æressag? Er han ikke bleven gift med en dansk Pige, Niece til Captain Tscherning¹⁰?

Med Hensyn til at skaffe Penge til den nye Skole, da vilde det være at slaae to Fluer med eet Smæk, om man nu kunde faae arrangeret, hvad altid har forekommet mig som en Hovedsag, nemlig at faae hele Landet indeelt i visse Districter, faae ansat Under- og Overcommissærer o.s.v., saaat der altid var en slagfærdig Hær baade med Penge og endnu mere med Aand og Villie. Dette maatte begynde sogneviis, dernæst det enkelte Herred, saa hele Stiftet o.s.v. For nogle Aar siden havde det været let at faae dette sat istand; nu vil det falde vanskeligere, men vil dog endnu lade sig iværksætte. Kunde dette skee, troer jeg endnu, man kunde sætte Liv i den slesvigske Sag.

Naa – nu kom her en Fremmed, saa maa jeg bryde af, men De skal snart høre fra mig igjen. Lad mig nu vide Lidt om alle Ting, Løst og Fast, hvorledes det staaer sig i Slesvig, i Kjøbenhavn o.s.v., item alle de Nyheder, som De kan huske. Lad mig fremdeles vide noget om Stemningen i Almindelighed. Jeg talte for nogle Dage siden med Sekretair Bojsen, en tro Bundsforvandt, som har reist i Slesvig, været i Rødding o.s.v., og han fandt Aanden allevegne mat og slap.

Hvordan mon det staaer til med Regeringsmændene? Hvad mon de udtænke og have isinde? Mon Noget skal gjøres eller Intet? Hvorledes befinder sig det tyske Parti; er det lige hovmodig endnu? Hvorledes lever Koch; han er vel snart en velstaaende Mand. Hvorledes har Madam Lorentzen det; er hun endnu i Kjøbenhavn? Hvorledes har De det selv i alle Henseender?

Jeg legger iøvrigt paa et kort Reise over til Jer¹¹, maaskee i Sel-
skab med min Svigerfader og Broder, og jeg skal da lade Dem det vi-
de, at De kan træffe os i Haderslev eller Colding, da vor Tour skulde
gaae langs Jyllands Vestkyst. Hilsen til alle gamle Venner?

Deres

J. Wegener.

Hvordan har Fischer det? navnlig, hvorledes ere hans Finantser?
Jeg har tiltænkt ham til Efteraaret nogle Skillinger, dersom han er
i Trang.

KB. NKS 1727.

- 1 Wegener har tydeligvis været for-
tørnet over Skaus og den øvrige
danske oppositions holdning til det
Åbne Brev af 1846 8/7.
- 2 Monrad var 1846 blevet sognepræst
i Vester Ulslev på Lolland.
- 3 Wegener tænker vel på Prinsen af
Noers afsked som statholder, foran-
dringerne i Statsrådet og Bonde-
cirkulærets ophævelse.
- 4 Carl Moltke havde i 1846 efter-
fulgt Joseph Reventlow-Criminil
som præsident for det Slesvig-Hol-
sten-Lauenburgske Kancelli.
- 5 Laurids Skau havde i sin Skam-
lingsbanke-tale 1847 28/6 takket
Kongen for løftet om et dansk semi-
narium i Vonsbæk og en dansk la-
tinskole i Haderslev.
- 6 Palliativ i betydningen »plaster«,
egtl. »dække«. Johan Wegener synes
således ikke uden videre at anse en
dansk latinskole i Haderslev for på-
krævet. Hans broder, C. F. Wege-
ner, fremkom samtidig med efter-
stående kritik af Laurids Skau i
brev til M. H. Rosenørn 1847 27/9:
»Laur. Skau søger ogsaa paa sine
evige Reiser at virke for dette [om-
dannelse af Haderslev Latinskole, be-
stemt ved regulativet af 1848 28/1],
men jeg er bange for, at denne Mand
ved at opgive sit Bonde-Liv har tabt
sin meeste Betydning. Han er gaaet

over i en Sphære, hvori han ikke
kan gjelde for meget andet end en
livlig Mand af ordinair borgerlig
Dannelse. Men han har faaet Smag
paa at reise om mellem Byer og
Herregaarde, og han kjedes ved sit
Hjem og ved Livet blandt Almuen,
som det var hans Kald at hæve op
til sig, ikke at forlade. Denne Men-
ning, som jeg tidligere havde sluttet
mig til, er bleven fastere ved det
personlige Bekjendtskab, som hans
hyppige Besøg i den sidste Tid har
foranlediget. Men – jeg er maaskee
endnu ene om denne Mening. Jeg
gjemmer den som en Hemmelighed.
Jeg ønskede, at Ingen skulle opdage
den« (trykt: Danske Magazin 7. rk.,
I, s. 283).

Til Skau selv havde C. F. Wegener
omtrent samtidig (1847 19/9) skre-
vet: »I Stilhed og fra Baggrunden
kan man ofte virke allermeest og
allerbedst. Det har jeg ofte erfaret.
I min Stilling kan man tidt intet
virke, naar man ikke var tilfreds
med denne Virkemaade« (KB. NKS
1727).

7 »Systjernen«.

8 Helveg talte i national-grundtvigsk
ånd og sagde bl. a. om det Åbne
Brev: »Gid, at Majestæten ikke maae
tro, at et Ord, om det saa var et
Kongeord, skulde være i Stand til at

udjævne Aarhundreders Trætte og Nød«.

9 Redaktøren Asmus Kastrup modtog årligt 400 rbdl. af »Syvstjernen«, se: Skau Kbh., s. 325. Sick meddelte 1845 1/9 fra sin inspektionsrejse: »Hvad Kastrup angaaer, da ere hans Affairer vist meget derange-rede, og jeg har faaet meget grunde-de og stærke Tvivl om hans Solidi-tet og – Redelighed . . Hvad »Flens-burger Zeitung« angaaer, da er der

gjort mig to Forslag. Det ene gik ud paa at sikre Trykkeriet og derved Bladets Existents for det Tilfælde, at Kastrup gaaer fallit i Egenskab af Boghandler; det andet havde til Hensigt at sætte et andet Blad iste-det« (trykt: SJy MSkr 1965, s. 304).

10 Andreas Christiansen var 1844 6/9 blevet gift med købmandsdatteren Catharine Wilhelmine Schmidt fra Flensborg.

11 Fejl i formuleringen!

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1847 26/10.

Kjære Ven!

Halsted, den 26. Octob. 1847.

Nei, endnu er jeg ikke død, skjøndt jeg i de sidste Par Maaneder har været saa overfyldt af alle Slags Forretninger, at jeg er nærved at drukne i dem, men efterat jeg er bleven nogenledes fri for den lol-landske Feber, kan jeg rive dygtig fra mig igjen og saaledes maaskee ogsaa virke Lidt for den Flensborger Bane¹.

Hvad der kan siges for og imod denne Sag fra et dansk Standpunkt er iøinefaldende for Enhver. Som et reent Nationalitetsspørgsmaal er Banen uden Betydning, thi den kommer jo til at gaae over et heelt tysk District og til Bedste for den By, som er den meest aandløse i hele den danske Stat, som af Interesse for Penge ei vil skilles fra Danmark, men forresten vil være bundtydsk, som aldrig har anvendt en Skilling af dens mange Tusinder til den danske Sags Fremme i Slesvig, som leer og haaner al Nationalitet. Dersom man ved at anbefale Actietegning til Banen splittede de danske pecuniaire Kræfter for Nationalitetssagen, burde den af al Magt modarbeides. Men – desværre – jeg troer ei, at den almindelige Varme er saa stærk. De, som skulde tage Actier i Banen, ere netop saadanne Danske fortrinsviis, som frygte Nationalitetssagen som et demagogisk Anarchi, men som dog nok vil gjøre Noget for det Nationale, forsaavidt dette ene bestaaer i det Materielle, Nyttige, Industrielle, kort, i Alt, hvorved Aandens høiere Bevægelse og Hjertets Følelser ere aldeles udelukkede.

Paa den anden Side kan ingen Fornuftig benægte Banens Vigtig-hed og Ønskelighed for Danmark², og den velhavende Patriot bør bringe den et Offer. Hvad De siger om »Berlingske« og »Fædreland-

det« i denne Sag, er tildeels rigtigt. Dog vil første Blad tage sig ivrig af Banen, saasnt det seer, at Regeringen gjør noget Alvorligt for den; det er jo uden Mening og Selvstændighed, altsaa uden Hamburger Jødemening.

Jeg skal nu gjøre, hvad jeg formaaer. Men jeg maa have en Fuldmagt fra Flensborg, Interimsbeviser o.s.v. Jeg er ifærd med at lave en Comitee. Mange Actier faaer man ei her i Stiftet. De to store Handelshuse her, Hage og Benzon, ere imod Banen, og det skader meget. Af Godseierne her er ei stort at vente. Knuth er borte; den unge Rosenørn-Lehn har De jo talt med. Lad nu mig vide, hvorledes Sagen staaer, hvormange Actier der endnu mangle, samt hvor de have at melde sig, som ønske at tage Actier.

Hilsen til Marckmann, som jeg snart skal skrive til.

Deres hengivne

Joh. Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau indsamlede aktier til bygningen af en jernbane fra Flensborg til Tønning; han var blevet »Befuldmægtiget for Jernbanedirectionen«. Tanken bag dette projekt var den at løse det sydlige Slesvig fra dets økonomiske og handelsmæssige afhængighed af Hamburg. Se: Skau Kbh., s. 442, og Skau Kbh., s. 46, note 8, med C. F. Wegeners brev 1847 27/9 til M. H. Rosenørn.
- 2 Smlgn.: Skau til J. G. Adler 1847 3/7: »En Jernvei mellem Flensborg og Husum tør vistnok ansees for en Emancipationsacte gjennem det Materielle fra Sydens og navnlig fra Hamburgs Overvægt over den danske Stat, og i Krigstid vilde den være af uberegnelig Nytte. Man erindres ved

denne Leilighed om Continentalspærningen, hvorledes Tönningss Havn dengang var overfyldt af Handelskibe. Det vilde tillige give Slesvig-Holsteinismen et Dødssaar, idet det evige Skrig om Nødvendigheden af at knytte sig saa nær som muligt til Syden, fordi al Handel gaer denne Vei, derved tildeels vilde blive tilintetgjort. Endelig kan den omtalte Jernbanes Istandbringelse sikkre Flensborgs Loyalitet, hvorimod Selskabets Opløsning totalt vilde ødelægge det fædrelandske Mod hos Handelsstanden, give de Flensborgske Sl[esvig-]Holsteinere Overvægten, og Byen maatte da ansees som ikke et Haar bedre end saamange af de Andre« (RA. J. G. Adlers arkiv).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1852 27/11.

Kbhvn, d. 27. Nbr. 1852,

Min gamle Ven!

Krystalgade 76.

Deres Breve til mig ere noget formelle, naar sees hen til, at De skriver til en saadan gammel fortrolig Stridsmand i Et og Alt fra Begyndelsen til – Enden. Maaskee De stødes over, at jeg ei skriver til Dem, men til flere Andre derovre, men – Grunden maatte en saa

øvet Politicus let begribe, den nemlig: Vi to ere og have bestandig været enige i Alt; jeg veed ikke engang, der har nogensinde været Meningsforskjellighed imellem os i noget Hovedspørgsmaal, hvor forskjellig end vore Naturer kunne være. Det er *de Andre*, der maa vindes og virkes paa. Desuden kan De vide, at vi her ere i høi Grad overlæssede og ophængte. Alt hænger i et Haar. Det er det sidste Bolværk imod Schleswigholsteinismen, der nu stormes; falder det, er Alt tabt – idetmindste for lang Tid –, og Danmark vil gaae sin Undergang imøde, dersom der ei skeer Underværker af den Almægtige. Al Øienforblendelse maa nu være borte. Ministeriet¹ taler jo lige ud og siger f. Ex., at det blot beroer paa at skille Slesvig aldeles fra Danmark.

Men til Sagen: at faae en Forstander anseer jeg ikke for nogen vanskelig Sag. Jeg veed vel ingen for Tiden, men at en saadan let maatte kunne erholdes, tvivler jeg ikke om. *Men man skal ei forhaste sig*. Der er særdeles meget godt ved Høxbro, og man skal blot tage ham med Alvor og Kraft først og saa see, om han bliver fornuftig; vil han ei blive fornuftig, saa er det først Tid at faae ham bort. Derfor mener jeg, at Henstand maa gives ham til Foraaret, og da maa det bestemt siges ham, at han skal bort, dersom han ei giver efter. Thomsen² er god i sine Ting, men til Forstander er han aldeles ubrugelig. Cand[idat] Knudsen er ligesaa ubrugelig, saavidt jeg kjender ham. Han skal være et særdeles retsindigt Menneske, men aldeles extravagant. En Forstander maa foruden at have Ild og Begeistring besidde Dygtighed, Energi, Bøielighed, Klogskab og *fremfor Alt Takt* i de ikke lette Forhold, hvori han er stillet, desuden en Charakter, som ogsaa i det Ydre og ved sin hele Optræden *kan indgyde Agtelse og Tillid* hos Ven og Fjende. Jeg kjender ikke Høxbro, har kun talt med ham een Gang. Han har Begeistring og en vis Dygtighed, og det er Meget og en Hovedsag, men han er egensindig, taktløs, og jeg skulde næsten troe, at han mangler i Kundskabsmasse og Lethed i at gjøre, hvad han veed, frugtbringende. De smaa Taler, jeg har seet af ham, ere ikke heldige, de ere endogsaa uformelige og kantede.

Nu – jeg har faaet næsten Væmmelighed for al Talen og næsten Skriven med. Jeg elsker Taushed og Dybde. Jeg bryder mig ikke en Pibe Tobak om Andet end *Handling og en reen og fast Charakter*, fordi jeg i saa mange Aar og daglig seer, at Vrøvl, Forfængelighed og Charakterløshed er den egentlige Rod til alle vore Ulykker; men naar det gjøres nødvendigt, maa en Forstander kunne bruge Ordet

med Sikkerhed, Elegance, glødende og nedslaaende. Men – uagtet alt dette, saa er der – saavidt jeg i Frastand kan bemærke – store Egenskaber hos Høxbro. Han er en reen Charakter, begejstret for Sagen, frisdind og kraftig³. Derfor skal Alt først forsøges, førend man støder ham bort.

Men uundgaaelig nødvendig anseer jeg det for: 1. at han træder ud af Directionen, 2. at han læser flere Timer, 3. at man hjælper sig med tre Lærere, 4. at han lader Thomsen have nogen Selvstændighed paa Elevbygningen, 5. at Directionen strax giver ham *en Instrux*, som han skal følge, vil han blive der, 6. at der paalægges ham den fornødne Forsigtighed og Klogskab, 7. at han udenfor det egentlige Forstanderskab ved Skolen og Underviisningen Intet maa foretage paa egen Haand uden ved Overenskomst med Directionen.

Ja, mine gamle Venner, den største Ulykke, der kunde times, vilde være, om I traadte af⁴. Det maa ei skee. [J. A.] Schmidt, H[ans] Nissen, Hertel og Dem selv anseer jeg for Sagens og Skolens fasteste Grundvold. Tag i alt Fald een til, og jeg vil foreslaae Rasmussen i Halk, der er en ganske ualmindelig fast og dygtig Skolemand, paa hvem der i Alt kan stoles.

Gjør ingen lang Snak. Forelæg Høxbro Eders Beslutning, hvorefter han har at rette sig og dermed Punctum!

Thomsen er meget god, men han er af en ganske forskjellig – medfødt og principiel – Natur fra Høxbro, og dette giver Anledning til Rivningerne, men han er fornuftig, og man kan tale ham til Rette. Dette kan, troer jeg, idetmindste jeg, og jeg skal i denne som i alle andre Henseender være Eders corresponderende Medhjælp og Medlem, naar I ville høre mig.

Høxbro har tilsendt Clausen – med hvem jeg daglig taler om Sagen – et Andragende til Rigsdagen, som slet ikke kan gaae, ja saa uforsigtig med Hensyn til Forholdene, at det endogsaa vilde gjøre Skade. Det kan De, kjære Skau, let forklare ham, at man udenfor Rigsdagen har et aldeles feilagtigt Begreb om Rigsdagen. Desværre – den er næsten det modsatte af, hvad man kunde ønske og haabe, men det er nu saaledes og lader sig ei forandre. Heri er Høxbro imidlertid aldeles uskyldig. Det er kun Mangel paa Indsigt i de virkelige Forhold. Men – vi skulle gjøre alligevel, hvad vi kunne.

Lad mig høre Deres og Directionens Mening om den absolute Nødvendighed af Tilbygninger til Skolen, hvori Thomsen er saa ivrig. Husk paa, at næste Aar er Capitalen opbrugt, og at det da vil

blive ganske nødvendigt at samle Penge igjen! Husk paa, at det er de samme Folk, som vi altid maae tye til, og at deres Velvillighed derfor ei maa misbruges. Men hvad der er nødvendigt og uundgaaeligt, maa skaffes tilveie.

Altsaa: 1. lad Høxbro betænke sig, 2. giv ham en bestemt Instrux.

Hils Koch og min Fætter⁵. Siig den sidste, at jeg engang skal skrive til ham, naar jeg faaer Tid, og at Sagen selv⁶ kan læses i »Dagbladet« og »Fædrelandet«, samt i de utallige Pjecer, at Caspar (»Geheimarchivaren«)er ganske og aldeles, som han har været fra sit 10de Aar til Dato: utrættelig, energisk, urokkelig, glødende Kjærlighed til Konge og Fædreland, taus, rolig og saa fri for alle Intriguer, Spil og Underfundigheder som et Barn, der fødes inat, udenfor alle Partier og Kammeraderier. Intet Menneske er derfor mere skikket til at staae for Skud. Dersom han maaskee falder, falder han med Ære, men som Phønix vil han reise sig af sin Aske – maatte det kun ei være paa Danmarks Ruiner!

Farvel, min gamle Ven! Hils alle Venner i det gamle, gæve Haderslev og Omegn. Vi staae »am Vorabend grosser Ereignisse«, men heller det Værste end de Helvedesqvaler, hvori vi nu leve, og den Bespottelse af Sandhed, Ærlighed, Fædrelandskjærlighed, hvorunder et udgaaet Folk drager sit sidste Suk. Men – der er en Hjælp fra-oven!

Deres

J. Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Ministeriet Bluhme, der efter London-traktatens undertegnelse 1852 8/5 måtte føre sin politik under hensyntagen til »den europæiske nødvendighed«: Slesvig måtte ikke knyttes nærmere til Kongeriget end til Holsten.
- 2 Om striden mellem Sofus Høgsbro og Edvard Thomsen, samt de gamle sønderjyske ledere, se: Skau Kbh, s. 119. I et brev af 1852 13/10 til cand. theol. J. L. Knudsen skriver Høgsbro: »Når du vilde betænke, hvad det er at skulle forsvare noget så nyt og på åndelig frihed så beregnet, som højskolen er, mod så åndløse lærere som Thomsen og Schiøtz, og, hvad der er endnu værre, mod så

- åndløse bestyrere som Hertel, H[ans] Nissen, Schmidt og Skau (Krüger og Kn[ud] Knudsen kommer aldrig). Flor er i Schweiz og har i sommer fåt en aldeles falsk anskuelse af det hele ved samtale med Thomsen, som pludselig uden mit vidende rejste til ham for at klage over mig« (RA. Høgsbros arkiv; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 115).
- 3 Høgsbros faste hævdeelse af egne standpunkter og uvilje mod at bøje ryg for dem, der havde magten, bragte ham i konflikt med mange. For Skau og de gamle nationalliberale blev det helt galt, da Høgsbro i 1858 lod sig vælge til Folketinget som Bondeven.

- 4 På generalforsamlingen 1853 14/6 erklærede Høgsbro, at han ikke ønskede at samarbejde med den bestående højskoleledelse. Skau, Schmidt, Hertel og Hans Nissen udtrådte derefter. Se: Skau Kbh., s. 120.
- 5 Overfører Jens Fr. Chr. Wegener, Haderslev skovdistrikt.
- 6 Ministeriet Bluhme havde ved det kongelige budskab af 1852 4/10 bekendtgjort, at Kongelovens arvefølge ikke kunde tages til indtægt. Gehejmearkivar C. F. Wegener svarede derpå med skriftet »Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehuses... fulde Arveret efter Lex Regia«,

hvorefter regeringen lod ham tiltale ved Generalfiskalen. Sagen endte dog med, at Wegener blev frifundet, om end han måtte udrede sagens omkostninger.

Se i øvrigt: Fiedler til Skau 1852 19/11: »Wegeners hele Færd har her vakt megen Sensation, men det forundrer mig at høre, at kun Faa vide, at han er meget forfængelig; at han ikke staaer sig godt med Ministeriet, er jo klart. Hvorledes de ville falde paa at sætte ham under Tiltale, kan jeg ikke fatte, uden det skulde være blot for at gjøre hans Person tvivlsom in publico« (KB. NKS 1727).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1852 22/12.

Kjære Skau!

Halsted, d. 22. Dec. 1852.

Blot nogle Ord til Svar paa Deres Breve og Oplysning om, hvad senere har tildraget sig, og hvorledes jeg nu betragter Skolens Stilling¹. Jeg naaede ei at faae skrevet fra Kbhvn., skriver derfor fra mit Hjem, hvorfra jeg atter Dagen efter Nytaars Dag reiser.

Høxbro har jeg haft mange og lange Samtaler med. Jeg er i det Hele veltilfreds med ham og lider ham vel, ligesom ogsaa hans Plan og Begreb om Skolens Hensigt, Øiemed og Virkemaade er aldeles overensstemmende med mine. Jeg har talt aldeles ligeud til ham, sagt ham alle de Unoder, jeg har hørt om ham o.s.v., og han fandt sig overmaade vel heri og imødegik med stor Rolighed mit Fremførte, hvor Rygtet havde gjort ham Uret eller overdrevet Sandheden. Jeg erfarede heraf, at Rygtet i Meget havde gjort ham Uret, at han er et meget flinkt og dygtigt Menneske, at han imidlertid er ligesaa indtagen imod Thomsen, som Thomsen imod ham, samt at han er meget stiv og vanskelig at behandle, naar man skal faae ham fra de fixe Ideer, som han engang har sat sig i Hovedet.

Jeg har herved faaet et Totalbillede af hele Situationen og Personlighederne, som jeg forhen manglede og skal derefter sige min Mening.

1. Directionen² kan jeg give en Charakter mellem temmelig godt med Spørgsmaal og maadelig. Den er den første Aarsag til Mangler-

ne. Den har hverken handlet med Energi, Klogskab, Indsigt eller engang Paapasselighed. Jeg tilstaaer, at Meget tjener til Undskyldning: Flors og Deres Fraværelse, Krigsaarene, den bestandige Vexlen af Forstander o.s.v., Deres lange Afstand fra Skolen o.s.v. Men Alt dette fraregnet ville I vist selv være saa beskedne at tilstaae Eders store Synder, og da Tilstaaelsen er første Skridt til Omvendelse, saa vil jeg ei videre angribe Eder her, men overlade Eder til Eders onde Samvittighed i Haab om, at den skal kunne curere Eder. Men uagtet det forholder sig saa, saa har jeg dog fremdeles den Mening, at I bør blive paa Eders Post, ei lade Eder fortrænge, men supplere Eder med nogle nye Medlemmer.

2. Høxbro og Thomsen ere hver for sig gode. Jeg lider dem begge vel efter, at jeg nu personlig har lært begge at kjende. Jeg seer nødig, at Nogen af dem forlader Skolen. De ere grundforskjellige af Natur som af Principer, men det forhindrer ikke, at de kunne arbeide sammen. Men skal det være muligt, maa der være en kraftig Direction, som kan dele dem imellem, og hver maa holdes paa Sit: Thomsen maa raade paa Elevhuset, men forresten maa han underkaste sig Forstanderen, thi uden dette kan ingen saadan Anstalt bestaae.

3. Hvori jeg endnu er uenig med Thomsen og Høxbro er i Følgende: 1. De storartede Bygningsplaner skal man lade fare, til man faaer Raad og Penge dertil. Thomsen maa hjælpe sig, som han kan. Bedre er det at betale Gjelden, samt bygge lidt paa Oeconomens Leilighed, som jeg hører endnu er ligesaa slet, som da jeg reiste derfra. 2. Høxbro maa ei være Medlem af Directionen, hvortil han stadig har den største Lyst. Det skader hans Indflydelse, Myndighed og Overcontrol paa Stedet og gjør hans hele Stilling bagvendt og utaa-lelig. Men dette vil han nu slet ikke begribe. 3. Man maa indskrænke sig til tre faste Lærere, og Høxbro maa læse flere Timer, men efterat H[øxbro] har fremstillet mig de særegne Forhold, finder jeg rigtig-nok, at man gjør bedst i at afskjedige den Pharmaseut eller Apotheker³, hvad han er, og ansætte en videnskabelig dannet Mand, der kan deeltage i den danske Underviisning og desuden læse over Naturvidenskaberne. Noget Andet er det, dersom man faaer Penge nok, saa maa man for mig tage ti Lærere i Historie og Dansk, men med den nærværende uhyre Gjeld og Pengetrang er det latterligt og uforsvarligt at holde et saa luxuriøst Apparat til liden eller ingen Nytte. Om disse Puncter er jeg ei bleven enig med de gode Venner, men jeg maa stadig fastholde disse trende Hovedpuncter.

4. Udi Administrationen og sammes vigtige Fordeling maa være indtraadt et Virvar, som jeg ei begriber. Jeg bad saaledes Høxbro om at see det aarlige detaillerede Regnskab med samtlige Bilag, Revisionsbemærkninger o.s.v. Men til min store Forbauselse svarede han mig, at Noget Saadant, saavidt han vidste, existerede ikke, og at han kun havde seet gennem hele Høiskolens 8 Aars Periode et saadant, som af mig var aflagt! Samt at han aldeles ikke havde dermed at gjøre, da dette bestyredes selv af Directionen! *Dette er nu saa ravgalt, som vel tænkes kan:* Forstanderen er Formand i Directionen, og til Gjengjæld er Directionen Skriver, Kasserer og Regnskabsfører! Det staaer klart for mig, at ved en saadan Makkesus maa det være umuligt at holde ordentlig Regnskab, samt vide, hvorledes man sidder i det, samt hvor og hvorledes der bliver plus og minus o.s.v. Heri maa jeg paa det indstændigste bede Dem at foretage en Generalrevolution. Forstanderen skal være Kasserer og Regnskabsfører (det var jeg jo ogsaa i min Tid). Ingen Anden kan være det. Han skal til Directionen aflægge 1) en Qvartalsextract og 2) aarlig et i alle Maader nøiagtigt Regnskab (saaledes gjorde jeg i den korte Tid), som Directionen skal ved een eller tvende af sine Medlemmer lade revidere, dernæst med Antegnelser tilstille Forstanderen, hvorefter den samlede Direction endelig deciderer i et Møde. Uden en saadan Ordning vil der opstaae den største Uorden, Vilkaarlighed, Selvraadighed og Forstyrrelse og en endelig Bankerot, selv om man disponerer over Milioner.

5. Inventarieliste, Bibliothek o.s.v. maa Forstanderen holde og bestyre, *bære Ansvar for* og aarlig derover aflægge Regnskab og give Oplysning.

6. Forpagterens eller Oeconomens Forpligtelse til at give Lærerne Mad anseer jeg for et meget indviklet og delicat Forhold, som man maa see at hæve, thi det vil idelig kunne give Anledning til Vrøvl og Chicane. I erindre, at I tilbød mig noget Saadant hos Peer Nørregaard, men at jeg afslog det. Der er to Kroer i Byen. Der kunde Lærerne hente Mad. Det gjorde jeg og Müller. Noget ganske Andet er, hvad Forpagter og Lærere privat og frivillig kunne komme overs om. A propos, er der ved Forpagtningscontracten foreskrevet Forpagteren en vis Driftsplan? thi ellers vil han begribeligt saa aldeles kunne ødelægge Gaarden, at den ved Aftrædelse intet er værd.

Høxbro fortalte mig, da jeg angreb hans Directeurværdighed, at ogsaa Thomsen vilde være Medlem af Directionen! Jeg tænker til

Slutning – blive I saaledes ved –, blive Lærerne Directeurer og Directeurerne Skrivere, Regnskabsførere og Lærere!

Naa, saa det er Helweg, der gjør disse schleswigholsteinske Demonstrationer i »Dannevirke«⁴. Vi have i Kbhvn. ikke kunnet forstaae det. Alle Venner have været i den største Forundring derover; man kom løbende til mig og spurgte mig om Aarsagen, da man antog, at jeg stod fra ældre Tid i Forbindelse med Koch eller kjendte Forholdene i Nordslesvig. Men jeg kunde ingen Oplysning give. Jeg forsvarede Koch og berømte hans danske Sind, men man vilde Intet høre herom. Jeg antog forresten, at Koch havde ladet sig narre til at optage disse Artikler, der vare fabrikerede af hemmelige Schleswigholsteinere, og at han havde gjort det i god Tro. Men underligt nok forekom det mig, thi det maatte jo være klart selv for den Eenfoldigste, at falder Kongeloven, saa er Slesvig forloren og det sidste Baand med Danmark brudt. Hertil kommer, at Pressen heri kan tale ganske bestemt og uden Frygt, saasom der handles kun om et ministerielt Forslag, og man kan stille sig paa en streng konservativ og historisk Grundvold og behøver blot at forsvare den bestaaende Grundlov og Statsgrundvold for hele Riget.

Farvel! Hilsen til alle Venner.

Deres hengivne
Joh. Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Se foranstående brev.
- 2 Direktionen for Rødding Højskole.
- 3 Højskolelærer Theodor Schiøtz, der var cand. pharm.
- 4 Der tænkes formodentlig på artikler i »Dannevirke« 1852 13/11 og 25/11 om arvefølgespørgsmålet. Smlgn.: Skau til Godske Nielsen 1855 14/9: »Koch betaler Pastor Helweg aarlig

200 rd. for de ledende Artikler, samt politiske Oversigter, deels efter en nøie Gjennemlæsning af »Augsb[urger] Allg[emeine] Zeitung«, deels »L'Indep[endance] Belge«, deels »[The] Times« (RA. Godske Niensens arkiv; trykt: Bladet »Dannevirke« 1838–1938, 1938, s. 223).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1853 22/6.

Min gamle Ven!

En stor Deel af, hvad De skriver, kan jeg indrømme, men jeg finder dog paa den anden Side, at Deres Brev er meget for lidenskabeligt, og der gaaer igjennem det et Had, fordi man har ladet den gamle Direction afgaae¹, udenat det dog lader sig afgjøre, om dette ikke i Øieblikket var rigtigt eller en »europæisk Nødvendighed«. Det er nemlig ofte i det Store som i det Smaa i Livets underlige Gang og Con-

flicter, at man har udspilt sin Rolle uden nogen egen Brøde, uden nogen anden Grund, end fordi Omstændighederne ere saaledes, at en Forandring maa foretages. Det gamle Røddingske Ministerium maa finde sig i sin Skjæbne, som saamangt andet. Jeg vil ikke sige, at jeg ynder det nye Ministerium bedre end det gamle. Jeg finder ogsaa, at det burde ganske anderledes sammensættes. Knudsen er en saare retsindig Mand, men han har været den allersløveste af alle Directionens Medlemmer, og have en Bestyrer og Lærer til Brødre af samme Farve er just ikke aldeles upartisk. Det er en stor Feil, at man ei har opsøgt en Bestyrer i Østeregnen² eller Mellemslesvig. I det Hele indrømmer jeg villig, at Bestyrelsen er sammensat ganske efter Høgsbros Kogebog, men at han har forstaaet at drive dette igjennem, kan man egentlig ikke dadle. Jeg troer, man forledes let til at dømme H[øgsbro] for strengt. Han var næsten daglig hos mig i Kbhvn. i Vinter, og vil han udføre Alt saa forstandig, som han da talte, saa vil jeg nødig undvære ham ved Skolen. Jeg holder ligesaa særdeles meget af Thomsen, der har megen Liv og Dygtighed, men »blød«, som De kalder ham, er han ikke. Han er ivrig og klog. Kunsten beroer paa at faae dem til at forliges, og derhen maae alle Skolens Venner rette deres Bestræbelser. Jeg giver Dem Ret i, hvad De siger om hele den ustyrlige Grundtvigianisme i al sin vilde Uklarhed³, men man kan ei nægte disse Bersærker et Mod og en Ufortrødenhed og en saa glødende Fædrelandskjærlighed, som maaskee Ingen af os Andre besidde, og derfor er der ingen Slags Mennesker, som jeg mere bærer over med end disse. Høgsbro er desuden slet ingen Grundtvigianer i egentlig Forstand, men passer han ei paa, løber de af med ham, og da er jeg fuldkommen enig med Dem i, at da er det ude med Skolen, navnlig under nærværende Forhold. Som Forstander ved Skolen maa man holde sig aldeles neutral. En Ting maa jeg bede Dem om, gode Ven, og det er, at De er meget forsigtig med Deres Yttringer om Skolen og Høgsbro, navnlig til de mange Halvdanske i Slesvig og Heelstatsebedsmændene. De maa især aldrig tale til dem i de Toner, hvori Brevet var skrevet, thi da ruinere vi selv vort Værk. Jeg skal nu correspondere med Flor, og De skal derefter nærmere høre fra mig.

Hvorledes er Eiendommens Priis i Vesteramtet? Her er Jord stegen til en Priis, som gjør det umuligt for en simpel Karl at faae Noget meer. Jeg har en meget skikkelig Karl, som nødig vilde være Huusmand, men han kan kun i det Høieste skrabe sammen en 1500

rbdl. Skulde han ikke paa Slesvigs magrere Egne kunde komme til et lille Sted, hvor han kunde sidde og gnave sig igjennem? Der maatte ikke forlanges for stor en Udbetaling. Husk paa det leilighedsviis, og naar De skulde træffe paa Noget, lad mig da høre et Par Ord derom. Jeg seer i »Dannevirke«⁴ et Sted paa 45 Td. Land i Skudstrup ved Skodborg avarteret til Salg af en Ahrenkild. Hvad mon der forlanges for et saadant Sted? Det er dog simple Egne. Det er ei godt for Folk i den Stilling at reise til aldeles fremmede Steder, hvor Maneren er ganske forskjellig, men Nøden byder det. Paa Øerne er Alt overfyldt; i Jylland og Slesvig maa vel dog endnu være nogen Plads.

Levvel, min gamle Ven! Tak for Meddelelsen og den bestandige Tillid og Hengivenhed. Hils alle Venner!

Deres
Joh. Wegener.

Halsted, 22. Juni 1853.

KB. NKS 1727.

1 På generalforsamlingen 1853 14/6. Blandt årsagerne til uenigheden mellem Skau og Høgsbro var der også en politisk, se: Høgsbro til Johan Grundtvig 1853 13/5: »Skau forlangte i vinter meget indtrængende af mig, at jeg af højere hensyn skulde søge tilladelse hos herredsfogden til at holde de offentlige foredrag og hver gang for ham angive indholdet, ja endog foreskrev han mig fra først til sidst, hvorledes jeg skulde affatte brevet. Han gav sig mine af, at han vidste, der vilde i modsat fald komme forbud imod dem« (RA. Johan Grundtvigs arkiv; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 139).

2 Skau har åbenbart blandt sine klager over forholdene på Rødding Højskole nævnt utilfredsheden i Haderslev østeramt over, at højskolen var et rent vesteramtsforetagende. Denne utilfredshed førte i 1863 til planen om at få en egen højskole i Vonsbæk ved Haderslev fjord. Dertil kom, at af i alt 83 elever i tidsrum-

met 1850–52 var 49 fra Kongeriget og kun 34 fra Sønderjylland.

3 Som prøve på grundtvigsk skrivemåde kan C. Appels brev til Skau 1855 11/4 gælde: »De var, Hr. Amtsforsvalter, en af den vaagnende Folkeaaands første Bærere og Talsmænd i hine Dage, da Trængselen var haard i vort kjære Slesvig, da Fjenden sad ved Styret, og Danskheden vaandede sig under den hjerteløse Voldsmands jernhaarde Haand. Det var en stolt Færd, dengang De som Slesvigs Heimdal stødte i Gjallerhornet, saa Aserne vaagnede til Kamp mod Jætter og Trolde, og det glæder mig at erfare, ja det synes mig at spaae gode Tider, at De endnu bestandig føler den samme Folkeaaands kraftige Vingeslag, at De endnu bestandig føler Dem som Danskhedens Skyldner og Tjener, thi tillad mig at være aabenhjertig, der er unægtelig megen Fare forbunden med at være Embedsmand. »Den stolte Riddersmand i Bondekofte« har et anderledes frit Stede,

men jeg haaber desuagtet, at ogsaa Embedsmanden vil tale og ikke tie, tale frit og kraftigt, saa det kan runge for danske Øren og give Gjenklang i danske Hjerter, at de Sovende maae vaagne og de Drømmende komme til Besindelse. Det er en aaben og dannis Færd i Daad og Tale, der skal føre Sagen til Seier. Naar Sandhed og Løgn mødes, da har Løggen tabt. Først gjælder det da om, at Mødet kan finde Sted i vort eget Hjerter, saa vi give Sandheden Rum og Herredømme der, og dernæst at vi villigen fremstille os, Enhver i Forhold til sin Gave, som Sandhedens Tjenere og Redskaber. Af den, der Meget er givet, af den fordres Meget . . . Meget er Dem givet, Hr.

Amtsforvalter, Meget. For det Første et varmt Hjerter for Fædreland, Frihed og Modersmaal, og dernæst Aandens og Ordets Gaver, samt et agtet Navn, udstrakte Bekjendtskaber og Forbindelser opad og nedad. Meget staaer til Deres Tjeneste, mange Veie staae dem aabne. Den brave Krüger seer jeg ogsaa er vaagen og paafærdede, og det er godt og glædeligt, thi de gamle og prøvede Veteraner maae atter frem, og de har »saa mangel Tørning holden«, de ville ogsaa staae, naar Leiesvendene flye eller falde i Søvn« (KB. NKS 1727).

4 »Dannevirke« 1853 17/6: Lorenz Ahrenkiel i Skudstrup ved Skodborg averterer sin gård til salg.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1853 5/7.

Halsted, d. 5. Juli 1853.

Ja, min gamle Ven! – forat blive i Lignelsen: »det europæiske Ministerium« er det allermeest »eensidige«, og saaledes har jeg ikke paastaet, at den »fornyede« Direction ikke skulde være ogsaa meget eensidig¹. Den er det tilvisse, og det er meget slem. Men denne Tendents til denne Retning² har ligget i Høiskolen fra dens første Stiftelse, og som De selv veed bedre end nogen Anden, som vi tidt have leet af.

Det var mig, som strax paa en klog Maade nedslod denne Tendents og gav Aanden i Skolen en fornuftig Retning, og dette er – desværre – ogsaa den eneste Fortjeneste jeg har af Rødding Høiskole. Deraf følger, at jeg ikke endnu kan være nogen Ynder af denne Retning, og mine Breve til Dem, da jeg troede, at den tog Overhaand, maae noksom overbevise Dem om, at jeg frygter meget store Farer i denne Henseende, og at jeg er bleven mine gamle Principper tro. Naar jeg af »Almuevennen« tituleres den »vilde og fanatiske o.s.v.«, saa veed De og Alle, som kjende mig, at det er jeg mindst af Alt. Jeg er dansk og eiderdansk til det Yderste, men ligesaa stor en Modstander af Ultrabersærkeriet.

Men – da jeg fik talt med Høgsbro, erfarede jeg, at jeg havde gjort ham nogen Uret. Han indrømmede selv mange Feil, og inden

han forlod Kbhvn., var han saare rimelig i alle Dele undtagen med, at han ei vilde læse flere Timer, og heri var han stiv, og jeg kunde ei komme nogen Vei med ham. Ogsaa blev han ved at ville have disse mange Lærere, men dette sidste falder af sig selv, thi naar han ingen Penge har i Kassen, maae de afskjediges, og det har man ikke mere til Efteraaret og – ville alle Forsøg, der ei ere byggede paa en ufornuftig Grund, til at skaffe Penge være forgjæves. Han har ei bestukket mig, uden forsaavidt jeg altid bliver bange, naar jeg troer, at jeg har gjort noget Menneske Uret, og jeg har gjort H[øgsbro] nogen Uret. Han er klogere og forstandigere, end jeg havde forestillet mig. Han er hverken vild eller ubesindig. At han skulde have gjort Noget for at vinde mig eller snakket mig efter Munden, kan jeg ikke antage, thi jeg er jo en aldeles ubetydelig Person uden al Indflydelse, og i alt Fald kjender han mig kun som saadan. *Hans Hovedanskuelse om Høiskolen og hvad den skal være og virke er den ene rigtige.* Han er ingenlunde noget meget talentfuld Menneske, men han er dog dygtigere end de Fleste og samvittighedsfuld. Der er Lyst og Liv i ham, samt en simpel og jevn Fasthed.

Hvad Thomsen angaaer³, da holder jeg særdeles meget af ham. Han er snild og langt bøieligere end H[øgsbro], og jeg billiger ganske hans Ideer om Forbindelsen af et Agerdyrkningsinstitut med Skolen og anseer det nødvendigt for dens Bestaaen, men T[homsen] vil, om han kunde, gjøre den ene hertil, og det skal den ikke være. Dette skal være Nr. 2, og *Nationalinstituttet* skal være Nr. 1. Hans personlige Ærgjærrighed er jeg bange for heri løber formeget af med ham, ligesom hele hans og H[øgsbro]s Ideegang og Grundanskuelser ere meget forskellige. Forenede er det ypperligt, adskilte ere det galt, og – kan man kun Et af Delene, saa maae de empiriske Læregjenstande staae tilbage.

Jeg vil meget gjerne troe, at det er Flor og ikke H[øgsbro], som har gjort de sidste Forandringer. Dette viser saameget mere, at H[øgsbro] er uskyldig eller i alt Fald har faaet Ret hos Flor⁴. Naar De dernæst siger, at den gamle Direction saa uhyre gjerne traadte af o.s.v., og at jeg er ganske i Vildfarelse, saa vil jeg ogsaa gjerne antage dette, men saavel denne behageligere Forklaring som hele Maaden, De har taget det paa, smager mig dog af min gode Ven, den berømte Laurids Skaus berømte Forfængelighed, hvad, som De veed, er denne fortræffelige Mands aabne Saar.

Jeg gjentager det: vær forsigtig! søg at støtte og hæve Skolen! tal

godt om den! søg ei at svække Elevantallet, men drag Omsorg for, at Skolen faaer flere og flere! spaae ikke saadanne gruelige Spaadomme, hvori der næsten kan skinne igjennem Ønske, men vær som altid Fædrelandets tro og faste Ven, der for dets Skyld hæver sig over Alt og – navnlig over et øieblikkelig personligt Ildebefindende.

Men lad mig ende med endnu igjen at sige Dem Tak for Deres bestandige Hengivenhed for mig og for disse Meddelelser. Hengivenheden er ei mindre fra min Side – den er gammel og urokkelig, og kun Døden kan adskille os. *Det er i Aar ti Aar siden* vi saaes og trykkede hverandre Haanden paa Skamlingsbanke! Ak! hvor længe siden! Hvor meget lidt, hvor meget gjennemgaaet, hvormeget forandret. Meget er blevet bedre, meget værre! Danmarks og Slesvigs Sletter ere vædede med Blod, og dog lader det sig ei afgjøre, om vi nu i Virkeligheden ere videre fremme end den Gang, om vi have vundet eller tabt. Men – vi stride som altid til det samme Maal!

Hils den gamle Ven Koch, som jeg ret længes efter at see og tale med. Han prøver i den senere Tid i »Dannevirke« endnu det allerstørste af alle Kunststykker at forene Grundtvigianismen med Schleswigholsteinismen⁵. Ja, jeg foretrækker rigtignok selv det System for Heelstatens ministerielle Kunststykke, men jeg antager dog, at begge lykkes ligegodt. Dog jeg bebrejder ham ikke. Han gjør Ret i at være forsigtig. Uden dette kan han Intet udrette. Det er en Overgang, sagde Ræven, de trak Bælgen af ham.

Hils ligesaa min Fætter⁶. Hvorledes gaar det ham? Han er ikke meget stærk.

Naar Stænderne træde sammen, maae De belave Dem paa, at jeg kan stadig correspondere med Dem⁷.

Hils alle Venner!

Deres egen gamle
Joh. Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau har åbenbart aldeles omgående reageret på Wegeners brev af 1853 22/6, hvor Wegener havde sammenlignet forholdene på Rødning Højskole med »den europæiske nødvendighed« i samtidens storpolitik.
- 2 Den udpræget grundtvigske retning.
- 3 I løbet af 1852 var forstander Høgsbro kommet i strid med en af sine

lærere, Edvard Thomsen, som blev støttet af højskolens bestyrelse, især Laurids Skau, se herom: Skau Kbh, s. 119. At Høgsbros forhold til de gamle sønderjyske førere tidligt blev kritisk, vidner et par linjer i et brev af 1851 11/11 til Johan Grundtvig om: »Det er interessant at se Mænd som Laur. Skau, P. C. Koch og Her-

- tel i Nærheden, skjønt det koster mangen en skjøn Illusion« (trykt: Arne Fog Pedersen: Danmarks første Højskole og dens Mænd, 1944, s. 109).
- 4 På generalforsamlingen 1853 14/6, der fandt sted efter Flors hjemkomst fra udlandet, afløste Flor Høgsbro som formand, mens pastor Hagen, Stepping, Knud Knudsen, Forballum, Hans Didrik Kloppenborg, København, og den tidligere elev, Bunde Refslund, Bovlund, nyvalgte som afløser for Laurids Skau, Hans Wilhelm Hertel og Hans Nissen, der fratrådte i protest mod Sofus Høgsbro.
- 5 Jvf. Wegener til Skau 1852 22/12.
- 6 Overførster Jens Fr. Chr. Wegener.
- 7 Dette synes ikke at være sket. Skau har ikke ment at have brug for Wegeners råd, mens han deltog i Stændersamlingen 1853–54.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1857 13/8.

Kjære Skau!

Halsted, d. 13. Aug. 1857.

Tak for den tilsendte Bog¹, hvoraf jeg seer, at De har mig i Erintring. Jeg havde i Forveien læst det i »Dannevirke«², og det morede mig naturligviis meget, da jeg havde havt saa stor Deel i Alt, hvad der foregik, og De veed, at jeg med Opmærksomhed bestandig følger Tiden, dens Realia og Personalia. Den Tid var en ganske anden. Der var en Kraft og et Mod, som nu fattes. Naar jeg seer hen til det skjæbnsvangre Brev til Kongen³ og sætter mig ind i alle Omstændigheder, naar jeg tænker mig hele min egen Varme og hele Kampen en heel Nat mellem salig [Peter Hiort] Lorenzen, mig og Andre, før den farlige, men absolut nødvendige »Extract af Forhandlingsprotocollen« fremkom, naar jeg tænker mig Ankomsten til det øde Rødding, hvor der manglede Alt og kun var anmeldt tre Elever, saa føler jeg vel, at hvad der er opnaaet, for en stor Deel skyldes Virksomheden den Gang. Det er meget godt, at De i dette »Hans Nissens Levnet« erindrer Folk derom, thi nu kjende snart Ingen mere den Tid eller vide, hvad der skete. Imidlertid maae vi heller ikke være unøisomme. Der er dog ei arbeidet forgjæves, og at mægtige Fremskridt ere gjorte ved og efter Krigen, lader sig ei nægte, og 1845 havde vist Ingen af os drømt om, at man i 1857 vilde endda have naaet saavidt, men ved større Seighed og Udholdenhed vilde Alt have været naaet. Hele Ulykken og Forbrydelsen ligger i den slesvigske Forfatning, som man nu ikke kan komme ud over, og det er sørgeligt, at der i Januarministeriets treaarige Regimente⁴ blev gjort Saameget, som nu selv med den bedste Villie ikke kan forandres.

De nuværende politiske Forviklinger anseer jeg for min ringe Deel ingenlunde for farlige, men endog for meget gunstige for os, naar der blev handlet med Fasthed og Sikkerhed, men det skeer ikke efter min Anskuelse. Ministeriet⁵, som jeg iøvrigt holder paa og forsvarer, synes at glide mere og mere, og det staaer ikke klart for mig, om det veed, hvor det vil standse. Dog maa man tilstaae, at der med Hensyn til Slesvig ingen Concessioner ere skete, og det er altid et Fremskridt, at Slesvig er holdt strengt adskilt fra den holsteensk-lauenborgske Sag. Jeg haaber, at man heri staaer fast, naar nu om nogle Dage de holsteenske Stænder ville forsøge sig i en ny Schleswigholsteinisme, thi det er dette, Ridderskabet og dets Tilhæng vil og intet Andet.

Striden mellem »Fædrelandet« og »Dagbladet« er meget beklagelig, da den forstyrrede de mange Svagheder af vort Parti⁶, som trænger til Sammenhæng og Enighed, dersom vi skulle seire. Der er som stedse Feil paa begge Sider. »Fædreland[et]« har efter min Mening Ret i Hovedsagen, men det er for heftig og uforsigtig; »Dagblad[et]« har filtret sig ind i saa vaklende og uklar Stilling, at jeg ei forstaaer, hvad det vil, men det er dog endnu ei gaaet videre, end det med Ære kan rede sig ud. Skandinavismen er meget god, retteligen anvendt, men den bør kun endnu fremstilles som Trudsel og et Middel. Det fjantede Kirkemøde i Kbhvn., som jeg undrer mig over, at Godske Nielsen har ladet en Grundtvigianer forherlige i »Dannevirke«⁷, vil give mere Afsmag end Smag for Skandinavien.

Deres Kamp, gode Ven, i den slesvigske Stænderforsamling har jeg stedse fulgt med Interesse og Glæde. De har her altid slaaet rigtig, og De har givet Prøver baade paa Deres Dygtighed og Klogskab. Derimod forekommer det mig, at De undertiden stikler lidt efter det nye danske Bureaukrati i Slesvig⁸. Det har ganske vist sine svage Sider, men jeg anseer det dog for meget upolitisk at tage fat i den Hanke, thi, som Forholdene ere, er det kun væsentligen ved dette, at Slesvig kan reddes. En fuldstændig politisk Frihed og communal Selvstændighed kan Syd- og Mellemslesvig ei endnu bære. Den vil føre os aldeles i Tydskhedens Vold. Det veed De jo meget bedre, end jeg kan sige Dem det. Slesvigs Frelse vil nu væsentligen afhænge af en dygtig, redelig, dansk-national Embedsstand. Det Andet kan først komme ved en fuldstændig Forening med Moderlandet eller i alt Fald ved en ny Forfatning og navnlig retfærdigere Valglov.

Det glæder mig, at det nu gaaer bedre paa Rødding, men der er

endnu Meget, saavidt jeg i Frastand kan see, som ei huer mig. Jeg seer saaledes af en af de sidste »Dannevirker«, at gale Folk som Ley og Esskesen o.s.v.⁹ endnu der finde en passende Luft til at indaande og exsectorere¹⁰ sig i. Hele dette Uvæsen maa man see at forhindre. Det kan en Forstander meget godt. Intet er lettere end at knuse alle disse Taabeligheder nu, da man har en fornuftig dansk Embedsstand at støtte sig til, og da det nordslesvigske Folk er i det Hele jævnt og forstandigt. Det er min Mening, at dersom man kan faae Skolen forlagt til Graasteen¹¹, bør det skee. Denne tossede Indretning med Tilidsmændene skulde man nu snart see at blive fri for.

Hvad mig personlig angaaer, da lever jeg meget godt og har nu en stor Deel Børn o.s.v. Paa en af Deres Kjøbenhavnsreiser kan De lægge Veien herom af og see til Deres gamle Ven. Jeg har flere Gange været belavet paa en Reise til Slesvig, men jeg har bestandig faaet Forhindringer. Det maatte være en længere Tour, saaat jeg rigtig kunde see mig om baade i Nord og Syd, og hertil har [jeg] endnu aldrig kunnet faae Leilighed. I flere Aar laae jeg ved Rigsdagen¹², og jeg har et stort og besværligt Pastorat og har hidtil bestandig været Forstanderskabs Formand o.s.v. Politiken har jeg ikke ganske kunnet faae af Hovedet, men jeg har dog ei endnu kunnet beqvemme [mig] til at gaae ind enten i Rigsdagen eller Rigsraadet. Jeg var i Foraaret dog længe vaklende, om jeg skulde modtage den mig af mine Venner tilbudte ledigblevne Plads efter sal[ig] Aagaard, men min Modbydelighed for hele dette Heelstatsvæsen lod sig ei overvinde, og da det var rimeligt, at Capt. Lehmann, der skal være en sikker Person, kunde vælges, afslog jeg dette Valg. Efter saaledes at have trukket mig tilbage har jeg Ro til udenfra at see og betragte hele vor ydre og indre Stilling, og ingen af Delene forekommer mig meget lystelig, men jeg finder dog, at det kunde gaae meget værre. Det var et Held, at vi bleve befriede for Scheele¹³ og det uden at falde i Hænderne paa Reactionen. Naar det endda blot kan gaae med vore sex à syv Forfatninger og Vasalforholdet til Tydskland, saa anseer jeg det for Meget, ja for et reent Mesterstykke; men meget længe, det er tydeligt, gaaer det ikke, og – hvad saa?

Hils mine Venner i Slesvig. Jeg har mange fra Nord til Syd, f. Ex. Godske Nielsen¹⁴, der er brav og et godt Bytte for Peter Chr. [Koch], min Fætter og hans Kone, om De seer dem, Frits Graa og Aleth Hansen i Flensborg og Huusby, Høgsbro, der har en god Villie o.s.v., samt mine gamle Elever, som endnu med Kjærlighed mindes mig.

Hils Deres Slægt og Brødre fra mig! Hvor ere Deres Børn, de maa jo være næsten voxne.

Levvel, gamle Ven, vær klog og modig! Jeg har det her bedre, end jeg nogetsteds kunde have det i det forstyrrede Slesvig, men kunde jeg udrette Noget, var jeg ingenlunde bange for endnu engang at kaste mig derover.

Deres hengivne
Johan Wegener.

KB. NKS 1727.

- 1 Som det fremgår af det efterstående, er der tale om Skaus bog »Hans Nissen i Hammelef«.
- 2 Bogen havde først været trykt i »Dannevirke«.
- 3 Skaus opsigelsesbrev til Kongen af 1844 1/6 og den såkaldte »Protokol-Extract«, som i Skaus bog om Peter Hiort Lorenzen (s. 273) tilskrives Wegener.
- 4 Der menes ministerierne Bluhme I (1852 27/1 – 1853 2/14) og A. S. Ørsted (1853 21/4 – 1854 12/12), der søgte at gennemføre helstatspolitikken på bekostning af Eider-programmet.
- 5 Det første ministerium C. C. Hall, der betød en svingning over mod nationalliberalismen.
- 6 »Fædrelandet« 1856 12/8 har et angreb på redaktør Bille, forfattet af redaktør Giødwad.
- 7 »Dannevirke« 1857 28/7 – 5/8: »Det nordiske Kirkemøde«, referat i 5 afsnit »af en deltager«.
- 8 Skau yndede at omtale en kreds af de tilvandrede i Haderslev under betegnelsen »klikken«. I det efterstående brev, Wegener til Skau 1857 30/8, ses nogle af de klagepunkter, som han har ment at have grund til at anføre.
- 9 Sigfred Ley og Morten Eskesen var kendte grundtvigianere. De offentliggjorde undertiden digte i »Dannevirke«. – Wegener skriver som angivet: Esskesen.
- 10 Af: expectoro, jeg udånder.
- 11 Denne tanke var først blevet fremført af Sofus Høgsbro i 1852, se: Højsk Ungdomstid I, s. 111 ff.
- 12 Wegener.
- 13 Modspøtningerne inden for ministeriet havde i april 1857 ført til Scheeles afgang.
- 14 Johan Wegeners breve til Godske Nielsen giver et udmærket indtryk af hans gode forhold til denne mand, således et, dat. 1855 26/10:
»Det har meget glædet mig at see, at De har forskaffet Dem »Dannevirke«, thi dette Blad, godt redigeret, kan blive af overordentlig Vigtighed og Virkning, og det har lige siden 1850 været saa slet redigeret som muligt, o: uden faste Principer og efter falske Principer. Ogsaa gaaer det ikke længer an, at en Person som min Ven P. Chr. Koch spiller en Rolle, som han kun har gjort alt for længe, og hvori man paa Patriotismens Vegne har maattet søge at rutinere ham . . . Koch kan nu ikke mere trives der. Han har lagt sig ud med Alle, og Enhver skyer ham, saa han blev nødt til at sælge . . . »Dannevirkes« og Kochs store Fortjeneste har været denne, at hvor vaklende og bestialsk og politisk dumt Bladet har været redigeret, saa har det aldrig forladt Nationalitetens Fane; hvor ofte Koch har skiftet Farve og Mening o.s.v., saa har han dog aldrig forladt Dansk-

heden, selv midt i Russermanien« (RA. Godske Nielsens arkiv).

I et følgende brev lægger Wegener ikke skjul på, hvad han mente om tilstande og ledende personer i Nordslesvig, se: Wegener til Godske Nielsen 1856 1/2:

»Ja, naar man kommer blot til det mørke Røghul Haderslev i det nordligste Slesvig, saa er det allerede, som man kom til et fremmed Folkefærd, f. Ex. Caribere, Halenegre og andre vilde Skabninger af Dyr- og Menneskeracen. Nu maa det dog være meget forandret fra den Tid, jeg fra 1842 til 1845 gjorde mine slesvigske og schleswigholsteinske Studier, men Grundtypus, kan jeg meget vel begribe, er ikke udsløttet. Jeg beder Dem, gjør snart en Rundreise sydpaa i Landdistricterne og til Ultraspidborgerlighedens og Kræmmeraandens Hovedsæde Flensborg, og jeg lover Dem en Nydelse, der er Dem ukjendt og ubetalelig. Idetmindste er den comiske Virkning, det udøver paa Sjælen, rig og frugtbringende. Jeg har havt mine mørkeste Timer i Slesvig, men ogsaa mine moersomste som f. Ex., da vor Ven, P. Chr. Koch, udfordrede mig paa Pistoler, og da den gamle Ræv, Conferensr[aad] Johan[n]sen omfavnede mig med Taarer, fordi »vi vare saa danske, saa enige!«, eller da min egen Karl i Rødding paa en Reise op i Jylland viste sin Storhed og Fornemhed fremfor Jyderne ved at kalde sig en Slesvigholsteiner og indblande enkelte plattyske Ord i sin jyske Mundart o.s.v.

A propos Flor! Han er den folkeligt mægtigste Mand i Slesvig. Ham maa De vinde aldeles, og Intet er lettere. Mandens umaadelige Fortjenester erkjender og kjender

Ingen bedre end jeg. Han er uhyre forfængelig og barnagtig, og naar De tager ham fra den Side, er han ganske Deres. Jeg kunde faae det med ham, som jeg vilde, og svøbe ham om min Finger. De maa høre paa hans Selvroes og Indbildninger med stor Glæde, spørge ham til Raads, bede ham som Slesvigs danske Erobrer om Bistand og Forklaringer. De kan sige ham de colossaleste Smigrerier og Lovtaler lige lukt i Øinene, og han optager det med sand Henrykkelse, og jo mere jo bedre. Derpaa siger De, at De er ganske enig med ham i Alt, og – saa gjør De alligevel ganske, hvad De vil, holder fast paa Principer og beder ham, som De forresten er enig med, at hjælpe Dem og holde sammen o.s.v. Han er iøvrigt en virkelig frisindet Mand og kan godt taale Modsigelse. Han er svinepolisk og snu. I Hjertet er han Aristokrat og er egentlig fra først af kommen til at hade Tydskerne, fordi de viste ham Foragt og ei vilde optage ham i Lauget, men nu hader han dem grundigere end nogen anden dansk Mand i Landet. Grundtvig personlig dominerer ham ved sin Myndighed, men forresten er han meget forfiin og smagfuld til at være Grundtvigianer. Han er en god Menneskekjender, og Charakteren er eleveret og brav.

Helweg kjender jeg ikke. Han skal være begavet, men en complet Tydsker i Maneren. Der er mig sagt, at det er en maadelig Charakter og meget upaalidelig. Han har i de senere Aar havt meest Magt over »Dannevirke« og skrevet de fleste større Artikler.

Præsten Hagen er et maadeligt Subject og grundtvigsk gal, men

skikkelig.

Ja, det har L. S[kau] været i lang Tid. Jeg havde for flere Aar siden brudt med ham, da han beklagede sig over, at jeg talte ham saa haardt til, men i Rigsdagen sluttede vi atter Venskab, men vi have ei i mange Tider corresponderet. Han er saa ødelagt, som et Menneske omtrent kan blive, men hans udmærkede Naturgaver kunne kun vanskeligt ødelægges, og ondt er hans Hjerter ikke. Han kan ei undværes for Tiden, uagtet han længe har været aldeles upaalidelig, ja meget farlig, men man maa søge efterhaanden at gjøre ham uskadelig, og da, naar skee kan, at kaste ham bort. De skal drage ham til Dem, men De kan godt under fire Øine sige ham Sandheder, skjønt han krymper sig gruelig ved at høre dem.

Heltzen og hans Lige ere for Tiden de farligste og skadeligste Mænd i Slesvig, og det var ganske berettiget, hvad »Dannevirke« sagde.

Krieger er en stor Ærtekjælling, og det er en sand Ulykke, at han kom ind i Ministeriet. Han er et udmærket og hurtigt Hoved og et parlamentarisk Geni, men han

mangler al Energi, selv en fast Politik« (RA. Godske Nielsens arkiv).

Nogle år senere, 1861 25/5, gentager Johan Wegener sin bedømmelse af Flor: »Ja, Flor troer, at han kan blive Keiser i Frankrig! Men med alt dette glæder det mig, at De har erfaret, som jeg strax, De kom til Slesvig, sagde Dem, at der er overmaade store Egenskaber i ham. Dertil er han meget behagelig at have med at gjøre, meget bøielig og tager altid mod Raison, og jo meer man smigrer hans Forfængelighed, jo lettere faaer man ham, hvor man vil have ham, og Et staaer fast, at hans Fortjeneste af den danske Sag i Slesvig er større end alle Andres. Dersom han ei var indrodet i det grundtvigianske Uvæsen, vilde han være udmærket. Naar De har ham for, maa De altid complimentere ham med, at det Eneste, der hindrer ham i at blive stor og Landets første Notabilitet, er hans Afhængighed af den grundtvigianske, smagløse Plebef[j]isme. Især vil han gjerne høre, at han er en stor Diplomat og burde være Skandinaviens Udenrigsminister« (RA. Godske Nielsens arkiv).

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1857 30/8.

Kjære Ven!

Halsted, 30. August 1857.

»Det var ein grausam Salbe«¹, men alligevel behager den mig ganske godt, thi det viser mig, at der er Liv i Dem. Jeg kjender den gamle Laurids Skau, og jeg gjenkjender ogsaa hele det slesvigske Væsen, som jeg seer ikke er blevet saameget forandret paa de tolv Aar, siden jeg forlod Slesvig. Af Deres Brev som af mange andre private og offentlige Yttringer fremgaaer det for mig, at De har Ret i Meget af, hvad De siger; jeg antager f. Ex. Ret i det Halve og Uret i det Halve. Der er Feil paa Embedsstandens og »de indvandrede Danskes« Side, men der er ogsaa Feil paa Slesvigernes, de Indfødtes og L. Skaus

Side. Jeg anseer imidlertid ikke Sagen [for] saa farlig, thi det er væsentlig i Nord- og Mellemslesvig som i Flensborg *en reen Forfængeligheds Strid*; i Sydslesvig er Sagen en anden.

De i Slesvig ansatte Embedsmænd ere yngre Mænd og mangle tildeels politisk Klogskab. Fremgaaede af det hundredaarige Bureaukrati og den vilde Absolutisme have de ondt ved at skikke sig i de nye Forhold, og Folkelighed og virkelig Frisindethed er en saa sjelden Dyd, at den altid kun findes hos faa Mennesker. At nogle Enkelte kunne være lidt naragtige og hovmodige, tør jeg ikke nægte, saadanne Mennesker findes til alle Tider og Steder. Forfængelighed er de Danskes og endnu mere Slesvigernes Nationallyde. At skabe os om i denne Henseende pludselig er en Umulighed. Den samme Egenkab spiller som bekjendt en Hovedrolle i min fortræffelige Ven Laurids Skaus Charakter, men er lykkeligviis her forbunden med stort Talent og Folkelighed, samt ikke ringe politisk Indsigt, og naar hans Forfængelighed kunde efterhaanden dannes om til virkelig og stor Ærgjerrighed, vilde der være meget vundet.

Embedsstanden, den nye danske, har i det Hele den bedste Villie og er, hvad er Hovedsagen, fuldkommen politisk paalidelig, men de fleste lide vistnok af den bekjendte danske *Fornemhed* og *Doven-skab*². Denne første Lyde anretter tvende Ulykker, først, at de istedenfor at forene sig med Bønderne og Folket søge Selskab og Forbindelse med dem, gjøre dem til deres Kammerater og Jevnbyrdige og saaledes opdrage og opvarme dem, forene sig med sig selv, slutte en Kreds og komme til at danne en Kaste; og dernæst, at svage Charakterer blive lettere usikkre, idet de komme til at slutte sig til det finere tyske Element, hvor et saadant tilbyder sig. Faren for dette Sidste er endnu tilstede, skjøndt naturligviis ei i den Grad som før 1848, hvor det hørte til Dagens Orden. Ladheden gjør, at efterat den nye Embedsstand er kommen i Ro, saa virker den ikke ved det Liv og den Kraft, som den kunde og burde. Men Embedsstanden er accurat ligesaa her i de egentlige danske Provindser, og den opfører sig aldeles ikke saaledes i Slesvig forat haane Folket, som De mener. Dernæst er det uretfærdigt eller urigtigt, naar De siger, at den nye Embedsstand er udygtig eller et Udskud af saadanne, som ei kunne faae Plads og Ansættelse i det egentlige Danmark. Slesvig har ganske vist ei faaet de allerbedste Hoveder eller den største Dygtighed, hvad følger af, at de slesvigske Embeder dels ere mindre behagelige, dels ringere i pecuniar Henseende end de danske, men der er dog

kommet over[maade] mange dygtige Mennesker. Regjeringen har ei kunnet skaffe dem bedre i den store Mangel paa alle Slags Mennesker ogsaa i den studerende Klasse. Og i det Hele finder jeg, at de hos Eder ansatte Embedsmænd ere ligesaa gode, som de findes i de danske Provindser. Daarlige og taktløse civilie og geistlige Embedsmænd have vi nok af ogsaa her. Det er uadskilleligt fra Menneskeheden og dens Forhold.

Verner Ussing, Lehmann, Garlieb, Finsen, Heyde, Thrige, Møller, F. Graae, A[leth] Hansen, Nissen, Rasmussen, Hagerup, Iman[uel] Barfod o.s.v., o.s.v. ere brave Folk^{2a}. Et lille Land paa 1½ Million har faa eller ingen store og fremragende Genier. Selv af aandfulde og kraftige Personligheder fødes kun faa. Deres Klage over, at de civile Betjente ei skulde kjende grundig den slesvigske Ret og Vedtægter, er ganske vist i det Hele ubillig. Det er virkelig ikke noget stort Kunststykke at sætte sig ind deri. Jeg studerede den kun 1 Aar ved Hjælp af Bøger og skriftlig Underretning af sl. Chr. Paulsen, og det stod ganske klart for mig, da jeg forlod Rødding, at jeg, ved et Aars Anvendelse til, skulde være kommen meget godt og let ind i dette Virvar. Men man har to Veie at gaae: at forbedre og anvende den slesvigske Lovgivning enten efter dansk Lov eller efter tydsk Lov og de gamle Vedtægter. De nye Embedsmænd gaae den første Vei, maaskee noget eensidig, og det kan man kun rose, naar det skeer med Retfærdighed og Vaersomhed.

Den store Brøst i Slesvig er, at der ganske mangler en ordentlig Communalforfatning³. Det forundrer mig, at I ikke anstrenger Eder forat faae den. I kunne ligefrem overføre den hele danske Communallovgivning, der er ny, liberal og god. Den vilde give Folkelighed, ligesom den har givet den i Provindsen Danmark, en ganske mageløs Oplysning, Kraft og Myndighed, og enhver Dygtighed vil da finde sin Plads og gjøre sig gjældende. Jeg tvivler ikke om, at Mange af Embedsstanden vil modsætte sig, thi endnu hos os kan hverken Amtmænd eller Herredsfogder eller endeel Præster forsone sig ret hermed, men denne Modstand kan og skal brydes. Giv en fri Communalforfatning og en fri Presse, og jeg gad seet det Folk, som duer til Noget, der lader sig trykke! Det slesvigske Folk eller Bondestand er – jeg behøver ei at sige Dem det, hvor tidt have vi ei i hine Dage afhandlet den Materie – uvidende og materielt fortabt, og det kan ei være anderledes efter en saadan Forqvakling igjennem sex hundrede Aar⁴. Der eksisterer imidlertid i Slesvig som i Danmark ei no-

get andet Folk end Bondestanden, og det er min Mening, at den er den eneste Klasse hos os, hvorpaa der kan bygges, og ved hvilken et dansk Rige kan frelses fra Undergang. Der er mange fortrinlige Elementer i den nordslesvigske Bondestand, og den har det store Gode, at den er velhavende. Men – den ligger i Dvale og noksaameget som Bondestanden i Danmark. Nu er det saa, at de med fælles Dannelse og fælles Interesser slutte sig sammen. Det er kun Faa, der kunne og ville sætte sig herudover.

Deraf følger ogsaa, at den danske Embedsstand slutter sig sammen, det skeer uvilkaarligt, uagtet det i Slesvig er en politisk Feil. Bønder og Borgere gjøre paa deres Side det samme. Saasnart Nogen af en Stand ved Dannelse og Aand hæves op over sin Stand, saa forlader han den, og dens Selskab interesserer ham ikke mere. Det har jeg her i Nørreherred paa Lolland daglig for mine Øine. Her er en gammel og rig Selveierbondestand. De have til for en Halvsnees Aar siden været rene Bønder i det Ydre og Indre, men da de eie Gaard fra 100 til 400 Td. Land, saa vilde de ei være det mere. De kjøre i elegante Vogne, bygge pragtfulde Herregaarde, kaldes Proprietair, Døttre og Koner Frøkener og Fruer, holde Lærere og Gouvernanter o.s.v., og – de søge aldeles ikke Samqvem med den lavere eller saakaldte egentlige Bondestand. Det lader sig ei forandre, og Danmarks Styrke ligger i denne Udvikling.

Det samme er Tilfældet med min Ven L. Skau paa Mariegaard (der desuden er Amtsforvalter!) og min Ven Hans Olesen her til Bukkehauegaard. De udfoldede ikke to Timers Selskab med deres Standsfæller uden NB!, naar de ville bruge dem til et eller andet Øiemed! Men dersom En eller Anden, selv den største Dumrian, af de saakaldte høiere Klasser (i Danmark eksisterer forresten ingen Klasser mere) nu og da ei vise dem den tilbørlige ebenbürtige Familiaritæt o.s.v., saa blive de saare vrede. Her ligger det!

I vore Kjøbstæder er ligesaa tre Klasser: 1. Embedsstanden og de store Kjøbmænd, 2. den jevnere Haandværker og Smaahandlende, 3. Arbejdsklassen. Allerførst er eller bliver Standsforskjellen her paa Landet, hvor der, efterhaanden som Fæstegodset sælges, danner sig to Klasser: een stor og rig Proprietairstand, der kjøbe sammen al Jord, og en arm, ussel Dagleierstand. Aands-Dannelses- og Penge-Forskjel maa evig blive ved. Det er kun den politiske Standsforskjel, man maa opløse. Den eksisterer ikke mere i Provindsen Danmark, ei heller oprigtig talt i Slesvig.

Høgsbro slutter sig til Tydskerne, Deres Fader og Broder gjør ligesaa, efter Deres Ord: det kommer paa Et ud! Politisk Feil og Egoisme! Det uheldige og forqvaklede Sportuleringsystem er et fælles Onde for Danmark og Slesvig. Det er i mange Stykker meget ubilligt, men i finantsiel Henseende har det Fordele, som alle indirecte Skatter. Naar det hæves, og Localembedsstanden skal lønnes ordentlig, vil Byrderne blive større.

Der kan være Noget i, hvad De siger om Godske Nielsen⁵. Jeg maa beklage, dersom han kan opføre sig saa uklogt, men i det Hele er han en brav Person og ærlig. Høgsbro vil ligesaa det Rigtige, men han har ei Overlegenhed, Takt og Ro nok til at hæve sig over Partierne, især Grundtvigianerne, og holde dem i Tømme. Men det er vanskeligt at faae et saadant Menneske, naar han ei paa denne Plads vil offre sig af Begeistring. Han fordrer Fasthed, men Stivhed og Egensind er altid en stor Feil og allermeest paa denne Plads. Forholdene ere nu ikke, som da jeg var der, men jeg anseer det for godt gjort, da jeg var bleven en ligesaa intim Ven af gamle Lurendreier [Amtmand] Johan[n]sen som af Flor og sl. P[eter] H[iort] Lorenzen, og da Koch fordrede mig paa Pistoler⁶ o.s.v.!

Jeg kunde ønske at skrive meget mere, men Papiret er fuldt. Levvel, min gamle, trofaste Ven! Stød ei den danske Embedsstand fra Dem, endnu mindre sæt den i slet Lys. Vær klog, værdig og sand, og hæv Dem over smaalig Indskrænkethed og Dumhed! De er formeget til at saares deraf.

Lad mig høre fra Dem, naar Noget ligger Dem paa Hjertet. Det er nu 14 lange Aar, siden vi saaes og kjæmpede sammen. Vort Ven-skab er urokkeligt. Vi ere kun ved Enden paa Begyndelsen. Store Ting forestaae. Vi staae i det Nye som i det Gamle!

Deres

Johan Wegener.

Saadanne fjantede Flauheder, som De fortæller om Egede Glahn⁷ – en mig forresten ganske ubekjendt Person –, findes overalt. Regenburg og ingen Regjering kan forhindre eller raade Bod herpaa. Saadanne maa faae Straf i at miste Agtelse, Tillid og Kjærlighed og – det er især for en Præst den haardeste Straf. Forresten undrer det mig, thi Brødrene ere Mænd og have en Rem af den Grundtvigianske Hud, der ialmindelig er yderst gefællig og indsmigrende og ladende fem være lige.

1 Åbenbart Skaus svarbrev, jvf. Wegener til Høgsbro 1853 7/11: »Jeg modtog de meest rasende Breve fra L[aurids] S[kau], og jeg havde al min Koldblodighed nødig for at styre ham tilfreds. Han betragtede Forandringen, som om De ganske havde vundet Slaget og trængt ham ud af Bestyrelsen o.s.v., og nu seer jeg til min store Forundring, at De er ligesaa misfornøiet og troer at være skeet Uret... Hverken Clausen eller jeg have betjent os af de Ord eller den Mening, som Skaus Tale antyder, thi dertil have vi altfor stor og oprigtig en Kjærlighed til Dem... Skau beklagede sig bittert over, at De ganske havde bedaaet og forblindet mig og blev tilsidst smækvred over, at jeg i Meget ei vilde give ham Medhold«. – Wegener slutter dog med at advare mod »de ultra grundtvigske Ideer, som vilde gjøre Skolen latterlig og ødelægge den i alle Fornuftiges Omdømme« (RA. Høgsbros arkiv; et andet udtog findes trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 144).

I et senere brev, 1854 12/4, fortæller Wegener Høgsbro: »Jeg kjen-der bedre end de Fleste S[kau] og F[lør], men jeg troer dog, at De er noget vel lidenskabelig og ubillig imod dem. Deres Lidelser høre med til Deres Plads og ere uadskillige fra den, men saaledes er S[kau], det hører med til hans Natur. Det er mig sagt fra flere Sider, at hans hele Optræden i Flensborg, hvor glimrende den en[d] var i Frastand og at læse i »Stændertidenden«, lod meget tilbage at ønske i Virkeligheden, at Lapseriet og Upaalideligheden var meget prædominerende. Men det er Pligt for os at tage det Gode af ham, han kan yde os, og dække hans svage

Sider« (RA. Høgsbros arkiv).

- 2 Jvf. Wegener til Godske Nielsen 1855 26/10: »De danske Embedsmænd, der ere komne derover, ere i det Hele høist paadelige og brave Folk, der ville det Rigtige, men de lide af Fornemhed og have ikke forstaaet at gjøre sig Befolkningen hengiven, og de blande sig ikke nok imellem dem. Enkelte af dem ere smittede af Carl-Moltkeske Ideer, men paa den anden Side er dansk Bureaukrati i Slesvig nødvendigt for at besidde og frelse det« (RA. Godske Nielsens arkiv).
- 2a. Et par af de anførte navne kan det være vanskeligt at identificere. De første seks navne tilhører administration og skolevæsen, mens de øvrige er gejstlige. Møller må da sikkert identificeres som pastor Daniel Christian Møller i Vonsbæk, der tillige var stænderdeputeret; med Nissen menes utvivlsomt pastor Johan Henrik Nissen i Hyrup, der var født i Sorø, og som havde været huslærer i Humble efter Johan Wegener. Rasmussen må være pastor Harald Valdemar Rasmussen i Halk, som Skau fik et vist samarbejde med i forbindelse med tanken om en højskole i Haderslev østeramt. De øvrige navne volder ingen vanskeligheder.
- 3 Der blev dog dannet et amtsråd for Haderslev amt i 1858, jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1858 8/6.
- 4 Jvf. Wegener til Godske Nielsen 1855 26/10: »Haderslev selv er et grimt Hul, men den bedste Deel af den slesvigske Befolkning er uden Sammenhæng den nordslesvigske meget velhavende Bondestand, som har adskillige gode Egenskaber. Den er i Forhold til sin Velstand hundrede Aar tilbage i Culturen, men der kan gjøres meget af den. Dette gjelder

navnlig om Østkanten, Vestsiden er længere tilbage. Desværre er den meget forfalden til Drik, der ødelægger selv de Bedste, saaat en Maadeholdsforening kunde være hensigtsmæssig. Item er den meget forfængelig og i denne Henseende maa man være saare vaersom og ikke støde den. Den anseer sig selv for et Nonplusultra af Menneskeheden.

Det slesvigske Folk er aldeles fortabt i a) Materialismen og i b) den religiøse Skinhellighed, hvoraf det er saaledes overgroet, at intet ædelt og sandt Liv kan fremkomme. Den første Egenskab culminerer i Flensborgismen – hvis Udryddelse derfor er vigtig –, den anden af Grundtvigianerne, som have ompændt en stor Deel af Slesvig, deres Canaan. Koch var i begge Henseender en Typus for en Slesviger. Han vilde helst tjene Penge, men derefter rumlede Grundtvigianeren igjennem alle Bladets Artikler, indtil Ki[e]rkegaard fortrængte dem i Forbindelse med den »unge Bondeven« og Christiansfelderne, til hvilke sidste Brødre Koch egentlig hører« (RA. Godske Nielsens arkiv).
5 Smlgn.: M. Mørk Hansen: Livs-Erindringer, 1968, s. 187: »Godske Nielsen var yderst vittig og interessant, men kunde være noget maliciøs, naar han omtalte sine Modstandere eller

Folk, ved hvilke der var noget latterligt. Han kunde mesterlig tale efter alle Folk, ligesom han jo som bekendt fører en smidig og træffende Pen. Paa Grund af en stundom kaad Spot var han ikke afholdt i Haderslev«.

6 Det skete i forbindelse med en strid mellem Wegener og Koch om Eiderstat contra Helstat, jvf. Wegener til Flor 1844 21/12: »Jeg har endogsaa faaet et Udfordringsbrev paa Pistoler af – Koch – som jeg altid har elsket saa høit, at, som De erindrer, at jeg, da De var her, ei vilde troe, han kunde have urene Hensigter med sit Vendekaaberi, da baade De og Skau meente, der dog stak Noget under«, samt: Wegener til Flor 1844 28/12: »Koch maa være bleven gal. Anderledes forstaaer jeg ham ikke ... Han kalder endog Læren om, at Danmark gaaer til Eideren: en ny Lære!« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 28, 31). Se iøvrigt: Wegener til Skau 1846 8/3, note 6.

7 Den senere stiftsprovst Hans Egede Glahn var 1853–59 præst i Sommersted. – »Dannevirke« 1857 10/9 indeholder en klage over pastor Glahn fra Laurids Skaus broder Oluf Skau. Præsten havde talt over et lig, der henstod i skolen.

JOHAN WEGENER TIL LAURIDS SKAU 1863 2/11.

Kjære Skau!

Halsted, d. 2. Nov. 1863.

Blot nogle Linier, uagtet jeg gjerne kunde skrive en Snees Ark. Det er flere Aar, siden De hørte fra mig; nu kan jeg ei længere tie. Jeg havde først tænkt at skrive disse Ord til Flor¹, men De er jo min ældste Ven. Det var i Sommer 20 Aar siden vi første Gang mødtes paa Skamlingsbanke. Hvormeget forandret og dog – det Samme!

De danske Slesvigeres hele Fremtræden og Gebærder foruroliger mig. Hvad enten jeg læser »Dannevirke« i den senere Tid, eller jeg

seer Deres Optræden i Rigsraadet, eller jeg betragter Aliancen med Bondevennerne og Blixen, saa forekommer det mig, forat bruge gamle Horats's Ord, at Slangen her parres med Fugle og Tigre med Lam. Vel er jeg temmelig overbeviist om, at Størstedelen deraf kun er en diplomatisk Chicane og Maneuvre forat tvinge og ængste Ministeriet, navnlig til Løfter og Ikke-Indrømmelser, f. Ex., at det ei meer vil kalde Stænderforsamlingen ilive og fremforalt aldrig gaae ind paa den forfærdelige slesvigske Selvstændighed, og forsaavidt kan det jo være meget rigtigt og meget vel beregnet. Men jeg har kun seet altfor meget af, hvorledes det ofte gaaer i de politiske Bevægelser, at man let hidser sig op i falsk Stemning og begaaer Skridt, som man egentligen ei vilde, og som man bagefter – forsilde, naar Ulykken er gjort, bittert fortryder.

1. Jeg beder Dem, gamle Ven, og alle de Andre af det slesvigske nationale Parti, gjør ikke en saadan Modstand imod Forfatningsudkastet², at det bliver forkastet! Og saavidt jeg i Frastand kan see Situationen i Rigsraadet, vil dets Antagelse eller Forkastelse væsentligen komme til at beroe paa Eders Afstemning, thi det er klart for mig, at forkastes dette Forslag – som jeg forresten ikke er nogen Ven af – saa grave I Eders egen Grav, eller I give Danmark et Stød, som vanskelig vil forvindes. Forkastes Forfatningsudkastet, vil Et af To skee: *enten* føres vi ind i Absolutismen *eller* ogsaa i det endnu Værre, den slesvigske Selvstændighed, og begge Dele ere et Schleswig-holstein. Det Tredie, som I maaskee drømme om, er en Umulighed.

2. Jeg anseer mig ei for klog, men De veed dog fra gamle Dage, at jeg ei seer dumt, og efter min Anskuelse har Danmarks Sag aldrig staaet bedre end i Øieblikket siden Dagen efter Slaget ved Idsted, da den stod ligesaa godt. Igjen at lade dette Øieblik gaae ubrugt forbi vilde ei blot være det største Misgreb endnu af alle dem, som ere begaaede, men det vilde være Vanvid. Skylden nu er ei Regjeringens som maaskee tidligere, men deres, som nu ei tage, hvad kan faaes, og hvad Ministeriet nu tør byde.

3. Forfatningsspørgsmaalet er med Hensyn til Forfatningsformen for mig om ei ligegyldigt, saa dog aldeles underordnet. Jeg underkaster mig en Robespierrisk Terrorisme, et østerlandsk Despoti, en oligarkisk Forfatning som den danske før 1660, *naar Slesvig sikkert kan vindes*. Men Intet synes mig ubegribeligere end, at man kan ansee Forfatningsudkastet for aristokratisk eller bureaukratisk. Det er ul-

trademokratisk, og al Magten er efter Valgloven lagt *ene i Landalmuens eller Bondestandens Hænder* ifølge vore Forhold. Folkethinget vil Huusmands- og Indsikkerklassen ganske kunne besætte ligesom Rigsdagens Folkething, og Landstinget vil Gaardmandsklassen ganske kunne besætte, thi Eiere og Fæstere af 5 à 6 til 10 Td. Hartk. vil være Valgberettigede, og der vil mindst være 4 af disse, naar der er 1 af de Andre. I Slesvig vil Forholdet paa Østkanten endnu være fordeeltigere, paa Vestkanten lidt ufordeeltigere for Bondestanden end i de danske Provindser. Den eneste virkelige Forandring, der i Forslaget er fra Valgloven til Rigsdagen, er denne, at medens til Rigsdagen Indsikker- og Huusmandsklassen behersker begge Thing, behersker efter Udkastet denne Klasse kun Folkethinget, og Gaardmandsklassen Landstinget. Ingen af Delene gaae i Længden, men modsætte sig Forslaget formedelst dets aristokratiske Tendents er Galskab.

Her vil jeg standse. Levvel, kjære Skau, og overvei, hvad jeg her kort har sagt! Samler De de slesvigske Stemmer om Udkastet, reddes maaskee nu Slesvig, hvis ikke – er det maaskee forbi!

Deres hengivne
Joh. Wegener.

KB. NKS 1727.

1 Det sidste brev, der findes fra Wegener i Flors arkiv, er dateret 1845 28/7! Dette er vigtigt for forståelsen af Wegeners oplysninger om Flor til Godske Nielsen, se: Wegener til Skau

1857 13/8, note 14.

2 Skau stillede sig positivt til udkastet til novemberforfatningen i 1863, se: Skau til sønnen Peter 1863 5/8 og til sønnen Knud 1863 29/11.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED PETER HIORT LORENZENS BØRN

Til Laurids Skaus store fortjenester hører – som det er blevet påpeget af Knud Fabricius – hans store hjælpsomhed og trofasthed over for sine venner. Hans hjælpsomhed mod disse og deres efterladte kunne give sig helt rørende udtryk. Der er næppe tvivl om, at Knud Fabricius med disse ord har tænkt på Laurids Skaus forhold til Peter Hiort Lorenzens efterladte hustru og børn. Korrespondancen mellem Laurids Skau og Peter Hiort Lorenzens børn fortæller i hvert fald højt og tydeligt om denne egenskab hos Laurids Skau.

I sit andet ægteskab med Helena Schroeter efterlod Peter Hiort Lorenzen sig to sønner og to døtre, Frederik og Hans Rudolf, samt Sophie og Mathilde. Sophie Lorenzen var den ældste af de fire, født 1828 kun godt en halv snes år yngre end Laurids Skau. Derefter fulgte Frederik Lorenzen, født 1831, Hans Rudolf Hiort-Lorenzen, født 1832, og endelig Mathilde, født 1836. Laurids Skaus venskab med de fire søskende, især med de tre ældste af dem, varede livet igennem. Hans brevveksling med Sophie er der kun bevaret enkelte brudstykker af, men hans korrespondance med de to brødre er så nogenlunde bevaret i sin helhed, og den giver mange nærbilleder af Laurids Skau i de sidste ti år af hans levned.

Efter deres moders død i 1853 havde børnene fået deres andet hjem hos kammerassessor Muus i København, en broder til den rige konsul Elias B. Muus fra Kerteminde og Odense. Sophie og Mathilde blev optaget som døtre af huset. Frederik skabte sig altilmest en militær løbebane og avancerede efter endt uddannelse fra løjtnant til kaptajn og sluttede sin karriere som generalløjtnant. Hans Rudolf studerede jura for at kunne søge en embedsstilling i sin sønderjyske hjemstavn og i det politiske liv at træde i sin faders fodspor. Laurids Skau var ham heri meget behjælpelig, og H. R. Hiort-Lorenzen opnåede inden 1864 at beklæde stillingerne som borgmester i Eckernførde (1859–60) og som herredsfoged i Satrup og Mårkær herred med bopæl i Slesvig by. Efter krigen og efter Laurids Skaus død tog H. R. Hiort-Lorenzen et arbejde op for Sønderjyllands danskhed ved i 1868 at flytte til Ha-

derslev som redaktør af »Dannevirke«, men i 1877 måtte han nødvendigvis forlade sin hjemstavn. Fra nu af kunne han kun på afstand følge udviklingen »sønden å«, først som redaktør af det Ferslewske blad »Nationaltidende«, derefter siden 1894 i en mere stille tilværelse som stiftsskriver i Roskilde, et embede, der også levede ham tid til en række personalhistoriske arbejder.

Som svogre, begge gift med døtre af konsul Muus, kom de to brødre til at stå hinanden meget nær. Sammen med deres ugifte søster, Sophie Lorenzen, har de sikkert ofte haft lejlighed til at tale om deres faderlige eller snarere broderlige ven fra ungdommens dage, fra hvem døden skilte dem netop i det år, da de måtte se deres hjemstavn under et fremmed lands herredømme.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1852 17/4.

Haderslev, d. 17de April 1852.

Kjære Rudolf!

Iforgaars skrev jeg til Dig, at der neppe for Tiden var Udsigt for Koch til at blive Raadmand¹. Idag stiller det sig meget anderledes – ikke, fordi jeg troer, at man er gal nok til at tage Koch til en saadan Post efter hans i den senere Tid indtagne Stilling, men fordi der igaar er bleven *Vacance*, og naar der er Plads aaben, kan man jo aldrig vide, hvilke Galskaber der kunde skee!

Igaar Eftermiddags døde meget pludselig *Kjøbmand og Raadmand de Wolf!* Jeg meddeler Dig og Dine Sødskende dette sørgelige Budskab paa Grund af, at de Wolf hører til dem, der have staaet Eder nær, og fordi han var en god Ven af Eders Fader og Moder². Resten kjende I, og jeg skal blot her tilføie, at Dødsfaldet er saamegetmere sørgeligt, fordi den ældste Søn kun er 18 Aar gml., og Pengeforholdene temmelig forviklede, om ikke reent confuse. Det er heldigt, at han siden Eders Moders Bortgang³ ikke har havt Noget at gjøre med Huset eller Huusleien o[g] d[e]sl[ige], da dette er hos Borgemesteren, ligesom han jo heller ikke er Formynder mere for Mathilde, som Schröeter nu er.

Din heng[ivne]

Lev vel! Hils Dine Sødskende fra

Laurids Skau.

Hr. Student Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Det er meget betegnende for Kochs placering i sin tids Haderslev, at han

ikke blev fundet egnet som rådmænd.
– Smlgn.: Flor til Skau 1852 19/11.

- 2 Jvf. H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 6: »Den eneste virkelige Ven, Fader havde blandt Borgerne, var Kjøbmand de Wolff, som helt igennem var dansk«.
- 3 Der menes »bortrejse«. Skau havde sørget for fru Lorenzens flytning til Kbh., jvf. Sophie Lorenzen til Laurids Skau 1848 3/10: »De havde ytret Noget om, at De muligviis kunde opnaae at faae fri Bolig til min Moder her i Kjbhvn. Moder har nu skrevet til mig om at leie Værelser til hende for i Vinter, men De kan jo nok tænke Dem, at jeg nu er i stor Tvivl om, hvad jeg skal gjøre, og jeg vilde derfor saa gjerne høre Deres Mening. Dersom det nu ikke er

altfor ubeskedent af mig, saa vilde jeg rigtignok gjerne bede Dem, kjære Skau, om med et par Ord at lade mig vide Deres Mening, om jeg skal leie Værelser til Moder fra i Vinter eller kun paa maanedsviis eller slet ikke, thi jeg veed jo slet ikke, hvor meget Haab De har om at forskaffe Moder fri Bolig.

Det gjør mig ondt, at jeg maae besvære Dem hermed paa en Tid, hvor De sikkert er overlæsset med Arbeider angaaende Valgene, men Moder kommer allerede sidst i denne Maaned herover, og Flyttedag have vi idag fjorten Dagen, saa De indseer vidst, at her ikke er nogen Tid at spille« (KB. NKS 1727).

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 14/2.

Kjære Skau!

Kbhvn. 14. Jan[!]. 1853!

Jeg takker Dem meget for Deres brev og for den uleilighed, De har havt med bevidste sag. Jeg har idag in[d]leveret ansøgningen i ministeriet og haaber, at den vil blive bevilliget.

Frits er i denne tid oppe til examen; hidtil er det gaaet ham udmærket, og vi haabe alle, at det vil blive ved saaledes; han er allerede vis paa at komme i ingénieurcorpset.

Jeg har i disse dage faaet communitetsstipendiet, det er 8 Rbd. maanedlig, og i Julen fik jeg det Hurtigkarlske legat 25 Rbd. til juridiske bøgers anskaffelse. Det er jo altid en begyndelse, saa jeg tænker snart, at jeg faar et og andet legat endnu. Moder befinder sig gudskelov temmelig vel i dette fæle veir, men hun er dog undertiden plaget af sin hovedpine.

Politiske nyheder kan jeg forresten ikke fortælle Dem. De har vel læst alle aviserne. Rygtet gaaer her i byen, at der paa børsen er aabnet en subscription til fordel for Capt[ain] Schovelin, hvorved der i de første 10 aar skal sikkres ham en aarlig indtægt af 1000 Rbd., forat han kan tage sin afsked og stille sig til rigsdagen². Det var jo smukt og glædeligt.

Men det er sandt, jeg havde jo nær glemt at gratulere Dem i anledning af Deres valg til stænderdeputeret³. Det har glædet os alle meget

at høre det. I Haderslev have de prostitueret dem lidt med at faae den fordrukne Iversen til deputeret⁴, men herregud, en anden gang bedre lykke. Han bliver vel nok kasseret, hvis det ellers kan lade sig gjøre.

Jeg vil slutte med en venlig hilsen fra hele familien til Dem, Deres kone og børn.

Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

De bevidste 10 Rbd. har jeg modtaget. RL.

KB. NKS 1727.

- 1 Det fremgår af poststempelen, at brevet er afsendt den 14. febr.
- 2 Julius Schovelin blev 1852 indvalgt i Folketinget som repræsentant for Odense. Han sluttede sig til oppositionen mod ministerierne Bluhme og Ørsted. Da regeringen søgte at uskedeliggjøre ham politisk ved at udnævne ham til chausséeinspektør i Lauenburg, tog han 1853 sin afsked som embedsmand.
- 3 Blandt de udpræget dansksindede stænderrepræsentanter hørte foruden Skau Krüger fra Bevtoft, Juhl fra Hjerndrup, Møller fra Skovgård ved Åbenrå, Petersen fra Surlykke på Sundeved og Bladt fra Tandslet, samt af byrepræsentanter Bahnsen fra Åbenrå, H. P. Hanssen fra Sønderborg og Brandt fra Ærøskøbing. Stænderforsamlingen trådte sammen i Flensborg 1853 5/10.
- 4 Det vakte en hel del opsigt, at Haderslev til sin repræsentant valgte den slesvig-holstenske gæstgiver Christian Iversen, se: »Dannevirke« 1853 4/1: »Det danske Parti leed et afgjort Nederlag, idet Valget fik et reent »slesvig-holsteensk« Udfald. Til Deputeret valgtes Gæstgiver Chr. Iversen paa Torvet og til Suppleant Kjøbmand H. C. Sohl paa Naffet. Afstemningen faldt saaledes: Chr. Iwersen 81 St., H. C. Sohl 77 St., Justitsraad Borgmester Hammerich

63 St., Kirkeforstander J. A. Schmidt 58 St.« etc.

Smlgn.: B. Bertelsen til Skau u.d. (ca. 1853 15/1): »Jeg har til Hensigt at besvære Dem med et langt Brev, hvortil Valget i Haderslev giver mig første Anledning. Men have de gode Danske ikke selv forseet sig? Jeg har længe vi[d]st, at de havde isinde at have Hammerich til Deputeret, men undrede mig indtil sidste Øieblik over, at »Dannevirke« aldeles intet meldte i denne Anledning. Dette har da gjort det tydske Parti enigt, det har sammensvoret sig for at vise, at det endnu er til og ikke stiltiende lader sig underkue af de Danske. Ved et Prøvevalg vilde maaskee Een eller Anden have ladet sig bevæge til at vælge Borgmesteren, men, tænkte de maaskee, vil de Danske ikke tale med os derom, saa have vi Ret til at gaee efter vort eget Hoved. Skaden er vel ikke saa stor, omendskjøndt man ikke kan beregne den, men Skammen, den kjender man. Jeg anseer hverken Iversen eller Sohl for at være Mænd til at udrette og virke noget, men de styrke dog det Parti, som man har al Grund til at ønske reent tilintetgjort. Dog vil vor Tid sikkert ikke opleve at see dette Ønske opfyldt, om det nogensinde skeer« (KB. NKS 1727).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 15/8.

Kjøbenhavn, d. 15. Aug. 1853.

Imorges kom jeg her tilbage til Kjøbenhavn. Det var slet ikke saa slemt, som jeg havde ventet. Jo nærmere man kommer til Byen, desto mindre ængstlig tager det sig ud. I Odense foer man 3 Skridt tilbage, naar jeg fortalte, at jeg reiste til Kjøbenhavn, i Corsøer mente man dog kun, at det vist var temmelig slemt i Byen, men i Roeskilde fortalte Folk, at det var saa godt som ingenting. Jeg slutter mig til de sidste. Kjøbenhavn seer ud som altid, maaskee en Smule renere¹. Men derfor vil jeg dog ikke nægte, at det er svært drøit for mig igjen at komme ind i de gamle Folder, som det har gjort saa godt engang at ryste ud.

I Odense morede jeg mig udmærket. Jeg var paa Farten hver eneste Dag, altid i Selskab med Sophie og Mu[u]s's. Jeg har aldrig troet, at 8 Dage kunde gaae saa hurtig. Den næste Uge vil nu nok for Contrastens Skyld vise mig, hvor langsomt 8 Dage kan gaae.

De vil finde Kvitteringen fra Ruben vedlagt².

Før jeg slutter, maae jeg endnu takke Dem for de Fornøielser, De beredede mig under min Ophold i Haderslev og bede Dem hilse Deres Sønner fra

Deres hengivne
Frits Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Der er tale om situationen efter koleraepidemien i Kbh.

2 Der har vel været tale om en mindre pengeforstrækning.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1853 13/9.

Kjære gode Fritz!

Haderslev, d. 13de Septbr. 1853.

Jeg har i Grunden længe været i Brevgjæld til Dig, men det faldt mig ikke ind, at en saa smertelig Anledning skulle bringe mig Pennen i Haanden, som idag er Tilfældet¹. Jeg havde haabet med mit første Brev at kunne sende Dig nogle »Træk af Din Faders Levnet«², men de ere endnu ikke færdige.

Af Din Onkels³ Brev vil Du allerede have erfaret, at Lægerne havde opgivet Din kjære Moder. Disse Linier skulle meddele Stadfæstelse paa, at Lægerne havde Ret, hvad allerede det første Segl antyder. Jeg vil ikke plage Dig med Betragtninger i denne Anledning. Jeg tør haabe, at Du forud er overbeviist om min inderlige Deeltagelse. Der gives i dette Øieblik ingen Dødelig, der bedre end jeg er istand til at vurdere, *hvad* og *hvormegit* Din Moder var i mange Henseender.

Den Tid vil komme, da jeg skal bære Vidnesbyrd derom, og det til hendes Børns Glæde. Hun har ikke alene *udlevet*, men *hun har levet*⁴, og dette er i mine Tanker mere, end de fleste Mennesker kunne sige. Lad dette være mit eneste og bedste Trøstens Ord.

Disse Linier ere beregnede paa at bede Dig, at, hvis Du og Rudolph ikke allerede ere paa Veien herover, da at bede Eder begge komme med omgaaende Post. Det er nemlig fornødent at indsende Ansøgning til Appellationsretten om at beholde Efterladenskabet i *uskiftet* Boe, indtil Mathilde er myndig, thi ellers tager Skifteretten det Hele. *Du maae nu erklære Meublementet i Kjbhvn.*⁵, samt Værelser og Alt for *Dit* og *Rudolfs*, hvorved vi tvinger Skiftet over paa Haderslevs Skifteret, medens det ellers maae foregaae begge Steder.

Kl. 7, Eftermiddg.

Efter at jeg havde skreven foranstaaende Linier, erfarer jeg, at Skifteretten hersteds vil have Kjbhvn. betragtet som Din Moders Domicil. Salg af Meublementet i Kjbhvn. kan efter Advokat Seligs Mening undgaaes derved, at Du som anført erklærer det for Dit, og derimod vil hverken Dine eller Sødskende Rudolf[s] og Sophie[s], eiheller Mathildes Formynder indvende noget.

Det er fremdeles nødvendigt at medbringe de givne Afkald af Thomas, Carl og August⁶ for det Tilfælde, at de ikke ordentlig ere indførte i Skifterettens Protokoller. Jeg formoder, at de findes iblandt Din Moders Papirer. Maaskee behøves de ikke, men for Sikkerheds Skyld er det dog godt at have dem.

Og hermed Gud befalet! Maaskee ere I allerede begge borte fra Byen, mens disse Linier komme, men jeg sender dem alligevel for Sikkerheds Skyld, efter Aftale med Schröeter.

Bevar i venlig Erindring

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

S.T.

Hr. Lieutn[ant] F. Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Helena Dorothea Lorenzen, født Schroeter, døde i Haderslev 1853 13/9.

2 Skaus skildring af Peter Hiort Lorenzens liv udkom først i 1865.

3 Gæstgiver og møller Otto Hermann Schroeter.

4 Ejendommeligt nok mindes Skau i denne situation de ord, der blev talt ved Julie Marckmanns grav (død 1851 10/2): »Det er Dødens Magt, som her aabenbarer sig, der ikke blot bringer Ordet til at forstumme paa den Afsjæledes Læber, men ogsaa

kvæler det i Graad og Hulken paa de Levendes. Og dog skulde mindst ved denne Grav Døden være seirrende ikke blot i Graven, men ogsaa blandt de Levende paa dens Rand. Thi skal jeg udtale Hilsenen fra de fraværende Venner som et Vidnesbyrd, Alle vistnok med uskrømtet Sandhed ville enes om at give den Hensovende, saa være det udtalt i de Ord: *Hun har levet!* Eller skulde nogen finde det betydningsløst at sige om den Afdøde, hvad man maaskee mener kan siges om hvilkensomhelst? O, den, der har kiendt hende, forstaaer Sandheden og Berømmelsen i de simple Ord, og hvorledes man ved mange, der bæres til Hvilen, kan være usikker, om de ogsaa have levet. Sandelig, et større Lov kan vanskelig gives nogen Afdød end den at have ført paa Jorden, hvad der virkelig fortæner at kaldes et Liv. Og Livets Magt var stor i hende. Hvo,

som har kiendt hende, maa ikke sandede det? Og hun følte varmt og inderligt ikke blot for de Nærmeste, men for alt, hvad der er sandt og skønt og stort, følte saaledes derfor, at det opfyldte hende, og hun levede derfor. See, derfor bliver den Afskedshilsen, jeg har at bringe fra fraværende Venner, til en Tak – ja, vi takke Dig, Du Hedengangne! for, hvad Du gav ilive, som hvad Du efterlod i Døden, for den Livets Virkning, som udgik fra Dig, for hver Daad og hvert Ord, hvorved Du har tilskyndet og opflammet til alt, hvad der fortæner Lov og berømmeligt Eftermæle« (Sønderjysk Månedsskrift 1967, s. 184–185).

5 Fru Lorenzen havde i flere år opholdt sig i Kbh., jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1852 17/4, note 3.

6 Der er tale om Peter Hiort Lorenzens sønner af første ægteskab. Smlgn.: Skau, Kbh., s. 208 f.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1853 26/9.

Haderslev, den 26de Septbr. 1853.

Af et venligt Brev, som jeg idag modtog fra Sophie¹, seer jeg, at Boet i Kjbhvn. endnu er urørt, og at Skifteretten ikke paa nogen Maade har ladet høre fra sig. Dette er et godt Tegn og vidner om, at Retten vil give Eder Tid til at arrangere Sagerne. Men deri er ogsaa en Opfordring for mig til at paamine Dig om en Forsigtighedsregel, kjære Fritz! som jeg troer mundtlig at have udtalt mig om, men som Du maaskee kunde glemme. *Den faktiske Besiddelse* har stor Betydning i Retssproget, og jeg vilde derfor erindre Dig om, hvor nødvendigt det er, at Du tiltræder Boet, det vil sige: tager bort deraf efter Dit eget Skjøn, navnlig de Gjenstande, som Mathilde og maaskee andre af Dine Sødskende skulle have. Hvad der er borte, er ogsaa skiftet, og selv om Skifteretten slet ikke viser sig i Kjbhvn., er det jo ikke af Veien at have forberedt sig paa deres Modtagelse.

Dernæst vilde jeg gjøre opmærksom paa, at det ikke godt gaaer an at flytte ind i Muus's Gaard² uden tillige at tage Meublementet bort fra den gamle Leilighed eller, hvis I selv leie den bort, det da af

Leieren tages i Besiddelse, indtil Leiemaal er ude. Bliver Meublerne derimod staaende i et tomt Huus, saa seer det mistænkeligt ud, og endskjøndt man neppe i Kjbhvn. har meget at frygte af Skifterettens mistænkelige Blikke saaledes som i Provindserne, saa synes jeg dog, at det altid er godt at have klart Bord. Maaskee ere disse [Ord] aldeles overflødige, men dette er da ingen Ulykke; saa er Tiden og Papiret jo blot spildt.

Din Onkel Schröeters Humeur er ikke i bedste Orden. Dette forbandede Afslag af Regjeringen paa hans Andragende om Remission i Pagten, medens Vandværket bygges³, gaar ham nær til Hjerter, da det ryster forbandet i hans Kredit, og han har jo spillet temmelig høit Spil. Jeg bilder mig ind, at hans Ansøgning udelukkende har Skylden, idet han deri har sagt, »at han godt vidste, at han intet Retskrav havde« o.s.v. Det er jo hestedumt at indrømme, at man ingen *Ret* har, og Regjeringen *kan* jo ikke forære ham af Statens Penge. Havde jeg blot faaet denne dumme Ansøgning at see, inden han underskrev den, skulde den aldrig kommet ham af Hænderne. Alt dette veed han nu godt, men – bagefter! Og dette gjør Sagen mere ærgerlig. Imidlertid veed jeg dog endnu et lille Raad, og Penge kan ogsaa nok bringes tilveie, saa Faren endnu ikke er saa stor, som Schröeter brummer høit til.

Endelig haaber jeg, at Din Tante Juhl skal slippe ud af de slesvigholsteenske Curators Garn. Mortensen er jo død, og Mechlenborg nægtede forleden Dag at underskrive med hende. Lykkeligviis kom Schröeter og jeg i det rette Øieblik til, og idag haaber jeg, at Kirkeforstander J. A. Schmidt bliver beskikket, som hun nok vilde have. Jeg har tillige foreslaaet at lade Chr. Juhl i Hjerndrup formeligt indsætte til Børnenes Værge. Derved bliver hun angerløs, hvis Eet eller Andet skulde gaae galt, og hun er sikkert for Vrøvl, naar den ældste Søn bliver myndig. Hun er en velsignet rar Kone, men hendes Godmodighed bringer hende til at troe Alle godt, og Følgen er, at man snyder hende lige op i Øinene. Dette vil ophøre, naar hun faaer Schmidt til Curator, thi ham kan Fanden selv ikke narre.

Iaften skal jeg forsøge at skrive en Ansøgning for hende om Krigsskadeserstatning. Hun har faaet Afslag eengang, men sandsynlig, fordi Andragendet dengang indgaves af Mechlenborg, Petersen-Frey og Mortensen, og dette var jo slet Selskab. Jeg sagde hende det itide, men dengang havde hun ikke Kraft nok til at rive sig løs. Nu er det langt vanskeligere, men man maae jo slaae en eller anden lille Plade for hende.

Et Udkast til en Adresse til Kongen, som jeg agter at fremlægge for Stænderne, ligger nu færdig; jeg sluttede det i Nat. Bare mit Helbred vil staae sig! Den epidemiske Sygdom har aabenbar begyndt at spille sit Præludium for mig, men min kæmpeagtige Natur strider mandeligen imod, saa jeg endnu haaber at slippe derfra.

Det er reent bandsat, at ikke en eneste af de nordlesvigske Deputerede kan hjælpe mig en Smule. Provsten⁴, som nok kunde, gidder ikke, og de Andre mangle Evnen. Jeg har nu flere Lovforslag bearbejdede, og arbejder hver Nat til Kl. 1 à 2 for at være nogenlunde funderet, naar jeg kommer til Flensborg, men det kan ikke forslaae. Jeg bliver altsaa nødt til at lade staae til. Vil Gud, og min Sundhed holder stik, skal I nok spørge fra mig gennem »Stændertidenden«.

Ogsaa privat faaer jeg vel Tid til at fyldestgjøre Rudolfs Ønske med et Brev engang imellem. Hvis Rudolf kjender »Dagbladets« Redacteur, Stud. jur. Bille, vilde det af mere end een Grund være mig kjært at vide det. Jeg kommer nok til fra Flensborg at skrive til denne⁵, og jeg vilde hellere sende Brev til ham paa anden Haand af letbegribelige Grunde.

Jeg har tydelige Tegn paa, at Regjeringen synes at nærme sig til os Danske, og navnlig vises der mig en vis fiin Opmærksomhed. (Dette kun mellem Dig, Dine Sødskende og mig). Jeg studerer mig ind i alle hemmelige Machinationer for ikke at blive overlistet. I Forfatnings-spørgsmaalet har jeg min Optræden aldeles klar i Hovedet. Medens jeg paa den ene Side ikke vil føre en Don Quixotisk Kamp mod den Politik, som nu ved Omstændighederne er uundgaaelig⁶, idetmindste som *Forsøg*, vil jeg paa den anden Side ingenlunde være en Stemmemaskine. Tvertimod vil jeg rimeligviis blive Opponent fra *Heelstatsstandpunctet*, thi *ene derfra* er man mægtig og tildeels farlig for de skjulte, verkapten Schlesw[ig-]Holsteinere.

Af Nyheder er der her ikke noget at meddele, medmindre det skulde være, at Dr. Carstens søger Afsked som Physicus. Ogsaa ved denne Leilighed er jeg paafærde, idet jeg gjerne vilde have en Broder til Prof. Madvig, som nu er Læge i Frederiksværk, herover i den Gamles Sted. De fornødne Breve i denne Retning afgaaer i Aften⁷. Dette er ogsaa »unter uns gesagt«.

Samtidig med denne altfor lange og rimeligviis kjedelige Epistel vil Sophie og Mathilde sagtens ankomme til Hovedstaden, i al Fald samme Dag, nemlig Onsdag. Hils dem fra mig mange Gange. Til Sophie skriver jeg nok endnu i denne Uge for at takke hende for hen-

des venlige Brev. Hun har jo altid været min Yndling, og min store Tillid til hendes klare Forstand er ved hendes Brev bleven end mere befæstet. Denne min Tillid til hende foranledigede da ogsaa, at jeg i et Par Ord, som jeg skrev til hende, inden jeg forlod Odense, blottede mine personlige Forhold mere, end jeg hidtil har gjort til nogen Dødelig og gav en Stolthed til Priis, som jeg for Intet i Verden vilde have røbet, naar min urokkelige Tillid til hende ikke var tilstede, samt et i dette Øieblik stærkt betyngtet Sind tillige havde brudt den Skæl, hvormed jeg i mine Forhold ofte er nødt til at bepantsre mit Indre. Jeg kan røbe alle mulige Feil og Skrøbeligheder, men jeg lader ikke let en Klagelyd slippe over Læben, der røber det reent Personlige. For nu ikke at blive misforstaaet er jeg nødsaget til at opklare hende, hvad jeg egentlig meente med, »at jeg for Øieblibket havde stærke personlige Sorger«, som jeg skrev til hende. Jeg har baaret saamangen Sorg for hende og med hende, at jeg vel tør vente, hun idetmindste med Deeltagelse vil lytte til mine. Siig hende imidlertid foreløbig, at jeg *ikke savner indre Fred*, men at det tvertimod er denne fuldstændige indre Fred, der gjør det muligt for mig at holde Hovedet opreist under Vægten af Byrder og Sorger, som jeg nok tør paastaae, ikke mange Mennesker skulde bære saa stolt og saa sikkert, som jeg har gjort hidindtil. Siig hende fremdeles, at jeg taus har hørt mig selv dadle uskyldigen for at skjule en Andens Skrøbeligheder, siig hende endeligen, at hun ikke behøver at frygte for Meddelelser, der kunde saare hendes Følelser. Din Moder har sagtens opdaget, hvad der piinte mig, thi hendes sidste Ord til mig, da hun syntes at forske efter, om jeg havde Sjælsstyrke nok, vare: »Jeg beundrer Deres Forstand og især Deres Hjærte«, hvorpaa hun greb mine Hænder, og Taarerne stod hende i Øinene. Dog, nok herom. Sophie skal faae et Maleri⁸, som idetmindste ikke skal saare hende, om det end kan smerte mig.

Hils nu Rudolf fra mig. Jeg har en Anelse om, at han og jeg vil komme til at arbeide en heel Deel sammen i Tidens Længde. Vi ere jo ikke længere fjernede fra hinanden i Alder, end at det godt kan skee. Min modnere Alder og udbredte Erfaring kan maaskee komme ham til Nytte, ligesom hans Ungdomsblod kan forfriske mit.

Levvel, kjære Fritz! og skriv snart til Din troe Ven

Laurids Skau.

Schröeter var her i dette Øieblik. Alle tydske Bagere ville gjøre Opstand, fordi han kun sælger Korn til Smaafolk. Jeg skal nu see at

knække Halsen paa disse Slyngler. Han bad mig hilse og takke for Dit Brev til ham.

S.T.

Hr. Lieutn[ant] Lorenzen!

KB. NKS 1725.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Assessor Laurids Fog Muus's ejendom i Kbh.
- 3 Schroeter havde i 1851 overtaget Haderslev slotsvandmølle, og der er i den her nævnte forbindelse tale om et stemmeværk.
- 4 Ulrik Sechmann Boesen var gejstligt medlem af Stænderforsamlingen 1853.
- 5 Efter en henvendelse fra redaktør C. St. A. Bille, dat. 1853 19/9, blev Skau medarbejder ved »Dagbladet«, der var fjendtligt indstillet over for Bondevennerne og ikke altid delte mening med »Fædrelandet«. Skaus forbitrelse på denne tid mod Tscherning og Bondevennerne fremgår af et par udtalelser til Koch, således Skau til Koch 1851 9/11: »Afhandlingen i »Dannevirke« idag imod Tscherning er velrettet, og det kan ogsaa gjøres nødigt, efterat en saa Sl. Holsteensk Artikkel som hans har funden Plads i »Dannevirkes« Spalter. Etatsraad Wegener har opfordret Pastor Wegener, Dr. Poulsen og mig til at levere et nyt Angreb paa den gale Mand. Maaskee faaer Du snart en Ladning fra os.« Endvidere Skau til Koch 1851 6/12: »Min og »Centrums« Tak, fordi Du har aabnet Sluserne for at bortskylle den værste af alle Slesv. Holstenere [Tscherning] og vise Publikum, at der skal noget Andet til at være Bondeven end det blotte Navn« (KB. NKS 1763).
- 6 Den tids politiske opdeling mellem helstatstilhængere og Eider-danskere kommer til udtryk i et brev fra Skaus kollega i Åbenrå, amtsforvalter Worsaae, dat. Apenrade (!) 1853 21/5: »De skriver, at De ikke vil plage mig med Politik. Derfor skal De have Tak. Jeg har ligesom De lagt Politiken paa Hylden og troer, at Enhver for Øieblikket deri gjør rettest. Lad os hver i sin Kreds virke, hvad der staaer i vor Magt for at have Indflydelse, naar det gjælder, men som Præsten i Hoptrup [d. e. Marckmann] at ville blande sig i Tingenes gale Gang i Kongeriget, det troer jeg er forkeert« (KB. NKS 1727).
- 7 Poul Anton Madvig blev 1853 opfordret af ministeriet til at tage slesvigsk fysikatseksamen og blev, efter at have bestået denne, ansat som fysikus i Haderslev østeramt og læge ved Christine Frederica stiftelsen i Haderslev.
- 8 Der menes »skildring«. Om Skaus familiære forhold på denne tid, se: Skau til Fr. Lorenzen 1853 1/10, note 7; samt: Fr. Lorenzen til Skau 1853 3/10 med Sophie Lorenzens brev.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 29/9.

Kjøbenhavn, d. 29. Sept. 1853.

Tak for Deres venlige Brev. Det var en Skam, at jeg tillod Dem at tage Initiativet til vor Correspondance, thi det var mig, som først burde have skrevet til Dem og takke for al Deres Godhed imod os,

en Godhed og Deltagelse, som netop derfor var os til saa stor Trøst i vor Sorg¹, fordi den viste os, at vi i Dem havde en Ven, som ikke blot havde Minder og Erindringer om vore kjære Forældre fælleds med os, men som ogsaa kunde føle med os.

Det gjorde mig meget ondt af Deres Brev at see, at De ikke befandt Dem fuldkommen vel. Jeg kan ikke forsone mig med den Tanke, at De ikke er rask. Skaan Deres Kræfter lidt, thi vi kunne ikke undvære Dem.

Igaar fik jeg vor Leilighed leiet ud inde ved Holmens Kanal til Maler Schleisner². Han leiede den af Værten, saa at jeg er den aldeles kvit. Samme Dag leiede jeg en Leilighed til Rudolph og mig i en Gaard 2 Huse fra Mu[u]s's. Vi har saaledes uden at opgive deres Nærhed, som vi saa meget ønskede, undgaaet at etablere os i samme Gaard som Mus's. Sophie maatte være fuldkommen enig med os, at det saaledes var det Bedste. Ved altid at komme som Gjæst i deres Hus opnaae vi det rette Forhold.

Idag vare 3 Medlemmer af Skifteretten hos mig for at affordre den Erklæring af mig, at der intet af Boet var her i Kjøbenhavn. Magistraten i Haderslev havde forlangt, at Skifteretten her skulde forordre en saadan Erklæring. Jeg var naturligvis villig dertil, skjøndt jeg maatte erklære det for en absolut Overflødighed, da det af os indgivne Andragende i tilstrækkelig bestemte Udtryk havde erklæret dette. De mente imidlertid, at det var en nødvendig Formalitet, og førte min Erklæring til Protokol, hvorefter de yttrede at have afsluttet deres Forretninger med Hensyn til Boet. Jeg vil derfor ikke foretage nogen Flytning af Meublerne, da jeg i de første Dage ikke kan tiltræde den nye Leilighed og en gjentagen Flytning altid medføre Ulemper og Bekostninger.

Det er ret slemt, at Onkel Otto [Schröeter] ikke er ret i sit Æs. De maa endelig sætte Mod i ham, ingen kan bedre end De. Hils ham og Tante Grethe mange Gange fra mig.

Vi har, Gud skee Lov, faaet Mathilde rask hertil. Hun glæder sig ... [ulæseligt] ved en excellent Appetit. Sophie sender Dem mange Hilsner. Hun beder Dem at skaane Dem.

Deres
Frits Lorenzen.

Efter at have sluttet Brevet modtog jeg Deres Brev til Sophie. Hun har ikke Ro til at besvare det idag. Mange Hilsener fra Assessoren og Fruen³.

KB. NKS 1727.

1 Moderen Helena Dorothea Schroeters
død 1853 13/9.	ren C. A. Jensen.
2 Genremaleren C. A. Schleisner, som
familien kendte gennem portrætmale-	3 Toldskriver i Kbh., kammerassessor
Laurids Fog Muus.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1853 1/10.

Haderslev, den 1. Octbr. 1853.

Det er i en bedrøvelig Sindsstemning, at jeg begynder dette Brev, kjære Fritz! thi jeg er syg og daarlig. Blodgangen, denne epidemiske Sygdom, har endelig angrebet mig, skjøndt endnu ikke i nogen voldsom Grad. Egentlige Smerter kan jeg ikke beklage mig over, men det er jo en reen Ulykke for mig at blive syg netop paa denne Tid. Paa Mandag den 3die Octbr. skulde jeg reise til Flensborg¹, og nu sidder jeg her indelukket paa min Stue!

Tak for Dit venlige Brev af 29de f[orrige] M[aaed]. Der er jo i Grunden Ingenting at skrive om, men Tiden bliver mig lang, da jeg er vant til anstrengende Virksomhed fra Morgen til Aften, og for at fordrive Tiden er det, at jeg plager Dig med min Passiar.

Iforgaars fik jeg endelig et Udkast færdig til en Adresse, som Du jo nok erindrer, at jeg havde i Sinde at foreslaae indgivet til Hans Majestæt. Nu ligger da ogsaa denne hele Plan i Gruus, thi der er i hele det loyale Parti ikke en Eneste, der er den Opgave voxen at forsvare den. Jeg kunde jo sagtens faae en af mine Colleger til at indgive Forslaget, men hvis jeg ikke selv kan komme mig, saa jeg kan komme til selv at forsvare det, vil det selvfølgelig blive saaledes lemlæstet af Forandringer, at det bliver værre end slet Intet. Der skal overhoved megen Smag til at foretage Forandringer i et færdigt Arbeide, og sjelden lykkes det for Andre end den oprindelige Forfatter. Men naar nu dertil kommer, at ingen af mine Colleger kan haandtere Sproget ordentlig, endsige tale og forsvare et i sit hele Anlæg og Indre luunt, om end i sit Ydre uskyldigt og tilsyneladende lidetsigende Arbeide – medens vore Modstandere i al Fald har tvende gode Hoveder², der skulle være snilde nok til at pille den egentlige Qvintessents bort. Saa seer jeg ikke anden Udvei end at overlade denne Sag til Skjæbnen. Men det ærgrer mig overordentligt, især da jeg selv følte mig tilfreds med Udkastet, og som jeg nok skulde have motiveret saaledes mundtlig, at Ingen under de givne Omstændigheder skulde have vovet at angribe det. For at Du kan gjøre Dig et Begreb om Sagen, gjør

jeg mig en Fornøielse af at vedlægge en Afskrift af Udkastet. Men den Fugl maae jeg nu lade flyve.

Paa samme Maade vil det jo gaae med andre Sager. Jeg havde omhyggeligen arbeidet mig ind i alle Locallove, da jeg vidste, at ingen Anden gad gjort sig den Uleilighed i vort Parti. Nu er dette Arbeide spildt, hvis Sygdommen ikke hæves i Løbet af rigelig 8 Dage. Ligeledes vil det see maadeligt ud med det Forfatningsudkast for Slesvig, som skal forelægges. Jeg havde skaffet mig Kundskab om dets væsentlige Indhold, skjøndt med utrolig Umage. Jeg var forberedt paa at møde det meest Skadelige med gode Argumenter, og selv om vi Danske ikke kunde frelse Andet, saa var jeg belavet paa at bjerge vor politiske Ære, men – Mennesket spaaer, Gud raader! Jeg følte mig kaldet og oplagt til at udrette noget i Stænderne, thi som Grundtvig saa smukt siger etsteds – jeg husker ikke, hvor:

Du, som er ung og stærk og tapper tilmode,
flygt ei til Skoven, drag Sværd og kæmp for det Gode!
Tilgiv Næsten, naar Du fornærmet er vorden,
men vær Niddingens Rædsel, en Hævner paa Jorden!

Saaledes havde jeg tænkt mig i Stænderne at kunne være et godt Støt-tepunkt for mine Venner, men derimod en Skræk for de forslagne, snedige Fjender, af hvilke der dog kommer Enkelte. Men dette som det øvrige gaaer nu i Lyset. Men Du bliver vel sagtens kjed af mit Ak- og Veraab, og jeg vil derfor holde op med Skyggemaleriet.

Det er fortræffeligt, hvad Du har svaret Skifteretten i Kjbhvn. Alt skal nu nok gaae. Schröeter og Schmidt have idag været hos Hammerich³, men denne havde endnu ikke hørt noget fra Skifteretten i Kjbhvn., og indtil derfra kom Svar, maatte Alt staae hen. Dermed vil vel sagtens hengaae et Par Dage, og vi faae saa at see, hvad Magistraten her vil finde paa i sin uransagelige Viisdom.

Ligeledes er jeg glad ved, at I have funden en Leilighed saa nær Muus's Gaard, men derimod ikke i selve Gaarden, thi dette vilde I tidligt eller sildigt komme til at fortryde. I dette Stykke tager jeg ikke let feil, thi mine Slutninger ere byggede paa Kjendskab til Livets Forhold og Menneskehjertets virkelige Beskaffenhed. Jeg har opdaget endeel i Livet, og »Livets Opdagelser – siger Madm. de Staël – udvikler den tænkende Aand«, men – »fordærver den Let-sindige«.

Det vil jo være rart, naar Sophie har lidt Tid⁴, at kunne løbe ind til Eder, og paa den anden Side behageligt for Eder at kunne see ind til Muus's, naar det konvenerer Jer, men – som Du udtrykker Dig – som *Gjæster*. Jeg glæder mig saaledes midt i min Bedrøvelse og Sygdom ved i Tanken at være hos Jer og see det hyggeligt og godt omkring Eder. Det er overhoved en af mine største Glæder i Livet, at jeg aldrig hører andet end Godt *om* Eder og *fra* Eder. Men denne Følelse kan Du og Dine Sødskende sagtens ikke rigtig forstaae. Det er først i et saa prøvet Liv som mit, at man lærer at kjende stærkere Baand end selve Blodets.

Hils Sophie, at jeg atter og atter læser hendes Brev og glæder mig derved. Jeg fortrød, at jeg i mit sidste Brev til hende aabnede et mørkt Blad i mit Livs Bog. Den gode og velsignede Pige burde ikke have lært at kjende, hvad der trykker mig. Hvis jeg ikke kunde sende hende et Lysmalerie, saa burde jeg dog idetmindste have skaanet hende for Skyggerne. Paa den anden Side er hun eet af de *faa* menneskelige Væsener, som jeg stoler paa og har Tillid til. Hun har aldrig svigtet, og dette siger jeg sandelig kun om saare faa Mennesker, thi jeg er saa tidt og ofte bleven skuffet i Livet, at jeg ikke lettelig stoler paa Nogen. Det var egentlig denne Følelse, der bragte mig til at skrive saa udførligt til hende. Beed hende tilgive mig dette.

Hils Rudolf, at hans Faders Pibe, som jeg fik kort efter Begravelsen, har jeg aldrig betragtet som andet end *betroet Gods*, skjøndt den gaves mig til Foræring. Den er nu istand og godt oppudset, og hvis jeg kan faae en Kasse gjort til at sende den i, skal den blive ham tilstillet med Posten. Det gamle Meerskumshoved er ført herind i Landet af Eders Stamfader, en belgisk Soldat⁵. Det Ibenholdtsrør er fabrikeret med egne Hænder af Justitsraad Lorenzens Fader eller Bedstefader, som var meget nævenyttig. Den har saaledes stor Affectionsværdie, og da Rudolf antagelig engang i Tiden kommer i en Stilling her i Slesvig ligerviis som Eders Forfædre, saa forekommer det mig passende, at Piben er i hans Hænder.

Endelig min venlige Hilsen til Mathilde. Det er jo rart, at hendes Sundhed holder sig. Hun vil formodentlig snart have den aldeles forvunden.

Schröeter er nu nogenlunde kommet til sit Humeur igjen. Hans Jomfru koger Melk til mig paa samme Maade som i sin Tid til Mathilde. Men nu er Dr. Dahl bleven desperat og vil ikke vide noget af disse Melkehistorier at sige. Han paastod i Formiddags, at det gjorde

mere Skade end Gavn. Gud veed, hvem der har Ret. Men vist er det, at Lægerne ønsker Schröeter til Helvede med hans Frøe⁶.

Vi faae nu at see, hvorledes det vil udvikle sig med mig. Min Pige pleier mig saa godt, som hun forstaaer, men hun er og bliver jo en Fremmed⁷.

Hils Assessor Muus og Frue venligst. Du kan nu fortælle dem, at jeg er daarlig Karl for Tiden. Endnu kan jeg dog være oppe, men jeg bliver vel sagtens tvungen til at søge Sengen omsider, ligesom alle Andre.

Lev vel, kjære Fritz og Rudolf! og bevar i venlig Erindring Patienten i Haderslev, der stedse vil ansee sig for og betragte sig som

Eders hengivne
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Stændersamlingen 1853 indledtes den 5. okt.
- 2 Weber og Micheel, se: Skau til Hiort-Lorezen 1853 9/10.
- 3 Borgmester Hammerich var samtidig byfoged og politimester og havde som sådan med skiftesager at gøre.
- 4 Sophie Lorezen havde familiær stilling i kammerassessor Muus's hjem.
- 5 Jvf. H. R. Hiort-Lorezen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 1: »Det var en gammel Tradition i Nordborggenen, at vi nedstammede fra en fransk Soldat fra 30-Aarskrigen, og det var ikke frit for, at min Fader var lidt stolt af at nedstamme fra denne Wal-

- loner. Vore Familietræk kunde nok tyde paa fransk Afstamning, og vort gamle Bomærke, et Laurbærtræ, er ogsaa et meget almindeligt Vaabenmærke i franske Slægter med Navnet Laurent og dermed beslægtede Navne«.
- 6 Schroeter har åbenbart forsøgt at kurere Skau ved hjælp af et gammelt husråd (høfrø?).
- 7 Skaus hustru boede på gården i Hovst, og ægtefællerne levede således stort set adskilte i hele perioden fra krigen begyndte i 1848 og til Skau i 1855 erhvervede Mariegård i Gamle Haderslev.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 3/10.

Kjære Skau.

Jeg vilde gjerne have skrevet et par ord til Dem idag, men min tid tillader mig det ikke, og jeg maa derfor opsætte det til imorgen. Indlagte brev til Fru Nissen¹ gjør De mig nok den tjeneste at lade besøge. Med de bedste ønsker for Deres snarlige sundhed forbliver jeg

Deres hengivne
Rudolf Lorezen.

Kbhvn. 3/10. 53.

KB. NKS 1727.

- 1 Det ses ikke, hvem den pågældende dame er.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1853] 3/10.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 3. Oct.

Jeg maa strax besvare Deres Brev, thi det har gjort mig saa hjerteligt ondt at erfare, at Sygdommen heller ikke har skaanet Dem, men har angrebet Dem netop i det Øieblik, da Deres Person var uundværlig og uerstattelig. Vel nærer jeg ikke ringeste Tvivl om, at Deres stærke Natur ogsaa vil overvinde denne Fjende, og at De vil tilbagevinde Deres Sundhed, men hvad vi ikke kunne tilbagevinde, det er den tabte kostbare Tid. Det er sandelig haardt, at De, som aldrig kjendte til Sygdom, skal holdes borte fra den Plads, som ingen anden kan udfylde.

Adressen er fortrinlig. Enhver Slesviger – han være nok saa slesvigholstensk, som har og endnu vil indhulle sig i Loyalitetens Kaabe – maa stemme for den, men jeg kjender ikke Forsamlingens Sammensætning tilstrækkelig for at kunne bedømme, om den vilde gaae igjennem i uforandret Form. Uden Deres personlige Tilstedeværelse maa det vist ansees som en Umulighed. Folk vil dog saa nødig binde Riset til deres egen Krop.

At Adressen saaledes skal gaa til Grunde, maa smerte Dem dybt. De *maa* imidlertid holde Modet oppe. Jeg veed, der hører meget til at knække det. Hold Dem endelig oppe, saalænge som muligt. Det var det, der gjorde, at Mathilde slap saa let. Hun er nu fuldkommen rask, om 8 Dage holder hun op med Diætten. Hun er saa inderlig fornøiet ved at være hos Mus's. Der er ingen, som Assessoren skjender mindre paa, og Fru Mus er saa god imod hende.

Er det Dem muligt, maa De endelig snart lade os vide, hvorledes De har det. Vi ere saa ængstlige for Dem.

Sophie tilføier et Par Ord¹. Lev derfor vel og gjenvind snart Deres Helbred.

Deres hengivne
Frits Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 »Det har gjort mig saa ondt at see af Deres Brev til Frits, at De, kjære Skau, ikke befinder Dem vel. Jeg veed, at der hører meget til, naar De skal klage, og derfor er jeg dobbelt urolig ved at vide Dem syg. Men det har ingen Nød, endnu har De jo aldrig tabt Modet, og jeg haaber fast, at De snart igjen er den gamle kraftige igjen.

Det Billede, De gav mig af Deres Hjem, var tilvisse mørkt, og jeg kan tilfulde forstaae, hvilke Kvaler De maae udstaae. Jeg kan kun sige, at jeg har den høieste Agtelse og Beundring for Dem for den Maade, hvorpaa De bærer Ulykken. En Medlidenhedsfølelse forsmaaer De vel, og den behøver De ei heller, thi De er

Dem ingen Skyld bevidst og kan see Verden lige og freidigt i Øinene; hvem der har en saa reen Samvittighed, kan ikke være ulykkelig.

Tak for alle Deres venlige Ord til mig. Gid jeg kunde gjengælde Dem lidt af al Deres Godhed mod mig og mine Sødskende. Gid jeg snart vidste Dem rask igjen og paa den Plads, hvor De kan virke saa meget. Deres stærke Aand trænger vist altid til

Beskæftigelse. Jeg veed nok, at De altid selv kan skaffe Dem den, men jeg mener blot, at De maaskee i Flensborg vil finde en saadan, der tilfredsstiller Dem. Lad os endelig snart høre fra Dem igjen. Tilgiv, at jeg kun skriver saa kort, Tiden er lidt knap, og dog haaber jeg, at disse faa Linier et Øieblik kunne glæde Dem. Farvel. Deres Sophie Lorensen.«

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 4/10.

Kjære Skau!

Kjøbenhavn d. 4. Oct. 53.

Da jeg idag har god tid, vil jeg sætte mig ned forat sludre lidt med Dem, da det maaske kunde opmuntre Dem noget. Det gjorde mig meget ondt af onkel Ottos [Schrøeters] og siden af Deres eget brev til Frits at erfare, at De ikke befandt Dem ganske vel¹. Dog haaber jeg nok, at De ikke bliver forknyt, men holder hovedet iveiret og trodser den slemme gjæst, saa skal han nok begive sig paa reisen.

Jeg læste igaar den af Dem skrevne adresse til Kongen, og jeg kan efter at have udtalt min beundring og høiagtelse for dens forfatter ikke sige andet, end at den slesviger, som ikke vilde anerkjende dens sandhed og rigtighed, ikke engang fortjente at være Slesvigholstener. Kun et udtryk stødte mig en smule, ikke fordi det jo var rigtigt, men fordi det syntes mig en smule crasst, det var udtrykket: »den større landsdel« og den mindre »landsdel«. Deri synes mig at ligge en temmelig stærk bebreidelse mod regjeringen. Dog, det sømmer sig naturligvis ikke for mig at kritisere et saadant mesterarbeide.

Idag blev rigsdagen aabnet af Majestæten selv². Gud give, at den maa gjøre landet mere gavn end den forrige.

Apropos! »Dagbladet« har en slem artikel i sit gaarsnummer³ om den slesvigske stænderforsamling, der begynder saal[edes]: »»Prøver alt og beholder det bedste«, siger apostelen til de troende i Thessalonika. »Prøver ikke, men tager noget nær det sletteste«, siger vort ministerium. Det har idetmindste udenrigsministeren længe nok sagt, og nu synes det slesvigske ministerium at have adopteret det samme valg-sprog«.

Efter denne meget lovende indledning gennemgaaer han embedsmændene ved stænderforsamlingen, gennemhegler Reventlow som

den dansksindede borgmester i Tønders fortrædige og forhenværende aabenbare oprøreres patron, ligeledes Fischer som en complet slesvig-holstener osv. Slutningen lyder saaledes: »Som man ser, har regeringen været betænkt paa at bringe en tilstrækkelig masse upaalidelighed og udygtighed ind i det apparat, hvormed den har udrustet den slesvigske stænderforsamling«. Af den hele artikel, hvis den er støttet paa faktisk sandhed, ser man virkelig temmelig tydeligt regjeringens ell[er] rettere Carl Moltkes hensigt.

Det er mærkeligt, hvor lidt interesse rigsdagen nu vækker blandt folk. Man bliver bestandig ligegyldigere derved. I foraaet ved den første rigsdag var der en iver og entusiasme blandt folk, som var mageløs, ved den anden var den allerede sunken en del. Nu hører man næppe tale derom. Om man nu dertil skal søge grunden i, at det nationale parti giver efter for den tilsyneladende overmagt, regjeringen, den europæiske nødvendighed, Carl Moltke, eller hvad det nu er, eller at det ruster sig i stilhed til en fornyet kamp, er ei let at sige. Hovedlederne for partiet have næsten alle trukket sig tilbage fra folketinget. Nu faae vi jo at se, hvorledes det vil gaae med tvangsloven, om ministeriet og bondevennerne ikke skulde komme i haarene paa hverandre. I saa fald er endnu ei let at se paa disse bevægelser, medmindre bondevennerne skulde gaae over til nationalisterne, og da er vel ministeriets tid forbi.

Dog – jeg sidder her og væver en hel hoben politik, hvis det kan kaldes saa, uden synderlig at forstaae mig derpaa, men De tilgiver mig det nok. Det er jo ogsaa ret moersomt for gamle politikere at se, hvorledes ungdommen gjør sig vigtig udi sin visdom.

Jeg har en hilsen til Dem fra Prof. [H. N.] Clausen, hos hvem jeg var forleden dag. Alle professorerne bestormede mig nemlig i løbet af 2 dage, dels ved breve, dels ved ambassadeurer, om jeg vilde have regentsen eller ikke. Tilsidst maatte jeg gaae til Clausen, opfordret af et brev fra hans søn. Han var meget venlig, indsaar meget vel mine vægringsgrunde og lovede mig saavel det meget omtalte Rønnenkampske legat som al anden understøttelse, han kunde skaffe mig. Ligeledes har Fru Muus skrevet til Baronesse Stampe forat se at skaffe mig det Stampeske legat (90 Rbd.). Naar jeg nu dertil føier de Haderslevske legater, ere udsigterne rigtignok brillante, men man maa endelig ikke glæde sig for tidlig. Det hele kunde let blive til vand.

De skrev forleden⁴, om jeg kjendte noget til Cand. jur. (ikke Stud. jur.) Bille, »Dagbladets« redakteur. Ja! jeg kjender ham meget godt,

han er ogsaa fra Sorø. Det skulde være mig en sand fornøielse, hvis jeg kunde være Dem til nogen tjeneste som mellemmand.

Vi have det ellers udmærket rart hos Fru Muus. Hun er saa god og saa kjærlig mod os alle. I hendes nærværelse og ved tanken om hendes godhed og kjærlige sind savner jeg mindre vor elskede moder, som vil velsigne hende i sin himmel for alt det gode, hun gjør os. Selv assessoren synes at være mindre knarvurren, han ikjender ikke nær saa meget, som han pleier, og holder især meget af Mathilde. Kun kan han ikke lide, at der endnu bestandigen føres en saa streng control med alt, hvad hun faaer at spise.

Og nu farvel, kjære Skau, og tak for al Deres venlighed og kjærlighed i disse haarde tider. Naar De ser onkel Otto [Schröeter], glemmer De ikke at hilse ham tusind gange. I det haab at se Dem snart paa benene og paa Deres plads i Flensborg forbliver jeg

Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

PS. Skulde De se Bogb[inder] Müller engang ved leilighed, gjør De mig en tjeneste ved at spørge ham, om den omtalte bog af Esmarch var at faae⁵. RL.

KB. NKS 1727.

- 1 Jvf. »Dannevirke« 1853 3/10: i Tønder var C. A. Kiær, der samme år blev afløst af J. H. Holm.
- »Iovermorgen aabnes den slesvigske Stænderforsamling i Flensborg . . Hr. Amtsforvalter Skau her i Byen er i disse Dage bleven nedlagt af den herskende Omgangssyge og derved bleven forhindret i at tage Deel i Stændernes Arbeider fra Begyndelsen af«.
- 2 Frederik VII's trontale er optaget i »Dannevirke« 1853 5/10.
- 3 »Dagbladet« 1853 3/10. – Borgmester
- 4 Se: Skau til Lorenzen 1853 26/9.
- 5 Juristen Heinrich Karl Esmarch forfattede forskellige bøger om juridiske forhold i Slesvig, således: »Darstellung des Strafverfahrens im Herzogthum Schleswig« (1840), »Handbuch des Erbrechts i. H. Schl.« (1842), »Das i. H. Schl. geltende bürgerliche Recht« (1846).

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1853 5/10.

Haderslev, den 5te Octbr. 1853.

Du ønsker, kjære Fritz! at vide, hvad det bliver til med min Sygdom, ifølge, hvad der i Dit Brev af 3die d[enne] M[aaened] er yttret.

Dertil kan jeg kun svare, at jeg er betydeligt i Bedring, ja, at jeg endog har i Sinde paa Fredag at afreise til Flensborg. Din Onkel Schröeter vil med for at passe paa »et saa desperat Menneske«, som

man kalder mig, fordi jeg tappert holdt mig oven Senge hele Tiden. Jeg har nu i 8te Dage ikke nydt andet end Skræppemelk af Jomfru Dynesens Fabrikata¹ og formelig sultet sommetider. Men det gamle Ord siger jo: »jo haardere Pine, dessnarere Ende«, og da jeg af Naturen er haar[d]før og betydelig hærdet, saa gik denne Cour saameget bedre nu. Idag har jeg første Gang været ude, nemlig nede hos Din Onkel paa Møllen. Hans Kone syntes, at jeg var ganske godt afpillet i disse 8te Dage, men dette synes jeg dog ikke selv har saa stor Nød.

Forresten var det paa en vis Maade heldigt, at jeg blev lidt længere hjemme end de andre Deputerede. Ved Major Seidelins Død² viste det sig nemlig af det efterladte Testamente, at jeg i Forening med Aggersborg³ var udnævnt til executor testamenti, og Du har maaskee allerede i »Berlings Avis« seet mit Navn under Dødsanmeldelsen, der skal staae sammesteds 3 Gange. Jeg har nu brugt Tiden til at udfærdige Breve til Legatarerne, hvoraf Flere maaskee neppe engang kunne findes. Endvidere skal jeg i Morgen udfærdige Proclama, saaledes som vi antage det gjøres fornødent, skjøndt vi maaskee overdrage Udstædelsen til Herredsfogden. Ved denne Leilighed bliver Frøken Seidelin, hans naturlige⁴ Datter (bekjendt under Navn af »den jydsk Pige«, som var hendes Mærke under en Mængde Digte i »Dannevirke«) Eier af en 20-30.000 rbd., da hun er Hovedarvingen. For mig er det en ganske behagelig Forretning, da der i Testamentet er tillagt mig 1500 rbd. for min Uleilighed, og den er ikke farlig stor.

Angaaende Addressen, da kan jeg fortælle Dig, at jeg iaftes sendte den til Krüger og bad ham indlevere den og forbeholde sig at motivere den i et senere Møde. Jeg lovede da at komme selv og forsvare den. Dette var nu i Grunden desperat. Men jeg var gal i Parykken og er derfor nu nødt til at pille af til Flensborg det snarest muligt.

Jeg kommer sagtens til at reise til Kjbhvn., efterat Ständerforsamlingen er sluttet. Vi have nemlig faaet et Reglement angaaende *Uniformer*, som Du maaskee har lagt Mærke til i »Dannevirke«⁵, og jeg slipper neppe for ogsaa at anskaffe mig en saadan. Jeg skal jo have Broderi paa Krave og Opslag, hvilket man ikke kan faae her, ligesaalidt som den trekantede Hat og Kaarde. Min Uniform skal være ligesom Herredsfogdernes, blot med Undtagelse af den grønne Krave og Opslag, som jeg er godt tilfreds med at være fri for, da man ellers saae ud som Politiebetjent.

Brevet til Fru Grethe Nissen⁶ blev øieblikkelig besørget.

Hils Dine Sødskende mange Gange. Siig Sophie Tak for hendes venlige Linier. Fra Rudolf fik jeg ogsaa nogle Linier, for hvilke jeg takker.

Forresten har jeg forbandet travlt og beder Dig derfor tage til Takke med disse faa Linier fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

S.T.

Hr. Lieutn[ant] Lorenzen!

KB. NKS 1725.

- 1 Der hentydes til Schroeters forskellige husmidler til brug ved Skaus helbredelse, jvf. Skau til Lorenzen 1853 1/10.
- 2 Major Poul Borreby v. Seidelin døde 1853 2/10. Gl. Haderslev kirkebog: »Han efterlader en myndig Datter, Poulina Seidelin, som var hans Pleie-datter.«
- 3 Apoteker Aggersborg i Haderslev (siden 1852) var blevet forlovet med frk. Sejdelin.
- 4 Der menes: født uden for ægteskab. »Den jyske pige« skildres iøvrigt således:
»Fru Pauline Aggersborg var og er en mærkelig Dame, skøn, aandrig og sværmerisk, høit patriotisk var hun
- af de ægteste »slesvigske Piger«, som hun ogsaa var opdragen paa en Gaard der i Egnen og havde, længe før hun blev gift med sin kjøbenhavnske Mand, spillet en fremragende Rolle ved Skamlingsbankens Fester« (Johannes Fibiger: Mit Liv og Levned, som jeg selv har forstaaet det, 1898, s. 258). Se iøvrigt: Skau Kbh., s. 469, 660.
- 5 »Dannevirke« 1853 3/10 med bekendtgørelse af 1853 20/9 om uniformer for husfogeder samt amtsforvaltere og øvrige oppebørselsembeds-mænd.
- 6 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1853 3/10.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1853 9/10.

Kjære Rudolf!

Flensborg, Søndag Aften d. 9de Octbr. 1853.

Dit venlige Brev af 4de d[enne] M[aaed] tog jeg med mig til Flensborg for derfra et gjøre Gjengjæld og tillige indløse mit Løfte at skrive engang til Dig, naar jeg havde maalt Kræfter med dem¹.

Efterretningen om, at Tillisch var excluderet², skyndede mig endmere til at reise, og jeg begav mig da paa Veien i Fredags Morges, og Din Onkel³ fulgte med som Amme, Barnepige, Læge og mange andre Functioner. Hans Kone havde paalagt ham at passe godt paa mig, og han holdt det ogsaa i den første Kroe. Men da vi kom til Apenrade,

fandt han, at jeg burde have et Glas Portviin, og vi endte samme Dags Aften med at spise Østers i Rasch's Hotel, hvortil han atter var saa naadig at give mig et Glas Portviin. Imidlertid er jeg dog endnu meget forsigtig i Forhold til, hvad jeg pleier at være imod mig selv, og jeg troer snart at kunne gjøre Alting med.

Løvedag Formiddag Kl. 12 skulde jeg da holde mit Indtog i Stændersalen. Mine Venner vare tilbunds forknytte, da jeg kom, og Tydskerne vare hovne som Fanden. Jeg saae strax Situationens Beskaffenhed og tænkte paa een eller anden kraftig Mixtur for at bringe Ligevægt tilveie. Leiligheden kom hurtigere, end jeg havde ventet.

Først maae jeg imidlertid fortælle, hvorledes man bar sig ad med at jage Tillisch bort.

Han var af Skyttegildet gjort valgbar, ligesom dette Selskab tidligere havde gjort Bremer valgbar, uden at en eneste Stemme i Stænderne reiste sig derimod. Deri er formodentlig Grunden at søge til, at man følte sig tryk, thi efter min Anskuelse var hans Qvalification formedelst Eiendommen ingenlunde tilstrækkelig. Jeg er derfor glad ved, at jeg ikke var her. Desuagtet furedes han paa en lumpen Maade. Thi efterat Commissarius havde spurgt 3 Gange, om Nogen havde Indvendinger at gjøre imod Nogen af de Valgte, taug Alle, hvorpaa han opfordrede Alderspræsidenten til at indtage sit Sæde og lede Valget af en Præsident. Funke betraadte da Præsidentstolen, og først *da* gjorde Dr. Weber Indsigelse mod Tillisch. Det var altsaa for silde, da en ny Handling var begyndt. Desuagtet optog Commissarius Handlingen paany og anmodede Tillisch om at forsvare sig. Herimod nedlagte nu Krüger og Senator Hansen fra Sønderborg Protest, men det hjalp ikke, og Udfaldet viste, hvorledes det gik.

At mine Venner nu vare ærgerlige, er jo meget begribeligt, og da jeg ogsaa blev borte, var det reent galt, thi de havde ikke en eneste taalelig begavet Mand mere, der ved enhver Leilighed vilde vove et Dystløb med den snedige, forfængelige Dr. Weber eller Richter Micheel fra Femarn, der synes at være Modpartiets Coryphæer⁴.

Under saadanne Auspicier gik jeg ind i Salen. Ingen af Tydskerne vilde hilse paa mig. De fandt det mere hensigtsmæssigt at ignorere mig. Jeg smilede med mig selv og lovede de gode Herrer, at de nok skulde faae Skrup.

Kort efter Forhandlingens Begyndelse reiste Vicepræsidenten⁵ og foreslog i en svulstig, sentimental Tale, at Forsamlingen skulde indgive en Adresse til Kongen. Jeg forlangte øieblikkeligt Ordet og

paaviste klart og bestemt, at *Formen* ikke var iagttaget, og at Forslaget paa den anbragte Maade var lovstridigt. Jeg gjorde opmærksom paa, at man begyndte paa samme Maade som den oprørske Forsamling 1846. Jeg havde Tidenden i Haanden og oplæste Commissarius's⁶ bestemte Indsigelse og advarede imod at træde op saaledes, at man med Rette kunde sige om os, »at vi Intet havde lært og Intet glemt« o.s.v. Dette extemporeerte Foredrag, der lykkedes langt over Forventning for mig, slog dem med Rædsel og Bævelse. Ikke Een turde lukke Munden op, da jeg saaledes havde tiltrukket den ulykkelige gamle slesv[ig]-holsteenske Syndebuk, at Ingen lystede at komme i mine Hænder, og da endelig Præsidenten⁷ reiste sig med den Erklæring, at han gjorde mine Ord til sine, var Sagen dermed afgjort.

Jeg havde nu skaffet os Revanche, og mine Venner gratulerede mig. Men Tydskerne ere seige, og $\frac{1}{2}$ Time senere saae jeg nok, at Dr. Weber ogsaa trængte til en Lection. Han listede sig hen til Vicepræsidenten og fik denne Stakkel narret til at spørge Præsidenten, om man i Form af en Proposition maatte indbringe Adresseforslaget. Dertil svarede Præsidenten ja.

Da jeg nu hørte dette, tog jeg øieblikkelig et Ark Papir frem, nedskrev Forslaget, vedlagte et Udkast baade paa Dansk og Tydsk til en Adresse, som du jo kjender, og gik dernæst hen til Præsidenten, som næsten havde bidt Læberne tilblods af Latter over dette Puds, som jeg spillede Vicepræsidenten. Jeg er nu foran ham, og mit Forslag skal behandles først. De Herrer maae nu bære dem ad, hvordan de ville, saa skulle de komme beskidt fra det. Nu ere de betuttede og vise mig den største Opmærksomhed, som jeg selvfølgelig gjengjælder med den meest udsøgte Artighed, thi derved tabes jo intet.

Vi vælge i Morgen Comiteer, og vi skulle nu see, hvorledes disse ville falde ud. Jeg troer ikke nogen af dem vover at trodse mig, thi de erkjende allerede, at jeg er dem overlegen, og at jeg kan magte dem, naar det gjælder. De have allerede sagt til Chr. Juhl, at »Skau ist fürchterlich«, »er spricht wie ein alter Advokat«. Du kan nok vide, at Juhl gottede sig i sin hele Sjæl. Jeg kan personlig ikke andet end smile ad det Hele, thi jeg har i Grunden slet ikke opbudt mine Kræfter, og naar de kan faae nok af saa Lidt, saa skal vi magelig kjølhale dem. Derimod venter jeg gode skriftlige Arbejder fra dem, thi de have en halv Snees gamle durchdrevne Jurister i Baghaanden, som driver omkring her i Byen og have ingen Ting at bestille, og de ville jo med stor Fornøielse arbejde for deres Glaubensgenossen.

Kl. 11 om Aftenen.

Jeg har nu forhandlet med Slynglerne en stor Deel af Dagen og Aftenen, og de have i 2 Timer forhandlet med hinanden indbyrdes, men der var ingen Udkomme med dem. Jeg foreslog, at vi Nordslesvigere skulde nævne nogle og Sydslesvigerne nogle Medlemmer til enhver Comitee, hvorved det blev muligt at faae nogenlunde gode Kræfter ind i Comiteerne, hvor Brushovederne da kunde løbe Hornene af hinanden for siden at blive fri for Kjævlerier i Salen. Commissarius syntes at være overordentlig tilfreds med denne Plan og anbefalede den paa det Bedste til dem. Men det synes ikke at lykkes, da de ikke kunne blive enige. Efter hvad jeg har faaet et Vink om, er det fornemmelig min Ringhed, som Slesv[ig-]Holstenerne paa ingen Maade vil have med i Comiteen angaaende Forfatningen for Slesvig⁸, hvor de rimeligviis frygter for, at jeg skal blive dem for myndig.

Følgen vil altsaa være, at jeg forlanger Minoritetsvotum, og dette kan de ikke forhindre, og at jeg forresten gjør dem Helvede saa hedt som muligt. Det vil blive en drøi Tour at holde ud med saadanne Gavtyve, der ovenikjøbet ere temmelig uvidende. Ahlefeld-Lindau er dum, men chicaneus og gjør sikkert mange Knuder, og Inspecteur Beck er en af de reneste Sl[esvig-]Holstenerne, som jeg nogensinde har mødt i Livet. Iversen fra Haderslev gaar som en Peer Tot imellem dem, men han stemmer selvfølgelig efter Ordre. De Andre kjender jeg ikke.

Mandag Eftermiddag.

Slesv[ig-]Holstenerne gik endnu yderligere idag, end jeg havde ventet. De valgte Comiteemedlemmerne *iblandt dem selv*⁹ og modtog blot Krüger i to Sager – som det hedder – for at chikanere ham. Der er valgt Comiteer, hvor der ikke er en eneste, der kan *forstaae* Dansk, endsige tale Sproget. Man behandler mig accurat paa samme Maade som i sin Tid Din Fader. Flere af dem forstaae Dansk, men stille sig an, som de ikke forstaae et Ord. Dette hører til Manøvren.

Idag foreslog Agent Jensen, at Præsidenten skulde lykønske Hs. Majestæt paa Forsamlingens Vegne til hans Fødselsdag og tilkjendegive ham sammes loyale Følelser m. m. Da dette var skeet, opfordrede Dr. Weber og Provst Boesen os til – Funke og jeg – at tage vore resp[ek]t[ive] Adresse-Propositioner tilbage, og da Commissarius i Morges ligeledes havde anmodet mig derom meget indstændig, saa gik jeg ind derpaa, dog paa den Betingelse, at Funke ogsaa

tog sit Forslag tilbage. Herpaa gik han ind, og mine Collegaer vare veltilfredse dermed, da vi i denne som i alle Sager vilde blive overstemte. Nu opnaaede vi dog ved min Manøvre, at vi fik Gavtyvenes væmmelige Loyalitetsadresse, der som en Slange snoede sig udenom alle Brændpunkter, ødelagt tilbage med vores Forslag.

Saaledes er nu vor Stilling – fortvivlet i alle Maader eller dog i al Fald ærgerlig. De ere ikke i *Virkeligheden* et Haar bedre end 1846; kun lidt forsigtigere.

Og nu Lev Vel! kjære Rudolf! Hils Fritz og Sophie, samt Mathilde. I Tankerne er dette Brev skreven til eder Alle, forsaavidt Dine Søstre ogsaa have Lyst til at læse Sligt. Vil Du fortælle Bille noget, saa vær saa god.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 De slesvig-holstenske modstandere.
- 2 På stændermødets første dag lykkes det slesvig-holstenerne at få Tillsch kasseret som deputeret for Frederiksstad.
- 3 Otto Schroeter.
- 4 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1853 1/10.
- 5 Købmand F. W. Funcke fra Flensborg, jvf. Skau i »Dagbladet« 1853 18/10: »Formedelst hans Deeltagelse i Oprøret afskediget som russisk Consul. Han skal være Brunsviger af Fødsel og udmærker sig kun ved en overordentlig Forfængelighed. Han kan ikke tale Dansk, saa at han ei vil kunne fungere som Præsident«.
- 6 Kgl. Kommissarius var grev Arthur Reventlow, amtmand i Tønder, jvf. Skau i »Dagbladet 1853 18/10: »Hans hele Opræden, hans Gang, Miner, Smiil, Ord osv. ere studerede. Han gav i disse to Dage [Stændermødets første dage] den uhyre Dansksindede. Sit Ansigt kan han dog ikke beherske. Der spiller uvilkaarlig et Smiil over det, som om han gortede sig inderlig over det Hele. Naar man seer og taler med ham, er jeg lige ved at lee med og

gjøre Nar af hele Stadsen, men da paakommer der mig en Væmmelse, saa jeg er nærved at faae Ondt. Det er ikke muligt at faae et mere udtrykfuldt Billede af Stændersamlingens hele Væsen, det indre som det ydre, end denne Commissarius. Han er en Søn af den Grev Reventlow, som boede paa Sandberg i Sundeved og var en af Hertugens Clienter; en Broder af ham blev fangen ved Bau, gjorde sig derefter berømt ved at ville desertere fra Fangeskibene og skal frigiven siden have gjort Istedslaget med. Han er tillige som en Søn af Carl Moltke opdraget og dannet af Dr. Steffens paa Als. Ved Krigens Udbrud slog han sig til de Loyale, blev Amtmand i Tønder – hvorfra han er noksom bekendt – og fandtes nu dygtig til denne Værdighed. Alle paalidelige Folk ere enige om, at det ei let var muligt at finde et daarligere Subjekt, men Alle ere ogsaa enige om, at han vil være meget dygtig til ved Festiviteter og Traktementer at bruge Penge.«

- 7 Professor Schmid fra Kiel, jvf. Skau i »Dagbladet« 1853 18/10: »Præsidenten er en dansk Slesviger af Fød-

- sel og iøvrigt ganske ubekjendt. Han blev af Novemberministeriet ansat i Kjøbenhavn som Docent i slesvigsk Ret og ansaaes da for dansksindet. Han er fornylig kaldet til Kiel som Professor, og at han under saa kort et Ophold kunde blive saasnart akklimatiseret kan ei forundre Nogen: det er skeet med langt stærkere Aander end ham«.
- 8 Lovudkastet til en ny forfatning for Slesvig findes offentliggjort i »Dannevirke« 1853 9/10. Skau og de andre danske deputerede blev ikke indvalgt i den komité, der behandlede denne sag.
- 9 Skau harcellerede i »Dagbladet« 1853 2/11 over det tyske flertals tilsidesættelse af de dansksindede: »Undtager man de Komitéer, hvis Beretninger skrives i Kiel, ville de øvrige hver for sig blive en Prostitution«. Skau kom med i en komité ang. testamentariske dispositioner, Krüger i en ang. mølletvang, told og beskatning af brændevinsbrænderier. Begge blev de valgt til at behandle matrikelforslaget.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 14/10.

Kjære Skau!

Kbhvn. 14. Oct. 1853.

Modtag min inderlige tak for Deres prægtige breve. De havde altsaa ikke glemt Deres løfte til den ringe student. Epistlen til »Dagbladet« har jeg besørget. Bille blev overordentlig glad ved den¹. Det er jo sørgeligt, at De har saa megen grund til at være utilfreds og ærgerlig tilmode, men enden er ikke endda, og den lér bedst, der lér tilsidst.

Hermed følger en contrafei af os alle fire², som vi haabe vil være Dem kjærkomment. Vi bede Dem alle om ikke at forsmaae det, men modtage det paa samme maade, som det gives, ikke som en gave, men som en erindring om fire forældreløse, hvem De har været en trofast støtte og ven i trange tider.

Forleden sendte vi et lignende Daguerrotyp til onkel Otto³, som ogsaa lignede fortræffeligt. De gjorde begge almindelig lykke hos alle, som saa dem her.

Jeg har en ting, jeg gjerne vilde spørge Dem om, som ligger mig meget paa hjerte, nemlig om det kan gaae an, at jeg gaaer op til Etatsraad Regenburt og spørger ham, om der er afgaaet svar paa den ansøgning, som Amtmanden, Borgermesteren og Provsten indgave til ministeriet angaaende legaterne fra Haderslev. Fru Muus opfordrer mig hver dag dertil, men da jeg ikke ved, om det kan gaae an, og da De jo maa forstaae Dem paa sligt, gjør De mig nok den tjeneste engang ved leilighed at sige mig, hvad jeg skal gjøre.

Frits, Mathilde og Sophie bede hilse mange gange. En hilsen til Chr. Juhl og onkel Carl⁴, naar De ser ham, fra
Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter
Laurids Skau.*

KB. NKS 1725.

- 1 Jvf. Bille til Skau 1853 24/10: »Jeg beder Dem modtage min hjerteligste Tak for de hyppige og udførlige Meddelelser fra Flensborg, som De har sendt mig gennem Rudolf Lorenzen. De ere blevne læste her med stor Interesse, da de hidtil have været de første og de paalideligste Referater af Stænderforhandlingerne, og jeg haaber, at De ogsaa fremdeles vil finde Leilighed til at fortsætte Deres Virksomhed... Ingen aner Deres Forfatterskab!« (KB. NKS 1727). – Skaus første indlæg i »Dagbladet« blev bragt 1853 18/10.
- 2 Brødrene Rudolf og Frits, søstrene Sophie og Mathilde.
- 3 Her og senere: Otto Schroeter, den kgl. slotsvandmølle i Haderslev.
- 4 Peter Hiort Lorenzens broder, forfatteren Carl Lorenzen, tidligere adjunkt i Sorø, boede siden 1850 i Flensborg, hvor han havde ansættelse ved den kgl. centralkasse for Slesvig.

Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen 1853 19/10.

Flensborg, d. 19de Octbr. 1853.

Kjære Rudolf!

Kort efter at jeg igaar Eftermiddags havde afsendt et Brev til Dig, hvori var en ny Ladning til »Dagbladet«¹, modtog jeg Pakken fra Dig med Indhold, hvorfor jeg bringer Dig og Sødskende min hjertelige Tak. Portraiterne ere overordentlig vellykkede, og især har min Yndling Sophie en forbausende Liighed ikke alene i Formen, men i selve Udtrykket. Mathildes Udtryk har et zart Smil, medens Fritz synes med besindig Roe, der er ham eiendommelig, at overskue Gruppen. Dit Blik vender sig derimod i det Fjerne, medens Din Stilling er noget udfordrende og giver Dig en frappant Liighed med Din Fader, naar han holdt parlamentariske Taler. Det Hele gjør et overordentlig godt Indtryk, og jeg er Eder alle meget forbundne for den venlige Opmærksomhed, I ved at sende mig samme har ladet mig blive til Deel. Hils Fritz og Mathilde, til hvem jeg i Tankerne ogsaa vender disse Linier. Til Sophie følger hoslagt nogle Linier til Svar paa hendes venlige Ord til mig i Dit Brev.

Jeg seer ikke Noget til Hinder for, at Du gaaer op til Regensburg og spørger, om der er falden Resolution paa Conservatoratets Indstilling angaaende Legaterne. Tvertimod turde det vistnok endog være særdeles passende, at Du gjør ham Din Opvartning.

Han pleier at være noget tør i Førstningen, og paa Grund af hans Kortsynethed er han endog lidt sær og underlig, naar han modtager Een. Men jeg troer, at Du ved at nævne Din Faders Navn og fortælle

ham det Eiendommelige i Din Stilling, vil blive Herre over hans Tørhed og finde Vei til hans i Grunden venlige Natur og varme nationale Hjerte. Du kan gjerne tilføie, at jeg har tilskreven Dig, at Etatsraaden sikkert ikke vilde tage Dig ilde op, at Du aabenhjertig udbad Dig Oplysning om, hvorvidt Din Ansøgning var kommen og udbad Dig hans velvillige Interesse for samme m. m., hvis Du dertil finder en bekvem Leilighed. Hvis Du dertil finder Leilighed, kan Du ogsaa gjerne lade falde en Ytring om, at Du veed, at vi her i Flensborg i Morgen (den 20de) levere det første Slag i Sprogsagen o.s.v.

Forresten har jeg idag ikke Noget at skrive om, der kan interessere Dig. Du skal imidlertid senere høre fra mig, naar Tid og Leilighed dertil frembyder sig.

Den Bog af Esmarch², som Bogbinder Müller skulde skaffe Dig, har det ikke lykkedes for ham at faae. Jeg har idag givet Ordre til at købe den hele chronologiske Samling³ paa Advokat Gotfriedsens Auction i Morgen, hvis den ikke bliver altfor uforholdsmæssig dyr. Jeg bliver da istand til at afhjælpe et foreløbigt Savn for Dig, naar Du engang vil begynde som Advokat ved at kunne laane Dig hele Værket, indtil Du selv faaer Raad til at købe samme. Thi personlig har jeg liden eller ingen Brug for dette omfattende Værk, og det er nærmest af Hensyn til Dig, at jeg lader det købe. I sin Tid kan min Søn maaskee have det nødvendig, men indtil da, skal Du være den første Bruger, forsaavidt Du dertil maatte finde Lyst og Leilighed. Jeg har beordret Kirkeforstander Schmidt at byde paa Værket indtil 60 a 70 rbd.

Hils Fritz venligt fra mig. Han smiler vist en Smule ad vor politiske Correspondance. Ligeledes en Hilsen til Mathilde, som Du kan kysse paa min Regning, skjøndt jeg ikke nærer Tvivl om, at Du selv forsyner hende med det behørigte Quantum Kys. Lev vel! Hils Bille fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Stud. jur. R. Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 »Dagbladet« 1853 20/10 (dateret Flensborg 17/10, mrk. A), 1853 21/10 og 24/10 (dateret 20/10).

2 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1853 4/10.

3 »Chronologische Sammlung der ... Verordnungen und Verfügungen für die Herzogthümer Schleswig und Holstein« (1799 ff.).

Kjære Fritz!

Du maae ikke troe, at jeg har glemt Dig, fordi jeg i den senere Tid stadig har skreven til Rudolf¹. Thi hvis ogsaa en Tid kunde gaae, da jeg muligen kunde forglemme at lade høre fra mig, saa har jeg Dig dog nu stadig hængende for mine Øine, idet Dit Contrafei tilligemed Dine Sødskendes har Plads paa Væggen over mit Skrivebord, saa jeg seer Eder hver Dag.

Naar jeg imidlertid maler nogle Linier til Rudolf, saa er det desuden i den Tanke, at det deelviis er ogsaa til Dig, hvorhos den specielle Grund kommer til, at R[udolf] kjender Bille og har paataget sig at levere ham de Correspondentsartikler, som jeg Tid efter anden ryster af Ærmet, men hvortil jeg haaber, han skjuler Forfatterens Navn, thi dette er for mig som Embedsmand af megen Vigtighed.

Bille har her en særlig Correspondent, men jeg kan ligesaa hurtigt selv skrive, hvad der passerer, som søge ham op, og desuden give aldeles paalidelige Referater, som, naar de skulle gives paa anden og tredie Haand, aldrig kunne blive saa nøiagtige og gode. Det Værste herved er, at jeg næsten altid er tvungen til at omtale mig selv, fordi jeg spiller en Hovedrolle i Alt, hvad der passerer i Stænderne, ja, jeg er næsten den eneste Talende af de Danske. Jeg har nu i den hosfølgende Correspondance til »Dagbladet« givet mig selv en lille Hip², som ikke er saa gandske ufortjent, men som forresten nærmest er skreven for at vildlede Læserne med Hensyn til Forfatteren. Vil Du nu bede Rudolf at afgive den til Bille.

Imorgen venter jeg Din Onkel Schröeter, Aggersborg og Kirkeforstander Schmidt. Det vil da gaae løs paa Østers og gode Vine.

Fra Din Onkel Carl Lorenzen skal jeg hilse. Han spadserer nu omkring paa Gaderne og synes at komme sig efterhaanden. Een af Dagene har jeg lovet at besøge ham.

Forresten arbejder jeg her som et Asen og ofte mere, end jeg har godt af, men jeg skal jo arbeide for 10 a 12 Mand, thi de Andre bestille i Grunden Ingenting. Jeg maae sætte mig ind i enhver enkelt Sag for at kunne tale i enhver Sag, da de Andre tie som Muus. Det eneste Glædelige for mig er, at selv de Tydske i Regelen gjerne gidder høre mig, og har jeg end ingen anden Tilfredsstillelse deraf, saa har jeg dog den, at jeg har tiltvungen mig Anerkjendelse som den dygtigste Taler i Stænderforsamlingen, hvilket iøvrigt ikke vil sige saa forfær-

deligt meget, eftersom der egentlig ingen andre Talere er i Salen. Imidlertid er det jo altid en Tilfredsstillelse for Forfængeligheden, som ogsaa har sit Krav. Ellers blev jeg formodentlig ogsaa snart træt og kjed af det Hele, thi Du vil kunne begribe, hvor ærgerligt det maae være at arbeide næsten baade Dag og Nat, uagtet man i Forveien veed, at selv de klareste og sundeste Argumenter ingen Virkning have paa saadanne Bæster, som mine Modstandere ere.

Jeg skal imidlertid nok holde ud, thi de Danskes Ret maae hævdes, vor Ære bevares, og nogle Slag maae der slaaes, saa vældigen, at man skal kunne fornemme, at der endnu er Tømmer i os af god nordisk Kaliber. En stor Fordeel er det for mig, at jeg i Oberstlieutenant Andræ³ har havt en streng Læremester i Formerne, som han holdt saa stærkt paa i Rigsdagen. I dette Stykke kan jeg ogsaa stikke Tydskerne.

Hvorledes har Sophie det? Hvis det kan more hende at høre fra mig om mine politiske Farter og Bedrifter, saa er selvfølgelig alt, hvad jeg skriver til enten Dig eller Din Broder, ogsaa skreven for hende. Jeg bad Rudolf i mit sidste Brev at kysse Mathilde paa min Regning. Husk ham derpaa, skjøndt det vel neppe behøves.

Hvis jeg faaer Tid, skal jeg dog engang give Sophie en ordentlig Beskrivelse af Grev Reventlows Baller. Der er saa meget komisk at iagttage, at jeg troer, det kunde blive et morsomt Maleri.

Nu raaber Vægteren 12, og jeg maae altsaa til Hvile. Lev vel!
Hils Dine Sødskende fra

Din
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Konvolutten har følgende adresse:
F. Lorenzen, Lieutenant i Ingenieur-corpset, Addr. Herr Kammerassessor Muus, Bredgaden 175, 2den Sal, Kjøbenhavn.
- 2 »Dagbladet« 1853 25/10 og 26/10 (dateret Flensborg 22/10, mrk. A). – Skau havde opfordret dr. Werner til at tage et forslag tilbage: »Vi beklage imidlertid, at dette skete, thi de Herrer kunde have havt besyn-derlig godt af at blive ordentlig be-

- handlede, og de fortjene sandelig ingen Skaansel af Nordslesvigerne, som de tilsidesætte og ignorere med en forbausende Frækhed. L. Skau maatte derfor ogsaa høre Bebreidelse for denne for vidt drevne Noblesse af flere af hans Colleger og det, saavidt vi skjønne, med fuldkommen Ret«.
- 3 Andræ var Fritz Lorenzens lærer paa den militære højskole.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 25/10.

Kjøbenhavn, d. 25. Oct. 1853.

Kjære Skau.

Jeg er næsten skamfuld over, at De, skjøndt Deres Tid er saa kostbar, saa flittig lader høre fra Dem og sætter os istand til at følge Sagernes Gang i Flensborg, men hvis De sætter Pris paa at have Læsere, som med den høieste Grad af Interesse følger Deres Færd i Stænderforsamlingen og vide at vurdere Deres Breve, da troer jeg ikke, at Deres Ord kunde falde i en bedre Jordbund.

Det seer i Sandhed kun sørgelig ud i Flensborg. Den ene Postdag bringer Efterretninger værre end den anden. At Oberstlieutenant Steinmann har faaet Ordre til at forlade Flensborg, fordi han udbragte Tillisch's Skaal¹, har opvakt den høieste Grad af Indignation herovre og en dobbelt Indignation hos mig, fordi jeg som dansk Slesviger ikke kan andet end harmes, hvergang man gjør Slesvigholsterne en Cadeau, fordi jeg som Officeer ikke kan andet end beklage at henhøre til Militairstanden, hvergang jeg seer, at en Militair betragtes som en Borger, der ikke har en Borgers Rettigheder.

Deres Stilling i Flensborg maa være vanskelig, besværlig og for en Del uden Tilfredsstillelse. Men jeg mener dog ogsaa kun for en Del, thi det at bevise klart og tydeligt, at en anden har Uret, om man end ikke selv faaer sin Ret, har dog altid en indre Tilfredsstillelse, og med hvilken Glæde maa De ikke bringe det til Evidents for disse Slesvigholstener, at en Slesvigholstener er en Oprører og bør behandles som saadan.

Hvad vort private Liv angaaer, da har vi det saa godt, som man kan have det saa kort efter, at man har mistet sit Hjem. Vi boe jo kun 2 Huse fra Mu[u]s's og see saaledes Sophie og Mathilde daglig. De have det begge godt og sende de venligste Hilsner.

Rudolph fik igaar 100 Rbd. udbetalt af det Rønne[n]kampske Legat. Den 11. December faaer han de andre 100 Rbd. Vor pecuniære Status er altsaa ogsaa god. Fra Haderslev har Rudolph endnu ikke hørt². Jeg troer, at han har været hos Regenborg idag. En af de første Dage hører De fra ham. Han har en Undskyldning at gjøre for Distraction med Hensyn til den Dem tilsendte Pakke. Han beder hilse.

Jeg vil endnu kun ønske Dem Kraft og Sundhed til ret at slaae nogle vældige antislesvigholstenske Slag.

Deres
Frits Lorenzen.

Vor Adresse er
Bredgade 173, 1ste Sal i Mellembygningen⁹.

KB. NKS 1727.

- 1 Oberstløjtnant P. F. Steinmann, der var tjenestgørende hos de Meza i Flensborg, havde på kongens fødselsdag 1853 6/10 udbragt en skål for Tillisch, som det tyske flertal i Stænderforsamlingen netop havde fået fordrevet. 1853 23/12 blev han forflyttet til Fredericia, efter samtidens opfattelse, fordi ministeriet ikke ønskede, at en officer blandede sig i politik.
- 2 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1853 14/10.
- 3 Meddelt på grund af Skaus benyttelse af assessor Muus's bopæl som adresse i foranstående brev.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 26/10.

Kiære Skau!

Modtag herved min inderligste Tak for Deres kiære Brev og for den Tillid, De viser mig ved at bruge mig som mellemmand mellem Dem selv og offentligheden. Det glædede mig usigeligt at se, at al Deres møie i stændersalen ikke var bleven spildt, men at De havde skaffet Dem respect, ja endog anerkjendelse hos Deres værste Fjender. Hvergang jeg læser om Deres taler, kommer jeg til at tænke paa min fader og til at glæde mig over, at han har fundet en værdig efterfølger, og at de *danske Slesvigere* endnu ikke bøie nakken for de tyske ræve. O, hvor gjerne vilde jeg ikke være vidne til Deres triumpher, og hvor ønsker jeg nat og dag engang at kunne komme at staae ved siden af mænd som De og forsvare mit fædreland. Jeg siger ved siden af – et saadant ønske vover jeg ikke at nære, blot jeg engang kunde komme med i kampen.

Dog – jeg vil forlade dette og føre Dem hen til virkeligheden, det materielle, hvor jeg for øieblikket ikke synes at have de bedste udsigter. Vel har jeg, som Frits har tilskrevet Dem¹, faaet det Rønnenkampske legat, men min eller rettere Conservatorernes ansøgning til ministeriet om de Haderslevske legater blive næppe beviliget, hvilket jeg idag erfarede hos Regenburg. Det kom mig noget uventet. Dog det faaer jo at hjælpe sig, naar jeg blot kan blive fri for at informere, hvilket jeg meget nødig vil, da det vilde tage mig megen tid op.

Jeg hørte i eftermiddag tilfældigvis, at Koch var kommen hertil i morges. Jeg vil dog se at træffe ham imorgen tidlig forat hilse paa ham. Man sagde, at han vilde blive her 2 à 3 Dage.

Med en hilsen til onkel Carl³ og de venligste hilsener til Dem fra mine Sødskende forbliver jeg

Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

Kbhvn. 26. Octbr. 1853.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Flensborg.

KB. NKS 1727.

1 Se foranstående brev.

2 Forfatteren Carl Lorenzen i Flensborg.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1853 29/10.

Kjære Fritz!

Flensborg, d. 29de Octbr. 53.

Næstefter at takke for Dit venlige Brev af 25de d[enne] M[aaened] beder jeg Dig ved Rudolf eller med Fodposten at lade indlagte Brev komme til sin Adresse¹. Jeg har sendt det aabent, da jeg tænkte mig Muligheden af, at Du og Rudolf kunne faae Lyst til at læse det. Det indeholder maaskee dog Eet og Andet, som I ikke før har lagt Mærke til, ligesom det ogsaa vil vise Jer, hvilken Arbeidskraft en saadan stakkels Djævel af en Politiker som jeg er tvungen til at udvikle. Det sidste *forseglede* Brev, som afsendtes igaar til Rudolf, indeholdt et heelt politisk System, som jeg paalagte Bille at følge, hvis han ikke vilde skade den gode Sag. Dette troede jeg det nødvendigt at forsegle, da Bille ellers let kunde følt sig saaret ved, at Andre vare Medvidere til, at jeg manudcerede ham i Politik. Send ham nu ogsaa indlagte Brev forsegllet med Oblat.

Det er kjedeligt, at den »Slesvigske Stændertidende« udgaaer saa langsomt og desuden er fuld af Feil. Jeg kommer endog til idag officielt at anmelde flere for at faae dem rettede.

Jeg kan idag berette Dig (*unter uns*), at vore Sager stille sig noget bedre end tidligere, idet man i Ministeriet er utilfreds med Majoriteten i vor Forsamling og ligeledes utilfreds med Commissarius [Arthur Reventlow] og Præsidenten i flere Retninger, medens man derimod officios har tilkjendegivet mig, hvormeget man anerkjender det Talent og Maadehold, hvormed jeg leder Minoriteten. Skjøndt Tydskerne i Sprogsagen samler alle deres Kræfter og have sat Himmel og Jord i Bevægelse for at flytte Grændselinien nordpaa, saa vil dette dog neppe lykkes², da hverken Ministeriet eller Kongen vil høre noget derom, naar blot Minoriteten herovre træder op med stolt Roe og Talent. Du kan nok tænke Dig, hvilke Anstrengelser jeg gjør for at benytte denne fordeelagtige Stilling til vor Fordeel.

Artiklerne i »Fædrelandet« imod C. Fischer³ have dog omsider virket. Jeg kan i Fortrolighed fortælle Dig, at hans Stilling nu er vaklende i Ministeriet, og at det ikke er usandsynligt, at en Personalforandring kan finde Sted. Der er en saadan Mængde af Intriguer og Operationer, at jeg næsten løber vild i dem, og dog er jeg nødt til at holde alle disse fine Traade fast i Haanden, hvis de ikke skulle blive til vor Skade. Det giver mig imidlertid mangan søvnløs Nat. Men morsomt er det saaledes fra tusinde Sider at udøve skjult Indflydelse paa Rigets styrende Magter, og dobbelt interessant er det derved, at Ingen ahner, at jeg er Kudsk og holder Tømmen.

Jeg er ofte nærved at briste i Latter, naar jeg f. Ex. hører Commissarius fortælle mig i dybeste Fortrolighed, hvilke Depescher han har faaet, og selvfølgelig ere de alle efter hans Hoved og i halvtysk Interesse, medens han naturligviis ikke veed, at jeg samtidig med ham har faaet Underretninger, der ofte sige mig det stik Modsatte. Derved bliver det ham umuligt at afparere de for alle Andre skjulte Slag, som jeg sikkert og træffende retter paa vore Modstandere og ofte mod ham selv. Han troer naturligviis, at det er Slumpetræf, naar jeg saaledes rammer, men det er i Regelen sikkert beregnet i Forveien og det med matematisk Nøjagtighed. Saaledes skal Præsidenten idag have paa Hovedet i Forsamlingen angaaende »Stændertidenden«. Jeg veed nemlig, at han har faaet en stærk Reprimande fra Ministeriet, fordi han lader den danske og tyske Tidende trykke hver for sig, medens den burde udkomme med den ene Spalte paa Dansk og den anden paa Tydsk, ligesom Lovene her i Slesvig. Hvad jeg nu idag vil sige, vil for den Uindviiede see overordentlig uskyldigt og naturligt ud, men det vil i Virkeligheden være et blodigt Angreb baade paa Commissarius og Præsident, som begge i tydsk Interesse have lavet denne særskilte Trykning.

Dog, jeg maae holde op med min Passiar. Maaskee vil den dog more baade Sophie og Rudolf, paa hvis Taushed jeg stoler ubetinget.

Hils Dine Sødskende og modtag et muligt Levvel fra

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Brev til redaktør Bille til offentliggørelse i »Dagbladet«.

2 Apoteker Aggersborg i Haderslev udtrykte 1853 2/11 over for Skau sin

glæde herover: »Det glæder mig, at Du er ved saa godt Mod og ikke seer Tingene i et saa sort Lys som adskillige af os og særdeles glæder mig

Din Forsikkring om, at Sproggrændsen ikke vil blive flyttet, thi derved er ikke lidet vunden. Begynde de først at flytte den, er det ikke let at vide, hvor langt den tilsidst kunde flytte hen« (KB. NKS 1727).

3 »Fædrelandet« 1853 18/10 oplyser, at Carl Moltkes sekretær C. Fischer under Treårskrigen havde været ansat i den provisoriske regerings tjeneste.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 28/11.

Kiære Skau!

Jeg er virkelig lidt skamfuld over ikke i saa lang tid at have ladet høre fra mig, men – silde er jo bedre end slet ikke.

Allerførst maa jeg da lykønske Dem til den store triumph, De har havt i forsamlingen og tillige bringe Dem mange hjertelige lykønskninger fra mine sødskende og fra Assessoren og fruén i samme anledning. Frits og jeg vare netop hos Muuses den dag, da efterretningen kom. Assessoren saae det i Avisen og udbrød meget høit: »Det er da en satans karl, den Skau!«

Jeg gad have set Dr. Weber et consorters lange ansigter i det øieblik, da det lød, at ministeren¹ gjorde Amtsforvalter Skaus fortolkning til sin.

Hvormeget man imidlertid ialmindelighed glæder sig over de skjænd, som Carl Moltke gav Tydskerne i sit Rescript, forekommer det mig dog, at man er misfornøiet med sagen selv. Man raisonnerer nemlig saaledes: »Naar Carl M[oltke] saaledes hundser de deputerede, som han har ladet vælge, hvorledes vil det da ikke gaae ud over de Danske deputerede«, ja man søger endog heri en begyndelse til forsamlingens opløsning. Jeg troer imidlertid, at dette raisonnement er aldeles falskt, thi M[oltke] er vist mere absolutist end Schlesw[ig-]holsteiner og helstatsmand.

Hvis De engang har tid, kjære Skau, vil De da ikke sætte mig dette lidt ud fra hinanden, da jeg stadig maa høre vittigheder over Slesvigerne, at de lade dem byde alt muligt af deres Minister². Jeg svarer jo naturl[ig]v[is], at de herovre vistnok lade dem byde endnu mere af deres Ministre, men jeg vilde gjerne kunne slaae dem endnu stærkere.

Sophie og Mathilde ere netop i dette øieblik herude hos os. De bede hilse mange gange, ligeledes Frits.

Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

Kbhvn., d. 28. Nov. 1853.

Hr. Amtsforvalter Skau, Flensborg.

KB. NKS 1727.

- 1 Carl Moltke, der i et reskript 1853 3/11 havde støttet Skaus opfattelse af »oprøret«: »Det skammeligste Oprør, der nogensinde har fundet Sted i nogetsomhelst Land, et Oprør, der blev forberedt ved de meest ufor-skammede Løgne og Bagvadskelser, paabegyndt med det sorteste Forræderi, fortsat med mageløs Haardnak-kethed, Hovmod og Grusomhed og endt med Nederdrægtighed«.
- 2 Mange nationalliberale havde svært ved at godtage Skaus holdning til Carl Moltke (se hans redegørelse: Skau til Flor 1852 16/5, note 2). –

Fra redaktør Bille havde Skau netop 1853 3/11 modtaget følgende: »Jeg indrømmer fuldkommen Rigtigheden i Deres Bemærkning om det Farlige i at irritere Carl Moltke og mener som De, at det Bedste vilde være, om Stænderminoriteten kunde udrette Noget, men troer De paa Muligheden heraf? Troer De, at Carl Moltke, afseet fra Sprogsagen maa-see, gaaer et eneste Skridt længere mod Frihed og Eensartethed, end Udkastet lover? Jeg troer det ikke. Skulle vi reddes, maa Carl Moltke bort« (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1853 30/11.

Kjære Rudolf!

Flensborg, den 30te Novbr. 1853.

Da vi netop idag ikke have Møde, vil jeg strax skrive Dig et Par Linier i Anledning af Dit Brev af 28de denne M[aaed].

At [Carl] Moltke hundser de tydske Deputerede¹, naar de ville parallellisere Oprørsregjeringen med den legitime og lovlige, forekommer mig at være i sin Orden, thi det vilde ellers være umuligt for os Andre at være iblandt dem. Naar der saaledes staae tvende Partier skarpt overfor hinanden, saa bliver der neppe andet Middel tilovers for Ministeren, saasom hans Befuldmægtigede, den Kongl. Commissarius, hidtil har fundet det passende at tie. Hvis Ministeren fortjener Daddel for Noget, da er det maaskee snarest, fordi han har valgt Grev Reventlov til Commissær, thi man kunde vistnok med Rette vente af en Minister, at han bedre maatte vide at vurdere, hvad hans underordnede Embedsmænd formaaer, end det her har viist sig. Imidlertid turde det desuagtet have gavnlige Følger, thi naar man kjender Reventlovs Sympathier og veed, at han har været designeret til at overtage eet af Hertugdømmernes Ministerier (Slesvigs), medens C. Moltke da skulde gaaet til Holsteen, saa turde det vistnok være en reen Lykke, at han her faaer Leilighed til at bevise sin Udygtighed, og dette tør jeg haabe er skeet i fuld Maade.

Vi maae derfor finde os i den mindre Ulykke i Haab om at und-

gaae en større, den nemlig at faae Grev Reventlov til Minister, thi at han vilde være meget mere tydsk end C. Moltke, er dog vistnok hævet over al Tvivl.

At gjendrive Vittigheden, der siges over Slesvigerne, er neppe Uma-gen værd. Man har i Kjbhvn. Intet at prale af. Det kommer mig for, at Kongerigets Beboere snarere maatte blive blodrøde af Skam, naar der er Tale om, hvad man skal lade sig byde af Ministre. Husk paa, at man har funden sig i, at Ørsted har to Portefeullier og er desfor-uden Premierminister – den samme Person, som man i 1848 sparke-de bort. Husk endvidere paa, at man modtager af den samme Mands Haand en fuldstændig Tilintetgjørelse af Rigets Grundlov – thi hvor Skattebevillingsretten gjøres illusorisk, der er Forfatningens Nerve dræbt – som Landets bedste Mænd har besvoren. At man tager et saadant Arbeide under Behandling i Rigsdagen og til syvende og sidst vedtager det, thi dette vil sikkert blive Enden paa Legen.

Husk fremdeles paa, at det er Kongerigets Rigsdag, der har opgivet, hvad der i 1848 og 49 var lovet, samt hvad der tydelig ligger i selve Grundlovens Indledning og Slutning, nemlig, at Slesvigerne skulde tilkaldes og have Lod og Deel i Forfatningen og som nu overlader Slesvig til sin Skjæbne, dets loyale Deputerede til en fortvivlet Kamp med de samme Mænd, som for Størstedelen har understøttet Oprøret, for hvilket Danmarks Sønner have maattet bløde, og som ikke engang har saamegen Agtelse og Kjærlighed for og til sit eget Hjerte-blod, at man gidder kaste en Olding af en Minister af Sadlen. Husk nu endelig paa – hvad Du maaskee ikke hidtil har vidst og heller ikke skal røbe Din Kilde – at det *ikke er Carl Moltke*, som har skaf-fet os en Valgcensus paa Halsen, der hverken er det Ene eller det An-det, men at det ene og alene skyldes *Ørsted*, Kongeriget Danmarks Minister, som formodentlig gennem Slesvig vil fravriste Danmark sin frie Valgret, som han hader af sit Hjertes dybeste Grund.

Lad de gode Kjøbenhavnere først vaske dette Synderegister bort, som forresten gjerne kunde forlænges indtil det Doppelte, navnlig ved at paavise, at Slesvig mageligen kunde været incorporeret i Kon-geriget, naar Ministerium og Rigsdag blot i rette Tid havde haft et spædt Barns Kraft og Mod. Først naar man har vasket disse og flere Pletter bort, kan man maaskee vinde Ret til at sige Vittigheder over Slesvigerne. Kan en saa fri Forfatning som Kongerigets med sin Rigs-dag ikke afføde Ministre, der ikke udelukkende lade sig regjere ved Grev Criminils fine List, saa maa det staae slet til, og man har sande-

lig ikke Ret til at skumle over Andre.

Medens Kongeriget dog har profiteret en Forfatning af Krigen, har man ladet det af Krig og Oprør hærgede Slesvig begynde, hvor det slap i 1846, i Stænderforsamlingen. Jeg gad vidst, om her kan være Tale om Sammenligning. Vor Presse er kuet, de danske Blade forbydes, Embedsmændene behandles saa despotisk, at de ikke vove at knye. Der hersker en Absolutisme, som man siden Souverainitetens Indførelse ikke endnu har kjendt, og som man neppe finder Maage til undtagen i Rusland. Alt dette seer den danske Rigsdag og det danske Folk rolig paa. Dets konstitutionelle Ministre billiger det endog, da det selvfølgelig ellers ikke kunde skee. Man finder sig i, at et gammelt Kronland regjeres stedse længere bort fra Moderlandet Danmark! Og saa vil man endda vove at sige Vittigheder over Slesvigerne! Slige Folk skulde blot een eneste Dag indtage min Plads i Stændersalen, og jeg er vis paa, at de skulde blive saa slukørede, at de ikke vovede at lukke Munden op. Jeg vilde ønske slige Folk, at de skulde prøve min Rolle og Dag ud og Dag ind manøvrere mellem en Minister som C. Moltke, en Commissarius som Reventlov og 22 halvgale Slesvig-Holstenerne, bekæmpe den ene efter den anden og næsten være ene om dette Herkulesarbeide, og jeg er sikker paa, man nok skulde glemme at være kaadmundet.

See dette var nu en lang Tale, jeg her har belemret Dig med, kjære Rudolf! men jeg har ogsaa skrevet mig selv varm.

I Løverdags fik Krüger paa Hovedet af Commissarius, hvad Du maaskee allerede har læst i »Dagbladet«², som jo pleier at meddele Sligt. Jeg vaskede imidlertid Commissarius ordentlig igjennem, saa han neppe skal ønske at komme i mine Hænder oftere. Det [var] rigtignok komisk at see paa Reventlovs Ansigt, dengang han oplæste Ministerens Skrivelse, hvori han henholdt sig til mit Foredrag³. Men man kan virkelig trænge til en saadan Satisfaction engang imellem.

Der gaaer neppe et eneste Møde forbi, undtagen jeg maae holde flere Foredrag, som jeg desværre sjelden faaer i »Stændertidenden«, undtagen i forhutlet Form⁴. Jeg er ofte om Aftenen saa træt, at jeg neppe gidder klædt mig af. Men jeg er jo nu engang kommen paa Kamppladsen, og jeg skal idetmindste vise mine tydske Modstandere, at jeg ikke viger en Fodsbred. Kan jeg ikke udrette Andet, saa skal jeg dog nok see at frelse Æren og føre Vidnesbyrd om, at jeg hører til Professor Flors gamle Garde, der ikke er uddød med Din

Fader, men som tvertimod over hans Grav gaaer endmere haardnakket frem.

Nu har jeg ikke Tid til mere idag. Iaften skal jeg til Soiree hos Greven⁵. Han har forskreven en tydsk Gjøgler til at more os i Aften. Det kniber for ham at faae de Deputerede til at komme, og man forsmaaer derfor intet Middel.

Skriv mig til og opgiv mig nøiagtigt Tittelen paa den Bog af Es-march, som Du savnede, da vi saaes i Haderslev, thi jeg troer let at kunne skaffe Dig den her. Den chronologiske Samling har jeg endelig faaet⁶. Den kostede mig 84 rbd.

Hils Fritz, Sophie og Mathilde venligt fra mig. Siig Sophie, at, hvis hun ikke har altfor travlt, saa kan hun gjerne spendere et Par Linier paa mig. Jeg har ikke hørt meget fra Kjøbhvn. i den senere Tid, og et Brev vilde derfor være velkomment. Beed hende fortælle mig lidt om, hvad man i de Kjøbhvske Cirkler siger om os herovre.

Hils ogsaa Assessoren og Frue fra

Din hengivne
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Carl Moltkes reskript af 1853 3/11, se: Hiort-Lorenzen til Skau 1853 28/11.

2 »Dagbladet« 1853 30/11 og 2/12 (dateret Flensborg 27/11): Krüger havde fortalt sig ved at sige, at regeringen havde »brudt sit løfte«. Skau sagde, at Krüger havde ment: »taget sit Ord tilbage«, og han håbede, at kommissarius vilde udmærke sig ved en lige så »skarp Opmærksomhed«,

»naar en tydsk Deputeret paa lignende Maade forglemte sig selv!«

3 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1853 28/11.

4 Først i 1860 fik man stenografer til at referere i stændersalen.

5 Den kgl. kommissarius, grev Arthur Reventlow.

6 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1853 19/10.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1853 18/12.

Kjøbenhavn, d. 18. Dec. 1853.

Indlagt sender jeg Dem Kvitteringen for de til Meubelhandler Petersen betalte 45 Rbd.¹. Jeg faaer derved Leilighed til det, som jeg allerede længe har villet, nemlig tilskrive Dem et par Ord.

Som De vel kan tænke, ere vi alle inderlig glade over den udmærkede Maade, hvorpaa De fører den danske Sag i Stændersalen. Overalt, privat og offentlig, udtales der kun Roes over Deres Færd, og alle ere enige i, at en Minoritet ikke kunde ledes mere mesterlig. Der er rigtignok en slaaende Forskjel mellem den af Oberst Tscherning

ledede Majoritet i den danske Rigsdag og den af Dem ledede Minoritet i den slesvigske Stænderforsamling. Det vil blive haardt at see en af Forfatningens Stiftere² bortvotere den ene Paragraph af Grundloven efter den anden.

Den i næste Uge begyndende Jul vil blive noget trist for os, da vi savne vort Hjem, men Fru Muus, som gjør saa umaadelig meget for os, vil ogsaa her vise sin Godhed for os. Mathilde er bestandig fornøiet hos hende, og om hun end ikke har naaet saa høi en Stjerne som Sophie, troer jeg dog, at de holde meget af hende. Fra Sophie skal jeg hilse Dem ret mange Gange. Julen er saadan en travel Tid, siger hun. Rudolph har det ogsaa godt. I Studenterforeningen har han mange moersomme Timer, han er jo Student med Liv og Sjæl.

Før jeg slutter, vil jeg endnu ønske Dem en glædelig Jul. De hører snart fra os igjen. Sophie har forbeholdt sig at skrive Dem til med det Første.

Deres gengivne
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 Det ses ikke, hvad der hentydes til.	stærk mistro til de nationalliberale.
2 Tscherning, der som Bondeven støttede ministeriet Ørsted og nærede	1854 16/3 udtrådte han for en tid af Bondevenne-selskabet.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1854] 5/1.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 5. Januar.

Jeg ønsker Dem et glædeligt Nytaar og takker Dem for al Deres Venlighed i vor Sorg i det forløbne Aar.

Nu er vel snart Deres Virksomhed i Flensborg til Ende¹. De maa ogsaa kunne trænge til Hvile efter en saadan anstrengende Tid². Det har næsten forekommet mig utroligt, at De kunde overkomme den Masse Arbejder, der maa have paahvilet Dem³. Det maa dog altid blive Dem en Tilfredsstillelse at kunne forlade Flensborg med den Overbevisning, at De i alle Sager har været den, der i Realiteten har staaet med Palmerne i Hænderne⁴, medens en Mand som Reventlow efterlader hele sin politiske Ære, hvis han nogensinde har havt nogen, i Flensborg.

Fra Sophie og Mathilde skal jeg bringe Dem ret mange Hilsner. Vi have tilbragt en efter Omstændighederne meget moersom Jul med hinanden.

Jeg har en Bøn til Dem i et Anliggende, som ligger mig meget haardt paa Sinde. Min Broder August er her i Kjøbenhavn i en aldeles hjælpeløs Tilstand⁵. Det piner mig at see ham gaae til Grunde. Ved Veiarbejderne i Slesvig er der en Del Pladser for Opsynsmænd ledige. Captain Ovesen bortgiver dem. Hvis De troer at kunne udvirke hos ham, at en saadan Plads blev givet min Broder, vilde De borttage en stor Bekymring fra mig, thi min Faders Navn kan jeg ikke taale at see plettet. Det vil De bedst kunne forstaae.

I det Haab, at De vil føie denne Godhed til de mange, De har vist os, slutter

Deres
Frederik Lorenzen.

Rudolph sender mange Hilsner.

KB. NKS 1727.

1 Stændersamlingen sluttede 1854 10/1.

2 Skau tog umiddelbart efter stændermødet til Kbh., Skau til Sophie Lorenzen 1854 15/1: »Inden denne Uge er til Ende, haaber jeg at see Dig, kjære Sophie!«.

3 Herom har Skau meddelt Sophie Lorenzen 1854 15/1: »Vi have i Flensborg maattet arbeide af alle Kræfter samtlige Dage mellem Juul og Nytaar, og vi ere endelig bleven færdige den 10de Jan. tæt til Midnat. Jeg er saa medtaget af Arbejder, som ingensinde tilforn, og i de sidste 10 Dage har jeg kun været i Seng hveranden Nat. Vi have afgivet Betænkning over 30 Lovforslag, og til de 15 har jeg skreven særlig Minoritetsbetænkning enten for mig selv eller for mine Venner. Det sidste Arbeide var den danske Minoritetsbetænkning i Forfatningssagen, der blev 47 tætskrevne Ark, altsaa et lille Værk for sig alene. Ved Siden af disse Arbejder, som alle ere udførte i 3 Uger, har jeg daglig været i Forsamlingen i 6 Timer og gennemsnitlig holdt daglig 5 Taler, hvortil endnu kommer, at jeg har udarbejdet Taler for mine danske Colle-

gaer, Krüger, Juhl og Møller. Du kan deraf danne Dig et Begreb om, hvilken Træl af Stillingen, jeg har været, men jeg har ogsaa den Tilfredsstillelse at have holdt Stillingen med en Sikkerhed, som endog imponerede Tydskerne. Jeg troer, jeg kan sige dette med en tilgivelig Selvfølelse« (KB. NKS 1725).

4 Jvf. Johan Plesners bedømmelse: »Den 5te-6te Januar [1854] blev en stor Epoke i Skaus Politiker-Liv... I de følgende Aar blev Skau Salens betydeligste Taktiker« (Sønderjydske Aarbøger 1925, s. 240-241).

I »Kolding Avis« 1854 6/2 læses om Skaus påfølgende ophold i Kbh.: »Amtsforvalter Skau, der med stor Duelighed og rigtig Takt har vidst at hævde sin Plads i den sidste Stændersamling, er nylig vendt tilbage fra Hovedstaden, hvorfra han har haft den Ære at gjøre Hs. Maj. Kongen sin Opvartning paa Frederiksborg Slot... Amtsforsvalter Skau blev den Udmærkelse tildeel at blive tilsagt til det kgl. Taffel«.

5 Allerede tidligere havde August Lorenzen henvendt sig til Skau om Hjælp, nemlig for at få ansættelse

ved det slesvigske jernbanevæsen, se: A. Lorenzen til Skau 1852 14/9: »Min hjerteligste Lykønskning til Din Udnævnelse som Amtsforvalter frembringer jeg herved, min kjære Skau. Gud i Himlen give, at Du i Din Lykke ogsaa maatte have en Tanke og Følelse i Dit Hjerter for min Ulykke. Enten jeg nu fortjener min Skjæbne eller ei, saa er jeg dog et Menneske, der har et stort Ansvar. Priisgiveren for Mangel og Savn og

mig selv overladt, maae jeg snart fortvivle, hvis mine Medmennesker forglemme mig... I Udgangen af denne Maaned er jeg atter uden Brød, da min Ansættelse kun var midlertidig. Da mine Svigerforældre selvfølgelig ikke kunne hjælpe mig længer, saa har jeg maattet leie mig en liden Leilighed, men Terminen er snart forløben, og saa Gud hjælpe mig!« (KB. NKS 1727).

Se i øvrigt: Skau Kbh, s. 208–209.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1854 8/2.

Kjære Fritz!

Haderslev, d. 8de Febr. 1854.

Det tager lidt Tid for mig, forinden der kan blive et Øieblik til Privatcorrespondance, men »gjemt er ikke glemt«. Jeg lovede at lade høre fra mig, og et Ord maae jo indløses.

Din Onkel [Otto Schroeter] tog imod mig hos Rabens, hvor jeg ankom med Deligencen om Natten Kl. 1. Han var selvfølgelig i godt Humør og havde sørget for, at jeg baade kunde faae Sult og Tørst stillet. Vi begyndte med Champagne og endte med den samme Slags Most, men rigtignok først Kl. 3, efter at vi først havde stukken hver 1½ Flaske til os.

Siden den Tid er det gaaet i een Suus og Duus. Amtmanden [W.W. Stockfleth] gav en stor Dinée for de danske Deputerede, Boesen, Krüger, Juhl og mig, og samtlige Sognefogder og Sandemænd i mit Valgdistrict gjorde i Løverdags et grandioست Gilde i »Harmoniens« store Sal, hvor der blandt mere blev consumeret 140 Flasker Champagne. Du kan troe, Bønderne vare i Tøiet, uden at dog en Eneste blev drukken. Det er et stort Gode ved vore Bønder, at de meget sjelden drikke mere end de kan taale, naar der er større Gilder. Der blev holdte en Mængde Taler, som Du kan læse i »Dannevirke« fra i Mandags, 6. Febr.¹, hvis Du har Lyst dertil.

Schröeter har da nu faaet Cautionister. Jeg jagede ham naturligviis strax til Visbyhedegaard, hvor den rige Knudsen nu boer, og fik hans Kone til at følge med ham, da hun er en Cousine af Knudsen og desforuden altid gjør et godt Indtryk ved sin jævne og rolige Forstandighed og desforuden noble Tænkemaade.

Det handlede jo ikke om mindre end at faae ham til ei alene at stil-

le Borgen for Schröeter, men ogsaa at forstrække Capitalen, indtil et ordentlig Laan kunde blive etableret. Alt lykkedes. Knudsen fulgte med ham hertil, og da jeg fik Fyren under Behandling, gik han ind paa Historien, og jeg fulgte da strax med ham til Amtmanden for at lade ham anmelde sig selv. Desforuden tiltraadtes Cautionen af H. Juhl til Hjerndrupgaard og Boisen af Tørningmølle og Jørg. Jensen i Bramdrup.

Idag har jeg skreven Schröeters endelige Erklæring til Amtet, der, som jeg bilder mig ind, er et lille Mesterstykke af Fiffighed, hvori ethvert Hensyn, ethvert Lune hos Ministeren, hos Kranold, hos Amtmanden, ja endog hos Schröeter selv, er beregnet med matematisk Nøiagtighed. I dette Øieblik er Schröeter selv hos Amtmanden med Erklæringen², der indtager 2 Folioark.

Iforgaars Eftermiddag kjørte Schröeter og jeg en Snibtour til Flensborg for at træffe adskillige vigtige Arrangements, hvor jeg tillige vilde sikkre mig Oversagførerens Velvillie, hvis vi muligen fik med ham at gjøre. Det er ikke sjelden, at Regjeringen consulerer ham.

Igaar Eftermiddag kom vi atter tilbage og klædte os derpaa strax paa til Bal i »Harmonien«, hvor vi dandsede, saa det dundrede, og drak alvorligen dertil. Siden i Morges tidlig har jeg nu arbeidet i Sagen og glæder mig nu over at have faaet den ud af Huset. Jeg har nemlig kun lidt Tid tilovers, og slige Sager kræve netop megen Tid, foruden al den Snakken og Vrøvlen, som selvfølgelig ikke hjælper det allerringeste, men kun spilder mig den Tid, som jeg kunde anvende paa bedre Maade.

Og dermed har jeg omtrent sagt Dig Alt denne Sag vedkommende og omtrent ogsaa Alt, hvad jeg for Tiden veed at fortælle. Jeg skal nu i denne Uge forsøge et Stormløb paa Capt[ain] Thulstrup til Fordeel for August, thi heller ikke ham glemmer jeg, skjøndt det kan falde vanskeligt nok at faae ham anbragt.

Dette Stump Brev er selvfølgelig Fællesgods for Dig og Dine Sødskende. Det er maaskee meget tørt, men Herregud! man kan ikke altid være morsom. Din Faders gamle Ven, Justitsraad With, er død³, hvilket Du maaskee allerede har seet af Avisen. Det var maaskee ikke aldeles uvigtigt, om Du ved nogle Ord bevidnede Sønnen i Haderslev⁴ Din og Dine Sødskendes Deeltagelse. Du veed jo fra i Sommer, at han dengang fulgte Din Moder til Graven og udtrykkelig sagde, »[brevet iturevet] paa hans Faders Vegne«, han mødte. Sophie veed, hvor nøie han (Justitsraad With) var allieret med Din Fader.

Tænk paa dette Forslag, men lad Dig slet ikke vildlede af min Mening, thi jeg veed ikke, hvorvidt Du synes derom, og selv har jeg først i dette Øieblik faaet Ideen, men ikke havt Tid til at tænke over den.

Min venligste Hilsen til Dine Sødskende. I Tanken sætter jeg mig ofte hen ved Thebordet i Eders lune Stue, hører andægtigen paa Rudolfs Kraftudtryk og paa Sophies spøgende Bemærkninger over dem og tænker mig selv ufortrøden snakkende med. Uagtet Sligt er saa langt fra Virkeligheden som muligt, kan det dog ofte more mig at gjøre dette Phantasie-Experiment.

Lad mig høre lidt fra Eder, naar dertil er Tid og Leilighed. Hils Muus's venligst og bring dem min Tak for deres Opmærksomhed imod mig under mit sidste korte Ophold i Kjbhvn.

Fra Din Onkel Carl Lorenzen i Flensborg skal jeg ogsaa hilse. Han saae lidt bedre ud, forekom det mig, end sidst.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

S.T.

Hr. Lieutn[ant] Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 »Dannevirke« 1854 6/2: Blandt deltagerne i festen for Skau var amtmænd Stockfleth, amtsforvalter Kernerup-Borch, borgmester Hammerich, Peter Chr. Koch, pastor Marckmann, Nis Lorenzen, Lilholt, provst Boesen, rektor Thrige, degn J. A. Kloster, Vonsbæk, pastor Boisen, Vilstrup, i alt ca. 160 deltagere, mest bønder. Gdr. From, Soed, udbragte skålen for Skau, og denne mindedes i sin svartale de 11 år, der var gået, siden han første gang trådte offentligt frem. »Dengang kunde man ikke faae et Locale i Staden Haderslev, hvori danske Mænd kunde mødes til Gilde med deres Deputerede – i den Grad vare Borgerne terroriserede af Slesvigholstenerne – men man maatte tye ud paa Landet og nedbryde Vægge og Skillerum i en Kro for at

finde tilstrækkelig Plads«. Omtalen af festen slutter: »Senere paa Aftenen fulgte en stor Deel af Forsamlingen Amtsforvalter Skau hjem med Musik. Han tog en hjertelig Afsked med sine Vælgere og Venner, og Enhver drog til Sit, glad ved denne Dags Erindringer«.

2 Om Schroeters overtagelse af den kgl. slotsvandmølle i Haderslev, se: Skau til Lorenzen 1854 24/2.

3 Politikeren, justitsråd Jesper Peter With døde 1854 5/2.

4 Mouritz Peter With, herredsfoged i Gram herred og præsident i kriminalretten for Haderslev øster- og vesteramt 1852–64, senere overrettsagfører. Han byggede 1857–58 ejendommen »Damager« ved Ribe Landevej i Gammel Haderslev.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 10/2.

Kjøbenhavn, d. 10. Febr. 1854.

Kjære Skau.

Vi have naturligvis alle glædet os over den Paaskjønnelse, som i saa rigt Maal er blevet Dem til Del siden Deres Hjemkomst. Igaar Aftes var jeg med »Dannevirke«¹ inde hos Mu[u]s's og læste hele Referatet om Fête[n] høit. De morede og glædede dem meget derover. Kun fandt de rigtignok, at Pet[er] Chr. Koch ikke havde behøvet at udbringe Carl Moltkes Skaal², med mindre han har villet stille sig paa et ironisk Standpunkt. Deres private Beretning til mig, at der blev drukket 140 Flasker Champagne, har om muligt endnu forøget mine gode Tanker om Festen.

Det har naturligvis glædet mig i en meget høi Grad at see, at alt gestalter sig saa vel for Onkel Otto. Det var og stor Synd andet. Naar et Menneske af Naturen er begavet med saa glimrende Humeur, vilde det jo være den største Dumhed, af Forsynet at kvæle, hvad det selv har skabt. Hils ham ret mange Gange fra mig.

Jeg sender indlagt et Brev til Herredsfoged With. Jeg fandt det meget passende at skrive ham til og takke Dem, fordi De huskede mig paa det. Da De imidlertid ikke har havt Tid til at tænke over Sagen endnu, vil De maaskee tillade mig at lade Brevet gaae igjennem Dem.

De kan nok tænke, at vi ikke saa sjældent længes efter Dem. De Dage, De var her, gik som et Lyn, og skjøndt vi dog talte en hel Del sammen, synes jeg dog nu, da De er borte, at der er saameget tilbage. I dette Øieblik kommer Sophie ned til mig. Hun beder mig hilse ret mange Gange. Deres Idee, at Tante Grethe³ skulde med for at skaffe Caution, finder [vi] aldeles ubetalelig.

Jeg maa endnu takke Dem ret meget, fordi De vil tænke paa August⁴. Hans Forfatning bliver naturligvis værre og værre; til Flyttedag er han husvild.

Rudolph sender mange Hilsner. De vil snart høre fra ham. Mange Hilsner til alle gode Venner fra

Deres
F[rederik Lorenzen.]

S.T.

Hr. [Amtsforvalter Skau.]

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 8/2.

2 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 24/2.

3 Otto Schroeters hustru, jvf. foranstående brev.

4 Jvf. foranstående brev.

Haderslev, den 24de Febr. 1854.

Dit venlige Brev, kjære Fritz! af 10de d[enne] M[aa]ned skylder jeg Gjengjæld, og da jeg nu desuden har Eet og Andet at fortælle, saa benytter jeg idag et ledigt Øieblik til en Passiar med Dig.

Det var upaatvivlelig en interessant Overtaskelse at faae Besøg af »Kongl. Maj[estæts] bestalter Mølleforpagter«, hvem vi nu drille med Degradation, saasom det Grandiose i Titelen upaatvivlelig meget snart vil forsvinde. Igaar er Ministeriets Ordre kommen til Amtet om at afslutte Contract med Schröeter paa Betingelser, som han tildeels selv har (ved min Pen) foreskrevet. Han bliver altsaa fremtidig kun simpelthen »Mølleieier Schröeter« istedetfor som hidtil »Kongl. Maj. bestalter«¹ o.s.v.

Denne Degradation er jo imidlertid ganske taalelig. Du kan forresten troe, at vi drikke ofte »Mellemmads-Brændeviin« over denne Sag, som naturligviis er uhyre vigtig og derfor bør forhandles omhyggeligt.

Jeg fik forleden Dag Brev angaaende Pengene til de tvende første Terminer, ifølge hvilket 40.000 rd. ere disponible, og saaledes troer jeg alle Vanskeligheder foreløbigt hævede. At der er sørget for udstrakt Privilegium til Veirmøllen, følger af sig selv.

Madam Schröeter er fornøiet over omsider igjen at faae fast Fod paa egen Grund, og dette er da ikke saa forunderligt. Forresten vil denne store Handel neppe bevirke anden Forandring for os Andre paa Vandmøllen end den, at Schröeter rimeligviis bygger et Fag til sin Viinkjælder.

I Onsdags begravede vi Kirkeforstander Schmidts Søn². Den Gamle var temmelig forknyt, hvilket jo er saare naturligt. Han sagde mig, at Du havde skrevet til ham, blandt andet ogsaa angaaende Gaarden³. Huusleien er af Jørgensen indbetalt til Borgermesteren som Skifteforvalter, og denne betaler igjen Afgifterne o.s.v. Schmidt vil nu med det første tilsende Dig en Extract af Professionsprotokollen, som optages efter Proclamaets Udløb. Det Fornuftigste bliver nok at see, om man kan faae Gaarden solgt.

Koch faaer da paa Hovedet, som man kunde vente, i »Kolding Avis«⁴ for sin Skaal for C. Moltke. Han slaaer jo fra sig som en rase, men han taber derved de Flestes Agtelse, da han i Grunden skal forsvare en grov Løgn. En Hr. A og H have tøjret ham dygtig igjennem, og da han nu troer, at disse Mærker ere Krøiers og Marck-

manns, som det *ikke* er, saa sigter han dem paa en udelikat Maade, fornemmelig ved mundtlige Ytringer. De have ved nogle Linier i »Dannevirke« ønsket at fralægge dem Forfatterskabet, men Koch nægter sammes Optagelse. Paa Grund heraf sendes Sligt til »Kolding Avis«, og efter al Rimelighed mister Koch omsider sit gode Navn ved hans halvgale Lefleri for Ministeriet.

Det er jo en bedrøvelig Forfatning⁵, vi have faaet, og de Fleste herovre opgive omtrent alt Haab paa bedre Tider. Dette gjør jeg dog ikke, skjøndt det seer galt nok ud. Hvad man har brugt 400 Aar til at gjøre galt, kan ikke gjøres godt i 10 Aar. Vi maae upaatvivlelig gaae adskillige Stadier igjennem først. Hvo der er bange for Skjærilden, maae ikke komme her. Kun den eller de, der hylder mit Valgsprog, kan gjøre Gavn her. Jeg har hentet det fra Øhlenschlägers Rolf Krake, og det hedder: »Den frygter ei for Ild, som gaaer igjennem den«. Fremdeles: »Saalænge der er Liv, er der ogsaa Haab«, hvilket maae anspore til Seighed og Udholdenhed. Lidt skal man stole paa Danmarks Lykke, som Grundtvig siger.

Hils nu Sophie, Rudolf og Mathilde venligst fra mig. Jeg slider nu paa mit Contoir stadig, men jeg udruger ogsaa Planer for Fremtiden og beregner dem mathematisk. En eengang fattet Beslutning opgiver jeg aldrig, selv om jeg skal gemme nok saalænge paa den. Og jeg har nu sat mig i Hovedet, at jeg baade selv vil frem og tillige seire i Enden. *Nu* maae jeg imidlertid tie med det Sidste, medens jeg lægger Grunden til det Første. For Øieblikket kan Ingen herovre begribe mig, thi – jeg tier!

Forresten er Alt vel inden Borde!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hils Muus's.

P.S.: Jeg haaber dog, at I indretter Jer saaledes, at vi faae Eders Besøg i Sommer paa nogen Tid. Jeg har halvveis i Sinde at bereise Marsken og overhoved den vestlige Kyst af Slesvig. Maaskee kunde Du have Lyst til at være med for at see Jernbaneanlæggene der, samt Havnebygningen ved Husum og Tønning? Jeg reiser i egen Vogn. Lader Sophie ikke sit milde Ansigt see paa Slesvigs Grund i Sommer?

KB. NKS 1725.

1 Gæstgiver Otto Schroeter havde haft Haderslev slotsvandmølle i forpagtning siden 1851. 1854 26/2 overtog

han den som ejendom (jvf. annonce i »Dannevirke«).

2 Købmand Friedrich Christian Schmidt

- døde 1854 16/2 31½ år gl. Han efterlod hustru og en datter.
- 3 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1854 6/6 og: Skau til Hiort-Lorenzen 1854 9/6.
- 4 Jvf. Lorenzen til Skau 1854 10/2. »Kolding Avis« 1854 18/2 har under mærket A et »Aabent Brev til Pet. Chr. Koch«, hvori det påtales, at Koch i sin avis har udtalt, at »enkelte Fortumlede« ikke havde villet drikke Carl Moltkes skål, og at han havde »urokelig Tillid til Regeringen«, hvorfor det var »de troe Slesvigeres Pligt at være stille og tilfredse lige over for den«.
- 5 Forordningen angaaende Hertugdømmet Slesvigs Forfatning 1854 15/2, signeret foruden af Kongen af Carl Moltke og C. Fischer.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 3/3.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 3. Marts 1854.

Jeg maa takke Dem ret meget, fordi De saa jevnlig glæder os med et Brev. Vi paaskjønne det alle dobbelt, fordi det er saa godt som det Eneste, hvorved vi nogenlunde er istand til at følge Sagernes Gang i Slesvig.

Forfatningens Underskrift i Forbindelse med Ministeriets Fremfærd i Rigsdagen, mod Wegener¹ og alle dets øvrige lidet constitutionelle Handlinger har endelig vækket Kjøbenhavn, og det første Skridt til at bevirke en Forandring i Tingenes Tilstand er gjort. De kjøbenhavnske Rigsdagsmænd i Forbindelse med flere Tusinde kjøbenhavnske Vælgere afholdt i Begyndelsen af Ugen et Møde paa Børsen, hvor det blev klart, at Aanden fra 1848 endnu ikke er vegen bort. Der blev talt meget bestemt. Man hørte Yttringer som: »Først ville vi bede, hjælpe det ikke, da ville vi fordre«. Men nu har de bedt, men det har ikke hjulpet, thi Kongen har nægtet at modtage den indgivne Adresse. Det skal vise sig, om man nu vil fordre.

De skriver, om vi troe at komme til Slesvig i Sommer. Kunde noget formaa mig dertil, da er det Udsigten til at gjøre en Tour nedad Vestkysten med Dem, men ingen veed, om han er kjøbt eller solgt om 3 Maaneder. Jeg vil derfor dennegang blot takke Dem for Deres Tilbud og haabe, at jeg maa kunne modtage det.

Sophie og Mathilde reise meget tidlig paa Sommeren med Mu[u]s's til Eilsen². Jeg gjør saa smaat Nar af dem, fordi de allerede begynder at arrangere deres Reisetoulet. Jeg mener, at det kan være meget muligt, at alt bliver saa broget, at de kommer til at blive i deres Rede. De lægger iøvrigt, hvis alt gaaer efter Ønske, muligvis Veien tilbage gennem Slesvig og Fyen, og Sophie glæder sig da til at besøge gode Venner i Haderslev.

Rudolph har det, naar jeg abstraherer fra en ringe Forkjølelse, som kun skaffer ham Uleilighed, fordi Damerne ville have, at han skal bruge Medicin, hvad han, som De begriber, er en afgjort Fjende af, meget godt. Han beder mig hilse Dem mange Gange. Han forbeholder sig selv at skrive Dem til om kort Tid.

Sophie, Mathilde og Fru Mu[u]s sender Dem mange Hilsner. Hvorledes lever Peter og Jens³. Jeg beder Dem hilse Dem fra mig. Vil De ikke sige til Onkel Otto, at jeg længes meget efter Brev fra ham.

Deres

Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Ministeriet Bluhme havde ved det »kongelige budskab« af 1852 4/10 bekendtgjort, at Kongelovens arvefølge ikke kunde tages til indtægt. Gehejmearkivar C. F. Wegener svarede herpå med skriftet »Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehuses . . . fulde Arveret efter Lex Regia«, hvorefter regeringen lod ham tiltale ved

Generalfiskalen. Sagen endte i 1854 ved Højesteret med, at Wegener blev frifundet, om end han måtte udrede sagens omkostninger.

2 Kammerassessor Muus med familie besøgte flere gange Bad Eilsen i Schaumburg-Lippe.

3 Skaus to ældste sønner.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 28/3.

Kjøbenhavn., 28. Mrs. 54.

Deres sidste artikel til »Dagbladet«¹ har jeg rigtig afleveret og senere med stor glæde læst den der. Alle herovre forbausedes over at læse den, da de langtfra havde forestillet dem den alm[indelige] mening i Nordslesvig saaledes. Ingen anede, i det mindste efter, hvad jeg har hørt, at De var forfatteren.

Noget synderligt nyt ved jeg forresten ikke at fortælle Dem, dog – rygtet gaaer i byen, at en russisk eskadre paa 14 skibe er set ved Christiansø. Dog er dette neppe andet end løs snak, da de russiske skibe umulig ville vove sig ud saa langt i Østersøen, om de end have kunnet komme ud for isen. Iøvrigt er det meget mærkeligt, hvor rolige folk ere herovre ved disse forestaaende vistnok meget skjæbnesvangre begivenheder².

Grundlovs- og addressesagen³ sætter jo vel noget liv i folk, idet man haabede, at ministeriet nu dog vilde gaae af, men da man saa, at det holdt sig, kjølnedes iveren efterhaanden, og man hører nu alle vegne: »Det er da nogle satans karle, de ministre. Fik vi dem ikke fyrede dengang, faae vi dem sgu aldrig væk«.

Rheden vimler af finske skibe, som ikke turde seile hjem for En-

gelskmændene. Vi se ogsaa undertiden et engelsk krigsdampskib, som ligger her et par dage og derpaa gaar Nord paa igjen.

Jeg hørte forleden dag, at Koch vilde fratræde redaktionen af »Dannevirke«⁴ og blive Senator i Haderslev. Skulde det virkelig være sandt?

I Torsdags otte Dage afholdtes et stort Studenter-Carneval i Casino, hvor omtrent 1900 mennesker vare samlede. Frits og jeg vare der da ogsaa, og efter megen overtalelse fik vi begge søstrene med. Jeg var – Harlequin og gjorde som saadan naturligvis alle de løier, jeg kunde, Frits var løve, Sophie norsk og Mathilde hallandsk bondepige. Vi morede os alle udmærket godt. Hvis det maaske kunde more Dem, skal jeg fortælle Dem lidt derom. Paa theatret blev givet forskjellige scener, blandt andre et optog af olympens guder, Bacchus som en fortrukken værtshusholder; Vulkan – en halt grovsmed; Hebe – opvartningspige; Ceres – amagerpige; Hercules – slagtersvend; Mercur – en ung mosaisk laps; Neptun – en gammel ulk; Jupiter og Juno – en vægter og hans kone o.s.v. Senere blev der opført en børnecomédie, en ballet og en tragedie, alle af studenter, og de to sidste iaar naturligvis meget karrikerede. Et optog var arrangeret, som skulde forestille Rigs greve Sponneck's forfædre lige fra det første aarhundrede, men da det blev forbudt af Bræstrup, indskrænkede det sig til, at de drog omkring i salen, i spidsen »ein Urgerman« i bjørneskind og i halen Finantsministeren selv med nøgle og ordner.

Hele selskabet var udsøgt, og da damerne omtrent Kl. 11^{1/2} vare tagne bort, satte vi studenter os ned til at solde, hvorefter vi drak caffè paa toldboden og kom hjem omtrent Kl. 7^{1/2}. Det er meget morsomt, at alle have moret sig langt bedre paa vores end paa kunstneres carneval.

Dog, da jeg vist kjeder Dem med disse beskrivelser, vil jeg slutte og beder Dem hilse Mølleren og hans Kone, Deres sønner og alle gode venner fra

Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

P.S.: Cand. Salicath, som De jo kjender fra Flensborg, fortalte mig igaar, at Dr. Dahl havde skrevet ham til, at hvis han vilde til Haderslev for at være advocat⁵, skulde han skynde sig, da der blev »wühlet« for en ung mand (formodentlig mig), som dog endnu ikke var færdig. De maa gjerne underhaanden lade ham det vide, men nødig, at De har det fra mig. RL.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Haderslev.*

KB. NKS 1727.

- 1 »Dagbladet« 1854 17/3, 21/3 (camoufleret som brev fra Christiansfeld 12/3). Skau skildrer situationen som en tilstand umiddelbart før et tordenvejr. Han klager over Carl Moltkes strenge administration og finder også anledning til at gøre opmærksom på Peter Chr. Kochs skål for Carl Moltke og hans tagen parti for russerne under Krim-krigen.
- 2 Krim-krigen, som englænderne deltog i 1854–56.
- 3 Da ministeriets forslag om grundlovsindskrænkning faldt i Rigsdagen, som vedtog et helt andet forslag, var der tale om at udstede fællesforfatningen som oktroj. Over for denne fare indgav begge ting 1854 11/3 under Monrads ledelse en adresse til kongen, der anråbte monarken om at forebygge et sådant grundlovsbrud.
- 4 Redaktør Peter Christian Koch var i disse år atter og atter udsat for angreb, både fra de liberale i Kongeriget, som var bestyrtet over, at Koch af religiøse grunde tog parti for russerne under Krim-krigen, skønt Rusland var absolutismens hovedland, og fra Carl Moltkes regering, der flere gange dømte bladet. En artikel, optaget efter »Kolding Avis«, idømtes Koch således 50 rdl. for af politimester Hammerich i Haderslev.

Frederik Fischer i Åbenrå havde lignende kår og sendte derfor Koch 1854 27/4 følgende bitre klageord: »Det er sørgelige Tider, vi har oplevet... Vi attaqueres og mistænkeliggjøres nu præcis paa samme Maade Nordfra som for en 10–12 Aar siden Sydfra og hvorfor? For samme Afguds Skyld, for det man kalder

politisk Frihed... Danskheden, den Danskhed, for hvilket Du og jeg har kæmpet saa tung en Kamp, er ofret paa Libertinas Alter... Vi haabede at faa vort isolerede Land atter sammensmeltet med Moderlandet, men i Kjøbenhavn holdt man mere af Rigsdagssludder end af Slesvigs Incorporation, og for Komedien Forfatning blive vi prisgivne... Vi har arbejdet ufortrødent, Du og jeg, man har benyttet os som Skamler at staa paa, nu sparkes vi tilside« (KB. NKS 1763, trykt: Historisk Tidsskrift, 9. rk., II, s. 235 (P. Lauridsen); Sønderjyske Årbøger 1950, s. 34 (M. Mackeprang)).

Mere beklageligt var det, at Koch ved sin egenrådige handlemåde kom på afstand af den almindelige folkestemning blandt de danske i Nord-slesvig. Referatet af festen for Hans Krüger i Gram 1854 9/3 blev således sendt til »Ribe Stiftstidende«. »Denne Demonstration«, hedder det i »Dagbladet« 1854 16/3, »har saaledes opbragt Redakteuren af »Dannevirke«, at han har givet følgende forstyrrede Udbrud tilbedste: »Festens Tone synes at have skullet være saa mahagoni-demokratisk (!) eller rettere, saa dano-anglo-galli-ottomanisk(!!), at Beretningen om Festens Gang ikke har maattet komme i »Dannevirke«, men synes at være bleven tilsendt »Ribe Stiftstidende«.

Om hele denne affære gav Sofus Høgsbro 1854 23/3 Chr. Flor efterstående forklaring: »Gildet for Krüger gik meget godt efter alles sigende. Men Skau er blevet vred, fordi han ikke blev indbudt, og Koch,

fordi beretningen ikke blev sendt til ham. De have mig mistænkt for at være skyld i begge dele og er derfor meget vrede på mig, men det er ikke tilfældet. Jeg havde med villie fået andre (ansete vælgere) til at være indbydere, og disse handlede med den fuldeste uafhængighed af mig. Men sagen er ligefrem den, at Skau og Krüger er blevet uenige i stænderne, og det vidste hans vælgere, og at »Dannevirke« ved at prise Karl Moltke og den russiske civilisation har tabt sin anseelse, samt at de af Krüger ved den lejlighed brugte ytringer var så nærgående mod det nuværende system, at de ikke (ligesålidt som andre taleres) kunde optages i »Dannevirke«. Da højskolens skål var drukket, rejste

jeg mig og slog til lyd, men Krüger gjorde det samme og udbragte, da jeg frafaldt ordet, den samme skål, som jeg havde villet – nemlig deres. Han gjorde det så smukt og hjerteligt, at jeg rigtignok ikke havde troet, det var tilfældet, som de skriver, at han aldrig har villet følge deres fane. I alt fald synes det mig, at den mand, der under de nuværende forhold offentlig udbringer deres skål, må være en ganske anderledes pålidelig ven af dem end dem, der fulgte deres fane, sålænge det gav ære og berømmelse, men nu bade sig i Karl Moltkes solstråler« (KB. NKS 1766).

5 Carl Salicath kom 1854 til Haderslev som underretsadvokat.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1854 1/4.

Kjære Fritz!

Haderslev, d. 1. April 1854.

Idag er det min og alle Regnskabsføreres Nytaarsdag, idet vi begynde vort Regnskabsaar med 1. April. Det var en stram Tid den sidste Maaned paa Grund af den forbandede Møntreform – forbandet naturligviis kun for Arbeidets Skyld – der har givet mig mere end det Doppelte at bestille. Fra Morgen til Aften har jeg næsten ikke kunnet bestille andet end bytte Courant-4 Skillinger, -12 Skillinger og -1 Skillingsstykker, som fra idag af kun modtages i de offentlige Kasser til nedsat Priis¹. Der er gaaet flere Tusind Daler hver Dag igjennem mine Fingre, og det har været saameget byrdefuldere for mig, fordi baade min Kollega² og Toldembedsmændene sædvanlig have undskyldt dem med ikke at faae Valuta i Kassen, af hvilken Aarsag alle kom til mig.

Jeg nærer imidlertid Tvivl om, at det ikke lykkes at gennemføre Møntreformen herovre³, skjøndt det er af stor Vigtighed, at det skeer, thi en stor Deel af Embedsmændene, selv af dem, der gaae og gjælde for Dansksindede, ere trævne og ofte modvillige, ene og alene fordi det medfører meget Arbeide og stor Uleilighed, forinden den behørig Skilleløb kommer i Circulation, og denne maae fortrinnsviis hentes paa Amtstuerne.

Men nok herom. Det er neppe Din Kjøphest, disse Møntsager, og jeg vil derfor ikke plage Dig mere dermed. Maaskee kan det være rigtigt at skrive lidt i »Dagbladet« ang[aaende] denne Sag⁴.

Dit Brev af 3die f[orrig]e] M[aaened] ligger foran mig. Dengang syntes der at være Anledning til politisk Haab, men nu staae Sagerne anderledes, og efter de sidste Efterretninger fra Tydskland er det et Spørgsmaal, om det dog maaskee ikke med Rette kan siges: »Ilde gik det, og vel var det«. Det er høist sandsynligt, at Preusen lurur paa en god Leilighed til at fiske i rørt Vand, men under vort nuværende Ministerium er det baade af Hensyn til dette og til Rusland saare vanskeligt for Champagnekongen⁵ at fiske i Norden, som maaskee ellers under andre Forhold let kunde falde ham ind.

At Krigen bliver europæisk, om end ikke i Aar, forekommer mig utvivlsom. Det kunde iøvrigt let hændes, at Sophie og Mathilde faae deres Reisetoulet vel tidlig istand, idet kæmpende Armeer før kom til Eitzen⁶, end Badehøisaisonen begynder. Jeg gad vidst, om Badene paa Føhr og Helgoland ikke vare ligesaa gode. De ere i al Fald sikkert mere nervestyrkende.

Uagtet Krigen begynder i Østerleden, saa opgiver jeg dog ikke Haabet om, at vi endnu iaar blive fri her, og at vi altsaa i Sommer kunne komme til at holde den i mit tidligere Brev foreslaaede Visittats paa Slesvigs Vestkyst. Jeg troer, det kan blive baade en behagelig og tillige en interessant og nyttig Tour.

Herværende Amtsskretær, Cand. jur. Lind paa Amtshuset, har i de sidste Dage forlovet sig med Amtmandens Søsterdatter, nemlig Frøken Hoff, som Du maaskee kjender, da hun i et Par Aar har været paa Amthuset. Det er en net lille Pige, og Lind er selvfølgelig overordentlig lykkelig.

Advokat Nissen slumpede da omsider til et Herredsfogedembede daraussen i Hohen mellem Slesvig og Rendsborg⁷. Lind er i Tvivl med sig selv, om han skal søge den ledige Advokatur. Hvis han har Forstand i Hovedet, gjør han det naturligviis, men Embedsnykkerne have hidtil holdt ham i en tvivlende Tilstand. Et fordeelagtigere Øieblik kunne iøvrigt ikke tænkes for en dansk Advokat. Jeg er blot bange for, at Rudolf kommer bagefter. Men saa maae vi finde paa andre Kunster. Hils ham fra mig og fortæl ham alt dette, samt at jeg forbeholder mig specielt at besvare hans Brev.

Af Din Onkel har Du nu erfaret, at August kan faae Inspektørposten paa Jernstøberiet⁸. Jeg troer, han kan være tjent dermed, naar

han blot indtil videre kan slippe fra Kone og Børn. Hvis han vil passe sit Snit, kan han let gjøre sig uundværlig i Støberiet og derved vinde en højere Løn, samt fri Bolig.

Mdm. Schröeter er reist til Lemvig, hvor Søsteren venter sin Nedkomst hver Dag, og hvor begge Børn ere meget syge. Man veed ikke, hvorlænge hun bliver borte.

Alt er iøvrigt vel inden Borde. Jeg er lidt forkølet, men dette gaaer jo nok over. Hils Sophie og Mathilde venligst.

Igaar valgtes jeg til Directeur i »Harmonien«⁹, da man bilder sig ind, at jeg er capabel til at arrangere Sommerforlystelser, Skovture o.s.v. for Selskabet. Vi ville nu see, hvad der kan gøres.

Lev vel! Hils Muus's fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

- 1 Møntreformen i 1854 1/4.
- 2 Amtsforvalter Søren Kornerup-Borch, Haderslev østeramt.
- 3 Også i Kongeriget gik det trent. »Kolding Avis« klager således 1854 9/5: »Den nye Rigmønt vil aldeles ikke til at vinde fast Fod her i Kolding; her sælges og kjøbes og beregnes endnu næsten overalt i Courant«.
- 4 »Dagbladet« 1854 8/5 (brev fra Melleslesvig): »Man kan ikke træde ud af sin Dør, ikke komme paa noget privat eller offentligt Sted, uden at Ordene »Courantmønt« og »Rigmønt« løde fra de Talendes Kred... Da jeg forleden var i Haderslev, forlangte Kjøbmændene 1/2 pCt. mere af Bonden for gamle Specier end for de nye Dobbeltalere; hvorfor? – naturligviis fordi det »var ikke saa godt Sølv«. Speciesbenævnelsen er nu engang legaliseret af Slesvigholstenerne, man har endog beviist den den Ære at optage den paa Coursedlen som »schleswigholsteinische Species«, men denne nye Dobbeltaler er altfor dansk, derfor skal den

- trykkes, derfor er det slet Sølv. At man just prøver denne Demonstration i Haderslev, kan maaskee synes Dem forunderligt, men af Hertugdømmernes større Byer har Haderslev den mest energiske slesvigholstenske Kjøbmandsstand, til Tak for, at Byen har den mindst energiske Politimester [Hammerich]... En Reisende, som forleden kom sønderfra, og som jeg udspurgte om Forskjelligt, sagde mig, at man ikke saae et eneste nyt Møntstykke i Holsteen«.
- 5 Friedrich Wilhelm IV af Preussen.
 - 6 Der er tale om en fejlhuskning for Eilsen. Skau har åbenbart kendt navnet på den gamle generalsuperintendent Eitzen.
 - 7 Nissen efterfulgte her herredsfoged Blaufeldt, der måtte nøjes med Hütten herred alene.
 - 8 Jvf. Lorenzen til Skau 1854 5/1.
 - 9 I selskabet »Harmonien« i Haderslev udnævntes lejlighedsvis medlemmer til at lede underholdningen i en sæson.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 3/4.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 3. April 1854.

Hvergang jeg modtager et af Deres Breve, ønsker jeg mig altid en Samtale med Dem. Jeg har bestandig en Mængde at spørge om, en Mængde at svare paa. Man skulde synes, at Spørgsmaalene og Svarene maatte kunne sættes i Brevform, men det er umuligt, thi det øieblikkelige Indtryk er gaaet tabt, Correspondancen staaer derved uendelig tilbage for Conversationen. Det er en udmærket Maade at meddele hinanden passerede Begivenheder paa, men en altfor langsom Maade at udvikle Ideer, discutere Spørgsmaal og klare Begreber.

Grunden, hvorfor jeg imidlertid sætter saa megen Pris paa Deres Breve og beder Dem om at skrive mig til, saa ofte Tiden tillader Dem, det er den, at jeg i Dem altid har et complet Tableau af Tilstanden i Slesvig, og at jeg kun gennem Dem faaer en klar Forestilling om Sagernes Gang derovre.

Ligesom jeg maa tilstaae, at Møntvæsen som saadant aldeles ikke interesserer mig, saaledes har jeg dog megen Interesse for Slesvigs Møntvæsen som et væsentligt Moment til dets Udvikling i dansk Retning¹. Embedsmænd, som ikke tage sig af denne Sag, ere ikke dansk-sindede i Hjertet.

Jeg synes næsten, at den Trøst, De har søgt for det uheldige Udfald af den sidste Ministercrisis, ikke er berettiget. Jeg er naturligvis enig med Dem i, at man med Rette kan sige: »Ilde gik det«, men maa protestere imod, at man kan sige: »Vel var det«, thi det preussiske Skrækkebillede, som De seer, og som er det, Ministeriet har støttet sig til lige over [for] Kongen, er efter min Mening et Skyggebillede². Troer De, at Preu[s]sen med sine udstrakte Grændser, sit Rhinpreussen og sine exponerede Søkyster er at frygte i en evropæisk Krig. Nei, slutter Preu[s]sen sig til Rusland, thi kun under denne Betingelse kunde vi jo faae det til Fjende, da vil det vist faae meget at tage vare paa, og den preussiske Konge vil vistnok tage sig iagt for at støde sin Næse værre, end han gjorde forleden Dag paa en af sine omtaagede Spadseretoure.

Jeg glæder mig umaadelig til Vestkysttouren, hvor jeg vil komme til at see en aldeles ukjendt Del af Slesvig. Jeg arbejder dygtig for med god Samvittighed at kunne tage mig Frihed i Sommer.

Jeg er Dem meget taknemmelig, fordi De har taget Dem af Augusts Affairer. De kan selv nok bedømme, hvormeget det har lettet mig, at han har faaet Ansættelse.

Sophie, Mathilde og Rudolph sende mange Hilsner. Sophie var her i dette Øieblik. Hun bad mig gratulere Dem til Deres nye Function som maitre de plaisir³.

Deres

Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 I anledning af møntforandringen svarede Sponneck 1854 23/4 følgende på en henvendelse fra Koch: »Opinionen er mig i denne Sag, som i de fleste, aldeles ligegyldig. Man har den imod sig i Begyndelsen, saalænge det kniber, naar man maaskee snarest kunde have nogen Nytte af den, man har den for sig, naar det begynder at gaae, og man ikke trænger til den!« (KB. NKS 1763).
- 2 Et særdeles tidstypisk udtryk for de nationalliberales undervurdering af Preussens magt.
- 3 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 1/4.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1854 15/4.

Kjære Rudolf!

Haderslev, d. 16. April 1854¹.

Af det indlagte Brev vil Du see, at vi nu, da Nissen flytter bort, ikke længere kunne værge os for at faae en Advokat, og da den Mand, der har indgivet Ansøgning, neppe er en af det Slags, som vi kunne ønske, beder jeg Dig læse indlagte Brev og dernæst give det snarest muligt til Salicath², thi vi foretrække denne for den ubekjendte.

Finely søger ogsaa at komme bort, og det maae da blive Dig overladt at afløse ham.

Hvis Du har Tid dertil, da gaae selv til Salicath og giv ham mundtlige Oplysninger, forsaavidt han maatte behøve dem.

I Dit sidste venlige Brev spørger Du, om Koch bliver Senator og opgiver Redactionen. Herpaa kan jeg blot svare, at det første har han neppe Grund til at vente, og det sidste er jo afhængig af, om han kan finde Kjøber til Bladet, hvilket sagtens vil falde vanskeligt paa Grund af den ublu Priis, han forlanger derfor.

Jeg ærgrer mig over, at man endnu ikke hører et Ord, om vi faae nye Ministre eller ikke. Hvis vi faae en ny Minister for Slesvig, er det høist sandsynligt, at Din Onkel [Otto Schroeter] og jeg kommer til Kjbhvn. i Slutningen af denne eller i Begyndelsen af næste Maaaned. Maaskee skriver jeg i Morgen til Din Broder [Fritz Lorensen]. Foreløbig min venligste Hilsen til Dine Sødskende fra

Din

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Brevet er poststempelt 15/4!

2 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1854 28/3.

Kjære Fritz!

Haderslev, den 16de April 1854.

Den venlige Paaskemorgen, der altid *aandelig* forstaaet er den venligste og trøsteligste og meest beroligende i hele Aaret, er denne Gang ogsaa mild og venlig i *naturlig* Forstand og for de legemlige Fornemmelser. Solen smiler saa mildt ind ad Vinduerne til mig, medens jeg skriver disse Linier. Knopperne udvikle sig saa tydeligt og synes blot at vente paa en mild Foraarsregn for [med] et med Kraft at udfolde sig til frodigt Liv. De tidlige Foraarsblomster ere allerede udsprungne, og medens de endnu bugne under krystalklare Dugdraaber, igjennem hvilke Solstraalerne skinne med vidunderlig Klarhed, synes de ligesom at tilvinde Alnaturen Fred og stille Glæde. Ikke en Skye er synlig paa Himlen, ingen Vind rører Træernes af Knoppe bugnende Grene. Alt aander Fred og Forsoning.

Hvilken Modsætning til vor Tids Begivenheder! I Kjbhvn. synes man lidenskabeligt, om end maskeret, at rives om Magten. Den afskedigede, men ikke afgaaede Krigsminister¹ gjør Scandale, og dem, der synes at skulle sammensætte et Ministerium, Bluhme og Tillisch, famler som i Blinde efter Mænd, der neppe have Caracteer nok til at hævde noget som helst Princip.

Jeg er nærved at foretrække General [C. F.] Hansen for [Frederik] Baggesen, thi den første er dog med al sin Særhed og Despotie mere dansk end tysk, den Sidste derimod mere tysk end dansk, og hans eneste gode Side er maaskee, at han er lidt mindre Despot, naar han blot ikke er forvirret i Hovedet, saaledes som under Istedslaget, da hans Brigade blev borte for ham, saa han slet ikke vidste, hvor den var blevet af og rimeligviis aldrig vilde have fundet den, hvis ikke en ung Lieutenant havde klaret Sagen.

Og nu C[arl] Moltke og [Heinrich Reventlow-]Criminil! Skulle vi beholde dem?² Kunne disse arbeide sammen med det nye Ministerium? Det Hele forekommer mig at være et Sammensurium.

Vender man nu Øiet udad og betragter de europæiske Tilstande og Begivenheder, da bliver Modsætningen til Paaskemorgens stille Fred endnu større. Alt tyder paa en mangeaarig forestaaende Krig, der ikke alene vil forandre Europas Kort, men tillige totalt ryste de sociale Forhold, hvis ikke Slappelsen efter Krigen bliver saa stærk, at Folket i alle Stater ligge i Krampetrækninger, der forhindre dem i at fordre naturlige Borgerrettigheder. I Rusland hersker næstefter den

enkelte Despot et Aristokratie, for hvilket Massen er Slaver. I Tydskland er der foruden en Sværm af Fyrstefamilier, der balancere som Liniedansere imellem Boureaukratie, Aristokratie og Demagogie. Nogen større oplyst Klasse er der ikke, thi tydsk Oplysning er sædvanlig som Luftballonen, der kun er lidet brugelig i det praktiske Jordeliv.

Europa lider af Forraadnelsesfeber, og kun i de nordiske Riger synes endnu at være Stof nok tilbage til, at deraf kan udvikle sig et sundt og kraftigt Folkeliv. Kongeriget og Norge ere i denne Henseende politisk betragtede langt forud, men i Virkeligheden staaer Slesvig ikke tilbage. Det er blot *Formen*, som er slet, fordi den er dannet efter raadne tydske Mønstre. Men slige Former styrte sammen under alvorlige europæiske Rystelser, og man kan blot befrygte, at en Mængde gode Planter kunne ødelægges under Explosionen.

Dog, hvortil disse Reflexioner? Du vil selv see alt dette med et halvt Øie, thi det staaer klart og tydeligt for den opmærksomme Iagttager.

Jeg vil nu dvæle et Øieblik ved Dit Brev af 3die d[enne] M[aa-
ned], hvori Du ytrer, at man vel kunde sige, hvad jeg skrev til Dig: »Ilde gik det«, men ikke Slutningen af Ordsproget: »Vel var det«. Talen var dengang om Ministerkrisen. Hvis det havde været *nu*, vilde jeg ikke have bragt dette Ordsprog i Anvendelse, men jeg beder Dig erindre, at vi dengang var uvidende om *Quadrupelalliancen*³. Der var *dengang* mere Anledning til at troe, at de tvende tydske Stormagter ville slutte sig til Rusland end til Vestmagterne. *Nu* er Forholdet meget anderledes, men desuagtet er jeg ikke fremmed for den Frygt, som for nogle Dage siden blev udtalt i »Dagbladet«⁴, at man ved Territorialdelinger og Forandringer gjerne kunde falde paa at give Preussen Erstatning i Norden for mulige Tab ved Rhinen eller i Østen, ligesom den Idee heller ikke er aldeles ny, »at det kan blive en europæisk Nødvendighed at gjøre Preussen mægtigt i Nordtydskland, om ikke af anden Grund, saa dog for at have en Magt, der nogenlunde kan balancere een eller anden fremragende Stormagt. I mit tidligere Brev gik jeg nu ud fra den Tanke, at det for Diplomaterne var vanskeligere at give Preussen Erstatning for et eller andet muligt Tab paa Danmarks Bekostning, naar C. Moltke, Criminil og Bluhme vare Hovedmændene i Ministeriet, end naar f. Ex. Hall og Andræ og lignende Personligheder bleve dominerende. Maaskee har Du Ret i, at Preussens udstrakte Kyster og hele geografiske Beliggenhed

gjør det umuligt for denne Magt at slutte sig til Rusland. Imidlertid, hvis Napier ikke laae i Østersøen med en saa kolossal Magt, kunde man aldrig vide, hvad den gale preussiske Liniedandser-Konge kunde finde paa, især efter Taffelet, naar Champagnen ret virker⁵.

Vi leve herovre i en forfærdelig Spænding, thi et Ministerskifte i Slesvig kan let faae en meget stor Betydning. Hvis vi faae en ny Minister, tør jeg næsten ansee det for vist, som det af Mange ansees for nødvendigt, at jeg øieblikkelig reiser til Kjbhvn.

Du har intet Begreb om, hvilken Forvirring og Mangel paa Holdning der her er i mangfoldige Forhold. Møntforandringen er paa Veie til at foranledige en saa grundig Prostitution, som nogensinde er overgaaet et Ministerium. Det er tydeligt, at Regjeringen vakler og savner i al Fald Midler til at gennemføre Systemet. De praktiske Raad, som jeg baade mundtlig og skriftlig har meddelt Finantsministeren [Sponneck], og som han i alt Væsentligt har erkjendt for rigtige, blive ikke fulgte. Man har i Hamborg mærket dette, og Børsoperationerne tale tydeligere end alt Andet. Ifølge mit Embedes Natur er jeg bleven bekjendt med de store Møntspekulationer, der nu i en Maanedstid have havt frit Spil, og jeg har afluret Slynglerne deres Hundekunster. Jeg har Mistanke om, at Møntforanstaltningerne benyttes paa den nederdrægtigste Maade af Mænd, af hvem man havde Ret til at vente noget ganske Andet, og at det Hele kun tjener til at berige Enkelte, som jeg ikke engang vover at nævne. Jeg frygter for, at mange Oppebørselsembeds mænd ogsaa spekulerer og tjener Penge, men Beviset er vanskeligt at føre. Min Kollega i Haderslev [Søren Kornerup-Borch] er saaledes meget mistænkt af Mange, og hans eiendommelige Holdning i den hele Sag giver Rum for mange Slutninger. Men man tør ikke tale, ikke skrive offentligt derom, thi man kunde let blive fast i Sølet. Mundtlig kan man derimod sige meget mere uden at rissikere synderligt derved.

Da nu Otto Schröeter ogsaa vil til Kjbhvn. og gjerne vilde, at jeg skulde følge med, saa er det let muligt, at Du en skjøn Morgenstund kan faae vore milde Ansigter at see. Maaskee kunde vi komme tidlig nok til at see Sophie og Mathilde, inden de flyver til Syden for, som Schröeter siger, at holde »Storvadsk«⁶. Hils Sophie og tak hende for Gratulationen til min ny Function som maitre de plaisir⁷. Siig hende tillige, at jeg selvfølgelig vil anstrenge mig dygtigt for at udfylde denne vanskelige Plads, men at jeg upaatvivlelig vilde være dobbelt opfindsom, hvis vi havde havt hende i vor Kreds herovre, idet

man da altid var sikker paa en ligesaa kyndig som mild og skjønnsom Dommer. Er det nu ikke godt sagt?

Peter og Jens⁹ er fløiede ud paa Landet, hvorhen? veed jeg ikke. »Tante Marie« (Husholderen) og jeg regjerer alene i Boutikken. Dette er Grunden til den lange Passiar, jeg nu har nedskreven, som jeg næsten frygter vil kjede Dig. Lev nu vel og fornøiet og meld mig sagtens, naar der passerer noget Særdeles. Min bedste Hilsen til Rudolf, Sophie og Mathilde!

I Eftermiddag skal jeg med Din Onkel og den ny Physicus Madvig til Kjelstrup for at afgive noget Skjøn og videre Raad i Anledning af en stor og elegant Badeanstalt, som Peder Bramsensaard har anlagt⁹. Schröeter og jeg have Fuldmagt til at arrangere Viinkjælderens, og Du vil sikkert troe mig, naar jeg forsikkrer, at vi nok skulle holde de slette Varer borte.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

S.T. Hr. Lieutn[ant] Lorenzen!
KB. NKS 1725.

- 1 Der er tale om »general Hansens voldsomme bukkespring«. Krigsminister C. F. Hansen havde på grund af krigssituationen krævet særlige bevillinger, som blev afholdt trods Rigsdagens hjemsendelse. Samtidig begærede Hansen sin afsked, som han ikke fik trods sammenstød med kongen. Krisen drev derefter over, indtil den for alvor blev akut i december 1854.
- 2 Som ministre for hhv. Slesvig og Holsten trådte de tilbage 1854 3/12.
- 3 Preussen og Østrig fastholdt dog neutraliteten i Krim-krigen mellem Rusland og England-Frankrig (-Sar-

dinien-Tyrkiet).

- 4 »Dagbladet« 1854 11/4, hvor den ledende artikel »Neutraliteten og Eventualiteterne« indeholder de anførte tanker.
- 5 Friedrich Wilhelm IV, jvf. Skau til Lorenzen 1854 1/4.
- 6 Baderejsen til Eilsen, jvf. Skau til Lorenzen 1854 1/4.
- 7 I selskabet »Harmonien« i Haderslev, jvf. Skau til Lorenzen 1854 1/4.
- 8 Skaus sønner.
- 9 Etablissementet »Sølyst«, der blev begyndelsen til haderslevernes sommerophold på Kjelstrup strand.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 17/4.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 17. April 1854.

Jeg har kun sørgelige politiske Tidender at bringe.

Hele Ministeriet er blevet. Andræ afskediget tilligemed Hall¹. Monrads Entledigelse forberedt, men endnu ikke afgjort². Martensen udnævnt til Sjællands Biscop³. En ny provisorisk Presselov under Arbejde og flere mindre Foranstaltninger truffne i samme Aand. Stem-

ningen er nedtrykt til det Yderste. Jeg kommer lige fra et stort Mid-dagsselskab hos Mu[u]s's, hvor man vilde vide, at Kongen aldeles har opgivet Ævret⁴, og at Ministeriet aldeles har ham i sin Magt – sandelig sørgelige Tider.

De maa dennegang nøies med disse positive Facta. Tiden tillader mig ikke at skrive mere.

Imorgen hører De fra Rudolph om den Salicath'ske Sag⁵.

Hilsner fra Sophie, Mathilde og Rudolph.

Deres
Frederik.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 Det lykkedes regeringen at overleve grundlovsadressen (jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1854 28/3) og at slå oppositionen ned ved at afskedige dens ledere, således 1854 15/4 Andræ som oberstløjtnant og lærer ved den militære højskole og Hall som generalauditor.

2 Monrad blev afskediget som biskop over Lolland-Falster stift 1854 26/4.

3 Martensen fortæller i sine erindringer,

at han påskedag 1854 (16/4) blev gratuleret af A. S. Ørsted som nyudnævnt biskop. Den nationalliberale H. N. Clausen havde også været på tale.

4 Kongen havde privat udtalt sig nedsettende om flere af ministrene, men turde alligevel ikke opgive ministeriet.

5 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1854 15/4.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 12/5.

Kjære Skau.

Det er længe siden, De har hørt noget fra os, og der er passeret meget, siden jeg skrev mit sidste Brev. Det Meste af, hvad jeg dengang anførte som forestaaende, er udført, Kommentarer over det Skete ere overflødige. Jeg vil kun omtale, hvad der vedrører mig personlig, Andræ's Fjernelse fra Høiskolen. De, som kjender Andræ personlig, vil vide, at der kun er faae Mænd i Danmark, der have hans Skarphed i Tanken. De vil saaledes fatte, at han er uerstattelig som mathematisk Docent ved en Skole, hvor de mathematiske Studier ere Fundamentet for alle Videnskaber. Men hvad De ikke kan see klart, det er, at han var en Betingelse for Høiskolens Existens. Saalænge Andræ's Navn var knyttet til Høiskolen, stod den fast, men nu, da han er blevet offret for, hvad der kaldes »Enhed i Armeens Tanke«, er Høiskolens Ruin blevet en Consequents.

Hvad der nærmest har bevæget mig til netop idag at skrive til Dem, er en Artikel i »Kolding Avis«¹, hvori man fortæller [om] Ud-

bredelsen af »Kjøbenhavnsposten« i Hertugdømmet. At Embedsmændene ikke kunne nedlægge Protest mod slige Presenter fra deres Minister, forbyde vel Forholdene. Men det har glædet mig ubeskriveligt at see, at dog »Harmonien« har vist Bladet alvorlig tilbage. Det faldt mig imidlertid ind, at De er Directeur for Selskabet², og det forekommer mig, at De derved risikerer en skjæv Stilling til Ministeren. Naar De engang har lidt Tid tilovers, vilde jeg derfor bede Dem om at fortælle mig lidt om Sagen.

Jeg er rigtig kommet hjem fra en meget moersom Tour, som Mathilde, Sophie, Rudolph og jeg have gjort idag. Vi kørte imorges tidlig til Ordrup og spadserede derfra til Dyrehaven, til Eremitagen, over Klampenborg til Bellevue. Veiret var ganske udmærket, og Sophie, som veed at sætte Pris paa en frisk udsprungen Skov, var henrykt over de prægtige Bøgetræer. Det gjør saa godt en enkelt Gang at glemme alt og ret at nyde Naturen.

Jeg vil bede Dem hilse Onkel Otto og alle gode Venner fra

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

Sophie, Mathilde og Rudolph sende Dem mange Hilsner, hvis ingen af dem kommer til Slesvig iaar, haaber jeg dog stadig paa at komme derover.

Kjøbenhavn, d. 12. Marts³ 1854.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 »Kolding Avis« 1854 9/5 oplyser, at »Postcontoirerne i Hertugdømmet modtog et stort Antal Exemplarer af »Kjøbenhavnsposten« til gratis Fordeling blandt navngivne Embedsmænd i Kjøbstæderne, til Sognepræsterne paa Landet, til Klubber, Læseforeninger osv... i alt mellem 2 og 300«, men selskabet »Harmonien« havde returneret sit eksemplar.
- 2 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 1/4.
- 3 Skal være: 12. Mai 1854!

Laurids Skau til Frederik Lorenzen 1854 15/5.

Haderslev, den 15de Mai 1854.

Ved min Hjemkomst igaar fra en lille Tour paa Landet forefandt jeg Dit kjærkomne Brev af 12te d[enne] M[aaened], og jeg iler nu med, kjære Fritz! at meddele Dig en Smule om Tilstanden herovre og navnlig om »Kj[ø]b[en]h[a]vnspostens« Udbredelse m. m.

Den indlagte trykte Seddel, som jeg har klippet ud af »Kolding Avis« for i Løverdags¹, vil allerede vise Dig, at den tidligere Meddelelse i det nævnte Blad – den, Du har læst – er berigtiget.

Det er en hestedum Fremstilling, som stod i »Kolding Avis«, og ligesaa dumt vilde det have været af »Harmoniens« Direction, hvis denne virkelig havde baaret sig ad, som der er fortalt. Dertil vilde jeg aldrig have givet mit Samtykke.

Forresten er den hele Udbredelse af »Kjbhvnsposten« gaaet for sig paa følgende Maade:

Der kom her til Postmester Nissen en Forespørgsel fra det Flensborgske Postcontoir med Anmodning om at opgive det Antal, der tidligere havde været Abonnenter paa Kjbhvnske Blade (det vil sige »Fædrelandet« eller »Dagbladet«). Postmesteren svarede derpaa, at der var – hvis jeg ikke feiler – 30 Abonnenter, og der kom nu 30 Friexemplarer hertil, som af Postcontoiret er bragt omkring hver Dag og indleveret i de Huse, hvor tidligere de forbudne Blade² afleveredes. Jeg selv fik naturligviis ogsaa et Exemplar, og da jeg troer at være saa godt grundmuret i mine politiske Meninger, at jeg uden Fare for Rystelser kunde læse dette – og om saa var – meget værre Blade, kunde jeg foreløbig ikke bekvemme mig til at sende Bladet tilbage til Postcontoiret. Det var jo overmaade skjønt saaledes at ville regulere os Stakler med frie Lektüre, især da vor Læsning staaer under skarpt Tilsyn, og det er jo virkelig saare rørende, at Ministeren [Carl Moltke] – forudsat, at han betaler – saaledes vil give os Erstatning for den Lektüre, han har forbudt os! Ordsproget siger: »Der skal Noget for Noget, naar Venskab skal holdes«³ og formodentlig har dette Ordsprogs Sandhed slaaet Ministeren i den Grad, at han strax har opfundet den Udvei at købe endeel Exemplarer af »Kjbhvnsposten« for dermed at erstatte os vort Tab ved Forbudet med de andre Blade.

Saaledes, kjære Fritz! har jeg foreløbig filosoferet i denne Sag, men ikke Alle have haft Roe nok til paa denne Maade at raisonnere sig igjennem. Endeel af mine Colleger i Embedsstanden have ganske rigtigt sendt deres Friexemplarer tilbage, men efter Forlydende skal de atter være komne til dem med Paategning: »Friexemplar«. Idag har mit Blad for første Gang denne Betegnelse, og formodentlig har de Andres faaet det samme Mærke. Jeg troer dog, at en Præst her i Nærheden er bleven sit Nummer kvit, idet han skrev til Postcontoi-ret, »at han frabad sig dette *umoralske* Blad«. Og da Postmesteren

maaskee har frygtet, at Bersærkergangen skulde komme over den gode, trivelige Præstemand, antages han af denne Aarsag at være bleven fri for den ham tiltænkte Gave.

Hvis Du læser »Dannevirke«, da vil Du deraf jævnlig see, at Koch er bleven en »Høitory«⁴ i alle Maader. Onde Tunger fortælle, at han er bleven en Gjæld til Statskassen paa 4000 rd. eftergivet, og troe saaledes at kjende Nøglen til hans politiske Omslag. Jeg, som jo alletider har været en from og godtroende Sjæl, hvad Du sikkert veed, kan eller vil selvfølgelig ikke troe slig Bagtalelse.

Iøvrigt er det en underlig Ironie af Skjæbnen, at Koch, som *nu* med en Elskers Æmhed freder om Carl Moltke og »Kjbhvnsposten«, *tidligere* har været begges bittreste Fjende, og hvis man nu har meget at indvende imod »Kjbhvnsposten« og nødigt vil læse Bladet, da er dette aabenbar for en stor Deel Kochs Fortjeneste, idet han ligefra dette Blads Begyndelse eller rettere fra den Tid, at Grüne tiltraadte Redactionen, har bekæmpet Bladet og bibragt »Dannevirkes« Læsere en stærk Modbydelighed for samme, indtil han nu i et Aars Tid har været taus og i de seneste Maaneder formelig slaaet ind paa Grünes Politik.

Her i private Kredse er Koch i idelig Klammeri, fordi han fordrer, at man skal troe hans Ord og Pen som et Evangelium, og hvem der vover at ytre Tvivl, farer han paa med et Raseri, der ofte røber farlige Kjendetegn paa politisk Galskab.

Saaledes er nu hele Historien, kjære Fritz! og Du vil deraf see, at jeg ikke har gjort Andet eller Mere, end jeg nok kan komme ud af. Jeg lader mig overhoved ikke let bringe ud af Balancen, og mindst af Alt, naar jeg kan see klart og tydeligt, at man kun skader sig selv ved at brumme. Iøvrigt seer jeg ved at læse ovenstaaende Fremstilling igjennem, at den saatsige kun behøver at afskrives og blot forandres enkelte Steder for at være en god Correspondance til »Dagbladet«⁵, da den i Eet og Alt er paalidelig. Jeg henstiller til Rudolf, om han ikke vil skrive den af, da han derved i en Fart kan tjene en lille Haandskillig. Han kan jo godt sige Bille, hvorfra han har sin Viisdom. Forøvrigt er det jo en Selvfølge, at baade han og jeg bør være ukjendelige.

Du og Dine Sødskende have gjort vel i at tage i Skoven, thi aldrig er den smukkere end tidlig paa Aaret, da Bøgen er lysegrøn. Hils Sophie og Mathilde, som sagtens stadig tænker paa Badereisen⁶, saa de neppe har Tid til at mindes os Provindsialister, undtagen naar en

frisk Hilsen lyder for deres Ører. Hils ligeledes Rudolf venligst fra mig.

Jeg kan godt forstaae Din Opfatning af Andræ's Afskedigelse. Det er jo en Ulykke for Høiskolen. Men husk paa, at Krigsministeren [C. F. Hansen] stedse har hadet Høiskolen, og at det derfor kun kan være ham behageligt at bibringe den Naadestødet.

Iaften kom Madame Schröeter hjem fra Lemvig⁷, hvor hun har været hos Søsteren i længere Tid under hendes sidste Svangerskabs Dage og derpaa følgende lykkelige Nedkomst.

Med August troer jeg, det gaaer ganske godt⁸. Bare det vil blive varigt. Folkene have Respekt for ham, og dette er sædvanlig et godt Tegn.

Jeg forbereder Alt til vor Udflugt⁹ i Ferien, som vel tør antages at falde i den sidste Halvdeel af Juli Maaned. Skriv mig engang, *naar* Du selv antager at kunne slippe herover.

Hils Muus's venligst og bevar i venlig Erindring

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

- 1 »Kolding Avis« 1854 13/5: Selskabet »Harmoniens« sekretær, F. Hansen, oplyser, at han har returneret »Kjøbenhavnsposten«, »da Selskabet ikke har bestilt dette Blad«.
- 2 Carl Moltke havde 1854 4/2 udstedt forbud mod udbredelsen af »Fædrelandet« og »Dagbladet« i hertugdømmet Slesvig. Det ophævedes 1854 18/12. Smlgn.: Skau til Flor 1844 27/4, note 4.
- 3 »Kjøbenhavnsposten« var et demokratisk blad, der gik ind for helstatens bevarelse.
- 4 Koch var tilhænger af den danske helstat og tog under Krim-krigen parti for det kristne Rusland. Et vidnesbyrd om hans kølige forhold til Skau er følgende »afskedsbrev« af 1854 7/6: »Høistærede! Vi gaae trods tidligere Baand og fælles Maal nu hver

sin Vei. Jeg har stedse lagt oprigtig Velvillie for Dagen og er endnu fredelig stemt, men ved fortsat Uvenskab og Uoprigtighed tør naturligviis hverken Du eller Nogen stole paa denne Fredelighed eller lade sig overraske af, at jeg omsider tager Forholdet, ikke som jeg ønskede det, men som jeg seer, det virkelig er og skal være... Ærb[ødigst] Pet. Chr. Koch« (KB. NKS 1727).

- 5 Se: Lorenzen til Skau 1854 23/5.
- 6 Rejsen til Eilsen.
- 7 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 1/4.
- 8 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 1/4.
- 9 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 24/2, hvor der er tale om en rejse til vestkysten. Den er åbenbart blevet nærmere drøftet under Skaus og Schroeters ophold i Kbh. i begyndelsen af maj.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 23/5.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 23. Mai 1854.

Der er en meget stærk Uro i Gemytterne i denne Tid. Den 5te Juni vil ikke gaae rolig af, især hvis Regjeringen vil forbyde Festligheder i Anledning af Grundlovsdagen, saaledes som det lader til ifølge »Kjøbenhavnsposten«, og at De læser den som Kuriosum, men lige scandet, som om den nye Forfatning allerede var octroyeret. Man vil ikke finde Regjeringen uforberedt til at afværge Uroligheder. Castellet forsynes i disse Dage med Skyts og Ammunition, naturligvis kun for at værne om Neutraliteten. Den ene Bataillon og Escadron efter den anden concentreres omkring Kjøbenhavn, naturligvis kun for Neutralitetens Skyld. Jeg bliver i Byen endnu Pindsedag, skjøndt jeg ellers pleier at være borte fra Kjøbenhavn i Pindsen.

For Deres sidste Brev takker jeg Dem ret meget. Rudolph gjorde netop en Fodtour i disse Dage, saa at vi ikke fik Indholdet benyttet². Jeg kan godt forstaae, at De er politisk stærk nok til at læse »Kjøbenhavnsposten«, og at De læser den som Kuriosum, men lige scandaleus bliver dog denne hele Historie, lige uhørt i Fortid og Nutid.

Min Sommerferie falder fra midt i Juli Maaned til Begyndelsen af August. Hvis denne Tid er beleilig for Dem til [at] gjøre Touren til Vestkysten³, og De vil have mig med, har jeg Haab om at kunne komme til at gjøre denne prægtige Reise og saaledes faae en udmærket Sommerferie.

D. 20. Juni reise Sophie og Mathilde til Eilsen. De sender Dem mange Hilsner. Rudolph lader hilse. De kjender hans Svaghed at skrive Breve.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 »Kjøbenhavnsposten« havde bragt en artikel »Bør dette længere taaes?«, der 1854 23/5 blev optrykt i »Dagbladet«.	2 Jvf. Skaus forslag i foranstående brev.
	3 Jvf. foranstående brev.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 6/6.

Da jeg allerede flere Gange har skrevet til Onkel Otto uden at faae Svar, og det er mig meget magtpaaliggende snart at faae det, tillader jeg mig at anmode Dem om at spørge ham, om der er bleven no-

get tilbage af Husleien¹, og om den kan sendes over til os, da det jo er muligt, at Hammerich skal beholde den. Noget maa der jo være iveien, da det er over en Maaned, siden jeg skrev til ham.

Jeg er endnu lidt medtaget af Festen ved Eremitagen² igaar, saa jeg maa bede Dem undskylde, at jeg lader det blive ved ovenstaaende Anmodning til Dem.

Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

Kbhvn., d. 6. Juni 1854.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Haderslev.*

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til Lorenzen 1854 24/2 og efterfølgende brev. Hammerich var skifteforvalter.

2 Grundlovsfesten 1854 5/6 i Eremitagen. Det hedder herom i »Dagbladet« 1854 7/6: »Hovedstadens

Grundlovsfest var et saa smukt og fyldigt Udtryk for den almindelige Folkestemning, der er fremkaldt ved de sidste politiske Begivenheder, at enhver Deeltager maa have hjembragt et kjært og varigt Minde om den.«

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1854 9/6.

Kjære Rudolf!

Haderslev, d. 9de Juni 1854.

I Gjensvar paa Dit Brev af 6te d[enne] M[aaened] kan jeg blot meddele, at Borgemesteren modtager alle Indtægter og betaler alle Udgifter, saalænge Boet ikke kan overdrages Arvingerne til fri Raadighed¹. Da der nu findes et Tutorium i Protokollen, der ikke er bleven udslettet, formodentlig ved Forglemmelse fra Din Faders Side, saa staaer han endnu som Formynder for afdøde K[a]m[mer]r[aa]d Lorenzens ene Søn. Det var en stor Feil fra Hammerichs Side, at han ikke eftersaae Protokollen, forinden han udstædte Proclamaet, thi den paa-gjældende Myndling eller dennes Arvinger kunde da blevet indkaldt samtidig, medens det nu vil have Vanskeligheder at faae Tutoriet udslettet uden et nyt Proclama.

[J. A.] Schmidt formener imidlertid, at det kan lade sig gjøre ved Hjælp af Enkefru Lorenzen, der skal boe i Segeberg. Da Myndlingen formeentlig er død, maae Moderen cum Curatori kunne bevillige Tutoriets Udslettelse af Pantebogen. For nu at kunne fremme Sagen vilde det være hensigtsmæssigt, at vi fik Professionsprotokollen tilbage, som Schmidt nok forlængst gennem Schröeter har sendt til Dig eller Fritz.

Overhoved har Schmidt gjentagende anmodet mig om at spørge Eder, om I dog ikke synes, det er fornøftigst at sælge Gaarden. For Øieblikket ville Kjøbere neppe mangle, medens der er al Sandsynlighed for, at Eiendommene om kort Tid ville synke i Priis her i Byen. Og skulle der atter vise sig Tegn til Krig, vil der kun være Tab ved at beholde Gaarden. Tal med Fritz om dette Spørgsmaal og skriv dernæst snarest muligt, thi det rigtige Øieblik maae selvfølgelig passes.

Hvis Hammerich havde været hjemme, skulde jeg gjerne have talt med ham om, at I nok kunde bruge det mulige Overskud. Saasnart jeg kan faae fat i ham, skal jeg spørge om Status. Jeg vilde imidlertid ikke lade Dig vente paa Svar, og derfor er det, jeg skriver idag.

At Schröeter ikke har svaret Dig, kan jeg godt begribe. Han har saa travlt med at ordne hans egne Affairer, at han neppe tænker paa Andres. Forresten holder han ikke af at skrive Breve, selv om han havde Tid nok, men dette kan Du selvfølgelig let forsone Dig med, eftersom Du maaskee ikke er Din Onkel ulig i dette Stykke². Men i slige Sager vil jeg raade Dig til at skrive til mig, thi af Din Onkel vil det neppe være let at udpidske et Svar, medens Pennen hænger noget lettere i min Haand.

Hils Fritz, til hvem jeg haaber om faa Dage at kunne skrive Eet og Andet. Hvis Dine Søstre endnu ikke ere reiste til Udlandet, da beder jeg Dig ønske dem en glad og fornøielig Reise paa mine Vegne.

Din heng[ivne]

KB. NKS 1725.

Laurids Skau.

1 Se: Skau til Lorenzen 1854 24/2.

2 Jvf. Lorenzen til Skau 1854 23/4, slutbemærkningen.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 12/6.

Kiære Skau!

Jeg maa takke Dem ret meget for Deres Godhed strax at sende mig svar angaaende de forbandede pengeaffairer, som jo desværre ere altfor nødvendige.

Jeg er nu desværre nødt til at gaae til Assessoren, da det lader til at have lange Udsigter med det legat, som jeg har søgt (Rønnekamp-ske ell[er] Estrupske). Han bad mig ogsaa om at henvende mig til ham, før han reiste, hvis jeg havde noget paa Hjertet.

Jeg sender Dem hermed de omtalte papirer¹, som De maaskee er saa god ved leilighed at give Schmidt. Al den underretning, vi have

kunnet faae desangaaende, er, at Thomas W. Lorenzen er død, og at hans moder lever i Segeberg.

Samtidig med Deres Brev modtog jeg en indbydelse fra Tante Grethe til at tilbringe Ferien i Møllen², saa jeg haaber, at vi sees i Midten af næste Maaned, hvortil jeg glæder mig meget.

Hvad Gaarden³ angaaer, saa har De og Schmidt og Onkel Otto jo frie Hænder til at gjøre med den, hvad De ville, desuden komme Frits og jeg jo snart derover, og før kan der vel næppe blive noget bestemt.

Med en venlig hilsen fra Frits, Sophie og Mathilde (som reise paa Mandag med Dampskibet)⁴ slutter jeg her.

Deres hengivne
Rudolf Lorenzen.

Kbhvn., 12. Juni 1854.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 »Professionsprotokollen« i foranstående brev. – Det bemærkes, at H. R. Hiort-Lorenzen nu er ved at gå over til anvendelse af store forbogstaver i substantiver, men det lykkes ikke altid!

2 Hos Otto Schroeter i Haderslev.

3 Se foranstående brev.

4 På vej mod Bad Eilsen i Schaumburg-Lippe (sammen med kammerassessor Muus og frue).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 19/6.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 19. Juni 1854.

Imorgen Formiddag Kl. 2 reise Sophie og Mathilde til Eilsen. De have bedet mig om at sende Dem mange Hilsner. Det er naturligvis især Mathilde, som glæder sig til Touren. Sophie er jo allerede vidtbereist.

Mellem d. 16. og 20. Juli falder Begyndelsen af min Sommerferie. Jeg reiser da strax til Haderslev, og hvis Tid og Omstændigheder tillader Dem at foretage Touren til Vestkysten, vilde det naturligvis være mig til stor Gavn og Glæde at ledsage Dem. Jeg troer næmlig nu at have saamange theoretiske Kundskaber, at det vilde være mig [til] Gavn at see de Arbeider¹, som foretages dernede, og det vilde være meget interessant at gjøre Bekjendtskab med en Del af Slesvig, om hvis Tilstand jeg er aldeles uvidende.

Paa Politik har jeg aldeles ikke Lyst til at tænke. Mine Studeringer give mig, Gud skee Lov, nok at tænke paa.

Jeg blev meget glad ved, at Deres sidste Artikel blev indrykket i

»Dagbladet«², dels fordi jeg ikke kan gjøre for, at jeg [nu] engang ikke kan lide at see Deres Artikler i »Flyveposten«³ og dels og da især, fordi Artiklen udsletter det ubehagelige Indtryk, som det havde gjort paa os alle at see, at De havde udbragt Carl Moltkes Skaal, thi hvormegen Gavn end den tydske Greve har gjort mod Slesvig, kunne vi dog aldrig lukke Øinene for de Ulykker, han bringer ind i vore Forhold. Derved, at De ikke havde udbragt *Carl Moltkes* Skaal, men forærer (?) den Mands Skaal, som har gennemført Indførelsen af dansk Kirkesprog i Angeln, blev Sagen naturligvis betydelig forandret.

Rudolph har nok corresponderet med Dem om Gaardsalget. Jeg er naturligvis ogsaa af den Mening, at den bør sælges, hvis det er muligt at finde en Kjøber. Rudolphs pecuniaire Affairer, som vare kommen lidt i Uorden ved Onkel Ottos Taushed, der jo er aldeles undskyldelig, ere aldeles bragte i Ordning.

Rudolph sender Dem mange Hilsner. Jeg skriver ret snart igjen. Det er den sidste Aften, Mu[u]s's er hjemme, og nu maa jeg ned til dem.

Deres

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Jernbane- og digebyggeri.

2 »Dagbladet« 1854 16/6 og 17/6:
»Breve om Landmandsforsamlingen i
Flensborg (fra Mellemslesvig)«.

3 »Dagbladet« 1854 15/6 meddeler, at
»Flyveposten« har bragt »et Brev
fra Flensborg, hvis Ægthed syntes
noget tvivlsom«.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1854] 9/7.

Kjøbenhavn, d. 9. Juli.

Da Rudolph er reist, tog jeg mig den Frihed at aabne Deres Brev til ham, da jeg vel kunde vide, at dets Indhold skulde til »Dagbladet«¹. Bille modtog Artiklen og bad mig hilse og takke Dem. Det vilde ligeledes være ham meget kjærkomment at modtage et Referat af Stændervalgene.

Jeg kommer til Haderslev med Diligencen fra Aabenraa Søndag Morgen d. 23., hvis det kan lykkes mig at komme afsted Løverdag Morgen herfra med Dampskibet »Zephyr«. Ellers kommer jeg med Diligencen Søndag Aften. Det bliver saaledes et Par Dage senere, end jeg havde ventet, men vor technisk[e] Reise til Frederiksværk og

Hammermøllen blev udsat i et Par Dage i Anledning af Professor Wilkens' Sygdom². Jeg glæder mig ganske umaadelig til min Sommerferie. Det bliver ogsaa den sidste, jeg faaer, thi naar jeg først kommer ud i Ingenieurcorpset, saa er der ingen Tale om Ferier mere. Jeg skal derfor nyde den.

Rudolph er reist til Als, hvor han er inviteret hen af en af sine Kammerater, en Student Riegels, som boer i Nærheden af Nordborg. Han kommer til Haderslev og henter mig; vi reise saa hjem sammen. Fra Sophie har jeg havt Brev, ligeledes fra Mathilde. Hun morede sig ganske kostelig over, at hun og Sophie vare blevne inviterede til Formiddagkaffe hos Fyrsten af Schaunburg Lippe, hvis Sommerresidents er i Eilsen. Hun var meget kjed af, at Onkel Laurids ikke vilde give Lov til at gaae hen og see paa den Commerts.

Jeg skriver Dem endnu engang til fra Frederiksværk om min definitive Afreise til Haderslev. Til Frederiksværk reiser jeg Mandag d. 17. Hils alle fra

Deres

Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 »Dagbladet« 1854 19/7 har en kritisk notits om Peter Christian Kochs forhold.

2 Fritz Lorenzen var elev på den militære højskole, hvor Julius Wilkens underviste i maskinlære.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 17/8.

Kjære Skau.

De lykkelige Dage ere nu forbi, og alt gaaer i sin gamle Tour. Jeg veed ikke, hvorledes jeg skal takke Dem for alle de Fornøielser, De har skaffet mig. Aldrig havde jeg troet det muligt at bringe saameget ud af en Ferie, at concentrere saameget i 3 Uger, men jeg har jo heller aldrig tilbragt en Ferie før sammen med Dem.

I disse Dage have vi søgt efter en Leilighed til Dem¹. Lige oven over den Etage, hvor vi boer og med samme Opgang, er der 2 meget smukke, ud mod en Have vendende Værelser ledige. De ere smukt meublerede og koste, naar De ønsker kogt Vand Morgen og Aften, 14 Rbd. maanedlig. Midt i October maatte De maaske ombytte det ene Værelse ud mod Haven med det, som svarer til vort største Værelse. Hvis De nu Intet har imod at boe i Mellembygningen, troer jeg, at De i denne Leilighed, som tilhører en Fru Willemoes, vil have alle Bekvemmeligheder. Vil De derimod boe til Gaden, da kan De i samme Gaard have 2 Værelser til Gaden (12 Rbd. maanedlig). De er

umeublerede, men det er jo nok gjørligt at faae Meubler leiede. Jeg vil nu bede Dem om at lade mig vide ved et Par Ord paa Løverdags, hvilken af disse Leiligheder De foretrækker. Den første er den smukkeste, den sidste den livligste.

Hils Onkel Otto og alle ret meget fra mig. Igaar var vi alle samlede hos Muus. Rudolph, Sophie og Mathilde hilse mange Gange. Endnu engang Tak for sidst.

Deres
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.
Kjøbenhavn, d. 17. Aug. 1854.

KB. NKS 1727.

1 Efter at fællesforfatningen var udstedt ved forordningen af 1854 26/7, blev Skau medlem af Rigsrådet som repræsentant for Slesvig. Han måtte derfor i efteråret 1854 opholde sig i længere tid i Kbh.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1854 19/8.

Kjære Fritz!

Haderslev, d. 19de Aug. 1854.

Tak for Dit venlige Brev af 17de d[enne] M[aaened] og for det Haab, Du giver mig angaaende Værelser. Det er altid godt ikke at være husvild.

Det er temmelig vanskeligt for mig at vælge imellem de tvende Leiligheder, da jeg ikke har seet dem, men saameget er vist, at jeg nok holder af at være Din *Overmand* i bogstavelig Betydning, og at jeg ligeledes nok kan lide at see ud i en Have, hvor der idetmindste er Udsigt til Roe og Fred og Frihed for Rumlen og Tumlen og Mumlen og Skrumlen paa Gaden. Endvidere er det en Fordeel med meublerede Værelser istedetfor umeublerede, da jeg derved frelses for en Mængde Vrøvl. Det eneste Ubehagelige er, at man skal tvers over Gaarden og opad den forbandede Hønsetrappe i Mulm og Mørke, dernæst, at der ingen Løgte pleier at være ved Døren, og det altsaa kan have sine Vanskeligheder at ramme lige paa den, naar Bestikket ikke er i tilbørlig Orden formedelst disse hersens Blyhatte, der stundom erholdes i Hovedstaden, og endelig, at jeg gjemmer mig selv saa godt, at, hvis Nogen fik den rigtignok tossede Idee at ville besøge mig, de da vanskeligt kunde snuse mig op.

At den anden Leilighed til Gaden er mere livlig, begriber jeg nok, men jeg haaber at føre et saa stort Quantum Livlighed med mig, at jeg

ikke skal føle Savnet, og desuden turde den *ind*vendige Livlighed have Adskilligt forud for den *ud*vendige. Skulde det imidlertid nu og da blive mig for trist og stille, behøver jeg jo blot at vandre ned til Dig og yppe Klammeri med Rudolf, og der vil da snart vise sig den kompletteste Overflod af Livlighed, der er saameget mindre farligt, da Du vel sagtens som god Chemiker har kølende Pulvere ved Haanden, hvis det maatte være fornødent.

Af disse Betragtninger vil Du saaledes erfare, at jeg med overordentlig Grundighed, som det sig sømmer en Rigets Raad, har overveiet denne vigtige Sag, og at jeg med Hensyn til Boepæl ønsker at være *Din Overmand*.

Efter at jeg saaledes har meddeelt Dig Hovedsagen, maae jeg endnu tilføie nogle Smaating. For det Første forudsætter jeg, Værtindens Pige holder Værelserne rene, reder Seng o.s.v. Dernæst maae jeg jo have en Støvlepudder eller saadant et Bæst, som kan mod Betaling pudse Støvler, Klæder, gaae i Byen m. m., og som maatte allerunderdanigst indfinde sig hver Morgen temmelig tidligt. Maaskee har Du selv en saadan Karl, der kunde ønske at tjene en Maanedshyre ogsaa hos mig. Maaskee kunde der endnu være andre Smaafornødenheder, men jeg kan i dette Øieblik ikke finde paa, hvad det skulde være. Skulde Du komme i Tanker paa noget, da kan Du uden videre gjøre Udlæg, slutte Accord o.s.v., og jeg skal nok baade honorere og approbere, hvad Du foretager.

Igaar var jeg i Vilstrup, hvor alle Forstandere, Præsten incl[usive], vare samlede hos mig i Houst. Jeg drak dem naturligviis alle tilhobe under Bordet, og, hvis jeg ikke havde vogtet mig i Førstningen, havde det neppe gaaet mig selv bedre. Tvende fyenske Præster vare ogsaa tilstede, som begge vare nærved at revne af Latter. Den ene blev da ogsaa fuld som en Allik. Maaskee kjender Du den ene – den ædru Præst. Det var i al Fald et bekjendt Navn, nemlig Pastor Birkedahl fra Ryslinge.

Jeg tør nu ikke vove at svire mere, og jeg har heller ikke, siden Du reiste, smagt Spiritus, men igaar var jeg jo Vært, og dette forandrer Sagen. Enhver Regel har sine Undtagelser. Naar jeg kommer til Kjøbhvn., maae jeg see at faae Cadaveret lappet istand, thi her faaer jeg det aldrig repareert. Men jeg kasserer Dig totalt som Livmedicus. Dette siger jeg strax i Henhold til Ordsproget: »Forord bryder ingen Trætte«.

Det er derimod min Hensigt at vælge Fru Muus til Læge i Hen-

hold til hendes godhedsfulde Løfte i Hamborg¹. Jeg troer nemlig, at hun i Lægekunsten er ligesaa klog som alle Doctores tilhobe, da disse neppe ere skredne meget frem siden Hippocrates's Tider. Dette paa- stod idetmindste den bekjendte »gamle Landsbypræst« (Thisted) i »Aarhus Avis« for en Deel Aar siden². Desuden er det saare rimeligt, at jeg bedre lystrer hendes Comando end Lægernes, som jeg er temmelig opsætsig imod. Formeld hende min ærbødige Kompliment, ei at glemme Assessoren og Dine elskværdige Søstre.

Siig endelig Rudolf, at jeg skal indfinde mig kamplysten og kampfærdig, rede til at skjændes med ham – just ikke om Pandecterne eller Carolina³ – men derimod om alskens ny Politik, samt hvad der ellers kan falde af i Dagens Historie.

Den smækfede Møller⁴ har for Tiden sine Moraliteter i god Orden, og hans eneste Sorg er, at et Quantum Portviin, som han har forskreven, er udebleven 2 Gange 24 Timer over den fastsatte Tid. Bevar trofast »Billedet fra Bastei«⁵, og hils Rudolf fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Jeg reiser formodentlig herfra med Dampskibet, som gaer fra Fredericia den 26de eller 27de. Hvis jeg kan give Dig nøiagtig Underretning en Dags Tid i Forveien, skal det skee.

Hr. Lieutn[ant] Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Skaus og Lorenzens vestkystrejse er tilsyneladende sluttet i Hamburg, hvor de har truffet kammerassessor Muus's og de to frøkener Lorenzen på vej hjem fra Bad Eilsen.	gamle romerret, ligesom Carolina er kodificeringen af den tyske strafferet fra Karl V's tid.
2 Vist Valdemar Thisted's fader, den noget ejendommelige sognepræst i Gyrstinge, Jørgen Thisted.	4 Otto Schroeter, gæstgiver og vandmøller.
3 Pandecterne er samlingerne til den	5 Et eller andet rejseminde, vel et billede af det kendte udsigtspunkt i det Sachsiske Schweiz, se: Lorenzen til Skau 1855 ca. 15/1.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1854 20/8.

Kjære Rudolf!

Haderslev, d. 20de Aug. 1854.

Hosfølgende Beretning om Høstens Udfald¹ beder jeg Dig afgive til Bille eller paa Redactionscontoiret. Redactionen har skreven til mig

om en saadan Beretning, og jeg har ilet med at sende den, da jeg paa Torsdag reiser herfra, og, hvis der maatte være noget at skrive til mig om, maae Brevet senest afsendes fra Kjbhvn. paa Tirsdag den 22de om Aftenen, da jeg endnu modtager Posten Torsdag d. 24de Aug.

Paa *Løverdag den 26de Aug.* afreiser jeg med Dampskibet fra Fredericia om Morgenen Kl. 6 og kan altsaa indtræffe i Kjøbenhavn *Løverdag Eftermiddag Kl. 6-7.* Dampskibets Navn husker jeg ikke, men jeg troer, det heed »Zephyr«. Meddeel Fritz min Ankomsttid, og hvis det er muligt, ønskede jeg gjerne at lade mig kjøre lige fra Landgangsstedet til de Værelser, som jeg haaber, Fritz har leiet til mig.

I dette Øieblik modtager jeg et Kort, der underretter mig om Herredsfoged Heides Forlovelse med Frøken Emilie With².

Hils Dine Sødskende fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Cand. phil. R. Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 »Dagbladet« 1854 26/8.

2 Emilie With var søster til herreds-

foged M. P. With. Se: Skau til Lorenzen 1854 8/2.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 21/8.

Kjære Skau.

Mange Tak for Deres Brev. Det gav os et meget opmuntrende Intermezzo i vort til det Kjedsommelige grændsende Stilleben. Efter at jeg gjennem Deres meget logiske Betragtninger og Deres Raisonnerer pro et contra var kommen til det meget glædelige Resultat, at De ogsaa i Ordets locale Betydning vilde være »min Overmand«, leiede jeg strax Værelserne til Dem med de tilbørlige Forbehold m. H. t. Rengjøren, Maskine Morgen og Aften, Madrather i Sengen etc. etc. Min Karl, som rigtignok er kasseret som Soldat paa Grund af Undermaal, men er udmærket god til pudsende og løbende Forretninger, er til Deres Tjeneste.

Deres Reise til Kjøbenhavn kan De betragte som en Sundhedsreise. Lykkes det end ikke at curere vort syge Statslegeme, saa skal De see: *Deres Legeme skal nok blive cureret.*

Igaar vare vi i Orderup. Det regnede, fra vi kom til vi reiste, det vil sige, til jeg reiste, thi Rudolph, som ikke saaledes som jeg kunde

faae Plads i Omnibussen, blev regnet inde og tilbragte Natten i Orde-
rup, liggende og bandende paa en haard Sopha, som frembragte det
idetmindste i min Tid uhorste Phænomen, at Rudolph stod op Kl. 5
om Morgen.

Sophie, Mathilde, Assessoren og Fruen bede mig hilse. De kan troe,
den gode Stenbro i Dresden gjorde Effect hos den Gamle – praktisk
Blik etc.¹.

Hils Onkel Otto mange Gange fra mig. Dersom De ved given Lei-
lighed vil huske ham paa, om han ikke kunde finde en god dansk
Mand, der paa Gaarden vilde laane Rudolph nogle Hundrede Daler
til at fuldende hans Studeringer, skulde De have Tak.

Rudolph lader hilse. Han er uhyre kampdygtig. Her er ingen i
Byen endnu, med hvem han kan disputere. Jeg lever bestandig i og
af Minderne fra vor Reise med Lasten² som Brænd- og Glandspunkt.

Deres

Hr. Amtsforvalter Skau.
Kjøbenhavn, d. 21. Aug. 1854.

Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Fritz Lorenzen har åbenbart fra søstrene.	
Hamburg deltaget i en rundrejse i	2 Vel mindet om gode bægre, tømt un-
Tyskland sammen med familien Muus	der den fælles rejse.
og søstrene.	

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 6/10.

Kjære Skau.

Det har sine store Vanskeligheder for mig at komme i min gamle
Tour¹. Om Morgen savner jeg »Dagbladet« med tilhørende Mor-
genpibe, om Middagen maa jeg drive af alene, og om Aftenen faaer
jeg hverken »Waldschlöser« eller Porter. Jeg er selvfølgelig meget
lidt fornøiet med, at De ikke er her mere og vilde kjede mig utroligt,
hvis jeg ikke havde mine Studier.

I Politiken staaer det omtrent, som da De reiste, kun at man
i Rigsdagen har fremmet Halls og Tuteins Forslag². Efterretningerne
fra Sewastopol gaae derimod endnu op og ned. De have en Slags
anden Dags Feber. Igaar var Sewastopol taget, idag er den ikke ta-
get, og saaledes er det jo gaaet siden i Søndags³.

Professor Becker, som jeg har opdaget er en meget ivrig Russer-
ven, er blevet mit Barometer med Hensyn til disse Efterretninger, thi

hans Appetit staaer i omvendt Forhold til Visheden af Fæstningens Indtagelse. De husker vist ogsaa, [at] den Dag, han spiste gule Ærter og Hummer, var Budbergs Depesche arriveret⁴.

Idag hviler Politiken, thi vor folkekjære – eller som nogle sige vor folketvære – Konge holder Fødselsdag. Jeg har endnu ikke seet Resultaterne af Hagelveiret⁵. Römeling er blevet Kommandeur.

Vi havde Brev fra Sophie igaar. Hun bad mig hilse Dem mange Gange.

Forresten har jeg intet videre at melde, men takker Dem baade paa Rudolphs og egne Veine mange Gange for den Tid, vi var sammen med Dem. Naar jeg lægger den til vor Reise⁶, har jeg nok at tære paa for den kommende Vinter.

Rudolph, Mathilde og Mu[u]s's hilse.

Deres
Frederik Lorenzen.

Kjøbenhavn, d. 6. Oct. 1854.

Hr. Amtsforvalter Skau.

Hils Deres Sønner fra mig.

Indlagte Brev er arriveret⁷.

KB. NKS 1727.

1 Efter Skaus afrejse fra Kbh.

2 Hall havde 1854 4/10 ønsket en adresse til Kongen som svar på tron-talen, mens Tutein foreslog en kommission nedsat til undersøgelse af ministrenes handlinger.

3 Sewastopol på Krim var under Krim-krigen belejret i elleve måneder. Dens fald blev hilst af de liberale i Danmark og andre steder i Europa som en stor sejr i kampen mod absolutismen.

4 Den historiske forfatter Tyge Becker var ugift og har tilsyneladende spist samme sted, hvor Lorenzen og Skau indtog deres måltider. – Baron Andreas Budberg var russisk diplomat.

5 Dekorationer i anledning af den kongelige fødselsdag.

6 Jvf. Lorenzen til Skau 1854 17/8 og Skau til Lorenzen 1854 19/8.

7 Fra Christian Juhl i Hjerndrup, se efterstående brev.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1854 10/10.

Kjære Fritz!

Haderslev, d. 10de Octbr. 1854.

Næstefter at takke for Dit venlige Brev med det indlagte til mig ankomne Brev fra Chr. Juhl i Hjerndrup, maae jeg nu lade høre fra mig for dog at overbevise Dig om, at jeg lykkelig og vel er arriveret i min Kneipe i Haderslev.

Det var forresten ikke nogen behagelig Overreise, jeg havde. Blæst

og Regnveir gik Haand i Haand, og over Beltet maatte vi seile med Dampbaaden »Mercurius« – en lille Bøtte, hvorpaa der neppe var Plads til Reisegodset, endsige Tøiet – da den sædvanlige Dampbaad var under Reparation. Der var kun Enkelte foruden mig, der slap fri for Sæsyge, og man kunde neppe undgaae at blive overspyet af Passagererne. Jeg krøb omsider op i Storbaaden, der var heiset op paa Dækket, hvorhen de Sæsyge ikke kunne komme, hvorved jeg undgik den Stormflod af halvtfordøiede Spisevare[r], som Passagererne udgydede overalt, men derved blev jeg da ogsaa udsat for Kulde og Styrtesøer, som Tid efter anden væltede over Skibet. Paa Lillebelt gik det ligeledes langsomt, og vi ankom først til Haderslev Kl. 3 om Morgenen.

Kl. 12 om Løvedag Form[i]ddag maatte jeg møde i Galla ved Latinskolens Indvielse¹, hvortil Biskop Boesen var hidkaldt. Han holdt en dum – pathetisk Tale, hvornæst Rektoren [Thrige] sagde nogle Ord, der virkede som en frisk Brise ovenpaa en lummervarm Middommerdag. Der blev afsungen et Par Sange, som forekomme mig at staae over det Middelmaadige. De ere af Fibiger, og jeg vedlægger dem her.

Kl. 3 var stor Middagsspiisning i »Harmonien«, hvor Schröeter, Boisen, Weber, Schmidt og jeg drak al den gode Viin og overlod de andre Herrer² at nyde den slette. Om Aftenen [var der] et stort Bal, hvor jeg først slap fra om Morgenen Kl. 5. Du vil af disse aphoristiske Bemærkninger see, at jeg har været godt i Bevægelse siden min Hjemkomst.

Angaaende Gaarden og Boet m. v.³ har jeg sat Alting i Bevægelse, og idag har jeg indledt det Fornødne angaaende Salg af den faste Eiendom. Salicath har Ordre fra Hage til at kvittere for de 1600 rd., der med Renter er løben op til rigelig 2200, og der skal nu ikke blive givet Roe, førend Alt er ordnet. Man havde ladet hele Sagen hvile, til jeg kom hjem, hvilket jeg allerede har ladet Vedkommende føle.

Jeg har noget Haab om at kunne sælge Gaarden underhaanden til 8000 rd. Rigmønt, men med Sikkerhed tør jeg dog endnu ikke sige noget. Forresten vil der blive saa faa Omkostninger ved det Høles endelige Ordning, men dette maae vi jo finde os i.

Schröeter var for Resten noget muggen over Dit bestemte Brev, hvori Du erklærer, at Gaarden skal sælges. Jeg afvæbnede ham imidlertid temmelig godt, og Alt jævner sig nok. Du skal iøvrigt ikke skrive til ham for det Første, medmindre han skriver først til Dig.

Saasnart der passerer Noget, der er værd at meddele, skal jeg nok skrive til Dig, og forresten maae jeg gjøre Fordring paa Din Tillid til mig, forsaavidt angaaer Varetagelsen af Dit og Sødskendes Tarv. Vi gjør Alt saaledes, som vi vilde gjøre det for os selv, og dermed maae I føle Eder beroliget. Nogen Tid vil der jo gaae hen, inden Alt kan være tilende, men paa denne Side Juul trænger Rudolf vel ikke saa stærkt til Penge. Forresten kan de skaffes tilveie, hvis det kniber.

Jeg vedlægger den blaae Seddel, som han var saa god at laane mig og beder Dig give ham den, samt takke ham for Laanet.

Iøvrigt er det en Fandens Historie, at jeg ikke her kan faae min sædvanlige $\frac{1}{2}$ Flaske Baiersk Øl, som jeg var vandt til at faae hos Minni. Vi kan nok faae Noget, der kaldes Baiersk Øl, men det er overordentlig slet.

Hermed er jeg nu færdig for dennegang. Det er sandt! Hvis Du vil læse Paludan-Müllers bedste Arbeide, saa søg at faae fat i et lille Digt, »Zuleimas Flugt« kaldet, og Du vil ikke fortryde det.

Hils Dine Sødskende venligst fra mig. Ligeledes Hr. og Fru Muus, og bevar i venlig Erindring

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 1854 6/10 indviedes latinskolens nye bygning i Gåskærgade i Haderslev, se: M. Favrholt: Haderslev Latinskolens Historie, 1966, s. 206.

2 Et vidnesbyrd om skellet mellem de tilflyttede embedsmænd og den øv-

rige befolkning.

3 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1854 9/6. – A. Hage havde ydet Peter Hiort Lorenzen økonomisk støtte, se: Skau til Flor 1844 14/12.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 10/10.

Kjære Skau.

Jeg har iformiddags modtaget indlagte Epistel til behagelig Efterretning¹. Jeg sender Dem den med Anmodning om, at give mig nærmere Instruxer om, hvad jeg skal svare, thi rent tie stille kan man vel ikke, og jeg vil ikke handle paa egen Haand uden at høre Deres Mening.

Jeg har forresten intet at melde.

Mathilde gik herfra i dette Øieblik. Hun bad mig hilse Dem. Rudolph hilser.

Kjøbenhavn, d. 10. Oct. 1854.

Deres
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 Et brev fra den næststedte halvbroder August.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 14/10.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 14. Oct. 1854.

Mange Tak, fordi De saa hurtigt svarede paa mit sidste Brev¹. Jeg er meget vel tilfreds med det Resultat, hvortil De er kommen med Hensyn til den Maade, hvorpaa jeg skal forholde mig. Det falder ganske og aldeles i min Smag aldeles ikke at svare paa Brevet. Jeg troer, at intet kan være behageligere for mig og ubehageligere for August. Det var underligt, at han ikke forlangte Horner² i forrige Vinter, da han var nærved at sulte ihjel, og jeg hjalp ham.

De skriver, at De har Midler til at tugte ham, men *før De gjør Brug af dem*, maa jeg indstændig bede Dem om at sige mig, hvilke disse ere. Jeg er saameget Part i Sagen, at det vilde gjøre mig ondt, om han blev rammet for haardt for et af disse letsindige og uoverveiede Skridt, hvoraf hele hans Liv har været sammenkjedet.

Jeg har endnu ikke faaet Tid til at gjenemsøge alle Papirer. Saa snart jeg finder det omhandlede Afkald³, skal jeg sende det. Iøvrigt veed jeg, at de⁴ gjorde Afkald paa Raadstuen. Det maa altsaa rimeligvis være ført til Protocols.

Rudolph fortæller idag, at der skal være skeet Bestemmelse af, at slesvigske Kandidater kan ansættes i Holsten og holstenske fra Kiel i Slesvig. Den vilde dog være et vel stærkt slesvigholstensk Stykke.

Hils alle ret meget fra Rudolph og Mathilde. Sophie er stadig i Jylland. En Gratulation til Forøgelsen af Møllens Beboere⁵.

Deres

Frederik Lorenzen.

Mange Tak, fordi De med Hensyn til Huset tager Dem af vore affairer. Hvis Onkel Otto er blevet stødt over mit Brev⁶, har han ikke læst det nøiagtigt igjennem. Jeg har næmlig aldrig skrevet til ham, at Huset skal sælges, men derimod: hvis der ikke kan skaffes Udvei for Rudolph paa anden Maade, da *skal* Huset sælges. Det er en stor Forskjel. Imidlertid, hvis det kan lykkes Dem at faae ham til at indvillige i Salget, vil det, selv om der paa anden Maade kan sørges for Rudolph, være mig behageligt og ønskeligt, om Gaarden kan sælges.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Ikke bevaret.	sønner af første ægteskab.
2 Halvbroderen har åbenbart rejst krav om det drikkehorn, der i sin tid var blevet overrakt Peter Hiort Lorenzen.	5 Familien Schroeter på Haderslev slotsvandmølle var blevet forøget med en datter, se: Skau til Lorenzen 1855 5/5.
3 Arveafkald.	6 Jvf. Skau til Lorenzen 1854 10/10.
4 Halvbrødrene, Peter Hiort Lorenzens	

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 26/10.

Kære Skau.

De skal dog ogsaa høre fra mig, forat De ikke skal tro, at jeg aldeles har glemt at skrive.

Her i Byen er alt i Bevægelse i Anledning af Rigsdagens Opløsning¹. Man hører nu mere end nogensinde før en tydelig Forbittrelse mod Ministeriet². Jeg troer ikke, at der har været eller vil komme et saa stort Røre blandt Folk, og mange have vist tænkt paa Muligheden af alvorlige Demonstrationer netop, da Kongen nu er borte³. Denne slesvigske Reise har sat stor Skræk i Livet paa de gode Kjøbenhavnere. De ere bange for, at Tydskerne skulle beholde ham derovre eller ialfald proppe ham saa godt, at endog han skal gaae hen at blive Tydsk. Hvordan det nu er, saa er der dog vist noget i Gjære ved denne Reise, hvorfor skulde Ministeriet ellers netop have valgt denne Tid, som saa lidet passer sig til saadanne Komedier.

Igaar var der stort Gilde for Rigsdagen paa Skydebanen. Endogsaa Assessor Muus havde slaet sig løs og tog med. Henimod Aften, Kl. 8, havde der samlet sig omtrent 150 Studenter udenfor Skydebanen, uagtet det regnede uafbrudt. Vi sang nogle danske Sange og udbragte adskillige velklingende Hurraer for Rigsdagen og Grundloven. (Arbejderforeningen skulde have mødt, men blev, Gud ved af hvad Grund, raadet derfra af Rimestad). Da vi havde raabt færdig, takkede Rotwitt os fra Altanen, belyst af en Lampe, som slukkedes adskillige Gange af Regnen. Endelig raabte de deroppe fra: »Kom herop«, hvilken Opfordring vi strax efterkom, og nu gik det løs med Taler og Sange. Jeg kom til at staae mellem Pastor Møller fra Dalby og Capitain Jespersen, som begge uophørligt forlangte Ordet, men da der omtrent var tegnet 50 Taler flere, end der blev holdte, var kun Pastor Møller saa heldig at faae Lov til at udbringe en Skaal

for Geistligheden, »som lader Kanonerne og velsigner med Korset« (efter Historien om Franskmanden i »Berlingske«)⁴. Endelig lykkedes det Præsidenten at faae Gildet sluttet, og saa vandrede vi ned i Stuen, hvor de drak Kaffe. Her var ogsaa megen Gemytlighed, men da de Fleste vare gaet, gik jeg ogsaa hjem og kom gjennemvaad ud i Bredgade.

Sophie kom iforgaars tilbage fra Jylland. Hun bad mig om at hilse Dem meget. Frits beder ogsaa hilse. Naar De seer Onkel Otto, er De nok saa god at hilse ham.

Deres hengivne
Rudolf Hiort Lorenzen.

Kbhvn., d. 26. Octbr. 1854.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Ved et kgl. åbent brev af 1854 20/10 var Rigsdagen blevet opløst.
- 2 I geheimestatsrådet 1854 3/12 udtalte Frederik VII følgende: »Ved at vælge næsten de samme Medlemmer til Folketinget, som vare i Thinget forrige Gang, og maaske endnu mere antiministerielle, har Folket vist sin Mistillid, sin Utilbøielighed til at gaa med det Ministerium, som jeg i dette

Øieblik sidder imellem« (Statsrådets Forhandlinger, VI, s. 167).

- 3 Kongen rejste til Hertugdømmerne, hvor han i Holsten traf den kgl. kommissarius ved de holstenske Stænder, L. N. Scheele, som indvilligede i at indtræde i den kommende regering.
- 4 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 20/11.

Kjære Skau.

De maa have mig undskyldt, naar jeg i denne Tid er noget doven med at skrive. Jeg lover Dem, at det skal blive anderledes, naar jeg har min Examen overstaaet. Indtil den Tid bærer De nok over med mig. Strax efter Modtagelsen af Deres sidste Brev¹ følte jeg Trang til at skrive Dem til, at takke Dem for den Velvillie mod mine Sødskende og mig, som De deri lægger for Dagen, at forsikkre Dem om, at vi ville gjøre alt for at bevare den.

Jeg forstaaer saare godt, at det maa kunne bedrøve Dem at møde Mistænkelighed der, hvor De kunde fordre Taknemmelighed, men det forekommer mig, at Bedrøvelsen maa opløses i et medlidende Smil, naar De i Deres Tanker gjennemgaaer, hvad De har skrevet til mig om disse Pjalte. De staaer saa høit over dem².

Herovre er der Vindstille i Politiken, men det blæser snart op til en Decemberstorm. Bille er desværre kommet til Skade ved en af de 50 Pressesager³. Han maa jo trøste sig med, at det forøger hans Abonnentantal og hans Popularitet.

De har da overstaaet det høie Besøg i Haderslev⁴. Det synes jo endda at være løbet taalelig af, skjøndt Meningerne jo ere delte. Om Festen for Flor i Rødding⁵ har jeg næsten slet intet hørt, ligesaa lidt som om den Tale, De holdt der. Naar De faaer Tid, skriver De mig nok engang lidt derom.

For denne Gang maa jeg slutte med en Hilsen fra Sophie, Mathilde og fra Rudolph. Han læser, saa han bliver mager ved det, og det vil sige noget. Jeg maa ret takke Dem, fordi De sanker gloende Kul paa Augusts Hoved⁶.

Deres
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.
Kjøbenhavn, d. 20 Nov. 1854.

KB. NKS 1727.

1 Ikke bevaret.

2 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

3 Redaktør Bille fik tre måneders fængsel for artikler om Danmarks stilling under Krim-krigen og om Frederik VII's til ministeriet, se: »Dannevirke« 1854 23/11, »Dagbladet« 1854 27/11.

4 Frederik VII besøgte Haderslev for at bivåne indvielsen af den nybyggede kirke i Jels, samt besigtige den nye latinskolebygning i Gåskærgade, se: »Dannevirke« 1854 14/11 og

»Dagbladet« 1854 17/11 (med en rettelser til »Dannevirkes« referat (af Skau?)).

5 Festen for Flor på Rødding Højskole var 1854 7/11. Ved den lejlighed blev Flors buste afsløret. »Dannevirke« 1854 9/11 har et langt referat med gengivelse af Helwegs tale, men intet om Skau. »Dagbladet« 1854 13/11 oplyser derimod, at Skau talte om Slesvigs forhåbninger under de nuværende politiske forhold.

6 Jvf. Lorenzen til Skau 1854 14/10.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 26/11.

Kjære Skau.

Jeg vil blot melde Dem en Nyhed, som idag vinder meget almindelig Tiltro, næmlich at Reventlow-Criminil, Moltke og Hansen ere gaaede af¹. Scheel er kommen til Holsten², Oberst Bülow i Frankfort er bleven Krigsminister³ og Wahrenstedt Minister for Slesvig⁴. Den sidste kjender jeg saare lidet til. Det er vel et af Scheels Creaturer, som synes at have fundet det Hele sammen. Saaledes fortælles det almin-

deligt idag, og jeg har ikke villet lade Dem være uvidende derom. De kan jo uddrage deraf, hvad De vil. Sponneck og Bluhme ere naturligvis gaaede ind paa Scheels Politik, om Ørsted siges intet.

Dette var altsaa Resultatet af den slesvigholstenske Reise⁵. Saaledes havde vist Moltke, Criminil, Hansen ikke ventet det.

For Deres sidste Brev⁶ maa jeg takke Dem mange, mange Gange. Jeg er skamfuld over ikke at kunne gjengjælde Dem Deres Breve. Sophie sender mange Hilsner.

Deres
Frederik Lorenzen.

Rudolph og Mathilde bede hilsen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

Kjøbenhavn, d. 26. Nov. 1854.

KB. NKS 1727.

1 De tre ministre trådte tilbage sammen med det øvrige ministerium Ørsted, se: Lorenzen til Skau 1854 4/12.	low, der 1852–57 var dansk militærbefuldmægtiget i Frankfurt.
2 L. N. Scheele som minister for Holsten.	4 Amtmand v. Warnstedt i Flensborg blev ikke minister for Slesvig, se: Lorenzen til Skau 1854 4/12.
3 Krigsminister blev oberst Matthias Lüttichau og ikke den senere gesandt i Wien og London, oberst Johan Bü-	5 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1854 26/10.
	6 Ikke fundet.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1854] 4/12.

Kjære Skau.

Skjøndt De idag af Bladene erfarer, at Kongen har *afskediget sit Ministerium i sin Helhed*¹, seer jeg mig dog istand til at meddele Dem Detailler, som jeg antager vil interessere Dem.

Kongen havde ved næstsidste Statsraadmøde forlangt, at Rigsraadets Adresse om Skattebevillingsret skulde tages under Overveielse, og at der skulde tages en definitiv Beslutning². Herfra hidrører det i forrige Uge cirkulerende Rygte om en partiel Ministerforandring, idet Moltke, Hansen og Criminil ikke vilde gaae ind paa Rigsraadets Forslag, de øvrige tilligemed Kongen derimod nok. Paa næste Søndag var Sagen ansat til Statsraadforhandling, hvis Udfald vilde være blevet de 3 nævnte Ministres Aftrædelse.

Ministrene komme derfor igaar i største Tryghed ind til Statsraadmøde igaar³ for at forhandle mindre vigtige Gjenstande. Til deres

store Forbauselse aabner Kongen Forhandlingerne med det Spørgsmaal, hvorvidt de vare komne til nogen Enighed med Hensyn til Rigsraadets Forslag. Da Ørsted hertil svarer, at man endnu ikke havde fattet nogen Beslutning, forbauser Kongen alle ved at sige: »Et saadant Svar havde jeg ventet. Jeg troer derfor ikke længer at kunne arbeide sammen med Dem og takker Dem for den Tid, De har været mine Raadgivere«⁴.

Ex-Ministrene bleve endnu inviterede til Taffel og arriverede Kl. 12 inat slukørede hertil Byen. Hvad jeg har fortalt, er paalideligt. Jeg har det fra Marineministerens Søn⁵.

Hvad vi nu kunne vente, er vist meget tvivlsomt. Noget værre kan Danmark ikke faae, Slesvig derimod nok, men man maa haabe, at Scheel er for klog til at byde Slesvigerne en Warnstedt⁶. Hall nævnes som en af dem, som træde ind i det nye Ministerium⁷, Algreen Ussing nævner andre. Saasnart jeg hører noget, skriver jeg Dem til.

Deres
Frederik Lorenzen.

Sophie hilser. Hun er saa glad over, at hendes Fødselsdag er blevet Ministeriets Dødsdag.

Kjøbenhavn, d. 4. Decb.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Ministeriet Ørsted, der officielt regerede fra 1853 21/4 til 1854 12/12.
- 2 Fremgår ikke af referaterne i statsrådsprotokollen for møderne 1854 19/11 og 24/11, se: Statsrådets Forhandlinger, VI, s. 149–167.
- 3 1854 3/12. Se: Statsrådets Forhandlinger, VI, s. 167–168.
- 4 Denne udtalelse er ikke protokollet i statsrådsprotokollen!
- 5 Søn af Steen A. Bille, sandsynligvis den senere diplomat Frantz Ernst Bille, der 1850–55 gennemgik den militære højskole, mens også Fritz Lorenzen var der.
- 6 Minister for Slesvig indtil 1856 18/2 blev departementschef H. I. A. Raasløff. Med Scheel menes her L. N.

- Scheele, ministeriets ledende personlighed. – Smlgn. iøvrigt: Fiedler til Skau 1855 25/9: »Rygterne om, at Sir Arthur [Reventlow] snart vil afløse Raasløff, vinde Styrke og gjen tage sig: jeg troer det ikke muligt. Scheel skal arbeide derpaa af al Magt, og Dyret selv gererer sig i Tønder saaledes, at man derfra hører næsten utrolige Yttringer af ham til ikke mindre utrolige Folk« (KB. NKS 1727).
- 7 C. C. Hall blev minister for kirke- og undervisningsvæsenet og afløste i en kort periode (indtil 1856 18/6) Raasløff som minister for Slesvig. Algreen-Ussing var ikke medlem af ministeriet P. G. Bang.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 10/12.

Kjære Skau.

Jeg vil blot med et Par Ord fortælle Dem, hvorledes Sagerne staae.

Ministeriet er endnu ikke bragt istand¹. Scheel², Andræ og Hall ere blevne enige om et Program, som i det Væsentlige stemmer overens med Rigsraadets Adresse, men det vil desværre ikke lykkes dem at faae alle Portefeuilleer besatte. De have forgjæves henvendt sig til Bluhme, Sponneck, Bille og Tillisch (jeg har dette fra *aldeles paalidelig Kilde*) om atter at træde ind, men de have nægtet det. [Algreen-] Ussing har heller ikke villet overtage Justitsministeriet, og desværre har Heltzen i Aabenraa nægtet at træde ind som Minister for Slesvig³. Dette vil De vist med Mange beklage i høi Grad, thi Slesvig kunde vist vanskelig faae en mere ønskelig Minister. Vi kunne saaledes ikke uden en vis Frygt imødesee de følgende Dage, thi det viser sig, at et nyt Ministeriums Dannelselse er i høi Grad vanskelig. Saasnart jeg hører noget, skriver jeg atter.

Jeg glemte sidste Gang at takke Dem ret meget for den Omsorg, De viser for vore Affairer. Hils alle fra

Deres

Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

Kjøbenhavn, d. 10. Dec. 1854.

KB. NKS 1727.

- 1 Regeringen P. G. Bang (– L. N. Scheele) blev dannet 1854 12/12. (Statsrådets Forhandlinger, VI, s. 173).
- 2 Der menes L. N. Scheele, landdrost i Pinneberg og kgl. kommissarius. Det var ham, der i geheimestatsrådet oplæste det nye ministeriums program
- 3 Alle de nævnte var helstatsmænd og har ikke ønsket at tiltræde en regering af et mere liberalt tilsnit.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1854 29/12.

Kjære Skau.

Før det gamle Aar er endt, føler jeg Trang til at bringe Dem min oprigtigste Tak for alt det Gode, De har vist mig, siden vi traadte ind i det, til at takke Dem for alle Glæder, De har beredt mig lige fra Sommerreisen indtil Deres Ophold her i Efteraaret, for alle de Tjenester, De har vist mine Sødskende og mig ved at arrangere vore Affairer for os¹. De har saa ofte beklaget Dem over, at Verden er utaknemmelig. Det skal være en af mine Bestræbelser her at vise, at ingen Regel er uden Undtagelser.

Vi ønske Dem alle et glædeligt Nytaar. Jeg veed ikke, hvorledes De er fornøiet med vor politiske Tilstand, men jeg antager, at De ligesom de fleste foreløbigt er tilfreds med, som det er. Man kan vel ikke nægte, at Slesvig kunde have ønsket en mere energisk Minister², men det er vel bedst at lade hans Gjæringer dømmes ham.

Jeg har naturligvis en temmelig kjedelig Juul, Examenslæsning istedetfor Julemorskab.

Rudolph lovede mig at besvare Deres sidste Brev³. De har nu vel aftalt Sagen med Onkel Otto⁴, saa at der snart skeer en endelig Bestemmelse. Jeg haaber, Rudolph havde forstaaet mig rigtig, at næmlig største Delen af min Arvepart meget godt kunde blive staaende i Gaarden, og at jeg intet havde imod, at Onkel optog Prioritetlaan foran min Andel.

Rudolph, Mathilde og Sophie sende Dem mange Hilsner. Jeg beder Dem hilse Peter⁵ fra mig.

Deres
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

Kjøbenhavn, d. 29. Dec. 1854.

KB. NKS 1727.

1 Den ofte omtalte gårdhandel.

4 Salget af gården, arvesagen.

2 Raasløff.

5 Skaus søn.

3 Ikke fundet.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1855 ca. 15/1].

Kjære Skau.

Det gjør mig meget Ondt, at Onkel Otto [Schroeter] gjør Dem saa mange Bryderier. De har sandelig Uleilighed nok, og jeg er Dem i høi [Grad] taknemmelig derfor, og det vilde være en stor Skam af Onkel, om han vilde udtømme Deres Taalmodighed.

Da Onkel har erklæret ikke at kunne overtage Gaarden paa samme Betingelser som jeg, og jeg tydeligt har fremstillet, at det med 400 Rbd. aarligt er en Umulighed at løbe Chancerne ved en gjældbefæstet Gaard, maa Huset sælges, thi noget Tredie gives ikke. Jeg sender Dem derfor Fuldmagten. Er den ikke fuldstændig, beder jeg Dem underrette mig om, hvad der mangler.

Sophie hilser Dem mange Gange, og hun beder Dem, hvis Gaarden bliver solgt, da at tage Dem af det store brune Skab, som staaer i Hu-

set¹. Det maae ikke sælges. Mathilde hilser ligeledes mange Gange. De ere begge herinde i dette Øieblik, og jeg kan saaledes bringe Dem vor fælleds Tak for alt, hvad De gjør for os. Jeg beder Dem ikke at tabe Taalmodigheden ligeoverfor Onkel Otto.

Rudolfs Finantser strækker til denne Maaned ud, men i Februar ønske vi begge meget at faae den tidligere omtalte Forstærkning.

Jeg vil til Slutningen blot tilføie, at det Basteiske Billede² aldeles fordunkler Frøken Nanna Boisens. Rudolf beder hilse.

Deres

Hr. Amtsforvalter Skau.

Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til Hiort-Lorenzen 1855 7/8. 2 Smlgn.: Skau til Lorenzen 1854 19/8.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1855 11/3.

Kjære Skau.

Nu er min Examen da, Gud skeep Lov, overstaaet¹. Jeg er bestaaet meget godt og har faaet No. 2 af Ingenieurerne. Nu tænker jeg paa intet andet end paa min Reise² og venter kun paa Resolution paa min Ansøgning. Det vil gjøre mig ganske mageløst godt at komme lidt ud og see mig om i Verden, thi jeg kan ikke nægte, at denne Examen har angrebet mig temmelig stærkt. Men ved at gjøre en saadan Reise, som nu forestaaer mig, ved at faae en Del Praxis ovenpaa den uhyre Masse af Theori, jeg nu har slugt, vil jeg meget snart forvinde det. Glæden over at være færdig, og den kan De troe er ikke ringe, har allerede hjulpet godt.

Dagen, naar jeg kommer, kan jeg endnu ikke bestemme, men saasnart Resolutionen er kommen, skriver jeg Dem til. Skulde jeg komme før mit Brev, gjør det vel heller ingenting. Jeg finder vistnok Husly paa Møllen³ en Dagstid, thi længer bliver jeg vist ikke i Haderslev, da jeg maa benytte Tiden til at komme saa hurtigt som muligt afsted. Dem kan jeg ikke være taknemmelig nok, fordi De har gjort det muligt for mig at have denne store Glæde og Leilighed til at udvide Kundskaber, som jeg maaskee ellers aldrig havde faaet.

De venter vel snart at komme til Kjøbenhavn for at behandle Forfatningsspørgsmaalet i Rigsraadet. Det er kjedeligt, at jeg ikke skal være i Kjøbenhavn paa denne Tid.

Jeg beder Dem bringe Onkel Otto og alle Venner mange Hilsner

Equipager, man seer der, gjør man sig ingen Forestilling om. Jeg er fra mig. Sophie, Mathilde og Rudolph sende Dem mange Hilsner. De kan troe, de ere alle glade.

Deres

Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

Kjøbenhavn, d. 11. Marts 1855.

KB. NKS 1727.

1 Som ingeniør fra den militære højskole.	1855 7/4.
2 Til Frankrig, jvf. Lorenzen til Skau	3 Hos Otto Schroeter på Haderslev Slotsvandmølle.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1855 7/4.

Kjære Skau.

Paris, d. 7. April 1855.

Jeg har nu været en Tidlang i Paris, i det Mindste længe nok til at overbevise mig om, at Paris er den første By i Verden. Dage som disse faaer jeg aldrig mere, men De kan ogsaa troe, at jeg nyder dem. Det er umulig at beskrive den Glands og Storhed, som overalt træder mig imøde. Jeg kan intetsteds vende mig uden at træffe en Plet, hvortil der knytte sig historiske Minder lige fra Bastillen til Tuilliererne og fra Napoleons Triumphbue til hans Grav i Invalidernes Hotel.

Man er kommet os imøde med den største Grad af Forekommenhed. Den danske Gesandt, Grev Moltke, skrev til Regjeringen for at skaffe os Adgang til de militaire Etablissementer, og Krigsministeren stillede strax en af sine Adjudanter til vor Disposition. Med ham skulle vi imorgen begynde at besee Casernerne, Forterne etc., etc. Jeg haaber saaledes ogsaa at have et videnskabeligt Udbytte af Reisen, ikke blot i militair Retning, men ogsaa som Civilingenieur. De gjør Dem aldeles ingen Forestilling om de storartede Bygningsarbeider, den nuværende Keiser¹ lader udføre, dels for at give den fattige Del af Befolkningen andet at bestille end at gjøre Oprør, dels for selv at opreise sig et Mindesmærke. Hvorhen man end seer paa den prægtige Bygning, han opfører til at forene Louvre med Tuilliererne, seer man Bogstavet N indflettet i Gesimser og Decorationer.

En stor Del af Dagen tilbringer jeg naturligvis paa Gaden. Livet, som man seer der, er saa mageløst moersomt, at man kan drive omkring i hele Timer uden at vide, hvor Tiden bliver af. Intetsteds er der dog som paa Boulevarderne og i Champs Elysées, thi her samles hver Dag fra 3-5 alt, hvad der er i Paris af Elegance og Pragt. De

der næsten hver Dag og bliver aldrig kjed af at see paa det mageløse Liv, der er der. Igaar saae jeg Keiseren og Keiserinden kjøre forbi. Et prægtig udstyret Husarregiment paraderede for ham. Theatrene besøger jeg naturligvis ogsaa meget hyppigt. De smaa Vaudeville-theatre er nok meget moersomme, men jeg foretrækker dog langt Theatre francais. Det svarer til vort kongelige Theater, og man seer der Verdens største Skuespillere træde op. Jeg saae forleden et Stykke af Skriben »Mon étoile«, som er oversat paa Dansk under Navnet »Min Lykkestjerne«. Jeg havde seet det i Kjøbenhavn, men naar jeg undtager Wiehe, taalte de øvriges Udførelse ingen Sammenligning.

For denne Gang Farvel og mange Tak for den store Del, De har i, at jeg for Øieblikket er det lykkeligste Menneske. Hilsner til Onkel Otto. Jeg faaer Adgang til det største militaire Bageri her i Byen.

Apropos: tænker De ikke paa Huset ved Skibsbroen².

Deres

KB. NKS 1727.

Frederik Lorenzen.

1 Napoleon III.

arv, jvf. Skau til Lorenzen 1854 9/6

2 Vedrører den flere gange omtalte

og 10/10.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1855 13/4.

Haderslev, d. 13de April 1855.

Kjære Rudolf!

Det er i Grunden ærgerligt, at jeg ikke tidligere havde vidst, at 300 rd. vare utilstrækkelige, da vi ligesaagodt kunde have faaet 1000 rd. som 800 tillaans¹, medens det nu er mindre behageligt at laane en slig Klat *bagefter*.

Imidlertid: jeg holder ikke af at vrøvle over Noget, der ikke kan ændres, og som Følge deraf vil jeg her blot til egen Retfærdiggørelse meddele Dig, at Sophie blot skrev første Gang om 500 rd. til Fritz, og da jeg senere yttrede i et Brev – jeg troer til Fritz – at det nok var bedst at faae 300 rd. mere til Brug for Dig, fik jeg herpaa mere end eet Brev til Svar, hvoraf jeg maatte slutte, at det nævnte Beløb var tilstrækkeligt. Ved nu mundtligen at konferere med Fritz paa hans Gjennemreise², kom jeg til samme Resultat, skjøndt jeg tilstaaer, at jeg nærede nogen Tvivl i mit eget stille Sind og vilde langt lettere have troet paa, at Du behøvede 500 rd., end jeg troede, at 300 var tilstrækkelig. Da det nu ikke er mig, der skal forrente Laanet, men derimod Fritz, skjøndt jeg er Cautionist for ham, saa turde jeg selvfølgelig ikke bestille flere Penge, end der var mig opgivet.

Forresten har Sagen i og for sig ikke stort at betyde, da man, hvis det kniber, sagtens kan reise nogle Hundreder endnu. Jeg sender imidlertid ingen Penge, førend Du skriver, men Du skal ikke genere Dig ved at banke paa, naar Du behøver Mønt, thi jeg skal nok være parat. Skrædder, Skomager og Boghandler skal Du selvfølgelig betale saameget, at der ikke er *over eet Aars Rest*. Men naar Du er saavidt, har det i Grunden ikke noget at sige.

Iaften afgaaer Krüger til Kjbhvn., for – som det officielt hedder – at ordne Pengeaffairer, men hvis egentlige Ærinde er at holde Øie med Besættelsen af Østeramtstuen og virke for mig³. Dette dog »unter uns«.

Schröeter har sat det herværende Bagerlaug i Skræk og Forfærdelse ved en Ansøgning om Tilladelse til at anlægge et Dampbageri. Jeg har conciperet Ansøgningen og ikke lagt Fingeren imellem. Den indeholder Bagerlaugets Synderegister i de sidste tvende Aarhundreder og er baade alvorlig og komisk. Han truer blandt andet med, at han selv vil gaae til Kjbhvn. for »at lære [at] vride en Kringel«, som det hedder med tørre Ord i Ansøgningen, hvis man vil bebreide ham, at han ikke har lært Professionen.

Bagerne, som hidtil ikke har villet lade male hos Schröeter, ere nu bleven saa forskrækkede, at en vild Tydsker af dem var hos Schröeter i Formiddags for at bede om Naade og tilbyde ham al Maling, naar han saa blot vil lade den forfærdelige Plan selv at ville »vride Kringler« fare.

Fremmede mylre nu ind ad Døren og afbryde mig. Derfor Farvel!

Din heng[ivne]

Hr. Stud. jur. Lorenzen!

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Vedrører lån i den ofte omtalte ejendom, jvf. Lorenzen til Skau 1854 29/12.
- 2 På vej mod Frankrig og Italien.
- 3 Skau til Sophie Lorenzen 1855 7/4: »Østeramtstuen vil blive varetaget af en Anden, idet Krüger har besluttet sig til i al Stilhed at reise til Kjbhvn. og lyne og tordne til min Fordeel. Dette er jo aabenbar langt gunstigere for mig, thi naar jeg kommer i eget Ærinde, saa er jeg kun en

slet og ret Supplikant, men Krüger er derimod personlig uinteresseret. Han er en »offentlig Personlighed«, der i en god Sags Navn gjør Fordringer, og som har Ret til at gjøre Fordringer. Han vil kræve som en Pligt af Regjeringen, hvad jeg kun kan bede om som en Naade. Han fordrer Tydskeriet ordentlig udfieit af Østeramtstuen, og dertil erkjender han Ingen for saa godt kvalificeret som jeg. Huss taler næsten alene

Tydsk med sine Contoirister, liger-
viis som hans Svigerfader Kornerup-
Borch. Hans Huussprog er ogsaa
Tydsk, og saaledes bliver det blot
»Plebeierne«, til hvem der tales
Dansk. Dette vil Krüger ikke taale,
og Du vil nu let kunne skjønne, at
han langt bedre kan tale min Sag,
end jeg selv, især da jeg i Grunden
er en Stymper, naar jeg skal tale
for mig selv, medens jeg vel endog har
Talent, naar det gjælder om at tale
for Andre«.

Senere i brevet tilføjes lidt Haders-
lev-nyt: »Heri Byen har i de senere
Dage været en Deel Allarm over et
Bal, som fandt Sted hos Apotheker
Hansen paa Aarsdagen for Oprørets
Udbrud, den 24. Marts, og hvortil
der (med Undtagelse af Agent Bruuns
Søn, den ny Digeconducteur, og hans
Søster) neppe var andre indbuden
end lutter Insurgentsoldater! Sligt tør
man byde os Aar efter Christi Byrd
1855! Det var pænt Selskab for den
unge Bruun!« (KB. NKS 1725).

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1855 15/4.

Kiære Skau!

Kiøbenhavn, 15. April 1855.

Jeg modtog for en Time siden Deres Brev, og da jeg samtidig der-
med modtog et Brev fra Frits fra Paris med et indlagt Brev til Dem,
tøver jeg selvfølgelig ikke med at svare.

De kjedelige Pengesager er det vel bedst ikke mere at behandle, men
opsætte dem, til De kommer herover, da de jo desuden ved Deres
venlige Omsorg foreløbig ere ordnede.

Forleden Dag kom to af Consul Muus's elskværdige Døttre¹ nok
saa rask herover pr. Isbaad. De bo hos Assessor Muus, hvor naturlig-
vis er Glæde og Lystighed. De befinde dem iøvrigt alle fuldkommen
vel derinde. Sophie er nu fuldkommen rask igjen. Hun var ikke vel,
da Frits reiste, men forstod dog at skjule det for ham. Dagen efter,
at han var reist, maatte hun lægge sig tilsengs. Dog er hun nu aldeles
restitueret.

Jeg har nu endelig faaet mig en Manufacteur, en Cand. Toosbuy
fra Ekernførde, et udmærket dygtigt Menneske, kun en Smule for
meget Tydsk Jurist, dog man kan jo beholde saa meget deraf, som
man kan bruge, og lade Resten gaae ud af det andet Øre igjen. Vor
nye Professor, Dr. Schulze, synes nu at ville komme slemt i Knibe,
da der snart vil indgaae et Andragende fra Studenterne til Consisto-
rium, eventuelt til Ministeriet, om at faae hans Forhold under Krigen
nøiere undersøgt, da han efter al Sandsynlighed offentlig har gjort
sig skyldig i Usandhed.

Det glæder mig meget at se, at Onkels Dampbageri ikke er gaaet
aldeles i Lyset. Jeg haaber da, at det nu vil blive til noget.

Nu kommer begge Søstrene at hente mig til (en daarlig) Udstilling paa Charlottenborg, hvorfor jeg maa slutte. De bede meget at hilse.

Deres hengivne
Rudolf Hiort-Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Rigsraad og Dannebrogsmænd,
Haderslev.*

KB. NKS 1727.

1 Konsul Muus i Kerteminde havde døtrene Sophie (1834–82), gift 1855 med senere provst Taaffe, Christiane (1835–1923), gift 1858 med senere generalløjtnant Frederik Lorenzen, Oline (1836–64), gift 1859 med senere etatsråd H. R. Hiort-Lorenzen, Elise (1838–76), gift 1859 med Ha-

derslev-læreren, adjunkt, cand. theol. Chr. F. Møller, Betzy (1843–1905), gift 1868 med senere etatsråd H. R. Hiort-Lorenzen, Thora (f. 1844), gift 1870 med premierløjtnant Jürs og Magdalene, forlovet med dr. Ruge.

Der er nok tale om Christiane og Oline.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1855 5/5.

Kjære Fritz!

Endskjøndt Du rimeligviis er saa optaget af det Seeværdige, som Du overalt møder paa Din Vei, kan jeg dog ikke nægte mig den Fornøielse ved nogle Linier at kalde de hjemlige Forhold tilbage i Din Erindring.

Sophie har været saa venlig efter længere Tids Forløb at sende mig nogle Linier og derhos et Brev fra Dig, dateret Paris 19/25 April¹. Af dette kan jeg da nok skjønne, at Du profiterer af Reisen saameget som muligt, hvilket jo aabenbar er Hovedsagen. Jeg har fremdeles afleveret Dit Brev til Schröeter, som Sophie ligeledes sendte mig, og bringer Dig nu hans Hilsen og Tak.

Forresten er Alting sort i Huset hos Din Onkel, thi igaar døde nemlig den lille Spæde² efter at have fristet en kummerlig Tilværelse vel omtrent $\frac{1}{2}$ Aar og uden, at der nogensinde har været Haab om, at den kunde leve. Hans Kone finder sig nogenlunde i Tabet, og efter mit Skjøn er det en Lykke, at Ungen døde, da den i Grunden aldrig har havt Livskraft, og der aldrig har været Udsigt til Bedring. Dette troer jeg ogsaa, at Forældrene meget godt indsee.

Paa hans Ansøgning om Bageri er endnu ingen Resolution falden, men rimeligviis faaar han Afslag. Imidlertid befinder Amtet sig i ikke ringe Forlegenhed med denne Ansøgning, da dens Offentliggjø-

relse bagefter befrygtes, og dette vilde jo kaste et eiendommeligt Lys over Haderslev Forhold. Du kjender jo Indholdet og kan altsaa forestille Dig, hvilken Opsigt den vilde gjøre.

Din fordums Lærer, Andræ, har begyndt at purre op i Møntvæsenet her i Slesvig, men rigtignok til liden Ære for ham selv. Han har udfærdiget en Bekjendtgjørelse³, sigtende til yderligere Devaluation af de Meklenborgske Skillinger, som de Fleste ansee for vanvittig. Idetmindste er han ved dette Skridt bleven Gjenstand for Latter og Haan baade af Danske og Tydske, og dette er noget, som han vil blive rasende over paa Grund af hans store Ømfindtlighed.

Vi have hidtil været forpligtede til at indløse de fremmede Skillinger med 3 sk. R[igs] M[ønt] pr. Stk, men Befolkningen vilde kun nødvendig afhænde dem til denne Priis, da Cuursen i Hamborg var $3\frac{1}{5}$ sk. R[igs]M[ønt] pr. Stk. Vi fik altsaa kun forholdsviis faa Skillinger indløste, men nu bagefter befaler han, at vi kun maae give $2\frac{1}{2}$ sk. pr. Stk. og som Følge deraf faae vi naturligviis slet ingen, thi vil man nødvendig sælge dem for 3 sk., saa vil man selvfølgelig sletikke ud med dem for $2\frac{1}{2}$ sk., men tvertimod lade dem cirkulere udelukkende istedet for Rigmønt, ligesom i gamle Dage. Der brygges nu fra alle Kanter voldsomme Artikler imod Finantsministeren, som overhoved imod Ministeriet, da der Ingenting skeer.

Oprørspartiet hæver for Alvor Hovedet⁴, eftersom man nok mærker, at den haardnakkede og stædige Carl Moltke er borte, og var det galt under ham, saa er det tigange værre nu. Efter hvad jeg hører, hundser Scheel⁵ de øvrige Ministre i Statsraadet, og Gud maae vide, hvorlænge det nuværende Regimente kan holde sammen.

Jeg har endnu ingen Indkaldelse til Rigsraadet modtaget⁶. Maaskee trækker det saa langt ud, at baade Sophie og Rudolf have forladt Kjøbhvn., forinden jeg kommer, og naar Du saa heller ikke er kommen hjem, vil det blive kjedeligt for mig. Sidste Gang reiste Sophie jo til Jylland, som Du nok husker, men da var Du og Rudolf dog hjemme. Dennegang tegner det jo til, at slet ingen af Eder er der, naar jeg kommer.

Schröeter har anmodet mig om at spørge Dig, om Du paa Hjemtouren reiser over Haderslev, og til hvilken Tid dette da omtrent vil blive. Skriv sagtens derom noget i Forveien, enten til mig eller Schröeter.

Det er jo i Grunden en flau Historie at skrive til Dig om vore hjemlige Smaaforhold, der ligeoverfor Alt, hvad Du seer og møder

paa Reisen, maae svinde sammen til et Intet. Derfor kan jeg jo ogsaa ligesaa godt holde op først som sidst, da der egentlig Ingenting er passeret, som for Dig kan have særlig Interesse.

Men een Ting falder der mig nu ind: Jeg seer ikke Spor i Dine Breve til, at Du lægger Mærke til de politiske Tendentser, som i de forskjellige Samfundsklasser gjøre sig gjældende. Jeg veed nu vel, at Franskmændene fornemlig ville more sig, og den arbejdende Klasse er jo tilfreds, naar den blot har nok at bestille, og for dette sidste skal Keiseren ved sine store Bygningsforetagender nok drage Omsorg. Men i Regelen spores dog stedse Gjæring enten i den ene eller anden Retning. Saaledes formoder jeg, man vil blive arrig i Frankrig, hvis Toget til Krim mislykkes.

Det er ofte gavnligt at lægge Mærke til Sligt, og ved Siden af de militære Etablissementer, Manøvrer o.s.v. kunde det Antydede nok være værd at tage med som en skøn Tilgift i Reiseerfaringer. I vor Tid kan man – selv som Officeer – ikke undvære et Overblik over Folkeslagenes offentlige og hemmelige Ønsker og Tendentser, der røbe sig ved tusinde Leiligheder, naar man blot aabner Øinene for Sligt.

Jeg vilde ønske, jeg kunde gjort Touren med, ligesom det vilde have moret mig i Dit Selskab at forsøge en Fart i den sildige Aftenstund i de venetianske Gondoler, der efter Sigende skulle være morsomme.

Efter al Sandsynlighed kommer jeg ikke til Rigsraadet før i Juni M[aa]n[e]d. Maaskee sees vi da, naar Du kommer hjem. Lykkelig Reise!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Ifølge Haderslev Vor Frue kirkebog døde Maria Schroeter 1855 6/5! Barnet var syv måneder gammelt.
- 3 Bekendtgørelse af 1855 28/4, trykt: »Dannevirke« 1855 2/5.
- 4 Smlgn.: Fiedler til Skau 1855 22/2: »Wolfhagen, som jeg talte med for 1 Time siden, siger, at det gaaer skidt i Slesvig siden Ministerskiftet. I Sø-

rup har Kirkeværgerne nægtet at underskrive en Skinkeleverance til den nye Degn. Kirkerne staae nu under den danske Gudstjeneste tomme, og Wühlerne ere i forceret Virksomhed for at skærpe den passive Modstand...

Dromedarius Sir Arthur [Reventlow] i Tønder, rimelig for at en Ikke-Udnævnelse som Commissair

ved mulig sammentrædende Stænder ei skulde vække saamegen Opsigt eller ogsaa med Haabet om, at han ved Hjemkomsten skulde have den Lykke at hilse et hans Fortjenester mere paaskjønnende Ministerium, har be-

stemt sig for en 3 Maaneders Reise til Skandinavien« (KB. NKS 1727).
5 L. N. Scheele var ministeriet P. G. Bangs ledende personlighed.
6 Rigsrådet trådte sammen 1855 11/8.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1855] 27/5.

Kiære Skau!

Kiøbenhavn, d. 27 Mai.

Idag faae vi da endelig Frits hjem igjen. Igaar Aftes fik vi Telegrafdepesche fra Hamborg, at de vilde arrivere idag Kl. 1.

Vi have nu faaet Sommer her, i de sidste 8 Dage er alt bleven grønt. Det halve landgale Kbhvn. er da ogsaa allerede taget paa Landet.

Paa Fredag kommer Consul Muus fra Odense. Han bliver her i 8 Dage og tager derpaa Mathilde med sig tilbage. Hun skal tilbringe Sommeren derovre, hvortil hun glæder sig overordentligt. Den 19. Juni reiser Assessoren med Fruen og Sophie til Eilsen, hvor de blive for det første, maaske de senere derfra tage til et andet Bad, Franzen[s]bad eller Nauheim, hvilket af disse eller et andet er ikke afgjort endnu. Naar jeg saa reiser til Flensborg, er Familien spredt saa meget som muligt.

Da jeg ikke har kunnet faae de sidste 100 R. til at slaae til, vilde jeg anmode Dem om godhedsfuldt at sende mig endnu 50, Resten kan jeg jo saa faae, naar jeg selv kommer til Haderslev.

Det er forunderligt, at Udnævnelsen til Østeramtstuen¹ endnu ikke er kommen. For en 3 Ugers Tid siden hørte jeg underhaanden af en fra vedkommende Contoir, at den allerede var indgaaet til Kongen, rigtignok med Anbefaling for Kammerraad Huus, men da Resolutionen endnu ikke er arriveret, lader det ikke til at have behaget Hs. Majestæt.

Kl. 5 E[ftermiddag].

Frits er nu arriveret². Han er rask som en Fisk og har naturligvis moret sig mageløst. Han beder mig hilse Dem og sige, at han idag er for træt til at skrive, men at De en af Dagene skal høre fra ham. Han beder Dem tillige om, hvis De har Lyst og vil tage tiltakke dermed, at opslaae Deres Sommerbolig hos ham, naar De kommer herover til Rigsraadet, som vel bliver sammenkaldt engang i næste Maaned.

Min Reise³ er endnu ikke bestemt, men jeg vilde gerne bede Dem om, hvis det er muligt, at sende mig Pengene med omgaaende Post, da jeg maaske allerede reiser paa Fredag.

Mange Hilsener til Schröeter fra

Deres hengivne
Rudolf Hiort-Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Skau blev ikke overflyttet fra Haderslev vesteramtstue til østeramtstuen. Man foretrak 1855 18/7 at udnævne den afdøde amtsforvalter Søren Kornerup-Borchs svigersøn, Claus Detlef Huss. Han fortsatte i sit embede efter 1864 og døde som Königlich Preussischer Steuerempfänger i 1871. Jvf. Skaus udtalelser om kollegaens nationale tilhørsfor-

hold: Skau til Hiort-Lorenzen 1855 13/4, note 3 (brev til Sophie Lorenzen 1855 7/4).

2 Fra udenlandsrejsen.

3 H. R. Hiort-Lorenzen flyttede til Flensborg for at tage slesvigsk juridisk eksamen, se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 10–11.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1855 30/5.

Kjære Rudolf!

Haderslev, d. 30te Mai 1855.

Ifølge Dit Brev af 27de d[enne] M[aaed], som jeg i *dette Øieblik modtog*, nemlig [den] 30te, altsaa en Dag senere end efter almindelige Regler, trænger Du til Mønter, og jeg sender altsaa indlagt de forlangte 50 rd.

Det glæder mig, at Fritz er velbeholden arriveret¹. Jeg skrev ham til i Strasborg, poste restante, men Gud maae vide, om han har faaet mit Brev, som var frankeret.

Siig ham Tak for hans Tilbud angaaende Bopæl. Hvis det ikke generer ham, kunde jeg maaskee finde paa at profitere af hans Velvillie. Jeg haaber at komme derover om en 14 Dage, da vi rimeligviis skal samles den 20de–22de Juni, og jeg seer da maaskee endnu Sophie, inden hun flyver til Udlandet². Hun har nogen Liighed med Trækfuglene, der tyer til andre Himmelegne til bestemte Tider af Aaret.

Jeg har i Pindsdagene været i Flensborg og deeltaget i en stor Dinée, som »Kongens Klub« gav Minister Raasløff³, og hvor denne gjorde det Kunststykke med betydelig Veltalenhed at holde en lang politisk Tale *uden sandt Indhold*, men som suppleredes saaledes af

den tilstedeværende Etatsraad Flor, at man dog fik Noget ud af den.

Appellationsraad Emil Vedel spurgte efter Dig, og jeg meddelte ham da Din snarlige Ankomst til Flensborg⁴. Han bad mig meget om at bede Dig overveie, om Du virkelig var fast i Sadlen, da det var reent forbandet, hvis Du gjorde en mindre god Examen. Paa Herredsfoged Knudsens Contoir saae jeg en 2-3 Stykker, der forberedte sig til Examen.

Jeg har kun ringe Haab om Østeramtstuen⁵, da baade Ministeren [Raasløff], Kirstein og Kranold absolut vil have Huss begunstiget.

Vi sees altsaa snart, og jeg kan derfor spare at fortælle videre. Hils Dine Sødskende venligst fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Fra udenlandsrejsen, se: Lorenzen til Skau 1855 31/5.
- 2 Sofie Lorenzen fulgte assessor Muus og frue til Bad Eilsen.
- 3 Harald Raasløff var minister for Slesvig 1854 dec. – 1856 18. febr.
- 4 1855 juni kom Hiort-Lorenzen til Flensborg som volontør på amtshuset hos kammerherre Wolfhagen.
- 5 Skau fik ikke Haderslev østeramtstue, jvf. Lorenzen til Skau 1855 31/5, note 6, men synes heller ikke at have været synderlig utilfreds med dette afslag. Om sin embedsførelse i vesteramtet modtog han 1855 14/3 følgende hædrende udtalelse af læ-

rer F. P. Bøttcher i Kamtrup: »Jeg kan ikke undlade at gratulere Dig til den Popularitet, som Du allerede har vundet i den korte Tid, Du har været Embedsmand, hvilket jo netop var dobbelt vanskeligt for Dig, da Du er udgaaet af Folkets Midte, thi som Ordsproget lyder: Frænde er Frænde værst, sa'e Ræven om de røde Hunde. Jeg behøver vist ikke at forsikre, at jeg som Din gamle Ven glæder mig inderlig over at høre Folkets gunstige Dom om Dig og ved at erfare, at det nærer en dyb Agtelse for Dig som en human Embedsmand« (KB. NKS 1727).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1855 31/5.

Kjære Skau.

Jeg er nu vendt tilbage fra min Reise¹ mageløst tilfreds med det Udbytte, jeg har havt af den. De er den første, til hvem jeg skriver. Dem skylder jeg, at jeg kom afsted. Ingen skal derfor høre fra mig, før jeg har givet Dem en lille Udsigt over min Reise.

Fra Paris sendte jeg Dem et Par Ord, men jeg fortrød det næsten at have skrevet, før jeg kunde sige at have et fuldstændigt og klart Indblik i denne mærkelige Stad. Først efter en Maanedes Ophold og efter

at have bevæget mig mellem alle Samfundscasser, har jeg kunnet danne mig en Forestilling om Forholdene. Hele Maskineriet er saa kunstig, saa unaturligt, at jeg først ikke kunde fatte, hvorledes det kan gaae, hvorledes en Regjering, som den Frankrig nu har, kan undertrykke de Uroligheder, som gjære blandt Arbeidsklassen, men efterhaanden, som jeg fik Øiet op for den Politimagt, Paris indeslutter, og den Energi, hvormed den træder op, først da begyndte jeg at begribe det.

Tusinde af Politibetjente, organiserede paa militair Vis, patrouille[re] Dag ud, Dag ind paa Gaderne. Blousemændene² frygte dem i den Grad, at jeg har seet en enkelt Politibetjent springe ind i en Klynge af Arbeidere, som maaskee om 8 Dage bygge Barricader og hverken frygter Ild eller Sværd, og gribe en af deres Midte, som ypede Klammeri. For Øieblikket er deres Kraft lammet, men bryder Urolighederne engang ud, kan Keiseren³ ikke standse dem, med mindre han hurtigt trækker de 30.000 Mand, som ligge ved Boulogne, og som mange kalde den store Keiservagt, ind til Paris.

Foruden den store Interesse, jeg fandt i at gjøre et Indblik i alle mulige Grene af Pariserlivet, har jeg ogsaa i militair videnskabelig Henseende havt et meget stort Udbytte af Touren. Jeg har overalt mødt en mageløs Forekommenhed og seet, hvad jeg vilde, for saavidt Tiden slog til.

Det var min oprindelige Bestemmelse fra Paris at lægge Hjemtouren over Sveits. Foraaret kom imidlertid saa seent, at jeg for at see og nyde den smukke Natur maatte gaae sydligere. Jeg gik derfor over Simplon og gennem Mailand⁴ til Venedig, hvor jeg tilbragte de deiligste Dage, jeg har havt i mit Liv. Jeg seer Dem jo snart. Det skal være min største Glæde at fortælle Dem om det stolte Venedig. Jeg opholdt mig saalænge i de sardinianske og østrigsk-italienske Stater⁵, at jeg fik en ganske god Forestilling om Forholdene. Intet Land i Europa ligner Danmark i politiske Forhold i den Grad som Sardinien. De have gennemgaaet alle de samme Stadier i Udvikling som vi. Et Divergenspunkt bliver der dog. Det er de religiøse Stridigheder, som vi er fri for. Man kan ikke tænke sig nogen mærkeligere Overgang end den fra Sardinien at reise ind i Lombardiet. Man kommer fra det frie, selvstændigste Folk ind til de undertrykte med alle Despotiets Plager pinede Folk. Man gjør sig ingen Forestilling om Stemningen i Lombardiet. Tydskerne og især de Militaire ere i den Grad forhadte, at det ikke er længe siden, at en Officer aldrig gik ud uden Bedækning

af Soldater. Politiet piner Folket med et Passystem, som drives til det Yderste. Ingen Bonde kan kjøre fra en Station til en anden uden Pas. Mangler han det og ikke kan legitimere sig, bliver han sat fast. Den slags Plager kan et Folk holde ud i en kort Tid, men længe ikke.

Jeg glæder mig umaadeligt til at see Dem her i Kjøbenhavn. De reise jo alle herfra. Jeg skriver snart igjen. Mange Tak for Deres Brev til Strassburg. De kan troe, jeg blev glad. I 3 Uger havde jeg intet hørt hjemme fra. Hils Onkel Otto, Tante Grethe og alle fra

Deres
Frederik Lorenzen.

Rudolph beder hilse. Han har modtaget Deres Brev og de 50 Rbd. Mandag reiser han herfra til Aarøsund og kommer derfra til Haderslev. Jeg maa gjentage, at jeg glæder mig umaadeligt til, at De vil opslaae Deres Bolig hos mig⁶.

Hr. Amtsforvalter Skau.

Kjøbenhavn, d. 31. Mai 1855.

KB. NKS 1727.

- 1 Fritz Lorenzens udenlandsrejse til Paris og Venezia.
- 2 Arbejderne.
- 3 Napoleon III.
- 4 Den ældre, tyske form for Milano, ligesom Venedig for Venezia.
- 5 Situationen før Italiens samling 1860, da Østrig havde Lombardiet og Venedien, hvorimod kongeriet Sardinien var selvstændigt.
- 6 1855 2/7 har Skau skrevet til Sophie Lorenzen om sit ophold i anledning af Rigsrådets Samling hos Fritz Lorenzen, mens Rudolf er i Flensborg »og slider med pandekterne«. Han oplyser, at de just ikke »er i Krig med hinanden, selv om han er nok saa vældig en Krigsmand og jeg nok saa krakilsk en Slesviger – en Egen-skab, som man altid har været tilbøielig til at tillægge de danske Sønderjyder«. Skau fortæller videre, at han har været til middag hos profes-

sor H. N. Clausen, hvor også Sophies onkel, portrætmaleren C. A. Jensen, var, ligeledes professor Christian Flor, »der er ifærd med at tiltræde en Reise til Sverrig«.

Om den politiske situation fortæller han følgende: »Prof. Clausen synes nogenlunde tilfreds med den Rigsraadet forelagte Fællesforfatning, skjøndt han selvfølgelig hverken er eller kan være blind for dens væsentlige Mangler. Disse ere nu af høist forskjellig Art. Saaledes er f. Ex. den høie Census af 200 rd. Afgift eller ogsaa 1200 rd. aarlig reen Indtægt udmærket passende til at slaae Bondevennerpartiet ihjel. Men netop denne Bestemmelse, der kan gjøre fortrinlig Virkning i Kongeriget, er en Ulykke for Slesvig, hvor de større Eiendomme for en stor Deel er i indvandrede Tydskeres Hænder, medens den talrige Gaardmandsklasse,

der svarer fra 60 rd. til 200 rd. i Afgifter, baade ere de meest loyale og conservative og tillige de meest dansksindede af Beboerne. Saaledes kan een og samme Bestemmelse have ganske modsatte Virkninger i tvende Naboprovindser, og deri ligger i Grunden de værste og farligste Vanskeligheder. Man maae jo nu see at komme ud over Farerne saa godt som muligt, thi et alvorligt Forsøg med Organisationen af en Heelstat maae der gøres, skjøndt jeg for mit Vedkommende ikke troer paa, at den længe vil holde sammen, medmindre man samtidig fik en skandinavisk Union istand til Rygstød i de Kampene, der ideligen fremkaldes fra Syden«.

Videre oplyser brevet følgende om Skaus hjemlige forhold: »Et Par Dage, før jeg reiste hjemmefra, solgte jeg min Gaard i Houst for 28.800 rd. uden Besætning. I Aaret 1845 købte jeg den for 13.600 rd., og jeg har altsaa fortjent 15.200 rd. paa den. I Bladene har Du maaskee seet, at jeg har købt Mariegaard ved Haderslev for 59.200 rd. Det er den Gaard, som gamle Niels Erichsen i sin Tid byggede og overlod Sønnen Erich Erichsen. Den ligger tæt nord for Veien, som løber fra Slagtergaden til Gammelthing [nu: Laurids Skaus-

gade!] og er en deilig Eiendom. Hele Besætningen, hvoriblandt 56 Køer af den store Marskrace, samt hele Inventariet følger med i Kjøbet. Gaarden er aldeles skattefri, da den har saa store Indtægter af Huse i Byen, samt Byggegrunde, at derved alle Afgifter mere end dækkes.

Jeg behøver nu kun at have een Huusholdning, hvilket ikke alene i Almindelighed, men ogsaa af særlige Grunde for mig er det fordeelagtigste.

Amtstuen kan jeg ligeledes have paa Gaarden, og saaledes concentrerer jeg Alt under min specielle Opsigt.

Ministeriet har gaaet paa Accord med mig, saa at jeg ikke ønsker Østeramtstuen. Man tager saa meget fra Østeramtstuens Indtægter og lægger til min, at begge Embeder omtrent blive lige gode og mit i Realiteten det anseligste, idet jeg skal have hele Amtsrepartitionsfondet, som er i en skrækkelig Uorden, og som der hører en saa stor Localkundskab, som jeg har, for at bringe i Orden igjen. Det har været et surt Æble for Amtmanden [Stockfleth] og Ministeren [Raasløff] at bide i, men Nøden har tvungen dem til at tye til min Hjælp. Ellers havde de neppe gjort det« (KB. NKS 1725).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1855 3/8.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 3. Aug. 1855.

Jeg takker Dem mange Gange for Deres Brev og for den glædelige Efterretning. Det var et Resultat saa heldigt, som jeg aldrig har eller kunde vente mig det. Jeg indseer fuldkommen, hvor meget jeg skylder Schmidt i denne Sag¹. Foreløbig har jeg takket ham i et Brev, men jeg er fuldkommen enig med Dem i, at vi bør vise ham vor Erkjendtlighed paa en eller anden Maade. Jeg overlader aldeles til Dem at bestemme hvorledes. De kjender Situationen bedre end jeg, og jeg

vil ligeledes bede Dem om, at De vil finde en passende Present til hvem, der ellers har gavnet mig i denne Sag.

Jeg vil takke Dem mange Gange for den Tid, De sidst tilbragte sammen med mig². Jeg savner Dem dygtig, og Tiden bliver mig skrækkelig lang om Aftenen ved Thebordet, og naar jeg saa gaaer ud efter Theen, bliver Veien mig saa skrækkelig lang, ja uoverkommelig, hvis jeg ikke havde mit lille galante Eventyr. En Ting maa jeg bede Dem om Undskyldning for, og det er, at jeg saa ofte var en skrækkelig søvrig Kontubernal. Det er forresten ikke min Natur, men jeg er jo endnu en Pjalt, som ingen Anstrengelser kan taale.

Det har glædet mig ret meget, at De har skaffet Rudolf Beskjæftigelse hos Herredsfoged Knudsen. Det vil gavne ham meget. Jeg havde Brev igaar, og han syntes ved ganske godt Mod.

Jeg beder Dem skrive mig til, med hvilken Skipper jeg kan vente Peters Tøi, ligesom ogsaa, naar jeg kan vente ham selv³, for at den nødvendige Forberedelse kan skee i »Phoenix«, hvis De synes, at han skal boe der indtil Flyttedag.

Jeg vil endnu bede Dem om at gjentage min Tak til Schmidt og hvem der ellers har gavnet min Sag og bringe en Hilsen til Onkel Otto og Tante Grethe fra

Deres
Frederik Lorenzen.

Hils Peter. De har glemt et Kaardegehæng⁴.

KB. NKS 1727.

- 1 Gårdens salg, jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1855 7/8. Schmidt havde været kommissionær ved handelen.
- 2 Skau havde opholdt sig i Kbh. i sommeren 1855 i anledning af Rigsrådets samling. Om en udflugt, han da gjorde sammen med Frederik Lorenzen, har han fortalt Sophie Lorenzen følgende i brev af 1855 16/7:

»Da vi i Løverdags intet Møde i Rigsraadet havde, og Fritz kunde være færdig med sine Forretninger omtrent Kl. 12, besluttede jeg at tage Vogn for at lufte os lidt ud paa en Kjøretour. Det kom saameget mere beleiligt, eftersom Fritz Kl. 11 var til en temmelig rigelig Frokost

hos Capt. Hedemann, hvorfra han kom tilbage meget echaufferet.

Jeg havde i Sinde at kjøre til Frydenlund for at hilse paa Grev Carl Moltke, samt for at studere Luften i det gamle Regiments Leir en Smule, hvortil jeg havde aldeles extraordinaire Grund, der dog ikke tør betroes til Papiret.

Greven var imidlertid ikke hjemme, og jeg kom derved til at passiare en Timestid med Grevinden, der viste mig megen Opmærksomhed. Samtalen dreiede sig om mange forskellige Ting, f. Ex. Hoffet, Theatret o.s.v. Ved det første følte Hendes Naade sig begribeligviis ikke opbyg-

get, og hvis man skal troe, hvad der for Tiden fortælles næsten offentlig, er Grevinde Moltkes strenge Dom ingenlunde uretfærdig. Med Theatret gik det, skjøndt i en anden Retning, ikke bedre. Hun troede, det gik tilgrunde, og navnlig ansaae hun Heiberg for aldeles ubrugelig til Directeur. Dette er jo nu ikke nogen enesteaaende Mening, men hvad der frapereede mig noget var, at hun i Grunden røbede Foragt for Heiberg.

Ligeledes var hun oprørt over, at man lod en Personlighed som Kmhr. Berling komplimentere den franske Keiser, og det var tydeligt, at hun troede, Udenrigsminister Scheel dertil havde givet sit Minde. Dette sidste er dog ikke Tilfældet. Jeg troer tvertimod at være overbevist om, at Ministeren har gjort alt muligt for, at Sendelsen kunde blive betroet en anden Personlighed, men uden at det lykkedes ham at beseire skjulte Magter, der virkede for Berling. Det Bedste er, at det ikke har med vore offentlige eller diplomatiske Anliggender at bestille, men er blot af privat Natur, idet B[erling] kun er Overbringer af Kongens Portrait, malet af den berygtede tyske Maler

Young, der for Tiden synes at spille en Rolle ved Hoffet paa Skodsborg. [Det] turde her være interessant at bemærke, at Grevinde Moltke (Gesandtens Frue) var reist bort fra Paris kort før Berlings Ankomst dertil, saa han neppe har den Lykke at gjøre sin Opvartning hos hende.

Fra Frydenlund kjørte vi til Vedbek, hvor vi nød en god Middagsmad, efter at vi først havde forfrisket os i de klare, rullende Bølger. Vi lagde Veien hjemad over Fileværket og kjørte overhoved en deilig Tour til Klampenborg, hvor jeg var til Aftenselskab med flere andre Herre hos Geheimeraad Scheel, medens Fritz benyttede Tiden til at kjøre til Ordrup for at besøge Capt. Købke og Frue. Den Første var ikke hjemme, men med Fruen underholdt han sig derimod paa bedste Maade, indtil jeg var færdig hos Scheel, hvorpaa vi kjørte hjem, omtrent trætte af Dagens Byrde og Hede, men veltilfredse med Touren« (KB. NKS 1725).

3 Skaus Søn Peter blev Student i Haderslev 1855 og skulde nu læse Jura i Kbh.

4 Til Skaus amtsforvalteruniform.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1855 7/8.

Haderslev, d. 7de Aug. 1855.

I Gjensvar paa Dit i Skrivelse af 5te d[enne] M[aaed] gjorde Spørgsmaal meddeles hermed, at Gaarden med alt Tilbehør undtagen Pakhuset paa Skibsbroen og det store Skab¹ blev solgt til Kjøbmand G. Petersen (boende hos Weger) for 7.800 rd. Rigsmønt. Pakhuset er dernæst solgt underhaanden til Cohen for 400 rd., saa at altsaa det hele Beløb er overstegen den Sum, som Fritz overtog Eiendommen for mod et Beløb af omtrent 560 rd., hvilket for ham er en Nettogevinst. Prisen vilde imidlertid ikke have naaet denne Størrelse, hvis Schmidt ikke havde været snild nok til at lave Skinliebhave².

Din heng[ivne] Laurids Skau.

*Hr. R. H. Lorenzen!*³

KB. NKS 1725.

- 1 Det 3 meter høje barokskab, der stammer fra Peter Hiort Lorenzens forældres hjem, findes nu i Haderslev Amtsmuseum.
- 2 Jvf. Lorenzen til Skau 1855 3/8.
- 3 Adresse: Stadt Kopenhagen, Flensborg. H. R. Hiort-Lorenzen var beskæftiget hos den nyudnævnte herredsfoged Harald Knudsen, jvf. Lorenzen til Skau 1855 3/8.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1855 10/8.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 10. Aug. 1855.

Undskyld, at jeg kun skriver Dem et Par Ord til. Klokken er mange.

Deres Kaardegehæng modtager De med næste Pakkepost. Der er intet i Veien for, at Peter¹ kan faae et Værelse og The om Morgen en i »Phoenix«. Det bliver nok 7 Daler maanedlig.

Pakhuset beder jeg Dem kun sælge². Det nytter ikke at holde paa det. Det er desuden godt, at Pengene kunne udbetales snart, thi længer end September holder Rudolf ikke ud.

Hils Peter mange Gange fra mig.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

Imorgen venter jeg Assessoren og Fru Muus, medens Sophie og Mathilde gjøre Møentouren, som jeg desværre ikke kan komme med til.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Sønnen Peter L. Skau, der som nybagt Student skulde til Kbh. for at læse Jura.
- 2 Stadig den ofte omtalte gårdhandel, jvf. huset på Skibbroen (Lorenzen til Skau 1855 7/4).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1855 22/8.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 22. Aug. 1855.

Jeg vil kun skrive Dem et Par Ord til idag. Ifølge Deres sidste Brev¹ vilde De sende 100 Rbd. over til mig, saasnt de kunde hæves hos Cohen. Dersom de imidlertid ikke ere afsendte, vil jeg bede Dem om at sende dem til Rudolf i Flensborg. Jeg har næmlig endnu et lille Beløb, som tilhører Rudolf her. Det beholder jeg da til at betale min Ridelærer.

Fra Peter² skal jeg hilse. Han er snart orienteret her. Jeg er meget glad ved at have ham hos mig, skjøndt jeg har saameget at bestille,

at jeg ikke kan være ham til synderlig Nytte. Han vil rimeligvis selv skrive Dem til, at han faaer en hel Del Extraudgifter i Begyndelsen. Jeg troer at maatte raade Dem til at klare dem for ham, thi det vigtigste er, at han kommer i en bestemt Gang med sine maanedlige Udgifter og Indtægter.

Mange Hilsner til Schmidt³. Rudolf skulde nok absolut have Penge endnu i denne Maaned. Jeg vil bede Dem skrive mig til, om De kan hæve de 100 Rbd. saa tidligt.

Deres
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.	der Schmidt, der også var ejendoms-
2 Sønnen Peter L. Skau.	kommissionær.
3 Tidligere tingmand, nu kirkeforstan-	

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1855 ca. 1/12].

Kjære Skau.

Jeg takker Dem for de tilsendte 50 Rbd. Peter har nu faaet sit Beløb for December. Han var, som ikke urimelig er, renonce den sidste November.

Jeg har iøvrigt ikke hørt det Ringeste om, hvorfor Jørgensen ikke har betalt Husleien. Saasntart han betaler den, vilde jeg gjerne, at der skulde sendes 50 Rbd. til Rudolf i Flensborg, og Resten til mig.

Deres Brev gjorde mig urolig med Hensyn til Rudolf. Jeg havde sandelig ikke troet, at han kunde være saa letsindig at dovne et halvt Aar før Examen.

Jeg kan hilse Dem fra Professor Clausen. Han var meget glad over Udfaldet af Sprogsagen¹ og Rigsraadsvalget².

Fra Sophie skal jeg hilse og takke meget for Deres Gratulation. Vi vare om Aftenen alle i Hoftheatret, Assessoren ogsaa.

Mange Hilsner til alle gode Venner.
Deres
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Sprogsagen var emnet i den slesvigske Stænderforsamling i Flensborg i slutningen af november 1855.	Godsejer Rumohr, Rundhof, professor C. Flor, Fredensborg, amtmand Warnstedt, Lauenburg, amtmand F. H. Wolfhagen, Flensborg og dr. Müller, Schnaap ved Eckernförde.
2 Stænderforsamlingen indvalgte 1855 28/11 følgende fem i Rigsrådet:	

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1856 1/2.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 1. Febr. 1856.

Mine sidste Breve til Dem have umiskendelig baaret Præget af Hastværk. De bleve skrevne paa en Tid, da jeg havde travelt, og jeg kan desværre ikke som De vedligeholde en vidtløftig Korrespondance selv i den travleste Tid. Jeg vil idag forsøge at oprette lidt af det Forsømte.

Jeg har endnu aldrig skrevet Dem til om Peter¹. De maa have betragtet det som gode Tegn, som Bevis for, at der ikke har været andet end Godt at skrive om ham, og saaledes er det ogsaa. Blandt de hundrede Studenter, som aarlig komme til Københavns Universitet, er der 1. Classe, som strax opfatte, hvorfor de er her, lægge en Plan for deres Studier og strax begynde at arbeide mod Maalet, en anden Classe, som nok lægge en Plan, men ere for sløve til at udføre den. De leve Aar ud, Aar ind med den Beslutning: den 1ste i næste Maa ned skal jeg sku begynde og tage fat. Saa er der endelig den tredie Classe, og den er talrigere, end de Fleste troer. Det er dem, som aldrig engang komme saa vidt, at De fatte Beslutningen at tage fat. De kaste sig paa Hovedet ind i Fornøielser og drukne for en stor Del i dem. Peter hører til den første Classe, og jeg troer endogsaa, at han staaer temmelig høit oppe paa høire Fløi. Hans Oeconomi er i høi Grad fornuftig, og man finder kun faae unge Studenter, som saa samvittighedsfuldt sørge for, at Udgift er lig Indtægt.

Hvad det selskabelige Liv angaaer, da har jeg kun Leilighed til at være sammen med ham hos Muus's, men der holde de alle meget af ham, og Fru Muus regner ham med til »sine Folk«.

Jeg modtog i Formiddag de 35 Rbd. til Peter. Dyrtilstillæget er særdeles velkomment. Jeg glæder mig naturligvis meget til, at De kommer herover. Det er kjedeligt, at vi ikke som sidst kunne boe sammen, da mine Værelser ere for smaa. Jeg vil foreslaae Dem at boe i »Phoenix«, saa er De baade i Nærheden af mig og Peter.

Saavidt jeg skjønner, gaaer det godt med Godske Nielsen. Han har vel strax slaaet sig paa Deres Parti og stillet sig i Opposition til Embedspartiet². Hvis han var fornuftig, gjorde han det idetmindste.

For denne Gang Farvel. Sophie og Mathilde og Muus's sende Hilsener.

Deres
Frederik Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 Abenbart svar på et spørgsmål fra Skau.

2 Godske Nielsen, der med Skau som mellemmand havde købt »Dannevir-

ke«, se: Skau til Flor 1855 1/11. Om »embedspartiet«, se: Skau til Lorenzen 1854 10/10.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1856 14/4.

Kjbhvn.1, d. 14. April 1856.

Af Din Broder hører jeg, kjære Rudolf! at Du ikke er tilfreds med Udfaldet af Din Examen² og desaarsag har tænkt paa muligen at gaae til Heidelberg for at fortsætte Studeringerne.

Havde Carl Moltke været Minister endnu, vilde Din Plan upaatvivlelig ogsaa [have] været rigtig. Men ligesaa rigtig, som det vilde været under den nævnte Personlighed, ligesaa betænkeligt er det under vort nuværende Ministerium, hvortil endnu kommer den Omstændighed, at der for Øieblikket netop vil indtræde en positiv Trang til juridiske Kandidater, som ere begge Sprog mægtige. Skjøndt jeg nu troer, at der kan være Grund til at læse om igjen og tage Revanche, saa troer jeg dog ikke, at Du af *denne* Grund behøver at reise. Baade Volfhagen og Krieger fraraader det paa det bestemteste og nære Frygt for, at Du ved at reise bort, gaaer Glip af en Stilling, som Du ellers med temmelig Vished kan gjøre Regning paa. Volfhagen meente, at Du med Lethed kunde blive Fuldmægtig (maaskee Amtssekretær hos ham selv, da Knudsen nok faaer Embede), hvor Du da kunde bevise, at Du har praktisk Dygtighed og ved Siden deraf læse om til Examen, hvis Du endelig vil have en Grad bedre Caracteer.

Jeg beder Dig derfor meget om at blive i Flensborg indtil videre, i al Fald, indtil Spørgsmaalet kan blive nøie overveiet. Jeg reiser i Morgen til Haderslev og bliver hjemme idetmindste til 8. Mai. Hvis Du havde Lyst, kunde Du jo reise til Haderslev en lille Tour, for at vi mundtlig kunne konferere og drikke en lille Taar hos Din Onkel [Otto Schroeter]³.

Overvei nu alt dette og betænk Dig vel, thi der synes formelig at aabne sig Udveie for Dig, som man neppe for en Maaned siden havde ovovet at haabe.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Cand. jur. R. H. Lorenzen.

1 Skau opholdt sig på denne tid i Kbh. som medlem af Rigsrådet. Om sin politiske placering har han 1856 4/3 meddelt redaktør Godske Nielsen i Haderslev følgende: »Jeg talte førleden om et »Høire« under Tillisch's Auspicer. Idag har denne Flok kort før Mødet holdt den første formelige Raadslagning. Volfhagen og Davids, disse tvende Amtmænd, vare ogsaa med, ei at tale om Heltzen, der ligefrem hører til denne Side. Da Volfhagen kom ud af dette aristokratisk-boureaukratisk-reactionære Møde, stod Bregendahl, Vestenholtz og jeg og ridiculiserede samme. Jeg vendte mig pludselig om til Volfhagen og spurgte ham, »om han hørte til de recipirten oder nicht-recipirten Gutsbesitzere«, hvortil han ikke ret vidste, hvad han skulde svare, men blev meget mere synlig forlegen. Senere hen under Mødet kom han til mig og syntes at ville nærme sig min Tankegang ved at harcellere over de ridderskabelige Medlemmer, hvilket jeg imidlertid kun forsaavidt indlod mig paa, som jeg blot vilde søge Leilighed til at lade ham føle, at Dobbeltgængere i Længden kom til at staae alene i en saadan Forsamling. Aabenbar følte han Braaden, og jeg har endnu noget Haab om at bjerge ham. Orla Lehmann troer ham imidlertid godt, men dette vil jo ikke sige stort, da Lehmann er lettroende og godtroende ligeoverfor den, han kalder sin Ven . . . Vi bleve enige om at samle den liberale Stok, der ikke havde været med i Formiddagsmødet, til et Møde umiddelbart efter, at Rigsraadet's Møde var tilende. Der mødte 33, hvoriblandt Bargum, Pauly, Thomsen, Dr. Müller, Witt fra Pinneberg og paa den danske Side

P. D. Bruun, Clausen, Lehmann o.s.v. Vi vedkjendte os alle de liberale Principer, som Prof. Larsen og Bargum fremsatte, og vor Styrke er vel cirka 36 a 40 Medlemmer« (RA. Godske Niensens arkiv).

SmIgn.: M. P. Bruuns Dagbog 1856 -74, 1961, s. 3: 1856 4/3. »Centrum og Venstre forene sig og holde et møde, ca. 40 medlemmer, af tydske Bargum, With, dr. Müller, Thomsen Oldensworth, Pauli. Et udvalg til ledelse vælges: I. E. Larsen, Lehmann, Hother Hage, Bargum, dr. Müller«.

2 Jvf. H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland s. 12: »Jeg fik anden Karakter, hvad jeg ikke var videre fornøjet med, og jeg besluttede strax at læse om, men da jeg gennem min Broder Frits [sic!] fik at vide, at hverken Wolfhagen eller Krieger, min tidligere Lærer, raadede dertil, opgav jeg det. Det var ogsaa kun meget faa, der fik højere Karakter ved den slesvigske juridiske Examen. Regjeringen var altid i Forlegenhed for juridiske Candidater til at besætte Embederne med, især i den sydlige Del af Hertugdømmet Slesvig, og jeg havde, navnlig da jeg fra Barndommen af var tilstrækkelig kyndig i Tysk fremfor de allerfleste, godt Haab om at blive befordret, naar jeg havde erhvervet mig en solid praktisk Uddannelse, som i de Tider lettest og bedst erhvervedes paa Amtshusene som Amtssekretær«.

3 Det gjorde Fiedler 1856 4/4 ifølge sit brev til Skau: »Schroeter siger bl. a.: »Fiedler har klaret alle mine Pengesager paa det bedste, nu er den Angst forbi, og jeg bliver godt ved Casse. Tør jeg haabe at faae Fiskeriet tilkjøbs? og kan jeg forvente Tilladelse til at holde en Vinervogn og faae

mine 16 rd. Mult tilbage?»

I dette Øieblik havde jeg Bud fra With, at han og Boysen vil komme til mig i Morgen aften for at afgaae til Kjøbenhavn, men Chr. Juhl kunne jeg ikke med Sikkerhed vente, da Halsen var gal endnu. Jeg ville ønske, vi kunne have Dig her i Aften. Du skulle faae en god Behandling . . .

Efter mange Dages Reise gennem de tørre russiske østlige Vinde sidder

jeg nu ved Møllerens Bord, hvor jeg finder det mere flydende end udenfor. Schroeter forlanger, at jeg skal opvarte Dig med en Røverhistorie til Slutning, og da jeg maatte bekjende, at jeg ingen havde paa rede Haand, har han i dette Øieblik heldt en 11^{1/2} Gl. gl. Rum Snaps i mig for at give mig behørig Inspiration« (KB. NKS 1727).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1856 8/6.

Kjære Skau.

I dette Øieblik var Peter heroppe hos Muus's for at sige Farvel til sin skandinaviske Tour¹. Han var overordentlig glad, og Skam skulde han da ogsaa have, hvis han ikke var det. Det er sandt, De maa undskylde mig mange Gange, at jeg ikke kom op til Dem og sagde Farvel, før De reiste, men naar man o.s.v.².

Paa Onsdag otte Dage reise vi alle til Odense. Mathilde følger med os. Det var jo den oprindelige Bestemmelse, at hun skulde være reist over til Haderslev først, men da hun ikke er inviteret til Brylluppet³, synes vi, det er bedst, eller rettere synes Fru Muus, det er bedst, at hun først kommer derover efter den Tid, da hun kan følge med Tante Magdalene til Aarøund⁴. Mathilde er ikke synderlig fornøiet med denne forandrede Bestemmelse, men vi maa jo rette os efter Fru Muus.

Vil De ikke gjøre mig den Tjeneste engang ved Leilighed at skrive mig til, hvorledes jeg skal opsige de 500 Rbd. i Gaarden til 1. October. Til denne Tid vil Rudolf næmlig behøve sine Penge.

Fra Sophie skal jeg hilse. Hun beder mig skrive Dem til, om De ikke vil spørge Onkel Otto [Schroeter], om han har besørget hendes Døbeattest, som skulde sendes herover.

Undskyld, at jeg har skrevet saa kort og saa daarligt. Mine Timer ere talte. Hilsen fra os alle.

Deres
Frederik Lorenzen.

Vil De ikke give Onkel [Otto Schroeter] indlagte Qvittering.

Kbh., d. 8/6 56.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 1856 9/6 afgik skibet »Hekla« med 228 danske studenter på vej til Stockholm og Uppsala.	3 Det ses ikke, hvilket bryllup der hentydes til.
2 Frederik Lorenzen var blevet forlovet med konsul Muus's datter Christiane.	4 Fru Muus, født Bruun, havde en broder, der var postmester i Årø sund, H. C. Bruun.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1856 17/7.

Kjære Skau!

Flensborg, d. 17. Juli 1856.

Jeg haaber ikke, at De tager mig det ilde op, naar jeg herved beder Dem om at gjøre mig en stor Tjeneste.

Den forrige Amtssekretair, Lund, er jo nu bleven Herredsfoged i Bøking, og Amtssekretairposten er eller har i det mindste været ledig. Da jeg nu er led og kjed af det her paa Flensborg Amthus, siden Wolfhagen¹ er taget bort og den unge Hr. Baron Wedell er bleven constitueret, har jeg spekuleret paa, om det ikke skulde kunne lade sig gjøre at faae den omtalte Sekretairpost hos Stockfleth. De vilde derfor gjøre mig en stor Tjeneste ved, for det Tilfælde, at Amtmanden ikke har faaet nogen ny Sekretair, at tale med ham desangaaende og dernæst underrette mig om Resultatet. Skulde han allerede have faaet eller udset sig en Sekretair, bliver jeg jo nødt til at blive her foreløbig for at have *noget* at bestille, skjøndt det er haardt at maatte arbejde sammen med en forhenværende Insurgent², som Wedell har taget til Amtssekretair – Noget, som efter min Mening er i den Grad upassende og farligt, at Wedell fortjente, der blev skrevet en Artikel om ham i Aviserne. Det varer naturligvis ikke længe, saa er Contoirsproget paa Amthuset igjen Tydsk.

Under saadanne Forhold (og naar hertil kommer, at Wedell ved sin Ligeegyldighed ligeoverfor mig, som nu i næsten 8 Maaneder har arbeidet der som Volonteur, næsten synes at opfordre mig til at gaae min Vei) kan De nok begribe, at jeg for enhver Pris vil bort herfra. Skulde der blot være den ringeste Udsigt for mig til at opnaae mit ovennævnte Ønske maa De endelig saa snart som muligt skrive mig til, forat jeg da strax kan tage til Haderslev for selv at tale med Stockfleth derom.

I Haab om, at De ikke tager mig min Bøn ilde op, forbliver jeg, idet jeg beder Dem om at hilse Alle, som bryde sig om en Hilsen fra mig,

Deres hengivne Rudolf Hiort-Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Dbmd.

KB. NKS 1727.

- 1 Wolfhagen blev 1856 8/6 minister for Slesvig.
- 2 Baron Wedell-Wedellsborg havde været herredsfoged i Arns herred, før han blev konstitueret som amtmand i Flensborg, og havde taget sin fuldmægtig Christensen med sig som amtssekretær i Flensborg, hvilket Hiort-Lorenzen har følt som en forbigåelse, se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 13.

Her hedder det videre: »Helst vilde jeg tilbage til min Fødeby og skrev til Laurids Skau, om der ikke var en Amtssekretærplads ledig deroppe. Der kom hurtigt Svar. Kammerherre Stockfleth vilde gjerne have mig og tilbød mig 150 Rdl. i Gage om Aaret foruden fri Station. Da det i de Tider var meget gunstige Vilkaar for en ung juridisk Candidat, tog jeg med Kyshaand imod Tilbuddet«.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1856 20/7.

Kjære Skau.

Kbh., d. 20. Juli 1856.

Jeg fik idag et temmelig forknyt Brev fra Rudolf¹, hvori han skriver, at Wedell ikke bryder sig om ham eller tager sig det ringeste af ham, men lader ham sidde hele Timer paa Contoret uden at give ham noget at bestille. Sagen er jo den, saavidt jeg kan forstaae, at Wedell, hvad ingen kan fortænke ham i, har foretrukket den ældre og erfarne Candidat Christensen, hans tidligere Fuldmægtig, for Rudolf. Han er blevet skuffet og kan nu ikke finde sig i Forholdene. Af Brevet seer jeg fremdeles, at han har skrevet til Dem for at bede Dem lægge et godt Ord ind for ham hos Stockfleth. Hvis det ikke allerede er sket, vil jeg bede Dem tage under Overveielse, om det kan være rigtig for Wolfhagens Skyld. Rudolf har næmlig, saaledes skriver han, paa en Maade lovet Wolfhagen at blive i Flensborg paa Contoret til Foraaret. Reiser han nu bort, støder han for det første muligvis Wolfhagen og opgiver med det samme at faae sin Examen til Foraaret, thi i Haderslev troer jeg ikke, der vil blive Tid for ham til at læse; Bekjendternes Antal er for stort. Jeg skriver intet til Rudolf herom, men jeg beder Dem tage Sagen under Overveielse, om Rudolf ikke hellere maa blive i Flensborg og see Sagen fra den Side, at jo mindre Wedell giver ham at bestille, des mere Tid levnes der ham til at læse, og Wolfhagen vil bestemt ikke synes om, at Rudolf viger Pladsen. Jeg veed nu ikke, om De kan forstaae Meningen af disse lidt forstyrrede Linier. Jeg har lidt Hastværk, men turde ikke opsætte at skrive.

Onsdag den 30te Juli reiser jeg paa Opmaaling under Generalsta-

ben i det sydlige Sjælland og bliver der til 1ste September. Jeg beder [Dem] sige det til Peter. Breve naae mig i denne Tid bedst, naar De adresseres til Consul Muus, Odense. Der begriber De jo nok, at jeg saa jevnlig flyver over². Jeg beder hilse alle. Mathilde har jo moret sig overordentlig godt. Jeg takker Dem for al Deres Venlighed imod hende.

Jeg beder Dem ikke at lade Rudolf vide, at jeg har skrevet til Dem. De veed nok, han lider ikke, at jeg blander mig i hans Affairer.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1856 2 Efter Frederik Lorenzens forlovelse
17/7. med konsul Muus's datter Christiane.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1856 20/7.

Mariegaard ved Haderslev, d. 20de Juli 1856.

Det overrasker mig ikke, at Du, siden Volfhagen tog bort, er mindre tilfreds¹, kjære Rudolf! Jeg har forlængst ventet dette Resultat og tvivlede blot nogle Øieblikke i Foraaret, da Du pludselig kom til Kjbhvn. i Anledning af Din Broders Forlovelse² og syntes veltilfreds med Baron Wedel til Foresat.

At han har taget en forhenværende Insurgent³ til Amtssekretær, er beklageligt, men let begribeligt. Det er rimeligviis en dygtig og routineret Person, som kan bøde paa Baronens eget Ukjendtskab med Amtmandsforretningerne. Mon Sekretairen ikke har været sammen med Wedel paa Tønder Amthuus i tidligere Tid?

Hvad nu angaaer Sekretærtjenesten hos Stockfleth⁴, da er denne jo forlængst besat, idet han siden Foraaret har havt en Slesvigsk Candidat Gregersen som anden Sekretær, der nu ved Linds Bortreise antages at rykke op i dennes Plads. Jeg har imidlertid Grund til at troe, at Stockfleth snart vil trænge til en anden Sekretær, da een neppe vil kunne overkomme Arbeidet. Hvis Du vilde finde Dig i at arbejde sammen med Gregersen, der er et flinkt Menneske og neppe mere end $\frac{1}{2}$ eller 1 Aars ældre Candidat end Du, vil jeg meget gjerne tale med Stockfleth desangaaende. Men først maatte jeg da vide nærmere Besked om, hvorvidt Du dertil har Lyst.

Foreløbig gjør Du vel klogest i at holde gode Miner til slet Spil, agere gode Venner med Insurgenten og kjæle for Baronen, der i ethvert Tilfælde let kan skade Dig, naar han bliver Dig gram i Hu.

Jeg skal nu benytte den første den bedste Leilighed til at recognoscere Terrainet her paa Amthuset, og jeg troer ikke, at Du her vilde blive anset for underordnet, men snarere sideordnet Gregersen, da Du i ethvert Tilfælde har ligesaa megen Øvelse som han.

Din Onkel [Otto Schroeter] har anmodet mig om at bede Dig forskaffe een eller flere Attester, naturligviis mod Betaling. Sagen er følgende: Magistraten hersteds vil absolut skaffe ham en Concurrent paa Halsen ved at bevirke, at Bløcher faaer Privelegium paa Meelmaling m. m. paa den Göhlmannske Mølle⁵. Til den Ende har man gjort gjældende, at Schröeter tager og har i sin Contract erholdt Ret til at tage en større Matte eller Told end de fleste andre Møller i Slesvig. Dette er nu Løgn, navnlig for Haderslev Amts Vedkommende, idet alle Møller her i Amtet har Ret til at tage det 20de Korn i Matte, og det af *alle Slags Korn*, medens Schröeter kun af *haardt* Korn maae tage den 20de Deel, medens han af løst Korn (Malt) kun maae faae den 24de Deel i Matte.

Schröeter har nu erholdt officielle Attester fra begge Amtstuer paa Stempl[et] Papir og mod sædvanlig Betaling, der godtgjøre, at de resp[ek]t[ive] Møller i Amtet eller rettere i begge Amtstuedistricter have Ret til at tage den 20de Deel i Matte.

Lignende Attester skulde han nu have fra Aabenraa og Flensborg Amter, hvormed kunde officielt bevises, hvad Mølleren i disse Amter have Ret til at tage i Matte.

For Flensborg Amts Vedkommende vilde han nu bede Dig om at erhverve disse. I Forpagtningscontracten over Flensborg Vandmølle maae der upaatvivlelig findes en Paragraph, der bestemmer, hvor meget Mølleforpagteren maae tage i Matte eller Told, og der behøvedes altsaa blot en fidimeret Gjenpart af denne Paragraph paa Stempl[et] Papir. Denne er at faae paa Amtstuen, og Du kan jo sagtens tale med Fuldmægtigen derom, som let kan skaffe den. I fornødent Fald kan Du jo ogsaa bede Holstein selv derom, hvis Du kjender ham personlig. Du kan gjerne benytte Leiligheden til at hilse ham fra mig. Hvis han imod Forventning skulde nægte at give en slig Attest, kan Huusfogden ogsaa gjøre det, i Fald Du lettere troer at kunne komme tilrette med ham.

En lignende Attest ønskes gjerne fra Crusaa Møllens Vedkommende, og hvis der er flere Møller, der tage og maae tage mindst den 20de Deel i Matte, vilde Attester for disses Vedkommende selvfølgelig være til Fordeel.

Gjør nu, hvad Du kan, for at vi snarest muligt kunne erholde Attesterne og skriv under alle Omstændigheder om Resultatet af Dine Undersøgelser, thi *det haster*. Dine Udlæg kunne siden blive Dig erstattede af Schröeter.

Mathilde er da nu reist herfra igjen. Hun har moret sig dygtigt. Lev vel!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1856 17/7.	4 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1856 17/7, note 2.
2 Med Christiane Muus.	5 Foruden slotsvandmøllen fandtes der
3 Tidligere herredsfuldmægtig, nu amtssekretær Christensen.	fire vindmøller i Haderslev.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1856 24/7.

Kjære Rudolf!

Mariegaard ved Haderslev, d. 24. Juli 1856.

Efter at have afleveret de Attester, som jeg modtog imorges, til Mølleren¹, bad jeg ham om at sende Dig 50 rd., hvilket han lovede. Forresten haabede han om faa Dage at komme til Flensborg.

Derimod kan jeg ikke endnu sige nogen Besked fra Stockfleth². Han har nemlig ikke været hjemme i de sidste Dage og kommer først tilbage Lørdag Aften. Men dette er slet ikke uheldigt, da Lind omtrent til den Tid reiser, og jeg anseer det for heldigere, at hans Indflydelse undgaaes. Det er jo heller ikke værd at overile sig, der er jo ingen Ulykke paafærde, om der løber en Dag mere med. Saasart jeg har talt med Amtmanden, skal Du strax erholde Brev, men at reise hertil *strax*, vilde sikkert være noget overilet.

Din
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1856 20/7.	2 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1856 17/7.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1856 30/7.

Kjære Rudolf!

Mariegaard ved Haderslev, d. 30te Juli 1856.

Ved idag at tale med K[am]m[er]h[e]r[re] v. Stockfleth beklagede han meget sin Sekretær Linds Bortreise, da han nødvendigviis maatte have en Ny og ikke for Tiden vidste Nogen, som han kunde ønske i

Huset. Jeg henlede da hans Opmærksomhed paa Dig¹, som jeg formodede, kunde undværes paa Flensborg Amthuus, hvor Du – efter Din Onkels [Otto Schroeters] Sigende – ikke havde særdeles meget at bestille. Dertil kom tillige den Omstændighed, at jeg vidste eller troede at vide, at Du endnu arbejdede som Volontair og altsaa levede paa egen Bekostning.

Her tilbydes nu *fri Station i Huset* (naturligviis med Undtagelse af Vask), samt *100 rd.* i Løn det *første Aar*. For Tiden har Amtmanden en Candidat Gregersen i Huset, der arbejder som Sekretair. Han erholder ligeledes *fri Station og 100 rd. aarlig*. Der er imidlertid Arbejde nok til tvende, og Forholdet mellem Sekretærene vil blive mere sideordnet end underordnet.

Det er imidlertid en Selvfølge, at Kam[mer]h[e]r[re] Stockfleth ikke kan falde paa at ønske Dig til Haderslev, naar derved skulde beredes Hr. Baron Wedell nogen Forlegenhed paa Amthuset i Flensborg. *Kuns under Forudsætning af, at Du kan undværes paa Amthuset i Flensborg*, er det, at han gjør foranstaaende Tilbud, hvilket han selvfølgelig ønsker, at den konstituerede Amtmand skal vide.

Forsaavidt Du under de givne Forhold maatte ønske at entrere paa Tilbudet og kan undværes i Flensborg, turde jeg maaskee snart vente nogle Linier fra Dig. Tiltrædelsestiden vilde være 1. Septbr. næstk[ommende].

Venskabeligst
Laurids Skau.

S.T. Hr. Cand. jur. R. H. Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1856 17/7.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1856 2/8.

Kiære Skau!

Flensborg, d. 2. August 1856.

Ret mange Tak for Deres forekommende Assistance til Opnaelsen af mit Ønske¹. Deres Brev har jeg vist Baron Wedell, og han mente, at jeg paa ingen Maade maatte afslaae et saadant Tilbud, som langt oversteg, hvad han nogensinde kunde byde mig (!), ja han lovede endog at ville skrive til Wolfhagen for at underrette ham derom.

Jeg skriver nu ikke selv til Stockfleth, men kommer om nogle Dage selv til Haderslev for at takke ham og for at tale med Dem. Jeg agter at indrette min Reise saaledes, at jeg kan reise lige til Odense fra

Haderslev, hvor jeg har lovet Frits at træffe ham i Midten af Maa-
neden. Dog kommer jeg maaske endnu en af de første Dage. Hils alle
fra

Deres hengivne
Rudolf Hiort Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Dbmd.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1856 30/7.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1856 20/10.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 20. Octob. 1856.

Det er skrækkeligt længe, siden jeg sidst skrev til Dem, saalænge, at
jeg er nær ved at skamme mig.

Idag har jeg hørt adskillige Ting med Hensyn til Ministerskiftet¹,
som maaske vil interessere Dem. De har nok af Bladene kunnet see,
at Andræ har skruet sine Fordringer høit op. Man har givet efter, og
Grevindens Parti er trængt betydeligt tilbage. Cabinetsecretairen,
Etatsraad Liebenberg, gaaer af. Man har kunnet blive enig derom,
skjøndt han staaer høit hos Grevinden², fordi han var i Unaade hos
Scheel³. Bang havde været for svag til at forhindre, at Grevinden
var tilstede i Riddersalen ved Gallataflerne for de fremmede Prind-
ser. Scheel overlistede de øvrige Ministre. Under Andræ som Conseil-
præsident vil det ikke skee.

Mere ubetydelige Grunde til Uenigheden har været, at de øvrige
Ministre have holdt paa, at den kongelige Loge skulde reserveres
Prindserne alene. Andræ har ogsaa sat igjennem, at Berling et Consor-
ter⁴ ikke mere faae Plads der. Man skulde ikke have troet, at slige
Ubetydeligheder skulde kunne fremkalde en Crisis, men det var en
Utallighed af slige Smaating i Forbindelse med Scheels Ageren bag
Coulisserne, som gjorde Tilstanden utaaelig. Andræ har gjort Be-
tingelser, som satte Bom for det Værste, og man har været nødt til at
give efter.

Man er vel ikke synderlig bedrøvet over, at Krieger har forladt
det slesvigske Ministerium. Emil Vedel fra Flensborg skal nok over-
tage et Departement. Den nye Cabinetsecretair nævnes endnu ikke.

Jeg skal bringe Dem mange Hilsner fra Fru Muus, Sophie, Mathilde
og Christiane, som i denne Tid er herovre. Jeg har det selvfølgelig
ganske udmærket godt. Lidt travelt dog, da jeg til Februar skal un-
der kaste mig Generalstabsprøven.

Det lader til, at Rudolf befinder sig vel derovre⁵. Han har vel travelt med at passe sine Ting og desuden læse til sin Examen. Fortæl mig, naar De engang faaer Tid, hvorledes han forstaaer at sætte sig ind i Forretningerne.

Og nu Farvel. Vi see Dem maaske snart, hvis Rigsraadet skal indkaldes, men jeg har intet hørt derom. Jeg beder Dem hilse Rudolf, Onkel Otto og Tante fra

Deres
Frederik Lorenzen.

Jeg kan hilse fra Peter. Han er meget flittig. Igaarftes var vi sammen hos Muus's.

KB. NKS 1727.

- 1 Ministeriet P. G. Bang – L. N. Scheele trådte tilbage 1856 18/10. Ny konsejlspræsident blev C. C. G. Andræ.
- 2 Grevinde Danner, Frederik VII's gemalinde, hvis jævnlige indblanding i politiske forhold var et af tidens delikate spørgsmål.
- 3 L. N. Scheele, det hidtidige ministeriums kraftigste personlighed, der fortsatte som udenrigsminister.
- 4 Carl Berling stod i et intimt venskabsforhold til Frederik VII og grevinde Danner. Med sidstnævnte havde han en søn. Som hofmand søgte han at styrke grevindens stilling; han bevarede også sin indflydelse under ministeriet Andræ.
- 5 I Haderslev, hvor H. R. Hiort-Lorenzen var amtssekretær.

Laurids Skau til Frederik Lorenzen 1856 26/10.

Mariegaard ved Haderslev, d. 26de Octbr. 1856.

Allerede det store Stykke Papir, som jeg har taget til dette Brev, maae overtyde Dig om, kjære Fritz! at jeg ikke tænker paa at afspise Dig med nogle Linier. Jeg hører jo overhoved til det Slags Mennesker, der i Længde og Brede, baade i den ene og i den anden Retning, kan maale mig med de Fleste, altsaa ogsaa i Rigdom paa Ord, men Du skal derfor ikke blive forskrækket, thi det er ingenlunde min Hensigt at kjede Dig. Jeg skal derhos bestræbe mig for at skrive en Haandskrift, der idetmindste er ligesaa læselig som Din, der sommetider er sammensat af ret mærkelige Hieroglypher, og jeg skal derhos nok passe at holde op med en knaldrende Hilsen, thi en Rosine maae der dog være i Pølseenden. See saa, der har Du Indledningen.

Tak for Dine Meddelelser om Ministerkrisen, om Grevinde-Nykker, om Stoppere for dem o.s.v.¹. Det er altid interessant for en Eremit, som jeg begynder at blive, at høre slige Sager referere af en Per-

sonlighed, der er nær ved Kilden, og som har den tilbørlige Veneration for den nuværende Conseilspræsident², som mangen Een ellers hakker lidt efter, men som jeg i al Fald ikke behøver at mistænke Dig for. Han er en lille Stivnakke, der nok skal sætte dem Stolen for Døren ved Hove og bag Coulisserne, og dette er altid noget. Forresten frygter jeg for, at det ikke vil vare ret længe, da Andræ er for lidt smidig til at snoe sig i vanskelige Forhold og for stiv til at give efter i Smaating for at seire i Store. Dog, det er jo godt indtil videre, og det er ikke værd at gruble paa den kommende Tid, hvis Væsen man dog langtfra kan have nogen klar Forestilling om.

Du skal ikke beklage Dig over, at det er saa længe siden, Du skrev til mig, thi jeg er altfor human og betænksom til at tage Dig dette ilde op. Du maae nemlig vel erindre, at jeg ogsaa har den Ære og Glæde at kjende Din Kjæreste³, og at jeg har sat mig i Hovedet, at jeg holder uhyre meget af dette Pigebarn. Som Følge deraf er det en simpel Pligt for mig at være nøisom, at kjende Resignation, og da jeg er forvissat om, at Din Tid helliges hende, saa er det ligesaa naturligt, at jeg derover kun kan glæde mig, selv om jeg selv maae savne Dine Breve, eftersom jeg veed, at det Savn, jeg føler, og det Tab, jeg lider, egentlig kommer Din Kjæreste tilgode, og saaledes har jeg da faaet udgrandsket, at jeg holder af hende, siden jeg med slig Resignation kan bære baade Savn og Tab, hvilket man dog sædvanlig kun gjør for sine Venner.

Den 27de Octbr.

Jeg blev afbrudt igaar af Rudolf⁴, som kom til mig meget diplomatisk og syntes at skulle afliste mig nogle Oplysninger om Oprindelsen til »Toftegodser«, »Landboler«, »Kaadnere«, »Inderster«, »Bonden und Lansten« o.s.v., samt den stringente Forskjel, som der fra Arilds Tid er gjort og retlig kan gjøres mellem disse forskellige Grundeiendomme. Rudolf er nu mindst af alt Diplomat, og følgelig maatte han snart rykke ud med, at man paa Amthuset intet Begreb havde om disse Dele, og at Ingen kunde hjælpe i Nøden, og Kammerherren [Stockfleth] havde da givet Anviisning paa min Ringhed. Jeg manuducerede ham efter bedste Evne, men Enden blev, at han famlede, og jeg lovede da at skrive ham en »Darstellung«, der kunde tjene som Lexicon i Nøden.

Forresten gaar det ham ganske godt paa Amthuset, men »læse til Examen« – derom troer jeg rigtignok, hverken der er Tanke eller Tale. Rudolf har ikke saadan Jernflid, som der maae til for at kaste

sig over Juraen ovenpaa endt Dagsarbeide. Han har heller ikke den Interesse for Studium paa Retsgebetet, som t. Ex. jeg selv har, og han kan ikke, saaledes som jeg, kaste sig over gamle Acter og forfølge dem gennem alle Stadier til Kilden, som jeg stadigen gjør, og hvorved jeg har erhvervet mig et Kjendskab til den dybere Deel af vore Forhold, der neppe haves af nogen af vore Embedsmænd for Øieblikket. Han skal nu til at ordne Archivet, hvori der ganske vist vil være riig Leilighed til at profitere, men jeg lover mig ikke meget deraf. Thi naar Fingrene blive kolde, og naar han har begyndt at føle lidt Træthed i Hovedet, saa kaster han hele Stadsen fra sig og udbryder: »Jeg er saa kjed af dette Sk..., at jeg sku ikke gidder havt mere med det at gjøre.« Han begynder naturligviis næste Dag igjen og arbeider raskt og livligt en Time eller to, men at arbeide jævnt og roligt en heel Dag – nei, det kan han ikke.

Det er *Seigheden* og *jævn Udholdenhed*, der mangler ham, men ingenlunde Evner. Han vil blive en jævn, flink Embedsmand paa sin Plads, og han *kunde blive noget mere end almindelig, naar blot Seigheden var i samme Grad tilstede som Evnerne.*

Kammerherren [Stockfleth], troer jeg, ganske godt kan lide ham, og Familien ligesaa, men Rudolf er ikke en saadan Arbeidshest som den anden Sekretær Gregersen, hvorimod han er langt bedre Hoved end denne. Men det gaaer dog i det Hele godt, og jeg er forvisset om, at Rudolf let kunde stille den anden i Skygge, naar han blot havde Seighed nok, blot var Arbeidshest. Men maaskee kommer dette mere med Tiden, ved den daglige Vane, thi jeg kan kjendeligen spore Fremskridt til det bedre. Jeg troer næsten, han spekulerer paa at søge Sekretærposten ved Appellationsretten⁵, men maaskee opgiver han det endnu. Jeg raader ikke til, skjøndt det vilde være materielt fordelagtigt. Men der er kun een Times Arbeide daglig! og hvad er dette for Rudolf? Bliver han derimod et Aars Tid her paa Amthuset, saa vil han være een af de første Aspiranter til Embede i Sydslesvig, og dette synes jeg er bedre.

Rudolf er en vældig Nimrod, ligeledes min Søn. Kun Skade, at de saa sjelden bringer Vildt hjem. Imidlertid er det høist komisk at see disse to Fyre med Bøsse paa Nakken og Hunden i Hælene drive omkring i Markerne. Faae de end sjelden Vildt, saa erhverve de dog en deilig Appetit, og dette er altid noget.

Om mig selv har jeg kun Lidet at sige. Jeg har det godt, og det er jo Hovedsagen. Forleden blev jeg budt 80.000 rd. for min Gaard⁶,

altsaa rigelig 20.000 rd. i Avance. Det var jo grumme nærved, at jeg havde solgt den, men da min Familie, især Drengene, nødigt ville have det, saa holdt jeg ved den. En smukkere og i Forhold til Størrelsen mere indbringende Eiendom kan jeg jo ikke faae. Imidlertid er jeg baade sundere og raskere, siden jeg er kommet til at boe paa denne Gaard, og derhos har jeg nok at beskjæftige mig med, og dette vil endda ikke sige saa lidt.

Nu er Brevet jo fuldt, men der er neppe Plads til den knaldrende Hilsen, som jeg lovede i Indledningen. Tag derfor til Takke med en jævn og venlig Hilsen fra Rudolf og mig til Dig, Din Kjæreste, saavel som Sophie, Mathilde og Fru Muus og bed dem alle bevare i venlig Erindring

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

S.T. Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Ikke fundet.

2 C. C. G. Andræ, Fritz Lorenzens tidligere lærer på den militære højskole, der var konseilspræsident 1856 18/10 – 1857 13/5.

3 Christiane Muus.

4 H. R. Hiort-Lorenzen, der 1856 1/9 var blevet amtssekretær i Haderslev.

5 I Flensborg.

6 Jvf. Lorenzen til Skau 1855 31/5, note 6.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1856 2/11.

Mariegaard ved Haderslev, d. 2den Novbr. 1856.

Jeg glemte sidst at fortælle Dig, kjære Fritz! at vi i Capt[ain] Tholstrups Sted har faaet en Capt[ain] Aschlund¹, der efter alle Julemærker at dømme er en heel Profet.

Idetmindste er han gudelig paa Kraft og beder baade Nat og Dag om Tilgivelse for sine Synders Mangfoldighed. Det værste ved denne Sag er, at han vil *høre sig selv bede*, og da han formodentlig er noget tunghør, saa anstrenger han sine Lungers Kraft saa forskrækkeligt, at han vækker Din stakkels Tante Juhl², hos hvem han boer, og alle hendes Folk af Søvn, deels om Aften silde, deels i den tidlige Morgenstund, og stundom midt om Natten, naar han vil gjøre sig flot fra Djævelens, Satanas eller Djævlens Anfægtelser. Han synger Psalmer og Lovsange Morgen tidlig og Aften silde, saa det ryster i hele hendes Huus, og det er en Lykke, at det er en stærk Bygning, da ellers de vældige Toner let kunde sprænge samme.

Han begynder at laane Din Tante gudelige Bøger og hellige Skrifter, besynderlig angaaende Martyrerne, og naar Du næste Gang lader Dig see i Haderslev, tvivler jeg ikke om, at Din Tante vil være tilstrækkelig præpareret til Abbedisse i hvilket som helst Frøkenkloster og Dine nette Cousinsers velskikket til Nonner, hvis NB ikke pludselig Satanas skulde indpuste dem Giftetanker med sin gloende Aande og saaledes forstyrre en nidkjær Apostels Værk.

For Øieblikket skal Captainen være ifærd med at forberede Stiftelsen af en gudelig Sangforening, og da her er godt Stof i Haderslev, saa tvivler jeg ikke paa, at Foretagendet vil krones med Held.

Du maae nemlig vide, at vi her [i] Byen i et Aars Tid have været lyksaliggjorte med en vældig Apostel, der har præket Folk *ud* af Kirken og ind i Skolen, vel at mærke, den Skole, hvori han om Aftenen holder sine gudelige Forsamlinger. Han har beviist med stor Grundighed, at hele Præsteskabet, paa meget faa Undtagelser nær, ere falske Profeter, »der komme til Eder i Faareklæder«, men ere indvortes glubende Ulve. Helveg er naturligviis en reen Sinke. Han mødte forleden i Forsamlingen og vovede at gjøre et Par Bemærkninger for at fastholde Daaben som et Sakramente, hvilken Sommer³ – saa heed han – ikke reflekterede paa, og Følgen blev, at Præsten Helveg maatte fortrække, hvilket jo var i sin Orden, siden han formastede sig til at ville forstaae Christendom ligeoverfor en slig Profet som Sommer. Denne sidste Helgens Virksomhed bærer »bereits« sine Frugter. Der er allerede sendt 4 a 5 Stykker til Daareanstalten, og for et Par af dem maae jeg betale af Amtrepartitionsfondet naturligviis, thi personlig vasker jeg mine Hænder.

Her er saaledes en velforberedet Grund for Capt[ain] Aschlund at bearbejde, og det skulde undre mig, om han ikke om kort Tid blive hentet af Profeten Elias paa en Ildvogn og henflyttet til Egne, der ere for blændende for os arme Dødeliges Blikke.

Skulde nu Sligt hændes, vilde det dog være gavnligt, at man var forberedt derpaa og havde en Ingenieur parat til at udfylde Pladsen, da vi eller kunde resikere at miste ikke alene en Profet, men – ogsaa en Veireparateur!

Du gjør derfor vel i at huske Capt[ain] Köbke paa en slig vigtig Omstændighed, da man selvfølgelig i Corpsets Stab ikke kan ane, at eet af dets hæderlige Medlemmer mulig faaer isinde at himle før sædvanlig Tid.

Saadanne prosaiske Naturer som jeg vilde selvfølgelig i Smug til-

føie den lille bitte Bemærkning, at vi just ikke har Trang til fuldt saa aandelige Væsener, men at vi megetmere gjerne tager tiltakke med en Mand, der er kyndig i Jordarbejder o.s.v., men dette maae Du ikke sige høit, thi man kunde jo maaskee troe, at jeg selv var en Jordklump, der inte kunde sandse aandelige Sager. Farvel!

Rudolf skal spille Whist hos mig i Aften.

Din
L. Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Ingeniørkaptajn Conrad Frederik Bugge v. Aschlund, der som afskeditget o. 1860 skrev breve til Laurids Skau med det sigte at bringe ham ind under en kristelig påvirkning.
- 2 Enke efter Peter Hiort Lorenzens svoger Christian Juhl.
- 3 Den sekteriske lægprædikant Mogens Abraham Sommer, der i 1856 efter konflikt med pastor Fr. Helweg måtte fratræde som lærer i Haderslev. 1857 6/1 henvendte Mogens Sommer sig til Skau for at få ham til at støtte kravet om kirkelig frihed i hertugdømmet Slesvig i lighed med, hvad man havde i Kongeriget siden 1849 5/6 – dog mormoner undtaget! Se iverigt: DBL.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1856 8/11.

Kjære Skau.

Jeg har opsat i flere Dage at svare paa Deres sidste Brev, fordi jeg først vilde kunne fortælle Dem Indholdet af den Samtale, jeg havde igaaftes med flere af Corpsets Officerer ved en Soirée hos General¹, hvortil alle Ingenieurofficerer her i Byen vare inviterede.

Foreløbig vil jeg da sige Dem, at Captain Aschlund² i Almindelighed ikke ansees for at være ved sine Fem, at han endog en Tidlang har været erklæret sindssvag, alt oprindelig af religiøse Skrupler. I 3 Aar har han derfor ikke gjort Tjeneste ved Corpset, men for at styrke sig gjenngaaet praktiske Skoler ved de forskjellige Vaabenarter. Lægerne mente, at han nu var helbredet, men efter hvad jeg hørte igaaftes, har Corpset bestandig tvivlet derom. Den Humanitet, som gaaer igjennem hele Bestyrelsen og undertiden drives for vidt, har gjort, at man dog ikke har villet indstille ham til Afsked, men endnu gjøre et sidste Forsøg, om han skulde være brugbar. Efter hvad De meddelte mig forleden Dag, og som jeg fortalte flere af Officererne ved Ingenieurcorpsets Stab, viser det sig jo, at hvad man frygtede, har været begrundet, og man sagde mig, at det netop havde været med Forsæt, at man havde givet ham en saa selvstændig Post, for at hans Brugbarhed eller Uduelighed kunde blive vitterlig. Under

de af Dem anførte Omstændigheder ligger det klart for Dagen, at det snart maa vise sig, at hans Embede ikke bestyres samvittighedsfuldt. Han vil da strax blive indstillet til Afsked³. Jeg behøver ikke at sige Dem, at Deres Navn ikke har været indblandet i min Samtale.

Jeg har ingen Betænknng havt ved at fortælle Sagen, som den var, thi det er vigtigt at forebygge, at en gal Mand nedbryder Ingenieurcorpsets Agtelse, og jeg takker Dem derfor for Deres Meddelelse. Hils alle fra

Deres forbindtlige
Frederik Lorenzen.

Kjøbenhavn, d. 8. Nov. 1856.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 Navnet savnes.

2 Jvf. foranstående brev.

3 Ingeniørkaptajn C. F. B. v. Aschlund

blev 1857 overflyttet til chausséetjeningen i hertugdømmet Slesvig.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 16/4.

Kjære Skau!

Haderslev Amthuis¹, den 16. April 1857.

Da jeg igaar Aftes kom hjem fra Kjøbenhavn og talte med Kammerherren [W. W. Stockfleth], begyndte han pludselig med at spørge mig om, hvorfor jeg ikke havde søgt Politimesterembedet i Eckernførde².

Da dette kom mig saa uventet, idet han aldrig tidligere havde talt derom, antog jeg først, at der stak noget under, men jeg har nu atter idag talt længe med ham derom, og han opfordrede mig for fuld Alvor at søge dette Embede. Forinden jeg imidlertid vil gjøre noget Skridt i denne Retning, vil jeg dog helst først erkjendige mig om Grunden til, at dette Embede endnu stadig forbliver ubesat, og jeg har i den Anledning idag skrevet til en Fuldmægtig Toosbuy i Slesvigsk Ministerium for at faae nogen Oplysning desangaaende. Men da det dog var muligt, at De endnu denne Gang talte med høiere staaende Folk i Ministeriet, saa tillader jeg at bede Dem, min gamle Sagfører, om ved given Leilighed at forhøre Dem desangaaende. Dog beder jeg Dem ikke at nævne mig som Aspirant.

Det er egentlig af gammel Vane, at jeg igjen henvender mig til Dem, og da De altid tidligere har hjulpen mig ved lignende Leiligheder, og altid med Held, saa kan jeg ikke Andet end strax at indvie

Dem i mit Projekt og bede Dem om at assistere mig, da jeg er overbevist om, at Udfaldet bliver godt, naar De er med.

Skulde De see Nogen af Familien, beder jeg hilse og takke for sidst.

Deres hengivne
R. Hiort-Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Skau havde deltaget i Stænderforsamlingen i Flensborg 1856 13/12 – 1857 21/2. Her stiftede han bekendtskab med læge Emil Müffelmann, fra hvem han modtog et par breve, således [1857] 12/4: »Det er jo en bekendt sag, at Heltzen, så længe han ei var godseier, stod på bøndernes side mod godseierne, men aldrig så snart havde han købt Søgård, før piben fik en anden lyd«, og 1857 27/4: »Christiansen er bleven Stempelpapirsforvalter! Han erklærer det for Alverden og anseer det kun som et billigt erkjendtlighedskrav for alle de udmærkede tjenester, han har vist fædrelandet lige siden han som første mand løb fra Flensborg i 1848! . . . en skandale! Man er så opfyldt af den her som vel muligt og erklærer den for den største skandale, som er passeret siden 1850. O Wolfhagen! . . . Stakkels senator Jensen. Wolfhagen havde udset ham til stempelpapirsforvalter, og alle havde så gjerne set, han var bleven det, men Tillisch vilde jo have Christiansen« (KB. NKS 1727). – I april 1857 trådte udenrigsminister Scheele tilbage, og det førte

1857 13/5 til ministeriet Andræs endelige demission, hvorefter det 1. ministerium Hall regerede fra 1857 13/5 til 1859 2/12. – Skau opholdt sig derfor i Kbh. på den tid, da Hiort-Lorenzen sendte sit brev fra Haderslev.

2 Jvf. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 21: »Oline og jeg begyndte nu at tale om vor Fremtid. Borgermesterembedet i Ekernførde havde i over et Aar været ledigt, og Herredsfogden i Ekernførde Herred, Greve Ludvig Brockenhuus-Schack, min fordums Skolekammerat fra Sorø Academi, var constitueret. Jeg talte med min gode Ven, Departementschef i det slesvigske Ministerium Regensburg, derom, men det viste sig, at Wolfhagen endnu ikke havde faaet Bugt med sin Misfornøielse over, at jeg havde forladt Flensborg Amtshus. Jeg var endnu for ung, mente han, uagtet den tidligere Borgermester, Louis Hammerich, kun havde været 23 Aar, da han blev ansat, og 26, da han blev forflyttet til et bedre Embede i Tønder Amt. Jeg maatte da slaa mig til Ro, men opgav ikke mine Planer«.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 9/6.

Kjære Skau!

Efter Aftale vil jeg idag skrive lidt til Dem angaaende vor projecterede Reise¹.

Dog maa jeg efter en Samtale, jeg idag havde med K[am]m[er]-j[un]k[e]r Vedel, først underrette Dem om, at de af Dem ønskede

Extracter af Brandregnskaberne efter meget Arbeide nu ere fuldstændig færdige for Aarene 1794-1855/6, og at en Afskrift af den hele Historie om nogle Dage vil blive Dem tilstillet. Vedel viste mig Extracten, og den indeholdt ganske mærkværdige Ting, saaledes har Tilskudet til Holsten i eet Aar været, om jeg husker ret, 65.000 r.

Men forat komme tilbage til Reisen, da gaaer denne for sig imorgen Aften Kl. 7, saaledes at vi indtræffe Torsdag Formiddag Kl. 10 i Hamborg. Der blive vi til Fredag Morgen og gaae da over Eilsen (Ophold en halv Dag omtrent), Cøln (ogsaa en halv Dags Ophold), Coblenz til Ems, hvor vi indtræffe den 14., Søndag, Kl. 5 Eftermiddag[iddag].

Efter at jeg nu nærmere har overveiet den Tour, som vi to derefter kunde gjøre sammen, er jeg (efter en grundig Conference med Fru Muus, Sophie og Frits) kommen til det Resultat, at vi overmaade godt kunne gjøre en lille Tour ned til Schweiz. Da jeg imidlertid ikke ret er inde i Reiserouterne og Reisetiderne, vil Sophie give Dem en lille Oversigt derover. Saafremt De nu, hvad jeg haaber, da det vil blive en mageløs deilig Reise, er enig med mig, saa underretter De mig ved en Telegraphdepeche, medens vi endnu ere i Hamborg, derom, og jeg venter Dem derefter enten Tirsdag eller Onsdag (førstkommende) i Coblenz eller Ems, forat vi kunne tiltræde Reisen derfra til Schweiz. Efter den af os lagte Plan kunne vi, saafremt Intet maatte komme iveien, være hjemme igjen til den 28de eller senest 29de.

Tip, tap, Tønde, nu skal Sophie begynde².

Deres hengivne
R. Hiort-Lorenzen.

Kbhvn, d. 9. Juni 1857.

KB. NKS 1727.

1 Skau kom ikke med på denne rejse, se efterstående tre breve.

2 »Og saa begynder Sophie da i al Korthed:

Hvis De, som Rudolf siger, kan reise fra Had[erslev] Løverdag Aften og komme til Hamborg Søndag Aften, saa maatte De vel næste Morgen Kl. 7 gaae til Harburg og saa directe til Kølln, hvor De ankommer

om Aftenen Kl. 10 omtrent. Rudolf siger, at De ikke bryder Dem om at forcere Deres Reise for at naae hurtigt ned til os, og jeg vil derfor sige Dem, at der efter Aftentogets Ankomst til Kølln gaaer et Dampskib op ad Rhinen til Koblenz, og naar De saaledes gaaer ligefra Banegaarden ombord, vil De allerede Tirsdag Morgen kunne være i Koblenz. Til hvil-

ken Tid det ankommer der, veed jeg ikke og veed derfor ei heller, om De kan naae til Ems, men ialfald maatte man vel helst gjøre den Aftale, at, hvis Rudolf ei møder Dem i Koblenz, saa tager De til Ems, hvilket jo vilde være det behageligste for os.

Touren i Schweiz meente Tante Chr[istiane] og Frits skulde være omtrent saaledes: Basel, Bern, Thuner-

søen, Lauterbrunn, Staubach, Mairingen, Alpenach, Vierwaldstædtersøen, Rigi, Zug, Zuri[c]h og tilbage til Basel, hvor Kufferten skulde staae, medens De gjør Schweitzertouren.

Tiden er knap, derfor Farvel. Jeg haaber, det lykkes Rudolf at faae Dem med paa Reisen og os at see Dem, om end kun paa kort Tid. Deres hengivne Sophie«.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1857 12/6].

Kjære Skau.

Fredag Middag.

Rudolf har baaret sig godt ad, han er skammelig distrahit. Jeg var desværre meget lidt i Kjøbenhavn, mens Rudolf var der. Jeg er nemlig flyttet ud paa Christianshavn, hvor jeg er 10 Timer daglig i Tjeneste ved Artilleriet. Jeg var derfor slet ikke inde i Rudolfs Affairer denne gang, men det spurgte jeg ham dog om, da jeg hørte, at han ventede at høre fra Dem i Hamborg, om han havde skrevet sin Adresse. Han svarede, at De vidste, at han tog ind i Hotel Victoria; det gjorde Muus's altid. Jeg tillod mig at betvivle det, men han vil jo intet lade sig sige. Hvis han kommer til at reise alene af den Grund, da bøder han rigtignok haardt, thi han var meget lidt opsat paa at gjøre Touren alene.

Men efter hvad De skriver, lader det jo rigtignok til, at det alligevel var blevet vanskelig for Dem at træffe sammen med ham. Nei, De har ret: da vi to foer afsted sammen, da var der ikke saa mange Præliminaries. Derfor gik det saa glat, derfor morede vi os saa kostelig.

Jeg vil dog for det Tilfælde, De ønskede at skrive til Rudolf, sige Dem, at det eneste Sted, hvortil hans Breve kunne adresseres, er: Fru Assessorinde Muus, Hotel »Vier Jahreszeiten«, Bad Ems, Nassau.

Jeg skal endnu skrive til Rudolf for at vise ham Hiobsposten. Der er ingen Tid mere. Jeg beder [Dem] hilse alle fra

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

Min Adresse er Strandgaden 46, 2den Sal, Christianshavn.

Hr. Amtsforvalter L. Skau.

KB. NKS 1727.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 13/6.

Eilsen, den 13. Juni 1857,

kort før Kometens Ankomst og Verdens Undergang¹.

Kjære Skau!

Da jeg ikke i Hamborg fik nogen Underretning fra Dem om Reisen, antager jeg, at enten min Plan ikke har behaget Dem, eller, at Tiden ikke har conveneret Dem, eller endelig, at De overhovedet har tabt Lysten til at reise, saaledes at jeg ikke kan vente Dem i Juni forat gjøre Touren i Schweiz. Da det jo imidlertid er muligt, at De alligevel kommer, saa vil jeg, saafremt De gennem Telegrafan underretter mig om Tiden til Deres Ankomst, vente Dem i Ems til Onsdag Morgen, thi længere er det mig ikke muligt at vente, da jeg ellers aldeles maa opgive Reisen til Schweiz.

Deres

R. Hiort-Lorezen.

KB. NKS 1727.

1 Smlgn.: »Dannevirke« 1857 19/6:
»Den Frygt, at Kometen, som endnu ikke vides at være kommen tilsyne den 13. Juni, skulde forvolde Jordens

Undergang, er med den 14. hujus lykkelig forsvunden«. Derefter en længere omtale af kendte kometer.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1857 15/6.

Mariegaard ved Haderslev, d. 15de Juni 1857.

Naar Du modtager disse Linier, kjære Rudolf! vil Du formodentlig allerede fra Fritz have modtaget Underretning om Grunden til, at ingen Depesche modtog eller naaede Dig i Hamborg. Hverken Du eller Sophie skrev et Ord om, hvor Breve kunde adresseres hen, og skjøndt jeg godt huskede, at Assessor Muus tidligere have boet i Victoria Hotel, saa var dette jo slet ikke nogen Garantie for, at Familien *nu* vilde boe der, og jeg havde ikke Lyst til at telegraphere paa Slump. Jeg har nu indhentet Din Adresse fra Din Broder, og jeg haaber, at disse Linier ville træffe Dig.

Ganske vist forekom Dit projekterede Telegraphtog til Sveits mig noget eventyrlig, thi saaledes at dandse et Klippeland igjennem i en Straussisk Valts, kan jeg dog ikke sige, jeg havde Lyst til. Naar jeg skulde til Sveits og saaledes vel ofre circa 100 rd. for at naae dertil og ligesaa meget for at komme tilbage, vilde jeg dog have Tid til at formøble 100 rd. paa Alperne. Men selv med min ikke ringe Dygtighed til at bruge Penge turde det dog blive vel stærkt at udføre i Løbet af 4-5 Dage, og mere lod det ikke til, Du vilde bruge.

En anden og vigtigere Grund er Penge, som jeg ikke i rette Tid har faaet. Min Forpagter skulde den 11te betale mig 1500 rd., men han kan nu ikke skaffe dem førend den 18de, og jeg maatte altsaa paa anden Maade have gjort Udveie, hvis jeg skulde reise. Dog, ogsaa denne Knude vilde jeg vel have formaaet at løse, men der indtraf endnu en Værre.

Domainedirekteuren¹ har anmeldt Besøg her, og da Din Onkel, »Hans Hvidbaarenhed Mølleren«, skal tale med ham, saa maae jeg i Morgen kjøre med ham til Ribe for der at træffe Bardenfleth. Ved Siden deraf har jeg selv en Forretning, idet nogle Bønder have fundet paa at ville stjæle en heel Domaine, nemlig Varming Søe tæt ved Ribe, men hørende til mit District². For nu hurtigt og sikkert at hæve Vrøvlet vil jeg i Forening med Bardenfleth paa selve Stedet undersøge og om muligt afgjøre Sagen. Søen er nemlig tilvoxet, saa den er lutter Engbund, og Schröeter (sic!) skal udvise Grændserne!! Vi ville vise Exellencen en praktisk Prøve paa, hvad det vil sige at lade Grændsebeboerne tilegne sig Kongl. Eiendom, upaataalt og uden Indsigelse, og han kan da slutte derfra til Haderslev Dam! Nu forstaaer Du vel, hvorledes vi have anlagt Minen, som nok skal komme til at futte af.

Af alt dette vil Du kunne slutte, at jeg ikke kan blive Din Reise-fælle for dennesinde.

Den skønne Reiseroute, som Sophie havde opgivet os³, maae altsaa bruges en anden Gang. Jeg har allerede paa mit Reisekort bidt Mærke i den. Foreløbig beder jeg Dig takke hende for den vistnok veloverveiede Plan, og jeg forbeholder mig at tilskrive hende darsausen i Ems ved bedre Leilighed, end jeg idag raader over. Ligerviis beder jeg Dig formelde min Kompliment til Fru Muus.

Alt iøvrigt vel inden Borde.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

Hr. Amtssekretær Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Frederik VII's tidligere minister, C. E. Bardenfleth, var blevet domainedirektør i 1855.

2 Haderslev vesteramt.

3 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1857 9/6. Om rejsen, se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 16–19.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 15/8.

Kjøbenhavn, den 15. Aug. 1857.

Kjære Skau.

Jeg bringer Dem min Tak for de tilsendte Optegnelser¹. Jeg har læst dem med overordentlig Interesse. Jeg har atter gennemlevet og gennemfølt hele den Tid, De beskriver, thi det er beundringsværdig, som De i den concentrerede Fremstilling bringer mig ind i hver enkelt Situation. Mangt et Sted kan jeg jo ogsaa supplere, hvor De kun antyder. Jeg vil kun nævne Audientsen paa Föhr, som jeg saa godt husker, De fortalte mig paa vor Tour langs Vestkysten.

Og tak for sidst. De forstaaer at ende med Eclat, thi den sidste Eftermiddag var brillant, og jeg bliver ordentlig i godt Humeur, hvergang jeg tænker paa den gamle Romer, som saa aldeles regulerede vore Cadavre og bragte os i en fast og fornuftig Søvn ligefra Nyborg til Odense, thi Russeren maatte nok snart holde op med at være interessant².

Ja godt var det, da jeg kom til Odense, thi som De har hørt, skete der en storartet Explosion. Rudolf og Oline bleve forlovede. Der har jo været noget meget mistænkeligt ved hans vedholdende Attaqver paa Odense, men jeg maa dog tilstaae, at jeg i min Naivitet endnu ikke havde fattet Angrebepunktet. Nu forklarer alting sig jo, og ved at tænke mig om, forstaaer jeg en hel Del Ting, navnlig den Spænding og Feber, jeg har mærket, Fyren har været i i den sidste Tid.

Vi maae forresten ønske ham til Lykke til hans Valg, thi Oline Muus er en af de husligste Piger, jeg kjender. Der er ingenting, som hun nogensinde sætter over sit Hjem. Det var altid med stor Besvær, man kunde faae hende hjemmefra. Og det anser jeg for det Vigtigste af alt for Rudolf, at han faaer en Kone, som ret holder af sit Hjem, [og] som forstaaer at binde ham til det.

Mange Hilsner til Onkel Otto³ og alle gode Venner, Peter⁴ ikke at forglemme, fra

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Hans Nissen i Hammelef. Historiske Optegnelser af Laurids Skau.

2 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

3 Otto Schroeter, gæstgiver og møller i

Haderslev.

4 Peter Skau, der var hjemme på sommerferie.

Mariegaard ved Haderslev, d. 22de Septbr. 1857.

Med mine Fødder paa »Forvars« brede Ryg¹ – thi Du maae vide, kjære Rudolfus! at min Kone mæsker den paa Kraft, saa den er baade bred og feed – tager jeg Pennen for at forslaae en ledig Time og ved det Haab at kunne friske lidt op i Dit Cadaver, som sagtens er noget medtaget af Sygdommen².

Det var da et Pokkers Indfald af Dig saaledes at lægge Dig syg derovre, og naar Du nu engang kommer tilbage, nedlægger jeg bestemt Indsigelse imod, at Du atter gjør Dig skyldig i en saadan Streg. Det er nemlig ikke fra den Side, at Du skal præsentere Dig for Din nydelige Kjæreste. Dette kan skee tidsnok, naar »Sortkjolen«³ har udtalt Ordene: »Og hermed erklærer jeg Eder for rette Ægtefolk at være«. Man har jo gaaet og jamret og lamenteret over, at den veritable Sygdom skulde ramme Dig, og trods al min Forsikkring om, at Skuden var god, om den end fik en lille Lækkase i Kjølen, og at Plankerne vare stærke og godt sammentømrede, saa at Skroget nok kunde taale en Tørn, saa har Fanden dog plaget Een og Anden med Ængstelse og ofte været nærved at plage mig med.

Af et Brev fra Frøken Christiane⁴, for hvilket jeg beder Dig takke hende ret meget, seer jeg imidlertid, at Tømmermanden (Lægen) er godt paa Veie med at faae denne hersens Læk i Kjølen stoppet, og jeg tør derfor nok prøve paa at snakke lidt med Dig, aldenstund et godt Humeur er en vigtig Ting, og da jeg nu besidder denne Herlighed i nærværende Time og troer paa dets Smitsomhed, har jeg tænkt at gjøre Dig »til min Betragtning Emne«, som Præsten siger og hyp-pig indleder sin Tale med.

Jeg yttrede ovenfor, at Humeuret kan være smitsomt, men det er ikke dette alene, der smitter. Forlovelsen⁵ synes at være af samme Egenskab. Din Broder Fritz, der idag er et Stykke af en Haderslever, gaaer aldrig saasnt hen og giver sig med Liv og Sjæl i Frøken Christianes Vold, førend Du følger Exemplet og overgiver Dig paa Naade og Unaade til Oline, og neppe er man færdig med at gratulere Dig, førend Møller⁶ benytter Ferien til at smutte over til Odense for at forlove sig med Frøken Marie!

Men hvad skal de stakkels Pigebørn i Haderslev blive til, naar det mandhaftige unge Ridder- og Mandskab saaledes bliver ved? Jeg venter nu, at Selmer og Grønlund en skjøn Morgenstund stikker af til Odense og følger Exemplet, thi der er sagtens flere Pigebørn endnu i

denne betydelige Bye, og vore unge Damer herovre maae gyse ved Tanken om denne for dem farligste Smitsot af alle. Hvis jeg ikke af Princip hyldede Liberalismen, vilde jeg paa Haderslevs Pigers Vegne skrive et Andragende til Kongen om at udstæde et Forbud mod alle Ungkarles Reiser til Øerne, thi det maae jo være nogle farlige Pigebørn, disse Øboerinder, siden de saaledes med magnetisk Kraft drager vort unge Mandskab til sig, og tusinde og atter tusinde Gange maae vort Qvindekjøn herovre udbryde: »Ak, hvor smitsom er dog denne Forlovelsessygdом!«

Dernæst skal jeg fortælle Dig, at jeg er bleven frugtsommelig, og at dette arriverede mig Dagen efter, at Du reiste til Odense. Jeg gaaer nemlig frugtsommelig med – *en Idee* og kan ikke blive forløst uden Din Hjælp. Sagen er følgende: Ligesom i sin Tid Amtssekretær v. Wimpfen her paa Amthuset vakte Opmærksomheden for sig ved at skrive en Afhandling i »Staatsbürg[erliches] Magazin«⁷ angaaende de Kongl. Fæstegaarde i Haderslev Amt og deres retlige Stilling, saa at han kort efter blev Herredsfoged, saaledes vilde jeg have dig til at skrive en lignende Afhandling, der skulde veie mere end 1½ Grad i Examenkaraktern og bane Dig Veien til Embedskarrieren lidt hurtigere end ellers. Wimpfens Afhandling var aldeles ikke noget Hexeri, thi jeg kunde sgu let have gjort det samme og maaskee lidt til. Du er kapabel nok til at bringe et levende Væsen ud af min Idee, som jeg nu har brygget paa i mange Dage, og den er næsten klar og reen, saa Du blot behøver at haandtere den i Pennen, og dette kan Du let gjøre, naar jeg giver Dig en Haandsrækning til Assistance. Da jeg ikke vil rive Dig Brødet af Munden, saa gjemmer jeg Ideen til Dig. Hvis jeg iøvrigt leed af Rangsyge, kunde jeg selv have behandlet Sagen som Program til en Justitsraadstitel, men denne koster Geld og – derfor mange Tak! Du derimod kan benytte Dig af Leiligheden, og jeg – ja, jeg kan skrive Fanden et Øre af for at assistere Dig. Resten mundtlig.

Igaar saae jeg her i Haderslev den første fuldendte eller maaskee rettere uendelige »Crinoline«! Da denne gav mig Anledning til rigtig for Alvor at lee, skal jeg fortælle Dig Geschichten. Jeg gik med en noget kortsynet Ven forbi Forstmester Wegeners Huus paa Fortouget. Pludselig udbryder han: »Men plager Fanden nu Jørg[en] Jepsen, saa at han hænger Damekjoler ud til Tørring og dermed spær-rer Fortouget«. Jeg saae op og bemærkede strax Stilladset, som overgik Alt, hvad jeg endnu har seet, saa at jeg uvilkaarlig kom til at

tænke paa »Khalifen paa Eventyr«, hvor Digteren lader Khalifen forbauset udbryde: »Allah er stor!« Er alt dette kun een Qvinde?!«

Vi loe med hinanden allerede strax, da jeg fortalte ham, at det Altsammen var *een* Qvinde, men det bedste er tilbage af Morskaben. Man nedlægger nemlig Gasrør langs med Rendestenene i denne Tid, og en heel Række Arbeidere stode langs ad Grøfterne saa dybt, at blot Hovederne var i Niveau med Fortouget. Da nu Crinolinen gik langt ud over Rendestenen, kom en Straahat i Fare, som den stive Kant af Skjørtet ragede af en tydsk Arbejder, der stod i Grøften. Jeg vilde givet meget til, at Du havde hørt Plattydskerens Udbrud. Det lader sig ikke skrive. Endnu mindre hans Yttringer, da Damen vendte sig om og bukkede sig lidt for at see, hvor Hatten blev af, thi derved sank Kanten af den stive Crinoline selvfølgelig endnu dybere. Jeg var nærved at falde om af Latter, og hvis Du har en saa levende Phantasie som jeg, er jeg vis paa, at Du leer med, forudsat Du ikke er altfor mat. Hvis denne Dragt bliver Mode i længere Tid, vil Begrebet »Dør«, eller Tingen burde jeg vel sige, forsvinde af Sproget, thi Dørene maae forandres til *lutter Porte*, for at Maskinerne kan komme igjennem. Og herved Farvel til Crinolinen for dennesinde.

Fra Amthuset *kan* jeg hilse, og fra Gregorius⁹ skal jeg hilse. Alt vel inden Borde. Kammerherreindens Søster⁹ er paa Benene igjen og kaster formodentlig i dette Øieblik ømme Blikke paa Din mandhaftige Collegas smukke Skjæg. Amtmanden [Stockfleth] tygger Rhabarberrod paa Kraft i Liighed med Herredsfoged Heide, der ogsaa har slaaet sig til denne Ret. Withs lille Søn er kommet paa Benene, og Fruen kan ogsaa snart komme af Sengen. Krarup Hansens nydelige Kone have vi derimod begravet idag¹⁰. Gamle Schmidt er naturligviis reent »herunter«. Mølleren gaaer paa Jagt og – drikker Portviin. Fra hans Kone skal jeg hilse. Alle i Huset befinde sig nu vel. Min Collega Huss kniber det med, men noget bedre er det dog. Weber paa Christiansdal er dygtig syg af Blodgangen. Jeg kører med Doktor Dahl næsten hveranden Dag, men nu troer jeg dog, Sygdommen tager af her i Byen. Paa Landet tiltager den derimod i stærk Grad¹¹.

Hvis jeg i Morgen er i godt Humeur, agter jeg at sende Din Broder Fritz en lang Epistel, men er Humeuret derimod ikke i tilbørlig Stand, kommer han til at vente.

Hils nu imidlertid hans Kjæreste, at jeg i al Fald har skjønne For-sætter. Hvis de ikke komme til Udførelse, er det af lutter Godhed for Fritz, thi jeg vil ikke plage nogen med slet Humeur, altsaa heller ikke

ham. Hils ogsaa Din fortræffelige, opoffrende Sygevogterske Fru Muus. Da jeg hørte, Du var under hendes Varetægt, fik jeg en dobbelt stærk Troe paa, at Dine Planker vilde holde. Det glæder mig, at Sophie og Mathilde ere komne til Hægterne igjen. Hils dem fra mig og siig Sophie Tak for hendes venlige Brev og Lykønskning. Din Kjæreste kjender jeg kun lidt til, men jeg beder ligefuldt at formelde min Kompliment til hende.

Der er nu lovlig Grund til at slutte, eftersom Brevet er godt pakket fuldt af – Vrøvl. God Bedring!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Skaus hund.
- 2 Hiort-Lorenzen var i Haderslev blevet smittet under dysenteriepidemien, men sygdommen brød først ud, da han var kommet til Odense, se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 20.
- 3 Præsten.
- 4 Christiane Muus, forlovet med broderen Fritz Lorenzen.
- 5 H. R. Hiort-Lorenzens forlovelse med Oline Muus, jvf. Lorenzen til Skau 1857 15/8.
- 6 Adjunkt Chr. Fr. Møller, der 1859 blev gift med Elise Marie Muus.
- 7 Staatsbürgerliches Magazin VI, 1826. Samme år blev Carl von Wimpffen amtssekretær i Haderslev. 1835 blev han herredsfoged i Vis herred, Flensborg amt.
- 8 Amtsssekretær Christian Gregersen.
- 9 Kammerherreinde Stockfleth var født Glahn. Der er her tale om Nathalie Glahn. Hun indgik dog ikke ægteskab med den noget letlevende Gregersen.
- 10 Marie Christine Krarup-Hansen, født Schmidt, døde 1857 19/9 og blev ifølge bekendtgørelse i »Dannevirke« 1857 21/9 begravet 1857 22/9. Hendes fader var tingmand J. A. Schmidt.
11. Blodgangs-omgangssygen, en dysenteri, der rasede i Haderslev i sensommeren 1857, stod man ganske hjælpeløs overfor. Nogle tyggede som anført rhabarberrod, men møller Schroeters husmiddel – portvin – har nok haft en gavnligere virkning over for sygdommen. – Se iøvrigt: Skau til Hiort-Lorenzen 1858 21/6, note 2.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 24/9.

Kjære Skau!

Odense, den 24. Sptbr. 1857.

Deres kjære Brev idag har i den Grad vakt min Taknemlighedsfølelse, at jeg, uagtet jeg endnu holder Sengen¹, ikke kan lade være at svare Dem og takke Dem derfor.

Det har været en lang drøi Tid for mig, navnlig hele forrige Uge, thi da var det, uagtet alle de gode Bulletins, som udgik herfra Huset, dog temmelig simpelt med mig. I de sidste Dage er jeg imidlertid ble-

ven betydelig bedre, saa at jeg har Haab om snart at kunne forlade Sengen. Den egentlige Betændelse er næsten hørt op.

Iøvrigt har jeg det naturligviis overmaade vel, da jeg bliver pleiet som en Prinds, og det Første, alle Mand spørge om, naar Doctoren har været her, er, hvad man maa faae idag? Navnlig har T[ante] Christiane² vist sig mageløs kjærlig og opoffrende imod mig. Det er hende, der næsten udelukkende har pleiet mig, thi ogsaa Oline har skrantet lidt i de sidste Dage. Dog haaber jeg ikke, det har Noget at betyde.

Jeg er nu bleven træt og maa slutte med at udtale Haabet om, at De vil kunne tyde disse Kragetæer. Hils alle gode Venner fra

KB. NKS 1727.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

- 1 H. R. Hiort-Lorenzen var blevet smittet under dysenteri-epidemien i Haderslev, se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, 1919, s. 20.
2 Enke efter kammerassessor Muus (d. 1856).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 26/9.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 26. Sept. 1857.

Det er virkelig ikke Talemaader, naar jeg siger, at jeg længe har villet skrive Dem til, og der behøvedes langt mindre end Deres venlige Brev¹ for at faae Pennen i Gang. Christiane har fortalt mig, hvor glad hun blev overrasket med et Brev fra Dem. Hun modtog det midt i den ængstelige Tid, de har haft i Odense med Rudolfs Sygdom.

Jeg er i Et og Alt enig med Dem om, hvad De skriver om Rudolfs Affairer. Jeg har sat mig med største Kraft mod hans Reiser, og jeg troer rigtignok heller ikke, han var kommet, hvis ikke Kammerherren [Stockfleth] sidst uden Opfordring havde spurgt ham, om han ikke vilde tilbringe Søndagen i Odense. Det er jo meget humant af ham, men naar han i sit Hjerte er misfornøiet derover, saa var det jo bedre ikke at lokke en Fugl, som saa gjerne vil hoppe.

Hvad hans Udsigter angaae, da er det vistnok meget rigtig, at de betydelig trænge til en lille Støtte, og jeg kan ikke lade være at beundre det Snilde i Deres Idee². Der er ingen Tvivl, at naar Rudolf blot vilde oppe sig lidt og kunde bringes til Erkjendelse af, at han maa gjøre noget for at komme frem, vilde han kunne præstere noget, der duer, især naar han har Deres grundmurede Praxis i Ryggen, og jeg

skal gjøre alt, hvad jeg formaaer, for at faae ham til at forbedre sine Actier. Jeg kan dog ikke ved denne Leilighed lade være at udtale, hvor tidt og hvormeget jeg paaskjønner den store Omhu og Interesse, De ved enhver Leilighed lægger for Dagen mod os Sødskende.

Jeg gaaer fremdeles alene omkring heri Byen, da Fru Muus og mine Søstre ere blevne opholdte i Odense af Sygdommen³. Jeg vil haabe, at vi fremdeles maa høre, at ingen andre ere blevne angrebne. I næste Uge venter jeg dem hertil; Christiane følger forhaabentlig med. Dem seer jeg vel neppe før Slutningen af Aaret. Rigsdagen maa jo først være færdig, og det bliver vist en temmelig lang Session.

De maa vel i disse Dage ud for at hilse paa Kongen, naar han passerer Amtsgrændsen for at reise til Tønder⁴. Jeg gad nok vide, hvorledes det vil løbe af med Sir Arthur⁵. Grevinden siges at have faaet en Husarofficer De la Laing til Cavaleer.

Peter drak The hos mig forleden Aften og fortalte mig om sin Himmelbjergtour. Han har haft rigtig godt af at ryste Støvet af sig og tumle sig omkring i Ferien. Det er en Fornøielse at see den Alvor, hvormed han griber sine Studeringer an.

Jeg er nu færdig med min Tjeneste ved Artilleriet og er afgaaet til 1ste Jægercorps. Jeg har valgt denne Afdeling, fordi jeg antager, Wilster er en flink og dygtig Infanteriofficer. Til Foraaret skal jeg til Cavaleriet, saa at der forestaaer mig et Aar, hvor der bliver meget Nyt at sætte mig ind i. Det er godt at faae lidt Praxis ovenpaa den Syndflod af Theori, jeg har slugt i mine Dage.

Det har sikkert været en uhyggelig Sommer hos Dem iaar⁶. Gud skee Lov, alt er vel hos Dem. Onkel Otto og Tante beder jeg hilse. Har De engang en ledig Time, saa veed De nok, hvormeget jeg skjønner paa at høre fra Dem.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

Jeg er flyttet til Bredgade 175 for en fjorten Dags Tid, indtil min Leilighed i Castellet, Svanestok No. 2, er færdig.

I dette Øieblik fik jeg Brev fra Odense. Rudolf ligger jo endnu, men Sygdommen er næsten hævet. Han er overordentlig mat, og det har gjort et meget stærkt Indtryk paa ham at læse om Fru K[rarup] Hansens Død i Deres Brev.

KB. NKS 1727.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1857 22/9.
- 3 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1857 22/9.
- 4 Frederik VII blev 1857 1/10 modtaget i Gredstedbro med en æresport, rejst af møller Fogh. Her var amtmand Stockfleth til stede for at byde Majestæten velkommen på slesvigsk grund. – Laurids Skau har rimeligvis også været til stede, idet han 1857 26/10 modtog denne hilsen fra møller Fogh, Jedsted mølle: »Det er mig overordentlig behagelig at høre, at Du mindes mit Huus og min Brændeviin, og det skulle ret glæde mig, om jeg oftere kunde faae Leilighed til at lade Dig see min Ven Lautrups [sikkert brænderens] Virtuositet. Jeg sender hermed 10^{1/2} Flr. [?] Brændeviin a 2 mk. 8 sk og vil ret ønske, at Du maae blive sadt i den Stemning, at den maae faae den Roes, som Du hos mig var tilbøielig at give den« (KB. NKS 1727).

Om det påfølgende taffel i Ribe fortæller geheimeråd J. P. Trap i sine erindringer: »Størst Opmærksomhed vakte Amtsforvalter Lauritz Skaus Tale, holdt i den brede sønderjydske Mundart og med skarp Betonning. Han havde før 1848 engang

hørt en begejstret Taler i Hovedstaden, hvis Tanke var samlet i de faa Ord »Nu kommer Bonden«. Saa smukt dette nu end var, og saa oplyftende det end lød i hans, den fødte Bondes Mund, saa var det til dels Stands- og ikke Landsinteresser, som i hint Øieblik bevægede Sjælen. Anderledes klangfuldt rullede Røsten henover Nationen, dengang Kongen i hint skjæbnsvangre Aar kaldte Mændene sammen til Vaabendaad for at værne om det ældgamle Rige, og Svaret lød ikke, at »nu kommer Bonden«, men snarere lød det »nu reiser sig gamle Danmark«... Hans Majestæt tog Ordet efter denne Lauritz Skaus beandede, med stor Jubel modtagne Tale: »Jeg har vel givet Lauritz Skau Ordet for at udbringe en Skaal for Danmark, men han har gjort mere, end jeg bad ham om, og derfor takker jeg ham. Han har paa en smuk Maade fremhævet Pagten mellem Kongen og Folket...« (J. P. Trap: Fra fire Kongers Tid, udg. ved Harald Jørgensen, 1966, II, s. 288 f.). Skaus tale er trykt: »Berlingske Tidende« 1857 5/10.

- 5 Grev Arthur Reventlow, amtmand i Tønder.
- 6 På grund af dysenteriepidemien i Haderslev.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 29/10.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 29. Oct. 1857.

Sidst jeg skrev til Dem, saae det temmelig bedrøveligt ud med os Sødskende. Rudolf var jo meget ringe, og Sophie og Mathilde skrantede, uden at jeg kunde vide, hvorledes det vilde ende. Nu er Horizonten atter klar, Rudolf er begyndt paa sine Forretninger, og, som han skriver, med forøget Iver og Interesse. Han har tænkt meget paa at tage et eller andet Arbeide for i Vinter og nok ogsaa talt en Deel med Dem derom, men han mener, at det vil være vanskeligt at finde noget, som ikke tidligere er behandlet. Han har saa smaat talt om

Domainevæsenet – maaske er det ifølge Deres Forslag – men frygter for at komme ved Prægravationsspørgsmaalet ind paa et politisk Gebet¹.

Jeg vil bede Dem at opmuntre ham til at tage fat, enten det bliver derpaa eller paa noget andet. Han maa nødvendigvis see at forbedre sine Actier. Jeg troer virkelig, han har indset det selv, thi hans sidste Brev til mig viste tydelig, at han har isinde at studere flittig i Vinter. Jeg maa tilskrive det hans Samtale med Dem. Fyren maa give efter for Facta, og Wimphens Exempel viser tydelig nok, at det er en praktisk Maade at gjøre sig bemærket paa².

Herovre ligge vi midt i Flytning. Mine Svigerforældre skulle jo boe paa første Sal i No. 115. De kan nok tænke Dem, at for mig bliver det en behagelig Forandring. Jeg boer for Øieblikket ude i Castellet, Svanestok No. 2, hvor jeg bliver til Februar. Jeg har valgt Oberstlieutenant Wilsters Bataillon til at uddanne mig i Infanteritjeneste. Det er en flink og fornuftig Mand. I Februar flytter jeg rimeligvis til Jægersborg for at gennemgaae Cavaleriskolen. Det er den sidste, men nok ogsaa den drøieste.

I Tirsdags hørte jeg Plougs Interpellation³. Den var, saavidt jeg skjønnede, forfeilet. Monrad var skarpere, end jeg nogensinde har hørt ham, og det vil sige noget. Ploug kunde ikke værge sig. Han har ingen parlamentarisk Talent. Saavidt jeg veed, er der ellers intet passeret af Interesse.

Fru Muus, Sophie og Mathilde bede mig hilse Dem. Vi staae paa Springet til at gaae hen og see Michel Perrie, som gaaer saa fortræffelig⁴. Christiane sender mange Hilsner. Jeg beder Dem hilse Rudolf og gratulere ham til hans høie Nummer⁵. Lykken er ham jo ganske god.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Hiort-Lorenzen fandt senere en ældgammel afskrift af Joachim Blütings »Glosse zum Jütschen Low«. Den fik han udgivet 1859 under titlen: »Vom Erbgangs-Recht nach dem Jütschen Land-Recht oder Lowbuch in eine gute Ordnung gebracht, und dem gemeinen Mann im Hertzogthumb Schleswig zu Gute erkläret«.

2 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1857 22/9.

3 Plougs forespørgsel 1857 27/10 til ministeriet om fællesforfatningen siges i »Dannevirke« 1857 29/10 at have været præget af mathed.

4 På Det kongelige Teater spillede den franske vaudeville i to akter »Michel Perrie« af Melesville (anmeldt i

»Fædrelandet« 1857 24/10).
5 På sessionen trak Hiort-Lorenzen et højt nummer, men for at være helt

sikker på at slippe for militærtjenesten, fik han en ung mand fra Gram til at stille for sig.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1857 21/11.

Kjære Skau.

Castellet, den 21. Nov. 1857.

Jeg har i dette Øieblik læst den Tale, hvormed den hannoveranske Forbundsgesandt indledede det holstenske Spørgsmaal for Forbundsdagen¹. Jeg veed ikke ret, om man skal glæde eller ærgre sig over, at han aldeles tydelig gjør det til et complet slesvigholstensk og ikke noget rent holstensk Spørgsmaal ved at protestere mod, at Hertugdømmerne *Slesvig-Holsten* og *Lauenborg* underordnes den danske Befolkning. Jeg kan ikke skjønne rettere end, at det maa være en saa stor Dumhed, at en Forbundsbeslutning, holdt i den Aand, vil være aldeles magtesløs. Frankrig, som man tydelig seer holder skarp Udkig med vore Affairer, vil upaatvivlelig indfinde sig med en Protest, som nok kan veie op mod en Interventionstrudsel.

I det Hele troer jeg ikke, vore Sager staae saa ringe for Øieblikket. I det Mindste hører jeg Folk, der staae i temmelig nær Berøring med Ministeriet, udtale sig med temmelig stor Tillid om en heldig Løsning. Den Tid, der er vunden, har bragt os den store Fordel, at Sagernes Sammenhæng er blevet bekjendt for den franske Keiser², og hans store Forkjærlighed for at »mægle« vil vist ikke kunne skade os nu, da han er oplyst om, at den danske Regjering staaer paa et fuldkommen lovlig Standpunkt.

Jeg begriber nok, at det har været en dygtig travl Tid for Dem³. De er jo den, der leverer Hoved til saamange. Naar det kniber, saa maa De hitte paa Raad. Jeg har tidt tænkt paa Onkel Otto. Hans Affairer ere ikke beregnede og forberedte paa en Krisis. Han er lidt forkjælet af Lykken og kan ikke finde sig i, at den gaaer ham imod; saa er Humeuret borte.

Det gjør mig saa overordentlig ondt, at Rudolf og han ikke mere kunne komme paa den gamle Fod. At Pengeaffairer der skulde kunne gjøre noget, er jeg ikke istand til at begribe. Jeg har ikke vidst, at Rudolf havde faaet andet end nogle Fedtskillinger hos Onkel. Er det noget betydeligere, saa vil jeg spørge Dem, om De troer, det skulde have nogensomhelst Indflydelse paa deres Forhold til det Bedre, at Rudolf betalte sin Gjæld. Thi hvis De troer det, saa vil jeg strax sørge for, at Rudolf faaer Beløbet tilstillet. Jeg har meget Respekt for

Penge, men det er mig altid complet ufattelig, hvorledes saadanne Bagateller kunne fjerne de bedste Venner fra hinanden. Men, som De skriver, der er Ting, som De kun mundtlig kan fortælle mig. Efter Jul, saa sees vi jo forhaabentlig.

I disse Dage venter jeg mine Svigerforældre herover⁴. Første Sal i 115 staaer parat til deres Modtagelse, og De kan nok tænke Dem, at jeg glæder mig meget til bestandig at kunne være sammen med dem.

Christiane beder mig hilse Dem mange Gange. Hun takker Dem, fordi De bestandig viser hende saa megen Venlighed. Peter var i Torsdagsaftes hos Muus's. Vi havde en lang Disput om Grundtvigianerne med ham⁵. Sophie og Mathilde sende Hilsner.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen⁶.

KB. NKS 1727.

- 1 Det slesvig-holstenske spørgsmål blev 1857 29/10 forelagt Det tyske Forbunds forsamling i Frankfurt.
- 2 Napoleon III, hvis stilling var blevet styrket efter afslutningen af Krimkrigen.
- 3 Skaus brev af 1857 15/11 er, jvf. påtegning på foranstående brev, ikke bevaret.
- 4 Efter kammerassessor Muus's død og til dels som følge af handelskrisen i 1857 flyttede konsul Muus's fra Odense til Kbh.
- 5 Skaus søn Peter var under påvirkning af teologistuderende kammerater, især Ludvig Wagner og Reinhold Hertel, blevet grebet af grundtvigianismen, se: Skau til sønnen Peter.
- 6 Skaus påtegning: Besvaret d. 25/12 57. (Ikke fundet).

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 [før 17/1].

Kjære Skau.

Januar 1858.

Da jeg kun fik talt saa kort med Dem herovre om mine Affairer, er jeg saa fri herved at sætte Sagen frem for Dem, saaledes som jeg nu selv opfatter min Stilling ligeover for deels Ministeriet, deels de ledige Embeder.

Skjøndt mine Udsigter til at blive Borgermester i Eckernførde¹, efter Regenburgs Ord at dømme, ikke ere saa ganske ringe, kan der dog komme mange Ting iveien, og jeg har derfor, idet jeg har opgivet min tidligere, maaskee noget hovmodige Beslutning ikke at ville være Tingskriver, resolveret mig til alligevel at søge Acturiatet i Slesvig (Tiden til at søge det i Leck er allerede udløben, og desuden er jeg helst fri for at staae under Reventlow)². Da jeg imidlertid ikke vil give mig til at søge, saalænge jeg har *bestemt* Haab om at komme til Eckernførde, og jeg paa den anden Side heller ikke vil søge, naar jeg

veed, at der allerede er udseet en Candidat til Acturiatet i Slesvig, saa er det min Bøn til Dem, at De hos Vedel eller Regenbug vilde forhøre Dem om, hvorvidt jeg bør søge det omtalte Embede. Dog beder jeg Dem tillige at lade et Ord falde om, at jeg ikke har noget imod at faae Christianssens Embede³, naar han er bleven afskediget, hvilket sagtens ikke vil vare længe. Da jeg imidlertid næppe har noget Haab om at faae dette Embede, hvortil der vist ville melde sig adskillige Ansøgere, overlader jeg aldeles til Dem, om De anseer det for Umagen værd ogsaa at lægge dette Jern i Ilden.

Og nu endnu een Ting, kjære Skau, saa er jeg færdig. Troer De ikke, at det kunde lade sig gjøre at søge om at blive constitueret i Eckernførde. Jeg tænkte allerede derpaa i Kbhvn., men jeg generede mig lidt ved at bede Wolfhagen derom, da jeg frygtede for, at han ville ansee det for en altfor pretensjøs Fordring.

Naar De nu ved Leilighed har talt med de høie Herrer i Ministeriet herom, er De nok saa god med et Par Ord at underrette mig om Udfaldet. Vel ved jeg, at jeg gjør Dem megen Uleilighed dermed, men jeg har et sikkert Haab om, at De nærer den samme Interesse for mig, som De altid har udvist, og hvorfor jeg er Dem inderlig taknemmelig. Jeg haaber, at det skal blive sidste Gang, De skal behøve at virke for mig, idetmindste for det Første, thi har jeg først et Embede, slaaer jeg mig vel til Ro deri i nogle Aar, og det vilde være mig dobbelt kjært, om jeg kunde tiltræde det med den Bevidsthed, at jeg skyldte Dem det.

Naar De kommer ud i Bredgade, beder jeg Dem hilse Oline og hele den øvrige Familie fra

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

Høivelbaarne

Hr. Rigsraad, Amtsforvalter Skau, R. af D. og Dbmd.

KB. NKS 1727 (blandt brevene fra Fr. Lorenzen).

1 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1857 Arthur Reventlow var amtmænd.

16/4.

3 Se: Skau til H. R. Hiort-Lorenzen

2 Læk hørte under Tønder amt, hvor 1858 17/1.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1858 17/1.

Kjære Rudolf!

Kbhvn., d. 17. Jan. 1858.

Fra Din Kjæreste¹ vil Du allerede have modtaget Underretning om, at jeg nøiagtig har bragt Din Hilsen til hende og hele Familien, og det

den allerførste Dag, jeg kom til Byen. Idet jeg nu begynder med den for en Elsker allerkjæreste Materie, vil jeg ogsaa føre den tilende ved at sende Dig 15/16 Skjepper Hilsener – den ene 1/16 mangler, idet Fritz, saavidt jeg husker, glemte at tilføie sin – fra Din Kjæreste og hele Familie. Oline har de deiligste Øine, man kan ønske at see paa, og ved længe at have observeret hende er hun stegen flere Tommer i min Agtelse, som Mølleren² sagtens vilde udtrykke sig.

Gjennem Fritz har jeg modtaget Dit Brev, og igaar begyndte jeg mit Stormløb paa Ministeren og Departementscheferne³. Uagtet jeg endnu ikke med nogen Grad af Sikkerhed formaaer at sige, om Du har egentligt Haab, og *hvori* dette da skulde bestaae, eller i hvilken Retning det skulde gaae, kan jeg dog ikke lade være at skrive, thi det er godt at holde saa jævnt Skridt med Udtalelserne.

Volfhagen gav mig i ingensomhelst Retning noget Haab. Herredsfoged Christiansens Embede⁴ vil snart blive opslaaet vacant, men han meente ikke, at Du kunde concurrere med dem, der ventedes at ville søge dette Embede, f. Ex. Appellationsrettens Sekretærer, Fuldmægtige i Ministeriet o.s.v. Disse havde herhos alle bedre Examenskarakteer end Du og vare derhos for Størstedelen ældre.

Jeg gjorde opmærksom paa, at Du havde gjort Fremskridt i praktisk Dygtighed, der kunde veie op mod de Andres Theori, og at jeg var vis paa, at K[a]m[mer]h[e]r[re] Stockfleth vilde anbefale Dig. Han svarede med at spørge, om Du havde aflagt Din tidligere Tilbøielighed til at »jaske« og til at »slippe fra« et Arbeide, hvortil jeg replicerede, at man maatte huske, til hvilken Grad Stockfleth var nøie paaseende, selv i Smaating, og at han i Formstyrke vel overgik de Fleste. Derhos turde jeg tilføie, at Du behandlede netop den Art Sager, der krævede Omhu og Nøiagtighed, t. Ex. Halvprocentlister, Skolelærerens Pensionering, Revision af Udstykningssager, kort Alt, hvori der fandtes Brøker og Tal, og jeg ansaae Dine Udkast til Betænkninger for saa gode, som man kunde forlange dem.

Jeg gik nu over til at spørge om Politimesterembedet i Ekernførde. Han svarede, at der endnu ikke var taget nogen Bestemmelse desangaaende, men »*man* vilde dog sikkert tage meget i Betænkning at sætte saa ung en Mand, som Du er, ved Siden af Langheim«. Idet jeg indrømmede hans Ængstlighed i denne Henseende, bemærkede jeg derhos, at den formindskedes betydeligt ved den heldige Omstændighed, at Schack Brokkenhuus var i Nærheden⁵, hvis Raad jeg var overbeviist om, Du vilde tage til Indtægt i tvivlsomme Tilfælde. Der-

paa dreiede jeg Talen hen paa Trillers Embede⁸ og antydede, at Du muligen vilde indsende en Ansøgning om dette, forudsat, at det ikke var lovet bort. Han bemærkede hertil, at »Du kunde jo meget godt søge dette, men han troede, at Du nødvendig vilde være Actuar, da Du vel sagtens var ligesaadan sindet som andre Kandidater, hvis Forfængelighed er imod den Slags Embeder«. Hertil yttrede jeg, at Du ganske vist hellere vilde have et Dommerembede, men i Mangel af et saadant maatte man jo tage tiltakke med det mindre interessante i Haab om at faae det andet i en senere Tid. Dermed endte Samtalen.

Derpaa gik jeg til Regensburg, som jeg strax mærkede var Dig gunstig stemt. Med Hensyn til Herredsf[oged] Christiansens Embede meente han, at det vel vilde være vanskeligt for Dig at concurrere med andre Supplikanter, men han troede dog ikke, at Du skulde lade Dig afskrække fra at søge det, selv om Haabet ikke var stort, thi der kunde indtræffe Omstændigheder, som man ikke kunde forudsee, men som meget let kunde være til Din Fordeel.

Han havde imidlertid sat sig i Hovedet, at Du skulde til Ekernførde, og da jeg sagde ham, hvad Volfhagen havde sagt, svarede han: »Aah! ikke andet end Ungdom! det er jo netop godt, thi naar man er ung, har man Mod, og dette behøves netop i Ekernførde«. Den Tanke – vedblev han – bør ikke opgives, og jeg vil idetmindste virke for, at Lorenzen bliver Politimester i Ekernførde.

Denne positive Yttringsmaade af Regensburg gav mig Mod, thi han vilde neppe have udtalt sig saa bestemt, naar det ikke var ramme Alvor. Jeg spurgte ham nu, om det var værd at søge Trillers Embede. Hertil svarede han, at det neppe nyttede noget, da Boesen vist fik det, eftersom man ikke godt kunde lade ham være konstitueret i 2 Aar og derpaa give ham Reisepas. Vi bleve nu forstyrrede, hvorpaa jeg maatte gaae.

Imorgen skal jeg til Vedel for at føle ham paa Tænderne, men jeg antager ikke, at han har synderligt med dette Slags Sager at gjøre. Jeg skal imidlertid ikke glemme at tilskrive Dig, naar jeg erfarer noget mere. K[a]m[mer]h[er]r[re] Holstein er jo ogsaa her, og jeg vilde nok forske ham lidt ud i forskjellige Retninger.

Hils Adjunct Møller, at jeg har modtaget hans Brev, hvorfor jeg foreløbig takker. Fra Fritz havde jeg haabet at høre et Par Ord idag, men jeg har endnu ikke seet ham. Farvel! Jeg skriver snart igjen.

Din heng[ivne]

KB. NKS 1725.

Laurids Skau.

- 1 Oline Muus.
- 2 Otto Schroeter i Haderslev.
- 3 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1858, før 17/1.
- 4 Herredsfoged Christiansen i Slies og Fysing hrd. var blevet afskediget p. gr. af kassemangel.
- 5 Grev Ludvig Brockenhuus-Schack var siden 1853 herredsfoged i Eckernförde herred, 1856–59 tillige konstitueret borgmester i Eckernförde, før han i 1860 blev amtmand over Tønder og Løgumkloster amter.
- 6 Aktuariatet i Slesvig, se: Hiort-Lorenzen til Skau 1858, før 17/1, og: Skau til Hiort-Lorenzen 1858 19/1.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 18/1.

Kjære Skau!

Haderslev Amthuus, den 18. Jan. 1858.

Modtag min bedste Tak for Deres i Middags modtagne meget kjærligkomne Brev og for de Anstrengelser, De har for min Skyld.

Efter Regenburgs Udtalelse kan det altsaa ikke nytte mig at søge Trillers Embede¹, da Boesen skal have det. Jeg havde egentlig antaget, at Boesen paa Grund af nogle af hans Fuldmægtig eller Skrivers begaaede Misligheder ikke kunde faae det, men da denne Omstændighed altsaa ikke er ham til Skade, er der jo ingen Tvivl om, at han beholder det. Jeg maa altsaa nu forholde mig aldeles passiv, da Christiansens Embede² endnu ikke er opslaaet vacant.

Det har glædet mig meget at see, at Regenburg har omtalt mig saa fordelagtigt for Dem, og efter Deres Brev, ligesom ogsaa efter min egen tidligere Mening, er han nu mit eneste Haab i Ministeriet. Derimod gjorde det mig meget Ondt at see, at Wolfhagen har saa lidt Tillid til mig. Det er vel sandt, at han af egen personlig Erfaring og vel navnlig af Baron Wedells mulige Udtalelser om mig kan være berettiget til at troe om mig, hvad han sagde Dem. Men dog synes jeg ikke, at han efter den korte Tid, jeg var paa hans Contoir, kan fælde en saa stræng Dom, ligesom Wedells Ord i dette Capitel næppe have synderlig virkelig Betydning, hvilket De vel selv veed ligesaa godt som jeg.

Istedetfor altsaa, som jeg havde haabet, at have Gavn af mit Arbejde paa Flensborg Amthuus, er det mig nu kun til Skade, og det er haardt af en Mand som Wolfhagen at blive omtalt saaledes, da jeg er mig selv bevidst kun nødtvungen at have gjort mig skyldig i de Feil, han bebrejder mig. Thi Wedell har ved sin Opførsel imod mig ligefrem tvungen mig til at være eller idetmindste vise mig ligegyldig ved Forretningerne³.

Jeg takker Dem derfor meget, fordi De har talt min Sag for Wolf-

hagen. Jeg haaber, at hans Dom er bleven noget mildere og gunstigere imod mig.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

Høivelbaarne Hr. Rigsraad, Amtsforvalter Skau, Dbmd. og R. af D.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. foranstående brev.

3 Hiort-Lorenzen til Skau 1856 17/7 og

2 Jvf. foranstående brev.

Lorenzen til Skau 1856 20/7.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1858 19/1.

Kjbhvn., d. 19/1 58.

Kjære Rudolf!

Iaftes talte jeg meget længe med Vedel, men blev blot overbeviist om, at han ikke har med Embedsbesættelser at bestille og derfor ikke veed Besked om slige Sager. Krüger var med hos ham, da han havde udtalt Ønske om at tale med os angaaende det af K[a]m[mer]h[e]r-[re] Stockfleth indsendte Forslag til et Amtsraad¹ m. m. Dette Forslag vil nu med Vedels Bemærkninger blive forelagt Ministeren om 6 a 8 Dage.

Ved Middagsbordet idag pumpede jeg Kammerherre Holstein angaaende Embederne. *Han troede ikke, at Boesen fik Actuariatet*², da han ikke alene var meget ung, men tillige temmelig uvidende og manglede Routine i Forretningsager. Jeg spurgte ham da, om han ønskede, at Du skulde søge Actuariatet, hvortil han svarede, at »*Du upaatvivelig snart vilde blive Borgermester i Ekerneførde*«³, og at det altsaa var overflødigt at søge Actuariatet, da Du vistnok var bedre skikket til Dommer end til Skriver⁴, hvorhos det tillige burde tages i Betragtning, at *Du var fuldkommen paalidelig*, hvilket var en Hovedbetingelse netop i Ekerneførde. Da han yttrede sig med Suffisance og derhos med Velvillie om Dig personlig, tør jeg antage, at Sagen er forhandlet med ham.

Jeg har i Henhold til min Skrivelse af Gaarsdato ikke troet at burde tilbageholde de ovenstaaende Linier, som jeg antager ville være Dig kjærkomne.

Det bliver stedse mere klart for mig, at Regensburg er Skudens Styrmand, og da han er Dig gunstig, tør jeg haabe det Bedste for Dig.

Seer Du Mølleren [Otto Schroeter], kan Du sige ham, at jeg allerede har sat Luus i Skindpelse, og at jeg har det hele Slesvigske Ministerium til Allieret imod Domainedirectorat[et]. *Directe* har jeg

endnu ikke taget fat paa de Sager, som siden skal frem, men som gammel Krigsmand lægger jeg først mine Miner, inden jeg stikker Lunten til. Jordbunden skal dyrkes og gjødes, inden man besaaer den, hvilket jeg som Landmand maae forstaae. Du skal ikke meddele Andre end Schrøeter dette sidste og overhoved være forsigtig med mine Breves Indhold.

Bargum er under Criminaltiltale for Misligheder i Pengesager og kommer altsaa ikke til Rigsraadet. Dette kan Du fortælle fælles Venner.

Lev vel! Hils Gregersen!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Amtssekretær R. H. Lorenzen.

KB. NKS 1725.

- 1 Haderslev amtsråd trådte første gang sammen 1858 18/9, jvf. Sønderjysk Månedsskrift 1958, s. 259–263 (Bjørn Svensson). Peter Skau, Bukshave, fik flest stemmer, mens Hans Krüger måtte nøjes med tredje sidste plads. Se iøvrigt: Skau Kbh, s. 59.
- 2 Carl Ferdinand Boesen blev 1859 aktuar og tingskriver for den sydlige del af Gottorp amt.
- 3 H. R. Hiort-Lorenzen blev konstitueret i embedet 1859 24/1.
- 4 Aktuar var i hertugdømmet Slesvig betegnelsen for en retsskriver.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 20/1.

Kjære Skau!

Haderslev Amthuus, den 20. Jan. 1858.

Da jeg iforgaars¹ skrev til Dem, var jeg i en noget exalteret Sindsstemning, hvilket De vel har kunnet mærke af mit Brev. Wolfhagens Ord havde saaret min Forfængelighed, og saa kom jeg naturligviis strax i Fyr og Flamme. Nu er jeg imidlertid bleven Noget roligere, og ved nøiere at gjenne læse Deres Brev² har jeg faaet den Overbeviisning, at mine Sager maa staae ganske godt. Efter Deres sidste Brev, som jeg maa takke Dem ret meget for, maa de jo endogsaa staae udmærket godt. Idetmindste maa min Udnævnelse være Gjenstand for Forhandlinger, siden Holstein vidste saa god Besked dermed. Kammerherren [Stockfleth], for hvem jeg i denne Sag ingen Hemmeligheder har, og hvem jeg har betroet Indholdet af Deres Breve, lykønskede mig allerede idag ikke alene til mine gode Udsigter, men ogsaa til, at jeg havde en saa udmærket Talsmand, der vilde tage sig af min Sag. Og selv maa jeg her atter og atter gjentage, at jeg er opfyldt af den dybeste Taknemmelighed imod Dem, kjære Skau³. De kunde

ikke gjøre mere, om det saa var Deres egen Søn, De talte for. Under-tiden kan jeg blive ganske undselig, naar jeg tænker paa, hvormegen Anstrængelse De gjør Dem for min Skyld, men jeg ved eller troer idetmindste, at det er en Glæde for Dem at kunne gjøre Noget for De-res gamle Vens Søn, som kun tragter efter at gjøre sin Fader og sin Beskytter Ære. Og jeg skal og vil det, jeg vil udrette Noget, dersom man betroer mig hiin Post, jeg vil vise Folk, at der er lidt af gamle Peter Hiort Lorenzens Blod i mig, og om Evnen maaskee undertiden kan svigte mig, saa skal dog Ingen nogensinde komme til at beskyldte mig for, at jeg ikke har Villien dertil. Vel er jeg ung og mangler meget af den Erfaring, som udkræves til at røgte et saa ansvarsfuldt Kald, men den gode Villie udretter meget, og med Tiden kommer Erfaringen. Regenburgs Ord: »Naar man er ung, har man Mod«, har givet mig Mod, og disse Ord alene ere tilstrækkelige til at udslette Wolfhagens haarde Dom af min Erindring.

Jeg er ganske stolt af at blive anseet for paalidelig af en Mand som Holstein, og efter hans Udtalelse vil jeg aldeles opgive at søge Trillers Embede⁴, som jeg alligevel kun nødvendig vilde indlade mig paa. Jeg vil derfor forholde mig aldeles passiv, indtil jeg hører nærmere om Sagen.

Skulde De komme ud i Bredgade⁵, beder jeg bringe Oline og alle de Andre min Hilsen.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

Høivelbaarne

Hr. Amtsforvalter, Rigsraad Laurids Skau, Dbmd. og R. af D.

KB. NKS 1727.

1 Hiort-Lorenzen til Skau 1858 18/1.	ning!
2 Skau til Hiort-Lorenzen 1858 19/1.	4 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1858 18/1.
3 Ikke desmindre har Hiort-Lorenzen i sine erindringer ganske glemt at om-tale Skaus bestræbelser i denne ret-	5 Konsul Muus's hjem.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 24/1.

Kjære Skau!

Haderslev Amthuus, den 24. Jan. 1858.

Af en Samtale, som jeg iaftes havde med Mølleren [Schroeter], erfarede jeg, at De og Kryger havde paataget Dem at virke imod, De imod Approbationen af den forestaaende Damgrændsregulering og Kryger – vel sagtens af Kjærlighed til almindelig Næringsfrihed –

imod Meddelelsen af nye Mølleprivilegier. Maaske er denne min Opfatning af Sagen ikke ganske rigtig, og maaske har Mølleren ogsaa selv opfattet Sagen fra et ensidigt subjectivt Standpunkt, men hvorefter alting er, saa veed jeg dog, at De ikke er fremmed for Sagen, og at De virker for Mølleren.

Da hele denne berømte Mølle- og Damsag imidlertid fra Stockfleths Side er indtraadt i et aldeles nyt Stadium, har jeg ikke villet opsætte at meddele Dem Underretning om, hvad her er passeret, idet jeg antager, at min Efterretning ikke vil være Dem uvelkommen.

Som Dem bekendt have flere, navnlig Boysen, ansøgt om Tilladelse til at anlægge en Mølle i Øsby Sogn. Herfra ere allerede 3 saadanne indsendte. I den ene af sine Erklæringer har Stockfleth nu, efterat have udviklet, at der for en Deel virkelig er Mølletrang tilstede i Øsby Sogn, navnlig i den østlige Deel, slaaet paa, om der, da Spørgsmaalet om Anlæggelsen af en ny Mølle i Øsby Sogn engang er kommet paa Bane, ikke kunde være Anledning til ved denne Leilighed tillige at faae det svævende Spørgsmaal om Damgrændsernes Regulering afgjort, og har han til den Ende foreslaaet, at man, saafremt man overhovedet agtede at bevilge en ny Mølle i Øsby Sogn, kunde give Schrøeter en saadan Tilladelse (S[chrøeter] har jo, som Dem bekendt, erklæret sig villig til at bygge en saadan, hvilket [herredsfoged] Rumohr gjentagende har indberettet) mod, at han erklærede sig tilfreds med Damgrændserne, saaledes som de nu fastsættes. Stockfleth har imidlertid holdt Sagen ganske i Almindelighed, uden videre at gaae ind paa Spørgsmalets Detail, men kun henledet Ministeriets Opmærksomhed paa denne Løsning af tvende vigtige Spørgsmaal.

Da jeg ikke veed, hvorledes De griber Sagen an i Ministeriet, kan jeg naturligviis ikke have nogen Mening om, hvorvidt en saadan Afgjørelse er heldig for Mølleren eller ikke, men jeg har dog ikke villet undlade at sætte Dem i Kundskab derom, da det jo muligviis kunde forandre Deres Angrebsplan.

Hvad der har bevæget Stockfleth til dette Forslag, er mig aldeles ubekjendt. Dog turde det ikke være usandsynligt, at det er en vis Frygt for, at den nuværende Damgrændsregulering ikke er saa ganske i sin Orden, og paa den anden Side vil han vel ogsaa holde Haanden over Schrøeter og saavidt muligt forebygge, at han erholder en ny Concurrent.

Det var nu om Mølleren Sager. Hvad mig selv angaaer, da har jeg efter Deres sidste Brev og senere Efterretninger fra Frits fattet godt

Haab om, at Deres Anstrængelser for mig ikke ville blive forgjæves. Ialfald veed jeg, at jeg nu har en Beskytter i Regenburg for Fremtiden, hvis det ikke denne Gang skulde lykkes ham at overvinde Wolfhagens Betænkkeligheder. Jeg venter tillidsfuld min Dom, rigtignok tager det lidt paa Kræfterne at gaae i den evige Spænding efter Udfaldet, men heldigviis give $\frac{1}{2}$ 0/0 Listerne¹ og et Par hundrede Blodgangsregninger² mig nok at bestille.

Naar De seer min Forlovede³ og den øvrige Familie, beder jeg Dem bringe min Hilsen.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Skatteinddrivning over amtet. mien 1857.
2 Fysikatsregninger fra dysenteri-epide- 3 Oline Muus.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 2/2.

Kjære Skau!

Haderslev Amthuus, den 2. Febr. 1858.

Skjøndt jeg veed, at min Bøn til Dem er ubeskeden, og at De kan anvende Deres kostbare Tid til meget bedre end til at skrive til mig, saa kan jeg dog ikke styre min Utaalmodighed længere. Gjør mig den Tjeneste, naar De har en ledig Time, at lade mig høre et Par Ord fra Dem, blot to Linier om, hvorledes mine Sager staae¹, og, hvis De vil, tillige et par trøstende Ord til Mølleren [Schroeter], som hver Dag gaaer og tordner og bander over, at Huusfogden [Heucken-dorff] sælger Dammen². Jeg er kun istand til tildeels at berolige ham, men et Par Ord fra Dem vilde virke langt mere end en heel Aftens Anstrængelse fra min Side. Og see endelig at faae ham fra at reise til Kjøbenhavn, thi jeg antager, at han der vil skade sin egen Sag mere end at gavne den.

Tag mig nu endelig ikke min Bøn ilde op, kjære Skau. Hils min Oline, naar De seer hende. De har til min store Glæde faaet en meget høi Stjerne hos hende. Hun taler i hvert af sine Breve om, hvor venlig De er imod hende.

Deres hengivne
R. Hiort-Lorenzen.

Høivelbaarne Hr. Rigsraad, Amtsforvalter Skau, Dbmd. og R. af D.

KB. NKS 1727.

- 1 Vedr. borgmesterembedet i Eckernførde.
- 2 Husfoged Heuckendorff var fra nu af at finde blandt Skaus personlige fjen-

der, se: Skau Kbh, s. 673 f., og: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 2/3. – Se iøvrigt: Skau til Hiort-Lorenzen 1858 8/6.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1858 7/2.

Kjære Rudolf!

Kjbhvn., d. 7/2 58.

Det er vanskeligt at svare paa Dit Brev, thi naar der ikke er en bestemt given Frist for et Embedes Besættelse, tages sædvanligviis ingen Beslutning førend i det afgørende Øieblik. Saaledes med Ekernførde.

Saalænge Schack Brokkenhuus tier og bestyrer Embedet¹, gaaer det Snegleveien, men saasntart eet eller andet Tilfælde indtræffer, hvorved Ministeriet nødes til at søge en Udvei, er det egentlige Øieblik tilstede til at presse paa. Hvis man uden ydre Anledning vilde benytte enhver given Anledning til at fremdrage Dig som Gjenstand for Samtalen, vilde man skade Dig, idet de Paagjældende meget let kunde blive gnavne, og dertil maae det ikke komme. Det er tidt et Klogskabshensyn *at pause*, og jeg har derfor ogsaa forsætligent ladet en given Leilighed gaae forbi, netop af det forannævnte Hensyn. Idag har Frits været hos mig og læst Dit Brev. Jeg satte ham tydeligt ind i hele Situationen, og han billigede fuldkommen min Fremgangsmaade. Du maae derfor ikke blive utaalmodig, thi der bliver ikke forsømt noget, megetmere passer jeg paa som en Smed, men – Forsigtighed er en Borgermesterdyd!

Oline har det godt og seer frisk og vel ud. Jeg synes endog, hun har vundet i Friskhed og Ynde, siden jeg kom herover.

Maaskee kommer jeg hjem² til Fastelavn, og vi tales da nærmere ved.

Hils Enhver³, der gidder hørt en Hilsen fra mig. Jeg slider som en Hest i militære Comiteer, samt i Statsregnskabet. Farvel!

Din

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Borgmesterembedet i Eckernførde.
- 2 Skau opholdt sig i Kbh. som medlem af Rigsrådet, der var blevet indkaldt 1858 14/1.
- 3 Fra en af sine venner, Asmus Boysen, Tørnings mølle, havde Skau 1858 1/2

modtaget følgende: »At Du længes efter Haderslev, kan jeg nok forestille mig, da jeg idetmindste ikke kunde udholde at leve derovre saa længe. Men Du maa jo see at søge Dig nogle Venner, med hvem Du kan faae Dig

en lille Pasiar om Aftenene og leve lidt godt med. Her hjemme gaaer det ogsaa meget roligere til. Jeg var sidste Mandag i Haderslev, kom ogsaa ind til Bube, men fandt aldrig et Meneske der, og det synes, at det er

Dig alleene, som skal sætte lidt Liv i Kludene«. – 1858 9/3 skriver samme: »Schrøder og jeg var da ogsaa lidt henne hos Bubes i Aftes og fik os en lille Taar, men dog kuns til Nødtørfthighed« (KB. NKS 1727).

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 9/3.

Kjære Skau!

Haderslev, den 9. Marts 1858.

Naar De endnu ikke har hørt et Ord fra mig, siden De reiste herfra, da maa Grunden hertil nærmest søges i, at jeg aldeles ikke har havt Noget at skrive til Dem om, og uden nogen Anledning var det Synd at plage Dem med Skriverier.

Her verserer imidlertid nu en Sag¹, som iaften er gaaet til Deres Betænkning, og som jeg antager vil interessere Dem. Vogt har nemlig fremsat den curieuse Paastand, at det ikke lader sig gjøre uadskilleligt at forbinde Gaardsjord med Kaadnerjord, og da jeg ikke ansaa mig selv for tilstrækkelig funderet til grundigen at gjendrive ham, har jeg skikket Dem Sagen, forat De kan have lidt at more Dem med, naar De kommer hjem. Jeg vil bede Nagel om at lade Sagen ligge saalænge, da det ikke haster dermed².

Det er det eneste Nye, jeg har at fortælle Dem, og De tænker vel allerede: »Herregud, er det noget at skrive om?«, men der er tillige en anden Sag, som ligger mig Noget paa Sinde. Jeg veed ikke, om Rygtet om, at jeg forleden slap igjennem Isen og fik mig et koldt Bad, er naaet til Dem, men jeg antager det næsten, da hele Byen ikke talte om Andet i nogle Dage. Hvis De kommer ud i Bredgade, og De skulde faae at høre, at Oline eller de andre have faaet Historien at vide, saa gjør mig endelig den Tjeneste at forsikkre hende om, at det aldeles ikke havde Noget at betyde, og at jeg ikke engang blev forkjølet deraf. Rygtet overdriver ofte slige Ting, og jeg er bange for, at Historien kunde komme hende for Øren i en forvansket og værre Skikkelse.

Fra Frits har jeg hørt Noget om et af Holstein til Ministeriet indgivet Forslag om Besættelsen af nogle Embeder i hans Amter³, men Historien forekommer mig noget mystisk, navnlig med Hensyn til Langheims Ansættelse i et *nordligere Herredsfogedembede*, og jeg reflecterer derfor ikke videre paa Sagen, førend jeg ved Leilighed hører fra Dem nærmere derom.

lig Hjælp. Jeg har selv været derude og seet, i hvilken Forfatning den ulykkelige Familie er. Konen er særdeles respectabel. Hun vadsker for Andre og tjener derfor lidt, men August kan ingen Beskæftigelse finde her i Landet. Han har tilbudt sig overalt, selv som simpel Jordarbejder ved Vandværket, men intetsteds kunnet finde Arbeide. Dette er en Tilstand, som lader frygte det Værste.

Fru Muus er derfor af den Mening, at det eneste Tilraadelige er, at han forlader Landet, da han dog ikke kan ernære Kone og Børn. Hun har lovet at give et aarligt Bidrag til Konen, Rudolf og jeg ville ogsaa bidrage, hvad vi kunne, og jeg haaber, at Onkel Frits og Onkel Otto ogsaa hjælpe lidt til, naar *han* er borte. Saaledes vil Konen maaske nok kunne subsistere, naar han er borte, men nu svæve vi jo i en bestandig Angst for, hvad Enden skal blive. For Faders Skyld vil jeg gjøre, hvad jeg kan, for at han ikke skal synke for dybt.

Vi ville intet afgjørende Skridt gjøre, før vi have hørt Deres og Onkel Ottos Mening. Jeg veed, at De begge engang har erklæret intet at ville have med hans Affairer at bestille. Jeg selv har maaske tænkt det samme, men her er altfor megen Elendighed, altfor stor Fattigdom. Derfor beder jeg Dem tale med Onkel Otto, om han ikke bifalder Sagen saaledes: August gaaer snarest muligt til Melbourne [i Australien], hvortil han har erklæret sig villig. Omkostningerne ved Reisen kan jeg udrede, og Chefen for Consulatcontoret, som er en intim Ven af Huset her og i høi Grad discret, sørger for, at han bliver anbefalet til et dansk Hus i Melbourne.

Det er en ubehagelig Sag, hvormed jeg her bebyrder Dem, men jeg har været vant til at tye til Dem for at hente Raad; De vil vist heller ikke nægte mig det denne Gang. Saasnart De kan faae Tid, beder jeg Dem skrive mig til². Sophie, Mathilde, Christiane og Fru Muus bede hilse.

Deres
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Lorenzen til Skau 1854 5/1 og 2 Skaus påtegning: »Besvaret d. 18/5 Skau til Lorenzen 1854 1/4. 58«. Dette brev synes ikke bevaret.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 5/6.

Kjære Skau!

Haderslev, den 5. Juni 1858.

Som De maaske allerede af »Dannevirke«¹ har seet, blev Redacteu-
ren [Godske Nielsen] høistbydende for Fiskeriet med 63 r. Forret-

ningen afgaaer iaften herfra til Fælledsministeriet. Kammerherren [Stockfleth] har denne Gang i Forestillingen ladet indflyde, »at det er kommen ham for Øre, at Mølleren [Schroeter] vil tage sin Protest tilbage, saafremt han erholder Fiskeriet som et Pertinents til Møllen, og at han (K[a]m[mer]herren) anseer dette for den billigste og nemmeste Maade at slippe fra en mulig Proces med Mølleren. Han foreslaaer derfor, at den Skade, som maatte være tilføiet Mølleren ved Grændsereguleringen, maatte blive taxeret af kyndige Mænd, enten en Tekniker eller et Par Møllere eller begge i Forening, da han (Amtm[anden]) ikke tiltroer sig tilstrækkelig Sagkundskab til at bedømme, hvorvidt Mølleren virkelig lider noget Tab«.

Idet jeg nu underretter Dem herom, beder jeg Dem at benytte disse Oplysninger saaledes, at Ingen kan mærke, at *De har Dem fra mig*. Jeg antager, at Sagen nu snart vil kunne afgjøres.

Forresten aldeles intet Nyt herovre. Angaaende Bøgerne hos Regenburger² har jeg tilskrevet Frits.

Naar De kommer ud i Bredgade, beder jeg Dem bringe min Hilsen til dem alle.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter, Rigsraad Laurids Skau, Dbmd. og R. af D.

KB. NKS 1727.

1 »Dannevirke« 1858 3/6: »Ved den igaar afholdte Auktion over Fiskeriet i Haderslev Dam paa 3, 6 og 12 Aar blev Redakteur Godske Nielsen	Høistbydende med resp. 51, 61 og 63 Rdl. aarlig«. 2 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1858 8/6.
---	---

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1858 8/6.

Kjære Rudolf!

Kjbhvn., d. 8/6 58.

Blüting ligger paa mit Bord, samt jyske Lov¹. Den første har tilhørt Etatsraad Paulsen, thi hans Navn findes skreven foran. Jeg kjender Haandskriften. Jeg troer iøvrigt ikke, at Du kan profitere betydeligt derved, da den, saavidt jeg kan see, er eenslydende med Dit Exemplar, ja endog Haandskriften synes at være den samme. Skal jeg sende begge Bind pr. Post, eller vil Du vente, til jeg selv kommer hjem?

Siig Kammerherren [Stockfleth], at vort Amtsraadsregulativ² i denne Uge bliver forelagt Kongen til Approbation, og at det altsaa kan ventes med det allerførste. Fremdeles kan Du fortælle ham, at Slesvigs Regnskab i sidste Regnskabsaar viser et Overskud af circa

500.000 rd., og at der i det ny Budget er med temmelig Sikkerhed calculeret et Overskud af 150.000 rd., og der er saaledes ikke Trang til extraordinære Udskrivninger, da vi allerede faae Rente af forrige Aars Overskud af den »store Kasse«. Naar vore Autoriteter derhos ville passe paa – saaledes som t. Ex. de Holsteenske gjøre – og ikke berige Heelstatskassen paa Slesvigs Bekostning, som nu skeer med Damgrændsereguleringen, saa ville vi snart faae en smuk Status.

Damgrændsesagen³ ligger forresten hos Oversagføreren til Betænkning tilligemed Møllerens [Schroeters] Protest, og jeg troer, at man ikke vil approbere Fiskeriets Bortforpagtning⁴, førend Oversagføreren har ladet høre fra sig. Hvis han finder Spørgsmaalet tvivlsomt, vil Ministeren øieblikkelig gaae ind paa den antydede og Dig bekjendte Udvei til Forlig, saa at Mølleren bringes til at tage Protesten tilbage, da Unsgaard finder dette overordentlig billigt og forstandigt.

Jeg har iøvrigt ikke Tid til at skrive mere idag. »Dannevirke«⁵ med Artiklen Damsagen er i Convolut bleven tilsendt Unsgaard og K[a]m[mer]h[e]r[re] Bauditz. Man leer deraf, forsaavidt som Ministeriet ingenlunde har opholdt Sagen, da Oversagføreren fornøftigen [... Brevet itu ...] den lovbestemte Frist til at afgive [... Brevet itu ...].

Det morede mig iøvrigt at høre Unsgaard sige, at »han forundrede sig over, hvorledes K[a]m[mer]h[e]r[re] Stockfleth kunde arbeide sig igjennem med hans *raa* Huusfoged [Heuckendorff], som han havde kjendt som Hundedreng paa Jægersborg«.

Lev vel! Hils Gregersen.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Vedr. Hiort-Lorenzens første forfatter-skab, jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1857 22/9 og Lorenzen til Skau 1857 29/10.
- 2 Haderslev amtsråd kunde første gang træde sammen 1858 18/9, jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1859 19/1.
- 3 Efter Schroeters overtagelse af Haderslev slotsvandmølle i 1854 skulde grænserne for Haderslev Dam bestemmes. Det var ikke sket siden 1795,

og ved den grænseregulering, der fandt sted i årene 1857 og 1858 opstod der utilfredshed med de fastsatte skel. Schroeter hævdede, at der var sket indgreb i de betingelser, hvorunder han havde overtaget møllen, og han tilbød derefter at overtage hele Dammen med udtørring for øje. Sagen endte i 1862 med, at staten afslog at sælge Dammen. Ikke mindst modstand mødte tanken om en udtørring

fra amtmand Stockfleth, der havde daglig udsigt over det naturskønne område.	4 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1858 5/6.
	5 Ikke fundet.

Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen 1858 21/6.

Kjære Rudolf!

Kjbhvn., den 21de Juni 1858.

Du har maaskee allerede fra Fritz modtaget Underretning om, at jeg har gjort et Stormløb paa hans Portviinsflasker i Hirschholm, hvor jeg i Torsdags gjorde ham Besøg. Han benyttede Leiligheden til at invitere mig til hans Bryllup¹, og jeg var letsindig nok til at give et betinget Løfte. Han boer herligt derude og har det godt, da Arbeidet, eller hvad det nu skal kaldes, er mere en Fornøielse end en Anstren-gelse.

Mit Ophold her drager længere ud, end jeg havde troet. Imorgen kan jeg slutte mine egne Sager, men Møllerens – Møllerens [Schroeters]! De ere ikke saaledes at slippe fra. Han *maae* og *skal* have Hens-stand i et Par Aar med hans Afdrag paa Kjøbesummen, thi det gaaer ikke og kan ikke gaae, at han skal rykke ud med 4.000 rd. aarlig foruden Renter. Konferentsraad Johnsen har lovet Fiedler at gjøre Alt, og i Morgen skal jeg selv have en Conference med ham. Jeg har derhos sikkret mig Etatsraad Sc[h]ovelin, som er Finantsministerens [A. F. Kriegers] høire Haand.

Med Hensyn til Damsagen², da er Alt sendt til Oversagføreren til Erklæring, selv Kammerherre Stockfleths sidste Indberetning angaa-ende Bortforpagtning af Fiskeriet. Jeg har gjort Alt, hvad menne-skelig Magt formaaer, for at vinde Etatsraad Korn, men han er en Tørvetriller, som Regenburg siger, der er kjedelig som en Ulykke og træven at komme tilrette med. Unsgaard kan jeg let blive fær-dig med, men denne Pjalt forlanger, at man *tillige* skal vinde Korn og Schmidt v. Leda, genannt von Hattenstein, og dette er et betyde-ligt Arbeide. Jeg har imidlertid sat mig i Hovedet, at vor Plan skal gaae igjennem, og Du veed jo nok, at jeg ikke lettelig opgiver noget. Dertil kommer, at jeg vil holde Mølleren paa Benene, hvordan det end gaaer, thi han er ligesaa dygtig som grov, og dette siger meget. Naar nu dertil kommer, at hans velsignet rare Kone og elskelige Dat-ter tages med i Betragtning, saa synes jeg nok, det er værd at anstren-ge sig en Smule. Men det koster mig – foruden en Deel Slid – ad-skillige Fitteskillinger, og dem skal han den Onde tordne og gale i mig betale, hvis det blot gaaer nogenlunde heldigt. Alt dette kan Du gjerne sige ham eller læse for ham Ord til andet.

Vil Du dernæst sige Kammerherren [Stockfleth], at Ministeren [Wolfhagen] har prolongeret min Reisetilladelse³, og Regensburg lovet mig, at en Skrivelse desangaaende skulde blive sendt til Amtshuset i Haderslev, for at man ikke skulde være i Uvished derom. Det vil være umuligt for mig at give Møde paa Amtshuset ved Fæstesesessionen, men jeg antager, at Nagel godt kan udfylde min Plads. Siig til Kammerherren, at han iaar maae være naadig med Fæstepengene, thi i saa kritiske Tider har man altid lempet sig med disse og ikke skruet dem op, men meget mere nedsat dem.

Du har maaskee lagt Mærke til den finantsielle Artikkel i »Dannevirke«⁴ for en 8te Dage siden, som stod under »Haderslev«. *Denne har jeg sendt Godske [Nielsen] Ord til andet, men dateret »Kjøbenhavn« og med et Mærke under.* Han maae formodentlig have fundet den saa udmærket, at han nok selv har ønsket at have Æren for den, idet han har sat den under »Haderslev«, hvor han selv ansees for Forfatteren. Dette kan Du som Curiosum gjerne fortælle Amtmanden [Stockfleth].

Ministeriet vil ikke svare paa Forbundsdagens sidste Beslutning⁵, men megetmere afvise den. Hall er ingenlunde forknytt ligeoverfor Frankfurtermændene, og det synes, som om de fremmede Diplomater sætte Mod i ham.

Min Afreise er endnu ikke definitiv bestemt, men maaskee bliver det paa Torsdag med Dampskib til Flensborg. Herom skal jeg nærmere skrive til Mølleren.

Lev vel! og hils Alle fra

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 1858 1/9 modtog Skau indbydelse fra E. B. Muus til datteren Christianes bryllup med premierløjtnant Fritz Lorenzen.
- 2 Striden om rettighederne til Haderslev Dam trak længe ud, og Laurids Skaus støtte til møllejejer Schroeter blev efterhånden genstand for megen kritik. Den kom offentligt til orde, da Skau i »Dannevirke« 1858 17/8 og 18/8 fik indrykket artiklen »Møllelesagen«. Han fortsatte denne artikel 1858 25/8 og 7/9, men den gav an-

ledning til redaktionelle bemærkninger, der viste, at Godske Nielsen, der havde lejet fiskeretten i Haderslev Dam, også var blevet personligt interesseret i denne sag. Samtidig udviklede der sig en langtrukken strid mellem subrektor Krarup-Hansen og apoteker Aggersborg om de muligheder, som vandet fra Haderslev Dam frembød for smitte. Herunder gjorde subrektoren specielt rede for forholdene i sommeren 1857, der bragte en voldsom dysenteri ud over byen, se:

- »Dannevirke« 1858 1/9, 7/9, 15/9, 20/9, 24/9. 4 »Dannevirke« 1858 15/6.
 3 Embedsmænd skulde have tilladelse til at forlade deres embedsområde. 5 Det tyske Forbunds beslutning af 1858 20/5.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1858] 1/8.

Kjære Skau.

Frydenlund, den 1. August.

Vi ere blevne lidt ængstelige ved at høre, at Rudolf ligger paa Hospitalet efter et Stød i Hoften. Han skriver ikke noget rigtig om, hvad det er, og jeg henvender mig derfor til Dem for at bede Dem om at spørge [P. A.] Madvig, om han anseer det for noget farlig. Hoften er et farligt Sted, man hører saamange ligge i lang Tid af Skade der. De vil gjøre mig en stor Tjeneste ved at lade mig høre et Par Ord i Hirschholm fra Dem.

Herovre have vi det godt allesammen. Mathilde og Oline ere jo vendte hjem efter deres morsomme slesvigske Reise. Idag er min Svi-gerfader herude hos os. Jeg rider sædvanlig hver Dag hened til Frydenlund¹, saa at De vel kan vide, at jeg har det særdeles godt.

Idag er det en Galop, jeg skriver. Det varer ikke længe, før De faaer et ordentlig Brev fra mig. Mange Hilsner fra Tante Christiane, Sophie, Mathilde, Christine og alle herude.

Deres hengivne
 Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Frydenlund i Søllerød sogn ejedes på den tid af en apotekerdatter fra Nyborg, som familien Muus sikkert har kendt fra deres tid på Fyn.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 12/8.

Kjære Skau.

Hirschholm, den 12. Aug. 1858.

Ret megen Tak for den Bulletin, De sendte mig om Rudolfs Befindende¹. Den har beroliget os alle en hel Del, men jeg kan ikke nægte, at jeg slet ikke er fornøiet med den bestandige Skranten, som har fulgt ham lige siden den slemme Sygdom ifjor Sommer. Hans Cada-ver trænger til at styrkes, og det vilde vist være overordentlig gavnligt for ham, hvis han kunde taale Deres Springvandsbade.

Jeg gratulerer Dem til Deres anden Student². Han har jo gjort en brillant Examen, siges der. Jeg haaber, at han snart er paa Benene igjen.

Paa Frydenlund³ staaer alting vel til. Min Svigermoder ven[d]te tilbage fra Fyen i Mandags. Man har jo en hel Del at varetage til den forestaaende Høitid⁴. Jeg er meget glad over at have Deres Løfte om at komme over til mig den Dag. De er jo blandt dem, jeg aller-nødigst vilde savne.

Det er begribeligt, at det er et herkulisk Arbeide at faae et klart Overblik over den store Correspondance⁵. Der er Breve, som det næsten er umuligt at læse. De Aviser, De savner, kunde dog maaskee skaffes i Kjøbenhavn paa Bibliothekerne. Rudolf skriver, at han nu igjen skal tage alvorligt fat paa sit Arbeide, da han gjerne vil slutte det i September Maaned⁶.

Jeg seer af og til Carl Moltke paa Frydenlund. Han seer meget rask ud, ligesom hans Ven General Hansen, som tidt besøger ham. Vinteren vil Moltke tilbringe i Italien, saa at han altsaa ikke venter politiske Constellationer, som ere ham gunstige, med mindre han mener, at der altid, som i sin Tid Robert Peel, kan blive sendt Bud efter ham til Rom.

Ja, det er sandelig vanskeligt at sige, naar vi skulle holde op med at gaae i denne politiske Trædemølle, som drives efter Noter⁷. Nu lader det jo til, at vi paa en Ubetydelighed nær kunne blive enige med Forbundet om et Udgangspunkt, men Guderne maa vide, naar et dansk Ministerium skal kunne faae en holstensk Forfatning antaget af de gamle holstenske Stænder. Indtil videre har vi en provisorisk Eiderstat. At man vænner sig og forbereder sig paa Muligheden af, at den bliver permanent, slutter jeg deraf, at Major Beck af Generalstaben har faaet Ordre til at indgive til Krigsministeriet et Forslag til det holstenske Contingents Udsondring af den danske Armees – med andre Ord en holstensk Armeorganisation.

Der var forleden Dag en dygtig Artikel mod Sir Arthur Reventlov i »Fædrelandet«⁸. Det gamle Rygte om hans Forflyttelse er igjen i Omløb.

Vi glæde os alle over det prægtige Høstveir; forhaabentlig faaer Landmanden et bedre Aar end sidst. Det saae ellers ogsaa kun sørge-ligt ud. I disse Dage kjører man Hveden ind her i Egnen.

Frydenlunds Beboere sende Dem mange Hilsner. Jeg rider hver Dag ned i min Canariefugledragt, som jeg har completeret med en Panamahat. Jeg gaaer for vestindisk Plantageeier her i Egnen.

Rudolf har ikke skrevet mig noget, om hans Bestræbelser for den lille Fyr have havt noget heldigt Resultat⁹. Maaskee taler De med

ham derom. Mange Hilsner til Tante Grethe [Schroeter] og Mølleren, hvem jeg haaber at see herovre til den forestaaende Høitid.

S.T. Hr. Amtsforvalter Skau.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Jvf. Lorenzen til Skau [1858] 1/8.
- 2 Sønnen Jens Lauridsen Skau, der nok var den bedst begavede af Skaus sønner, se: H. V. Gregersen: Laurids Skaus efterslægt på Mariegård i Gl. Haderslev (Sønderjysk Månedsskrift 1970).
- 3 Se: Lorenzen til Skau 1858 1/8.
- 4 Fritz Lorenzens bryllup, hvortil Skau var inviteret.
- 5 Faderen Peter Hiort Lorenzens breve, som Skau fik stillet til rådighed som kildemateriale til bogen: Peter Hjort Lorenzen. Et Bidrag til den dansk-slesvigske Sags Historie, der udkom i 1865 efter forfatterens død.
- 6 Se: Skau til Hiort-Lorenzen 1858 8/6, note 1.
- 7 Det tyske Forbund truede med eksekution, militær indgriben i Holsten. Dette medførte en kraftig diplomatisk udfoldelse.
- 8 »Fædrelandet« 1858 30/7: »Brev fra Tønder«.
- 9 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1858 8/11.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 8. Nov. 1858.

Jeg pleier gjerne, naar der foregaaer vigtige Ting i Politiken, at fortælle Dem, hvad jeg kan opfangne paa min Vei af Ting, der interesserer Dem. Nu er der jo i Løverdags indtraadt den vigtigste politiske Begivenhed i en lang Række af Aar¹. I to Dage har der allerede existeret en dansk Eiderstat, men det store Spørgsmaal er: vil Ministeriet kunne gennemføre den Politik, det nu er gaet ind paa.

Jeg var igaar Aftes sammen med Conferentsraad Bruun og M.P. Bruun. De mente begge, at en confidentiel Meddelelse af den østrigske Gesandt² her i Byen havde fremkaldt Kundgjørelsen, at man netop havde valgt dette Øieblik, hvor et gothaisk Ministerium er under Dannelse, hvor altsaa Østrig staaer i et mindre venskabeligt Forhold til Hoffet i Berlin, til at vinde Østrigs Sanction til en Ordning af Forholdene, som er saa antigothaisk som muligt. Hvordan man endogsaa læser § 23 af Fællesforfatningen, saa bliver Kundgjørelsen af 6te November dog vist et Statscoup³.

Det siges at have været vanskeligt at faae Prindsen af Danmarks⁴ Underskrift. Man kan vel begribe, at det ikke har været let for ham at gaae ind paa en Eiderpolitik. Den første Vanskelighed, som frem-

stiller sig, er at faae en Commissarius til den holstenske Stænderforsamling. Man frygter for, at Levetzau er den eneste, man kan vælge, og det er jo middelmaadigt nok.

Saasnart jeg hører noget, som kan interessere Dem, skal De høre fra mig.

Endnu maa jeg takke Dem, fordi De gjorde Reisen herover for min Skyld⁵, takke Dem, fordi De bidrog saameget til, at mit Bryllup blev saa festligt og smukt. Jeg er nu flyttet ind i min nye Leilighed, Hjørnet af Bryggerlængen og Borbergade, 1ste Sal. Jeg har det luunt og godt inden Vægge. Det skal være min Kone og mig en stor Glæde, naar vi kunne see Dem hos os.

Rudolf søger nok at faae sit Arbeide udgivet⁶, og jeg haaber vel, det skal lykkes ham. Det er vist meget nødvendigt, at Wolfhagen faaer et lille Bevis for, at han dog har Sands for sit Fag. Det er atter her Dem, som gav Impulsen⁷.

Min Kone sender Dem mange Hilsner. Vi glæde os begge hver Dag over vort smukke Uhr⁸. Det har en Plads i vort Dagligværelse. De har gjort Deres til, at jeg benytter min Tid vel⁹.

Deres hengivne

Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Ved kundgørelsen af 1858 6/11 ophævede C. C. Hall Fællesforfatningen af 1855 2/10 for Holsten-Lauenburgs vedkommende.
- 2 Baron Vrints-Treuenfeld.
- 3 Samme opfattelse havde bl. a. Andræ og den senere Christian IX.
- 4 Den senere Christian IX.
- 5 Premierløjtnant Fritz Lorenzens bryllup med Christiane Muus, som Skau deltog i efter invitation 1859 1/9 fra

E[lias] B[endz] Muus.

- 6 Jvf. Lorenzen til Skau 1857 29/10, note 1, og: Skau til Hiort-Lorenzen 1858 8/6, note 1.
- 7 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1857 22/9.
- 8 Skaus bryllupsgave.
- 9 Brevet har Skaus påtegning: »Besvaret d. 10. Novbr. 58«; dette brev er ikke fundet.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 16/2.

Kjære Skau!

Eckernførde, den 16. Febr. 1859.

Det er med fuldt Overlæg, at jeg saa længe har opsat at skrive Dem til, skjøndt De vist allerede længe har ventet paa at høre fra mig. Jeg vilde nemlig, forinden jeg første Gang skrev til Dem, være saa vidt inde i Alt her, at jeg kunde give Dem et nogenlunde klart Billede af min Stilling hernede. Dette er naturligviis efter 14 Dages Virksomhed

endnu umuligt, men jeg har dog oplevet nok til at kunne danne mig en nogenlunde Forestilling om, hvorvidt det vil kunne lykkes mig at hævde min Post.

Strax ved min Ankomst hertil gjorde jeg mine pligtskyldige Visiter hos samtlige Byens Repræsentanter, hvilket var saa meget mere nødvendigt, som jeg, forat gjøre saa liden Opsigt som muligt, hverken lod mig formelig introducere af Amtmanden [U. A. von Holstein] ([Herredsfoged Brockenhuus-]Schack havde vistnok gjerne gjort det, men saa meget Væsen vilde jeg dog ikke gjøre af ham¹), eller gjorde det selv paa Raadstuen. Jeg indskrænkede mig til at meddele Magistraten og Deputeretcollegiet, at jeg ifølge et mig af Ministeriet meddelt Commissorium havde overtaget mit Embede.

Af mine Colleger (som jeg af politisk Høflighed kalder Medlemmerne af Magistraten) var det mig især vigtigt at lære Langheim at kjende, og ham gjaldt derfor min første Visit². Han var ikke hjemme, men kom et par Timer efter til mig. Naar jeg skal beskrive Dem denne Mand, saa troer jeg ikke, at jeg vil lykkes dermed, saa besynderlig er han. Medens han paa den ene Side er høflig i høi Grad, ja næsten krybende, er han paa den anden Side forfærdelig stædig og vistnok meget vanskelig at faae fra en engang fattet Mening. Jeg tager ham foreløbig saaledes, at jeg gjengjælder hans Høflighed med samme Mønt, saa vidt jeg formaaer, og forresten, naar vi ere uenige, søger jeg, hvad han vist næppe er vant til hverken fra Hammerich eller fra [Brockenhuus-]Schack, at give Sagen en gemytlig Vending og lade, som om vi igrunden ere enige. De vil vist næppe troe mig, naar jeg siger Dem, at jeg med den største Ro kan sidde og høre paa hans tydske Skvalder, uden at give mig til at skjændes med ham, og sandt at sige, ligeoverfor ham kjender jeg mig næppe selv.

Hvorlænge jeg vil kunne spille denne Rolle, maa Gud vide, men jeg vilde give meget til at kunne blive saaledes ved. Hvad vi hidtil have forhandlet, ere kun Bagateller, og det kunde aldrig falde mig ind i saadanne at være stædig og holde altfor fast paa min Mening, navnlig da jeg i de allerfleste Sager, som ikke ere betydelige administrative eller stræng-politiske Sager, er overbeviist om, at jeg ubetinget kan stole paa ham, og selv om jeg, hvad et par Gange har hændet, har været af en afvigende Anskuelse, har jeg givet efter og vil fremdeles gjøre det. Han er jo mig langt overlegen i Formen og tildeels ogsaa endnu i Kundskaber. Jeg siger tildeels, thi han mangler næsten ethvert Spor af Kjendskab til dansk Ret.

I politiske og store økonomiske Sager er det derimod en anden Sag. Der faaer han ikke Lov til at have nogen Mening med, og det veed han ogsaa ret godt. Han har selv flere Gange sagt mig, at han ikke holder af »Neuerungen«, ja hans Conservatisme gaaer endogsaa saa vidt, at han har stemt imod et Gasanlæg. I saadanne Sager staaer han og vil, saa længe han bliver her, komme til at staae i Spidsen for det conservative Parti her i Byen, medens Politiken i disse Sager aldeles ikke kommer i Betragtning. Det fremadskridende³ Parti er imidlertid, idetmindste i Collegierne, det langt overveiende, og det vil næppe kunne feile, at jeg, naar jeg kan afholde mig fra enhver politisk Demonstration, vil kunne faae Parti blandt Borgerne, der *hade* Langheim og jo dog maa have en Fører.

Jeg opdager, at det næsten er bleven et politisk Program, jeg udkaster for Dem, og det er nok muligt, at mine Forhaabninger kunne være en Smule sangvinske. Skulde jeg imidlertid allerede nu fortvivle, saa gav jeg ikke en Pibe Tobak for min Stilling. Saa længe jeg har Haabet og Mod, saa længe er der endnu Udsigt til at lykkes. Gud give, at disse to her ikke maa svigte mig.

De tvende Senatorer, Pupke og Dammann, ere – navnlig den sidste – meget flinke Folk, som næppe ville lægge mig mange Hindringer iveien. Den første er rigtignok langheimsk konservativ, men det har ikke meget at sige. De Deputerede ere værre, et Par ere de værste Slesvigholstenere, her ere i Byen, og de ville vist gjøre Alt forat ruinere mig, men de Øvrige ere overordentlig vakkre Mænd, som ere meget forekommende, ja endog venlige imod mig. En Deputeret, Lange, har allerede gjort Demonstration ved at undlade at besøge mig, skjøndt jeg for næsten 14 Dage siden har lagt et Kort hos ham, da han ikke var hjemme. Saadanne Uartigheder ere imidlertid let at straffe, og han skal i det første Raadhuusmøde heller ikke døe i Syn-den. Jeg har allerede lavet en lille Comedie, som da skal opføres, og hvori han skal komme til at spille en vred Herres Rolle.

Jeg har naturligviis megen Nytte af [Brockenhuus-]Schack, skjøndt han i Begyndelsen paatog sig en Protector-Mine, som ikke behagede mig. Han har imidlertid flere Gange faaet indirecte at høre, at det ikke er ham, der gennem mig raader i Byen, men mig, der *leilighedsviis* tyer til hans Raad, saa han har nu afkastet hin Rolle. Han er iøvrigt en særdeles elskværdig Mand og hans Kone ikke mindre.

Baron Plessen er den fine og galante Hofmand⁴, ja endog saa ga-

lant, at medens han, som sædvanlig, taler Tydsk med mig, taler han i samme Aandedræt Dansk med Officererne. Der var igaar Diner hos ham, hvor man levede mageløst; især excellerede han i iskold Champagne, hvoraf vi drak Masser.

Papiret er nu strax fuldt, og jeg maa derfor til at slutte. Læs nu dette lange Brev med Taalmodighed, kjære Skau, og lad Dem ikke skræmme af mine Hjerteudgydelser. Hils Mølleren [Otto Schroeter], Svoger Møller og alle gode Venner mange Gange fra mig. Naar De engang faaer Tid, skriv saa et par Ord til mig.

Deres heng[ivne]
Hiort-Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Etatsraad Hiort-Lorenzens Erindringer, s. 22: »I Sommerens Løb [d.e. før ansættelsen] havde jeg aflagt et Besøg hos Grev Brockenhuus-Schack i Ekernførde og fundet en meget venlig Modtagelse hos ham og hans Hustru, Grevinde Julie Sofie, en Datter af Adam Vilhelm Moltke«.
- 2 Etatsraad Hiort-Lorenzens Erindringer, s. 22: »Byskriveren, Julius Langheim, var som jeg barnefødt i Haderslev. Med hans Forældre – Faderen eiede Hjorteapotheket – havde mine Forældre haft megen Omgang«.
- 3 Det liberalt indstillede parti.
- 4 Etatsraad Hiort-Lorenzens Erindringer,

s. 23: »Endelig boede i Ekernførde Baron Hugo Plessen, som var kongelig Kommissarius for de adelige Godser. Han førte et stort Hus; men da hans private Liv i Slutningen af 1859 vakte Forargelse blandt Byens Damer, idet hans Elskerinde, som i flere Aar havde boet paa Schnaap, der laa en halv Mil fra Byen, flyttede ud til Plessen og boede i en Etage, han for hendes Skyld havde sat paa sit Hus, afbrød disse al Omgang«.

M. h. t. »det galante«: borgmesterens embedssprog var tysk, mens hærens sprog var dansk!

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1859 2/3.

Kjære Rudolf!

Mariegaard, den 2den Marts 1859.

Dit kjærkomne og udførligere Brev har jeg modtaget, og [Du] skulde ikke saalænge have savnet Svar derpaa, naar jeg havde været istand til at skrive. Men jeg har siden min Hjemkomst fra Kjbhvn. – hvorhen jeg jo i Forening med Amtmanden og K[a]m[mer]-r[aa]d Chr. Juhl maatte reise i Landmandsmødets Interesse – været enten senge- eller sopaliggende formedelst en Byld paa det Tykke af Laaret¹, og jeg ligger endnu paa Sophaen og skriver disse Linier.

Det glæder mig meget, at Du synes at tage Alt saa roligt dernede i Ekernførde, samt at Du nogenlunde hugger Dig igjennem med Bor-

gerne, ei at tale om Langheim. Ingenting er farligere paa en saadan Plads end Ilterhed, og Styrken ligger næsten udelukkende i den store, af Göthe saa høit priste Kunst »at kunne begrændse sig selv«. Denne Kunst er selvfølgelig dobbelt nødvendig for Dig som Begynder paa Embedsbanen, og navnlig, fordi det er en Art Prøvestand, som Du befinder Dig i, idet Du ikke er virkelig ansat, og Du desuden jo endnu kun er ung Kandidat, hvem man vil lægge nøie Mærke til. Imidlertid kan jeg glæde Dig med den Meddelelse, at Sognefoged S. N. Degn fra Brøns forleden Dag har talt med nogle Mænd fra Ekernførde, som i Forretningssager vare i Ribe, og disse har givet Dig et meget godt Skudsmaal.

Navnlig yttrede de, at »vor unge Borgemester er en meget flink Mand at tale med og ikke en saadan Fusentast, som vi tidligere have havt Ulykker med. Hans Besindighed synes større end hans Alder, og vil han saaledes blive ved, skal Alt nok gaae Godt« o.s.v. Du kan troe, at jeg blev fornøiet, især fordi man tillagte Dig Egenskaber, som Ingen her vilde tiltroe Dig, og tillige fordi jeg meget godt veed og seer, at Du allersikkrest paa denne Maade kan hævde og bevare Din Stilling.

Det eneste i Dit Brev, som gav mig nogen Anledning til Frygt, var Dine Ytringer om Dit Forhold til [Brockenhuus-]Schack. Sørg endelig for at staae paa intim Fod med denne unge Herre, og selv om han har den Indbildning, at han er Din Veileder eller Protector, eller hvad det nu er, saa skader dette Dig ikke en Smule, *deels*, fordi Alverden veed, at det blot kan være i *formel* Henseende, da neppe Nogen tiltroer ham aandelig Overlegenhed; *deels*, fordi hans Indberetninger ad privat Vei meget let kan have en afgjørende Indflydelse paa Din fremtidige Stilling og i alle Tilfælde være Dig overordentlig nyttige; *deels* af den Grund, at han sikkert om meget kort Tid bliver Din Amtmand og altsaa Foresatte, hvis Protection ikke alene er nyttig, men heller ikke kan være krænkende for Dig, aldenstund han er det ex officio.

Lad ham derfor være i den Indbildning, at han er Din Protector. Det skader ikke, men kan gavne meget, da det ikke bør oversees, at han er den Ældre og altid maae forudsættes at have *Personalkundskab*, som Du kan profitere af. Hør ham ud med Taalmodighed og gjør siden, hvad Du selv vil og finder rigtigt. Dette Slags Folk, som er fødte Stormænd, sætter altid Priis paa at protegere og dobbelt, naar de ikke selv ere store Lys. [Brockenhuus-]Schack vil derfor,

naar Du bevarer hans Velvillie ved ikke at modsige ham formeget, blive Dig en stor Hjælper, idet han ikke vil have Roe paa sig, før end han faaer sin »Protegé« pousseret op i en bedre Stilling, og med Din tiltagende Alder og Øvelse i Forretninger svinder selvfølgelig Protektionen sammen til et Nul.

Saaledes bar jeg mig ad med gamle Otto Moltke. Jeg spurgte ham tidt tilraads i Slesvigske Anliggender, som jeg kjendte bedre end han, og det lykkedes mig efterhaanden at sætte ham i Hovedet, at jeg var hans politiske Lærling. Følgen deraf var, at han ikke gav Carl Moltke Roe, før han havde lovet at gjøre mig til Amtsforvalter.

Det er altsaa ikke saameget, fordi jeg troer, at Du kan lære betydeligt af Greven, at jeg anbefaler Dig at gjøre Dig intim med ham og med hans Grevinde, men megetmere af *Beregning*, af rene *Klogskabsbensyn*, og Du skal see, at det lønner sig at følge denne Politik. Overhoved troer jeg ikke meget paa, at man bliver viis af det, som man henter hos Andre. Dygtighed kommer frainden, idet man tilegner sig de Kundskaber, som det kommer an paa, og lærer at anvende dem praktisk. I denne Henseende har Du sagtens en Deel at indhente, idet Retsforholdene i Ekernførde formeentlig ere meget forskellige fra dem, som *Du* her i Haderslev har lært at kjende, men Forretningerne ere vel heller ikke saamange, saa at der nok kan levnes Dig Tid til at sætte Dig ind i Alt og fortsætte de juridiske Studier, samt til egne Dig Administrationskunsten i Egenskab af Borgermester.

Dine Sødskende, Svigerforældre, samt Fru Muus havde det godt. Juhl og jeg spiste til Middag hos Din Svigerfader en Dag, hvor vi morede os fortræffeligt. Den sidste Dag gav Juhl og jeg en Dinée paa Hotellet, hvortil vi havde inviteret Forskjellige, deriblandt Fritz, hvorefter vi havde sikkret Selskabet Plads i Theatret om Aftenen. Paa Frederiksborg vare vi til Taffels og morede os overordentligt.

Her i Haderslev gaaer Alt ved det Gamle. Min Feide med Huusfogden² synes nu at være tilende. Mit sidste Svar, som var noget bidende, har Du formodentlig læst, hvori jeg sammenligner ham med Lars Hick i Holbergs Ped[er] Paars.

Din Svoger Møller har det, saavidt jeg kan skjønne, godt, ligeledes Mølleren [Otto Schroeter]. Den sidste har anmeldt sit Besøg hos mig til i Aften, idet han har forlangt den store Hund holdt indelukket. Madam Schröeter har derimod været temmelig heftig syg i nogle Dage, men er dog nu oppe igjen.

Hils Din Kjæreste³ fra mig, naar Du seer hende eller skriver til

hende. Lev vel! skriv engang, naar Du har Tid. Jeg morer mig over at høre, hvorledes Du hugger Dig igjennem.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Borgemester Lorenzen.

KB. NKS 1725.

- 1 Smlgn.: Skau til Fiedler 1859 15/3: »Forresten har jeg ikke forladt Stuen, siden jeg kom hjem fra Kjbhvn. Den Knude, hvorover Du vil erindre, at jeg beklagede mig, har udviklet sig til en mægtig Byld, som Lægen har skaaret Hul paa, og hvoraf en Mængde usunde Vædsker har skaffet sig Luft. Jeg faaer ingen Medicin og er heller ikke paalagt Diæt, hvilket tyder paa, at Kadaveret maae være sundt. Lægen siger, at der ikke er Spor til syphilis, og at jeg i dette Stykke kan berolige mig. Men disse varme Havregrødsomslag har holdt mig i 14 Dage i en liggende Stilling, og skjøndt jeg nu er oppe, er Gangen dog høist besværlig. Mølleren [Schroeter] trøster mig med forskellige Rariteter, men jeg vilde dog helst nyde dem hos ham selv. Men endnu kan jeg ikke gaae saa langt« (RA. Fiedlers arkiv).
- 2 Skaus skrift »Haderslev Amts økonomiske Forhold« førte til en større polemik mellem forfatteren og husfoged Heuckendorff, der i »Dannevirke« 1859 12/1, 28/1, 29/1 og 31/1 fremkom med en række berigtigelser. Skaus replikker findes »Dannevirke« 1859 19/1 og 8/2 og slutter med bemærkningen, »at det mere er Personen end Sagen, som min Modstander har villet tillivs«. – Det kan anbefales alle, der beskæftiger sig med Haderslev amts ældre forhold at læse ovenanførte diskussion.
- Skaus uvenskab med husfoged Heuckendorff varede ved, se: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 20/3 og: Skau Kbh, s. 673–674. Det hidrører sikkert fra striden om Haderslev Dam, se: Hiort-Lorenzen til Skau 1858 2/2.
- 3 Oline Muus.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1859] 5/3.

Kjære Skau¹.

Kjøbenhavn, den 5. Marts.

Deres Brev til August har jeg faaet besørget. Det gaaer sammen med Melchiors Post herfra den 12te. Huset i Melbourne er næmlig et Filial af det her i Byen, og Chefen for dette har paa Legationsraad Zahrtmanns Anbefaling interesseret sig for August og besørger alle Breve til ham paa den mest directe Maade². Med Indholdet af Brevet, som De var saa god at tillade mig at læse, kan jeg erklære mig aldeles enig. Jeg troer, at vi ved at stille August den Mulighed i Udsigt snart at kunne see sin Familie, vil give ham en Opmuntring, hvortil han vist i høi Grad kan trænge under de vanskelige Forhold,

hvori Skjæbnen dennegang maaskee uden hans Skyld har bragt ham.

Det er da ret kjedsommeligt, at Deres Been ikke vil komme sig³. At ligge saaledes hen, naar man er aandsfrisk, er saa pinligt og for ingen mere end for Dem, der saa meget trænger til at bevæge Dem ude i Livet. Kjøbenhavnsreisen har jo vist bevirket, at Sagen trækker sig i Langdrag. Jeg havde dennegang som altid stor Fornøielse af at see Dem herovre, og jeg takker Dem ret meget for den morsomme Middag.

De kan nok begribe, at det glæder mig fra alle Sider at høre, at man synes godt om Rudolf dernede. Det har været Gjenstanden for mange af mine Samtaler med ham, at den eneste Maade at udrette noget dernede er at vinde Borgerne. Jeg har sagt ham, at han mere end mangel har Gaven baade til at vinde og til at støde fra sig, og raadet ham til kun at gjøre Brug af den første. Han skriver bestandsdig, at han staaer sig godt med alle Embedsmændene, saa at jeg haaber, at Ytringer med Hensyn til [Brockenhuus-]Schack er fare ham ud af Pennen uden at have noget at betyde. Jeg beder Dem meget ikke at lade det gaae videre. Det kommer saa let ad Omveie til den Paagjældende, og da er det Sidste værre end det Første. Deres Advarsel, er jeg vis paa, skal nok bringe ham til Forsigtighed.

De har vel hørt, at Amtmand Wedell i Flensborg er bleven forlovet med en Comtesse Schulin. Min Kone saae dem igaar i Theatret. Hun er nok meget ung. Prinds Ferdinand trækker nok lidt det ene Be[e]n efter sig; sørgelige Følger af sidste Casinomaskerade⁴. Oberst Falbe af Artilleriet har ogsaa faaet apoplektisk Anfald, men det er nok heller ikke for hans Dyders Skyld. Jeg synes, Hovedstaden begynder at blive ængstelig angreben af Apoplexi.

Et af de kjøbenhavnske Smudsblade averterer, at den vil paa begynde Grevinde Danners Biographie⁵. Det skal nok vække meget Ængstelighed, og Redacteuken skrue vel sine Fordringer urimelig op, for det Tilfælde, han skal kjøbes taus. Det kan blive temmelig dyrt ikke at kunne være sin Fortid bekjendt. Men jeg kommer uforvarende ind paa Chronique scandaleuse, og det er da ellers ikke et Gebet, jeg dvæler ved med Velbehag.

Det er vist et meget heldigt Tidspunkt, Regjeringen har valgt til at sætte Jernbanesagen igjennem. Vel er den, som Peto for det første har contraheret, kun Viborgbanen, men man mener dog, at det kun er Begyndelsen til større Skridt. Penge ere disponible i England i store Masser, og det er vist ikke vanskeligt for Regjeringen at faae Sa-

gen bragt istand, naar de først ere enige med dem selv om Retningen, og denne ikke er forskjellig fra den af Rigsdagen vedtagne.

Min Kone sender Dem mange Hilsner. Vi ønsker begge, at De ret snart maa komme paa Benene igjen.

Deres

F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau, R. af Dbg.

KB. NKS 1727.

- 1 Skaus påtegning: Besvaret d. 3. April 59. »Om prinsens letsindighed i spil og hans mange små erotiske ekstrature gik der mange historier i byen, men hans godmodighed fik al uvilje til at forsvinde«.
- 2 Peter Hiort Lorenzens søn August (af første ægteskab) var blevet sendt til Australien for at prøve sin lykke der, se: Lorenzen til Skau 1858 16/5.
- 3 Se: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 2/3.
- 4 Smlgn. DBL (Harald Jørgensen): 5 Smædeskrifter mod grevinde Danner forekom i hele tiåret, f. eks. 1851 Fr. Schaldemose: »Rasmusine eller den belønnede Dyd«.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 18/3.

Kjære Skau!

Ekernefærde, den 18. Marts 1859.

Jeg har ladet Dem vente noget længe paa Deres sidste venlige Brev¹, men da jeg fornylig hørte fra Gregersen, at De ikke var kommen Dem rigtig endnu, vilde jeg dog forsøge paa, om jeg idetmindste et Kvarteerstid kunde adspredde Dem lidt i Deres Kjedsomhed, som jeg antager for en given Ting, saafremt De endnu ikke kan gaae ud.

Jeg vil da allerførst berolige Dem med Hensyn til den Frygt, jeg i mit sidste Brev ved nogle maaske utydelige Yttringer om mit Forhold til Grev [Brockenhuus-]Schack har vakt hos Dem for, at jeg af en for vidt dreven Selvstændighedsfølelse skulde gaae hen og støde ham for Hovedet. Jeg maa da ikke have udtrykt mig tydeligt nok, thi jeg vilde blot udtrykke, at han syntes at ville tage et altfor stort Herredømme over mig. Ligeftrem at lade sig beherske af ham, kunde jeg ikke finde mig i, men jeg har paa ingen Maade ladet ham det directe føle. Tvertimod har jeg været meget forsigtig dermed, ja jeg fortæller ham endogsaa Alt, hvad jeg gjør, og beder ham da om at sige mig sin Mening derom, men det er først, *efterat* jeg har gjort, hvad jeg vil. Vort Forhold er saa venskabeligt som muligt og i vigtige Tilfælde, navnlig hvor det kommer an paa at vise Conduite lige-

overfor Langheim eller de værste Tydskere, tyer jeg altid til hans Raad, hvormed jeg er meget veltjent, da han forstaaer mesterligt at omgaaes dem. Noget stort Lys er han, som De ogsaa selv skrev, ikke, men han er flittig, paapasselig og interesserer sig levende ikke alene for den nationale Sag, men ogsaa for sit Embede, Egenskaber, der ere sjældne hos en Mand af hans Stand i vore Tider. Vare hans Evner lige saa gode som hans Villie, blev der noget stort ud af ham. Imidlertid skal De see, han kommer til at spille en Rolle, hvis han formaer at løsrive sig fra Bagatellerne i Forretningerne, men dem hænger han rigtignok endnu vel meget i.

Jeg har nu vexlet de første Skud med Langheim, og det vare skarpe Skud, kan De troe. Krigen var imidlertid i den Sag aldeles uundgaaelig, som jeg længe forud sagde til [Brockenhuus-]Schack, men efter den Tiltakling, han fik, haaber jeg, at han foreløbig slaer sig til Ro. Fyren er bange, ikke alene en personlig Cujon, men han frygter for at miste sit Embede, naar han gaaer for vidt. I denne Sag staaer jeg imidlertid med Palmer i Hænderne, understøttet af hele Deputeretcollegiet og den ene Raadmand. Heldigviis er dette den eneste Carambolage, vi hidtil have havt, og da vi senere ere komne godt ud af det sammen, haaber jeg, at det vil blive uden væsentlige Følger for Fremtiden. Men en Erfaring har jeg gjort, nemlig den: at det er *aldeles umuligt* at leve paa en *venskabelig* Fod med ham. Jeg havde hidtil bestandig haabet det, hvor ofte end [Brockenhuus-] Schack og Andre forsikkrede mig om, at det var en Umulighed. Jeg har nu af den Bitterhed og Ondskabsfuldhed, hvormed han fører en varm Debat, seet, at hine havde Ret.

Hvad jeg imidlertid hver Dag glæder mig mere og mere over, er det gode Forhold, hvori jeg staaer til samtlige Byens Repræsentanter, ikke engang de allerværste Slesvigholstenere undtagne, og det endskjøndt jeg for nogen Tid siden maatte give Nr. 1 af Wühlerne, den berygtede Mortensen, en alvorlig Tilrettevisning. Ja, da jeg for 8 Dage siden forbød en Kjøbmand, som havde gjort politiske Skandaler paa et offentligt Sted, uden at han dog egentlig kunde straffes derfor, at besøge offentlige Steder, vakte dette saa langt fra Misfor nøielse, at et par Borgere, rigtignok ikke af de værste, fuldkommen billige min Fremgangsmaade. Fyren, som i Forhøret var meget kjep høiet, kom endogsaa igaar meget ydmygt og bad om godt Veir, da han blev leet ud af sine Venner, og da han gav mig sin Haand paa, at saadant ikke mere skulde passere, lod jeg Naade gaae for Ret. Hvor

ubetydelig denne Historie end i og for sig er, saa er den mig dog et Tegn paa, at Folkene her ikke ere fuldt saa slemme, som de udskriges for.

Jeg veed ikke, om De har lagt Mærke til, at Godske Nielsen ironiserer over mig paa Grund af mit Hundeforbud. Det er komisk at see en saadan Røver-Historie i »Dannevirke«², som skal være saa respektabel. Skulde det ikke være lidt Ondskabsfuldhed? Den store Mordgeschichte, som ligeledes omtales i »Dannevirke«², endte i bare Vand eller rettere Brændevin, thi Undersøgelsen var fremkaldt ved en fortrukken Møllersvend, som i Delirium bestandig talte om Mordet, uagtet han ligesaa lidt er skyldig som enhver anden. Det var bleven til en fix Ide hos ham.

Paa Søndag gjør jeg en lille Afstikker til Husum³, da Olines Afreise, som var bestemt til næste Uge, er bleven udsat til næste Maaaned. Jeg trænger virkelig til lidt Adspredelse, thi afseet fra et Spilleparti eller et Middagsselskab engang imellem, er her meget kjedsommeligt eller rettere eensomt. I Haderslev havde jeg da Dem og Mølleren [Otto Schroeter] til at muntre mig lidt med engang imellem, og jeg savner ofte vore gemytlige Aftener, hvor vi skjændtes i al Venskabelighed, men det kan dog nok ogsaa være ganske godt at komme ud af Vanen med at disputere, Jo mindre jeg driver den ædle Kunst her, desto bedre.

Jeg kan imidlertid ikke nægte, at jeg iblandt de Militaire har fundet mange særdeles vakkre Mennesker og af Militaire at være usædvanlig dannede. Af dem har jeg nærmest sluttet mig til en Capitain Høst, som jeg i den korte Tid, jeg har kjendt ham, virkelig er kommen til at holde meget af. Han er en Mand, der med en ualmindelig personlig Elskværdighed forener en høi Grad af Dannelse og, hvad der meest tiltaler mig, en levende Interesse for Danskheden. Ham har jeg meget Glæde af. Han var her netop iaften, og da jeg fortalte ham, at jeg var ifærd med at skrive til Dem, fik vi os en luun Passiar om den vormärzliche danske »Propaganda«. Jeg gav ham Deres Bog om Hans Nissen med hjem, som han længe havde ønsket at læse.

Da jeg endnu skal have skrevet et par Ord til Frits iaften, og Papiret ogsaa næsten er fuldt, maa jeg slutte for denne Gang. Hils Mølleren [Otto Schroeter] og hans Kone mange Gange fra mig. Den Sidste er vel nu rask igjen. Svoger Møller og Gregersen beder jeg Dem ogsaa hilse. Levvel.

Deres hengivne Hiort-Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Medlem af Rigsraadet, Dannebrogsmænd og Ridder af Dannebrog.

KB. NKS 1727.

1 Skau til Hiort-Lorenzen 1859 2/3.	Han var Hiort-Lorenzens svoger, gift
2 »Dannevirke« 1859 16/3.	1855 med Sophie Caroline Bruun
3 I Husum var Theodor Christian	Muus.
Taaffe rektor for realskolen 1858–64.	

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1859 20/3.

Mariegaard, d. 20de Marts 59.

Dit venlige Brev af 18de d[enne] M[aaened], som jeg idag har modtaget, glædede mig overordentlig meget. Ikke blot, fordi jeg selv længtes efter at høre, hvorledes Du har det, og hvorledes det som Embedsmand gaaer Dig, men ogsaa for at kunne være istand til at svare paa Møllerens [Otto Schroeters] og hans Kones jævnlige Forspørgsler, ei at tale om Adjunct Møllers, da Du nok ikke har skrevet til Nogen af dem, siden Du reiste herfra.

Da jeg engang har nævnt Mølleren, skal jeg dog – næstefter at fortælle en Historie nedenfor – bringe Dig i Erindring, hvad Du maaskee ikke har tænkt paa, at baade Schröeter og især hans Kone vilde sætte høi Priis paa et Brev fra Dig, og naar Du har et Øieblik tilovers, kan Du jo sagtens fortælle dem, hvorledes Du overhoved lever dernede. Jeg mærkede det paa Madam Schröeter forleden, og naar man kan glæde Folk med saa lidt Uleilighed, vilde det jo være Synd ikke at gjøre det. Forresten sagde jeg, at Du upaatvivlelig betragtede Dit Brev til mig som *i Tankerne* skreven til os Alle. Og nu Historien.

Du veed, at Krüger og Huusfogden [Heuckendorff] vare enige om Dammens Udtørring, og den Første har nu hexet saalænge med Finantsministeren [Andræ], at der for nogle Dage siden gennem Amtet er kommet Ordre til Huusfogden om i Forening med Vandbygningsinspektør Grove at beseile Dammen, undersøge dens Indvolde og dernæst besvare tvende Spørgsmaal, hvis væsentlige Indhold er:

a. Kan det være til væsentlig Skade for Mølleren, naar de af Huusfogden satte nye Pæle blive anerkjendte for de fremtidige rette Grændser?

b. Hvor stort et Areal af Dammen kan lægges tør uden »overor-

dentlige« Omkostninger, og kan den større Deel udtørres for maneerlige Omkostninger?¹

Jeg beklager nu meget, at Du først ved Din Hjemkomst fra Husum kan modtage disse Linier, thi det kunde jo hændes, at Du der mødes med Grove, og det vilde da være Dig let at henlede hans Opmærksomhed paa, hvormeget især det første Spørgsmaal er beregnet paa at snyde og bedrage Mølleren for mere end det Halve af hans Vandbassin, og hvor betænkeligt det er, at Huusfogden, der *selv* har udfunden dette Tyveri fra Mølleren, nu ogsaa *selv* skal afgive Betænkning derover. Saasnart jeg erfarer noget Mere, skal Du høre nærmere fra mig.

Jeg har i 4 Uger neppe forladt min Stue. I de første 14 Dage laae jeg – for at bruge Gregersens Udtryk – paa castrum doloris, og i de sidste 14 Dage har jeg vel været paa Benene, men maattet holde Stuen og ikke gaae synderligt. Aarsagen er en ondartet Byld², der har gjort mig Bryderi nok. Det Værste, troer jeg dog nu, er ovre. I Aften vil jeg prøve, om jeg kan liste ned til Mølleren, som da kjører mig hjem.

Din Svoger Møller holdt Foredrag forleden i »Harmonien«. Han har en god Anstand og et let Foredrag, forbunden med et godt Organ.

Nu kom gamle [J. A.] Schmidt, fra hvem jeg skal hilse.

Lev vel! Skriv snart! Schmidt er overordentlig glad over, at Du har Repræsentanterne paa Din Side, ligeover for Langheim, og at det overhoved gaaer Dig godt.

Din
Laurids Skau.

Hr. Borgermester H. Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til Hiort-Lorenzen 1858 8/6, note 3. 2 Smlgn.: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 2/3, note 1.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1859 3/4.

Kjære Fritz!
Mariegaard ved Haderslev, d. 3die April 1859.

Siden jeg modtog Din venlige Skrivelse af 5te f[orrig] M[aa]ned har jeg havt et langt og behageligt Brev fra Rudolf, til Svar paa mine Vink til ham om Nødvendigheden af og Fordelen ved at conservere et godt Forhold til og med Grev [Brockenhuus-]Schack. Svaret aan-

der helt igjennem en fuldkommen Overensstemmelse i dette Punkt med min Opfatning, og navnlig glæder det mig, at Rudolf *nu* snarere synes at overvurdere end at undervurdere Schacks Betydning, hvilket ikke skader noget, men endog muligen kan udbyttes til hans – Rudolfs – Fordeel.

Fremdeles var der i Brevet indeholdt en saa aaben Tilstaaelse af hans egne, deelviis forkeerte Meninger om Maaden, hvorpaa Langheim skulde behandles, og Erkjendelse af Rigtigheden af Schacks Ytringer i denne Henseende, at der end ikke var Spor af den Halsstarrighed, hvormed R[udolf] ellers har været tilbøielig til at holde selv paa erkjendt urigtige Paastande, naar han først engang er kommet til at udtale dem, og da jeg ikke tvivler om, at han ligesaa aabent har sagt dette til Greven, saa skulde det gaae underligt til, om denne ikke har følt sig smigret derved og saaledes er bleven endmere velvillig stemt. Endelig aander Brevet en saa høi Grad af Fortrolighed ligeoverfor mig, at jeg deri maae see et Vidnesbyrd om, at mit Brev har behaget ham og røbet min sande Interesse for ham.

Jeg har allerede tilskrevet ham et Brev, hvori jeg takker for hans Meddelelser og udtaler min Glæde over, at han i Kampen med Langheim har beholdt hele Deputeretcollegiet og den ene Raadmand paa sin Side, hvilket er et saare godt Tegn. Samtidig dermed erindrede jeg ham om at skrive nogle Ord til hans Onkel Schröeter og Svoger Møller, idet jeg confidensielt meddeelte ham, at jeg havde bemærket, hvorlunde de syntes underligt om, at Rudolf ikke havde sendt dem en Linie, siden han reiste til Ekernefærde. Idag hører jeg nu, at han strax har benyttet det givne Vink og tilskreven Begge.

Møllers Brev har jeg læst, men det behager mig egentlig talt ikke. Det er ikke de *offentlige* Forhold, som han ytrer sig om, at jeg har noget at sige paa, thi forsaavidt er Brevet godt, men det er mere det *private* Forhold mellem de to Svogre, jeg ikke ret kan fatte. Der forekommer mig at udvikle sig en vis Kulde imellem dem, og jeg er nærved at troe, at Møller undervurderer Rudolfs Kundskaber, saa at han ikke ret seer, at de *politiske* Kundskaber ofte godt kan opveies af praktiske Evner og en skarp Tænkekraft, i hvilken Henseende R[udolf] ikke mangler noget.

Det er næsten ligesiden Brylluppet i Kjbhvn., at jeg troer at have sporet en saadan Tendents til Kulde hos Møller, medens den ikke tidligere har været at mærke hos Rudolf. Du skal imidlertid ikke lægge videre Vægt paa disse mine Ytringer, da jeg muligen kunde

feile, men jeg syntes dog, at det ikke var afveien at meddele Dig, at jeg har havt en saadan halv instinctmæssig Fornemmelse, men som jeg vil haaber er kuns forbigaaende.

Imidlertid er der en paafaldende Forskjel paa Brevet til mig og Brevet til Møller, og naar jeg dertil føier mundtlige Ytringer, kan jeg ikke faae Andet ud deraf, end at egentlig Fortrolighed kun i ringe Grad har berettiget Plads imellem disse tvende Herrer. Til Dig er jeg ikke bange for at nedskrive min Mistanke, da Du altid er klog og forsigtig, men der er ellers aldrig kommet et Ord desangaaende over mine Læber.

Af et Brev fra Jens seer jeg, at Du og Din Kone har forsøgt Eder i »Ludvig den 15tes Tidsalders Dragter« paa Studenter-Carnavalet. Det har sagtens været en lystig Fest, dette hersens Carnaval, og jeg kunde selv havt Lyst til at være med ved en slig Leilighed. Jeg vilde da have forsøgt at copiere »Erik Krummedige« – den største Slyngel i Listighed, som Slesvigholstenernes Historie kan opvise. Han er den egentlige Skaber af den ridderskabelige Sl[esvig-] Holsteinisme, der udmærker sig med fuldendt Hykleri i Forbindelse med et uforanderligt Sigte paa det sande Maal: »at skabe et Slesv[ig-]Holsteen *indenfor*, men *i nøie Forbindelse med* det øvrige Monarchie, hvori *Ridderskabet skulde herske*, og *Tydskeheden svømme ovenpaa*. Scheel-Plessen er vor Tids »Krummedige«.

Herovre arbejder vi i denne Tid paa at aabne os Adgang til den Jydske Kreditforening. Tydskerne ville ikke længere udlaane Penge i det dansktaale Slesvig. Vi maae altsaa see os om efter andre Udveie. Derved knyttes vi tillige fastere til Kongeriget, og dette er for mig det Vigtigste. Hvis Du læser »Dannevirke«¹, vil Du have seet, at vi den 31. Marts have holdt et større Møde paa Gram desangaaende, hvor en Comitee nedsattes til at arbeide videre paa Sagen. Jeg er Medlem af denne.

Denne Tour til Gram var forresten min første Udflugt siden min Hjemkomst, og uagtet jeg kjørte i lukket Vogn, havde jeg dog ondt ved at taale Anstrengelsen. Navnlig generede Kulden mig, da jeg kom til Gram, hvor Dørene evig gik op og i, og da jeg maatte tale meget og længe, blev jeg af det Hele saa træt, som jeg aldrig før mindes at have været. Endnu gaaer jeg kun undtagelsesviis ud, da Lægen ikke vil fritage mig for Bandage, som generer Gangen. Medicin faaer jeg ikke. Diæt skal jeg heller ikke holde. Cadaveret er sundt og godt, paa-staaer Lægen, og saaledes maae jeg taalmodigen vente, indtil det store

Snit, som han gjorde paa Laaret, er lægt og voxet sammen igjen. Denne Stillesiddende og Indesiddende har imidlertid taget stærkt paa mig, og hvis Du nu saae mig, vilde Du formodentlig troe, at jeg havde været $\frac{1}{4}$ Aar i Graven, men atter var opstaaet fra de Døde.

Hils nu Din gode Kone, samt Sødskenne og øvrige Bekjendte, venligst fra mig. Jeg har nu givet Dig en lang Passiar til Bedste og derved fordrevet en ledig Time. Skulde det kjede Dig at læse samme, da faaer dette at være, som det bedst kan. Til en anden Gang maa Du altsaa føre det Interessante i Restance, hvorhos jeg dog beder Dig bevare i venlig Erindring

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Krügers indbydelse til mødet i Gram iøvrigt: Skaus fremstilling i brev til findes i »Dannevirke« 1859 25/3. Se sønnen Jens 1859 6/4.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 5/4.

Kjære Skau¹.

Kjøbenhavn, den 5. April 1859.

Jeg maa strax bringe Dem min Tak for Deres venlige Brev. De giver mig ved den Varme, hvormed De omfatter alt, hvad der har Betydning for Rudolf og mig saa megen Anledning til Erkjendtlighed og Paaskjønnelse. De aabner med Deres store practiske Sands og Erfaring mit Blik for saameget af, hvad der har Interesse for mig, at jeg klart og tydeligt seer, hvilken stor Indflydelse det har havt paa vor Fortid og vil have paa vor Fremtid, at vi i Dem har havt en Ven og Veileder.

Jeg veed, at Rudolf stundom i sin Ungdommelighed har troet at kunne staae paa egne Been, men ligesaa vist veed jeg, at han nu, da han er kommet til en større Modenhed, nu, da han staaer med Ansaret ligeover for sig med Taknemmelighed vil modtage Deres Raad, og jeg kan ikke nok sige Dem, hvilken Glæde det har gjort mig, at hans Breve til Dem have bekræftet det. Saavidt jeg mærker, er hans Forhold til Grev [Brockenhuus-]Schack meget godt, hvilket meget maa tilskrives, at De talte et Ord i rette Tid. Forholdet til Langheim bliver i hvert Brev ringere og ringere. Rudolf er dog glad ved at være kommet bort fra det venskabelige Forhold, han

troede at kunne bevare, thi det viste sig at være unaturligt tilsidst – »modbydeligt«. Paa Torsdag faaer han Besøg af min Svigerfader, Oline og Fru Taaffe, som paa Hjemreisen til Kjøbenhavn aflægge ham en Visit. Jeg glæder mig meget til at høre deres Beretning.

Hvad De skriver om Rudolf og Møller, haaber [jeg], er noget aldeles forbigaende. Fra Rudolfs Side er der visselig ingen Misfornøielse med nogetsomhelst, Møller angaaende. Han udtalte sig endog i Julen med megen Venlighed for mig om Møller. Disputeret har De jo vist tidt, men Møller er saa overordentlig godmodig, at jeg ikke troer, at han er vred paa Rudolf, om han ogsaa stundom har overilet sig. Naar Møller kommer herover i Paasken, skal jeg nok see at faae den Ting klaret. Naar De skriver, at Rudolfs Breve røbe mere Varme og Fortrolighed ligeoverfor Dem, da maa De huske paa, at De har fulgt os igjennem vor hele Ungdom, huske paa, ved hvormange Minder vi ere nyttede til Dem.

Det glædede mig meget forleden Dag at see i Bladene², at De var saa rask, at De kunde tage ud til Gram og holde et langt orienterende Foredrag. Af Deres Brev seer jeg imidlertid, at Anstrengelsen har været vel stor. Det er jo forskrækkeligt at tænke, at Kræfterne saaledes ere gaaede bort fra en Kjæmpe som Dem. Jeg havde ikke troet, at det var saa alvorligt, men kjender jeg Dem ret, varer det ikke længe, før vi har Dem kampdygtig igjen.

Forleden Dag var jeg i en stor Soirée hos Admiral Balle, hvor Prindserne og Prindsesserne vare. Jeg fik en lang Samtale med Capitain Lund, som er Lærer for Prindsen af Danmarks³ Sønner. Han fortalte mig, hvad De maaske ogsaa har hørt af ham, at han modtog dem aldeles forkuede og forproppede, saaledes at den Ældste⁴ til enkelte Tider var aldeles stupid, men nu, da han havde indført en liberalere Opdragelsesmethode, sporede han en stor Forandring. Den ældste er et meget flittig, jevnt begavet Menneske med megen Lyst til at lære. Istedetfor Stjernholm[s] Plan at give ham en streng mathematisk Dannelse, omtrent den, Høiskoleofficerer faae, en Dannelse, som aldeles ikke laae for ham, er Planen nok at lade ham lære mindre Mathematik og mere Historie og senere Statsvidenskaber. Forældrene ville nok beholde ham under deres umiddelbare Opsigt til hans 20de Aar, og indtil den Tid bestandig søge at udvide hans Kundskaber.

Jeg ønsker Dem fremdeles god Bedring og sender Dem mange Hilsner fra min Kone og mine Søstre. I den senere Tid har jeg ikke

hørt noget Politisk, som kunde interessere Dem. De veed nok, at De er den første, til hvem jeg skriver, naar noget passerer.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Skaus påtegning: Svar afsendt d. 7/4 jfr. Skau til sønnen 1859 6/4.
59. 3 Christian IX.
2 Se f. eks. »Dannevirke« 1859 1/4, 4 Frederik VIII.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1859 7/4.

Kjære Fritz!

Mariegaard ved Haderslev, d. 7de April 1859.

Jeg iler med at underrette Dig om, at jeg troer igaar at være kommen under Veir med Aarsagen til den Kulde, eller hvad man nu skal kalde det, som jeg troede at have sporet imellem Møller og Rudolf, og jeg er glad ved at kunne tilføie, at den ikke har nogen dybere Grund og kommer mere udenfra end indenfra. Sammenhængen er formeentlig følgende:

Du veed, at Rudolf var kommen paa Kant med adskillige af Embedsmændene her i Byen, deels paa Grund af en Disputerelyst, der vistnok ikke altid fra hans Side blev tilbørlig begrændset og navnlig savnede den for en ung Mand passende Beskedenhed; deels derved, at Rudolf, naar han blev varm i Dispyten og ikke altid havde Argumenter paa rede Haand, formedelst Mangel paa positive juridiske Kundskaber var tilbøielig til at lægge en saarende Haan ind i Tonen og selve Ytringerne, som ikke let tilgives. Jeg har selv et Par Gange været Gjenstand for en slig saarende Haan og saaledes følt Braaden, hvilket naturligviis paa mig kun havde en *øieblikkelig* Virkning, men som paa Andre æder sig fast som Helvedsteen.

Dernæst veed Du maaskee ogsaa, at R[udolf] havde hundset Redacteur G[odske] Nielsen, og denne benyttede enhver Leilighed til at dadle og rive ned paa Rudolf til Gjengjæld.

Saaledes stod Sagen, da R[udolf] kaldtes til Ekernførde, og da *Gjenstanden* for de Paagjældendes mindre velvillige Stemning saaledes var borte, blev Svoger Møller et Slags Syndebuk, paa hvem man nu dængede baade berettiget og uberettiget Daddel over Rudolf.

Uagtet nu Møller med Takt og Dygtighed tilbageviste en saa lidet

chevaleresk Maade at skaffe Galden Afløb paa, saa kunde det dog neppe undgaaes, at han nu og da blev noget ærgerlig, ligesom der vel ogsaa engang imellem fæstede sig een og anden Daddel som beføiet i hans Erindring, saa at ikke altid Rudolf stod som den Uskyldige for hans Tanker.

Alt dette slap ud af ham under en længere Samtale igaar. Man glemmer efterhaanden den Fraværende og stirrer saameget stærkere paa den Nærværende. Tilfældet har ført det med sig, at Een og Anden af dem, som tidligere var paa Nakken af R[udolf], er slumpet til at saare Møller personlig. Derved er han nu gennem en meget fornuftig Philosophie kommet til den Erkjendelse, at Folk, der ikke gidder bestilt noget Nyttigt, *nødvendigviis maae have Nogen at rive ned paa for ikke at døe af Kjedsommelighed*, og at det bedste Vaaben imod Sligt er *ikke at bryde sig derom*, da dette nogetnær er den største Straf, som man kan ikjende Skriblerne. Umiddelbar derpaa faldt hans Ytringer i Retning af, at Enhver havde gode og mindre gode Sider, og at R[udolf] i denne Henseende hverken var værre eller bedre end nogen af os Andre.

See, kjære Fritz! dette var nu baade den sundeste og fornuftigste Forklaring og Udjevning, som jeg bestyrkede paa bedste Maade ved at holde et vældigt og grundigt Foredrag over min egen Livsphilosophie, der udentviwl har været ligesaa komisk som belærende, eftersom Møller rystede af Latter deraf. Qvintessentsen var imidlertid den Erfaring, at »man kan være forviist[!] om, at den eller dem, der beskjæftige sig stærkt med at dadle Andre, sædvanligviis selv har en Pukkel, som de vil bortlede Opmærksomheden fra og iøvrigt ikke gidder havt med solidt Arbeide at gjøre«.

Hvad dernæst Forskjellen i Brevene til mig og Møller angaaer, da lader denne sig ved nærmere Eftertanke let forklare af den Omstændighed, at det, som R[udolf] fra Ekernførde kan have at fortælle, har baade for ham og mig *den samme sympathetiske* Interesse, der i Enden løber ud paa Politik, medens R[udolf] fornuftigviis ikke kan vente en saadan Deeltagelse for hans Comunalvrøvlerier hos M[øller], hvis Tanker og Følelser har en anden Retning. Et Brev fra R[udolf] til M[øller] maatte saaledes mere erholde Karakteren af et pligtmæssig *Høflighedstegn*, medens et Lignende til mig maatte bære Præget af en virkelig *fælles Interesse*. Og hermed kunne vi forlade dette Emne, som nu synes tilstrækkelig opklaret, saa at min i det tidligere Brev udtalte Ængstelighed i dette Spørgsmaal har mistet

sin Rod, saa det er ikke værd hverken at tænke paa eller at spille et Ord mere paa.

Dine Ytringer om Capt[ain] Lunds Opdragelsesmaade af den lille Prinds stemme fuldkommen med, hvad han selv har yttret til mig. Der er langt større Haab om, at der kan bringes noget ud af Prindsen, naar man følger den *historiske* Vei i hans Opdragelse end ved at følge den *mathematiske*. Kun ved overordentlig stærke Hoveder kan den sidste Vei anvendes uden særdeles Fare, medens den ved svage eller blot middelmaadige Hoveder fører til Skabningen af en død Statur. Har Prindsen blot jævne aandelige Evner, vil han ad den historiske Vei ved Hjælp af Følelsen, og Instinctet kunne blive en brugelig Regent, og dette er langt bedre end at bibringe ham Egen-skaber, der passe for en Stabschef for en Armee.

I disse Dage er 2det Hefte af »Slesvigske Provindsialefterretninger« udkommen¹, paa hvilket jeg vil henlede Din Opmærksomhed, ikke saameget, fordi jeg selv deri har skrevet en Afhandling, som fordi der findes en Deel hidtil utrykte Actstykker angaaende Bien-niet ved Universitetet i Kiel, der for Tiden ere ubetalelige. De ville virke som koldt Vand paa hede Slesv[ig-]Holsteenske Hjerner.

Den store Commissionsbetænkning angaaende Posteringen i Budgettet og navnlig Adskillelsen mellem Fælles og Særligt er for nogen Tid siden sendt Amtstuerne til Betænkning. Da Commissionsbetæn-ningen er yderlig slet skreven og motiveret, med Undtagelse af, hvad Etatsraad Springer har leveret, saa har jeg i Sinde at ryste alvorligt i den, og dette giver mig for Tiden meget Arbeide. Det er heldigt, at det træffer paa en Tid, da Benene ikke tillader mig at gaae synder-ligt, thi endnu er jeg ingenlunde rask, forsaavidt angaaer Benene.

Med venlig Hilsen til Din Kone og Enhver, der gidder modtaget en Hilsen fra mig, forbliver jeg

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til sønnen Jens 1859 6/4.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 10/4.

Kjære Skau!

Ekernførde, den 10. April 1859.

Da jeg iaften, Søndag, har en ledig Time tilovers, og jeg har opdaget,

at jeg staaer i en temmelig gammel Brevgjæld til Dem, vil jeg benytte denne enlige Aftenstund til at passiare lidt med Dem.

Forholdene hernede have ikke forandret sig synderligt hernede [!], undtagen, at min Ven Langheim engang imellem har været temmelig uartig imod mig, og at jeg har maattet vise ham alvorlig tilrette. Saadanne Scener ere heldigvis sjeldne, men passere desværre altid i Magistraten¹, hvor han mener at have lettere Spil med mig. Hvor ubehageligt dette er for mig, kan De jo nok tænke Dem, især da jeg ikke *tør* sætte ham Stolen for Døren saa kraftig, som jeg kunde og vilde det. Det er den Ulempe, der er forbunden med en Constitution her: bryder jeg aldeles med Langheim, hedder det, han er ikke Forholdene voxen, *gjør* jeg det ikke, *kan* jeg ikke anvende hele min Autoritet. Det er ubehagelige Alternativer, og det koster mig Anstrængelse nok at holde den rette Middelvei. Imidlertid tænker jeg, at jeg slider Sommeren hen, og maaske kan jeg allerede til Pintsen, naar jeg kommer til Kjøbenhavn, bevæge Ministeren til en endelig Afgjørelse. Troe nu blot ikke, at jeg taber Modet, eller at jeg er bleven kjed af det; det er saa langt fra som vel muligt. Jeg har nu mere end nogensinde Lyst til at føre en Kamp paa Liv og Død med Langheim. Kun ere Forholdene *nu* ugunstige for mig, og jeg troer ikke *nu* at kunne gaae seierrig ud af Kampen. Men lad mig blot kunne have Taalmodighed, til det behager Ministeren [Wolfhagen] at løse mig af denne Pine, og jeg skal slaae Dommedags-Slag paa den Usling.

Igaar kom Regenborg til min store Glæde hertil i Anledning af den forestaaende Examen ved det herværende Seminarium. Meget har jeg endnu ikke faaet talt med ham, men da han bliver her til Fredag, haaber jeg at faae lettet min Sjæl ved adskillige Samtaler med ham. Han er overordentlig venlig imod mig og spørger med megen Deeltagelse efter, hvorledes det gaaer mig, saa jeg tænker at skulle kunne hente mange gode Raad hos ham. Jeg er overbevist om, at hvis det kom an paa ham, saa fik jeg mine Ønsker opfyldte, og Hr. Langheim kom til at pille af, hvad forresten forhaabenlig tidlig eller silde bliver Enden. Vel kan jeg, som De nok veed, ikke rose mig af nogen overdreven Rolighed og Selvbeherskelse i Modgang, men jeg *tør* dog nok sige, at jeg har havt og tildeels endnu har Villien til at føre et roligt og fredeligt Samliv med L[angheim], men man kan ikke forlange det Umulige af Folk, allermindst, at man skal fornægte sin egen Ret og give efter for en saadan Person, der ikke fortje-

ner nogen ærlig Mands Agtelse, hvilken han vel heller næppe har.

Maaskee kan De ikke ret forstaae min Stilling, kjære Skau, og maaskee frygter De for, at jeg lader mig henrive af min gamle vante Hidsighed. Dog kan jeg forsikkre Dem, at jeg bedre og bedre fatter, hvorledes jeg er stedet, men paa den anden Side ogsaa, at det vil blive umuligt i Længden at holde det ud, saaledes som det gaaer nu.

Et par Gange har jeg virkelig ærgret mig, hvad jeg mere end alt andet søger at undgaae, men min isolerede Stilling gjør det vanskelige for mig at lade det være. Jeg troer, at Byrden vilde blive mig lettere, naar jeg var gift og kunde søge min Trøst i et husligt lykkeligt Liv. Som nu at sidde alene om Aftenen og grublicere er en daarlig Ting, men man kan ikke altid søge Adspredelse i Arbeide.

Jeg søger nu kun at have saa lidet at gjøre med L[angheim] som muligt, men vogter mig paa den anden Side vel for at undgaae at overskride min Competence ligeoverfor ham, Noget, han synes at ville finde i alle mine Handlinger. Hele min Bestræbelse gaaer kun ud paa at faae Tiden fra nu til Pintse til at gaae saa rolig hen som muligt og at søge at forhindre, at det ikke siver aldeles ud. Saa haaber jeg, at, naar jeg forestiller Ministeren min Stilling, vil han assistere mig paa den ene eller den anden Maade. Dog nu nok om Langheim².

Med Befolkningen, navnlig Collegierne, staaer jeg mig fremdeles meget godt, og der har til Dato end ikke været den allermindste Splid imellem os. Det er dette Forhold, det allermeest ligger mig paa Hjerte at bevare, thi det er den eneste Maade, hvorpaa jeg kan consolidere min Stilling. Jeg har i den Henseende ogsaa været heldig med flere Ting, som jeg har faaet arrangeret til Borgernes fuldkomne Tilfredshed, og kan jeg blot bestandig vinde den, saa har jeg deri dog altid et Middel til at svække det Misforhold, der paa Grund af de politiske Forhold maa bestaae mellem os. Politiken undgaaer jeg paa alle Maader og glæder mig bestandig over ikke at have nogen Anledning til at træde op som Borgernes Modstander i politisk Henseende.

I Deres sidste Brev skrev De om, at Møllerens [Otto Schroeters] Sag nu snart kunde vente at blive afgjort. Dog foruroligede denne Efterretning mig noget, da jeg ikke ret kunde see, at Udfaldet kan blive tilfredsstillende for Mølleren. Skriv mig ved Leilighed lidt til derom.

For et par Dage siden havde jeg et særdeles behageligt Besøg af Muus, Oline og Sophie Taaffe, som lagde Reisen fra Husum til Kbhvn. herover³. Det var et lille Lysglimt paa min til daglig noget graa og triste Himmel.

De er nu ventelig aldeles karsk igjen og kan gjøre Deres vante Toure til Mølleren [Otto Schroeter] og Kroen, hvor man vist har savnet Dem meget⁴. Af Aviserne har jeg seet, at der nu tages alvorlig fat paa Pengevæsenet i Nordslesvig, og at De naturligviis er med iblandt Formændene⁵.

Lev nu vel for denne Gang. Hils alle gode Venner fra mig, navnlig Mølleren, Møller, Schmidt og Gregersen – Deres Familie endelig ikke at forglemme.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter, Rigsraad Laurids Skau, Dannebrogsmænd og Ridder af Dannebrog.

KB. NKS 1727.

1 Magistraten i Eckernförde bestod foruden borgmesteren af byskriver Langheim og de to rådmænd (senatorer) Pupke og Dammann.	3 Smlgn.: Hiort-Lorenzen til Skau 1859 18/3.
2 Se iøvrigt: Hiort-Lorenzen til Skau 1859 16/2 og hans følgende breve.	4 Smlgn.: Skau til Hiort-Lorenzen 1858 7/2, note 3.
	5 Smlgn.: Skau til sønnen Jens 1859 6/4.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1859 11/4.

Kjære Fritz!

Mariegaard ved Haderslev, d. 11te April 1859.

Jeg kommer i dette Øieblik fra et Møde, som de Herrer¹, der bleve valgte paa Gram til at forberede Slesvigs Tilslutning til den Jydske Kreditforening, idag have afholdt, og hvori jeg fremlagte et af mig affattet Udkast til et Svar paa en Række Bemærkninger, som Justitsraad Bregendahl har tilsendt os, og som omfatte ikke mindre end 36 Pagina paa Folio Ark, saa Du kan forestille Dig, at det ikke er saa ganske mageligt at blive færdig med dette Anliggende.

Herredsfoged Heide kan jeg prægtig komme igjennem med, da han er et klart Hoved² og *uinteresseret*, medens det derimod er vanskeligere med Krüger, der er bandsat ilter, formodentlig, fordi han selv spekulerer paa at optage et meget stort Laan, da hans Pengesager ere i skrækkelig Uorden³.

Jeg kan imidlertid ikke finde mig i at sætte Jyderne Blaar i Øine-

ne, hvis dette var muligt, som jeg forresten ikke troer, og i den Retning maae jeg strides med Forskjellige, især Saadanne, der selv have store Laan i Baggrunden af deres hemmeligste Tanker.

Dertil kommer, at jeg deels som født Landmand er ligesaa praktisk kyndig som de Andre, deels som Amtsforvalter har Leilighed til at kige Enhver i Kortene, som ikke let nogen Anden, baade med Hensyn til de resp[ektive] Eiendommers Beskaffenhed, idet Matrikulsberegninger, Udstykningsinstrumenter, Landskatsregister, kort Alt, hvad der behøves for at calculere Eiendommers materielle Vægtfylde, er opbevaret hos mig og min Naboe paa den anden Amtstue; og deels formedelst mit Bekjendtskab med, om Paagjældende correct eller incor[r]ect betaler Afgifter, Skatter, Renter til Staten o.s.v., og naar dette sammenholdes med Personalkjendskabet, hvori Ingen kan maale sig med mig her i Amtet, saa vil Du af Alt dette indsee, at jeg kan være inde i Tingene, ligesom et sligt Kjendskab nu og da kan genere lidt. Dermed har jeg imidlertid den Fordeel, at jeg kan sætte min Villie igjennem, og denne er simpelthen ved en fuldkommen ærlig og oprigtig Færd baade at vise Skyggesiderne af vore Forhold og tillige anwise Veien til at overvinde dem. Ideen er efter min Formening praktisk, og vi kunne i Almindelighed yde Kreditforeningen fuldkommen saa betryggende Sikkerhed, som Tilfældet har været og er i Nørrejylland, *forudsat, at Repræsentanten er dygtig og uinteresseret*, og at han med Sikkerhed kan bedømme Taxatorernes Forretninger.

Vi afsende formodentlig i Slutningen af Ugen eller Begyndelsen af næste Uge et Andragende til Bestyrelsen i Viborg om Adgang til Kreditforeningen, ledsaget med en udførlig Fremstilling af den Maa-de, hvorpaa de i Lovgivningen og de eiendommelige Forhold værende Vanskeligheder kunne overvindes eller omgaaes.

Imidlertid troer jeg at have seet, at M. P. Bruun er ankommen for nogen Tid siden til Kjbhvn., og jeg vilde nu spørge Dig, om han er der endnu eller allerede er reist til Jylland igjen. Derhos vilde jeg i begge Tilfælde bede Dig forskaffe mig hans Adresse⁴, da jeg muligen kunde finde Anledning til at sætte mig i Forbindelse med ham. Jeg sætter nemlig i denne Sag en overordentlig høi Priis paa hans Mening, ikke blot, fordi han som Medlem af Bestyrelsen kan være særlig kyndig i det [paagjældende?] Anliggende, men navnlig, fordi han med et klart Blik i slige Sager forener praktiske Egenskaber og Indsigter, der ere af høi Værdi.

Hvis han er endnu i Kjbhvn., kan Du jo godt foreløbig tale med ham og faae at vide, hvorlænge han træffes der, og er han reist, kan Du i al Fald give mig hans Adresse, thi tidlig eller seent bliver det dog nok nyttigt at skrive directe til ham, da jeg maaskee kan have Eet og Andet at sige, som ikke i Compagnie med de andre Herrer kan blive sagt, og som jeg ogsaa med meest Tillid turde fortælle Bruun ad den private Vei, thi ham kjender jeg og stoler paa.

I Haab om snart at see nogle Linier fra Dig og hilsende gevaltigt til alle Sider forbliver jeg

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Se: Skau til sønen Jens 1859 6/4, note 8.

2 Edv. Lembecke kalder i sine erindringer herredsfoged Heide »en virkelig Prydelse for den danske Embedsstand, et klart og skarpt Hoved, resolut og snarraadig« (Haderslev-Samfundets

Aarsskrift 1934, s. 18).

3 Se: Skau Kbh, s. 194.

4 M. P. Bruun var svoger til konsul Muus. Brødrene P. D. og M. P. Bruun hørte ligesom Laurids Skau med til Centrum i Rigsrådet, se: M. P. Bruuns Dagbog 1856-74, 1961.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1859 ca. 13/4].

Kjære Skau.

Jeg havde besluttet at opsætte at skrive Dem til, indtil jeg hørte fra Rudolf, hvorledes Resultatet af Regenburgs Besøg har været, men da jeg endnu ikke har faaet Brev, og jeg modtog Deres imorges, vil jeg forbeholde mig om et Par Dage atter at skrive Dem til og kun idag indskrænke mig til at meddele Dem, at Bruun fra Jægergaarden, hvem jeg desværre ikke har kunnet træffe hjemme i Formiddag, men til hvem jeg atter gaaer iaften for at udrette det Hverv, De giver mig¹, reiser herfra Fredag Aften til Jægergaarden pr. Aarhus, hvor altsaa Deres Brev, hvis De har noget at meddele ham, vil kunne træffe ham. I Midten af Mai ventes han atter at komme til Kjøbenhavn, da Fængselscommissionen, som endnu ikke har kunnet fuldende sit Arbeide, til den Tid atter træder sammen.

Jeg har imidlertid allerede tidligere talt med Bruun om Kreditfor-
eningssagen, og han udtalte sig meget varmt derfor. Det var ret no-
get efter hans Hoved. Han troede ikke, at Foreningen behøvede no-

get Samtykke af Rigsdagen til Tilslutningen af Slesvig, skjøndt der nok i Statutterne kun tales om Kongeriget. Han udtalte sig om Ønskeligheden af, at Foreningens Bestyrelse kunde aftale et Møde paa et bekvemt Sted med de paa Gram valgte Herrer². Han mente, det vilde være den letteste Maade at komme til et Resultat.

Naar jeg taler med Bruun iaften, hører jeg muligt mere om hans Mening. Det skal snarest muligt blive Dem berettet, hvis det har nogen Interesse.

Jeg glæder mig til at faae fat i 2det Hefte af »Slesvigske Provindsialefterretninger«.

Min Svigerfader, Oline og Fru Taaffe ankom forleden Dag hertil efter at have aflagt et Besøg i Ekernefærde. Muus synes meget tilfreds med, som det seer ud dernede. Han drillede jo nok Rudolf med, at der den Nat, han laae i Ekernefærde, havde været en Syngen og Spektakel paa Gaden, hvortil han ikke havde kjendt Mage, men Rudolf undskyldte sig med, at der havde været et Bryllup paa 400 Personer i Byen, og i den Anledning havde han givet Lov til slaae Gjækken løs. Det vil jo give Rudolf meget mere Hold endnu, naar han bliver fastansat. Langheim undlader aldrig i Møderne at tilføie: »der constituirte Bürgermeister«.

Snart hører De mere. Min Kone sender mangfoldige Hilsner.

Deres hengivne

F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til Lorenzen 1859 11/4.

2 Se: Skau til sønnen Jens 1859 6/4.

Det drejer sig om: herredsfoged Hei-

de, Skau, Krüger, Chr. Juhl og gård-ejer Dreyer, Agentoft, Jels sogn.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1859 17/4.

Kjære Rudolf!

Mariegaard ved Haderslev, d. 17de April 1859.

Det var jo rart, at Regensburg kom til Ekernefærde. Han kan have godt af at see i Nærheden, hvad der i Frastand ofte tager sig heelt anderledes ud. Jeg har aldrig tvivlet om, at det vilde blive en temmelig alvorlig Prøvetid for Dig og dobbelt alvorlig netop, fordi Stillingen kræver meest Styrke i saadanne Egenskaber, som hos Dig vare

allermindst prøvede og udviklede: jeg mener *kold*, *beregrende* Forstandighed og *fuldendt Selvbeherskelse*. Forstandigheden har Du aldrig manglet, men det er »Adjectiverne«, som hører til, hvorpaa det har skortet Dig, og som egentlig først giver Styrken.

Jeg kan godt forestille mig, at, naar Langheim f. Ex. ved enhver Leilighed kalder Dig »der constituerede Bürgermeister« for derved at holde Tanken om Din mulige »Midlertidighed« varm og levende, saa er deri noget Irriterende, hvortil der behøves megen Kulde og Selvbeherskelse for paa træffende Maade at give Tilsvar. Men det var dog vel muligt for Dig at benytte den *kolde Ironie* som Vaaben, da der i Grunden neppe gives noget andet. Han har sagtens afluret Dig een eller anden Side, hvorfra hans Drillerier kunne bide paa Dig, og saaledes vidst at skaffe sig et skarpere Vaaben end ellers. At berøve ham Vaabnet er Din Opgave.

Iøvrigt turde det vistnok være nyttigt for Dig at passe paa, at den *personlige* Kamp mellem Dig og Langheim ikke faaer Overvægten, saa at *Sagerne* enten lide derunder, eller at deres Afgjørelse *paavirkes* deraf. Jeg veed meget godt, at det næsten er umuligt at holde sliG Paavirkning aldeles ude, idet man – sig selv ubevidst – kommer til at hælde til den ene eller den anden Side og deraf er blevet øm. Men paa den anden Side veed jeg ogsaa, at man faaer en uberegnelig Tilvæxt i Magt, naar man ret kan gjøre det synligt for Omgivelserne, at man er *hævet over* personlige Drillerier, og man tiltvinger sig en Tillid og Respekt, som under andre Forhold og uden sliG Chicane ikke kunde opnaaes, selv ved den samme eller vel endog større Dygtighed. Faaer Publikum først den Mening, at man gaaer altid *ligend*, og at Ingen kan bringe Een ud af Balancen, men at man megetmere hylder Rolf Krakes Ord: »Den frygter ei for Ild, som gaaer igjennem den«, da er man sikkert, thi Publikum seer altid *op til* en sliG Mand og ikke *ned paa* ham.

Jeg troer næsten, Du har Ret, naar Du ønsker at være gift, thi man kan bedre vinde Roe ovenpaa Trakasserier, naar man har et virkeligt Hjem. Men paa den anden Side har det jo ogsaa sine Betænkeligheder, saalænge Du ikke er fast ansat, og jeg skjønner ikke rettere, end at, hvis Du skulde gifte Dig som »constitueret« Embedsmand, maatte den afgjørende Bestemmelse i dette Punct tages af Din Kjæreste og Svigerfader, hvorimod Du selv skulde være den Bestemmende, *hvis Du var virkelig* ansat.

Med Hensyn til Møllerens [Schroeters] Anliggender, da kan jeg

for Tiden ikke sige stort. Grove har endnu ikke været her, og saalænge han og Huusfogden [Heuckendorff] ikke har foretaget den tekniske Undersøgelse af Dammen og afgivet Betænkning, kan Finantsministeren [Andræ] selvfølgelig ikke tage nogen endelig Bestemmelse. Krüger fra Beftoft har jo sat sig Udtørningsprojektet i Hovedet, og han har ført en privat Correspondance derom med Finantsministeren, hvis Indhold han ruger over med stor Hemmelighedsfuldhed. Naar han kommer til Byen, sidder han den meste Tid hos Huusfogden og Godske Nielsen, medens han kun sjelden kommer til mig, og naar han kommer, er det ikke for *selv at sige Noget*, men meget mere for at *pumpe noget ud af mig*. Dette har gjort mig tilbageholdende og mistænkelig. Schröeter seer imidlertid Sagerne i Rosenskjær. Han troer, at Huusfogden og Krüger vil hans Vel, og unægtelig forsikre de ham stærkt derom. Hos mig og paa mig virke slige Forsik[k]ringer netop det Modsatte, thi naar deres Omsorg for Møllerens Ret var hævet over *Tvivl i deres eget Indre*, vilde de vistnok ansee Forsikringer for overflødige. De Herrers Omsorg for Schröeter kan efter min Mening komme ind under Ordsproget: »Viel Geschrey und wenig Wolle«. Vi faae nu at see, om min Mistænkelighed er grundet, men da jeg anseer Krüger for en stor Egoist og *indvendig* forfængelig i høiere Grad, end Nogen hidtil har drømt om, saa slutter jeg, at han først og fremmest *vil sig selv*, og hvis der [der]efter kan dryppe noget af, er det nok muligt, at han under Schröeter det.

Du berører, at vi have begyndt at røre i Pengeforholdene, og at jeg er med i Sagen. Ja, deri har Du Ret, men man vilde ellers have kneben mig ud¹, og da jeg mærkede dette, tog jeg en alvorlig Hevn. Sagen er følgende: Godske Nielsen og Heide har hele Vinteren brygget paa dette Anliggende og jævnlig konfereret med Krüger desangaaende, medens Ingen talte til mig, skjøndt jeg godt vidste, at der var noget i Gjærde. Omsider kom Krügers Artikel i »Dannevirke«², som var meget overdreven og skadede ham en Deel i de solide Bønders Omdømme. Jeg laae syg, og naar Krüger en sjelden Gang besøgte mig, talte han ikke et Ord om Kreditvæsenet m. m. Omsider kom jeg under Veir med, at der var indledt en udførlig Correspondance med Formanden for den jydsk Kreditforening, Justitsraad Bregendahl, og at der fra denne var kommen en Skrivelse paa 18 Ark, hvori alle Vanskeligheder vare udviklede angaaende Slesvigs Tilslutning m. m.

Jeg var nu saavidt kommen mig, at jeg kunde kjøre i lukket Vogn,

og jeg gav mig nu til at kjøre paa Visitter, deriblandt ogsaa til Godske Nielsen. Det faldt mig let at komme ind paa Kreditvæsenet, uden at han mærkede mit Øiemed, men jeg kom snart efter, at jeg ikke maatte see Bregendahls Skrivelse. Dagen efter kom Krüger og fortalte, at han havde i Sinde at indbyde til et større Møde i dette Anliggende, og han yttrede Ønske om, at jeg kunde deeltage deri. Men hele hans Færd røbede dog for mig, at han meente det Modsatte. Han troede at overliste mig, og for at styrke ham i denne Troe tilraadede jeg ham at holde Mødet paa Gram, hvor han baade kunde vente stærkere Besøg og tillige var i sit eget District. Han greb denne Tanke med Iver, og rimeligviis troede han der at være sikker paa, at en Lazarus som jeg ikke kunde komme, og han var altsaa fri for at rivalisere med mig som Taler, hvilket han er bange for.

Alt dette bragte mig paa den Tanke, at man vilde forsøge at gaae *udenom mig* og saaledes praktisk godtgjøre, at man kunde *undvære mig*, endog i store og vigtige Anliggender. Jeg saae klart, at Krüger blot var et Skjermbræt for Andre, og at hans Forfængelighed havde forledet ham til at gaae ind paa den Plan at spænde mig ud.

Øieblikkelig fattede jeg min Beslutning. Jeg skrev til Orla Lehmann³, som strax sendte mig Statutterne for den jydsk Kreditforening. Derefter skrev jeg til Stiftamtmand Dahl i Aarhus, fra hvem jeg nu fik alle Regnskaber. Endelig fik jeg ved at skrive til Bregendahl, der er min gode Ven, hele Resten. Nu studerede jeg Nat og Dag, saa at jeg inden Mødet paa Gram havde gennemtrængt hele Spørgsmaalet indtil den yderste Detaillie. Samtidig lod jeg udsprede i Byen, at jeg var bleven mere syg, saa at Ingen faldt paa den Tanke, at jeg vilde til Gram. Aftenen forud for Mødet kom Heide og Godske Nielsen til mig, tilsyneladende for at spørge, om jeg dog ikke kunde komme med, og om vi ikke skulde kjøre sammen, men i Virkeligheden for at faae at vide, om jeg tænkte paa at deeltage i Mødet og eventuelt, hvorledes jeg vilde træde op.

Jeg svarede nu kort og tørt, at, »da man ikke havde meddeelt mig Nogetsomhelst om Sagen, saa havde jeg gennem mine talrige Forbindelser skaffet mig Alting selv, og at jeg havde forberedt mig paa en Diskussion af Sagen indtil dens yderste Detaillie. Hvis de Herrer vilde tage til Takke med Plads i min lukkede Vogn, skulde det være mig kjært. Vi vare to Personer, nemlig Chr. Juhl og jeg, og der kunde jo sidde 4«. Men nu undskyldte de sig med, at den tykke Kammerraad vilde generes, naar man skulde sidde fire, og at de derfor

vilde selv tage en Vogn. Men mine Yttringer faldt som koldt Vand paa deres Hoveder. De vidste nu, hvad de havde at vente.

Ved en Stok kunde jeg styltre ud til Vognen, og Juhl blev nu paa Veien instrueret saaledes, at han skulde reise en Række vanskelige Spørgsmaal og nærmest rette dem til Krüger og de Herrer, som med ham havde forberedt Sagen. Resten vilde jeg selv paatage mig.

Krüger blev som lynslagen, da jeg kom hinkende med Stokken ind paa Gram Gjæstgivergaard. Han viste mig paafaldende Opmærksomhed, søgte at tale med mig om Sagen og pumpe mig, men jeg var tilbageholdende og taus og stillede mig an som en stakkels Nysgjerrig, hvis Hovedærinde var at sanke Smuler af den Viisdom, der faldt fra de velinstruerede Herrer's Bord. Rimeligviis anede han nu, at han havde begaaet et Misgreb ved at have svaret mig.

Krüger aabnede Mødet ved et Foredrag i ganske almindelige Udtryk, koketterede med Publikum paa en noget krybende og beskeden Maade og bad sluttelig Heide om at være Dirigent, hvilket naturligtviis har været aftalt i Forveien. Denne, som sad ved Siden af Krüger, indtog nu Præsidiets og opfordrede Publikum til at yttre sig. Jeg havde valgt min Plads i en Krog bagved Bønderne for derved at give tilkjende, fra hvilket Standpunkt jeg ønskede at høres.

Ingen tog Ordet, og der blev en uhyggelig Pause. Men nu reiste Juhl sig og bemærkede, at, da Indbyderen endnu ikke havde yttret sig om selve Sagen, og det dog ikke var godt, at man iblinde tog Beslutninger i et saa vigtigt Spørgsmaal, vilde han rette nogle Spørgsmaal o.s.v. Han spurgte nu om Statuternes Væsen og Indhold, om Taxationsmaaden, om Antallet af Interessenterne i Kreditforeningerne, om Størrelsen af samtlige Laan, om det var i de bedre eller de slettere Egne Tilgangen havde været stærkest, om de retlige Vanskeligheder, der i Slesvig traadte hindrende i Veien for Opfyldelsen af Statuternes Fordringer, hvorledes disse tænktes overvundne o.s.v. Endvidere spurgte han om Obligationernes Kuurs, om hvor kostbare Laanene vilde blive, og hvilke Fordele der bødes for det formeentlig betydelige første Offer m. m.

Paa en saadan Detaillie var nu Ingen forberedt, men Bønderne gave tydeligt nok tilkjende, at de ønskede alle disse Spørgsmaal besvarede. Krüger, hvem Alles Øine vendte sig til, blev imidlertid sidende og forblev taus og det af en god Grund, thi jeg fik at vide, at han hverken havde læst Statuter eller Regnskab. Det blev en uhyggelig Pause, thi Ingen reiste sig for at svare paa de berettigede Spørgs-

maal. Omsider sprang Godske Nielsen op, og jeg troede nu, at han vilde glæde os med sin Viisdom. Men istedetfor sagde han, at neppe Nogen bedre end Amtsforvalter Skau vilde være istand til at give et klart Overblik over hele Sagen, og han opfordrede saaledes mig til at tage Ordet.

Jeg kravlede nu ud af min Krog og yttrede, at, da Indbyderen og de Herrer, der havde forberedt Sagen, troede, at jeg kunde belyse den, vilde jeg ikke unddrage mig derfor, skjøndt jeg nærmest havde indfundet mig for at profitere af Andres Viisdom. Og nu gjennemgik jeg det Hele i et Foredrag, der sikkert varede omtrent 1 Time, og som man fulgte med uforandret Opmærksomhed heelt igjennem. Mod Slutningen drog jeg Conclusionen frem ved med Skarphed at opstille Fordele og Misligheder ligeoverfor hinanden og overlod Forsamlingen at gjøre sit Valg.

Dermed var Slaget slaet. Man følte for Alvor, at jeg var den Eneste af de Tilstedeværende, der kunde magte Themaet, idet de Andres Smaaayttringer kun røbede overfladisk Betragtning. Krüger sad vaad som en druknet Muus og mælede ikke mere. Min Hevn bestod i at vise Overlegenhed. Min Seier deri, at de Herrer lærte at kjende Mislighederne og Farerne ved at ville knibe mig ud.

Siden den Tid er ogsaa Alting gaaet jævnt og godt. Comiteen har holdt et Møde, og Heide og jeg arbeide prægtig sammen. Jeg har conciperet Udkast til en udførlig Svarskrivelse til Bregendahl, som Heide nu skal file af, navnlig den juridiske Deel, og det Hele synes at gaae temmelig vakkert.

Dette var nu en lang Geschichte, men enten maatte jeg fortælle udførligt eller slet intet. Jeg har gjort det Første, fordi Du i Din Afkrog maaskee kunde mere Dig over at høre vore Smaakjævlerier her i Haderslev og derved fordrive en kjedelig Time.

Gregersen var hos mig igaar. Han vilde paa $\frac{1}{2}$ Aar laane 100 rd. Det overraskede mig, at han kom til mig i dette Ærinde istedetfor at gaae til Heide. Men formodentlig har han ikke villet gjøre sig afhængig i nogen Maade af Kliquen, eiheller blotte sig ligeoverfor samme. Jeg troer dog, jeg vil gjøre Udveie til disse 100 rd., da jeg ikke antager, at han narrer mig, naar Betalingstiden kommer. Han er jo i Grunden en skikkelig Fyr, som jeg godt kan lide. Iøvrigt er det yderst sjelden, at han kommer til mig, men han har jo heller ikke megen Tid at spille, saalænge han er alene.

Nu troer jeg, at Brevet er langt nok for denne Sinde, hvis det blot

ikke er *for* langt. Det er derfor bedst at stoppe, medens Legen er god, idet jeg udtaler Haabet om, at Du ret snart giver mig Leilighed til at »besvare« et Brev fra Dig paany.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Velb[aarne]

Hr. Borgermester Lorenzen.

KB. NKS 1725.

- 1 Smlgn.: Skau til sønnen Jens 1859 Pengevæsenet i Nordslesvig«. 6/4. 3 Skau Kbh, s. 191–194.
2 »Dannevirke« 1859 8/3: »Mere om

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 19/4.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 19de April 1859.

Først idag fik jeg Brev fra Rudolf, som skriver, at han er meget fornøiet med sin Conference med Regensburg. Hvad der især laae Rudolf paa Hjertet, var en Reform af Skolevæsenet, og Regensburg blev enig med ham om Grundtrækkene, og Resten, mener han, kommer saa nok. I det Hele er det en stor Glæde for mig at see, hvorledes Regensburg ved enhver Leilighed styrker og støtter Rudolf.

M. P. Bruun traf jeg, før han reiste. Jeg lod ham naturligvis, uden at han kunde troe, at De var vidende derom, læse Deres Brev, og han udtalte atter, at han meget kunde ønske at faae en Conference istand med Comiteen¹. Han mente da, at meget kunde discutes, især privat mellem enkelte, hvorom man skriftlig kun langsomt kom til Klarhed. Han omfatter Sagen med megen Varme og vil virke for den, hvad han kan. Bregendahl er nok lidt vidtløftig.

Som De sikkert seer af Bladene, vækker Sponnecks Skrift² megen Sensation. Han skaber Ministeriet maaskee uovervindelige Vanskeligheder, gjør det maaskee umuligt og hvad saa? Sponneck og hans Colleger have forpligtet sig til ikke at træde ind i noget Ministerium under den nuværende Konge. Hvem skal denne da faae til sine Raadgivere? Der er ingen fler Muligheder uden én – Abdication. Dertil har jeg en Anelse om, at Skriftet sigter; hvorfor ellers kaste den Brand ind i dette kritiske Øieblik. Jeg længes efter at see, hvad »Fædrelandet« siger. Jeg har kun seet den indledende Artikkel i Løverdags³. Det er karakteris[tis]k at see, hvorledes »Flyveposten« og »Berlingske Tidende« ryger sammen i denne Anledning⁴.

Imorgen vente vi Møller hertil fra Haderslev. Han kan da fortæl-

le mig lidt om, hvorledes De har det. Rektor Taaffe fra Husum kom hertil idag for at tilbringe Paasken her og bringe sin Kone hjem igjen. Alt staaer vel til. Jeg haaber ogsaa, at De kommer til Kræfter igjen.

Min Kone sender mange Hilsner. Jeg beder Dem bringe alle gode Venner i Haderslev en Hilsen fra

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Se: Lorenzen til Skau 1859 ca. 13/4.
- 2 Wilhelm Sponnecks pjece: »Den holstenske Stænderforsamling og Forfatningssagen«. Sponeck støttede heri de holstenske krav om selvstændighed og erklærede absolutismen i fællessagerne for et nødvendigt og naturligt provisorium. Pjecen gav også anledning til flere kommentarer i »Dannevirke«, således 1859 15/4, 16/4,
- 18/4, 29/4, 30/4, 4/5 og 5/5.
- 3 »Fædrelandet« 1859 16/4. Man foreslåede her at afskedige grev Sponeck, da et sådant skridt vilde give ham og hans pjece en alt for stor betydning.
- 4 »Flyveposten« anbefalede grevens forslag, mens »Berlingske Tidende« angreb det.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 1/5–3/5.

Kjære Skau!

Ekernefærde, den 1. Mai 1859.

Min hjerteligste Tak for Deres sidste lange Brev. Jeg blev næsten forskrækket, da jeg saa det volumineuse Opus, men jeg kan tillige forsikre Dem, at De ikke har nogen Correspondent, der sætter større Priis paa et saadant Brev end jeg. Det var mig et yderligere Beviis paa, at vi fra begge Sider endnu ere lige saa fast knyttede til hinanden ved Venskabsforhold og fælleds Interesser nu, da vi leve hver i sin Ende af dette Land, som vi begge have helliget vore Kræfter, som da vi dagligen omgikkes. Hvor meget jeg sætter Priis paa, at dette Forhold aldrig maa ophøre, behøver jeg ikke at sige Dem.

Deres Fremstilling af Kreditforeningsdebatterne interesserede mig meget. Den af G[odske] Nielsen og Heide udviste Opførsel var noget, man kunde og maatte vente af dem, derimod forstaaer jeg ikke Krüger. Jeg ansaa ham for altfor nobel til at gaae frem paa en saadan Maade. Imidlertid har De jo vundet en saadan Seir, at den maa kunne trøste Dem over den Dem tiltænkte, men slet forberedte og endnu slettere udførte Ydmygelse. Den gode Heide er dog ikke saa snild, som jeg ansaa ham for. Han kan ikke løsrive sig fra det Godskenielsenske Herredømme. Han er som Mølleren [Schroeter] udtrykte sig med et formodentlig af Dem opfundet Udtryk »be-

godskenielsenet«; à la »bepederhjortelse«, som jo er Billes Opfindelse^{1a}.

Grove har vel endnu ikke været i Haderslev, saa at der ikke kan være foretaget videre i Møllerens Affairer. Grove kom hertil igaar i Anledning af nogle forestaaende Havnearbeider. Jeg har endnu ikke faaet talt med ham om Dammen, men skal nok huske at hviske ham en Djævel i Øret. Han reiser herfra til Haderslev.

Med Langheim synes det at gaae lidt bedre igjen. Idetmindste har jeg, siden jeg sidst skrev, ikke havt nogen Grund til at være misfornøiet med ham. Rygtet gaaer her, at han kan vente at blive Landfoged paa Sylt, og det vilde vistnok være et meget passende Sted for ham. Imidlertid troer jeg ikke paa denne Historie, førend jeg seer det paa Prent. Skeer det, hvad jo ingen Umulighed er, saa kan jeg vel nok have Haab om at faae en bedre og fastere Stilling henede. Maa-ske er dette Haab Grunden til, at Langheim er skikkeligere.

3. Mai.

Iforgaars begyndte jeg paa dette Brev, men kunde paa Grund af Groves Nærværelse ikke faae Tid til at fuldføre det. Igaar fulgte jeg ham til Flækkeby, hvor jeg besøgte gamle Blaunfeldt, med hvem jeg hidtil kun har talt en eneste Gang et Øieblik. Han har, saavidt jeg kan mindes – det er rigtignok over en halv Snees Aar siden, jeg sidst saae ham – aldeles ikke forandret sig. Han er, hvormeget der maaske med Grund kan siges mod hans moralske Charakter, en gammel dygtig Karl, og det er virkelig en Fornøielse at høre ham fortælle om sine Bedrifter. Jeg agter for Fremtiden ofte at besøge ham. Der er kun 1 Miil derhen. Vi talte naturligvis ogsaa om gamle Dage, og han bad mig hilse Dem mange Gange.

Med Grove havde jeg saa meget at tale om, at jeg kun løselig fik berørt Sagen om Haderslev Dam¹. Han lod forresten ikke til at kjende synderlig til Sagens Stilling, hvorfor jeg indskrænkede mig til at advare ham for at sætte al for megen Lid til Heuckendorff og Godske Nielsen. Den 10de Mai kommer Grove til Haderslev.

Hvad siger man i Haderslev om den nuværende Tingenes politiske eller rettere ikke politiske Tilstand. Sponnecks Bog² lader dog til at have gjort megen Opsigt efter Dagbladenes voldsomme og vidtløftige Angreb at dømme. Men Virkningerne af dette de Reaktionaires Attentat paa at komme til Magten vil vist blive og er allerede bleven betydeligen svækket ved de seneste voldsomme Begivenheder i Udlandet. Efterretningen om Kongens Samtykke for Holsten-Lauen-

borgs Vedkommende til det 10de Armeecorps's Mobilisering synes jo at stadfæste sig, og vor Stilling har vistnok derved i Øieblikket vundet Fasthed, men mon Kongen og hans Raadgivere skulde vove i Tilfælde af en europæisk Krig ligeimod Nationens Villie at stille sig paa Tydsklands Side³? Det turde vistnok være tvivlsomt, men det Modsatte turde maaske kunne føre til langt værre Følger. Gud maa vide, hvorledes denne Sag vil ende for os. Det kan blive en heldig Løsning af vor nuværende vaklende Stilling, men det kan ligesaa godt føre til, at alt det Blod, der for 10 Aar siden blev udgydt for Slesvig, er flydt forgæves. Jeg grues ved at tænke paa en saadan Fremtid, og dog, hvor let kan den ikke komme over os?

Naar man lever saa isoleret, som jeg her, lider man langt mere under Trykket af Begivenhederne end i en større By, hvor man bedre kan udtale sig. Jeg forsikkrer Dem for, at jeg næsten ikke tænker paa andet, end hvorledes vi skulle kunne klare os ud af Brændingen, og mit Humeur lider formelig derunder, men man maa jo holde Persen ud.

Jeg taler engang imellem med Borgerne om Politiken, og det glæder mig overalt at høre, at der ingen synderlig Bevægelse er mellem Publikum. Den tydske Galmands-Begeistring har ikke forplantet sig herop, hvilket er et nyt Bevis for, at Sydslesvigerne dog ingen rigtige Tydskere ere. Ellers kunde de umulig lade være at bramabasere over de ynkelige Franskmænd, som skulle knuses af de tappre Østerligere. Rigtignok er den almindelige Mening her, at Danmark i Tilfælde af en europæisk Krig bør stille sig paa Tydsklands Side, men det Modsatte kan man umuligt forlange af Ex-Insurgenter, hvor skikkelige de end ellers ere. Gamle Erindringer forsvinde ikke saa let.

Hen i Sommerens Løb venter jeg et Besøg af Frits og hans Kone. De have lovet mig at blive i nogle Dage. Tidligere have de talt om, at de maaske ogsaa agte Dem til Haderslev, og i saa Tilfælde var det jo en meget passende Leilighed for Dem til at opfylde det mig givne Løfte om at besøge mig. Det kunde dog vistnok interessere Dem at see denne Deel af Slesvig engang, som De vel ikke kjender Noget til af egen Erfaring.

Hvis Rigsraadet skulde komme sammen i Løbet af Sommeren, hvad der jo ikke er aldeles umuligt, kunde det dog hænde sig, at vi saaes i Kjøbenhavn, hvor jeg agter at tilbringe 8-14 Dage ved Pintsetider. Skulde det skee, skal jeg ikke glemme mundtlig at erindre Dem om Deres Løfte at besøge mig.

Rigtignok har dette Brev ikke naaet den formidable Længde, Deres sidste havde, men jeg maa dog stoppe for denne Gang. Hils nu alle gode Venner fra mig, navnlig Onkel [Schroeter], Møller, gamle Schmidt, ogsaa Stockfleth, naar De seer ham, og hvem andre De har Lyst til at bringe Hilsen fra mig. Levvel.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter, Rigsraad Laurids Skau,
Dannebrogsmand og Ridder af Dannebrog.*

KB. NKS 1727.

- 1a »Bepederhjørtelse« var møntet på litteraten Peder Hjort, se: Morten Borup: Peder Hjort, 1959, s. 176.
- 1 Se: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 17/4.
- 2 Se: Lorenzen til Skau 1859 19/4.
- 3 Efter udbruddet af Østrigs krig mod Sardinien og Frankrig var der fare for, at Det tyske Forbund – og dermed også Holsten og Lauenburg – skulde blive indblandet som forbundsfælle til Østrig.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 6/5.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 6te Mai 1859.

En af Dagene, maaskee allerede idag¹, vil De faae Udnævnelsen af de to nye Ministre at see. Monrad Cultusminister, Fenger Finantsminister, Krieger Indenrigsminister, ellers alt uforandret. Jeg har idetmindste hørt hos flere, som have Fenger til Læge, at han har sagt dem Farvel. Et Sted har han selv erklæret, at Situationen var for Øieblikket saaledes, at han ikke kunde undslaae sig, men i Løbet af 4 Maaneder vilde det vise sig, om han kunde holde sin Stilling. Indtil den Tid bad han om at betragte ham kun som bortreist, saaledes at han eventuelt kunde træde ind i sin gamle Praxis igjen. Alt tyder i det hele paa, at man haaber at kunne benytte Situationen til at komme ud af de forviklede Forhold til Tydskland. Rigsraadet vil meget snart blive sammenkaldt. Det bliver under Skin af at forhandle om, hvad Danmark-Slesvig skal udrede af Omkostningerne ved Mobiliseringen af Forbundscontingentet². Saavidt jeg kan skjønne, er det en meget klog Foranstaltning. Det er Forbundet³, som derved selv foranlediger, at det constateres, at Fælledsforfatningen er i Kraft. Det er en Forbundsbeslutning, som har medført, at den danske Regjering ikke har kunnet opfylde Forbundets Tilhold om ikke at forelægge nogen Love, saalænge Forfatning[en] er ude af Kraft for Holstens Vedkommende.

Det er i disse Dage, hvor der synes at være en Standsning i den Række store politiske Begivenheder, som overvældede os i sidste Uge, hvor det ligesom synes atter at være muligt, at Krigen ikke bliver europæisk, og vi altsaa kunne holdes ude af den, at man faaer Ro til at tænke paa vore Forhold, som jo rigtignok blive saa smaa, at de næsten forsvandt i de Dage, hvor det saae ud, som om hele Europa skulde komme paa Benene.

De tydske Batailloner (16de, 17de og 5te Jægercorps) forbliver nok foreløbig marschfærdige her paa Sjælland. 2det Dragonregiment vil derimod snart afgaae til Holsten for der at indkalde sine Districtsheste. Jeg er saare glad ved ikke at staae ved nogen af disse Afdelinger. En dansk Officers Stilling vilde blive alt andet end behagelig, hvis han i Division med Hanseater og Mecklenborgere skulde marschere ned mod Rhingrændsen, selv om alt bliver roligt herhjemme. Men gaaer det løs heroppe, vilde det jo være mere end haardt at sidde som [?] nede i en tydsk Forbundsfastning.

Saasnart jeg erfarer noget, som kan interessere Dem, skal De være den første, jeg skriver til.

Min Kone beder hilse.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

Seer De Onkel Otto, siger De ham maaskee, at jeg har modtaget de sidst afsendte Rentepenge⁴.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 Regeringsomdannelsen blev vedtaget i statsrådsmøde 1859 6/5, se: Statsrådets Forhandlinger VII, s. 456.	2 lem Østrig og Sardinien-Frankrig.
2 Aktuelt i anledning af krigen mellem Østrig og Sardinien-Frankrig.	3 Det Tyske Forbund.
	4 Skaus påtegning: »Besvaret d. 23. Mai 59«.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1859 20/5.

Kjære Rudolf!

Mariegaard, den 20de Mai 1859.

Jeg skal dog atter lade høre fra mig, om end ikke saa vidtløftig som sidste Gang.

Grove har da nu været her¹, og igaar har Mølleren [Schroeter] afgivet sin skriftlige – af de Herrer forlangte – Erklæring over følgende Spørgsmaal:

1. Hvor høit vurderer De Vandkraften, og 2., for hvilken Priis maatte De være villig til at afhænde den?

At jeg har concip[i]eret for ham, er vel overflødig at bemærke, ligesom ogsaa, at han naturligviis forbeholder Ret til Anvendelse af Damp.

Huusfogden [Heuckendorff] var som sædvanlig bøffelagtig, medens Grove var net imod Mølleren og – hvis jeg ikke feiler meget – ogsaa paa hans Side. Vi faae nu at see, hvad Resultatet bliver. Det var iøvrigt snurrtigt nok, at det netop igaar var Schröeters Fødselsdag, og at denne netop skulde feires ved at afgive hiin Erklæring. Bagefter erhvervede vi os en Blyhat, nemlig Schröeter, g[a]ml[e] Schmidt og jeg, medens Gregersen og Adjunct Møller, der kom lidt senere, kun fik en lille Snakker.

Apropos: Krüger, som var Cautionist for Huusfogden paa en Vexel paa 2000 rd., maatte forleden Dag rykke ud med Pengene, som han derefter lod protokollere paa Mariesminde² bagefter adskillige andre større Beløb. Men desforuden ere en Deel andre Gjældsposter indklagede, f. Ex. Kjøbmand M. Schmidt med henved 900 rd. o.s.v., saa Huusfogden har Adskilligt at tænke paa i denne Tid.

Jeg omtalte i mit sidste Brev, at Gregersen behøvede Penge³. Jeg laante ham 100 rd., men først nu hører jeg, hvortil de skulde bruges. Han har nemlig pulet en 17 Aars Tøs, som tjente paa Amthuset, saa hendes Figur er bleven af et formidabelt Omfang, og hun maatte altsaa reise bort. Jeg maatte paa denne Maade levere Pulegebyhret!

Den gode Gregersen bliver en rigtig Bytyr, thi foruden denne Pige kryber han jo ogsaa paa Skriver H...s Kone og diverse Tøse. Fortiden har han iøvrigt lidt Ferie, da Pigen er borte, og Madam H... er høifrugtsommelig⁴, og de Andre haves jo ikke til hver Dags Brug paa rede Haand.

De tvende Artikler angaaende Prægravationen ved Kiels Universitet⁵ og om Bienniet⁶ ved samme, der for nogen Tid siden stod i »Dannevirke«, har Du vel læst. De vare af min Fabrik. Igaar har jeg indleveret en ny Ladning, nemlig ang[aaende] »Repartitions-skatterne i Slesvig«⁷ og »Om Kassebeholdninger«⁸. De ville blive forsynede med mit Navn.

Iøvrigt har jeg travlt med Forberedelserne til Landmandsforsamlingen⁹, der giver mig en Deel at bestille. Samtidig skal afholdes Skamlingsbankefest¹⁰, hvor jeg ogsaa har Arbeide.

Det kunde nok slumpe sig saaledes, at jeg kunde besøge Dig samti-

dig med Fritz og Kone, naar blot ikke Rigsraadet kommer i Veien. Det var ganske morsomt at træffe sammen med dem dernede og derefter at see dem i Haderslev.

Mon Rygtet taler sandt ved at fortælle, at Langheim skal til Sylt? Der fortælles ogsaa, at Birkedommer Marcussen i L[ygom]kloster vil søge Weillbachs Embede. Der kunde da maaskee aabne sig Udsigter for Dig, enten i Ekernefærde eller i Lygomkloster. Dog troer jeg meest paa det første Sted.

Efter Groves Yttringer gaar det Dig jo godt dernede blandt Røverne. Seer Du Blaunfeldt, da hils ham fra mig.

Du har vel læst Madvigs Svar¹¹ paa Sponnecks Pjece. Den Sidste forekommer mig formelig knust ved Madvigs skarpe Logik. Skade, at Sproget er saa tungt og kantet. Han har studeret gamle Sprog saa grundig, at han næsten ikke kan skrive fatteligt Dansk.

Nu kommer der Fremmede, derfor Stop. Lev vel!

Din heng[ivne]

Hr. Borgermester Hjort Lorenzen.

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 17/4 og Hiort-Lorenzen til Skau 1859 1/5-3/5.	6 »Dannevirke« 1859 27/4.
2 Husfoged Heuckendorffs ejendom på Åstrupvej i Haderslev (ikke at forveksle med Skaus ejendom Mariegård i Gl. Haderslev).	7 »Dannevirke« 1859 25/5, 26/5 og 27/5.
3 Se: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 17/4.	8 »Dannevirke« 1859 30/5.
4 Det ses ikke, hvem der hentydes til.	9 Den syvende danske landmandsfor- samling i Haderslev 1859 28/6-2/7.
5 »Dannevirke« 1859 19/4.	10 1859 30/6.
	11 J. N. Madvig: De holsteenske Stænders Forfatningsforslag og Grev Sponneck, anmeldt »Dannevirke« 1859 30/4.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1859 22/5.

Kjære Fritz!

Mariegaard ved Haderslev, d. 22de Mai 1859.

Jeg skylder Dig megen Tak for Dit venlige Brev af 6te d[enne] M[aaed], hvori Du blandt andet meddeler Ministerforandringen. Det var iøvrigt ikke med ublandet Glæde, jeg hørte Fengers og Monrads Indtræden, thi den Første er neppe synderlig national, saaledes som hans Brødre, og den Sidste har en forunderlig Lyst til at experimentere, tildeels ligesom Krieger, hvilket let i saa høie Stillinger kan blive farligt. Dertil kommer den Omstændighed, at de begge,

men især dog Monrad, sætter større Priis paa at overlise end drabeligen at slaae en Modstander, og selv om Maalet ligegodt naaes, er Midlet derfor ikke lige anbefaleligt og staaer i al Fald i almindelig Strid med den danske Natur, der kun maadeligt forstaaer sig paa List, hvilket omtrent er det samme som diplomatisk Snedighed, men derimod saare godt kan forliges med den aabne, ligefremme Optræden, som »Fædrelandet« anbefaler¹, selv om et fornuftigt Slagsmaal maatte blive Følgen deraf, inden Øiemedet naaes. Monrad og Krieger bilde sig ind at være store Mestere i Snedighed, og om det end navnlig for den Førstes Vedkommende maae indrømmes virkelig at være Tilfældet, vel at mærke ligeoverfor andre danske Folk, saa er det dog derfor ikke sagt, at Mesterskabet er stort ligeoverfor det Slesvig-Holsteenske Ridderskab. At Bispen [Monrad] ruger over een eller anden Plan, er utvivlsomt, og efter hans tidligere Udtalelser at dømme, maae det være en Revision af Heelstatsforfatningen. Vi faae nu efterhaanden at see, hvad han brygger paa.

Forøvrigt forekommer Dine Yttringer mig rigtige, naar Du antyder, at den nærværende Situation kunde benyttes til Opnaaelsen af Fordele, der ellers ikke kunne ventes undtagen gennem store Vanskeligheder. Men Rigsraadets Sammenkaldelse synes dog at lade vente paa sig, hvilket tyder paa, at Monrad ruger over noget, thi ellers vilde det neppe have varet saalænge.

Under de store Begivenheder i Italien² forsvinder næsten al Interesse for vore egne smaae Anliggender, saa man næsten kan kjedes ved at arbeide paa dem. Jeg skrev for nogen Tid siden et Par Artikler i »Dannevirke«³ angaaende Slesvigs Prægravation ved Kiels Universitet, samt angaaende Bienniet sammesteds, hvilket sidste opløser sig til Intet, naar de forhen utrykte Actstykker tages i Betragtningen.

Igaar har jeg atter indleveret et Par Afhandlinger angaaende Beskatningen og Kassebeholdningen, som jeg vil sætte Navn under, men som sagt, det er kjedeligt at arbeide paa Opklaring af vore Forhold, saalænge Alles Øine ere vendte mod Marengo, Pavia o. fl. St[eder]. I dette Øieblik hører jeg, at en større Fægtning har fundet Sted, og at Østerrigerne have faaet de første Prygl.

Af et Brev fra Rudolf erfarer jeg, at han venter Besøg af Dig og Din Kone i Sommer. Hvis jeg itide faaer Underretning, kunde det hændes, at jeg samtidig besøgte ham. Jeg haaber, at Du ved samme Leilighed kommer til Haderslev.

Huusfoged Heuckendorff og Vandbygningsdirecteur Grove have ifølge Ordre fra Ministeriet i denne Tid undersøgt Haderslev Dam, da de skulde afgive Betænkning over, om den kan udtørres, samt hvad dette kan koste. I denne Anledning have de Herrer affordret Mølleren [Schroeter] en Erklæring over, hvad han forlanger for sin Vandkraft m. m. Det kunde nok hændes, at Schröeter ved denne Leilighed kunde gjøre en fordeelagtig Handel, men endnu er der naturligviis Intet afgjort, saa videre Meddelelse maae opsættes.

Igaar var jeg i Christiansfeld, hvor der angaaende Skamlingsbankefest afholdtes et Bestyrelsesmøde. Vi fastsatte Festdagen til 30. Juni, samtidig med Landmandsmødet her i Haderslev⁴. Vi tilsigte nemlig at invitere Landmandsforsamlingen til at gjøre dens store Udflugt paa denne Dag og da at føre dem til Festen. Mange af de Herrer kunde have godt af at see en rigtig Slesvigsk Folkefest.

Lev vel! Hils Din Kone og Søstre og andre Bekjendte.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

Hr. Premierlieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

- 1 »Fædrelandet« 1859 13/5. 20/5.
2 Krigen mellem Østrig og Sardinien- 4 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1859
Frankrig. 20/5.
3 Se: Skau til Hiort-Lorenzen 1859

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1859 9/7.

Kjære Fritz!

Mariegaard, den 9. Juli 1859.

Jeg er blevet Medlem af det Kongl. Danske Landhuusholdningsselskab og er af samme bleven anmodet om at opgive en Mand i Hovedstaden, hos hvem Kontingentet kan opkræves, som er 10 rd. aarligt. Jeg veed ikke, paa hvilken Tid man indkræver det. Ellers vilde jeg strax sende Penge og bede Dig foreløbig betale første Gang. Maae jeg nu ikke nævne Dig som min Commisionær og Befuldmægtigede i dette Anliggende? Du resikerer jo at komme til i en 8 Dage at staae i Forskud med 10 rd., men dette kan vel ikke genere stort. Jeg vil nødig bede Ploug om sligt, da han jo har fuldtop desforuden at gjøre. Derfor falder jeg Dig besværlig ved nærværende Leilighed.

Jeg har nu faaet lidt Luft, efter at Landmandsforsamlingen er slutet¹, men Du kan troe, at Hvile ogsaa bekommer mig godt. Det foreløbige Arrangement, hele Korrespondancen, Kassererforretningen,

Dyrskuet m. m. havde Comiteen væltet over paa mig, og jeg har i 14 Dage maattet slide som en Hest. Ved Siden deraf havde jeg som Formand for Skamlingsbankeselskabet ogsaa der en Deel af gjøre, og endelig stak jeg de Herrer Landmænd en Tale ud paa Banken², der ikke savnede Peber og Salt, men som dog ogsaa fordrer lidt Anstrengelse. Det gik forresten fortræffeligt, og jeg troer neppe, man Nogetsteds har været bedre tilfreds end her.

Den 25. Juli vil nok en Deel Studenter samles paa Skamlingsbanke og høitideligholde Idstedslagets Aarsdag³. Jeg skal selvfølgelig ogsaa med at slaae et Slag iblandt Ungdommen, som kan have godt af at blive bibragt nationale Indtryk.

For nogle Dage siden fik jeg endelig efter megen Møie fat paa Din Faders Stamtavle, hvoraf Du skal faae en Gjenpart, naar jeg faaer bedre Tid. Jepsen fra Rinkenæs har forskaffet mig den.

Jeg har travlt, derfor slutter jeg. Mølleren [Schroeter] er godt i Kraft⁴, og Adjunct Møller nyder Hvedebrødsdage. Begge Steder er Alt vel indenborde.

Hils Din rare Kone og Sødskende.

Din
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 1859 2/7.

2 Skamlingsbanke-festen 1859 30/6, se: Skau til sønnen Peter 1859 25/6.

3 Se: Skau til sønnen Peter 1859 9/7.

4 Om et besøg hos den kære møller skriver Skau 1859 14/7 til Fiedler: »Min Søn [Knud] gik nu til Tørring for at levere Boysen Dit Brev med indlagte Vexler... En Helve-

des Mavepine plager mig i dette Øieblik, saa jeg neppe kan sidde bøiet forover, medens jeg skriver disse Linier. Formodentlig har jeg i Morges drukket formegen Xeres [d. e. Sherry] hos den tykke Møller, som er i bedste Velgaaende og høitideligholder idag sin Datters Fødselsdag« (RA. Fiedlers arkiv).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 13/7.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 13. Juli 1859.

Det skal være mig en Fornøielse at fungere som Deres Commissionær i det af Dem omtalte Anliggende¹. Contingentet skal jeg betale, saasnt det affordres.

Jeg kan begribe, at De har haft et umaadeligt Arbeide i den sidste Tid, da hele Læsset naturligvis som sædvanligt er blevet væltet over paa Dem, men det er dog altid behageligt nu, da hele Festen er

gaaet af til Alles særdeles Tilfredshed, at have haft en saa væsentlig Del i hele Arrangementet.

Hvad der har tildraget sig en særdeles Opmærksomhed ved denne Leilighed, er Blixen Fineckes Optræden derovre. Hans Tiltrædelsestale som Præsident var temmelig nær ved at være smagløs; han talte for meget om sig selv. Men hans øvrige Optræden skal jo have været baade passende og smuk.

Han har ligeledes her gjort alt for at presentere sig som den Mand, der er villig til at gribe Regjeringens Tøiler. Det synes, som om han vil slutte sig til det nationale Parti, som imidlertid modtager ham med en vis Varsomhed. Han skal baade skabe sig en Fremtid og udslette en Fortid. Det er klogt af ham at vinde den danske Nordslesviger, og hans Optræden imod Bureaukratiet er et umiskjendeligt Bevis paa, at han har forstaaet, hvorledes han bedst gjør sig populær i Nordslesvig. Nu er det Dem heller ikke længere dunkelt, hvorfor han i Foraaret, da De var herovre, søgte Dem saa jevnligt. Jeg længes meget efter at høre, hvilket Indtryk hans Optræden derovre har gjort paa Dem. Hvis han har nogen bestemt Plan, skulde det gaae underligt til, om De ikke havde gennemskuet den. De tager sjældent Feil i saadanne Tilfælde.

Maaske kommer jeg i August Maaned til Slesvig. Det vilde være en stor Fornøielse for mig at kunne tilbringe et Par Dage i Haderslev. Endnu veed jeg imidlertid ikke, om det bliver mig muligt. Christiane har naturligvis megen Lyst til at komme lidt derover.

Peter besøgte os igaar. Han er nu nok hjemme hos Dem. Det er en stor Fornøielse for os, at han engang imellem besøger os. Han er meget moden og udviklet i sine Anskuelser, og jeg holder meget af at faae en Passiar med ham.

Rudolf har det fremdeles godt i Ekerneförde. Det er underligt, at Ministeren [Wolfhagen] ikke vil ansætte ham fast. Regensburg sagde til Rudolf i Pindsen, at Ministeren og han havde været enig om, at han skulde udnævnes i Juni, men nu har han betænkt sig igjen. Det haster jo ikke, siger han.

Mange Hilsner til Onkel Otto [Schroeter] og hans Familie. Seer De Møller og hans Kone, beder jeg hilse dem. Min Kone bringer Dem en venlig Hilsen.

Deres hengivne

S.T.

F. Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Skau.

1 Se: Skau til Lorenzen 1859 9/7.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 8/9.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 8. September 1859.

Min Svoger Møller har vist fortalt Dem, at jeg har aflagt et Besøg hos Rudolf i Ekerneförde. Jeg har efter min Hjemkomst været saa optaget af Forretninger, at jeg først idag faaer Tid til at fortælle Dem lidt om, hvorledes jeg har opfattet hans Stilling dernede.

Saavidt jeg kan skjønne, har det vist sig, at han kan magte Posten. Han vinder mere og mere Terrain i Magistraten, hvilket jeg blot vil oplyse derved, at han fik den til at dømme en Person for at have sunget Slesvig-Holstein..., hvilket ikke er lykkedes tidligere Borgermestere, som derimod have maattet nøiedes med at idømme den største arbitraire Straf, de uden Magistratens Medvirkning kunde idømme. Det har meget forbauset Langheim, med hvem Rudolf nu er kommet til en Overenskomst. De have delt Forretningerne saaledes, at Langheim ingen Skade kan gjøre, og blande sig ikke i hinandens Affairer. Paa den Maade gaaer det i de sidste Maaneder meget godt. Langheim stemmer bestandig med Rudolf i Magistraten. Det er imidlertid meget vanskeligt skriftlig at sætte Dem ind i Situationen, og jeg glæder mig derfor overordentlig til, at De kommer herover til Rigsraadet¹.

Jeg havde forleden Brev fra Rudolf. Han skriver, at han tager et Par Dage op til Flensborg for at complimentere Ministeren. Formodentlig maae De ogsaa til Glücksborg for at hilse paa Kongen, og det er da faldet mig ind, at det maaske, naar De skrev et Par Ord til Rudolf, kunde træffe sig saaledes, at De mødtes. Rudolf længes tidt efter at tale med Dem. Hvad han savner mest af alt i Ekerneförde, det er at have nogen, med hvem han kan tale fortroligt om Forretninger. Egentlig selskabelig Omgang savner han derimod ikke, thi han lever paa en meget venskabelig Fod med hele Officerscorpset. Grev [Brockenhuus-]Schack besøgte jeg. Han udtalte sig med megen Venlighed om Rudolf.

Apropos om Landhusholdningsselskabet: De erindrer maaske, at De udnævnte mig til Deres Befuldmægtigede², men endnu har jeg hverken hørt eller seet nogen, der opkræver Kontingentet, og jeg veed ikke, til hvem jeg skal henvende mig, men har det varet saalænge,

kan det jo vare Dyrehavstiden med, naar De selv kommer herover.

Fra Peter og Jens kan jeg hilse. De vare hos os igaarftes og fortalte os om deres Toure i Sommerferien³. Fru Muus, Sophie og Mathilde ere endnu ude i Vedbæk. De blive der Maaneden ud og speculere saa smaat paa at kunne see Dem derude.

Min Kone sender Dem mange Hilsner.

Deres hengivne

F. Lorenzen.

Hvis De vil tage min Faders Stamtavle med til Kjøbenhavn, skal De have Tak⁴.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Rigsrådet trådte sammen 1859 26/9.

Visby Hedegård, se: Skau til sønnen

2 Se: Skau til Lorenzen 1859 9/7.

Peter 1859 30/8.

3 Peter havde bl. a. glemt sin pibe på

4 Jvf. Skau til Lorenzen 1859 9/7.

LAURIDS SKAU TIL FRITZ LORENZEN 1859 10/9.

Kjære Fritz!

Mariegaard, den 10de Septbr. 1859.

Det var mig forlængst bekjendt, at Du har besøgt Rudolf, idet Møller fortalte, at Du var kommen til Flensborg Dagen efter, at jeg var reist derfra. Allerede 3 Uger før dette Tidspunkt havde jeg forudseet, at jeg skulde en Tour til Flensborg, og jeg skrev til Rudolf og spurgte, naar han ventede Dig, da jeg muligen kunde finde paa at gjøre en Afstikker til Ekernefærde for at see, hvorledes han havde det, og jeg havde meest Lyst til at see derned, naar jeg tillige kunde hilse paa Dig og saaledes slaae 2 Fluor med eet Smæk. Han svarede mig imidlertid ikke, og siden har jeg ikke hørt noget fra ham, saa det glæder mig af Dit Brev at see, at det tegner ret godt for ham dernede.

Der bliver neppe Tid for mig til at komme til Flensborg, forinden jeg skal reise til Rigsraadet¹, da jeg er rodet ind i forskjellige Sager til op over Ørerne. Jeg har kun 3 Dage, som endnu ikke ere besatte, og disse har jeg god Brug for til Privatanliggender. Som Følge heraf maae jeg give Afkald paa den Behagelighed at møde Rudolf i Flensborg.

I disse Dage skriver jeg til alle hele og halve Venner i Anledning af Valget af et Medlem til Rigsraadet², som de Slesv[igiske] Stænderdeputerede har at foretage inden den 22de d[enne] M[aaed]. Der skal manøvreres, naar en Minoritet skal haabe paa Seier. Jeg har

dennegang opstillet Major Ovesen i Flensborg som vor Candidat.

Da der ikke staaer noget i Lovene for Landhuusholdningsselskabet angaaende *Tiden*, naar Contingentet skal betaales, saa er jeg i denne Henseende ligesaa klog som Du, men maaskee er det hvert Nytaar. Jeg kunde godt nu sende Pengene, men da jeg saa hurtigt kommer til Kjbhvn., har jeg anseet det for overflødigt, selv om Du skulde komme til at udlægge Beløbet for mig forinden.

Med venlig Hilsen til Din Hustru og Sødskende forbliver jeg
Din heng[ivne]
Laurids Skau.

S.T.

Hr. Premierlieutenant Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Indkaldt til 1859 26/9.	ingeniør-major Ovesen i Flensborg.
2 Skau selv var kongevalgt medlem af Rigsrådet. – Slesvig-holstenernes kandidat Hansen-Grumby sejrede over	Blandt de nordslesvigske repræsentanter var Krüger og Heltzen.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 1/11.

Kjære Skau!

Ekernførde, d. 1. Novbr. 1859.

Jeg har været noget længe om at indfrie mit sidste Løfte om snart at skrive, men dels paa Grund af Forretninger, dels paa Grund af alt det Vrøvl, jeg har havt med at faae mig en Leilighed strax og at sikkre mig en bedre for Eftertiden, samt endelig dels paa Grund af, at her Intet er passeret, som i nogen Maade kunde interessere Dem, har jeg hidtil tiet.

Men da jeg igaar hørte fra Oline, at De med Deres sædvanlige Redebonhed havde tilbudt at forhøre Dem hos Wolfhagen om, naar jeg kan vente min Udnævnelse, skammede jeg mig i Grunden lidt over min lange Taushed, og jeg vil derfor, endnu forinden jeg faaer noget Budskab fra Dem om min Sags Stilling, takke Dem, fordi De lige til det Sidste ufortrøden bliver ved at være min Talsmand. At jeg for en stor Deel skylder Dem min Stilling her, har jeg allerede før sagt Dem¹, og jeg gjentager det atter. Det vilde derfor være mig dobbelt kjært ogsaa fra Dem at modtage Underretningen om, naar min definitive Udnævnelse vil skee.

Der hører iøvrigt endeel Menneskekundskab til at blive klog paa denne hersens Wolfhagen. Efterat jeg i et Par Aar forgjæves har pint

ham for at constituere mig her, tilbyder han mig det paa engang selv. Efterat han i Sommer har nægtet mig at give mig det allermindeste Haab om en fast Stilling eller idetmindste om ikke at blive afskediget uden et andet Embede, kommer han nu et par Maaneder efter og tilbyder mig af egen Drivt Udnævnelser. Han var forresten særdeles aimabel i Flensborg. Gashistorien kom vi meget godt ud over².

Saafrømt nu blot min Udnævnelse ikke af en eller anden Grund bliver forhindret, haaber jeg, at mit Bryllup skal staae til Nytaars-tid. At jeg og den øvrige Familie gjerne saa Dem der, behøver jeg vel næppe at forsikkre Dem om. Om det imidlertid lader sig gjøre, bliver jo et andet Spørgsmaal, som maaske næppe kan falde ud til min Tilfredshed, da De ved den Tid rimeligvis er ved Stænderne i Flensborg. Stænderne pleie jo dog at holde Juleferie, og det vilde efter min Mening være en passende Maade at tilbringe endel af den paa ved at reise til Bryllup. Det kunde maaske gaae an, at De hentedede mig her, og vi saa reiste sammen. Saa kunde De jo ved samme Leilighed besøge mig her, hvad jeg igrunder længes lidt efter. Dog herom er der jo Tid nok til at tage Bestemmelse.

I Rigsraadet gaaer det nok varmt til³. Tscherning er nu vel aldeles gal. Gud maa vide, hvad hans Mening er med de holstenske Medlemmers Deeltagelse i Rigsraadet. Der skal s'gu mere end almindelig Menneskeforstand til at fatte det. Han danner nu et net Tokløver med Hansen-Grumby. Apropos om ham, saa haaber jeg, at De vil huske ham, naar De kommer i Stænderne sammen med ham. Han ærgre sig vist gruelig over, at man ikke tager mere Notits af ham i Rigsraadet, men det er den eneste fornuftige Maade at tage ham paa, thi han vilde dog saa gjerne spille Martyr.

Her skal ogsaa snart spilles Comedie, nemlig den 10. Novbr. paa Schillers hundredeaarige Fødselsdag, med Festtale, Concert og Schmaus. Da hele Arrangementet er saa latterligt, har jeg aldeles ingen videre Notits taget deraf, men naar det er vel overstaaet, skal jeg nok sørge for, at Festen bliver behørigt parodieret i en eller anden Avis. Kunde man opnaae at gjøre Tydskerne her latterlige i deres Landsmænds (!) Øine, saa var meget vundet, men de ere desværre saa tykhudede.

Jeg har i disse Dage efter Aftale med Knudsen begyndt paa at levere et Bidrag til hans Provindsialefterretninger, nemlig et Register til hele den ældste Række, c. 50 Bind. Det er kun et ubetydeligt Arbeide, men maa dog udføres med nogen Skjønsomhed, da meget kan

udelades som aldeles betydningsløst. Man maa jo see at fortjene en Fidskilling udenom.

Noget Nyt fra Staden har jeg forresten ikke at berette. Selv befinder jeg mig overmaade vel og glæder mig Dag for Dag mere og mere over at være kommen herved, da jeg dog mærker, at jeg kan klare Bugterne nogenlunde. Langheim er fremdeles ialmindelighed skikkelig, og naar han en enkelt Gang bliver gnaven, afvæbner jeg ham aldeles med Venlighed og Høflighed. Mig er han, troer jeg idetmindste, uskadelig, skjøndt det jo er muligt, at han virker i Stilhed imod mig, hvad jeg dog ikke har nogen egentlig Grund til at antage.

Nu er det nok ellers paa Tiden at slutte, ellers bliver De kjed af dette Skriveri. Lev derfor vel, hils Flor og Kryger specielt, samt Slægt og Venner fra

S.T.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,

Medlem af Rigsraadet, Dannebrogsmænd og Ridder af Dannebrog.

KB. NKS 1727.

- 1 Smlgn. Hiort-Lorenzen til Skau 1858 20/1.
- 2 Hiort-Lorenzen fik bygget et gasværk i Eckernförde.
- 3 I Rigsråds-mødet 1859 28/10 havde Tscherning fremhævet, at fællesforfatningen faktisk var ude af kraft, så længe ikke Holsten og Lauenburg

var repræsenteret (siden den kgl. kundgørelse af 1858 6/11). Tscherning kom dermed i samme båd som de sydslesvigske slesvigholstenere, Thomsen-Oldenswort og Hansen-Grumby. Flor og Krüger var også medlemmer af Rigsrådet.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1859 10/11.

Kjære Rudolf!

Kjbhvn., d. 10. Novbr. 1859.

Tak for Dit Brev af 1ste d[enne] M[aaend] og for en Hilsen, som jeg senere har modtaget gennem Fritz.

Jeg haaber nu, at Din Udnævnelse ikke er fjern, skjøndt der jo godt kan slide adskillige Dage, ja Uger hen, forinden den Kongl. Under-skrift er erhvervet. H[ans] Majestæt giver for Tiden alle Regjerings-sager Døden og Djævelen, medens han giver Ræven Kugler og Krudt i Skovene ved Jægerspriis¹.

Fra Oline vil Du iøvrigt have modtaget Underretning om, at Volfhagen udtrykkelig har lovet mig og tilladt, at jeg tilskrev Dig hans Ord for, at Du snarest muligt skulde faae Din Bestalling², at Du

dristig kunde leie Bopæl til Familien og anskaffe Dig behørigt Bøhave, og endelig at Du kunde lade Blædel gjøre Dig til velbestalter Duskemester³, naar det behagede Dig, da han nok haabede endnu tidligere at gjøre Dig til bestalter Borgemester. Det var maaskee et mere slebent Udtryk, Ministeren brugte, men det gjør da ikke videre til Sagen. I Førstningen meente han rigtignok, at det vel ikke haste-de saa meget, men hertil svarede jeg: »Ja, for Lorenzens Skyld kunde det jo endda gaae an, men Pigebarnet kunde dog ikke gaae og slæbe paa Madammen til evig Tid«. Ja, svarede han leende: »Dette er jo rigtignok argumentum et hominem«, og derpaa gav han ovenstaaende Svar, paa hvilket jeg er forvisset om at kunne stole.

Husk nu paa at bearbejde Suppleanten⁴, saa at han idetmindste i materielle Anliggender og navnlig Panteloven og Realfoliers Indførelser stemmer med os, da Kreditten derved vil vinde uendeligt, ligesom ogsaa Fallitloven burde vedtages. Hovedgrunden, som i Motiverne er anført for vort Pantevæsens Ordning, er jo den, ved Siden af at styrke Kreditten, at vinde Overensstemmelsen med de adelige Godser, der allerede have Realfolier. Man maae naturligviis ikke røbe den skjulte Grund, at vi derved tillige blive istand til at gjøre Forretninger med Banken.

Rigsraadet venter at blive færdigt til den 22de d[enne] M[aa-ned]⁵. Stændernes Sammenkaldelsespatent vil snart udkomme, men det er muligt, at vi ikke skulle træde sammen før i sidste Deel af Januar M[aa]n[e]d, efter Kieler Omslag⁶. Henviis den Deputerede til at slutte sig sammen med Marquardsen fra Slesvig. Maaskee kunne vi da opnaae Majoritet i materielle Spørgsmaal.

Farvell! nu skal jeg ud i Forretningen.

Din
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til Godske Nielsen 1859 6/11: »Kongen er pludselig iaf-tes kneben ud og reist til Jægerspris. Samtidig med hans Afreise gik som en Løbeild gennem Byen det Rygte, at hele Ministeriet havde forlangt og erholdt Afsked, og at Monrad var anmodet om at danne det nye Ministerium. Jeg har dog endnu idag ikke kunnet opspore nogen egentlig Hjemmel for dette Rygte og troer derfor heller ikke derpaa, idetmind-

ste ikke, førend Budgettet er vedtaget, thi førend dette er skeet, lader Scheele neppe Intrigerne begynde. Jeg troer nemlig ikke, at Monrad faaer Lov til at danne et Ministerium, medmindre han vil tage Scheele med, og dette tør han neppe indlade sig paa, medens Rigsraadet er samlet. Men er Budgettet først vedtaget, saa veed Scheele godt, at han kan regjere ugeneert i 2 Aar, og i den Tid kan skee meget« (RA. Godske

- Nielsens arkiv). Skau til Godske Nielsen 1859 8/11: »Scheele er nok i dette Øieblik paa Jægerspriis . . . Som Medlemmer [af et Ministerium] vil han søge Raasløf og Blixen Finecke. Om det vil lykkes ham, er en anden Sag, men naar Budgettet er vedtaget, vil jeg ikke ansee det for umuligt at regiere et Par Aar med slige Personligheder« (RA. Godske Nielsens arkiv).
- 2 Bestallingen fulgte 1859 20/11, se: Hiort-Lorenzen til Skau 1859 26/11.
- 3 Sognepræsten ved Garnisons kirken, N. G. Blædel, skulde foretage vielsen. Brevet har: »Duskemester«.
- 4 Suppleanten fra Eckernförde til den forestående Stænderforsamling, købmand Timm.
- 5 Rigsråds-samlingen sluttede 1859 24/11.
- 6 Stænderforsamlingen blev indkaldt 1860 20/1. Det kendte pengemarked, Kieler Omslag, fandt altid sted tre dage efter Helligtrekonger.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 26/11.

Kjære Skau!

Eckernförde, d. 26. Nov. 1859.

Da jeg i dette Øieblik hører fra Frits, at De idag er retourneret til Haderslev, vil jeg ikke længere opsætte at meddele Dem den glædelige Efterretning, at jeg igaar modtog officiel Underretning fra Ministeriet om, at min Udnævnelse den 20. er underskrevet af Kongen.

Saa er da endelig det opnaaet, som jeg eller rettere *De* saa længe troligen har stræbt efter, og jeg beder Dem derfor, kjære Skau, nu at modtage min bedste og hjerteligste Tak, fordi De end ikke til det Sidste blev kjed af at hjælpe mig, thi uden Deres Nærværelse i Kbhvn. havde jeg neppe faaet Udnævnelsen før Juul og var følgelig bleven nødt til at opsætte mit Bryllup, som nu lykkeligvis kan og skal holdes mellem Juul og Nytaar.

Jeg har nu endnu en Bøn til Dem, kjære Skau, og det er, at De gjør den lille Sviptour over til mit Bryllup¹. Herregud, hvad er en saadan Reise for Dem at regne? Tvertimod kan det, som jeg alt engang har skrevet Dem, være en passende Recreation for Dem under Stændertiden². I Flensborg bliver De jo dog ikke i Julen, og saa kan De jo ligesaa godt tage herved og reise sammen med mig til Kbhvn.

Jeg synes ikke, at det bliver et rigtigt Bryllup, naar De ikke er med, og det samme skriver Oline idag til mig. De ansees jo nu engang som et uundværligt Medlem af den »lille Familie«, og den maa dog være fuldstændig paa en saadan Dag. Saa kan jeg jo ogsaa faae Leilighed til mundtlig at takke Dem. Nu hører jeg vel snart lidt fra Dem herom.

Min Glæde over, at denne provisoriske Tilstand nu har faaet en Ende, kan De nok fatte, og den bliver større ved den Deeltagelse,

denne Udnævnelse finder ikke blot blandt Embedsmændene hernede (hvorpaa jeg imidlertid ikke giver saa meget), men ogsaa blandt de fornuftige Borgere, hvoraf flere have været hos mig allerede idag forat lykønske mig. Thi uden at være forfængelig eller storpralende tør jeg nok paastaae, at der ikke findes mange fornuftige Borgere her, som ikke ønske, at jeg bliver, eller idetmindste ikke have Noget derimod.

I den Henseende har jeg været meget heldig, og næsten overalt, hvor jeg faaer Noget med Borgerne at bestille, møder jeg Velvillie hos dem, navnlig hos de saakaldte Smaafolk, som ikke kjende Forskjellen paa Dansk og Slesvig-Holsteensk. Dog selv Slesvig-Holsterne (Fyre som Dr. Jaeger, Kjøbmand Mortensen og Kumpaner undtagne) ere mere end blot høflige, saa at De seer, at jeg idethele har Grund til at være tilfreds med min Stilling.

Embedet er jo rigtignok kun meget lille, men saalænge man ikke gjør altfor store Fordringer til Livet, slaaer man sig nok igjennem, og med Aarene kommer der ogsaa nok et bedre Embede.

Hvad synes De om den Streg, jeg spillede Lübbes med at anbefale hans Søn til Deres Søn. Det er et forunderligt Spil af Tilfældets Luner. Dog det morsomste ved det Hele er, at Lübbes først igaar, da han tilfældigvis var hos mig i Forretninger, opdagede (eller idetmindste lod saaledes), at det var en Søn af Laurids Skau, til hvem jeg havde addresseret hans Søn. »Diesen Laurids Skau kenne ich sehr gut von Schleswig; er war aber damals sehr demokratisch«, og saa begyndte vi i al Gemytlighed at tale om den daværende Forskjel mellem »Demokrater« og »Aristokrater« (»Königlichgesinnte«, som L[übbes] kaldte dem) paa den ene Side og »Dänen« og »Schleswig-holsteiner« paa den anden Side. Det sidste meente L[übbes], at han i grunden aldrig havde været, kun hans »königliche Gesinnung« havde ført ham over paa Oprørernes Side, skjøndt han aldrig havde harmoneret med dem. Denne Tirade tog jeg naturligvis for det, den i Virkeligheden er, nemlig en rigtig ægte Tydsker-Løgn.

Dog giver denne Historie med Sønnen, der skal studere i Kbhvn. og offere et halvt Aar paa at lære Dansk, Anledning til endeel opbyggelige Betragtninger. En saa klog Mand som Lübbes vilde aldrig gribe til dette Middel, naar han ikke i sit Hjerte mistvivlede om den slesvig-holstenske Idees Virkeliggjørelse, og det er ikke et saa ringe Tidens Tegn, at han, idetmindste tilsyneladende, med Glæde griber den Haand, en dansk Embedsmand rækker ham til Assistance.

Kjøbmand Timm, der skal gaae herfra til Stænderne, har jeg havt fat i et par Gange, dog uden ret at kunne faae ham ind paa Sagerne selv. Han er meget misfornøiet med, at han skal derved, da han sidder i en temmelig stor Bedrift. Imidlertid skal jeg nok ved Leilighed faae rigtig fat paa ham og gaae ham alvorligt paa Klingen.

Hvorledes staaer det sig med Møllerens [Schroeters] Affairer. Skal Møllen saa sælges? Hils ham fra mig. Troer De, at der er nogen Mulighed for at faae ham over til Brylluppet? Hils ogsaa Svoger Møller. Ham faaer jeg vist næppe at see i Julen, da han formodentlig tager til Husum³.

Mit Brev maa nu bort forat komme i rette Tid. Lev derfor vel og skriv snart et par Ord til mig. Venlig Hilsen til Deres Kone og alle gode Venner, Stockfleth endelig ikke at forglemme.

Deres hengivne Hiort-Lorenzen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Dbmd. og R. af D.

KB. NKS 1727.

1 1859 14/12 modtog Laurids Skau fra Elias B. Muus indbydelse til at overvære datterens bryllup med borgmester H. R. Lorenzen den 28. dec. samme år. Se iøvrigt: Skau til Lo-	renzen 1859 29/12 og Skau til sønnen Peter 1859 30/12.
	2 Stænderforsamlingen trådte først sammen 1860 20/1.
	3 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 6/12.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1859 28/11.

Kjære Rudolf!

Mariegaard, den 28. Novbr. 1859.

Jeg kunde for 14 Dage siden have sagt Dig, at Din Udnævnelse var nær, thi jeg læste Ministerens Indstilling, forinden den sendtes til Kongen. Sagen var den, at, da jeg bemærkede svanger Luft i Ministeriet, og at et Ministerskifte var nær, gik jeg strax til Volfhagen og drev paa Din Udnævnelse, idet jeg frygtede for Vanskeligheder, hvis f. Ex. Raasløff skulde blive Slesvigsk Minister¹. Tid efter anden underrettede jeg Oline og Fritz om de forskjellige Stadier, hvori Sagen indtraadte, og Du har sagtens fra den Side efterhaanden faaet Underretning derom. Da min Indflydelse i Rigsraadet og hos vor Minister steg med hver Dag, saa syntes jeg, det var bedst at benytte den, mens Tid var, og da jeg havde faaet Indstillingen pidsket ud af Ministeriet, gik jeg til Trap, som lovede mig Kongens Underskrift i Løbet af Ugen.

Han holdt Ord, og jeg saa Majestætens høistegne Kloe paa Ran-

den af Indstillingen samme Morgen, som jeg spiste hos Din Svigerfar-
der til Middag, hvilket gav Anledning til at drikke den nærforestaa-
ende Borgermesters og tilstædeværende Borgermesterindes Skaal.
Samme Dag gik jeg til Juhl, som lovede at sende Dig Comunikationen
samme Dag eller i al Fald sørge for dens Udfærdigelse, som Du jo nu
har modtaget. Og dermed er den Pot ude.

Lad dem nu for Satan skifte Minister længe nok. Nu kan det ikke
gjøres om. Dit Andragende om Navnet »Hjort« vil blive afgjort,
forinden Bestallingen underskrives. Jeg har truffen behørig Overeens-
komst med Juel derom.

Peter har ført Lübbes ind i Studenterforeningen og talt Tydsk
med ham i 3 Timer til største Forbauselse for de Tilstedeværende, da
Peter ellers har været imod at tale Tydsk. Han har nu paataget sig at
lære Lübbes Dansk og skal til den Ende læse 2 Timer ugentlig med
ham, hvilket han gør gratis for derved at vise Knægten, at Borger-
mesterens [Hiort-Lorenzens] Anbefaling har reel Værdi. Peter er
for stolt til at tage Betaling af en Person, der er anbefalet til ham, og
da han tegner til at være en nogenlunde skikkelig Fyr, skal der natur-
ligviis gjøres Forsøg paa at danne en brugbar og paalidelig Mand af
ham. Læg nu Mærke til, hvad Du erfarer om, hvad han skriver
til Hjemmet, og hvorvidt han omtaler hans Omgangskreds o[g]
d[e]sl[ige], som kan være ret vigtigt, da man jo maae give Peter for-
nødne Vink for givne Tilfælde og Omstændigheder.

At komme til Kjbhvn. til Bryllup hører for mig til de fromme Øn-
sker. Efter 2 Maaneders Fraværelse er der meget at rydde op i her-
hjemme, og dertil kommer Forberedelser til Stændersessionen. En-
delig har jeg mere end eet literairt Arbeide under Pennen, saa min
Tid er godt optaget. Kommer nu hertil, at jeg virkelig ikke har Raad
til extraordinaire Udgifter, da mine Sønner koste mig circa 1000 rd.
aarligt, saa vil Du indsee, at jeg ikke griber Undskyldninger udaf
Luften. Derimod har jeg tænkt paa under Stændertiden at gjøre en
Tour til Ekernførde for at undersøge Din Viinkjælder og Borgerme-
sterindens Spisekammer. I Tankerne vil jeg være tilstede ved Dit
Bryllup og drikke mig en ordentlig Blyhat, der aabenbar godt vil
klæde og pynte

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Baron Blixen-Finecke afløste Wolf-
hagen som minister for Slesvig.

Kjære Skau!

De sidste Dages baade politiske og huuslige Uro have forhindret mig i at takke Dem for Deres sidste venlige Brev.

Hvor meget jeg end beklager ikke at faae den Fornøielse at see Dem til mit Bryllup, hvor De vil blive savnet baade af mig, af Oline og af hele Familien, der veed, hvormeget jeg skylder Dem, saa vil jeg dog efter de vægtige Grunde, De har givet mig, ikke videre insistere, men derimod med Glæde gribe det Tilbud, De gjør mig, at besøge os fra Flensborg. De vil være hjertelig velkommen baade hos mig og Oline. Rigtignok har jeg ingen Huusrum til Dem, da min Leilighed er meget lille og indskrænket, men efter hvad jeg kjender til Deres Smag, saa troer jeg, at De helst sover paa en Gjæstgivergaard, og vi have en her, som er meget god. Min Viinkjælder vil til den Tid forhaabenlig være godt forsynet, og Oline skal nok gjøre sit Bedste for Kjækkenets Vedkommende.

Men er det dog ikke en forfærdelig Historie med det nye Ministerium¹, hvad skal der stilles op med Blixen-Finecke? Efterretningen kom mig som et Tordenslag, da jeg ansaa ham for ligesaa umulig som mig selv. Den eneste Betyggelse, vi have, for, at han ikke roder Alt sammen, er, at Regensburg er bleven Directeur², og det er efter min Mening en ganske god Betyggelse, men naar Baronen nu falder paa at sætte sig paa den høie Hest, f. Ex. i Sprogsagen, i hvilken han skal have forunderlige Planer som f. Ex. at ophæve alle blandede Districter, saa at der kun bliver danske og tyske, hvad saa??

Det er mørke og sørgelige Udsigter, og den nærforestaaende Stænderforsamling³ giver Anledning til alvorlige Bekymringer, saa jeg kan tænke, at De har nok at bestille med at arrangere Deres Planer med Hensyn til det danske Parties Stilling. Blixen[-Finecke] bliver naturligvis nødt til at tage sin Tilflugt til Dem, hvis han mener det godt med den danske Sag, og det er nok noget nær det eneste Capitel, hvori man kan være nogenlunde rolig, men om han vælger de rette Midler til at fremme dem, det er et andet Spørgsmaal. Jeg vil nu skrive til Flensborg for at faae at vide, naar Wolfhagen kommer hjem⁴, og skete det før Julen, agter jeg at reise derop for personlig at takke ham for min Udnævnelse. Det synes jeg dog, at jeg skylder ham.

I Eftermiddag havde jeg et langt Brev fra Deres Søn angaaende

den unge Lübbes. Det glæder mig ganske overordentligt at see, at han med saa megen Alvor har taget sig af ham, og det Bedste ved det Hele er, at de gjensidig synes godt om hverandre. Peter udtaler sig meget udførlig om L[übbes] og siger blandt Andet, at L[übbes] ikke forekommer ham at være nogen ægte Germaner, hvorfor P[eter] anseer det for saa meget lettere at vinde ham. Betegnende for den gamle Lübbes er det, hvad Sønnen har sagt til Peter, nemlig, at han endelig maatte lære at tale nogenlunde Dansk til Julen, forat jeg kunde see hans gode Fremskridt.

Efter hvad jeg kjender til Peters Charakter, saa vil han nok udrette noget med Lübbes, thi han har aabenbart fast besluttet at holde fast paa ham og fuldende hans Opdragelse. Det er virkelig en stor Glæde for mig at see, at Peter har imødekommet, ja næsten overgaaet mine Ønsker, saa hvis jeg med Raad kan hjælpe ham i denne Sag, skal det være mig en stor Glæde. Til Julen er min første Gang til ham forat see dem sammen, P[eter] som den ærværdige Mentor, og saa vil jeg tillige see, om det er hensigtsmæssigt at indføre Lübbes i mine Svigerforældres Huus, hvilket maaskee kunde have en god Virkning. Dog maa det ikke skee strax, men først, naar det har vist sig, at han skikker sig godt, i hvilken Henseende jeg fuldkommen vil forlade mig paa Peters Dom om ham.

Skipperen er nu underveis med Olines Udstyr, saa at jeg hver Dag venter ham her. Saasnart jeg faaer Huset indrettet, reiser jeg til Kjøbenhavn. Brylluppet er berammet til den 29. d. M.

Men jeg faaer nu slutte mit Brev, da det er seent paa Aftenen. Hils hele den Schroeterske Familie mange Gange fra mig. Jeg haaber da, at Mølleren har det godt baade moralsk og fysisk. Hils ogsaa Svoger Møller og sig ham, at det glæder mig meget at erfare, at han med Kone kommer til Kbhvn. i Julen.

Iøvrigt beder jeg Dem bringe Hilsner til, hvem der bryder sig om at faae en saadan, specielt Stockfleth, Kierulf og Heide.

S.T.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Dannebrogsmand og Ridder af Dannebrog.*

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

KB. NKS 1727.

- 1 Ministeriet Rottwitt 1859 2/12 med minister og minister for Slesvig.
baron Blixen-Finecke som udenrigs- 2 Se: Lorenzen til Skau 1860 28/1, no-

te 1 (Skau til Clausen 1860 2/2).
3 Sammenkaldt 1860 20/1.

4 Se: Skau til Hiort-Lorenzen 1859
9/12.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1859 9/12.

Mariegaard, den 9. Decbr. 1859.

Tak for Dit Brev af 6te d[enne] M[aaened], der giver mig Anledning til strax at sende Dig nogle Linier igjen, hvortil forresten ogsaa et andet Anliggende opfordrer mig.

Det er ganske rigtigt, at Du tager til Flensborg, hvis Volfhagen kommer der, for at takke ham, men han iler neppe med at tage bort fra Kjbhvn., da han jo der har en stor Leilighed i store Kongensgade, som han ikke saaledes kan løbe bort fra. Desuden er jo nu Baron Vedel flyttet ind i Amtmandsboligen med sin unge Kone og kan dog umulig strax flytte ud igjen. Jeg antager saaledes, at Du træffer ham i Julen i Kjbhvn., hvor det bliver nødvendigt, at Du ogsaa gjør Opvartning hos Blixen Finecke, der skal paraphere Din Bestalling. Han er nu engang vor *officielle* Minister, skjøndt – som jeg haaber – meest af Navn, idet Regenburg upaatvivlelig *kun* under denne Betingelse har overtaget Directeurposten. Men stole paa Noget kan man ikke, thi saalænge Scheele er ved Hoffet, vil han upaatvivlelig gjøre sig gjældende paa den ene eller den anden Maade.

Saalænge Rigsdagen er samlet, vil Ministeriet coquettere deels med Bondevenner, deels med de Nationale og Eidergrændsepartiet, men naar først Rigsdagen er sendt hjem, vil Intriguerne begynde. Ministeriet vil imidlertid magelig kunne holde sig i 2 Aar, hvis det ikke bliver uenigt indbyrdes, thi Budgettet er jo vedtaget for 2 Aar af Rigsraadet¹, og med Rigsdagen kommer man let ud af det, naar man blot sætter nogle liberale og moderne Foranstaltninger paa Medekrogen, og saa megen Klogskab ville de Herrer nok vide at udfolde.

Blixen har aabenbar truffen en Art Overenskomst med Ploug, idet den hele Maade, hvorpaa Bladet² har modtaget Ministeriet, er paa-faldende artig. Man har maatte[t] love ham at fastholde den nationale Bestyrelse i Slesvig og andet Lignende, og det er ikke umuligt, at der med en slig Lykkenbringer til Udenrigsminister kan opnaaes Eet og Andet, naar man seer hen til hans mægtige Familieforbindelser og ved Siden deraf erindrer, at Manden virkelig har Talent.

I ethvert Tilfælde er det klogt at aflure Begivenhederne og ikke istemme »Dagbladets« Ramaskrig³, forinden man ved faktiske Mis-

greb fra Ministeriets Side bliver tvungen til Krig med samme paa Liv og Død. Endelig – og det er fornemmelig derfor, jeg skriver til Dig – er det ingenlunde usandsynligt, at Regensburg under Blixens Ægide kunde finde paa at sende Langheim til Hækkenfeld, og naar Du officielt hører og medregnes til den Klasse, som det *hele*, samlede Embede kan betroes, og dette skeer *kun*, naar man ikke enten directe eller indirecte faaer Kundskab om, at Du skjælder ud og *nedsætter* dem, der nu engang ere ved Roret, saa er Muligheden for *en Fremtid* tilstede for Dig. Paa den ene Side vedligeholder Du underhaanden et *intimt* Forhold til *Regensburg*, og paa den anden Side iagttager Du en *klog Tilbageholdenhed* i Dine Ytringer om Ministeriet og fremfor Alt *planmæssigt Maadehold*, navnlig ogsaa i Dine Ytringer, som leilighedsviis kunde falde, angaaende Scheele og Berling. Endelig bør Du i Kjbhvn. gaae op til Kongen og Grevinden, *takke* den Første for Din Udnævnelse og gjøre Din ærbødigste *Opvartning* for den Sidste, hvilket Du kan gjøre uden at sige et Ord til Nogensomhelst desangaaende. Derved afvæbnes enhver Modstand bag Coulisserne, og dobbelt vilde dette være Tilfældet, naar Du tog til Frederiksberg paa en Dag, der dersteds er Audients (Mandag?), hvorved der muligviis ogsaa kunde findes Leilighed til at hilse paa Scheele, der er en yderst artig, jævn og interesseret Mand at tale med, der upaatvivlelig vilde sætte Priis paa at tale med Dig.

Er det først lykkedes at faae Langheims Embede forenet med Dit, og om et Aars Tid en Cancelliraadstitel tillagt, saa er Veien sikkert til større Embeder. See, her har Du nu et heelt System under det nuværende Regimente, beregnet paa at bevare Tillid hos det tidligere gennem Regensburg og erhverve den ved nogle snilde Manøvrer med Hensyn til det nuværende Regimente, ved Siden af klog Tilbageholdenhed.

Det er ret morsomt med denne Lübbes under Peters specielle Varetøgt⁴. Hvis Knægten ikke er en altfor stærk Karakter, vil Peter faae Indflydelse paa ham, thi P[eter] er selv en stærk og næsten ubøielig Karakter, og dette Slags Mennesker vinder sædvanligviis, næsten umærkelig, Magt over svagere Karakterer.

Jeg har i Kjbhvn. ikke kunnet faae fat paa »Kieler Correspondentsblatt« for Aaret 1836. Skulde det ikke være muligt at faae det i Ekerneførde? Hvis Du troer paa kort Tid at kunne skaffe mig en Aargang tillaans, naar jeg senere skriver til Dig desangaaende, vilde det være mig kjært. Det er – som Du vel kan slutte – ved Bearbei-

delsen af Din Faders Liv og Levnet, at jeg bruger slige Sager. Maa-
skee kunde jeg ogsaa bruge »Eckernförder Wochenblatt«.

I dette Øieblik kom Posten fra Kjøbhvn. og bragte mig et privat
Brev fra Volfhagen, hvori han fortæller, at det er Grev Carl Moltke,
der har raadet Blixen til at lade Regenburg udnævne til Directeur for
Ministeriet. Monrad, Hall og Krieger reise Alle til Udlandet; maa-
skee Volfhagen med.

Fra Din Svoger Møller skal jeg hilse. Han var her i Morges. Alt
iøvrigt vel.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til Hiort-Lorenzen 1859
10/11, note 1.

2 »Fædrelandet« ønskede først at døm-
me ministeriet, når der forelå flere
handling og udtalelser, »hvorpaa en
uomstødelig Dom kan begrundes«. Derefter ytrede bladet sig tildels vel-
villigt om ministeriets enkelte per-
sonligheder.

3 »Dagbladet« udtalte sig med bitter
kritik om det nye ministerium Rott-
witt. Man beklagede et ministeriums
afgang, der havde omfattet Hall,
Krieger, Monrad og Fenger, »noget
nær de bedste Repræsentanter, som
Intelligentsens og den nationale Fri-
heds store Parti kunde afgive til de
høieste Statsembeder«.

At Skaus forhold til redaktør Bille
ved »Dagbladet« nu var stærkt køl-
net, ser man af hans brev til God-
ske Nielsen 1859 6/11: »Iforgaars
Aftes havde jeg den Skjæbne at sid-
de i Nummerparquet imellem Tillisch
og Redacteur Bille. Da den Sidst-
nævnte ikke taler til mig denne-
gang – maaskee, fordi jeg ikke har
gjort ham Visit, der er en Følge af,
at han under hans flere Dages Op-
hold sidst i Haderslev besøgte For-
skjellige, *kun ikke mig*, og jeg saa-
ledes maae antage, at han har villet
lade mig tydelig forstaae, at han

ikke ønskede mit Besøg – altsaa, da
Bille ikke taler til mig, og Tillisch
lagde Mærke dertil, saa syntes jeg
pludselig at stige i den Sidstnævntes
Omdømme, og imod Sædvane ind-
lod han sig i politisk Samtale med
mig angaaende Noten m.m. Jeg var
selvfølgelig forsigtig, spillede den
uvidende og pumpede ham. Deraf
fulgte, at han rykkede ud med Sprø-
get, og De veed jo nok, at han just
ikke hører til de Snildeste blandt
Menneskebørnene. Hans Dom var i
Korthed følgende: »Ministeriets For-
slag er i Grunden ikke andet end en
Finte, beregnet paa at stikke For-
bundsdagen Blaar i Øinene og liste
den til at modtage Forslaget, som seer
saa fordeelagtigt ud for Holsteen, for
at vort Ministerium bagefter kan an-
føre som en Kjendsgjerning, at For-
bundsdagen har anerkjendt et Dan-
mark-Slesvig som en Eenhed ligeover-
for Holsteen, som en modsat Eenhed,
altsaa en indirecte Anerkjendelse af
Eiderstaten«. Da jeg derefter med en
tilsyneladende Eenfoldighed yttrede,
at jeg ikke kunde tiltroe den nuvæ-
rende Regjering en saa mærkværdig
Fiffighed, svarede han: »De kjender
ikke disse Folk. Hall er den snueste
Udenrigsminister, der kan tænkes, og
Monrad er luun nok til at understøt-

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1859 26/12.

Kbh., d. 29. Dec. 1859.

Desværre lader det til, at jeg ikke mundtlig kommer til at ønske Dem en glædelig Jul og et glædeligt Nytaar. Aldeles har jeg dog ikke opgivet Haabet, men for at møde alle Eventualiteter vil jeg dog idag gjøre det skriftligt. De kan være forsikkert om, at vi ville savne Dem meget paa Onsdag¹, men jeg kan jo nok forstaae, at De ikke kan komme herover, naar ikke andre Hensyn gjøre Deres Nærværelse nødvendig.

Her er iøvrigt et meget stærkt Røre i Byen. Studen[terne] vilde forleden Dag have gjort en Demonstration, men det blev forpurret af Politiet. Min Oppasser fortalte imorges, at han igaar hele Dagen ikke havde maattet forlade Castellet, fordi der var kommet Ordre fra Commandanten, at de skulde holdes færdig til Udrykning. Artiklerne i »Avertissementstidenden«² har bidraget meget til at ophidse Stemningen. De er jo rigtignok af den Natur, at hvis der ingen Forandring skeer, hvis de Forhold, den oplyser, vedblive, som de ere, maatte man hellere ønske dem uskrevne, thi det bliver en altfor stor Plet paa Nationen at *taale* sligt, naar det er traadt frem for Offentligheden.

»Berlingske Tidende« er allerede sagt af i hundredevis af Exemplarer i Kjøbenhavn. Man haaber, at Provindserne følge Exemplet.

Rudolf har gjort Baron Blixen sin Opvartning. Han tog imod ham som en Konge (De veed jo nok, at den simple Mand siger, at han vil være Vicekonge i Danmark under Kongen af Sverrig), spurgte blot: »Hvad vil De?«, hvortil Rudolf jo meget rigtig svarede: »Udbede mig Deres Excellences Overbærenhed, da jeg er saa ung paa Embedsbanen.« Baronen sad spansk hele Tiden, vinkede med Haanden, og Rudolf forsvandt baglænds ud af Døren, forbauset over, at det var den altid smilende, altid velvillige Baron Blixen.

Den Portefeuille gjør forbausende Forandring paa Folk. Oppe i det slesvigske Ministerium haaner hele Personalet, ligefra Cancellist til Contorchef, Baronen. Man hører i Contorchefernes Mund saadanne Ord som »det Bæst« udtalt ganske høit. Til en Mand, jeg talte med igaar, som havde været oppe i Ministeriet for at gjøre sin Opvartning, sagde en af Contorcheferne, at det var urimeligt at gjøre sig den Ulei-

lighed. Hele dette Wirthschaft var snart forbi, og jeg troer heller ikke, det holder længe. Hver Morgen er der opslaaet Placater paa Gadehjørnerne med ganske skrækkelige Ting paa.

I dette Øieblik hører jeg fra min Svigerfader [Elias Muus], at det definitivt er afgjort, at De ikke kommer herover. Det er meget kjedsommeligt for os alle at skulle savne Dem. Fra min Kone skal jeg bringe Dem mange Hilsner.

Jeg haaber ikke, at Kjøbmand Petersen gjorde nogen Indsigelse med Hensyn til Udbetalingen af Mathildes Capital, da den skal bruges til Foraaret, naar Augusts Kone og Børn skal sendes over til ham³, saaledes som han jo efter det mig tilsendte Brev ønsker det.

Møllers ere komne. De reiste saa pludseligt, at de ikke fik Tid til at hilse paa deres Venner.

Fra Rudolf faaer De Brev, saasart han er kommet vel i Havn. Han har dygtig at løbe omkring efter. Foreløbig sender han mange Hilsner.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 Ved H. R. Hiort-Lorenzens bryllup med Oline Muus 1859 28/12.

2 Da »Adresseavisens« privilegium på optagelse af bekendtgørelser udløb, opstod »Avertissementstidende«. Det-

te blad stod imidlertid nu på fallitens rand og søgte ad forskellige veje at skaffe sig nye læsere.

3 Til Australien, se: Lorenzen til Skau 1859 5/3.

Laurids Skau til Frederik Lorenzen 1859 29/12.

Mariegaard, d. 29/12 59.

Tak for Dit Brev af 26de d[enne] M[aaed].

Jeg har reent glemt at sende Dig indlagte Opsigelse med G. Petersens Paategning¹. Der vil ikke være noget i Veien med ham. Forresten er en saadan Opsigelse ikke retlig tilstrækkelig, naar det skulde komme til Proces, hvilket jeg tilfældig erfarede idag, men i nærværende Tilfælde er det ligegyldigt, da der ikke kan være Tvivl om, at Petersen betaler. Han takkede endog Schröeter for denne lidet bekostelige Maade at opsigte Penge paa, som han tilfulde paaskjønnede.

Det er dumt Tøi med denne Ilterhed i Hovedstaden, thi da man dog aldrig gjør noget alligevel, saa burde man følge Plougs Exempel

og indtage en iagttagende Holdning. »Fædrelandets« Artikkel igaar² var i denne Henseende fuldkommen rigtig. Det er overhoved dumt at true, naar man ikke er belavet paa at slaae, hvis det behøves, og dette veed Enhver, at Kjøbenhavnerne ikke er. Man gjør sig selv latterlig ved saaledes at sprælle som en Fisk oven Vandet uden noget reelt og positivt Maal og Meed. Det er langt klogere at lade Ministeriet knække Halsen paa sig selv, hvilket det nok gjør, naar det først faaer Roe udenfra.

Det morer mig at høre Maaden, hvorpaa Blixen har modtaget Rudolf, men det overrasker mig ikke. Han har naturligviis frygtet for at blotte sin Ukyndighed om Forholdene herovre, og han havde derfor neppe noget andet Valg. Men dette er ligegyldigt. Han har nu ikke Ret til at beklage sig over manglende Respekt. Hovedmanden er Regenbue, og med ham kan Rudolf jo tale, saameget han lyster.

Troe iøvrigt ikke, at Ministeriet brister saa ganske let. Der er Intet til Hinder for, at det kan holde sig et Par Aar, hvis ikke særlige og uventede Omstændigheder skulde forstyrre samme. Der gives mange Midler til at blive populair. Tænk f. Ex. paa den jydsk Længdebane, som sagtens endnu kommer frem i denne Rigsdag, og der gives mange flere Midler og Udveie.

Nu er Rudolf da blevet gift. Schröeter, Gregersen og jeg sendte igaar Eftermiddag en Telegraphdepesche til ham med vor Lykønsning. Jeg formoder, den er arriveret, medens man spiste til Middag.

Mølleren [Schroeter] vilde gjerne havt mig afsted til Kjøbenhavn., naturligviis af særlige Aarsager, men jeg har nu saadan mine egne Planer, og det turde maaskee være betænkeligt at gjøre altfor hyppig Opvartning.

Glædeligt Nytaar! Hils Din rare Frue og øvrige Slægt og Venner fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Se: Lorenzen til Skau 1859 26/12.
2 Artiklen »Stemningen og Stillingen«

i »Fædrelandet« 1859 22/12, 27/12
og 28/12.